

Klotz Péter – Molnár Katalin – Zsolt Péter

Integritás – a láthatatlan védelem

Válogatott elméleti és gyakorlati írások

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Integritás – a láthatatlan védelem

In memoriam
Domschitz Máttyás (1953–2023)

Klotz Péter – Molnár Katalin – Zsolt Péter

Integritás – a láthatatlan védelem

Válogatott elméleti és gyakorlati írások

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

Második, bővített kiadás

Szerzők:
Klotz Péter
Molnár Katalin
Zsolt Péter

Szakmai lektor:
Domschitz Mátyás

Szerkesztő:
Molnár Katalin

A kézirat lezárva: 2023. április 15.

Kiadja a Nemzeti Közszerzői Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Varga Zoltán
Olvasószerkesztő: Kutas Éva
Korrektor: Nagy Judit
Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor

DOI: https://doi.org/10.36250/01169_00

ISBN 978-963-653-003-7 (nyomtatott)
ISBN 978-615-6598-65-3 (elektronikus PDF) | ISBN 978-615-6598-66-0 (ePub)

© A szerzők, 2023
© A kiadó, 2023
Minden jog védve

Tartalom

Ajánlás – A láthatóvá tett védelem	15
Előszó a második, bővített kiadáshoz	21
1. Indulás! Hogy jövünk mi ehhez?	25
Innovatív kísérlet és az egyik legnagyobb társadalmi kihívás (K. P.)	25
Egy elszánt tanárnő (M. K.)	26
(Neoweberiánus) „lehetetlen küldetés”? (Zs. P.)	27
2. Fogalmi keretek, elméletek	29
Az integritás születése: Exxon Valdez (Zs. P.)	29
Az integritásmenedzsment atyja, Ronald MacLean-Abaroa – ahogy én látom (M. K.)	30
A legegyszerűbb definíció (Zs. P.)	31
Az integritás képlete (Zs. P.)	32
A mi demokráciánk (M. K.)	33
A Cressey-háromszög (Zs. P.)	33
Cressey vagy Bermuda? Egyik háromszög veszélyesebb, mint a másik (M. K.)	34
Ha már apátia... (M. K.)	34
Gondolatok a korrupcióról... (M. K.)	35
Korrupcióellenes világnap (K. P.)	35
Mire jó egy világnap? (M. K.)	36
Minden nap világnap? (M. K.)	37
3. Integritásmetaforák	39
In-teg-ri-tas! (K. P.)	39
A velünk élő fehér elefántok (K. P.)	40
Az integritás mint morális immunrendszer (M. K.)	40
Egészségügyi metafora (Zs. P.)	41
Jézus és az integritás (M. K.)	41
Buddha (M. K.)	42
Pipacsok (M. K.)	42
A fészekmetafora (Zs. P.)	43
Még valami a metaforákhoz (M. K.)	43
4. Antikorrupciós törekvések a nagyvilágban és az Európai Unióban	45
Gondolatok a Korrupció Érzékelési Indexről (K. P.)	45
Ítélet a jogállamiságról (K. P.)	46
Évkezdés – szenvedés (Zs. P.)	48
Consilium Európa (Zs. P.)	49
Szellem a palackból (K. P.)	51

5. Integritás-esettanulmányok	55
A dögei polgármester esete (M. K.)	55
Gudzsarát (M. K.)	55
A lengyel kormánygép lezuhanása (M. K.)	56
Szmolenszk – más szemüveggel (M. K.)	57
Jótett helyébe jót várj! (K. P.)	58
Egy jól induló karrier szomorú vége (K. P.)	59
Személyes integritás? (K. P.)	60
A személyes integritás és a benzinkártya (K. P.)	61
Hacker vagy közérdekű bejelentő? (K. P.)	61
Közérdekű bejelentő vagy besúgó? (K. P.)	62
A szólás szabadsága? (K. P.)	63
A korrupció elleni elnöki memorandum és annak hatásai (K. P.)	64
Miről szól a CROOK-törvény? (K. P.)	65
Offshore – avagy kinyílt Pandóra szelencéje (K. P.)	66
Sebastian Kurz – a történet tanulságai (K. P.)	67
Védeni vagy leölteni? (K. P.)	68
Megéri? (K. P.)	69
Gondolatok egy egyetemi vizsgálattal kapcsolatban (K. P.)	69
Megbízhatósági vizsgálat – nagyban (K. P.)	72
Schröder – egy karakter erkölcsi összeomlása (K. P.)	73
Embermentő, kollaboráns vagy balek? (K. P.)	75
4:0 és a FIFA (Zs. P.)	76
A kontrollok fontosságáról (K. P.)	78
Kiállítás (K. P.)	80
Emberségből elégtelen (K. P.)	81
A Kölcsény Gimnázium igazgatója (Zs. P.)	83
No, Señor (K. P.)	84
Nők a diktátorok mellett (Zs. P.)	86
Újabb futballbotrány – ezúttal következményekkel (K. P.)	87
A futballbotrányhoz (M. K.)	89
A futballbotrány utóéletéhez (K. P.)	89
Az állatorvosi ló esete (K. P.)	90
6. Etikaidilemma-gyakorlatok	93
Egy önkormányzati vezető dilemmája (M. K.)	93
A Mignonette története (M. K.)	94
Az afganisztáni katonák dilemmája (M. K.)	95
Ha már Afganisztán... Összeomlás (K. P.)	95
Etikai dilemmák Afganisztánnal kapcsolatban (K. P.)	96

7. Integritás és közösségek	99
Integritás és hatalom (M. K.)	99
Miért kell megértenünk a hatalom természetét? (M. K.)	100
Integritás és demokrácia (M. K.)	100
A betört ablak hipotézis paradoxona (Zs. P.)	101
Az állam és a bűnözés (Zs. P.)	103
Ellenőrizhetnek-e a civilek? (Zs. P.)	105
Mediációs kör vagy kávéház? (M. K.)	106
A színek és az integritás? (M. K.)	107
Nyelvhasználat és integritás? (M. K.)	108
Zoombie, moodlebie, teamsbie (M. K.)	108
Integritás és zoombie-sodás (M. K.)	109
Az integritás nyelvi reprezentációi (M. K.)	110
A szakértő felelőssége (K. P.)	111
Mindeközben a pályán a dán csapat... (M. K.)	112
További gondolatok a dán–finn meccsről (K. P.)	112
Zászlóbból paraván (M. K.)	113
A nemzeti zászló funkciója ürügyén... (M. K.)	114
Hihetetlen szerencse vagy valami más? (K. P.)	114
A cancel culture (K. P.)	115
In memoriam Szenczy Sándor (K. P.)	117
Meghalt a király, éljen a király! (Zs. P.)	118
Mondjon le? (M. K.)	120
A hierarchia (Zs. P.)	121
8. Médiaetika	125
A nép hangja vagy csak mimikri? (Zs. P.)	125
Médiaháború (Zs. P.)	127
A rosszindulat sosem lehet az integritás része (Zs. P.)	129
Ki az újságíró, és mitől közszolgálati az MTI? (Zs. P.)	130
Ez itt a reklám helye – Tanuljunk médiaetikát! (M. K.)	132
Médiaetikai olvasmányajánló (M. K.)	133
Médiaetikából sosem elég – Ráadás (M. K.)	133
9. Integritás és közigazgatás	135
Miért szorítja vissza a sorsolás a korrupciót? (Zs. P.)	135
Szükség van-e antikorrupciós hatóságra? (K. P.)	138
Gondolatok egy kormányhatározatról (K. P.)	139
Egy ÁSZ-vizsgálat margójára (K. P.)	140
A toll-gate hivatásetikai szemmel (K. P.)	141
Vesztegetés az Országos Atomenergia Hivatalnál (K. P.)	142
Így is lehetett volna – integritásmenedzsment a gyakorlatban (K. P.)	143

A 2007-es évi költségtérítési botrányok (Zs. P.)	144
A bürokratikus és a jogi etika (Zs. P.)	145
Néhány gondolat a GRECO-ról (K. P.)	146
A bírák véleménynyilvánítási szabadságáról (Zs. P.)	147
Megkülönböztető jelzés használata (Zs. P.)	148
Boris Johnson integritása (Zs. P.)	149
Luxus vagy jogos járandóság? (K. P.)	149
A jó vezető titka (Zs. P.)	151
Nepotizmus (K. P.)	152
Nepotizmus frissítve (K. P.)	154
Adatvédelem vs. korrupció (K. P.)	155
Vesztegetés a Pénzügyminisztériumban (K. P.)	157
Jótanácsok az antikorrupciós stratégiához (K. P.)	158
A közigazgatás erkölcsi problémái a kettős hatás logikájában (Zs. P.)	160
A fogolydilemma a közigazgatásban (Zs. P.)	163
De mi a baj a főispánokkal? (K. P.)	165
Az új Korrupcióellenes Munkacsoportról (K. P.)	167
Az újabb Korrupcióellenes Munkacsoportról (K. P.)	168
Az Integritás Hatóságról – Örülünk, Vincent? (K. P.)	170
Hamar munka ritkán jó (K. P.)	172
Új sóhivatal vagy új fejezet? (K. P.)	173
Csalás és korrupció elleni új stratégia (K. P.)	175
Részt venni vagy nem venni? (K. P.)	177
10. Integritás és önkormányzatok	179
Vastelep a szomszédban (Zs. P.)	179
A kötelezően támogatandó szabadstrand: Tiszafüred (Zs. P.)	180
Az ügyészi etika – Somody Imre és Pásztor Béla konfliktusa (Zs. P.)	181
Helyi Közösségi Akadémia – az integritásépítés egy elég jó módszere (M. K.)	183
Döge volt polgármesterének újabb ügyei (K. P.)	184
A polgármester felelőssége (K. P.)	185
Vezetői példamutatás (K. P.)	185
Csalás újratöltve (K. P.)	186
Szubszidiaritás, de hogyan? (Zs. P.)	188
11. Integritás és rendészeti szervezetek	191
Szakmai elismerés és integritás (M. K.)	191
A rendőrség számára is vannak szabályok (Zs. P.)	191
Olvasnivaló a rendőri korrupció nyomozásáról (M. K.)	192
Rendőr-civil együttműködés a közúti átokfutók ellen (K. P.)	193
Csapda a neten (M. K.)	194
Csapda a neten – magyarul is (M. K.)	195

A gyilkosság és visszaszorítása (Zs. P.)	195
A fogvatartottnak is vannak jogai (K. P.)	197
Vezetői példamutatás a Pécsi Városi Rendőrkapitányságon (K. P.)	197
A pécsi rendőrkapitány integritása (M. K.)	198
12. Integritás és egészségügy	199
A perioperatív asszisztens és az integritás (Zs. P.)	199
Megbízhatósági vizsgálatok elhalasztva? (K. P.)	200
Nem kell az egészségügyi dolgozók beleegyező nyilatkozata a megbízhatósági vizsgálatukhoz (M. K.)	201
Akinek kalapács van a kezében... (K. P.)	201
Megbízhatósági vizsgálat – nem lehet eleget beszélni róla (M. K.)	203
Free card from jail? Az oltási igazolvány és korrupciós kockázatai (K. P.)	203
Válságkommunikáció (Zs. P.)	204
Hogy a válságkommunikáció ne a kommunikáció válsága legyen (M. K.)	206
Ha már válságkommunikáció... (K. P.)	206
Felső vezetői válságkommunikáció a gyakorlatban (K. P.)	207
Félelempénz (M. K.)	208
További gondolatok a hálapénzről (K. P.)	208
A Covid harmadik hullámában történő felmondásokról (Zs. P.)	210
Nem csak sürgészeknek! (M. K.)	211
A lemondással minden meg van oldva? (M. K.)	212
...vagy csak ezután jön a neheze? (K. P.)	212
Oltás, kockázatkezelés és integritás (K. P.)	214
Az oltás és a bizalom (K. P.)	215
Etikai dilemma életre-halálra (M. K.)	216
Egy hír és ami mögötte van (M. K.)	216
Szakmai hiúság, arrogancia vagy csak butaság? (K. P.)	217
A tetováló orvos esetéhez (Zs. P.)	218
Akár az Isten (M. K.)	219
13. Integritás és gazdasági élet	221
Szervezeti darázscsípés (K. P.)	221
A jó hírnév értékes kincs (K. P.)	221
Gondolatok a vezetők motiválásáról (K. P.)	222
20 év múlva... (K. P.)	223
Új szabályok a köztulajdonban álló gazdasági társaságokra (K. P.)	224
És Magyarországon? (K. P.)	224
Lee Iacocca (K. P.)	225
A sötét oldalon (K. P.)	226
A Retro rádió a korrupcióról (Zs. P.)	228
„Közpénz jelleg” (Zs. P.)	229
Summum jus... (K. P.)	230

14. Integritás és szervezet	233
Integritásépítés és szabványok (K. P.)	233
A kiégés mint szervezetiintegritás-deficitre utaló jel? (M. K.)	234
Totális integritásdeficit, avagy a mérgező szervezet (M. K.)	235
A szervezeti integritás fejlesztése (M. K.)	236
A kiégés – még mindig a szervezet oldaláról (M.K.)	237
A legnagyobb és legegyszerűbb lehetőség a vezetők kezében van! (M. K.)	237
Egyéni védőfaktorok (M. K.)	238
Személyes integritásunk megismerése és megőrzése (M. K.)	239
A pozitív visszajelzések jelentősége (M. K.)	239
15. Az integritás a pszichológia, a szociálpszichológia, a szervezet- szociológia és a kulturális antropológia nézőpontjából	241
Ravasz és naiv karakterek (Zs. P.)	241
Rejtőzködő karakter (Zs. P.)	242
Fejlődési lehetőség (Zs. P.)	243
A hiány (Zs. P.)	244
Viszonosság (Zs. P.)	245
Túlbüntetés (Zs. P.)	246
Kevés fizetés, igazságtalan allokáció (Zs. P.)	247
Két személy közti egyensúly (Zs. P.)	248
A borralaló visszaszorulása (Zs. P.)	249
A személyes integritás és a borralaló (M. K.)	251
Instabil szervezet (Zs. P.)	252
Túlszabályozás, központosítás (Zs. P.)	253
Helyi szokások Magyarországon a kilencvenes években (Zs. P.)	254
Tréninggyakorlat – egy szülő-tanár szituáció (Zs. P.)	255
Tanult tehetetlenség (Zs. P.)	256
Jogállam-felfogás (Zs. P.)	256
Mi a baj ma a szabadkőművességgel? (Zs. P.)	258
A demokrácia szociálpszichológiája I. (Zs. P.)	261
A demokrácia szociálpszichológiája II. (Zs. P.)	267
A narcisztikus, az empatikus és a fogyasztói társadalom (Zs. P.)	273
Fegyverviselés szociálpszichológiai szemmel (Zs. P.)	275
Érzelmi állandóság (Zs. P.)	278
A szociálpszichológia emberképe és az integritás (Zs. P.)	280
Serge Moscovici és az integritás (Zs. P.)	282
Integritás – konformitás – nemi különbségek (Zs. P.)	283
A tudomány mint integritás – A politológus (Zs. P.)	285

16. Tanulható-e az integritás?	289
Új évfolyam az integritás tanácsadó szakirányon (K. P.)	289
Ismét a katedrán (K. P.)	290
Minden kódex (is) annyit ér, amennyit alkalmaznak belőle (M. K.)	291
Hivatásetika e-tananyag – fejlesztés alatt (K. P.)	291
A konferenciák hasznáról (K. P.)	292
Lépések az integritásszemlélet felé (M. K.)	293
Rendészeti etika és integritás – újabb szemszögből (K. P.)	293
A megtestesült integritás (M. K.)	294
Tanórának álcázott közönségtalálkozó (M. K.)	295
Egy személyes adalék a személyes integritáshoz (M. K.)	295
Néhány gondolat a személyes integritásról (K. P.)	296
Etika és/vagy integritás? (M. K.)	296
Egy elmaradt integritástréning apropóján (M. K.)	297
Az első fecske (M. K.)	298
Undorító... (M. K.)	299
Még hogy egy fecske nem csinál nyarat! (M. K.)	299
Mít tudja az ember, hogy mi van mögötte...	300
25/19 (M. K.)	301
Valami emberi (M. K.)	302
Gondolatok egy vendég etikaoktató tollából (M. K.)	303
Miért kell nekünk etikát tanulni? (M. K.)	304
Egy ajánlás ajánlása (M. K.)	304
Tanulmányajánló (M. K.)	305
Az etikai tréningek hatásvizsgálata (M. K.)	305
Miért vagy mi ellen kampányol(j)unk? És főleg hogyan? (M. K.)	305
Az integritás-tanácsadó mint képző (M. K.)	306
Az integritás tanácsadók záróvizsgájáról (M. K.)	307
Egy etikus vendég (M. K.)	307
Hogyan mondjunk nemet? (M. K.)	308
Etika-előadások – és ami mögöttük van (M. K.)	308
Integritás – újratöltve (M. K.)	309
Az NVSZ és a pedagógusok (M. K.)	310
A <i>Rendészeti etika</i> oktatásának értelme (M. K.)	310
Ex cathedra? (M. K.)	310
Tolerancia és intolerancia (M. K.)	312
Élmény és integritás? (M. K.)	312
Integritás – avagy hogyan menti meg 23 lelkes ember a rendőrséget?	314
Pedagógusnapra (M. K.)	315
A méltányosság játéktól Kohlbergig (Zs. P.)	315
Új hivatásetika e-tananyag (K. P.)	317

Új integritásképzések a KTI kínálatában (K. P.)	318
Integritás referens képzések (M. K.)	320
A kollektív tudás ereje – avagy Moscovici és az igazi tréner társ (M. K.)	322
Könyvbemutató: Integritás – a láthatatlan védelem (M. K.)	324
Új lendületben? (K. P.)	326
A korrupció haszna (Zs. P.)	327
Remény és motiválás??? (M. K.)	328
Az integritás tanácsadók visszajelzései (Zs. P.)	331
17. Katasztrófák, balesetek, környezetvédelem, zöldügyek	337
Mindenki fontos szem a láncban (M. K.)	337
Olaszországi felvonóbaleset (M. K.)	338
Ismét egy hajó katasztrófa... (M. K.)	338
Kezd kibontakozni, mekkora pusztítást végez a Srí Lankánál elsüllyedt méreg hajó (M. K.)	339
Tatár földi repülőgép-katasztrófa (M. K.)	339
Színpad halál (M. K.)	340
Bányakatasztrófa és a mögöttes kockázatok (K. P.)	340
Tanulságos történet? (M. K.)	341
A márkushegyi tanulság (M. K.)	342
Zöldkommandó (Zs. P.)	342
Levegőszennyezés, tűzifaosztás, etika (Zs. P.)	345
Egy tragikus baleset margójára (K. P.)	347
Az integritásmenedzsment haszna (Zs. P.)	348
Miért nem működik a környezetvédelmi hatósági rendszer? (Zs. P.)	349
Az oktatófilm és a valóság (Zs. P.)	350
Rendszer és igény (Zs. P.)	351
18. Háború	355
A korrupció szerepe Oroszországban (Zs. P.)	355
A területi integritás-sértés következményei (Zs. P.)	358
Új típusú háború – a bizalom mindenek felett? (K. P.)	361
A háború recepciója (Zs. P.)	363
„Alkatrészhíány miatt leállt egy orosz tankgyár” – avagy az ellenállás szintjei (Zs. P.)	366
Hadsereg és korrupció (K. P.)	367
A háború és az élet (Zs. P.)	369
A szankciók és az orosz–ukrán háború (Zs. P.)	370
Alekszandr Hariscsev lemond? (Zs. P.)	372
A szabadság korlátai (Zs. P.)	375

19. Integritás és művészetek	379
Harc a kultúráért – SZFE (Zs. P.)	379
Egy filmrendező a művészet erejéről (M. K.)	380
A művészet és az integritás (M. K.)	381
A (film)művészet ereje (M. K.)	382
Nézzük akkor Chaplint... (M. K.)	382
Titánia, Titánia, avagy a dublőrök éjszakája (M. K.)	383
Vezeklés (M. K.)	383
Nincs új a nap alatt (M. K.)	384
Serpico – a korrupció elleni fellépés legendás figurája (M. K.)	384
Az igazi Serpico (M. K.)	384
Megfigyelés, lehallgatás (Zs. P.)	385
A mások élete (M. K.)	386
Az emberi méltóságot sosem sértheti az, aki integritásalapon viselkedik (Zs. P.)	386
A becsület védelmében – Line of Duty (Zs. P.)	388
Opera és integritás? (M. K.)	388
Három antihős egy lapon – Wotan (M. K.)	389
Három antihős egy lapon – Hynkel (M. K.)	390
Három antihős egy lapon – Harpagon (M. K.)	391
Integritásnövelő akciók (M. K.)	392
Az integritás és a boldogság (M. K.)	393
Miért lett ilyen népszerű a Jerusalema tánc? (M. K.)	393
Peace in the Valley – In memoriam 1956 (M. K.)	393
Kepes András: Boldog hülyék (Zs. P.)	394
A mesék és az integritás (M. K.)	395
Két tűz között (K. P.)	396
Művészet és karakter (K. P.)	397
K – mint korrupciós osztó (M. K.)	399

Vákát

Ajánlás – A láthatóvá tett védelem

Az olvasó egy blogkönyvet tart a kezében. A szerzők – Klotz Péter, Molnár Katalin és Zsolt Péter – heti rendszerességgel írtak a Nemzeti Közszerológati Egyetem *Integritás – a láthatatlan védelem* című tematikus csatornáján. A kötet ezeknek a bejegyzéseknek a szerkesztett változata, most már a második, bővített kiadás.

Az írók a közélet eseményeire, híreire reflektáltak. A reflexiók iránya pedig a jelenségek integritást, korrupciót, etikát érintő oldala volt. Tették ezt olyan tudományok szemüvegével, mint a közszerológati etika, a szociálpszichológia. Mindezt átszővi a szerzők elkötelezettsége, amellyel óvják az állam és az állami szervezetek integritását, épségét. Az „épség” az érintetlenséget is jelenti, a rossztól, az erkölcsi sértésektől való érintetlenséget is, ahogy az a szövegekből világosan kiderül.

A blognak, majd a kötetnek is tehát az *Integritás – a láthatatlan védelem* címet adták. Ám a szerzők jóvoltából ez a védelem a Nemzeti Közszerológati Egyetem csatornáján heti rendszerességgel megjelenő blogon – és immár e kötetben is – láthatóvá vált.

Az én integritásról alkotott képem lényege egy rendszer különböző részei közötti összhang. Például úgy cselekszik-e valaki, ahogy beszél? Ezt az összhangot a rendszer szabályokkal, etikával, látható és láthatatlan kulturális elemekkel biztosítja. Az integritás egyik integráló képe ezt a láthatatlan erőt érinti inkább. A kötetben találunk egyszerű definíciót és képletet is a fogalomra. A legegyszerűbb megközelítés szerint az integritás többnyire az, amikor valakiről az az érzésünk, hogy nem hazudik nekünk, mert magának sem hazudik. Ez a kép rokon a kommunikáció hitelesség modelljével, amelyben akkor hiszünk a partnernek, akkor hiteles, ha a verbális és nem verbális kommunikációja összhangban van. Itt is a harmónia, az összerendezettség látszik. Vagy annak hiánya. Az integritást érzékeljük, ha nem is mindig tudatosan. Az itt olvasható írások segítenek jobban és tudatosabban érzékelni. Azt se felejtjük el, hogy az egyik fontos korrupciós vagy védettségi mutató az, hogy az egyes országok lakói mennyire észlelik és teszik szavá, ha korrupciós eseménnyel találkoznak. Erről a korrupciós indexről szóló szövegrészben is olvashatunk reflexiókat.

Mit kell védeni? Az emberek komplex céljaik elérésére szervezeteket hoznak létre. A célok érdekében folyamatosan meg kell ismerni a szervezet külső és belső valóságát. Adaptálódni kell a környezethez, szervezni és ellenőrizni a cél elérését szolgáló folyamatokat, integrálni az összetett szervezet részeit, megteremteni

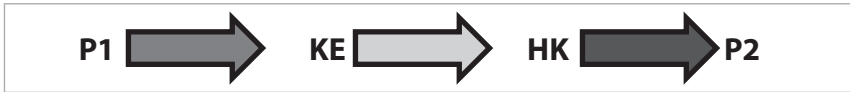
a részek összehangolt működését. És mivel a szervezeteket emberek alkotják, biztosítani kell egy közösségi értékrendet, szabályokat és etikát, hogy azonosulni tudjanak a szervezet értékeivel, normáival. Mindez komplex folyamatokat jelent, és sokrétű tudást is igényel. Mivel a szervezet célok elérését szolgálja, problémákat old meg, így a szervezet tudása a problémamegoldó felkészültség. E tudás lehet a valóságról szóló leírás, lehet szabály, lehet valamilyen „hogyan csináld?” jellegű rögzült tapasztalat. E tudás jelentős – sőt nagyobb – része láthatatlan. Ezt mutatják a szervezeti kultúra elméletei.

Tulajdonképpen a szervezet személyiségéről is beszélhetünk. A szervezeti kultúrát hagyományosan egy jéghegy-ábrával szoktuk bemutatni: a szervezet ismert, explicit, tudatos része van a vízfelszín fölött, és a víz alatti a nem tudatos rész, a kultúra. A „tudott”, nyilvános részben vannak a szervezeti politikák, a célok, a struktúra, a szabályok, a technológia, a pénzeszközök. A felszín alatt rejtetten találhatóak a kultúra elemei. Mindaz, amit a szervezet tagjai reflektálatlanul, nem tudva is tudnak. Ezek szerint működünk, de ezt legtöbbször nem tudatosan tesszük. Itt vannak a szervezeti értékek, a hiedelmek, a szokások, az érzések: mit szeretünk – mit kerülünk; mire van kihegyezve a figyelmünk – mit nem veszünk észre. Itt vannak az informális kapcsolatok is.

A szervezeti kultúra ismerete az integritás szempontjából fontos. Gyakran előfordul, hogy a szervezet tudatos célkitűzései és tudattalan szokásai, értékei egymással ellentétes mozgást igényelnének, és ilyenkor sérül a szervezet integritása. Integritáson itt is a szervezet részeinek összerendezettségét, harmonizálását értem. Ismert tapasztalat például az, hogy ha egy új vezető kerül egy szervezetbe, és azonnal átalakításba kezd, nagyon hamar megbukik. A sikeres vezetők először megismerik a szervezet kultúráját, beilleszkednek, és a kultúrára támaszkodva tudnak sikeres programokat végigvinni. Mert ekkor már nem sérül (annyira) a szervezet integritása.

Ez a szervezeti kultúra-koncepció azt is érthetővé teszi, hogy miért érezzük egy-egy szervezetben jól vagy rosszul, otthon vagy idegenül magunkat. Mert *érezzük* a kultúrát. Mondhatjuk azt is, hogy a szervezetnek „személyisége” van. A szervezet tudása a szervezet személyiségében van. A tanácsadóknak alaposan meg kell ismerniük a szervezet tudatos, explicit és nem tudatos, implicit részei közötti hatásokat. Amikor a kötet szerzői láthatatlan védelemről beszélnek, akkor valójában a szervezeti kultúrát alkotó értékekről, etikáról beszélnek, és az integritással kapcsolatos implicit szervezeti tudásokon és ezek védelmén dolgoznak.

A tudás fejlődik. Elsősorban tapasztalatokból épül. A tudás fejlődéséről van egy híres modell Karl Popperről.

1. ábra: A megismerési folyamat Karl Popper modelljében

Forrás: Karl R. POPPER (1973): *Objektive Erkenntnis. Ein evolutionärer Entwurf*. Hamburg: Hoffmann und Campe. 122–130. alapján a szerző szerkesztése¹

Vannak filozófusok, akik szeretik képlet formájában bemutatni a gondolatokat. Én inkább leírom, és néhány példával illusztrálom. Van egy problémánk – P1. P1 megoldására van egy elképzelésünk, ez a kísérleti elmélet – KE. Ez nem tökéletes, ezért szükség van a korrigálására: HK – hibakorrigálás. Ha P1-et sikerül megoldani, egy új problémával találkozunk. Ez a P2.

Galvani orvosként és anatómusként békákat is boncolt, és azt vette észre, hogy a vaslemezen fekvő békátemet összerándult, ha a rajta átszúrt réztűt a vaslaphoz érintette. Később, ha két fémmele érintette a combizmokat, akkor is ez történt. Azt hitte, hogy felfedezte az állati elektromosságot. Ez lenne a P1, a kiinduló probléma. Sok kísérleti elmélet és hibakorrigálás után azonban új problémák keletkeztek. És Volta elkészítette az első galvánelemet (amelyet Galvaniról nevezett el). P2. És azóta hatalmasat fejlődött az elektromosság tudománya, ma már rengeteg elektromos eszközt használunk. Nem is tudnánk már megenni nélküle. Ez a sokadik P2.

Egy másik példa: Henry Ford kifejlesztette a híres T-modellt és a szalagszerű gyártást, ami olcsóbbá és tömegessé tette az autóközlekedést, és ez rengeteg új, megoldandó problémát okozott. Köztük a légköri problémákat.

Mivel a kísérleti elméletek nem tökéletesek, sok hibakorrigálásra van szükség. Ez pedig nyílt, racionális vitákat igényel. A blogkönyben sok ilyet látunk. Mintha a szerzők összebeszéltek volna, hogy a kommunikatív racionalitás szellemében írjanak. Többféle racionális cselekvés van. A kommunikatív racionalitás – Habermas koncepciója szerint – a kölcsönös megértésre irányuló kommunikáció. Többféle iránya lehet, attól függően, hogy miben akarunk kölcsönös megértést kialakítani. Habermas szerint a kommunikatív racionalitás többfajta diskurzusban valósulhat meg.

¹ Vö. Cs. Kiss Lajos (2022): Karl R. Popper és a kritikai racionalizmus államelmélete. 225. In LOBOCZKY János – TORMA Anita – VERMES Katalin (szerk.): *Tudomány és megértés. Schwendtner Tibor 60. születésnapjára*. Eger: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Liceum Kiadó. 217–233. Online: http://real.mtak.hu/144213/1/217_Cs%20Kiss.pdf.

- Racionális diskurzust alakíthatunk ki arról, hogy milyen a világ tény-szerű leírása. Itt a konstatív beszédaktusok dominálnak. Kijelentéseket mondunk a világról. Ezeket a kijelentéseket az igazság kritériumai szerint lehet bírálni. Igaz-e az állítás a világról? De még ott is megvan a normatív vita lehetősége. Etikusként tartjuk-e, ha egy-egy egyetem nem vizsgálja ki a vizsgáztatással kapcsolatos korrupciós eseteket? Pedig volt a közvéleményben olyan állítás (kiderült), amely szerint állami, illetve pártvezető ismerősei vizsga nélkül is kaptak jegyeket. Az igazság kiderítése helyes és elvárt, a valóság elferdítése pedig nem, és a vizsgálat megtagadása sem. Ahogy erre is reagált a kötetben néhány blogbejegyzés. Idetartoznak az olyan elméleti leírások is, amelyek a valóság jobb megismerését szorgalmazzák. Sok ilyen találunk a *Fogalmi keretek, elméletek* című fejezetben. Itt van például az integritás képlete: $I = \text{ÁEC} - K$ (integritás = átláthatóság x etika x kompetencia – korrupció). Vagyis annál nagyobb az integritás, minél erősebb a szervezet etikája, értékrendje, és minél kompetensebbek a szervezet tagjai, beleértve az integritással, korrupcióval és korrupciómegelőzéssel kapcsolatos kompetenciákat is. A korrupció pedig gyengíti az integritást. A Cressey-féle háromszögmodell pedig arra figyelmeztet, hogy a szervezet korrupciós lehetőségeit nem elég csak szabályokkal csökkenteni. Az a társadalmi gyakorlat, amelyben az emberek elfordítják a fejüket, vagy talán még támogatják is a korrupciós magatartást, szintén megváltoztatandó.
- A kommunikatív racionalitás része az etikai diskurzus. Itt a társadalmi cselekvések helyességét tesszük vita tárgyává, azt, hogy az egyes cselekvések mennyire felelnek meg valamilyen normának. Ez a diskurzus kétdimenziós. Egyfelől tartalmaz egy objektív tényállításokból álló részt: megtörténtek-e felsőbb hatásra a vizsgálával kapcsolatos csalások, vagy az egyetemek kivizsgálják-e az eseteket? És tartalmazza azt is, hogy a cselekvésekre vagy a cselekvések elmaradására milyen normatív ítéletek vonatkoznak. Az ilyen diskurzus teszi ki a kötet legnagyobb részét. Ez adja a szervezetek láthatatlan védelmét.
- Beleállnak, ha kell. A kommunikatív racionalitáshoz tartozik az is, amikor a felek a belső világukból osztanak meg információkat. Ilyenkor, ha ez etikai diskurzus is, a személyes vélemény, ítélet is megjelenik a kommunikációban. Örömmel olvastam például, ahogy a szerzők személyes véleményükkel is beálltak a pedagógusok követelése mögé, és ahogy bírálták az oktatásirányítás erőszakos „problémamegoldását.”

A szerzők előnyére vált, hogy egyben oktatók is, és tanítják a kötetben található modelleket, így a foglalkozások tapasztalatai is színezik a témákat. Érdekes, ahogy a diákok behozzák a friss élményeiket. A blog reflexióiban megelevenednek a közelmúlt történései, ahogy a szerzők aktuálisan reagálnak az eseményekre. Etikai kritikával, a mélyebb megértést szolgáló tudományos modellekkel és személyes érintettséggel. A kötet lehetne tankönyv-kiegészítő is, de egy tankönyvnél olvasmányosabb. A blog szabadabb lehetőségeit jól használják a szerzők, és ettől a személyes hangvételtől könnyedebb és olvasmányosabb lesz az egész.

Élvezze hát az olvasó, és okuljon belőle, azt kívánom!

Domschitz Máttyás

Vákát

Előszó a második, bővített kiadáshoz

A Nemzeti Közszoigalati Egyetem ProBono továbbképzési rendszerének kerelein belül 2020 októberétől heti rendszerességgel jelentettünk meg integritással, hivatásetikával és korrupciómegelőzéssel kapcsolatos írásokat az *Integritás – a láthatatlan védelem* című csatorna felületén. Ez a platform nemcsak gondolataink megosztására, hanem a szerzőtársakkal és az olvasókkal zajló párbeszédre is kiváló alkalmat nyújtott. Az NKE Ludovika Egyetemi Kiadójának jóvoltából lehetőségünk nyílt a 2020 októbere és 2022 januárja között keletkezett bejegyzéseinkből egy válogatást közreadni. A kötet a tematikusan, illetve a szerzők szakmai érdeklődési köre mentén szerkesztett bejegyzéseinket és egymás írásaira történő reflexióinkat tartalmazta, és 2022 szeptemberében jelent meg elektronikusan. Már a kézirat lezárásakor, 2022 januárjában tudtuk, hogy a tematikus csatorna nem szűnik meg, így a blogolás is folytatódik. Az év elején még csak sejtettük, mit hozhat számunkra a jövő, de abban biztosak voltunk, hogy tematikus csatornánk – a korrupciós jelenségek eltűnése folytán – nem fog tartalom nélkül maradni. Már akkor láthatók voltak azok a nagyobb horderejű jelenségek, amelyek bizonyára befolyásolni fogják a következő időszak antikorrupciós agendáját.

2022-ben annyi új szöveg keletkezett, hogy év végén felmerült bennünk az ötlet ezeknek a közreadására is. Előbb egy újabb könyvben gondolkodtunk, de aztán rájöttünk, hogy az a keret, amelyben elhelyeztük az egyévnvi blogbejegyzéseinket, még tágítható. Így az eredetileg kialakított struktúrába illesztettük be a szintén egy év alatt újonnan keletkezett szövegeinket. A koncepciót az egyetemi kiadó támogatta. Ily módon tarthatja kezében a tisztelt olvasó az *Integritás – a láthatatlan védelem* című könyv második, bővített kiadását.

Az összegyűjtött szövegek az integritás szemléletét magába foglaló bármely képzés segédanyagaként is használhatók oktatók és hallgatók számára egyaránt.

Eddigi olvasóinkat biztatjuk, hogy ebben a formában is maradjanak velünk, és gondolatainkat, véleményeinket használják további viták, dilemmagyakorlatok kiindulópontjaként. Mert valljuk: az integritás úgy válhat hétköznapijaink – láthatatlan – védelmezőjévé, ha így vagy úgy, de folyamatosan foglalkozunk vele. Az új érdeklődőket pedig kérjük, hogy nézzenek szét az írásainkból felsejlő érdekes világban. Vállaltan optimisták vagyunk, és hiszünk az integritásalapon működő közösségekben. És abban is, hogy ezek kialakítását, erősítését tovább kell folytatni. Mi hárman a magunk módján így kívánunk és tudunk hozzájárulni ehhez.

Amikor 2013-ban az integritásmenedzsment Magyarországon megjelent, a kezdeteknél együtt gyarapítottuk szakmai ismereteinket. Legfőképpen azt tanul-tuk, kerestük, kutattuk, hogy az integritás szemléletét hogyan lehet a magyar köz-igazgatásban is hatékonyan alkalmazható tréningmódszertan segítségével minél szélesebb körben elterjeszteni. Később az NKE Integritás tanácsadó szakirányú képzésén éveken át inspiráló szellemi közösségben gondolkoztunk, és dolgoz-tunk a közigazgatásban fontos szerepet játszó első magyar integritás tanácsadók felkészítésén. Mivel egyikünk eleve a rendészeti etika révén került a csapatba, azon a szakterületen is szívesen kalandozunk.

Beszélgetéseink, szakmai és módszertani vitáink, dilemmáink segítettek minket abban, hogy a tematikus csatornát hétről hétre tartalommal töltsük meg. Mindennek háttéréül a fent említett közös vagy külön-külön szerzett tapasztatataink, élményeink és az azok mentén formálódó meggyőződéseink szolgáltak, és ez jellemezte a kötet előkészületeit is.

E munka közben vettük észre, mennyivel érzékenyebbek lettünk. Azt koráb-ban is tudtuk, hogy az integritásmenedzsment korántsem csak a korrupció-megelőzésről szól, ahogyan azt sokan tévesen még ma is gondolják. De hogy ilyen mélyen húzódik meg minden mögött, ami emberi, etikus, és egyszerre szolgálja a közösség és benne a sokszínű egyének érdekeit, az bennünk is most tudatosult igazán. A törvény szigorú és kérlelhetetlen betűjétől a lélekig, a tudomány szikár stílusától a művészet legapróbb rezdüléséig sok mindent igyekszünk írásainkban felvillantani, bizonyítandó és illusztrálандó ezt az állításunkat.

Amikor elfogadtuk a felkérést a csatorna szerkesztésére, mindhármunkban éltek elképzelések arról, mire és hogyan szeretnénk használni ezt a felületet. Ami már az elején biztos volt, hogy hétről hétre jelentkezőnk egy-egy saját gondolatot, véleményt, érzést, élményt kifejtő blogbejegyzéssel, és megosztunk olyan átvett tartalmakat, amelyekről úgy véljük, illeszkednek az integritás témájához. A csatorna olvasottságát nem ismerjük pontosan, csak azt, hogy az indulás után pár héttel már közel száz feliratkozóunk volt. Ez a szám a második, bővített kiadás szerkesztése közben már meghaladta a 440-et. Különösen büszkéek vagyunk olvasóink érdemi hozzászólásaira, a higgadt, kifejtően érvelő, a vitapartnert mindig tiszteletben tartó stílusukra. A párbeszéd kultúrája felé vezető úton talán ez sem jelentéktelen lépés.

Az eredeti bejegyzések közül csak azok kerültek a kötetbe, amelyekről úgy gondoltuk, hogy a tematikus csatorna áradó sodrából kiragadva önállóan is meg-állják a helyüket, illetve mondanivalójuk hosszabb távon is érvényes. A szerző-séget mindenhol monogramjainkkal jeleztük. Magukon az eredeti szövegeken

minimálisan változtattunk, épp csak annyit, amennyit a logikai egymáshoz illesztés, az egységes stílus, illetve a könyvírás mint műfaj megkívánt. Az egyes témák iránt mélyebben érdeklődő olvasó lábjegyzetekben talál hivatkozásokat.

A mostani második, bővített kiadás az első kötet tizenhat fejezetéhez képest három újat is tartalmaz. Az egyik az *Antikorrupciós törekvések a nagyvilágban és az Európai Unióban* címet viseli, amelyben azok a világban, de kiemelten Európában zajló történések kaptak helyet, amelyeknek közülük van az integritáshoz. A *Médiaetika* című fejezet a média integritását fenyegető veszélyekre és az ezekkel kapcsolatos hazai aktualitásokra tér ki. És sajnos szomorú aktualitás miatt nyitottunk külön fejezetet *Háború* címmel. Alapvetően minden háború területiintegritás-sértésekkel indul, de súlyos autonómiavesztéssel, szabadságkorlátozással, a humán értékrend aláásával, függőségek és kiszolgáltatottságok kiépítésével, vagyis komoly integritásdeficitekkel is jár. A 2022. február 24-én kezdődő orosz–ukrán háború csatazaja azóta sem csendesül, sőt, egyre durvább, egyre több áldozattal jár és immár a globális biztonságra is veszélyt jelentő eseményekről hallani. Az ezekről szóló írásaink megközelítése főleg teoretikus, mivel egyikünk sem szakértője a témának. De etikailag elképzelhetetlennek tartottuk, hogy ne gondolkodjunk el hangosan is a háború okozta integritásválságról.

Mindegyik fejezetet rövid bevezetővel indítjuk, amelyből kiderül, miért éppen a köré a téma köré gyűjtöttük a benne szereplő szövegeket. Eláruljuk: nem kis kihívás, viszont nagyon izgalmas feladat volt a bejegyzéseink között utólag „rendet tenni”, illetve a második kiadáshoz az újonnan keletkezett szövegeket besorolni az eredeti fejezetekbe. Ez sok sorrendcserét igényelt, és még így sem volt garantálható, hogy sikerül minden darabot tökéletesen hézagmentesen egymáshoz illeszteni. De ez nem is lehetett cél. Inkább ízelítőt szerettünk volna adni az immár két év terméséből. Az egyes fejezeteken belül a megjelenés időrendjéhez ragaszkodtunk, ami által az események történetisége, egy-egy közéleti kérdés különböző körülmények közötti visszatérése, változása, az iránta való érdeklődés fokozódása is kirajzolódik. Két év elteltével ezekre már bizonyos távolságból lehet rátekinteni, és kirajzolódhatnak tanulságos tendenciák. Természetesen vannak olyan jelenségek, események is, amelyekre azért térünk vissza, mert mindhármunknak megvan a maga kedvenc témája.

Egy-egy ügy kapcsán sokszor jutottunk közös nevezőre, ami nem csoda, hiszen lényegében ugyanazt gondoljuk az integritásról. Hogy hányféle módon jelenhet meg az egyén és a közösségek életében, az kiderül írásaink változatos témáiból is. A megközelítésmódunk eltérősége pedig különböző identitásunkból adódik. Jogász, szociológus-szociálpszichológus, filológus szemüvegek mögül

szemlélődünk. Ám ami közös, hogy az integritás a szívügyünk, és mindhárman tanítjuk is a közigazgatásban és a rendészetben.

Ha az olvasó vállalkozik arra, hogy sorban halad a tematikus ívre felfűzött bejegyzéseken, kirajzolódik az az út, amelyet írásainkkal és azok kötetbe szerkesztésével mi magunk gondolatban bejártunk. De tallózni is lehet köztük, egyet-egyet elolvasva elmerengeni az általuk sugallt üzeneteken. Vagy szemelvényekként használni őket etikai és integritáskurzusokon. Kiváltképpen alkalmasnak tartjuk erre a célra az integritás-esettanulmányokat, amelyekben mindig valamilyen konkrét történet mentén merülnek fel etikai dilemmák, vagy rajtuk keresztül elemezhetők integritással kapcsolatos fogalmak, jelenségek.

Hogy nekünk mit hozott a lehetőség, hogy szerkeszthetjük az *Integritás – a láthatatlan védelem* című szakmai csatornát? Sok olyan hírt, amelyen máskor talán nem akadt volna meg a szemünk. Sok érdekes esetet. Sok-sok emberi pillanatot. Néha kissé didaktikusan, néha szikárabban, a jog nyelvén, néha tudományosan vagy könnyedebb stílusban írtunk ezekről. De mindvégig annak reményében, hogy mások figyelmét is sikerül felhívunk arra, hogy érdemes tájékozódni, mi folyik körülötünk, amitől épül vagy épp leépül az integritásunk – személyesen és szervezetileg.

Amikor felkérést kaptunk a szerkesztésre, hamar leosztottuk a szerepeket. Egyikünk inkább a tudomány és az elmélet felől szereti megközelíteni a dolgokat. Másikunk az integritás hol csendesebb, hol viharosabb nemzetközi és hazai vizein hajózik szívesen. A harmadik – e sorok írója és egyben a kötet szerkesztője – pedig ízig-vérig tanárnőként szinte mindenre úgy tekint, hogy mit lehet belőle tanulni – és persze mit és hogyan lehet belőle megtanítani, hogyan adható és örökíthető tovább az integritás szellemisége, gyakorlata.

Így voltunk – és hisszük, hogy csatorna nélkül is maradunk – egymás számára az integritásépítés Cressey-háromszöge, annak az elméletnek a mintájára, amelyet mindhárman nagyon szeretünk. Ha a jog, a tudomány és a pedagógia, sőt, ahogy egy külön fejezet bizonyítja, a művészetek gyakrabban és folyamatosan összefog(ná)nak, hatásaik egy irányba tartva erősebb integritásfészket építhetnének. Olyat, amely segít megtartani a mindennapi morális dilemmák közepette lebegő, olykor zuhanó embert.

Aki követte a csatornán folyó szárnypróbálgatásainkat, érezte ezt a szándékot, és kísérletünk talán nemcsak kedvére, hanem hasznára is volt. Köszönjük szépen minden követőnknek, hogy velünk tartott! Ezúton is köszöntjük őket, remélve, hogy érdeklődéssel veszik kézbe ezt a kötetet. És üdvözljük új olvasóinkat is!

Molnár Katalin

1. Indulás! Hogy jövünk mi ehhez?

Innovatív kísérlet és az egyik legnagyobb társadalmi kihívás (K. P.)

Amikor először felmerült egy integritás témájú tematikus csatorna indításának gondolata a ProBono felületén, nagyon megörültem a lehetőségnek. Nemcsak azért, mert kedvenc témámról kötetlenebb formában írhatok, hanem azért is, mert úgy érzem, szükséges a folyamatos kapcsolat volt és leendő hallgatóinkkal. Hiszem, hogy integritásunk folyamatosan velünk van, bennünk él, és véd minket a külső behatásoktól, kísértésektől. Együttal azonban erősít is, hiszen magabiztosságot nyújt a mindennapi hivatali munkában és a kritikusabb magánéleti szituációkban egyaránt. Ezt a védelmet és magabiztosságot azonban folyamatosan ápolni, gondozni kell annak érdekében, hogy kiteljesedhessen, és hosszú távon is megmutathassa igazi erejét.

Abban is biztos voltam, hogy a csatorna elindításához mindenképpen szükséges olyan szakértők bevonása, akik otthonosan mozognak az online kommunikációs térben, és tapasztalattal rendelkeznek az integritással kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdések megválaszolásában. Nagy öröm számomra, hogy Molnár Katát és Zsolt Pétert is sikerült megnyerni az ügynek, és összehangoltan, egymást kiegészítve és mondanivalónkat, üzenetünket kölcsönösen erősítve tudtunk erről a szép és igen szerteágazó témáról írni és – a csatorna követőit is bevonva – eszmét cserélni. Jómagam az integritásmenedzsmenttel elméleti és gyakorlati szakemberként már tíz éve foglalkozom, az elmúlt években egyetemi oktatóként és az Integritás tanácsadó szakirányú továbbképzési szak szakfelelőseként volt lehetőségem tudásom és tapasztalataim megosztására. Úgy hiszem, hogy a korrupció visszaszorítása integritásmenedzsment-eszközök segítségével nemcsak napjainkban aktuális feladat, de egyben a magyar társadalom egyik legnagyobb kihívásának orvoslására tett innovatív kísérlet is. Az elmúlt évek tapasztalatai is azt mutatták, hogy a probléma teljes felszámolása nem megy egyik napról a másikra, ugyanakkor a jó eszközök és jó emberek segítségével hosszú távon sikeresek lehetünk. Bízom benne, hogy az *Integritás – a láthatatlan védelem* című tematikus csatorna e változás iránt elkötelezett, jó és igaz emberek fóruma lehet.

Egy elszánt tanárnő (M. K.)

A csatorna felületéhez tartozó bemutatkozás szükségszerűen rövid és frappáns kellett hogy legyen. Így nyilván sok minden kimaradt belőle, ami viszont fontos. Hogy az olvasónak is az-e, nem tudhatom, de arra gondoltam, engem az ő helyében bizony érdekelne, miért pont ez a három ember szerkeszti az *Integritás – a láthatatlan védelem* című csatornán futó tartalmakat. Elintézhetném annyival, hogy Klotz Péter felkért engem, én meg örömmel vállaltam. És kérdeztem, ki a harmadik, mire ő mondta, ha van ötletem, bátran mondjam. Azonnal Zsolt Péter jutott eszembe, és neki is kedve volt az egészhez. A Péterek egymásnak is örültek, én meg annak, hogy újra velük dolgozhatok, ráadásul egy nemes ügyn. Ez így egyszerűen hangzik – és így is történt.

De mi alapozta meg ezt a szakmai bizalmat, amely minket most ilyen módon is összekapcsolt? Hármunk – és még jó néhány trénertársunk – története már kilencéves. 2013-ban találkoztunk ugyanis egy akkor induló új közigazgatási képzéssorozat leendő tréneireinek tartott szakmai konzultáción, amely mindjárt kétnapos volt. Majd egy újabb kétnapos felkészítőn már kifejezetten a továbbadandó tananyagot és módszertant tanultuk bőszen – és persze egymást meg magunkat. Mert nem volt egyszerű elkezdni kitaposni a magyarországi integritásoktatásnak azt a keskeny ösvényét, amely mára oly szélesnek tűnik.

Előbb egynapos integritásmenedzsment képzéseket, majd 2,5 napos vezetői tréningeket tartottam, utóbbiakat egészen 2019-ig. 2015-től 2018-ig pedig oktató voltam egyetemünk Integritás tanácsadó szakirányán, ahol az Etikai tréning, illetve az Esélyegyenlőség című kurzusokat vittem. Ezek mindegyike – ilyen-olyan okból – nyilván szóba fog még kerülni részletesebben is ebben a kötetben. Most legyen elég annyi, hogy az elmúlt évek rengeteg szép szakmai élménnyel és tudással gazdagítottak.

Kifejezetten integritásügyben talán ez az előzménysorozat sem kevés. De ehhez hozzá kell venni azt a tizenhét évnyi tapasztalatot, amelyet 1996-tól 2012-ig a Rendőrtiszti Főiskolán a *Rendészeti etika* tantárgy oktatásával szereztem, és aminek a mai napig sincs vége. Mert annak, hogy 2013-ban Klotz Péterrel és Zsolt Péterrel együtt bekerülhettem abba a tréners csapatba, amellyel aztán végigturnézhattam az országot, ez volt a konkrét alapja.

Az Integritás tanácsadó képzéssel 2018 nyarán saját döntésemből szakítottam, és 2018 ősze óta integritásmenedzsment-tréninget csak az integritás referenseknek tartottam, de sikeresen átmentettem valamennyit az „ügyből” a rendészeti képzésbe. Ugyanis a 2019–2020-as tanévtől kezdődően *Rendészeti*

etika, integritás címmel kétnapos tréningen ismerkedhetnek a témával a rendőrszervező szakirányon tanuló rendőrök. És persze a BA és MA képzésen futó *Rendészeti etika* tantárgyba 2012 óta is jócskán becsempészem a szemléletet és a módszert.

Nyilvánvaló, hogy ez még kevés a boldogsághoz. De még csak ahhoz is, hogy a rendészeti szervezeteket az integritásalapú működés felé terelgessük. Az első lépéseket megtéve azonban tisztán látszik, hogy mennyi még a teendő. Elszánt tanáremberként kötelességemnek tartom, hogy minden fórumot felhasználjak annak érdekében, hogy egyre több szakember megismerkedhessen ezzel a szemlélettel. Az *Integritás – a láthatatlan védelem* című csatorna éppen ilyen. Úgyhogy kapva az alkalmon hétről hétre jelentkeztem a témában számomra fontos és talán mások számára is érdekes gondolatokkal, véleményekkel, aktualitásokkal. És nagyon élveztem ezt a sorozatot, mint ahogy ennek a kötetnek a szerkesztési munkálatait is. S különösen örülök, hogy ilyen módon ennek a több mint egyéves közös szellemi utazásnak az emléke szerkesztett formában is megmarad.

(Neoweberiánus) „lehetetlen küldetés”? (Zs. P.)

Az integritás szakirányon tanulók képzésében és vizsgáztatásában Klotz Péter jóvoltából máig részt veszek, olykor elnökként is. Láttam, ahogy évről évre változik a képzés, ám a hallgatók küldetésstudata változatlan. Hittel, jobbító szándékkal jönnek, és élmény őket hallgatni a záróvizsgán. Igen értékes az ő „lehetetlen küldetésük”. Azért is fontos ez a csatorna, mert abban reménykedünk, hogy sokan közülük megosztják velünk a tapasztalataikat, és így megmarad a kapcsolatuk is volt tanáraikkal, azaz velünk. Tulajdonképpen nekünk is szükségünk van erre a visszacsatolásra, hogy továbbra is inspirálni tudjuk az új generációt, illetve fel tudjuk készíteni őket a várható nehézségekre.

Örömemre szolgál, hogy Molnár Kata visszacsábult e területre, bár mint írta, sose hagyta el, de most megint aktívabb lehet. Annak is örülök, hogy Klotz Péterrel vihetek közös blogot, mert neki ez a legszűkebb szakterülete. Jómagam sok mindennel foglalkozom, elsősorban kutatni szeretek, így ezen a felületen megosztottam az integritástréning utó kutatása során szerzett tapasztalataimat. Hármunk közül valószínűleg én vagyok a leginkább aktivista beállítódású: ha valamiben hiszek, szeretem ki is próbálni, legyen az rádiózás, publicisztikai tevékenység, közösségfejlesztés. De aztán valahogy mindig visszatérek a tudományba és az oktatásba.

Indulás! Hogy jövünk mi ehhez?

Neoweberiánus vagyok, ami azt jelenti, hogy a különböző hivatások egymástól eltérő etikai rendszerei érdekelnek. Ezért is éreztem rögtön otthon magam az integritás témakörében, amely egy nagyon új, nagyon innovatív nézőpont a közigazgatás területén. Hiszem, hogy ez a jövő útja.

2. Fogalmi keretek, elméletek

Az integritás fogalma első hallásra nem feltétlenül egyértelmű. Amikor a kurzusok elején a hallgatóktól megkérdezzük, szerintük mit jelent a szó, sokszor összekeverik az integrációval. Ezért írásaink egy részének azt a feladatot szántuk, hogy megpróbálja elkalauzolni az olvasót a jelenséget vizsgáló elméletek és fogalmi meghatározások között.

Az integritás születése: Exxon Valdez (Zs. P.)

Az Exxon Valdez tankhajó 1989-ben balesetet szenvedett Alaszkánál. Tekinthetjük ezt a pillanatot az integritás születésének, vagy legalábbis az egyik kiváltó eseménynek, mert amikor a világ megéri valamilyen fejlődésre, valószínűleg párhuzamosan zajlanak a felismerések.

Dokumentumfilm, játékfilm és több elemzés is készült a katasztrófáról. A tények: a kapitány letért a szokásos vízi útról, a vérében pedig alkoholt találtak. Egy jogosítvánnyal nem rendelkező harmadtisztet bízott meg a kormányzással. A kapitánytól később nem vették el a jogosítványát, de senki nem foglalkoztatta. A Wikipédián olvasható, hogy az olajszennyezés 250 ezer tengeri madár és 247 sas mellett 2812 vidra, 300 foka, 22 kardszárnyú delfin és megszámlálhatatlan lazac, hering azonnali pusztulását okozta. Közvetve pedig 28 állatfajta szenvedett kárt, populációjuk igen lassan állt helyre, a növény- és állatvilág teljes regenerálódásához több mint három évtizedre volt szükség. A becslések szerint még 2010-ben is 87 ezer liternyi olaj volt az alaszkai homokba és talajba beivódva, a szennyezettség mértéke évente mindössze 4 százalékkal csökkent.

A válságkommunikáció, kríziskommunikáció kapcsán érvként hozhatjuk fel azt (lásd majd a 15. fejezetben), hogy a katasztrófák elkerülhetetlenek. Buták azok a vállalatok, amelyek úgy reagálnak, ha ajánlatot kapnak egy kríziskommunikáció-tréningre, hogy „ó, mi olyan profi módon dolgozunk, hogy megelőzzük a kríziseket”. Ugyanakkor az a felismerés, hogy a megelőzésért is mindent meg kell tenni, vezetett ahhoz, hogy a fejlett világban mindenhová beépítsék az integritásmenedzsmentet, ha az elsők között nem is a közigazgatásba, hanem például a hajózásba.

A tengerjog bámulatosan kifinomult, és pedig azért, mert nagyon régóta hajózik az emberiség, és a különböző nemzeteknek mindig is meg kellett értetniük

magukat egymással, fel kellett készülniük a veszélyek kivédésére, egymás segítésére. Letisztult etikai szabályok jellemzik a kapitányokat, matrózokat, mindenkit, aki a hajózással legális kapcsolatba kerül. Azt mindannyian tudjuk például, hogy a kapitány hagyhatja el utoljára a süllyedő hajót.

Pontosan abból származott az Exxonnál a probléma, hogy ugyan mit találhatnának még ki, hogy megelőzzék az ilyen baleseteket? Itt is, mint oly sok más esetben – a repülőgép-katasztrófáktól az atomerőművekig – emberi hiba okozta a bajt. A kapitány elment aludni, kiadta a kormányosnak az útirányt, az meg elfelejtette a kormánykereket időben elfordítani. A baleset környezetkárosító hatása máig terheli a térséget, és szörnyű büntudatot keltett szerte a világon. Olajat szállítani óriási tankerekben hihetetlen veszélyforrás.

Nem volt érdemes azonban a joghoz nyúlni, mert jogilag tökéletesen szabályozva vannak a hajózási feladatok és felelőségek. Nem volt érdemes újabb szankciókat, fenyegetéseket beépíteni, mert az a belátás, felismerés született meg, hogy ily módon nem fogják megelőzni a hasonló eseteket, mert a szabályozás már így is megfelelő. 1989-et írtunk, és valószínűleg az emberi civilizáció ekkorra ért el arra a pontra, hogy új, kreatív megoldáson törje a fejét: ez pedig nem más, mint a hajón dolgozók felelősségének, saját fontosságuknak előzetes felismertetése. Rendkívül egyszerű felismerésről van szó, ám nagyon sok mindennek kellett megelőznie. Például a húszas-harmincas években megszülető human relations theorynak, amely azzal a kísérletileg megalapozott tudással szolgált, hogy egy vállalatnál a teljesítmény motivációjára nem a pénz vagy a munkakörülmények hatnak a legjobban, hanem a személy fontossága, saját helyének felismerése, a környezet általi értékelése.

Az 1989-es eset kapcsán tehát úgy tűnik, hogy a bajok kivédésének módja az lehet, ha az egyén szervezetben betöltött helyzete, saját fontosságának tudata, felelősségérzete kerül előtérbe. Tulajdonképpen ebből nőtt ki magát az integritásmenedzsment.

Az integritásmenedzsment atyja, Ronald MacLean-Abaroa – ahogy én látom (M. K.)

Amikor belecsöppentem az integritásmenedzsment világába, a legkönnyebben talán azt értettem meg a szemléletéből, hogy ez mennyiben más – és több! –, mint az addig általam is valamelyest ismert korrupció elleni harc. Hogy az integritásalapú elképzeléseknek nem egyszerűen a romlott egyéni és/vagy szervezeti

működés lebontása a céljuk, hanem valami optimálisan működtetett egésznek az akkurátus és aprólékos építése. Mert a rengeteg energiabefektetéshez képest sokkal kevésbé hatékony folyton küzdeni valami ellen, mint ugyanannyi energiával munkálkodni *valamiért, valaminek az érdekében*.

A korrupció fogalmához kapcsolódóan eszembe jutott az iskolapéldája annak az integritásépítésnek, amelyen keresztül először kezdtem érteni, miről is van szó.

A példa elég régi és távoli ahhoz, hogy tökéletes esettanulmány lehessen. 1985-ben járunk Bolívia adminisztratív fővárosában, La Pazban, amelynek önkormányzata fuldoklik a korrupciótól, a gazdaság hiperinflációtól szenved, minden és mindenki száguld a totálisan kilátástalan válság felé. Ekkor nyeri meg az első szabad választásokat és ül a polgármesteri székbe az a Ronald MacLean-Abaroa, aki az ott véghez vitt nagy ívű reformjával nemcsak a várost húzza ki a bajból, de két és fél ciklus után Bolívia gazdasági minisztereként is bizonyít, hogy aztán meghódítsa a világot az integritásmenedzsment módszertanának részletes kidolgozásával és tanításával.

Aki azt mondja, lehetetlen a korrupciótól való megtisztulás az értékek és szabályok elveinek finom összehangolásával, annak azt ajánlom, tanulmányozza – a 73 évesen is szerencsére máig aktív, a Harvard Institute for International Development munkatársaként dolgozó – Abaroa munkáit,¹ hátha megért valamit abból, ami miatt ő a legmeggyőzőbb nemzetközi szaktekintély ebben a témában.

A legegyszerűbb definíció (Zs. P.)

Beleszaladtam egy meghatározásba, amely annyira leegyszerűsített, hogy kénytelen vagyok előtte egy kérdést feltenni, mert csak akkor bontakozik ki a mondat mélysége: Vajon Adolf Eichmann hazudott magának, amikor azzal védekezett, hogy csak parancsra tette, amit tett? Nyilvánvalóan: igen.

Hannah Arendt szerint Eichmann lemondott a gondolkodásról, és a zsidók ellen elkövetett „szervező tevékenysége” azért emberiségellenes bűntett, mert a zsidók emberek.

¹ Lásd például Robert KLITGAARD – Ronald MACLEAN-ABAROA – H. Lindsey PARRIS (2000): *Corrupt Cities: A Practical Guide to Cure and Prevention*. World Bank Publications.

Szóval Eichmann azt gondolta, teljesen rendben van, amit közszolgaként tett, mert csak végrehajtotta Hitler, azaz a legitim vezető parancsait. Ezt el is akarta magyarázni a tárgyalásán, mert meg volt győződve az ártatlanságáról.

De akkor mégis miért titkolta a családja előtt, hogy mit is csinál a „hivatalban”? Eichmann bizony hazudott magának. A banális gonoszság tipikus példája ő, az önmagának hazudó ember elrettentő típusa.

És rendkívül könnyen hazudunk magunknak. A fájdalom elkerülése végett, öngazolásból, akármiért. A banális gonoszság mindennapos. Idézett szerzőnk nem Eichmannt hozza fel példának, hanem a kis hazugságokat. És most már jöhet a mondat: „Integritás többnyire az, amikor valakiről az az érzésünk, hogy nem hazudik nekünk, mert magának sem hazudik.”²

Az integritás képlete (Zs. P.)

$$I = \text{ÁEC} - K$$

Az I az integritás, amely annál nagyobb, minél nagyobb az átláthatóság (Á), minél magasabb szinten van az etika (E), és minél kompetensebbek (C) az ott dolgozók, mínusz a korrupció (K).

A legtöbb szó eddig a korrupcióról esett, hogy a világban hol mi bukott ki, vagy hogy kockázatelemzéskor mire kell odafigyelni, mik növelik a korrupció kockázatát. De a dolgok összefüggnek, mert az átlátható működés csökkenti a korrupciót, az etikai kérdések tisztázása szintén. A kompetencia egy más jellegű képesség. Egy korrupt ember is lehet igen kompetens.

Eltérő szakterületek eltérő etikai elvárásokat fogalmaznak meg. Például egy jegyző kiugorhat a köztérbe munkaidő alatt, ám egy posztoló rendőrnek ez már aligha megengedhető.

Mások az átláthatósági feltételek a titkosszolgálatnál, a bankszektorban, az egészségügyben, az önkormányzati hivatalokban, de mindenütt van olyan részterület, ahol az átláthatóság növelése növeli az integritást is.³

² Ken WILBER (2009): *A Működő Szellem rövid története*. Ursus Libris. 126.

³ Olvasnivaló az átláthatósággal kapcsolatos érvekről és ellenérvekről: ZSOLT Péter (2017): Az átláthatóságtól az integritásig. *Jel-Kép*, 6(1), 3–18. Online: <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2017.1.3>.

A mi demokráciánk (M. K.)

A Zsolt Péter által bemutatott és elemzett integritásképletet nem egyszerű jól megérteni. Ennek egyik első lépcsőfoka az integritásmenedzsment-tréningeken a demokrácia munkadefiníciójának a csoport általi közös megalkotása szokott lenni. Szeretem ezt a feladatot, mert a szikár, bonyolult jogi nyelvezetbe foglalt definíció a saját példák által megfogható és érthető lesz, és nem utolsósorban lebontható a hétköznapiakra, vagyis a „miénk”. Ilyenkor kiderül, hogy mennyire nem elvont fogalom, inkább gondolkodás- és működésmód, értékrend, közérzet és kollektív cselekvés.⁴

A Cressey-háromszög (Zs. P.)

Donald Cressey-től származik az integritás egyik központi kérdése, az, hogy miképp lehetne csökkenteni a korrupciót. Azt ugyanis könnyű belátni, hogy minél kisebb a korrupció, annál nagyobb lehetőség van az integritás megvalósítására. A korrupciós lehetőségeket általában úgy akarjuk csökkenteni, hogy az intézmények szabályozásával foglalkozunk, illetve társadalmi szinten jogszabályokat alkotunk. Ám a korrupciót nem csak a joghézagok eredményezik, és akármilyen optimális szabályokat találunk is ki (ez alatt pedig nem a büntetés maximalizálását értjük), még mindig lehet, hogy egy olyan kultúrában vagyunk, amely legyint, sőt támogat bizonyos jogellenes cselekvéseket. A szocializmusban például a közösből elvenni dicsőség, és nem szégyen volt, mert a közöst nem érezték az emberek a magukénak. Ez volt a következménye az erőltetett közöségiségnek a szerves közösségfejlődéssel szemben.

A háromszög alapjánál két értéket találunk: a rossz társadalmi gyakorlatokat (lásd az előbb említett szocialista példát), valamint az emberi esendőséget. Nincs tökéletes kultúra, és mindig mindenhol akadnak egyéni késztetések, ezért a korrupció folyamatosan jelen van minden társadalomban. Az integritás-nézőpont felfedezése, hogy tudatosan kell foglalkoznunk az értékek építésével is. Lesznek tehát a következőkben szociológiai és pszichológiai kérdéseink, hisz ezek segítségével tudjuk megragadni a háromszög alapjait.

⁴ A demokrácia és a korrupció összefüggéseire lásd PALLAI Katalin [é. n.]: *Demokrácia és korrupció*. Online: <https://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/0/00/80000/Demokracia%20és%20korrupcio.pdf>.

Cressey vagy Bermuda? Egyik háromszög veszélyesebb, mint a másik (M. K.)

A Cressey-féle elmélethez még hozzátenném, hogy nemcsak azért nem foglalkoztatja az embereket, ami „fent” megy, mert nem érdekli őket, hanem mert egyszerűen nem tudnak róla. Az igazi kérdés, hogy miért nem. Az átlátható állami működés, ami az integritás egyik legfontosabb hozzávalója, sokat tehetne ez ellen a tudatlanság ellen. De ha a korrupcióban érdekeltek épp az átláthatóság és a nyilvánosság ellen rendezkednek be (például médiabeli egyeduralomra törve), akkor aztán a kör – avagy az a bizonyos Cressey-háromszög – gyönyörűen bezárulni látszik. Akár a Bermuda-háromszög. Vagyis mégsem. Ott valódi rejtély van (én legalábbis nem tudom, miért tűnnek el a hajók és a repülőgépek). Cressey elméletének zsenialitása éppen abban rejlik, hogy tökéletesen érthetővé teszi a működési elveket. És nem áll meg ott, hogy megmagyarázza a korrupciót. Továbbmegy, egészen a lényegig: ugyanazon az úton, ahogyan létrejön, le is lehet bontani. Sőt, ami az integritás szempontjából igazán biztató: meg is lehet előzni. Zsolt Péter még biztosan írni fog arról, hogy hogyan.

Ha már apátia... (M. K.)

Még viszonylag friss a *Rendészeti etika és integritás* című kurzusom emléke, így a Donald Cressey-féle „csalási háromszög” modelljének tanítási tapasztalatai is. 2013 óta ismerem és magyarázom a korrupció okainak összefüggésrendszerét szemléletesen megjelenítő modellt, amelyet nagyon szeretek. A hallgatók is elég hamar és jól megértik a lényegét. A háromszög „felöltöztetése” úgy történik, hogy veszünk egy konkrét korrupciós esetet (többnyire a dögei polgármester még ma is elég jól használható történetét a 2000-es évek Magyarországról), amelynek ismertetése után a hallgatóknak össze kell szedniük annak okait, hogy miért jöhetett létre a faluban az a korrupciós helyzet. És nagyon sok jobbnál jobb válasz születik. A táblára az üres háromszög van felrajzolva, s ahogy hozzák ki a post-itjeiket, én rakosgatom őket a megfelelő sarokba (amelyek még felirat nélküliek). Amikor az összes felkerül, ügyesen és gyorsan kitalálják a három feliratot. S ilyenkor jön a döbbenet: az egyéni és az intézményi okokat szinte hiánytalanul tudják. A bal alsó sarok viszont – a közösség beletörődése a korrupciós viszonyokba – alig-alig kap „szavazatot”. Pedig a legnagyobb baj éppen ez: hogy hagyjuk, hogy mások korrumpáltak legyenek. Mert mifelénk ez már csak így megy.

Sokadszor magyarázom Cressey-t, és mindig féloldalas a háromszög. Márpedig a megoldás is itt lapul. Amíg nem tudjuk, hogy mi is felelősek vagyunk, és hogy miért nem teszünk semmit, addig ez így is marad. Többek között ezért (is) kell integritást tanulni.

Gondolatok a korrupcióról... (M. K.)

Miközben sokat konferenciázunk, tanácskozunk, írunk, tanulunk, dilemmázunk az integritásról, és ezekről itt is igyekszünk hírt adni, azon gondolkodtam, hogy miért kiirthatatlan a korrupció. Fontos ok, hogy a korrupció mindenhol képes megjelenni, hiszen mindig akad olyan ember, aki hajlik arra, hogy jogtalan előnyökhöz jusson. Ez pedig – tekintettel az erőforrások mindenkori végelességére – nyilvánvalóan csak mások kárára lehetséges. A kérdés az, miként reagál erre a közösség – már persze ha rájön. Az egyének ilyen irányú szándékát hallgatólagosan tudomásul veszi, eltűri, támogatja vagy egyenesen szorgalmazza, díjazza? Avagy már a kezdet kezdetén tesz ellene, és nem hagyja kiteljesedni? Az integritás éppen ez utóbbit jelenti: közös ellenálló képességet, erőt, etikát, ami legalábbis megnehezíti, hogy a korrupció felüsse a fejét, elterjedjen, elhatalmasodjon. A védelem persze sohasem tökéletes, de lehet dolgozni rajta. Lehet haladni az integritás felé, és lehet attól elfelé. A legfontosabb kérdés, hogy egy-egy közösség melyik úton jár. Az integritásépítés – más néven integritásmenedzsment – pontosan azt jelenti, hogy napról napra, lépésről lépésre a közösség tudatosan, tendenciózusan és következetesen ezt az utat választja.

Korrupcióellenes világnap (K. P.)

Minden évben december 9-én van a korrupcióellenes világnap, amely lehetővé teszi, hogy egy kicsit elmélyültebben is foglalkozzunk a korrupció elleni nemzetközi fellépéssel. Miért volt rá szükség, és – *Brian élete* után szabadon – mit adott nekünk az egyezmény?

Az ENSZ Korrupció elleni Egyezményének elfogadására 2003-ban került sor, egy olyan időszakban, amikor már jó néhány nemzetközi szervezet kinyilvánította elkötelezettségét a korrupció elleni fellépés területén. Magától értetődő tehát, hogy az ENSZ sem maradhatott ki a sorból. Ami inkább meglepő, hogy a nemzetközi egyezmények esetén viszonylag rövid idő, alig két év alatt sikerült

olyan szöveget és egyezményt létrehozni, amelyhez a világ szinte valamennyi állama csatlakozott. Kivételként itt elsősorban Szomáliát és Észak-Koreát érdemes megemlíteni.

Mit adott az egyezmény a világnak? Egyrészt fontos, hogy meghatározta a korrupció elleni fellépéssel kapcsolatos minimumkövetelményeket. Ez különösen a későbbi együttműködések vagy jogi alapok meghatározása (például az ISO 37001 szabvány) kapcsán fontos. Nyilván a politikai deklarációkat sok esetben nem követték konkrét intézkedések, de sokszor a szándék formális deklarálása is előrelépés lehet. További fontos eredmény, hogy az egyezmény alapján megindulhatott a korrupció elleni nemzetközi együttműködés, a jó gyakorlatok és tapasztalatok átadása. Kis lépések, de a szemléletformálásban ezek a legfontosabbak...

Mire jó egy világnap? (M. K.)

Arra mindenképpen, hogy legalább ezen a napon sokfelé a világban kinyilatkoztassák: fel kell lépni a korrupció ellen. A kérdés az, hogyan.

2005 decemberében hatályba lépett az ENSZ Korrupció elleni Egyezménye. Azóta tartjuk számon december 9-én a korrupcióellenes világnapot.

Részlet az egyezményből: „aggodalommal tekintve arra, hogy a korrupció súlyos gondot és fenyegetést jelent a társadalmak stabilitására és biztonságára, aláássa a demokrácia intézményeit és a demokratikus értékeket, az erkölcsi értékeket és az igazságosságot, továbbá veszélyezteti a fenntartható fejlődést és a jogállamiságot”. Ezért az Egyezményt hatalommal ruházza fel annak érdekében, hogy képes legyen „elősegíteni és megerősíteni a korrupció hatékonyabb és hatásosabb megelőzésére és felszámolására irányuló intézkedéseket; elősegíteni, megkönnyíteni és támogatni a nemzetközi együttműködést és technikai segítségnyújtást a korrupció megelőzése és a korrupció ellen folytatott harc során [...]”; elősegíteni a közügyekben és a köztulajdonnal kapcsolatban a becsületességet, a számonkérhetőséget és a közügyek és köztulajdon helyes kezelését”.⁵

⁵ Lásd még: Korrupcióellenes világnap. *Wikipédia*. Online: https://hu.wikipedia.org/wiki/Korrupcióellenes_világnap.

Minden nap világnap? (M. K.)

Tegnap volt a korrupcióellenes világnap, ma pedig az emberi jogoké.⁶ Nem beszélünk össze Klotz Péterrel, de én is erről posztoltam tegnap. Mi másról? Mi itt, az *Integritás – a láthatatlan védelem* tematikus csatornán nyilván figyelünk erre.

Az emberi jogokkal való törődés, hogy úgy mondjam, integráns része az integritásnak, amelynek alapvető értéke a humánus, az emberi élet és méltóság védelme.

Magam azonban minden világnappal valahogy úgy vagyok, hogy szép, szép, de jobb lenne az év minden más napján is törődni a fákkal és a madarakkal, a nőkkel, a férfiakkal, az anyákkal, az apákkal és még sorolhatnám. Az integritás-építéssel is, persze. Azzal nagyon... De legfőképpen mégiscsak az emberrel.

⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. december 10.

Vákát

3. Integritásmetaforák

Az integritás fogalma sokféleképpen meghatározható. A tankönyvi definíciótól sem idegenkedünk, de meglehetősen nehéz lenne olyat találni, amelyik lefedne minden lényeges elemet. Tréningjeinken az integritás első közelítésekor előszeretettel használunk viszont metaforákat. Azért, mert ezek mindegyike más és más irányból, egymástól nagyon eltérő stílusban és a sokak számára talán könnyebben megragadható képi eszközökkel operál. Néhány közülük még az integritásmenedzsment 2013-as hazai indulásakor, trénerre válásunk folyamatában keletkezett, mások újabbak. Ki erre, ki arra „esküszik”. Minden trénernek bizonytalanság van a maga kedvence is. Ezekből kínálunk itt most egy csokorra valót. A fészekmetaforát azért emeljük ki közülük már a bevezetőben is, mert a kötet címlapjára ennek egy szép ábrázolását választottuk. Az alábbi fejezetben el is mondjuk, miért.

In-teg-ri-tas! (K. P.)

Az integritás szó latin eredetű, és az ellentétet kifejező „in-”, valamint a „teger” (érint) szavak összevonásából keletkezett. Jelentése érintetlen, sértetlen, ép, egész. Ez a kifejezés Róma hivatásos katonái, a légiosok számára azonban sokkal többet jelentett: a katonai felszerelés és a harci morál teljességét, egységét.

A köztársaság időszakában a katonák számára rendszeresített reggeli sorakozók alkalmával minden légios köteles volt teljes felszerelésben megjelenni. Amikor a szemlét végző centurio elhaladt a katonák előtt, mindegyik ökölbe szorított jobb kezével ráütött a testét védő mellpáncélra, és jól érthetően kiáltotta: In-teg-ri-tas!

Ezzel jelezte, hogy fegyverzete – elsősorban a szívet védő mellpáncél – ép és kifogástalan állapotban van. A páncél döngő hangjából a felettese azt is megtudta állapítani, hogy az nem sérült-e, nincs-e rajta repedés. Ez a minden reggel ismétlődő rituálé segített egységbe kovácsolni a katonákat, továbbá egyszerűvé tette a fegyverzet és a harci morál gyors felmérését. Idővel az „integritas” szó helyébe az „in-te-ger” szó lépett, amely egyaránt vonatkozott a fegyverzet, valamint az azt viselő katona harci szellemének szerves egységére, teljességére.

A velünk élő fehér elefántok (K. P.)

A hatalmas, költséges és drága fenntartású beruházásokat vagy ajándékokat szakmai körökben gyakran hívják fehér elefántnak. De vajon mi köze lehet a fehér elefántoknak az integritásmenedzsment témájához?

A magyarázat gyökerei Délkelet-Ázsiába vezetnek minket. Burma, Laosz, Kambodzsza és Thaiföld uralkodói számára a fehér (albinó) elefántok birtoklása az igazságos és áldásos uralkodást szimbolizálta, és nagy szerencsét jelentett tulajdonosuknak. Aki elnyerte az uralkodó kegyét, azt többnyire fehér elefánttal ajándékozta meg. Ez azonban egyszerre volt áldás és átok, ugyanis a szent fehér elefántokat – ellentétben az egyszerű szürkéekkel – nem lehetett munkára fogni. Mivel az ajándék továbbadása az uralkodó megsértésével ért volna fel, és a fehér elefántok legalább annyit ettek, mint szürke társaik, a kegyelt nagybecsű, de igen haszontalan és drága fenntartású ajándék tulajdonosává vált.

Ezért hívják tehát a hatalmas, költséges és drága fenntartású beruházásokat vagy ajándékokat fehér elefántoknak.

Az integritás mint morális immunrendszer (M. K.)

Az integritás fogalmával az ember először az iskolai történelemtanulmányai során találkozik. Ebből nekem nagyjából annyi maradt meg, hogy megsérteni egy állam területi integritását egyenlő a támadó háborúval. Később az etikában is találkoztam a fogalommal, ahol a legegyszerűbb meghatározás szerint erkölcsi tisztaságot, feddhetetlenséget jelent.

Az integritásmenedzsmenttel ismerkedve azonban ezt az egyszerűnek tűnő definíciót addig-addig bonyolítottuk, amíg megint muszáj volt kitalálni valamit, hogy megértem. Elsősorban a magam dolgát akartam megkönnyíteni, de amikor elkezdtem tanítani is az integritásmenedzsmentet, rájöttem, másoknak is jól jöhet valami támpont.

Mivel szeretem a költői képeket – a metafora a kedvencem –, alkottam hát kettőt, az egyiket földinek, a másikat éginek titulálva: dönthesse el ki-ki, melyik szimpatikusabb neki.

Kezdem a földivel, a másikat egy következő bejegyzésre tartogatom. Ha az ember immunrendszere jól működik, akkor bármilyen külső ártó behatás érheti, annak ellenáll, vagy ha mégis megbetegszik, hamar meggyógyul, és visszanyeri egészségét. Az egészség ellenálló képesség, és nemcsak fizikailag,

hanem lelkileg és szellemileg is tulajdonképpen a három közötti harmónia. Az erre való törekvés és ennek megőrzése állandó törődést igényel. Pontosan ilyen a személyes, sőt a szervezeti integritás is: azon is szüntelenül dolgozni kell, edzésben kell tartani, hogy azonnal működésbe lépjen, ha valami kikezdené. Vagyis az integritás a morális immunrendszerünk. Afféle láthatatlan védelem...

Egészségügyi metafora (Zs. P.)

Az integritásmenedzsment igen jól összevethető a korrupcióval. Volt idő, amikor diákoknak tételkérdésként is feltették, hogy miben különbözik egymástól az integritásmenedzsment és a korrupcióüldözés. Merthogy régen is üldözte a hatóság a korrupciót, meg ma is. De az integritásmenedzsment azért más, mert nem üldöz, hanem elsősorban megelőz.

Mit is csinálunk azzal az emberrel, akinek tartósan magas a láza? Természetesen azt már kezelni kell. A korrupció is ilyen: ha észrevesszük, azonnal kell vele valamit kezdeni. Jó esetben intézi a rendőrség, ügyészség, bíróság. Egészen más dolog viszont az, ha valakivel közli az orvosa, hogy magas a cukra vagy a koleszterinje, és ideje megváltoztatni az életmódját. És ha kellőképp megijedünk, ha szeretnénk hosszú és egészséges életet élni, akkor változtatunk is. Az integritásmenedzsment is úgy született, hogy a különböző hivatásokban hiányát látva támadt némi ijedtség. Aztán kitalálták, hogy foglalkozni kell a hivatás céljával, kockázati tényezőivel, fontosságával. Így az integritás filozófiája a megelőzés maga. Ezért is nehezen mérhető rögtön forintban a hatása, miközben ha jól csináljuk, nincs nála hasznosabb.

Jézus és az integritás (M. K.)

Krisztus kereszthalála kapcsán is lehet elmélkedni a személyes integritásról. Az elvekhez való ragaszkodás a legvégsőig, az önfeláldozás árán is valóban az egyik legmagasabb rendű erkölcsi példa.

De Jézusnak nemcsak a halála, hanem az egész élete is kiváló integritás-lecke. A folytonos megmérettetések, dilemmák, a gyengeség és az elszántság, a kétkedés és a bizonyosság váltakozása és mindaz, ami ezeknek a folytán kialakul: a jellemfejlődés, a hiteles személyiség iskolapéldája. És megkérdőjelezhetetlenül emberi.

Buddha (M. K.)

Jöjjön hát egy másik integritásmetafora, ezúttal az „égi”. Azért neveztem el így, mert elvontabb, mint az integritást a morális immunitással azonosító.

A vallások előszeretettel testesítik meg a tisztaságot, feddhetetlenséget, bölcsességet egy-egy emberi figurában. A keresztény kultúrkörben ilyen Jézus, a buddhizmusban pedig maga Buddha. Közös bennük az az út, amelyen sok-sok megpróbáltatással, szenvedéssel végigjárva jutottak el a megtisztulásig, a szentté válásig, vagy más szóval megvilágosodásig, ahol már nem érhet el hozzájuk semmi földi hívság. Ennek szimbólumaként Jézust a szentképeken gyakorta ábrázolják glóriával a feje körül, a lótuszülésben elhelyezkedő Buddhát pedig burokbán. Számomra mindkettőnek ugyanaz a jelentése: védettek, sérthetetlenek. Másképpen: integritásuk megkérdőjelezhetetlen. De fontos, hogy azt egyikük sem készen kapta, hanem „megdolgoztak érte”.

Az egyik legszebb Buddha-ábrázoláson a burkot megtámadó alakok fegyverrel, rossz szóval, csábítással, gonoszsággal próbálják megzavarni Buddha nyugalomát, de a burok belsejébe jutva mind lótuszvirággá változik, vagyis erejét veszti, megszeliődül.

Pipacsok (M. K.)

Eszembe jutott az a Dixit-kártya, amelyen egy (deviáns?) fehér pipacs a többi (normális?) piros virág között magányosan árválkodik, tőle kissé távolabb a többiek. Hogy került oda? Miért másmilyen? És mit kezdenek vele az egyformák? Mivel tudomásom szerint a virágoknak teljesen mindegy, milyen a mellettük nyíló másik, ez a kép – mint minden Dixit-kártya – nyilvánvalóan szimbolikusan valami emberire utal. Hiszen valahányszor valaki kimondja, mire asszociál e kép láttán, a más milyenséget, az eltérést, annak kiemelését és a hozzá való viszonyt, a kirekesztést említi. A dús mezőn (látszólag ideálisak a körülmények és a feltételek) ez a fehér pipacs nincs egyedül, ott vannak körülötte a társai (csoport, szervezet) – mégsem pozitív a kép üzenete. Neki a sajátjaival kell megküzdenie, ami sokkal szomorúbb, mint ha a külső körülményekkel és veszélyekkel kellene. Ahol integritás van, ott ez nem fordul elő.

Ezért kell szüntelenül dolgozni rajta, fejleszteni, ügyelni rá. Ezen a csatornán ennek a módszereit próbálgatjuk, keresgéljük. Meggyőződésem szerint egy-egy ilyen metafora fejtegetése is ilyen.

A fészekmetafora (Zs. P.)

A metaforák közül én a fészekre szavazok, alighanem ez a legjobb mind közül, bár az összes többi is jól kiemeli az integritás valamely erényét. Képzeljünk el egy madárfészket, ahol a fészket alkotó ágak az egyes állami intézmények, míg a fészkekben lévő tojások az emberek. Valószínűleg azért annyira nem védtelen a társadalom, mint egy madártojás, ebből a szempontból van még mit tökéletesíteni a metaforán, viszont a fészek ágai nem önmagukban erősek, hanem azért, mert egymásba kapaszkodnak. Egy államban pontosan így kapaszkodnak egymásba az integritásalapú intézmények, éspedig egy cél érdekében: hogy a társadalom és benne az egyének védve legyenek.

Vegyünk egy környezetszennyezési problémát! Az állampolgár bejelenti, hogy szerinte a hordók szivárognak, a vegyi művek a telephelyet elhagyta, tán már nem is létezik. A bejelentést a hivatal komolyan veszi, bár nem tudja megoldani, de pontosan tudja, hová kell továbbítani, hogy a cselekvéssor elinduljon, és erről azonnal tájékoztatja is az ügyfelet. Azaz nem azt írja az ügyfélnek, hogy ez nem rá tartozik, noha tényleg nem, de még azt sem, hogy kihez forduljon a panaszával, hanem ő maga továbbítja, és a probléma megoldása érdekében az összes szükséges hivatal beindul, mert mind ugyanazt szeretné. Ez nagyon egyszerűen hangzik, de tudjuk, hogy mégsem ilyen egyszerű. S nem másért, mert az állam különböző szervei nem működnek jól együtt. Olykor a jogszabályok nehezítik ezt, olykor az elkötelezettség hiányzik. Egyikkel sem volna gond, ha az integritás fejlettebb volna.

Még valami a metaforákhoz (M. K.)

Az immunitás, a Jézus- és a Buddha-metaforák a személyes integritás szimbólumai. A Zsolt Péter által utóbb ismertetett fészekmetafora viszont már

a szervezeti integritásé. Akit ez utóbbi szimbólum részletesebb magyarázata érdekel, annak ajánlom Pallai Katalin művét.¹

Az eredeti metaforát pedig Sampford, Smith és Brown dolgozták ki tanulmányukban.²

¹ PALLAI Katalin [é. n.]: *Párbeszéd, normák és az argumentatív módszer az érték alapú kormányzás című tárgyhoz az integritás tanácsadó szakirányú továbbképzés keretében*. Budapest: Nemzeti Közsolgálati Egyetem. 7–8. Online: <https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/pallai-katalin-jegyzet-parbeszed-normak-es-argumnetativ-eszkozok-1.original.pdf>.

² Charles SAMPFORD – Rodnes SMITH – A. J. BROWN (2005): From Greek Temple to Bird's Nest: Towards A Theory of Coherence and Mutual Accountability for National Integrity Systems [A görög templomtól a madárfészekig: a nemzeti integritásrendszerek koherenciájának és kölcsönös elszámoltathatóságának az elmélete felé]. *Australian Journal of Public Administration*, 64 (2), 96–108. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8500.2005.00445.x>.

4. Antikorrupciós törekvések a nagyvilágban és az Európai Unióban

E fejezet megszületését azok a világban, de kiemelten Európában zajló történések indokolták, amelyeknek közük van az integritáshoz. A Transparency International (TI) 2021-re vonatkozó Korruptió Érzékelési Indexének megjelenése; a főtanácsnoki indítvány nyomán a Magyarországgal szemben a jogállamisági eljárással kapcsolatos uniós döntések; az ezek következtében visszatartott források jelentős hatást gyakoroltak mind a hazai politikai döntéshozókra, mind az antikorrupciós politika alakulására. 2022 áprilisában Magyarországon országgyűlési választások voltak. Ennek során – talán nem tévedünk nagyot – fontos téma volt a korruptió egyéni és rendszerszinten is. A nemzetközi térben mind a külföldi korruptió gyakorlatokról szóló amerikai törvény (FCPA) végrehajtása, mind pedig az Európai Ügyészség aktivizálódása hozott érdekes eseményeket. E felsorolás természetesen nem lehet kimerítő, az azonban biztos, hogy az integritás témáját érintő híreket, eseményeket megosztottuk, és azokat legjobb szakmai tudásunk szerint igyekeztünk értelmezni és elemezni.

Gondolatok a Korruptió Érzékelési Indexről (K. P.)

E héten¹ hozta nyilvánosságra a Transparency International a 2021-re vonatkozó Korruptió Érzékelési Index (CPI) eredményeit. Talán nem nagy meglepetés, de Magyarország nemhogy javított volna a helyezésén, de az előző évhez képest még rontott is rajta. A tavalyi 44 pont helyett a mostani indexben már csupán 43 pontot értünk el. Csak azért nem lettünk az Európai Unió tagállamai közül a legutolsók, mert Bulgária is rontott tavalyi pontszámán, és egy ponttal alattunk található.

A konkrét értékektől elszakadva érdemes inkább a trendekre figyelni: a folyamatosan csökkenő magyar értékekre és arra, hogy a sorrendben is egyre hátrébb kerülünk. Persze mondhatják egyesek, hogy a TI berlini központjában pikkelnek ránk. De vajon mennyire valós feltételezés az, hogy a 180 ország közül (amelyek között van jó néhány, Magyarországnál gazdagabb és/vagy befolyásosabb is) pont ránk pikkelnének?

¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. január 28.

Az megalapozott érvelés, hogy a TI Korrupció Érzékelési Indexének módszertana ezer sebből vérzik. Eleve nehéz is lenne egyetlen számmal jelezni egy igen komplex és sokrétű társadalmi jelenséget. Mintha azt mondanánk, hogy Magyarországon a munkanélküliség 54, a gazdaság pedig 18...

Ugyanakkor nem szabad és nem is lehet alábecsülni a CPI jelentőségét. Egyéb elfogadott és összehasonlítható nemzetközi mutató híján a politikai és gazdasági döntésekben hivatkozási alapként jelenik meg. Olyan, mint a szellemek. Minél többen emlegetik, minél többet idézik őket, annál inkább valóságossá, kézzelfoghatóvá válnak, és annál inkább számolnak a jelenlétükkel. Azonban Magyarországnak nem a szellemekkel kell harcra szállnia, hanem egy nagyon is kézzelfogható társadalmi problémával, a korrupcióval.

Ítélet a jogállamiságról (K. P.)

Az Európai Bíróság tegnap egy fontos és régóta húzódo ügyben hozott döntést.² E blog terjedelmi korlátai sajnos nem teszik lehetővé, hogy a döntés előzményeit, illetve magát a döntést is részletesen ismertessem, ugyanakkor az ítélet jelentősége azt kívánja, hogy azzal a saját szempontjaim alapján egy kicsit bővebb terjedelemben is foglalkozzak.

Az eljárás ugyanis véleményem szerint sokkal inkább szólt elvekről és értékekről, mint Magyarország kormányzati működéséről, az uniós pénzek felhasználásáról vagy akár a gyermekvédelminek nevezett jogszabályról. Hiszen az unió értékközösség, amelynek tagjai szolidárisak egymással: megosztják egymás között a terheket, és közösen részesednek az unió nyújtotta előnyökből.

Erre a logikára épül a 2004-ben csatlakozott, illetve azóta belépő országoknak adott támogatás. Az uniós döntéshozók (és idesorolhatók természetesen az érintett országok is) abban érdekeltek, hogy ne legyenek nagy különbségek az egyes országok gazdasági fejlettségi szintjei között, hiszen ez torzítja a működést, és nehezíti az uniós szabadságok, így a személyek, a tőke, az áruk és a szolgáltatások szabad áramlását.

E célok elérése érdekében komoly támogatásokat nyújtottak a legújabb tagállamoknak nemcsak az unió saját bevételeiből, hanem a tagállamok uniós hozzájárulásából is. Ennek következményeként egyes országok többet kaptak vissza

² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. február 17.

az unión keresztül, mint amit befizettek, míg mások inkább befizetők maradtak, és az uniós csatornákon keresztül finanszírozták egyes országok fejlesztését.

Az első alapvető kérdés véleményem szerint ebből fakad: elvárható-e egy tagállamtól, hogy az unió közvetett és közvetlen támogatásának segítségével ténylegesen fel is zárkózzon a többi tagállamhoz? Van-e esetleg ezzel kapcsolatosan egy elvárt tempó vagy ütem? Ha nincsen, akkor ebből az következik, hogy az unión keresztül a támogatás lényegében akár korlátlan ideig is folyósítható?

A kérdés abszurdnak tűnhet, hiszen elviekben minden tagállam arra törekszik, hogy minél gyorsabban utolérje, esetleg fejlettségben le is hagyja a gazdagabbakat (erre kiváló példa lehet Észtország). Ugyanakkor ebben a helyzetben létezik egy másik stratégia is, amelyet legjobban a közgazdaságtanból ismert járadékvadászat (rent seeking) fogalmával írhatunk le.

A járadékvadászat eredetileg olyan tevékenységet jelölt, amely során valaki anélkül növeli a meglévő vagyonból a részesedését, hogy új vagyont hozna létre. Napjainkban inkább arra a magatartásra használják, amelynek során valamelyik szervezet piaci kockázatok nélkül, a közösség kárára szerez vagyoni előnyt magának, gyakorta az állami támogatások megcsapolásával. E tevékenység jellemzően torzítja a piaci versenyt, csökkenti a hatékonyságot és az állami bevételeket, továbbá tartós esélyegyenlőtlenséget teremt.

A járadékvadászatot a jelenség megértése érdekében célszerű összekapcsolni a kollektív cselekvés problémájával (collective action problem), vagyis azzal a helyzettel, amikor a döntéshozók érdekei mást diktálnak, mint amilyen döntés a közösségi érdek érvényesüléséből fakadna, és emiatt a közérdek helyett saját csoportérdekeiket részesítik előnyben. Ebben a helyzetben ugyanis a döntéshozók számára kisebb és közvetettebb előnyökkel jár csak az uniós források szabályszerű felhasználása, míg a járadékvadászat gazdasági szempontból kiemelkedően jövedelmező, jöllehet a társadalom számára jelentős károkat okoz. Ebben a helyzetben a járadékvadász logikát követő politikának az a célja, hogy az ország kevésbé gyorsan zárkózzon fel a nyugati országok szintjére, hiszen – korlátok nélkül – ez biztosítja a könnyen „levadászható” uniós és állami támogatásokat.

Az Európai Unió oldaláról e magatartás kettős problémát keletkeztet. Az egyiket a jogállamiság-deficittel írhatjuk le. Vagyis azzal, hogy a kollektív cselekvési probléma miatt egy tagállam vezetői a társadalmi érdekek helyett a saját csoportérdekeiket tartják szem előtt, és ennek érdekében alakítják az ország belső szabályait – akár a nemzetközi vagy az uniós normákkal szembenelve.

A másik probléma az uniós források felhasználhatóságára vonatkozik. A járadékvadászat miatt a források hasznosulása igen alacsony színvonalú, korrupcióval

fertőzött, a felzárkózás helyett csak gyengíti az adott ország versenyképességét és a társadalmi esélyegyenlőséget.

Az Európai Bíróság az első problémával nem sok mindent tud kezdeni: kimondhatja a jogállamiság elvének sérelmét, de mivel ez alá kevésbé pontos és számonkérhető értékek tartoznak, továbbá csak egyes ügyek mentén kezelhetők, hatásosan nem fog tudni fellépni ezen törekvésekkel szemben. A pénzügyi források korlátozása, esetleg elzárása csökkenti a járadékvadászat jövedelmezőségét, ugyanakkor a kollektív cselekvési probléma megoldatlansága esetén fennáll a veszélye, hogy a „vadászok” újabb, könnyen becserkészhető zsákmány után néznek.

Évkezdés – szenvedés (Zs. P.)

A nyár számomra azzal telt, amivel számos tréning első blokkja is, ez pedig a személyiségfejlesztés. A személyiség integritása nem képzelhető el önismeret nélkül. Eredeti elképzelésem szerint a személyiségpszichológia rejtelmeit akartam bejárni, a vonáselemleteket, a karaktertipológiákat. Ilyeneket használunk is az ügyfélkezelési tréningeken. Ismerd meg magad, ismerd fel az ügyfelet, hangold össze a kettőt, ne lépj aknákra, ismerj meg hatékony kommunikációs technikákat.

Elhelyett azonban a nyaram a fejlődéslelektan felé kanyarodott. Azt gondolom, hasznát vehetjük majd ennek itt is. Az integritás kutatása során ugyanis három szinten is vizsgálni szoktuk a fejlődést. Az egyik pszichológiai természetű, a mi egyéni fejlődésünkről szól. Az a munkatárs, aki nem akar és nem tud fejlődni, szenvedni fog, és utálni fogja a munkáját. A második szint a szervezet fejlődése. Ez az, ami szintén érint minket, szervezetszociológiai ablakot nyit és hoz be az integritás világába. A harmadik a szociológiai szint, és azt a kérdést feszegeti, hogy egyáltalán felfedezhető-e fejlődés a világban, s különösképp a jövőre vonatkozóan. Ez kívül esik a vizsgálódási körünkön.

Lássuk a nyári friss hírt, amely szervezetépítéssel és ezen keresztül az ország fejlődésével kecsesget. Nekem úgy tűnik, a Nyugathoz képest ez valamiféle visszalépés beismerése, tudomásulvétele. Míg szerencsésebb helyeken nem kell a korrupció bűnüldözésének szervezeteit megteremteni, hanem az integritás, a megelőzés, az érzékenység növelése van a központban, minket mintha egy rossz vágányról próbálnának visszaállítani. Ráadásul ezt nem mi magunk tesszük, hanem egyfajta kényszer hatására történik, ugyanakkor örülhetünk is,

mert úgy tűnik, a kényszerre nem dacos kisgyerekként, hanem együttműködő partnerként reagálunk.

Míg a korrupciót üldöző szervezetek erőszakszervezetek, addig az integritás az előre gondolkodás, a megelőzés világa. Az első lépés nem is az edukáció, hiszen nem fogjuk tudni gyorsan utolérni azokat az országokat, ahol a korrupció nem csak pénzzel való lefizetést jelent, annál sokkal összetettebb jelenségeként tekintenek rá, ezért áll a fókuszban annak okainak a feltárása.

Vagyis a teendők: feltárás, edukáció, bűnüldözés. Ez a sorrend azért fontos, mert pusztán az üldözés, különösen egy olyan közegben, ahol már rendszerszintű a probléma, olyan károkat okozhat, mint egy-két amerikai filmben a tisztességes zsaru, aki legyilkolja a fél várost. Mindenki jobban járt volna, ha belesimul a bűnözés és a korrupt zsaruk világába. (Kedvencem ebben a témában Raymond Chandler, aki fantasztikus érzékkel ír az 1920–30-as évek amerikai rendőrségéről. Az ő rendőrei nem elefántok a porcelánboltban, de nem is maku-látlanul tisztességesek.)

Visszatérve a szenvedés gondolatához, lehet, hogy ez elkerülhetetlen. Ha nem csinálunk semmit, akkor csak a szenvedés van. Ha fejlődni akarunk, akkor is elkerülhetetlen, hogy szenvedjünk, de ez már értelmes szenvedés lesz. Úgy gondolom, hogy az ország az EU-hoz való alkalmazkodás tekintetében értelmes szenvedés előtt áll.

Consilium Európa (Zs. P.)

Számos magyar szervezet küzd a korrupció visszaszorításáért. Ezt figyeli a rendőrség, az ügyészség, a vámhivatal, az Állami Számvevőszék, a Magyar Nemzeti Bank, a Közbeszerzési Hatóság és a még kevésbé ismert, mert még csak 2021 végén alapított Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága. Ezeknek az intézményeknek van küldetésük, felelősségük, és szeretnének jól működni. Másfelől az orosz vagy a török példán látjuk, hogy az intézmények jó működése még nem elegendő. Szokták mondani, hogy aligha indít Oroszország háborút Ukrajna ellen, ha a politikai és állami intézményei nem kiszolgáltatottak. Van azonban másik oldalról is érvelés. A legitim módon hatalomra kerülő politikus alig tud kormányozni, ha az intézmények ellentmondanak neki, szabotálják, jogi kifogásokba kapaszkodnak, és elhúzzák a cselekvést. Ezért az intézményeknek nem szabad ellenségesnek lenniük, sőt, szerintem is elvárható, hogy lojálisak legyenek az adott kormányzathoz.

Minden kérdés közül a legkényesebb a korrupció. Mert politikai bukáshoz vezethet, ha egy intézmény leleplezi valamelyik politikai vezető korrupcióját. Horribile dictu magába az intézménybe is befurakodhat valamilyen érdekcsoport, politika, sőt maffia is, és aztán az így csapdába ejtett intézményt arra használja fel, hogy esetleg ártatlanokat is megvádoljon. Ezzel akár valódi célját, a politikai átrendeződést is elérheti. Nem véletlen, hogy az ilyen típusú küzdelmekben előfordulhat, hogy a politikus politikai érdekekkel vádolja azt az intézményt, amelyik őt korrupcióval vádolja. Nagyszerű és elszomorító példákat találunk az ilyen kommunikációs küzdelmekre, ha Olaszországot vizsgáljuk. Ma már tudjuk, hogy Berlusconi közvetlen munkatársa, akivel együtt alapította pártját, maffiatag volt. Viszont mit sem tudunk arról, hogy Berlusconi hozott-e olyan döntéseket, amelyeket a maffia kért tőle, és amelyek a maffia érdekeit szolgálták, például egy-egy közbeszerzésben.

A „majom ül a válladon” olyan tréninggyakorlat, amelyben bizonyítani tudjuk, hogy igen könnyen irányt téveszt a döntéshozó, ha kicsit is közel kerül egy lobbicsoporthoz. Ilyenkor már nem a választói érdekeit képviseli, hanem valami mást. Alig észrevehetően, de belesodródik a szívességek hálójába.

Az Európai Ügyészség beengedésével nyilván sérül a magyar szuverenitás, de egy ilyen ügyészséget is megkörnyékeezhet egy lobbicsoport. Önmagában már az torzító tényező lehet, hogy emberjogi csoportok állandó beadványokkal fordulnak hozzájuk, így statisztikailag inkább azok a vizsgálatok indulnak el, amelyek ezen csoportok számára fontosak. Ha pedig ezek mögött globális érdekhálózatok húzódnak meg, akkor ez áttételesen beavatkozást eredményez a helyi politikába.

Intézményes szempontból, rendszerelméletileg és technikailag bármennyire ezerfejú szörnynek tűnik a korrupcióüldözés, bármennyire állítható, hogy torzíthat, a társadalom elemi érdeke, hogy legyen kontroll, és az minél hatékonyabb legyen. Én helyi szinten is tapasztaltam már, hogy az adott városvezető, miután megvádolták korrupcióval, hűtlen kezeléssel, azonnal visszavágott, hogy ezt politikai ellenfelei teszik, és így védekezett a bíróságon is. Megdöbbentő volt azt látni, hogy tényállítások védeke és cáfolata helyett a védőügyvéd politikai szándékokkal vádolta az ügyészt. Szerintem ez a mélypont, és különösen az, ha igazak a vádak, de akkor is, ha csak kommunikációs ügyeskedés az egész. Ilyenkor ugyanis az intézményrendszer lejáratása történik.

Az intézmények maguk is rettegnek attól, hogy autonómiájukat megkérdőjelezzék, ezért aztán számításba veszik, hogy az ilyen vádagnak hogy tudnak ellenállni. S hogy máshogy, mint ha az átláthatóságukat növelik, ha vezetőik

kinevezésében a szakmaiság játszik szerepet, és ha olyan jellegű struktúrákat tudunk létrehozni, amelyekben a kinevezettek sem kompromittálódnak? A lojalitás a kormányzat iránt nem politikai lojalitást jelent.

Ha esély lenne arra, hogy Magyarországon a magyar politikától független ellenőrző szerv jöhesse létre, az még ugyan nem hozná el a Kánaánt, de egész biztosan sokak szerint előrelépés volna, hiszen a korrupciót üldöző meglévő intézmények mellé fölösleges még egy magyar alapítású intézményt felállítani, ha a meglévők is bőven eleget tehetnének a küldetésüknek. Valamiféle változást csak egy EU-s szervezet létrehozása hozna. Mint említettük, ennek is megvannak a kockázatai, és még ha nincs is bennük szándékos politikai befolyásolás, a mechanizmusaikon keresztül is hoznak torzulást. A kérdés mégis az, lesz-e előrelépés ezen a téren. Egyelőre úgy tűnik, az EU szkeptikus egy új hazai korrupcióüldöző hivatal felállítását illetően, ugyanakkor a magyar kormány ezt ajánlja a megegyezésért cserébe.³

Szellem a palackból (K. P.)

A napokban⁴ csúcstalálkozót tartottak a volt Független Államok Közösségének vezetői Kazahsztán fővárosában, Asztanában. Az ilyen csúcstalálkozókat a csendes érdektelenség szokta kísérni, a nagy nyilvánosság számára sajtóközlemény készül, a zárt ajtók mögött pedig a vezetők megtárgyalják az aktuálissá vált ügyeket. A hivatalos videó-összeállításokból legfeljebb a titkosszolgálatok szakemberei vagy a legelszántabb külügyesek próbálnak olyan pluszinformációhoz jutni, amely irányt mutathat az egyes tárgyaló felek aktuális pozícióiról és erőviszonyairól.

A legutóbbi találkozóval kapcsolatban azonban nem kell éles szemű kremlinológusnak lenni ahhoz, hogy észrevegyük: valami megváltozott a résztvevők közötti viszonyban, elsősorban Vlagyimir Putyin orosz elnökkel kapcsolatban. Az orosz elnök ugyanis arról volt híres, hogy tárgyalópartnereivel meglehetősen ridegen bánt, és érezteti velük, hogy a tárgyalásokon nem egyenrangú félként tekint rájuk. Ilyen volt például, amikor a kutyáktól betegesen félt Angela Merkel

³ A linken megnézhető, mire terjed ki az ügyészség vizsgálódási területe: www.consilium.europa.eu/hu/policies/eppo/.

⁴ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. október 16.

német kancellárt egy nagy fekete labrador társaságában fogadta, illetve tárgyaló-partnereit hosszú ideig várákoztatta.

Az asztanai csúcstalálkozón ugyanakkor a korábbiakhoz képest szokatlan esemény történt: Emomali Rahmon tádzsik elnök hosszú percekken keresztül sorolta kritikus észrevételeit Vlagyimir Putyinnak arról, hogy a régió több tiszteletet érdemelne Oroszországtól, illetve Moszkva kezeli őket más államokkal egy szinten. Mondhatnánk, hogy barátok és szövetségesek között az őszinte és kritikus beszéd befér, illetve elvárt, így az elhangzott gondolatokban semmi különleges nincsen.

Ugyanakkor az jól mutatja Oroszország meggyengült befolyását, ha egy olyan, népességét és gazdasági erejét tekintve kis ország, mint Tádzsikisztán, nyíltan kritizálni meri az orosz állami vezetést. Nem vagyok sem a posztszovjet térség, sem a nemzetközi politika szakértője, de az nyilvánvaló, hogy egy ilyen váratlan és konfliktusos lépésre egy ország vezetője csak akkor szánja el magát, ha nagyon kétségbeesett helyzetben van, és így akarja felhívni a másik fél figyelmét a fenyegető problémákra. A másik lehetőség e lépés magyarázatára véleményem szerint, ha az érintett fél már nem bízik a kapcsolatok jobbra fordulásában, és egy potenciális új szövetséges felé szeretné jelezni, hogy a viszonyok tekintetében jelentős változások zajlanak.

Bármilyen legyen e szokatlanul nyílt hangnem oka, a szellem kiszabadult a palackból. Oroszország korábbi szövetségesei és partnerei megéreztek, hogy a korábban erősnek hitt ország már korántsem olyan erős sem gazdasági, sem politikai, sem katonai szempontból, mint korábban. És a feltételek kedvezőnek tűnnek az erőviszonyok újrendezésére, illetve átalakítására.

A folyamatokat az integritás oldaláról vizsgálva azt mondhatjuk, hogy e jelenség nagyon hasonló ahhoz, mint amikor egy szervezeten belül megrendül a korábbi teljhatalmú vezető befolyása. Még ő van a szervezet élén, még kellő hatalma van a szervezet irányításához, de arra már kevés a befolyása, hogy a kritikus hangokat – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – erővel nyomja el. Ebben a helyzetben – ha felismeri a kockázatokat, illetve a kockázatokkal járó lehetőségeket – még képes lehet a helyzetet a saját javára fordítani. Engedelményekkel és konkrét lépésekkel maga mellé állíthatja a kritikusokat, és bár kétségkívül veszít befolyásából, de képes lehet jól menedzselni a kibontakozó válságot. A helyzet kezelése jelentős vezetői kvalitásokat igényel, és a választott megoldások alapján dől el, hogy valaki bukott politikusként vagy sikeres államférfiként marad meg az utókor emlékezetében.

Aszتانában a változás szelleme immár kiszabadult a palackból, és ezt az internet segítségével Kazahsztánban, Tádzsikisztánban és a világ minden pontján emberek milliói maguk is megtapasztalhatták.

Vákát

5. Integritás-esettanulmányok

Az etika és az integritás oktatása során gyakori didaktikai fogás, hogy esetek bemutatásán és elemzésén keresztül értetjük meg a hallgatókkal a fogalmak lényegét. Ezt a módszert tanár és hallgató egyaránt kedveli, hiszen nem száraz elméleteket, fogalmakat kell megtanulni, hanem mindjárt valami konkrét cselekvéshez, valós történethez kötődik egy-egy jelenség. Életszaga lesz – ahogy mondani szokás. Így nemcsak érdekesebb, de könnyebben megérthető, feldolgozható, és nem utolsósorban megjegyezhetőbb is lesz a tananyag.

A dögei polgármester esete (M. K.)

Zsolt Péter már bemutatta az ún. Cressey- vagy más néven csalási háromszög elméletét. Nagyon szemléletes, az integritástréningek résztvevői is szokták szeretni. A dögei polgármester esete az a tanmese, amelyen illusztrálni szoktuk – és tapasztalataim szerint a hallgatók könnyen meg is értik – a korrupció működési mechanizmusát. Az esetről történetesen Klotz Péter tollából¹ olvashatnak részletesen.

Gudzsarát (M. K.)

Egy állam leépülése a korrupció romboló hatásán keresztül – erre iskolapélda Gudzsarát története.

Amikor van alkalmam kétnapos integritástréninget tartani – és most ismét volt –, mindig beleépítem a tematikába az ún. gudzsaráti esetet. Gudzsarát (Gujarat) az az indiai állam, amelynek Porbandar nevű városában született Mahatma Gandhi, a világ egyik legigazabb embere. Ezen a tényen kívül Gudzsarát sajnos másról is ismert, de inkább csak az integritással komolyabban foglalkozók körében. És ez a valami éppen ellentétes Gandhi karakterével.

¹ KLOTZ Péter [é. n.]: *Esetelemzés: Döge polgármesterének vesztés pere*. Online: https://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/e/75/e1000/Klotz%20Péter_Esettanulmány_Dögei%20eset.pdf.

Az 1960-as években bevezetett szesztilalom után 25 évvel Gudzsarát állam teljes közigazgatása, benne a rendőrséggel összeomlott. A szesztilalom volt az első hópihe a lavinához: a betiltott alkohol nyilván elkezdett illegálisan terjedni, és a tiltott kereskedésen egy idő után már nemcsak az ügyes csempészek és csalók nyereszkedtek, de a korrupció egyre jobban átszötte a hivatalos szervezeteket is. Akit érdekelnek az eset részletei és tanulságai, az nézzon utána. A történések képlete ugyanis tipikus. Bár tanulna belőle az utókor!²

A lengyel kormánygép lezuhanása (M. K.)

Zsolt Péter az Exxon Valdez olajszállító tankhajó katasztrófáját az integritás-menedzsment kialakulásának egyik lehetséges első kiváltó eseményének tartja. Lehetséges, hogy épp ez az esemény volt az, de rettenetesen szomorú, hogy ilyen tragédiák kellenek ahhoz, hogy az ember észbe kapjon. Bár még ennél is szomorúbb, hogy határozottan úgy tűnik: az emberiség semmiből nem tanul.

Ha ugyanis tanulna, akkor nem történne egyetlen tengeri hajóbaleset, atomreaktor-robbanás, vörösiszap-tengert kiszabadító gátszakadás sem. Hiszen az integritás jegyében – különösen az ilyen, kifejezetten veszélyes üzemek működtetése során – mindenki tenné a dolgát, és a nagy gépezetben a saját kisebb-nagyobb szerepe fontosságának tudatában senki nem szegne szabályt. Azaz a tőle elvárt felelősséggel járna el.

Nyilvánvalóan a repülés sem tartozik a veszélytelen műfajok közé. „2010. április 10-én a lengyel légierő 36. különleges szállítóezredének 101-es oldalszámú Tu–154M repülőgépe, fedélzetén Lech Kaczyński államelnökkel, számos állami vezetővel és népes kísérettükkel leszállás közben a földnek ütközött az oroszországi Szmolenszk katonai repülőtere közelében. A fedélzetén tartózkodó 96 személy közül senki sem élte túl a katasztrófát.”³

A balesetet hosszú ideig vizsgálták, felülvizsgálták, az esetet azóta számtalanszor feldolgozták, elemezték, kiállítást rendeztek a történetek kapcsán, és évről

² *Gujarat – Egy állami leépülés története.* [Esetleírás Ornit Shani Csempészet, politika és korrupció: állami erőszak és a közhatalom gyakorlásának szokásos módjai Gujaratban (1985–2002) című cikke alapján]. Online: <https://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/c/75/e1000/Gujarat.pdf>.

³ JUHAROS Tamás (2018): 96 koporsó – Miért zuhant le a lengyel elnök különgépe? *JETfly.hu*, 2018. április 3. Online: <https://www.jetfly.hu/egyeb-repulos-hirek/96-koporso-miert-zuhant-le-a-lengyel-elnok-kulongepe>.

évre megemlékeznek a tragédiáról. A 96 halálos áldozatot követelő zuhanás azonban nemcsak azért kiemelten kezelendő eset, mert történetesen a lengyel kormánygép fedélzetén ott tartózkodott a köztársasági elnök és a fél állami vezetés.

Azért is övezte és övezi hatalmas érdeklődés az esetet, mert a kivizsgálás során több mint száz olyan apró hibát, szabályszegést, figyelmetlenséget, emberi mulasztást tártak föl a szakértők, amelyek egyike sem vezetett volna katasztrófához önmagában, de ebben a konstellációban elkerülhetlenné tette azt. Vagyis ez a légi baleset az integritásmenedzsmentről szóló tananyagok központi helyen szereplő esettanulmánya. (Viszonylag részletes és alapos esetleírás olvasható Juharos Tamás cikkében.⁴)

Szmolenszk – más szemüveggel (M. K.)

A Rendészeti etika és integritás tréningem kapcsán beszámoltam arról, milyen jól fogadták a rendőrök a témát, és főleg azt, ahogyan azt megközelítettük. Szeretni szokták azokat az esettanulmányokat, amelyek mentén lépésről lépésre le lehet vezetni egy-egy komoly integritássértést, és világosan be lehet mutatni a következményeit – egyénre, szervezetre, közösségre, társadalomra. A gudzsaráti állami leépülés történetéről szoltam a múltkor. Most egy másikat említek.

2020. januári bejegyzéseim egyikében már írtam a 2010-es szmolenszki repülőgép-tragédiáról mint az egyik legismertebb ilyen esetről. Most csupán azért veszem elő újra egy gondolat erejéig, mert a legutóbbi integritástréningen részt vevők között volt egy helikopterpilóta. Gondolom, ebből a tényből ki lehet találni, hogy őt választottam az esetet feldolgozó csoport moderátorának. És jól éreztem rá arra, hogy az ő szemüvegén keresztül sok minden másként merülhet fel az elemzésben. Nagyon érdekes és jó volt hallani a műszaki-szakmai megközelítést. Ezért is jó ez a fajta aktív csoportos tanulás, mert kiderül, hogy milyen jól lehet használni a résztvevők sokszínűségét egy-egy értelmezés újabb és újabb rétegeinek feltárására.

⁴ JUHAROS 2018.

Jótett helyébe jót várj! (K. P.)

Egy, az integritás szempontjából is érdekes esetről számolt be az Országos Mentőszolgálat honlapja. A történet az elején sok szempontból rosszul indult, de a végén mégis teljes happy enddel ért véget.

A beszámoló szerint egy észak-magyarországi vállalkozás teherautó-sofőrje egy ismeretlen személy újraélesztésénél megállt, majd közel egy órán keresztül a helyszínen segítette az életmentést. Emiatt elkésett a munkahelyéről, és a vezetője – a véleménye szerint képtelen történetet hallva – kirúgással fenyegette meg.

Ennek elkerülésére fordult a sofőr a mentőszolgálathoz, hogy igazolást kérjen a mentésben való közreműködéséről. A mentőszolgálat regionális igazgatója komolyan vette a kérést, személyesen jelent meg a fiatal sofőr munkahelyén, majd a vezetők előtt egy oklevéllel köszönte meg munkatársuk áldozatos munkáját. A korábban kételkedő vezető pedig egy hét rendkívüli szabadsággal ismerte el a sofőr rátermettségét és segítőkészségét.

A bemutatott történet azonban az integritás szempontjából is tanulságos és elemzésre érdemes. Először is kiemelendő a fiatal teherautó-sofőr segítőkészsége, aki felismerve a bajt, egy rászoruló segítségére sietett, és addig az életmentés helyszínén maradt, amíg az szükséges volt. Magatartása kiváló példája a személyes integritásnak, az elvekért való kiállásnak még akkor is, ha ebből neki rövid távon hátránya származott. Kockáztatta a saját és családja megélhetését, de elmondhatjuk, hogy ezt a saját lelkiismeretére hallgatva, nemes ügyért tette.

A mentőszolgálat regionális igazgatója is példát mutatott szolidaritásból és emberségből. Megtehetette volna, hogy e-mailben elküldi a kért igazolást, ő azonban meglátta a helyzetben a segítség viszonzásának lehetőségét, és személyesen jelent meg a munkáltatónál, ezzel is súlyt adva a sofőr életmentésben nyújtott közreműködésének. E gesztusával egyben azt is jelezte a szervezet és a munkáltató felé, hogy vannak az életben fontos dolgok, amelyekért érdemes kiállni, és – összhangban a mentőszolgálat küldetésével – segíteni kell a bajbajutottakat, akár az utcán összeeső embertársunkról, akár a rajta segítőről van szó.

Végezetül érdemes szót ejteni a sofőr főnökéről, aki bizalmatlanságával az eseménysort elindította. Nyilván vezetőként már sokat tapasztalt, és talán oka is volt arra, hogy kételkedjen a sofőr által elmondott történet valódiságában. Ugyanakkor mindenképpen javára szolgál, hogy a helyzetet felismerve képes volt megváltoztatni álláspontját, és jó vezetőként olyan döntést hozott, amely minden érintett számára megnyugtatóan rendezte ezt a kényes helyzetet. Szimbolikus az elismerés is: nem pénzjutalmat adott a sofőrnek, hanem plusz

szabadságot, amely – utalva az egyórás késés miatti súlyos következmények lehetőségére – vélhetően igen nagy értéket képvisel szervezeti szinten.

A fenti eset kiváló példája annak, hogy egy potenciálisan rengeteg konfliktussal, vitával járó helyzetet hogyan sikerült ésszel, empátiával és jó vezetői döntésekkel úgy megoldani, hogy abban senki integritása ne sérüljön, hanem erősödjön.

Egy jól induló karrier szomorú vége (K. P.)

Az elmúlt napokban⁵ érdekes híradás jelent meg az OTP egyik volt régiós igazgatójával kapcsolatban, akit 260 millió forintos sikkasztással vádol az ügyészség. A történet szerint az ifjú vezető alig jelent meg a munkahelyén, idejének legnagyobb részét balatoni nyaralójában töltötte, születésnapjának milliós számláit, de még az otthoni bevásárlásait is a bank pénzéből intézte.

Bár a volt vezető visszaéléseire az OTP Bank belső ellenőrzése derített fényt, érdekes kérdéseket vet fel, hogy kinevezésére 2007-ben került sor, míg lebukására csak 2017-ben. Feltételezve, hogy az ifjú vezetővel nem az utolsó hetekben, hónapokban szaladt el a ló, joggal merülhet fel a kérdés, hogy mégis mit csinált tíz éven keresztül a bank belső ellenőrzése, compliance egysége?

Nem ellenőrzik, hogy egy vezetőnek milyen személyi kiadásai vannak? Nem különül el tisztán a bank és a bank vezetőjének kiadása? Nem volt feltűnő, hogy többmilliós étkezésről szóló számlákat akar elszámolni? Nem feltűnő, hogy nem jár be dolgozni? Vajon hány munkatársa tudott ezekről a visszaélésekről, és hallgatott róluk? Vajon milyen szervezeti kultúra az, amelybe ezek a cselekedetek simán „beleférnek”?

Vagy a volt igazgató egyszerűen „hozta a számokat”, a bank a dél-dunántúli régióban jól muzsikált, és ezért a vezetés sok mindent elnézett neki? Ha így van, akkor minek kellett történnie, hogy a vezetők végül szabad utat engedjenek az igazságszolgáltatás működésének?

Bármi történt is, csak bízhatunk benne, hogy a bank vezetői alaposan újrarendelték a belső ellenőrzés és a compliance működését, és a mostani belső kontrollrendszer alkalmas arra, hogy legalább az ilyen nyilvánvaló működési hiányosságokat és alkalmatlan vezetőket kiszűrje.

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. március 12.

A volt régiós igazgatóért nem kár, de nagy kár egy elveszett tehetséges pénzügyi szakemberért.

Személyes integritás? (K. P.)

Az elmúlt napokban⁶ a bíróság elsőfokú ítéletet hirdetett Galambos Lajos büntetőügyében. Amint az ismert, a zenész a vádirat szerint illegálisan vételezett vizet és áramot a tulajdonában álló lakóparkban, és amikor az ellenőrzés során ez kiderült, megvesztegette a közszolgáltató munkatársait.

Az eset jó példája annak, hogy egy erkölcsi botlás mennyire képes tönkretenni egy ember és családja életét. Elsőre nem is tűnik olyan súlyosnak, inkább csak vagány cselekedetnek: ne fizessünk a szolgáltatásokért, és oldjuk meg okosba! Közben pedig jókat kacarászhatunk a „lúzereken”, akik a szabályokat betartva élnek. De egyszer csak beüt a krach, és a megoldottnak vélt problémáról kiderül, hogy egyáltalán nincs is megoldva, sőt, újabb, nálánál súlyosabb problémákat generál. Elindul a lavina, amely maga alá temet vagyont, karriert, jó hírnevet és családot egyaránt. Utólag már persze könnyű okoskodni, kárt menteni, kifizetni a korábban ki nem fizetett víz- és áramdíjat. De ez sajnos már nem tudja meg nem történné tenni az eseményeket, ez a karrier már kettétört.

A legmegdöbbentőbb, hogy a zenészt nem is a nyomor, a félelem vagy a kiszolgáltatottság vitte rá a cselekedetére. Talán maga sem tudja így utólag a motivációt, de az biztos, hogy az eset megtörtént, és a következményeit viselnie kell.

Nehéz lesz a valóságot folyamatosan tagadva, hitelesen és tisztán kikerülni ebből a történetből. És ezek után újraindítani a karriert, mintha mi sem történt volna...

⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. szeptember 26.

A személyes integritás és a benzinkártya (K. P.)

Az online sajtóban nemrégiben összesítés jelent meg az országgyűlési képviselők benzinkártya-használatáról.⁷ A képviselők juttatásának olyan területe ez, amelynek felhasználását nagyon nehéz ellenőrizni és számonkérni – ha csak bevalláson alapul.

A példa nyomán könnyen átérezhető az integritás egyik nagyon találó megfogalmazása: a helyes dolgok cselekedete akkor is, amikor senki sem figyel (doing the right thing even when no one is watching).

Ugyanakkor egy nagyon egyszerű kontrolleszközzel elejét lehetne venni a találgatásoknak és utalgatásoknak, hogy vajon ténylegesen felhasználják-e a képviselők a havi több százezer forintot tankolásra. Ezt a köz- és magánszférában széleskörűen alkalmazott kontrolleszközt úgy hívják, hogy útnyilvántartás.

Hacker vagy közérdekű bejelentő? (K. P.)

Gyakran merül fel a kérdés, hogy hogyan tehetünk különbséget az informatikai rendszerekbe rosszindulatúan behatoló hackerek, illetve a közérdekű bejelentők között.

Alapesetben leszögezhetjük, hogy mindenképpen fontos az elkövető szándéka: a hacker valamilyen hátrány okozása céljából tevékenykedik. Vagy azért, hogy kárt okozzon, vagy azért, hogy adatokhoz, információhoz jusson, esetleg hogy megzsarolhasson embereket, szervezeteket. Ebből adódóan a hackerek tevékenységüket igyekeznek leplezni, a behatolásra vonatkozó nyomaikat eltüntetni.

Ahogy a puding próbája is az evés, a rendszerek biztonsági kockázatai is akkor tárhatók fel, ha az ezt felfedező nemcsak vélelmezi a gyenge pontot, hanem be is hatol a rendszerbe. Igen ám, de ezzel már meg is valósítja az információs rendszer vagy adat megsértése elnevezésű bűncselekményt (Btk. 423. §).

⁷ „2020-ban összesen 153 millió, idén április végéig 46 millió forintot költöttek a közpénzből feltöltött benzinkártyáikról. A *Blikk* által az országgyűléstől kikért listából kiderült, 199 képviselőből 125 használja rendszeresen tankoláshoz a kártyáját.” *Blikk*-információ (2021): Itt vannak a pontos adatok: arcpirító, mennyiért tankolnak a magyar képviselők – Akad, aki 3,6 milliót is beletöltött a kocsijába. *Blikk*, 2021. május 20. Online: [blikk.hu/aktualis/politika/tankolas-politikusok-magyar-parlament-benzinpenz/yljxrfd](https://www.blikk.hu/aktualis/politika/tankolas-politikusok-magyar-parlament-benzinpenz/yljxrfd).

Ha az elkövető a rendszer hibájáról, illetve a behatolásról jóhiszeműen értesíti a rendszer tulajdonosát vagy üzemeltetőjét, és felhívja a figyelmet annak gyenge pontjaira, nehezen állapítható meg a bűncselekmények egyik alapvető feltétele, a társadalomra veszélyesség. Sőt, inkább azt mondhatjuk, hogy tevékenysége a köz számára fontos, hiszen hozzájárul egy informatikai rendszer jobb, biztonságosabb működéséhez.

Itt ér össze tehát a közérdekű bejelentés célja és a bűncselekmény törvényi feltétele: ha a hacker célja a közjó szolgálata, akkor nem beszélhetünk társadalmi veszélyességről és bűncselekményről sem. Talán ezért is hívják az illetet etikus hackernek...

Közérdekű bejelentő vagy besúgó? (K. P.)

A napokban⁸ jelent meg egy hír arról, hogy a CFTC amerikai derivatív és áru-piaci felügyelet rekordösszegű, 200 millió dolláros díjjal jutalmazta a Deutsche Banknak azt a korábbi alkalmazottját, aki segített a LIBOR bankközi kamatláb manipulálásának felderítésében.

Az ügy kapcsán joggal merülhet fel a kérdés, hogy a szervezet belső ügyeinek feltárása a hatóságok előtt lehet-e etikus cselekedet? Vagy ez inkább egyfajta árulás, amellyel a besúgó kiadja saját munkatársait, és nemcsak őket teszi tönkre, hanem a családjukat is?

E kérdés megítélése során véleményem szerint figyelembe kell vennünk, hogy az érintett hatóságok milyen közegben és milyen elvek szerint működnek. A diktatúra szervei maguk is a diktatúra támogatói és építőelemei, így működésük is elsősorban diktatórikus célokat szolgál. Az ilyen hatóságokkal való együttműködés véleményem szerint – különösen, ha ahhoz némi önös érdek is társul – valóban minősíthető besúgásnak. Lehetnek ugyanakkor olyan esetek (emberölés, gyermekekkel szemben elkövetett visszaélések, kábítószer-kereskedelem), amelyek feltárásához igen erős közérdek fűződik, ami háttérbe szoríthatja a diktatúra szerveinek működésével szembeni averziókat.

Véleményem szerint más a helyzet, ha a hatóságok demokratikus közegben működnek, és ennek során legitim célokat követnek. Ilyen helyzetben valamennyi állampolgár érdeke és felelőssége a hatóságok munkájának segítése. Előfordulhat ugyanakkor, hogy e cselekedete ellentétes annak a szervezetnek

⁸ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. október 23.

az érdekeivel, ahol tevékenykedik. Ilyenkor a közérdek és a szervezet szűkebb érdeke feszül egymásnak. Álláspontom szerint hosszabb távon az szolgálja a társadalom érdekét, ha a közérdek érvényesül a magánérdekkel szemben. Másik oldalról szemlélve: vajon mennyire várható el a szervezet munkatársától, hogy feltétel nélkül, mindenben támogassa a szervezet vezetését még akkor is, ha bűncselekményeket követ el?

Ha a közérdek érvényesülését az szolgálja, hogy a valóban értékes információt szolgáltató közérdekű bejelentőt a hatóság díjazza a közreműködésért, és ezzel töri meg a hallgatását, akkor ez semmiképpen sem árulás vagy besúgás. Ha az így elérhető közérdek különösen fontos, akkor ennek a díjazásban is tükröződnie kell.

A szólás szabadsága? (K. P.)

Az elmúlt napokban⁹ sok írás és gondolat látott napvilágot a Szegedi Tudományegyetem egyik professzorának előadása kapcsán, amelyen az oktató egyesek szerint rasszista és szexista gondolatokat fogalmazott meg. Az oktató a panaszokra reagálva annyit mondott, hogy nem hagyja, hogy a hallgatók megkérdőjelezzék értékrendjét, akinek pedig nem tetszik a stílusa, az adja le a szabadon választott tantárgyát.

Ennek az integritással foglalkozó csatornának a szerzőjeként és egyetemi oktatóként is úgy érzem, érdemes áttekinteni, hogy mi lehet a probléma egy ilyen oktatói stílussal és hozzáállással. Abból indulhatunk ki, hogy egy oktatónak alapvető kötelessége, hogy az óráján elsősorban a tantárgyával foglalkozzon, és ne mással. Nyilván arra van lehetősége, hogy a hallgatók figyelmének felkeltése és fenntartása érdekében színes elemekkel, kizsólásokkal vagy anekdotákkal gazdagítsa mondanivalóját, de ez nem mehet a tantárgy, illetve az óra tananyagának rovására.

Bármennyire is furcsán hangzik, de a hallgatók alapvetően azért vannak az órán, hogy tudást szerezzenek. Aki csupán felhőtlenül szórakozni akar, annak nem feltétlenül egyetemre kell járnia ennek érdekében.

Szükséges azt is tisztáznunk, hogy az oktató csak oktatni (= tananyagot átadni) vagy nevelni is akarja-e a kurzusára beiratkozókat. Ha nevelni is, akkor neki is jó példával kell elől járnia, és olyan magatartást kell mutatnia, amely

⁹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. április 11.

lelkesítő, inspiráló, a hallgatók számára szellemi élményeket nyújt. A rasszista és szexista ki-/beszólások véleményem szerint távol esnek ezektől az értékektől.

A professzornak is tisztában kell azzal lennie, hogy megszólalása felelősséggel jár. Amikor fellép a katedrára (vagy bekapcsolja az MS Teamset), az egyetem nevében és képviselőként szól meg. Ha mondanivalójának színvonala alpári és mások számára sértő, akkor joggal merül fel a kérdés mind a hallgatókban, mind az oktatótársakban, hogy ez miként férhet össze az egyetemi keretekkel.

Érdemes arra is figyelni, hogy az oktató és a hallgató nem egymás mellé rendelt, hanem alá-főlé rendelt viszonyban vannak egymással. Amíg egy baráti italozás során ez a szituáció a „Laci, ugye ezt nem mondod komolyan?” ríposztal kezelhető, addig a hallgatók nincsenek abban a helyzetben, hogy oktatójukat a számukra vagy mások számára sértő megnyilvánulása miatt számonkérjék, hiszen a félévi érdemjegyük jelentős részben az oktatótól függ.

Az integritás oldaláról vizsgálva a kérdést azt látjuk, hogy az ilyen helyzetek kezelésében sok segítséget nyújt az etikai kódex. Finoman irányt mutat, hogy melyek az egyetem értékei, milyen magatartás az elvárt, és mi nem fér bele a keretekbe. Az etikai kódex hatálya alá tartozó normasértések végkimenetele ugyanakkor nem az elbocsátás, hanem maga az „ügy”: az ilyen vélemények nem maradhatnak szó és erkölcsi következmény nélkül. Ha ugyanis valaki rasszista és szexista értékrenddel tanít, akkor annak előbb-utóbb az oktatás minősége és az egyetem légköre látja kárát.

A korrupció elleni elnöki memorandum és annak hatásai (K. P.)

E blog keretében már bemutattuk, milyen hatással lehet Joe Biden elnökké választása az amerikai és a nemzetközi korrupció elleni küzdelemre. Az elnök azonban a hivatalba lépése óta adós volt a korrupció elleni fellépésre vonatkozó egyértelmű iránymutatással, politikájára vonatkozóan csak elejtett megjegyzésekből, nyilatkozatokból lehetett következtetéseket levonni.

Ez a helyzet változott meg alapjaiban, amikor néhány nappal ezelőtt¹⁰ megjelent az a memorandum, amely a stratégiai irányok meghatározása mellett konkrét feladatokat is tartalmaz az amerikai adminisztráció számára.

Talán a legfontosabb ezek közül, hogy a korrupció elleni küzdelmet az elnök az USA alapvető nemzetbiztonsági érdekévé nyilvánítja, azaz olyan szemponttá,

¹⁰ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. június 6.

amelynek alapvető hatása van az amerikai nemzetbiztonságra. Az erőforrások mozgósításán, a hatékonyság javításán túl a külföldi vezetők és állami tulajdonú vállalatok stratégiai korrupciója elleni intézkedésekről is rendelkezik, azaz a korrupció nemcsak a gazdaság hatékonyságát és a kormányokba vetett bizalmat aláásó káros szociológiai jelenséggént van jelen a dokumentumban, hanem külföldi hatalmak stratégiai eszközeként is.

A memorandum a konkrét intézkedések között előírja, hogy 200 napon belül a kormányzati ügynökségek bevonásával jelentést kell készíteni az elnök számára további antikorrupciós intézkedésekre vonatkozóan. Ezen túl a memorandum stratégiai szinten többek között azt írja elő, hogy javítani kell az ügynökségek képességeit és anyagi lehetőségeit, hogy hatékonyan lépjenek fel a korrupció és annak minden formája ellen, támogassák a korrupció ellen fellépő hazai és nemzetközi szervezeteket, valamint erősítsék a korrupció ellen fellépő magánszférát és civil szervezeteket.

A fő stratégiai irányokat tehát az elnök kijelölte az adminisztráció számára, de igen valószínű, hogy a további konkrét intézkedések bejelentésére nem kell fél évet várni.

Miről szól a CROOK-törvény? (K. P.)

Az előző bejegyzésemben bemutattam, hogy az Amerikai Egyesült Államok Szenátusa törvényt készül elfogadni az orosz és külföldi oligarchák ellen.

Az orosz és más tengeren túli kleptokrácia elleni törvénynek már a neve is üzenetértékű. A crook ugyanis csalót, szélhámost jelent, és olyan emberekre szokták használni, akikben nem lehet megbízni.

A törvény legfőbb rendelkezése, hogy a csatornánkon is bemutatott külföldi korrupciós gyakorlatokról szóló törvény (FCPA) alapján kiszabott, 50 millió dollár feletti bírságokhoz automatikusan 5 millió dolláros többletbírságot kapcsol. A többletbírságokból befolyó bevételből pedig olyan pénzügyi alapot hoz létre, amelyből a külföldi antikorrupciós törekvések gyorsított eljárásban finanszírozhatók.

A törvény egyik célja tehát a korrupció miatt kiszabott bírságok visszaforgatása a korrupció elleni küzdelembé, valamint annak a kritikának a kivédése, hogy az FCPA alkalmazása kizárólag az amerikai költségvetést gazdagítja, a korrupcióval érintett államokat és társadalmakat nem.

A törvény újdonsága, hogy a korrupcióra nem gazdasági bűncselekményként tekint, hanem nemzetbiztonsági kockázatként. Ez egyrészt a korrupcióval megfertőzött politikai rendszerek (kleptokráciák) formájában jelentkezik, másrészt az általuk generált, az államok politikai vezetését érintő állandó korrupciós nyomásként. E szemlélet azt mutatja, hogy egy államot nemcsak hadsereggel vagy gazdasági eszközökkel lehet irányítás alá vonni, hanem a vezetők megvesztegetésével is.

A törvényt valószínűleg elfogadják (a republikánusok és demokraták elvi támogatása biztosított), hatására minden bizonnyal változik a nemzetközi politikai környezet: nemcsak a korrupció elleni aktivistáknak nyújtható támogatás forrásai nőnek, hanem várhatóan a kleptokráciák ellenintézkedései sem váratnak sokat magukra.

Offshore – avagy kinyílt Pandóra szelencéje (K. P.)

Az elmúlt évtizedekben nagy népszerűsége tettek szert az offshore országokban bejegyzett vállalkozások. Az ezekben az országokban (például Panamában, a Seychelle-szigeteken vagy Curaçaón) vagy netán Delaware-ben bejegyzett társaságok jellemzően nem, vagy csak alig fizetnek adót, így közbeiktatásukkal jelentős (adó)költségek takaríthatók meg. További előnyük, hogy ezek az országok igen „diszkrétan” kezelik a tényleges tulajdonosok adatait, így kiválóan alkalmasak arra, hogy közreműködésükkel a tisztázatlan eredetű pénzeket tisztára mossák. Sőt, ezenkívül azt is elmondhatjuk, hogy ezen országok hatóságai jellemzően nem szívesen működnek közre más, a társaságok pénzügyei után kutakodó hatóságokkal.

Ezeknek az országoknak a segítségével hatalmas vagyonok váltak a hatóságok előtt láthatatlanná. Egyes becslések szerint a világ GDP-jének mintegy 10%-a hever offshore-számlákon. A legutóbbi időszakig az ilyen országok hatóságai, bankjai és ügyvédi irodái meglehetősen megbízhatóan működtek, és a helyi hatóságokkal közreműködve biztosították e pénzek átláthatatlan kezelését. Azonban meglepő módon komoly hibák léptek fel a rendszerben, és tömegesen derültek ki az ügyfelek számára kínos és az érintett személyek országában jelentős felháborodást keltő ügyek. Ilyen volt az úgynevezett Panama-iratok (mintegy 11,5 millió dokumentum) kiszivárgása 2016-ban, vagy a Pandora-iratok kiszivárgása napjainkban.¹¹

¹¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. október 3.

Habár e társaságok kínosan ügyelnek az adatbiztonságra és a bizalom fenntartására, úgy tűnik, hogy korántsem olyan megbízhatók, mint hinnénk. Elég egyetlen figyelmetlen vagy megbízhatatlan, esetleg megvesztegethető munkatárs, és az ügyfelek máris komoly bajba kerülhetnek.

Az offshore szolgáltatást nyújtó szervezetek megbízható működésébe vetett bizalom így kulcsfontosságú tényezővé vált ebben az iparágban, ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy e társaságok – habár alkalmazhatják az integritásmenedzsment technikáit – sosem működhetnek integritásalapon. A céljuk ugyanis nem más, mint bűncselekmények elkövetése és bűncselekmények leplezése. Ez a tevékenység és az integritás fogalmilag kizárják egymást.

Sebastian Kurz – a történet tanulságai (K. P.)

A hétvége¹² legfontosabb híre volt, hogy a kancellári hivatalban, valamint a pártirodán tartott házkutatásokat követően lemondott Sebastian Kurz osztrák kancellár, aki – közel tucatnyi munkatársával egyetemben – maga is a vesztegetési ügy gyanúsítottja.

A történet megítélésem szerint több tanulságot is hordoz, amelyeket érdemes egyenként áttekinteni. Kezdhetjük rögtön azzal, hogy bár bűnösnek azt tekinthetjük, akinek bűnösségét a bíróság jogerős ítélete megállapította, de Kurz esetében a vesztegetés elkövetésének alapos gyanúja, valamint a házkutatás ténye elég indok volt arra, hogy komoly törést okozzon a kancellár politikai karrierjében.

A házkutatáshoz ugyanakkor szükség volt egy, a pártpolitikától független ügyészségre, amely képes volt arra, hogy alapos gyanú esetén a kancellár közvetlen munkatársait, valamint magát a kancellárt is vizsgálat alá vonja. Ez egy komoly üzenet arra vonatkozóan, hogy Ausztriában senki sem tekintheti magát a törvények fölött állónak. Hasonló élményekről számolhat be Heinz-Christian Strache korábbi alkancellár, aki – a kormánnyal együtt – 2019-ben bukott bele az úgynevezett Ibiza-botrányba.

A történet további tanulsága, hogy habár a korrupciós botrány 2016-ra nyúlik vissza, az mind ez idáig egyfajta időzített bombaként ketyegett. Hosszú éveken keresztül úgy tűnt, hogy nem lesz semmilyen következménye, és a közvélemény-kutatások manipulálása mindörökké titok maradt, mégsem így történt. Mi több,

¹² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. október 10.

az érintett felek közötti írásbeli kommunikáció továbbra is megmaradt, és nagy segítséget nyújtott a nyomozó hatóságoknak az ügy felderítésében.

Bár Sebastian Kurz a hétvégén a botrány hatására lemondott kancellári tisztségéről, jelezte, hogy karrierjét az osztrák alsóház elnökeként és az Osztrák Néppárt frakcióvezetőjeként kívánja folytatni. A legnagyobb osztrák parlamenti párt elnökeként és frakcióvezetőjeként így továbbra is meghatározó szerepe lenne az osztrák politikában, egyfajta árnyékkancellárként működhetne tovább. Ehhez azonban vélhetően még az antikorrupciós ügyészségnek is lesz néhány szava: az ellene indított nyomozás a lemondásával nem zárult le, sőt, az Ibiza-botrány kapcsán hamarosan hamis tanúzás miatt is felelnie kell a bíróság előtt.

Védeni vagy leölni? (K. P.)

A napokban¹³ jelent meg a hír, hogy az Európai Állatkertek és Akváriumok Szövetsége azt fontolgatja, hogy a fogságban tartott him hegyi gorillák több felnőtt példányát leöletné.

A hír önmagában is megdöbbentő, és – bár az alapjául szolgáló tények nehezen vitathatók – megvalósítása mégis nagyon súlyos következményekhez vezethet. Hétköznapi, a természet- és állatvédelem iránt elkötelezett állampolgárként azt hallhatjuk, hogy a gorilla veszélyeztetett faj, amelynek biztonságos megóvása a természetes élőhelyük mellett az állatkertekben lehetséges. Ennek vizuális alátámasztására és az adományozók pénztárcájának megnyitására kiválóan bizonyulnak a kivágott erdők miatt elárvult kisgorillákról készült képek, illetve a dzsungelhúskereslet áldozatául esett felnőtt gorillák bemutatása.

Az is tény, hogy az állatkertek egyre nehezebben tudnak újabb gorillákat befogadni, a felnőtt hímek elkülönített tartására egyre kevesebb a hely.

De lehet-e egy sikeres fajfenntartó program következménye az, hogy a felnőtt és életképes állatokat leölik? Mennyire hiteles az a program, amelynek az eredményeként a sikeresen felnövő állatokat „selejtezik”? Mennyiben különbözik ez a puskával végzett, erdei vadásztattól? Hogyan várható el támogatás ilyen célokra az állatvédelem ügye iránt elkötelezett állampolgároktól és kormányoktól? Vajon az állatkerteknek nem az a feladatuk, hogy biztonságos otthont nyújtsanak a veszélyeztetett fajoknak?

¹³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. november 28.

Véleményem szerint a fajmentő programok hitelessége akkor őrizhető meg, ha az állatkertek nemcsak a veszélyeztetett fajok szaporításában/tenyésztésében sikeresek, hanem képesek biztosítani az állomány kihelyezését is természetes élőhelyükre. Nyilván ez sokkal nagyobb erőfeszítéseket, nemzetközi kooperációt és tervezést igényel, mint néhány gorilla megvásárlása, ugyanakkor hosszú távon is biztosíthatja a program fenntarthatóságát, hitelességét és integritását.

Megéri? (K. P.)

Ma¹⁴ jelent meg egy sajtóhír arról, hogy elkészülhet a Pénzügyminisztérium régi-új várbeli épületének felújítása. Ez a dolgok jelenlegi állása szerint 55 milliárd forintba fog kerülni. Ízlelgessük egy kicsit ezt az összeget és azt a hozzáadott értéket, amelyet közpénzből teremtünk vele.

Ezt az 55 milliárd forintot ugyanis egyetlen épületre fogjuk elkölteni. Egy olyan épületre, amely most is áll, és egy olyan minisztériumra, amelynek eddig is volt központi székháza. (Aki jártak benne, azt is tudhatják, hogy nincs rossz állapotban.)

Az csak hab a tortán, hogy mindezt a költségvetési forrásokkal való takarékos gazdálkodásért felelős tárca fogja elkölteni saját magára. Nagyságrendileg: a Megyeri híd (amely egy kicsit összetettebb szerkezet egy régi-új irodaháznál) 63 milliárdba került, a tervezett Galvani híd pedig várhatóan 53 milliárd forintba fog kerülni.

Az integritás oldaláról vizsgálva a kérdést, vajon a döntéshozókban felmerülnek-e egy ilyen projekt tervezésekor költséghatékonysági, esetleg kommunikációs szempontok? Van-e lehetőség még időben kiszállni egy ilyen „fehér elefánt” projektből, még mielőtt túlságosan nagyra nőne? Jó lenne, ha lenne ilyen lehetőség is.

Gondolatok egy egyetemi vizsgálattal kapcsolatban (K. P.)

Amint e blog hasábjain korábban beszámoltunk róla, egy hangfelvétel – pontosabban a hangfelvételtől készült leírat – alapján felmerült a gyanú, hogy a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar elnöke, az azóta vesztegetés és más bűncselekmények

¹⁴ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. április 14.

miatt előzetes letartóztatásban lévő dr. Schadl György közbenjárt ismerősei jogi egyetemi vizsgálóinak „megkönnyítése” érdekében.

A nyomozati iratok alapján három jogi kar, a Pécsi és a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara is érintett volt a visszaélésekben. A gyanú szerint a kar elnöke – aki maga is egyetemi oktató, habilitált egyetemi docens – személyes ismeretségeit és befolyását latba vetve eljár ismerősei sikeres jogi vizsgálói érdekében.

Mivel az ügy kirobbanása óta már több mint egy hónap is eltelt, érdemes a vizsgák, valamint a jogszerűséget kivizsgáló eljárások helyzetét egy kicsit alaposabban is áttekinteni, leszűrve a lehetséges tanulságokat.

Ha a lefolytatott belső vizsgálatokat nézzük, akkor számomra a legmeglepőbb, hogy a Szegedi Tudományegyetemnek alig egy nap elég volt ahhoz, hogy kijelentse, az egyetem a *„rendelkezésre álló információk alapján megállapította, hogy a vizsgáztatással kapcsolatosan szabályszegés nem történt és ezért a vizsgálatot maga részéről lezárta”*.¹⁵ Aki már látott közlőről belső vizsgálatot, az nagyjából képet alkothat az egyetem által egy nap alatt lefolytatott belső vizsgálat komolyságáról. Habár a nyilatkozat szövegezői jogi rutinjukat bevetve belefoglalták a nyilatkozat szövegébe, hogy *„a rendelkezésre álló információk alapján”* zárták le a vizsgálatot, annak pont az lett volna a célja, hogy a rendelkezésre nem álló információk begyűjtésével – mondjuk a potenciálisan érintettek meghallgatásával, a Neptun rendszer ellenőrzésével – feltárják a tényleges egyetemi gyakorlatokat. Valószínűsíthetjük, hogy nem ez történt. A Pázmány jogi karán egy kicsit tovább, pontosan egy hétig tartott a vizsgálat. Ez alapján az egyetem megállapította, hogy *„a befolyásolási kísérlet a szóban forgó vizsgák kimenetelére semmilyen hatással nem volt. A vizsgák a hatályos szabályoknak megfelelően zajlottak, szabályszegés nem történt, az érdemjegyek valós teljesítményt igazolnak.”*¹⁶

A Pécsi Tudományegyetemen azonban úgy gondolták, hogy a belső vizsgálatra érdemes több időt szánni, így az jelenleg is folyamatban van. A karról – ahol egyébként óraadóként Schadl is tanít – annyi szívärgott ki, hogy egy

¹⁵ Lásd a Szegedi Tudományegyetem Közleményét: <https://u-szeged.hu/sztehitek/aktualis/kozlemenyt/objectParentFolderId=1416>.

¹⁶ Lásd például Vizsgabotrány: február közepéig vizsgálódik a Pécsi Tudományegyetem, Szegeden lezárták már az ügyet. *Pécsinapilap.hu*, 2022., január 27. Online: http://m.peccsinapilap.hu/cikk/___Vizsgabotrany_februar_kozep/237830.

tanársegéd (akinek PhD-témavezetője maga Schadl) elismerte, hogy szíveségből valóban segített, de ezért előnyt nem kapott. Mondjuk bölcsen tette, hogy ezt a saját védelme érdekében hozzáfűzte a nyilatkozatához, ugyanis amennyiben bármilyen előnyért vagy annak ígéretéért szegte volna meg a kötelezettségét, máris vesztegetést követett volna el. Az előny ígéretét ugyanakkor nehéz lesz bizonyítani, jóllehet már az önmagában előnynek számíthat, ha a saját téma-vezetőjénél egy rugalmas vizsgáztatásra vonatkozó kérés visszautasítása miatt nem húzza ki a gyufát.

De vajon a jog szerint követett-e el bűncselekményt a vizsgáztató? Jelen ismereteink szerint úgy állította ki a vizsgáról készült jegyzőkönyvet (vizsgalapot), hogy annak tartalma nem volt valós. Ezzel kétségkívül közokirat-hamisítást követett el. Ha pedig valaki működése során közokiratot állít ki, ebbéli minőségében nehezen lehetne nem hivatalos személynek tekinteni. Ugyanakkor a hatályos Büntető törvénykönyv meghatározása szerint a vizsgáztató nem hivatalos személy, hanem közfeladatot ellátó személy [Btk. 459. § (1) bek. 12. pont], így rá nem vonatkozik a korrupciós bűncselekmény miatti feljelentési kötelezettség (Btk. 300. §).

Az egyetem által folytatott érdemi vizsgálat nehézsége tehát abban rejlik, hogy nehezen bizonyítható, hogy a vizsgáztató bármilyen jogtalan előnyt kapott kötelezettsége megszegéséért cserébe. A vizsgázó pedig – hacsak nincsen az egyetem kezében konkrét bizonyíték – nyugodt szívvel mondhatja azt, hogy nem bízta meg a közbenjáró Schadl Györgyöt a vizsgaügyi intézésével, azokról nem volt tudomása. Ezt már csak azért is megteheti, mivel senkit nem lehet arra kötelezni, hogy önmagára terhelő vallomást tegyen [Be. 7. § (3) bek.].

Az egyetemi belső vizsgálatok tehát feltárhatják a belső visszaéléseket, viszont a társadalom által jogosan elvárt gyors és hatékony megtorlást hiábavaló lenne tőlük elvárni. Ugyanakkor a vizsgálat eredményei jó alapot szolgáltathatnak az egyetem belső működéséhez kapcsolódó kockázatok kiszűréséhez és kezeléséhez. A Szegedi Tudományegyetemen és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen lefolytatott gyors belső vizsgálatok pont erre nem adtak lehetőséget. Pécsen egy alapos vizsgálat talán esélyt nyújt az érdemi változásokra is.

Megbízhatósági vizsgálat – nagyban (K. P.)

A napokban¹⁷ letartóztatták a Brit Virgin-szigetek miniszterelnökét, Andrew Fahie-t Miami-ban. Az eset hatalmas botrányt kavart nemcsak a mesés karib-tengeri államban, hanem a nemzetközi közvéleményben is, ugyanis a miniszterelnököt egy igen súlyos korrupciós ügy miatt vették őrizetbe. A történet szerint a miniszterelnök ellen már régóta élt a gyanú, hogy nem lép fel határozottan a Brit Virgin-szigetek közreműködésével Miami-ba kábítószer-csempésző bűnözők ellen. Az Egyesült Államok Kábítószer-ellenes Hivatala, a DEA ügynökei ezért a mexikói Sinaloa-kartell tagjainak álcázva magukat azzal keresték meg a miniszterelnököt, hogy egyezzen bele abba, hogy a kábítószer-kereskedők nyugodt körülmények között használhassák a Brit Virgin-szigetek kikötőit. Ennek érdekében egy floridai hotelben átadtak neki 700 ezer dollárt is, továbbá jutalékként több millió dollár fizetését helyezték kilátásba arra az esetre, ha a drogszállítmányok zavartalanul hagyhatják el az ország kikötőit. Az egyfajta ösztönzőként a miniszterelnök számára átadott pénz aztán több táskában találták meg az amerikai hatóság munkatársai, amikor a miniszterelnök egy magánrepülőn el akarta hagyni Floridát.

A miniszterelnök a sajtóhírek szerint igen készséges volt a bűnözőkkel. Azt is megszervezték, hogy rajtaütés keretében a sziget hatósági gyengébb minőségű kábítószer tartalmazó szállítmányokat kapcsolnak le annak érdekében, hogy bizonyíthassák a szigetország politikai vezetésének elkötelezettségét a kábítószer elleni küzdelemben. E megoldással a miniszterelnök a nagyvilág felé is demonstrálhatta volna elkötelezettségét a kábítószer-kereskedelem elleni harcban.

A történet megítélésem szerint több szempontból is igen tanulságos. Az alapesetet tekintve egy klasszikus megbízhatósági vizsgálatot láthatunk, amelynek keretében azonban nem egy kisrendőr, hanem egy ország miniszterelnöke került célkeresztbe. A megbízhatósági vizsgálat története is igen életszerű, épít az eddig mindenki által ismert narratívára, amely szerint a Brit Virgin-szigetek kikötőit előszeretettel használják a mexikói droggereskedők. A történet annyira életszerű, hogy az érintett politikus nem is lepődik meg rajta, sőt, a találkozó alkalmával a saját pozíciójának megerősítését célzó javaslatokkal is él, hogy kifelé a kábítószer-kereskedelem ellen elkötelezett vezető képét mutathassa.

A miniszterelnöknek lehetősége lett volna felháborodni, visszautasítani a közvetlen vagy közvetett formában elhangzott ajánlatokat, ezzel azonban nem

¹⁷ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. május 8.

élt, inkább – egyetértve a bűnözőkkel – állami védnökséget ajánlott az elkövetők számára. Amint azt a példa mutatja, a megbízhatósági vizsgálatok nemcsak a beosztott tisztviselőkkel szemben alkalmazhatók sikerrel, hanem magas rangú politikusokkal szemben is. Talán nem tévedünk nagyot, ha megállapítjuk, hogy az akció részleteiről az amerikai hatóságok előzetesen egyeztettek a brit külügy-minisztériummal is annak érdekében, hogy abból ne legyen nagyobb diplomáciai felfordulás. A britek számára egy korrupt tisztviselő kiiktatása a rendszerből csak tiszta nyereséget hozhat, főleg úgy, hogy az ügy piszkosabb részét az amerikai hatóságok végzik el helyettük.

A miniszterelnök, aki hazájában feltehetőleg rendelkezett akkora hatalommal és befolyással, hogy irányítani tudta a kikötői és a rendőri hatóságok munkáját, bizonyára bízott abban, hogy pozíciójánál fogva érinthetetlen odahaza, és egy cseppet sem kell attól tartania, hogy a Brit Virgin-szigetek hatóságai nyomozásaiikkal kellemetlen perceket szerezhetnek neki vagy tetteistársainak.

Azzal azonban nem számolt, hogy a tárgyalások az USA területén folynak, ahol egy kicsit szigorúbbak a szabályok, és hiába a magas társadalmi és politikai pozíciója, akként kezelték, ami: bűnözőként. A tárgyalásokról készült felvételek, az elkövető ráutaló magatartása és a lefoglalt tetemes mennyiségű készpénz valószínűvé teszi, hogy a miniszterelnöknek hamarosan bíróság előtt kell felelnie tetteiért, és egyhamar nem léphet a Brit Virgin-szigetek homokos tengerpartjára.

Schröder – egy karakter erkölcsi összeomlása (K. P.)

Gerhard Schröder hosszú idő után Németország első szociáldemokrata kancellárjaként írta be magát a történelemkönyvekbe. Tisztségét 1998 és 2005 között töltötte be két cikluson keresztül, majd ezt követően visszavonult a nagypolitikától, és az üzleti életben kamatoztatta tehetségét – és kapcsolati hálóját.

Noha nevéhez kormányzása alatt nem kötődtek nagyobb politikai botrányok (inkább a német gazdaságot és társadalmat érintő reformjaival kapcsolatban maradt emlékezetes politikai pályája), az elmúlt hetekben¹⁸ tevékenységével mégis a kritikák keresztútjába került.

Ennek oka, hogy Schröder – ellentétben a német politikusokkal és vezető menedzserekkel – nem volt hajlandó egyértelműen elítélni Oroszország

¹⁸ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. május 15.

agresszióját Ukrajnával szemben, és nem mondott le a Rosznyeft orosz energiaipari cégben betöltött vezető tisztségéről.

A német kormánykoalíció vezető pártjai, köztük párttársai, az SPD képviselői javasolták, hogy a Bundestag illetékes költségvetési bizottsága fossa meg a kancellári juttatásainak egyes elemeitől. A javaslat nem érinti a volt kancellár személyi védelmét és a számára biztosított, havi 8300 euró összegű nyugdíjat sem, ugyanakkor megfosztaná attól a hétfős berlini titkárságtól és irodától, amelyet rendelkezésére bocsátottak. Míg az első két intézkedés alkotmányos aggályokat vetne fel, a szakmai stáb és az iroda használatának megszüntetése ilyen következményekkel nem jár. Már csak azért sem, mert titkárságának munkatársai – látva a volt kancellár állásfoglalását, illetve annak hiányát – lelkiismereti okokból már felmondtak. A koalíciós pártok javaslata szerint az intézkedés azért szükséges, mivel Schröder a történelem rossz oldalára állt, és ezzel rontja Németország nemzetközi tekintélyét.

Schröder politikai állásfoglalása, illetve az ezzel kapcsolatban alkalmazott szankciók igen kényes kérdéseket feszegetnek. Elvárható-e egy volt politikai vezetőtől, hogy – miután visszavonult az aktív politikától – állást foglaljon politikai kérdésekben? Ha ezt mégis megteszi, erre tekintettel szankcionálható-e anyagilag, különös tekintettel a szólás és a véleménynyilvánítás szabadságára?

E kérdések megválaszolásához abból indulhatunk ki, hogy Schröder volt kancellárként nem esik egy megítélés alá az egyszerű állampolgárokkal, és bár mandátuma lejárt, és visszavonult az aktív politikától, ez nem jelenti azt, hogy aktív politikusi életének előnyeit nem élvezzi. Ebből a szempontból nemcsak a német állam által biztosított juttatásokat kell figyelembe venni, hanem azokat is, amelyeket politikai karrierjére tekintettel más szervezetektől, így az orosz állam többségi tulajdonában álló Rosznyeftől kap. Általánosságban, de kritikus helyzetekben különösen elvárható a véleményformálóktól (így a volt kormányfőktől), hogy a nyilvánosság előtt is kiálljanak azon demokratikus elvek mellett, amelyeket vallanak és támogatnak. Az is elvárható továbbá, hogy ne azonosuljanak olyan rendszerekkel, amelyek megsértik az emberi jogokat, és háború indításával egy másik ország szabadságára és függetlenségére törnek.

Ebből a szempontból a Rosznyeft nem csupán egy vállalat a sok közül, hanem egy olyan vállalat, amelyik az orosz állam többségi tulajdonában áll, és bevételei, valamint a kitermelt ásványolaj biztosításával aktív szerepet játszik a háború folytatásában. Aki a Rosznyeft vezetésében ilyen helyzetben szerepet vállal, az joggal vívja ki magának párttársai és a választópolgárok haragját.

Aki a demokratikus elveknél többre értékeli az erkölcstelen módon megkerezett pénzt, annak számolnia kell ennek következményeivel. Ez pedig nem más, mint politikusi karakterének erkölcsi összeomlása.

Embermentő, kollaboráns vagy balek? (K. P.)

Napjainkban kevés szó esik Kasztner Rezsőről, aki a II. világháború alatt Budapesten egy kis cionista szervezet, a Budapesti Segélyezési és Mentőbizottság vezetője volt. Ha csak a tényeket nézzük, több sorstársát mentette meg a biztos haláltól, mint a hollywoodi filmesek által híressé vált német gyáros, Oskar Schindler, és olyan hírességek túlélését segítette, mint a pszichológus Szondi Lipót vagy Joel Teitelbaum főrabbi.

Hogyan lehet, hogy nevéhez mégis számos ellentmondás kapcsolódik, és ahelyett, hogy nemzetközi elismerésnek örvendene, megítélése napjainkban, több mint hatvan évvel a halála után is vitákat generál? Hogyan lehetséges, hogy életét nem a nácik, hanem egy zsidó honfitársa golyója oltotta ki az izraeli titkosszolgálat hallgatólagos támogatása mellett?

Kasztner Rezsőről azt bizonyosan tudni lehet, hogy öt nyelven beszélő, briliáns elme volt, aki újságírói munkája mellett tárgyalókészségét és meggyőző erejét is kiválóan tudta kamatoztatni. 1940-ben Kolozsvárról Budapestre költözött, és Magyarország német megszállása után hamarosan kapcsolatba került a zsidókérdés „megoldására” Budapestre küldött Adolf Eichmann-nal, valamint Kurt Becher SS-vezetővel. A háború vége felé közeledve egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a zsidók tömeges meggyilkolása miatt felelősségre vonásra lehet számítani, így a zsidó szervezetek képviselői és a német megszállók tárgyalásokba kezdtek. E tárgyalásokon zsidó életéért cserébe a németek hadianyagot és/vagy pénzt akartak kapni.

Érdemes itt megállni a történetben egy pillanatra, hiszen joggal vetődhet fel a kérdés: vajon lehet-e tárgyalni a zsidóság nevében azokkal, akik a zsidóság megsemmisítésére törnek? Mi garantálja az így született megállapodások betartását, ha az egyik tárgyaló fél lényegében bármit megtehet a másikkal, akár radikálisan újraírva a tárgyaláson született eredményeket? Vagy ellenkezőleg: pont az lenne a bűn, ha a zsidóság képviselői elutasítanának minden olyan lehetőséget, amely a sorstársaik helyzetének bármilyen apró javítását eredményezheti?

Mindenesetre Kasztner Rezső intenzív tárgyalásokba kezdett a megszálló német erők vezetőivel, és kialakulta, hogy mintegy 1600 ember busás váltságdíjért

cserébe vonaton a biztonságot nyújtó Svájcba távozhasson. Komoly etikai dilemma, hogy kik kerülhetnek a halálvonat helyett az élet vonatára? Mindenki, akinek van elég pénze, és tud ezer dollárt fizetni egy jegyért? Vagy azok, akiket érdemeik és tudásuk alapján Kasztner felvesz a listájára? Ami a tréningeken más szituációkban bevett gyakorlatnak számít, azt Kasztnernek magának kellett valós körülmények között megoldania. Voltak, akik anyagi helyzetük okán jóval többet fizettek az életet jelentő jegyért, megváltva ezzel mások menekülését is. Sokszor olyanokét – mint például a bevezetőben említett Szondi Lipót és Joel Teitelbaum főrabbi –, akik a közösség számára hasznos és értékes tudással rendelkeztek. Végül voltak olyan lengyel árvák, akiket a jó szerencsájuk sodort a vonatra. És igen, maga Kasztner Rezső is a vonaton ült családjával.

Sajnos a holokauszt története azt mutatja, hogy a magyarországi zsidók nagy többsége nem tudta elkerülni a sorsát. Kasztner Rezső az életvonatról lemaradtak számára nem hős embermentő, hanem egy olyan vezető, aki csak saját és családja túlélésére gondolt, és ennek érdekében cserben hagyta sorstársait. Sőt, eltitkolt előlük olyan információkat – nevezetesen a haláltáborok működését és a vagonba kerülő emberek sorsát –, amelyek ismerete alapvetően befolyásolta volna a magyarországi zsidóság döntéseit.

Kasztner Rezső ugyanakkor mást is tett a háború után. Mentő tanúként szerepelt a Kurt Becher elleni háború utáni büntetőperben, aminek következtében a volt SS-vezető sértetlenül távozhatott a bíróságról, sőt, a magyarországi zsidóktól elrabolt közel 8,7 millió svájci franknak köszönhetően Nyugat-Németország egyik leggazdagabb embereként élt 1995-ben bekövetkezett haláláig.

Kasztner Rezsőnek más sorsot szánt a végzet. 1957-ben háza előtt egy szélsőséges zsidó aktivista lelőtte, sérüléseibe a kórházban halt bele. Mozgalmas élete tele van ellentmondással. Embermentő volt, és a nációkkal együttműködött – de hogy csak szerencsétlen balekként vagy profi tárgyalóként, azt ennyi év távlatból már talán sosem tudhatjuk meg.

4:0 és a FIFA (Zs. P.)

A magyar–angol meccs 4 : 0-s eredménye¹⁹ a világsajtót is megmozgatja. Én láttam a mérkőzést, és valószínűleg többször meg fogom még nézni. Ám erre

¹⁹ 2022. június 14. Nemzetek Ligája, A divízió, 3. csoport, 4. forduló, Wolverhampton, Molineux Stadion.

a felületre valami mást kell bejegyeznünk: a FIFA körüli botrányt. Ennek természetesen nincs köze a magyar csapat teljesítményéhez, és jogosan tehetjük fel a kérdést, ugyan mit számít, mi van a FIFA-ban, ahhoz képest, hogy nekünk mekkora örömet okozott a meccs? 20-30 év múlva fogunk-e beszélni még arról, hogy volt a FIFA rendszerében valami korrupció, hiszen korrupció mindig volt, van és lesz, ám az angolokat 4 : 0-ra megverni, az világszenzáció.

Az angoloknak persze kevésbé az, ám ettől a különbségtevés mellett még lehet érvelni. Vagyis amellett, hogy ezek a rendezvények nagyszabásúak, közönségszórakoztatóak, jelentősek. És hogy a háttérben mi megy, hát kit érdekel? A FIFA elnökei is hasonlóképp érvelnek, azt mondják, egész életüket a futballnak szentelték, mindig azért dolgoztak, hogy ez a sportág népszerű legyen, szervezték a játékokat, hogy a futball mindenki örömét szolgálja. Egy hatalmas iparágat működtetnek a bolygónkon, és a működtetőt úgy hívják, hogy FIFA. El a kezekel tehát a szervezettől!

És most lássuk a vádak! A rendszer működése maga a klasszikus korrupció, ennél klasszikusabb állatorvosi lovat fel sem lehetne mutatni. X összegbe kerül valami, de az igen drága. (Ez a valami például a meccsek televíziós közvetítésének joga.) Néhány vezető azt mondja a vásárlónak, hogy le tudja nyomni ezt az összeget, és tényleg le tudja. Cserébe ő is kér valamit. Vagy: ahhoz, hogy ne Y tévétársaság kapja meg a közvetítés lehetőségét, hanem Z, a vezetők azt mondják, hogy szavazatukkal ezt el tudják intézni. Nyilván hálások lesznek a vásárlók. Vagy: arra a kérdésre, hogy vajon hol legyen megrendezve a legközelebbi világbajnokság, néhány vezető azt mondja, hogy szavazatával tudja támogatni C várost, persze cserébe kaphatnának ők is némi pénzt.

Amikor elindultak a kereskedelmi televíziók, beindult a harc a közvetítési jogokért, a reklámszerződésekért is, és hirtelen olyan összegek kezdtek mozogni a futball körül, amiből 1% is sokra rúgott, annyit meg a megrendelőnek igazán érdemes volt kifizetni, hiszen nála ez nem osztott, nem szorzott. A másik oldalról, egy magánembernek ez az 1% óriási csábítás, mert olyan sok, hogy nem lehet neki ellenállni, sőt, esetleg egy rendszert is ki lehet rá építeni. Így nem lehetetlen, hogy a FIFA tényleg úgy működik, mint egy maffiaszervezet. Belső rend van, elszámolási szisztémák vannak, átláthatóság viszont nincs.

A logika kiterjeszthető, mert hányszor előfordul a nyilvánosság és a rendszerben érdekelték között, hogy azt mondjuk – például egy önkormányzatnál –, de hát mit érdekel minket, miből és hogyan valósult meg a projekt! Mit számít, hogy sokkal olcsóbban is megvalósulhatott volna? Mit számít, hogy néhányan törvénytelenül meggazdagodtak? Végül is mindenki jól járt, lett eredmény,

elégedettek a fogyasztók, a megrendelők is. Igen, néhányan jobban jártak, mint az igazságos lett volna, néhányan visszaéltek a pozíciójukkal, de mégiscsak megvalósították a projektet.

A nyilvánosság közönye, az érintettek öngazolásai együtt demoralizált világot teremtenek. Ha az érdekeltek le tudják fizetni a sajtót, akkor a médián keresztül még a vádak is tagadhatják. Ám ne felejtjük el, hogy hazugság van a háttérben. Akik közfunkciót vállaltak, azok azt ígérték, hogy a közösséget fogják szolgálni, és nem a maguk hasznát keresik. Ha mindenki átverheti a közösséget, ha mindenkinek megadjuk a lehetőséget, hogy a maga hasznát keresse, akkor egyre inkább élehetlenné válik a társadalom. Akkor eljutunk oda, hogy csak a pozíció megszerzése a lényeg, és attól kezdve mindent szabad. Törzsi szintű, primitív, lojalításra és engedelmességre épülő világba kerülünk, ahol a jog és az igazságosság, az ígéret és a szerződés bármikor lényegtelenné válik, csak az erő számít.

De mivel globális szinten az emberiség már meghaladta ezt a szintet, a mérleg lassan átbillen az integritás felé. Vagyis a FIFA vezetői aligha ússzák meg a felelősségre vonást, és ez így is van rendjén. Ettől még a mi győzelmünk egy fikarcnyival sem ér kevesebbet.

A nemzetközi sajtó sokat foglalkozik Blatter és Platini korrupciójával, sőt, már a háttéremberekéről is készült dokumentumfilm. És az érintettek nem jelentik fel ezeket az orgánumokat, ami azért magáért beszél.

A kontrollok fontosságáról (K. P.)

A napokban²⁰ jelent meg az a hír, amely szerint a csíkszeredai bíróság első fokon harminc év végrehajtandó börtönbüntetésre ítélte a dévai Szent Ferenc Alapítvány egyik volt alkalmazottját, aki az ügyészek szerint tíz éven keresztül, 2007 és 2017 között rendszeresen és akadálytalanul bántalmazta szexuálisan és fizikailag a rábízott gyermekeket az alapítvány két Hargita megyei bentlakásos otthonában. A vádiratban 36 bűncselekmény szerepel, a legsúlyosabb a többrendbeli nemi erőszak. A volt nevelő ellen 15 fiú vallott.

A hír okozta sokkból felocsúdva egyre-másra sorakoznak a kérdések. Hogyan lehetséges, hogy egy rászoruló gyerekek támogatására létrehozott intézményben ilyen megtörténhet? Hogyan lehetséges, hogy e cselekmények

²⁰ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. június 29.

éveken keresztül zavartalanul folyhattak? Hogyan lehetséges, hogy ezekről az eseményekről senki sem szolt az illetékeseknek?

Ha az esetet alaposabban megvizsgáljuk, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a probléma azért jelenhetett meg és válhatott ennyire súlyossá, mert az alapítvány által működtetett intézményekben nem voltak érdemi és hatékony kontrollok, amelyek ezt megakadályozhatták volna. Magyarán, az intézmények vezetése gondatlanul járt el, és jóhiszeműen bízott abban, hogy ezek a kockázatok elkerülnek őket, és nem is tett meg mindent annak érdekében, hogy ez valóban így is legyen.

Az tudvalevő, hogy vannak olyan személyek, akik beteges vágyat éreznek arra, hogy fiatalkorúakkal folytassanak szexuális viszonyt. Ennek érdekében keresik a kapcsolatot nemcsak a fiatalkorúakkal, hanem olyan intézményekkel is, ahol ezt feltűnésmentesen, legális keretek között végezhetik.

A dévai Szent Ferenc Alapítvány által működtetett intézmények kiemelkedően nagy kockázatnak vannak kitéve. Egyrészt az intézményekben nemcsak fiatalkorúakról gondoskodnak, hanem jellemzően olyan fiatalkorúakról, akik családi hátterük rendezetlensége miatt különösen sérülékenyek és veszélyeztetettek. E fiatalkorúak mögött többnyire nincs stabil családi háttér, így sokkal jobban rászorúlnak mind az intézmény, mind az intézményben róluk gondoskodó felnőttek támogatására.

E külső és belső kockázatokkal a fiatalkorúakkal foglalkozó intézményeknek tisztában kell lenniük, és meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a megfelelő kontrollok kiépítésével védjék a rájuk bízottakat, valamint saját szervezetüket, jó megítélésüket. Ha nem figyelnek e kockázatokra, annak az lesz a következménye, hogy e kockázatok előbb-utóbb realizálódnak, és ennek kapcsán komoly erkölcsi és anyagi károkkal kell számolni. Ha pedig a szervezet képtelen szembenézni a tudomására jutott problémával, és nem teszi meg a szükséges ellenlépéseket, maga is társtettesé válik a szörnyű bűncselekményekben.

Melyek tehát azok a gyermekvédelmi kontrollok, amelyek kiépítése jogos elvárásként jelentkezhet ezekkel az intézményekkel szemben? Elsőként olyan intézményi politikát kell kidolgozni és elfogadni, amely védi a kiszolgáltatott gyermekeket mindenféle visszaéléstől és abúzustól, továbbá nyílt kommunikációval lehetőséget teremt a potenciális kockázatok feltérképezésére, a visszaélések feltárására. Biztosítani kell a munkatársak megfelelő szűrését és kiválasztását annak érdekében, hogy instabil vagy agresszióra, visszaélésekre hajlamos személyeket ne alkalmazzanak. Megfelelő képzést és oktatást

kell biztosítani nemcsak a személyzetnek, hanem a gondozottaknak is, természetesen életkori sajátosságaiknak megfelelően, annak érdekében, hogy el tudják dönteni, mi a helyes, és mi nem. Intézményi és szervezeti szinten is felelősöket kell kijelölni, akik koordinálják e feladatokat, és elérhetőek mind a külső szereplők, mind a belső partnerek számára. Végül, de nem utolsósorban nyílt kommunikációval és folyamatos monitoringgal, fejlesztésekkel kell biztosítani, hogy e visszaélések soha többé ne ismétlődhessenek meg.

Kiállítás (K. P.)

Az elmúlt néhány hónapban²¹ számos hír érkezett a közoktatás sanyarú helyzetéről, a bántóan alacsony tanári bérekről, a tanárhiányról, a tanítási feltételek hiányáról és az egyre szigorodó központi oktatásirányítás által elkövetett hibákról.

A közoktatásban állandósult a feszültség, és a tanárok egymás után jelentettek be tiltakozó akciókat, majd sztrájkokat. Ezeket egy kormányrendelet ellehetetlenítette, mivel előírta a tanórák legalább 50%-ának (egyes esetekben 100%-ának) megtartását, illetve a gyermekfelügyelet biztosítását. Így a sztrájk jogintézményét ugyan nem tiltották be, de azt adminisztratív úton éppen érdemi nyomásgyakorlást biztosító jellegétől fosztották meg.

Ez a helyzet komoly etikai dilemma elé állítja a tanárokat. Meddig lehet úgy tanítani felelősséggel, hogy ahhoz az alapvető technikai és anyagi feltételek nem biztosítottak? Az a jó stratégia, ha bíznak a döntéshozóban és abban, hogy idővel talán pozitív irányba változnak a dolgok? Esetleg hagyják ott nemcsak a közoktatást és diákjaikat, hanem adják fel életük és lelkük egy darabját is? Vagy sztrájkoljanak, és hívják fel így a társadalom és a döntéshozók figyelmét a kritikus állapotokra? De mi a helyzet akkor, amikor a sztrájk szinte lehetetlen, és alapvető alkotmányos jogaikat korlátozzák egy kormányrendelettel?

A tanárok egy része ebben a helyzetben a nehezebb, konfliktusos utat választotta, és polgári engedetlenségbe kezdett. Vagyis tudatosan követett el jogsértést a munka felvételének megtagadásával, és ezért vállalta az esetleges jogkövetkezményeket. Nem lehetett egyszerű döntés, hiszen ezzel pont azoknak okoznak hátrányt, akik számukra a legfontosabbak: diákjaiknak, illetve diákjaik szüleinek. De a tanárok közül jó néhány mégis vállalta ezt a kockázatot, mert úgy érzi, hogy lépni kell, tenni kell annak érdekében, hogy változás történjék a rendszerben.

²¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 30.

A tanügyi igazgatás ugyanakkor radikálisan másként ítéli meg a helyzetet. Állításuk szerint a tanításhoz szükséges technikai-műszaki feltételek adottak, tanárhiány nincs, és a tanárok fizetésemelése akkor lesz megoldható, ha az Európai Uniótól megérkezik az ehhez szükséges forrás. A tanárok polgári engedetlensége pedig nem más, mint a munkavégzésre vonatkozó szabályok megszegése, így az szankcióval, súlyosabb esetben felmondással jár.

A cselekvést és a konfliktus rendezését ugyanakkor nagyon megnehezíti, ha a felek ennyire radikálisan másként látják a helyzetet. Ha nincs meg a közös alap, ha az egyik fél nem nyitott a változtatásra, akkor ott nagyon nehéz bármilyen téren is előrelépni. Az így kialakuló konfliktusos helyzet – főleg, ha nincsenek, vagy nem működnek a közös értékek és az intézményesített fórumok a konfliktus kezelésére – tovább mélyül, és egyre több területre terjeszkedik szét. Így azok a helyzetek, amelyeket normális körülmények között viszonylag könnyű lenne kezelni, túlmutatnak önmagukon, és szimbolikus jelentőségre tesznek szert. Egy ilyen helyzetben az álláspontok bekeményednek, és senki nem akar engedni, hanem inkább kenyértörésre viszik a dolgot.

Sajnos ez a törés bekövetkezett. Ma a budapesti Kölcsey Gimnázium négy tanárát arról tájékoztatta a tankerületi központ vezetője, hogy jogviszonyukat rendkívüli felmondással, azonnali hatállyal megszünteti. Tette ezt mindazok ellenére, hogy a gimnáziumban eleve kevés a szakképzett tanár, így pont azok érdeke sérült, akiknek az érdekét a tanügyi igazgatásnak védenie kellene. Az ügyből nyilván munkajogi per lesz, és ha a bíróság komolyan gondolja a véleménynyilvánítás szabadságát és a diszkrimináció tilalmát, akkor a kimenetele sem lehet kétséges. Ugyanakkor ez a radikális lépés nem csak az oktatás integritását sérti, hanem tovább eszkalálja a meglévő konfliktust, és nem a megoldást segíti elő.

Jómagam e helyen is együttérzésemet fejezem ki a pedagógus kollégákkal, és támogatom bátor kiállásukat értékeinkért és közös ügyünkért, egy jobb közoktatásért.

Emberségből elégtelen (K. P.)

Az elmúlt napok²² a közoktatás sanyarú helyzetéről, az új erőre kapott tiltakozó megmozdulásokról szóltak, amelyek a tanárok mellett egyre szélesebb társadalmi

²² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. október 9.

rétegeket szólítanak meg. Egyre gyakrabban lehet látni, hogy a tiltakozó tanárok mellett diákok és szülők is kiállnak, támogatva a közoktatási rendszer átalakítását célzó követeléseiket.

Ebben a feszült és bizonytalan helyzetben egy tankerület lépett, és felmentette a Kölcsény Ferenc Gimnázium öt, a tiltakozásokban részt vevő tanárát. Ha csak a jog oldaláról vizsgáljuk a kérdést, akár még igaza is lehet a tankerület vezetőjének, hiszen neki az a feladata, hogy biztosítsa a betervezett tanórák hiánytalan megtartását annak érdekében, hogy a tanulók oktatáshoz való joga ne sérüljön. Ha valamelyik tanár önhibájából nem tartja meg az óráját, akkor ezért számonkérhető, szükség szerint munkajogi szankcióval sújtható, és akár el is bocsátható.

A csatorna keretein belül ugyanakkor az is feladatunk, hogy rávilágítsunk, hogy a jogszabályok kellő mérlegelés nélküli, következetes alkalmazása jelentős érdeksérelmet, sőt, igazságtalanságot okozhat, ami akár nagyobb kárral is járhat, mint az eredeti jogsérelem.

E helyzet elemzésekor abból indulhatunk ki, hogy az elbocsátás, azaz a jogviszony rendkívüli, azonnali hatályú megszüntetése csak akkor alkalmazható, ha a közalkalmazott részéről olyan súlyos jogsértés történt, amely alapján nemcsak a jogviszony fenntartása nem várható el a tankerülettől, hanem kifejezetten szükséges az is, hogy a jogviszonyt minél hamarabb megszüntessék. Ilyen eset lehet véleményem szerint például az, ha a tanár a diákjával, diákjaival szemben súlyos bűncselekményt követ el.

Ilyen súlyos jogsértés álláspontom szerint ez esetben nem történt. A felmentés indokaként a tankerület vezetője azt hozta fel, hogy az érintett pedagógusok nem vették fel a munkát, és ezáltal veszélybe sodorták a tanköteles gyermekek oktatását. E felmentéshez kapcsolódó fontos körülmény véleményem szerint ugyanakkor az, hogy az érintett tanárok nem lustaságból vagy nemtörődomségből tagadták meg a munkavégzést, hanem azért, mert felelősséget éreznek az iskolai oktatás színvonaláért és a tanári munkakörülmények javításáért. Analógiát alkalmazva egy kicsit olyan a helyzet, mint amikor a buszvezető a reggeli műszak előtt megtagadja a busz átvételét annak nem megfelelő műszaki állapota miatt. Ugyanakkor az analógia abból a szempontból egy kicsit sántít, hogy a nem megfelelő állapotú, adott esetben életveszélyes busz a forgalomban komoly balesetet okozhat, közvetlen veszélybe sodorva emberek életét, testi épségét. Ezzel ellentétben valószínűleg senki élete nem forog veszélyben, ha egy tanóra megtartásához nincsenek meg a megfelelő feltételek, mert mondjuk a tanár rosszul keres vagy nincsen a teremben kréta. A hasonlat másik hibája,

hogy a buszokat üzemeltető társaság a fent bemutatott esetben kötelességének érzi a busz azonnali kijavítását vagy cseréjét annak érdekében, hogy az minél hamarabb forgalomba állhasson. Elő sem fordulhat, hogy a társaság vezetője arra utasítja a buszsofőrt, hogy ne problémázzon annyit, hanem panaszkodás helyett vezessen, mert várják az utasai. Esetleg kirúgással fenyegeti, ha nem veszi fel azonnal a munkát.

Ebben a példában is nagyon jó látható, hogy a sofőr nem azért tagadja meg a munka felvételét, mert lusta, vagy mert aznap éppen nem szeretne dolgozni, hanem azért, mert felelősséget érez az utasai, illetve a közlekedés többi szereplője iránt. Véleményem szerint a pedagógusok munkabeszüntetése mögött is ugyanez a felelősség húzódik meg, hiszen elsősorban ők azok, akik látják a problémákat, és akik a leginkább érdekelték azok mihamarabbi orvoslásában.

Ahogy az elején említettem, az elbocsátás csak a legvégső eset lehet egy ilyen súlyos konfliktus kezelésében. Sokkal nagyobb helyet kell biztosítani az érintettek meghallgatásának, a párbeszédnek. Ha a tankerület nagyobb figyelmet szentelt volna ennek, akkor kiderült volna, hogy az egyik érintett pedagógusnak mindössze hat hónapja volt hátra a nyugdíjig. Ő maga is a Kölcsény Ferenc Gimnázium diákja volt, és 34 évig tanított az iskolában magyar nyelvet és irodalmat. Kétségtől megértem, hogy ne ilyen méltatlanul fejeződjön be hosszú tanári pályája. Elbocsátásával – súlyos anyagi és személyi sérelmein túl – kétségessé válik az is, hogy ki és milyen színvonalon tudja megtartani a diákok óráit, különösen az érettségire készülő osztályok esetében.

Lehetséges, hogy a tankerület vezetése a törvény betűje szerint jogszerűen járt el, de az is biztos, hogy emberségből elégtelenre vizsgázott.

A Kölcsény Gimnázium igazgatója (Zs. P.)

2021-ben ebben a gimnáziumban érettségizett a fiam. Igencsak megbecsült tagja volt az iskolának, bizonyítják ezt a ballagáson kapott elismerései. Azt hiszem, ő volt az egyetlen, aki hárommal is dicsekedhetett. Egyszer beszéltem az igazgatóval is, kb. 10 percet, jó benyomást szereztem róla. Most, a tanárkirúgásnál az érdekelt, mit csinált ő, egyáltalán csinált-e valamit, mert úgy éreztem, felelős vezető ilyenkor nem hallgathat. De egész mostanáig nem találtam nyilatkozatot tőle, ami inkább az én hibám, illetve az az oka, hogy a médiumok nem hangsúlyozták.

Az integritás szempontjából nagyon egyszerű a helyzet. Az igazgatónak a diákok érdekét kell néznie. Persze ezt kellene néznie mindenki másnak is.

Az iskola nem az igazgatóért van, nem a tanárokért, de még csak nem is a Klebelsberg Központért. Az iskola nem a kormányzat tulajdona. Az iskola a gyerekekért van. Nem a portásé és nem a takarítóé, nem az adminisztratív személyzeté, nem az iskolatitkáré és nem a diákönkormányzaté. Jó esetben mindenki azért dolgozik, hogy a gyerekek minél jobban fejlődhessenek. Rossz esetben bekerülnek a rendszerbe torz ideológiai elemek (lásd például az Eötvös Collegium ellenálló küzdelmeit a negyvenes és az ötvenes években). Rossz esetben a hatóság és az oktatók közt hatalmi harc alakul ki, és így feledkeznek meg a diákokról. Alkalmassint a tanárok emberi tökéletlensége teszi szörnyű helyé az iskolát, például amikor a tanárok szexuális abúzusára derül fény.

Számtalan ok miatt romolhat el az iskola, amely a társadalom tulajdona. Közpénzből tartják fenn, tehát mindenki, aki tevékenykedik benne és a környékén, felelősséget vállal azért, hogy a közpénz felhasználása a lehető legjobb legyen. Szoktunk beszélni fenntartóról. Jogi értelemben azonban a fenntartó más, mint szociológiai értelemben. Szociológiai értelemben a társadalom tartja fenn az iskolákat. A társadalom felé tartozik elszámolással a kormányzat, a Klebelsberg Központ (vagy az önkormányzat, ha az finanszírozza) és a tanárok szervezetei (szakmai és szakszervezetei). Vannak oktatáskutatók is, akik állandóan figyelik és elemzik az iskola teljesítményét, és tanácsokkal látják el a döntéshozókat. Ők is mindent abból a szempontból elemeznek, hogy mi a diákok érdeke.

Megnyugtató számomra, hogy rátaláltam a Kölcsény igazgatójának nyilatkozatára. Fazekas Csaba szerint „a Belső-Pesti Tankerületi Központ súlyosan megsértette a diákjaik tanuláshoz való jogát azzal, hogy azonnali hatállyal elbocsátotta az iskola öt tanárát”.²³

No, Señor (K. P.)

A napokban²⁴ az egyik kereskedelmi televízió szórakoztató realityjében olyan jelenetek játszódtak le, amelyek elemzése e csatorna oldalára kívánczik. A jele-

²³ PÁI. Tamás (2022): Kölcsény igazgatója: Miközben a diákok tanuláshoz való jogára hivatkoznak, megfosztják őket a tanáraiktól. *Telex*, 2022. október 4. Online: <https://telex.hu/belfold/2022/10/04/kolcseny-ferenc-gimnazium-igazgato-fazekas-csaba-elbocsatott-tanarok-polgari-engedetlenség>.

²⁴ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. október 23.

net főszereplője Sebestyén Balázs és műsorvezető társa, Vadon Jani volt, illetve rajtuk kívül egy kolumbiai, Pedrónak nevezett 10-12 éves kisfiú. A műsorban Pedro leveleket kézbesít a versenyzőknek, azonban a kérdéses jelenetben akarátán kívül olyan élménynek volt részese, amely véleményem szerint joggal okozott felháborodást a jó érzésű emberek körében. A műsorban ugyanis élő adásban azt a feladatot kapta, hogy valamennyi, magyarul feltett kérdésre spanyolul a „Sí, Señor!” („Igen, uram!”) választ adja. A jelenet ekkor vett erősen aggályos fordulatot, mivel Pedrónak többek között arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy „Anyád megmondta, hogy én vagyok az apád?” vagy „Tudod, hogy ha mondjuk tíz éven keresztül fánkot fogsz zabálni, mint eddig, akkor 150 kiló leszel 16 éves korodra, ugye?”. Pedro nyilván nem értett a kérdésekből semmit, és rendületlenül válaszolta, amit kértek tőle: „Igen, uram!” Vadon Jani műsorvezetőtársa, Sebestyén Balázs a jelenet végén érezhette, hogy valami félrecsúszott, de ahelyett, hogy próbálta volna leállítani társát, vagy valamilyen módon menteni a helyzetet, cinikusan csak annyit állapított meg: „Szegény, abuzáltuk.”

A visszás jelenet nagy port vert fel a közösségi médiában, de a szerkesztők javára szól, hogy másnapra belátták hibájukat: *„A tegnapi műsorban volt egy jelenet, amit egy általunk Pedrónak nevezett kisfiúval együtt játszottunk el, és azt szeretném mondani, hogy mindenkitől elnézést kérek, akit megbántottam ezzel a jelenettel. Nem ez volt a célom, ironizálni szerettem volna, sajnálom, hogy ha nem jött át, elnézést, tanultam belőle... Ne próbálják meg eladni a cikkeket Balázs nevével, mert én vagyok a felelős, és elnézést kérek érte. Tudom, hogy így utólag ez már egy picit eső után köpönyeg, de ennél többet nem tehetek. Tényleg tanultam belőle, nem fog többet előfordulni, igyekszem.”*²⁵

Az esetet etikai szempontból vizsgálva több releváns megállapítást is tehetünk. Az egyik, hogy eleve nagy körültekintést igényel gyermekeket szerepeltetni bármilyen televíziós produkcióban, hiszen ők még éretlen, kiforratlan személyiségek, és nagyon könnyen vissza lehet élni a jóhiszeműségükkel és segítőkészségükkel. Különösen igaz ez, ha a műsor élő adásban megy, ahol a szereplők és a szerkesztők sem lehetnek felkészülve minden váratlan eseményre.

Nem tudom, hogy a fentebb olvasható bocsánatkérés mennyire őszinte, és mennyire tükrözi a műsorvezető valódi gondolatait, illetve mennyire fakad

²⁵ Lásd például NÉMET Tamás (2022): Vizsgálja az NMHH a műsort, amiben Balázs és Vadon Jani megalázó helyzetbe hozott egy gyereket. *Telex*, 2022. október 20. Online: <https://telex.hu/szorakozas/2022/10/20/vizsgalja-a-nmhh-a-musort-amiben-balazs-es-vadon-jani-megalazo-helyzetbe-hozott-egy-gyereket>.

a jelenetet követő botrányból. A nyilatkozat alapján az sejthető, hogy az ügy egy bocsánatkéréssel rendezhető, és a műsorvezető egy ilyen eset után tényleg nem tehet mást. Holott véleményem szerint a nyilvános bocsánatkérés, az elkövetett hibák elismerése csak az első lépés a változás felé vezető úton.

Mégis mit tehetne a műsorvezető és a csatorna az ilyen, emberi méltóságot sértő helyzetek elkerülése érdekében? Nos, szerintem érdemes lehet elgondolkodni a sérelmet szenvedett kisfiú egyéni kompenzálásán rövid és hosszú távon egyaránt, még akkor is, ha a személye körüli nyilatkozatokból valószínűleg nem sok ért el hozzá. Nem tudom, hogy Kolumbiában mennyire elérhetők a vidámparkok vagy más szórakoztató komplexumok, de biztosan jólesne neki és a családjának is egy kis kikapcsolódás. Természetesen a kamerák és Vadon Jani kizárásával. Vajon egy ilyen, számára anyagi áldozatokkal is járó bocsánatkérésben is partner lenne a műsorvezető? Vajon a műsort gyártó produkció vagy a kereskedelmi televízió kompenzációként hajlandó lenne önként nagyobb összeget áldozni emberi jogi szervezetek támogatására? Ezek a gesztusok hitelesebbé tennék mind a műsorvezető, mind a kereskedelmi televízió mentegőzését.

Hosszabb távon ugyanakkor a problémára egy olyan rendszer bevezetése nyújthat megoldást, amely biztosítja az emberi méltóság védelmét, feltárja az emberi méltóság megsértésének potenciális kockázatait, képzéssel és szemléletformálással támogatja a változást, erős vezetői elkötelezettség és támogatás mellett. Ezt hívhatjuk akár integritásirányítási rendszernek is.

Nők a diktátorok mellett (Zs. P.)

A címben megadott helyzet mindig roppantul izgatta a fantáziámat. Talán nem az az érdekes, hogy miért, magam sem tudom. Nyilván az alávetettek és a drámai helyzetek iránti empátiám lehet ennek oka, mert nincs annál drámaibb, mikor az, aki iránt empátiát érzünk (egy kiszolgáltatott nő), a rossz oldalra kerül (egy diktátor szeretője, pláne felesége lesz).

Írtam is erről egy cikket az *ELLE* magazin számára, már nagyon régen, fogalmam sincs, melyik számban. De most eszembe jutott. Végignéztam az életrajzokat Sztálintól Honeckeren keresztül egészen a mai diktátorokig. A legérdekesebb talán Mussolini szeretőjének és feleségének eltérő sorsa volt. Utóbbit nem bántották, előbbi megglincselték Mussolinival együtt. Kadhafi és felesége, Farkas Zsófia történetéről azonban most olvasok először.

Nem feladatomban itt ismertetni az esetet, ehhez elég az elérhetőséget²⁶ megadnom. Az sem feladatomban, hogy kibontsam, miért nagyon izgalmas minden női sors, amely a párválasztás során nem kíván magának többet, csak a legjobb férfit. (Nem könnyű egy kézlegyintéssel elintézni a diktátorok partnereit, mert sokszor a nő akkor kapcsolódik a férfinhoz, amikor még nincs hatalma, és még tisztességes.)

Amit itt ki kell emelnünk, az az, hogy minden diktátor egyúttal a végletekig korrupt rendszer kiépítésével tudja a hatalmát stabilizálni. Ezért sem szerelem azokat a politológiai tanulmányokat, amelyek a tartós stabilitást valamiféle erényként tüntetik fel, vagy legalábbis az értéksemlegesség látszatával írnak róluk, hiszen szerintem mindig fel kell tenni a kérdést, hogy vajon az a stabilitás milyen áron valósul meg? Diktátorok esetében ez az ár a gyilkosság és a népirtás. Kadhafi is véreskezűvé vált, még a gyerekei is szinte mind elkényeztetett szörnyetegek, bűnözők ma is, szétszóródva a világban.

Szegény anyjukról, Farkas Zsófiáról nem tudjuk, mennyire tragikus sorsa van, mert nem tudunk róla semmit, csak hogy ma is él valahol. Ez a cikk nem hatol a dolgok mélyére, de információkat közöl, és szerintem szórakoztató. Néha mi is kiléphetünk csatornánk komoly gondolatmeneteiből.

Újabb futballbotrány – ezúttal következményekkel (K. P.)

A magyar futballpályák sokat látott és hallott közönségét is sokkolta az a nemrégiben nyilvánosságra került videó, amelyben az Újpest U19-es csapatának edzője, Véber György minősíthetetlen stílusban szidta saját játékosait, mivel véleménye szerint nem fogadták meg taktikai utasításait. Bár a nyilvánosságra került videó alig másfél perces (az olvasó lelki békéjének megőrzése érdekében szándékosan nem másolom ide az elérhetőséget), e rövid idő alatt is olyan szintű és olyan vállalhatatlan szidalmak hangzanak el, amelyekbe nemcsak az angol-kisasszonyoknál nevelkedett széplelkek, hanem a nehézfiúk is belesápadnának. Illetve ez utóbbiak vélhetően rögtön felajánlanák az elhangzott sértések utcán történő megbeszélésének lehetőségét.

²⁶ BÁLINT Lilla (2022): Hogyan lett a magyar származású Farkas Zsófiából Safiya Kadhafi, és mi történt vele a 2011-es líbiai forradalom után? *Dívány.hu*, 2022. október 25. Online: <https://divany.hu/offline/kadhafi-felesege/>.

Noha a futballpályák környékének beszédstílusa sajnos korántsem mérhető az Anyanyelvápolók Szövetségének éves közgyűlésén elhangzott hozzászólásokhoz, Véber György érzelmeiktől erősen túlfűtött bekiabálása minőségileg új szintet hozott e közegeben is – sajnálatos módon mélyen alulról érintve az átlagot. Ezen esemény több okból is e csatorna oldalaira kívánczik, és reményeim szerint sikerülhet a pusztá szörnyülködésen és megdöbbenésen is túlmutató következtetéseket levonni.

Egyrészt az edző nemcsak egy-egy cifrább megjegyzést tesz, hanem – a videó alapján kikövetkeztethetően – szinte végig kommentálja a meccset, vélhetően hasonló stílusban. Újdonság továbbá, hogy nem a bírót vagy az ellenfél játékosait szidja (nem mintha ez kisebbitené az ügy megítélését), hanem saját játékosait. Akik nem mellesleg a felnőttkor küszöbén álló fiatalemberek, és pont attól a személytől kénytelenek elviselni a válogatott szidalmakat, aki a példaképük és tanítómesterük kellene hogy legyen. Vajon mennyire lehet elfogadni és követni egy olyan edző útmutatásait, aki a pálya mellől válogatott szidalmakat szór a játékosaira? Aki nem dicsér, csak folyamatosan ócsárol, aláz? Lehet-e így embereket motiválni, bennük a küzdeni akarást és a lelkesedést fenntartani?

Talán nem tévedek nagyot, ha azt a megállapítást teszem, hogy Véber György a videófelvétel alapján nulla pedagógiai érzékkel rendelkezik. Ha viszont így van, akkor mi annak az oka, hogy edző lehet az Újpest utánpótláscsapatánál? Elég-e ehhez a kétségkívül dicső futballista pályafutás, az erős klubhűség? Úgy tűnik, sajnos igen.

Az ügy azonban integritás szempontjából váratlan és kedvező fejleményeket hozott. A Magyar Labdarúgó Szövetség a pálya szélén történtek kivizsgálására eljárást indított. Ettől függetlenül az Újpest FC is úgy döntött, hogy vizsgálatot indít, amely alapján megállapították, hogy *„az október 1-jén lejátszott Újpest–MTK mérkőzésen a vezetőedző kritikán aluli hangot ütött meg a pálya szélén, szidalmazva a csapat játékosait, ezzel megsértve a klub etikai kódexét”*.²⁷ E magatartása miatt a klub úgy döntött, hogy a vezetőedzőt írásbeli figyelmeztetésben részesíti. A kapcsolódó közleményben megszólal maga Véber György is, és bocsánatot kér viselkedéséért. *„Őszintén sajnálom, hogy ennyire elragadtam a hév, ez nem a pályára való, pláne nem gyerekek előtt. [...]*

²⁷ Lásd például BERINGER Roland (2022): Újpest: döntés született a szitkozódó Véber György ügyében. *NBI.hu*, 2022. október 11. Online: <https://nbi.hu/nbi/ujpest-dontes-szuletett-a-szitkozodo-veber-gyorgy-ugyeben>.

Természetesen bármilyen retorziót elfogadok az MLSZ és a klub részéről is, vállalom a következményeket.”²⁸

Bár az ügyben az MLSZ még nem hozott döntést, az mindenesetre kedvező fejlemény, hogy az Újpest FC úgy járt el, ahogy az ebben a helyzetben elvárható. Az írásbeli figyelmeztetés és a bocsánatkérés fontos következmények, de mi történik, ha Véber Györgyöt ismét elragadja a meccs heve? Talán a vezetőedző szempontjából is előnyösebb lenne, ha vállalna egy indulatkezelési és/vagy kommunikációs tréningen való részvételt. De egy alapfokú pedagógiai kurzus is hasznos lehet számára, hogy megtanulja a fiatal felnőttek motiválásának alapvető fogásait.

A futballbotrányhoz (M. K.)

Hú, Péter, nem bírom ki, hogy ne kommentáljam. De hát ezért van itt ez a hozzászólási lehetőség. Szívemből szóltál, mind a futballpályák nyelvhasználati kultúráját (azaz kulturálatlanságát) illetően, mind pedig az ilyen „edző” pedagógiai antitálentumát illetően. A megoldási javaslatod is tetszik. De tartok tőle, hogy a klub részéről az írásbeli figyelmeztetéssel el is van intézve a dolog. És attól még inkább tartok, hogy ez csak egy eset, amely éppen szerencsétlen módon (vagy integritás szempontjából nagyon is szerencsésen) kikerült a kirakatba. Elszomorító, ha belegondolunk, mennyi ilyen edzői stílus lehet nagy sportolók sikerei mögött. Persze tudunk ilyenekről, mert egyre-másra állnak elő a hasonló történetek elszenvedői. Képzést, képzést, képzést! És megfelelő kiválasztási eljárást edzőknek is!!!

A futballbotrány utóéletéhez (K. P.)

Az MLSZ illetékes fegyelmi bizottsága végül a 2022. október 27-én hozott határozatában 2023. február 28-ig (négy hónapra) eltiltotta a labdarúgó-mérkőzésektől a sportszakemberhez nem méltó magatartást tanúsító Véber György vezetőedzőt (Újpest FC). A bizottság az ítélet meghozatalakor figyelembe vette Véber György nyilvános bocsánatkérését. A bizottság indoklásában kifejtette, hogy az eljárás alá vont sportszakember olyan személy, akinek a tevékenységét mind

²⁸ BERINGER (2022): i. m.

a sajtó, mind pedig a szélesebb közvélemény gyakran figyelemmel kíséri, így az általa kimondott szavaknak és megtett cselekedeteknek a hazai labdarúgásra vonatkozóan az átlagosnál nagyobb súlyuk van, ezért tőle fokozottan elvárható, hogy a labdarúgásra vonatkozóan pozitív példát mutasson. Véber György jelen ügy alapjául szolgáló obszcén, trágár megnyilvánulásai azonban a labdarúgás megítélésére rendkívül káros és negatív hatást gyakorolnak.

Az állatorvosi ló esete (K. P.)

Antikorrupciós szempontból sok olyan szerződés található, amelyben egy-egy kitétel aggályos, és emiatt arra a következtetésre juthatunk, hogy a felek nem a valós üzleti akaratukat foglalták írásba, hanem a szerződés mögött fel-felsejlik egy mögöttes indok is, amelyet a papírra rótt betűk jótékony homályban hagynak.

Azonban kevés olyan szerződéssel találkozhatunk, amelynél nyilvánvaló, hogy a felek akarata nem a szerződésben foglalt feladatok teljesítésére irányul, hanem valami másra. És kevés olyan szerződés van, amelynél nagy számban és szinte leplezetlenül sorakoznak azok a korrupciós kockázati tényezők, amelyeket a szakirodalomban csak red flagnek szoktak nevezni.

Hosszú hónapok utánajárása után néhány ellenzéki képviselő betekinthetett abba a szerződésbe, amelyet az azóta már megszűnt Innovációs és Technológiai Minisztérium kötött a német Mangold Consulting GmbH-val. A tárca a sok helyen csak Mr. Oroszországgként emlegetett Klaus Mangold tanácsadó cégével 2021 decemberében kötött szerződést a ferihegyi Liszt Ferenc Repülőtér megvásárlásával kapcsolatos tanácsadásra. A szerződés keretében a projekt előkészítéséért a tanácsadók nettó 2 090 000 eurót, a munkáért havonta 110 000 eurót, míg sikerdíjként 17 millió eurót számlázhattak volna. Azonban a szerződést alig egy hónap múlva módosították: ez alapján a tanácsadóknak nem kell havi írásos beszámolót készíteniük, és a megrendelő az időkimutatás elkészítéséről is lemondott. Ugyanakkor a díjra a tanácsadó akkor is számíthat, ha a reptér eladására vonatkozó tranzakció a szerződés alapján 24 hónapon belül megkezdődik.

A szerződéssel kapcsolatban az alapvető kérdés az, hogy miért is volt rá szükség. A Liszt Ferenc Repülőtér a nyilvános adatok alapján német és kanadai intézményi befektetők tulajdonában áll, és kevés indok szól amellett, hogy az eladásra vonatkozó tárgyalásokba egy harmadik felet is be kell(ene) vonni. További aggályokat vet fel, hogy a tanácsadóval kötött mintegy 20,5 millió euró + áfa összegű szerződés megkötését és módosítását nem előzte meg közbeszerzési eljárás,

ami a közpénzekkel történő átlátható és felelősségteljes gazdálkodás elveivel ellentétben. Vajon mit tudhat az orosz viszonyok között igen otthonosan mozgó tanácsadó, ami miatt speciálisan az ő szakértelmére volt szükség a tranzakció előkészítéséhez?

Kockázati tényezőként említhetjük, hogy Mr. Oroszország külföldi tapasztalatai alapján vélhetően megértő a – korrupció megítélésében az európai követelményektől némileg eltérő – orosz üzleti gyakorlatokkal szemben. A megkötött szerződést továbbá – meglehetősen szokatlan módon – alig egy hónap elteltével a felek módosították, és ez inkább szolgálta a tanácsadó, mint a magyar adófizetők érdekeit. Egy tanácsadói szerződéstől meglehetősen szokatlan körülmény, hogy a tanácsadónak nincsen havi írásos beszámolási kötelezettsége az elvégzett munkára vonatkozóan, és havi óraelszámolást sem köteles készíteni az elvégzett feladatokról. Ad absurdum az is előfordulhat, hogy a minisztérium bármilyen érdemi alátámasztó dokumentum nélkül fizet ki a tanácsadónak több milliárd forintot.

Azt is könnyűszerrel megállapíthatjuk, hogy a szerződésben tanácsadásra fordított összeg irreálisan magas. Egy kiemelt, nemzetközi tanácsadó díjazása akár a 300 eurót is elérheti óránként. De számoljunk inkább 500 euróval! Ha valósnak vesszük a szerződésben foglaltakat, akkor a teljesítésért a tanácsadónak több mint 5100 napot (évi 250 munkanappal számolva mintegy 20 évet) kell napi 8 órában dolgoznia.

Az összeg nagyságrendjéhez sokkal inkább illenek azok az összegek, amelyek a nemzetközi vesztegetésekre vonatkozóan bizonyíthatóan rendelkezésekre állnak: a Magyar Telekom 2005-ben 4,47 millió eurót fizetett tanácsadási szerződés keretében montenegrói kormánytisztviselőknek, míg 2005 és 2006 folyamán több részletben 4,87 millió eurót utaltak át görög közvetítőkön keresztül tanácsadás és marketing szolgáltatásokért macedón hivatalnokoknak.

Nyilván nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a Mangold-féle szerződés valamilyen korrupciós tranzakciót takar, de hogy valamennyi ilyen sajátossággal rendelkezik, az kétségtelen. És a Monty Python óta tudjuk, hogy ha valami úgy néz ki, mint egy kacsa, úgy úszik és hópog, mint egy kacsa, akkor az valószínűleg egy kacsa.²⁹

²⁹ Vö. James Whitcomb RILEY (2017): *Poems & Prose Sketches*. „When I see a bird that walks like a duck and swims like a duck and quacks like a duck, I call that bird a duck.” [H. n.]: Portable Poetry.

Vákát

6. Etikaidilemma-gyakorlatok

A 6. fejezetben olyan eseteket szedtünk össze, amelyeket dilemmagyakorlat formájában, azaz kétszékes argumentáció technikájával javasunk feldolgoztatni. Ennek lényege, hogy a körben ülő résztvevők között üresen hagyunk két egymás melletti széket, amelyek egyikére a „nem”, másikára az „igen” feliratot helyezzzük el egy papírlapon. A résztvevőknek az egyik vagy másik székre kiülve kell előadniuk válaszukat és érveiket, hogy miért mondanának nemet, vagy miért igent a feltett kérdésre. A válaszokat aztán részletesen megbeszéljük, és elhelyezzük az egyéni értékek rétegeit szemléltető értékpiramison. A gyakorlat kiválóan fejleszti a vitakultúrát és az érvelési készséget. Illetve felhívja a figyelmet a döntéselőkészítéshez szükséges kollektív bölcsesség erejére, s tudatosítja annak minél gyakrabban történő segítségül hívását.

Egy önkormányzati vezető dilemmája (M. K.)

2013 őszén kezdődött ismerkedésem és azután még sok szakmai örömet tartogató alámerülésem az integritás csodálatos világába. Előbb egy alapos és módszertanilag is sok újdonságot tartalmazó tréneri felkészítés, majd egy nagy országos képzési turné következett. Szó szerint értendő: a négy város – Miskolc, Salgótarján, Eger és Budapest – között megtett 3000 kilométer, az összesen 20 képzési napon megforduló mintegy 400 résztvevő talán elég meggyőző érv, hogy elmondhasam, az akkori magyar közigazgatás integritásának feltérképezéséhez igencsak komoly adalékot kaphattam, s velem együtt az a közel 20 tréner, akikkel mindezt együtt műveltük. Köztük voltak szerkesztőtársaim is: Zsolt Péter és Klotz Péter.

A tréningeket önkormányzati munkatársaknak tartottuk. A tematika egyik kedvelt gyakorlata volt az ún. kétszékes argumentáció, különböző egyéni és szervezeti etikai dilemmák interaktív feldolgozása. Ezek egyike jutott most eszembe.

Egy nagyváros meghatározó politikai vezetői közül az egyik várospolitikussal, akiről mindenki tudta, hogy mélyen etikus és megvesztegethetetlen, a következő történt: irodájában felkereste őt egy osztályvezető-helyettes, X. úr, aki négyszemközt beszélgetést kért. A beszélgetés során azt jelentette, hogy felettese, az egyik osztály vezetője komoly kenőpénzeket fogad el és oszt szét azok között a munkatársak között, akik a szóban forgó ügyek „elintézésében” közreműködnek. A politikus azonnal feljelentést tett. Vizsgálat indult, és kiderült,

hogy a bejelentés igaz volt. Egyetlen meglepő részlet derült ki a bejelentés tartalmán túl: a bejelentő osztályvezető-helyettes, X. úr is része volt a hálózatnak, és bejelentését valószínűleg csak azért tette, hogy a botrány miatt elmozdított osztályvezető pozícióját megszerezhesse.

Néhány hónappal később, amikor már folyt az eljárás, és vádat is emeltek X. úr ellen, X. úr újra megjelent a politikusnál, de most már az ügyvédjével, az ügyben nyomozó tiszttel és az ügyészség képviselőjével. Mind a négyen azt kérték a politikustól, hogy újra négyszemközt beszéljen X. úrral, mert X. úr azt állítja, hogy az önkormányzat felső vezetésének korrupciós ügyeiről is vannak bizonyítékai, amelyeket azonban csak ezzel a feddhetetlen előéletű politikussal és kizárólag négyszemközt (mindenféle hangfelvételt is elutasítva) hajlandó megosztani.

Mit tenne Ön a politikus helyében: meghallgatná vagy nem X. urat?

A Mignonette története (M. K.)

Az etika- és integritástréningek egyik bevezető etikaidilemma-gyakorlata a Mignonette története. A tengeren hajótörést szenvedő négy matróz dilemmája igaz történet: leggyengébb társuk feláldozásáról kellett döntenüik a többnapos éhezéstől elgyötörten. Különös történetük azért maradhatott fenn, mert hárman túléltek az esetet, és nem is tagadták tettüket.¹ Nem véletlen, hogy ebből az esetből a maga morbiditásában is remek dilemmagyakorlat lehetett, hiszen jól megmutatja az emberi választások és döntések mögötti mozgatórugókat.

Legrosszabb álmainkban sem gondolhattuk, hogy valaha ennek a dilemmának a drámája ilyen közel kerül hozzánk. Márpedig nem véletlenül jutott eszembe. Mert mi van, ha az orvosi hivatás gyakorlóját állítja az élet – és a nem integritásalapú szervezeti működés következtében előálló körülmények, konkrétan a kapacitáshiány, a felkészületlenség, a rossz szervezés – olyan döntési kényszer elé, amilyen most, a lélegeztetőgép-hiány nyomán bekövetkezett? Van-e jó döntés, amikor csak két rossz közül lehet választani?

¹ Az eredeti történet itt olvasható: Cannibalism at Sea: The Starving Victorian Sailors who Ate a Cabin Boy. *History Extra*, 2021. május 24. Online: www.historyextra.com/period/cannibalism-at-sea-sa-ilors-ate-the-cabin-boy/.

Az afganisztáni katonák dilemmája (M. K.)

Használunk egy etikai dilemmát az integritásmenedzsment-tréningeken, amelyeknek a kiinduló helyzete Afganisztánban játszódik. M. J. Sandel nyomán a katonai szervezeti értékek és a személyes értékek ütköztetését élhetik át szimbolikusan a résztvevők. A kétszékes argumentáció módszerével eljátszható gyakorlat kiváló alkalmat ad a közös gondolkodásra, vitára. Sajnos sokszor aktuális a gyakorlatban szereplő konkrét kérdésfeltevés: megöljék-e a katonák az akciójuk útjába kerülő civileket vagy sem?

Ha már Afganisztán... Összeomlás (K. P.)

A hírek alapján Afganisztánban a tálib erők 2021 augusztusában jelentős katonai sikereket értek el, és sorra foglalják vissza a jelentősebb városokat. Kabul, a főváros eleste immár csak hetek, ha nem napok kérdése.

A nemzetközi közvélemény értetlenül áll a fejlemények előtt. Hogyan lehetséges az, hogy egy 20 éve épített és dollár tízmilliárdokkal támogatott rendszer a közvetlen katonai támogatás megszűntével egyik napról a másikra a darabjaira hullik?

Nem vagyok Afganisztán-szakértő, de az elemzéseket olvasva visszavisszatérő motívum az afgán állam és vezetőinek korruptsága. A kifogyhatatlan amerikai pénzeszsák felszínen tartotta ezt a rendszert, amelyben annak közvetlen kiszolgálói és haszonélvezői sem hittek igazán. Amikor pedig a rendszer alapját biztosító katonai és pénzügyi támogatás megszűnik, az addigi haszonélvezők egy percig sem gondolják úgy, hogy küzdeniük kellene érte. Kísértetiesen hasonló a helyzet ahhoz, amikor az iraki hadsereg omlott össze az Iszlám Állam katonai akcióinak következtében.

E helyzetben több körülményt érdemes megítélésem szerint kiemelni. Az első, hogy a tálib harcosokat nem a pénz és a hatalom, hanem a közös (szent) ügy tartja egyben. Mindent ennek rendelnek alá, és ennek elérése érdekében készek áldozatokat is hozni. Ezt az elhivatottságot és áldozatkészséget az afgán kormányzat oldalán nemigen lehet megtapasztalni.

Az afgán kormányzat egyik rákfénje a korrupció. Minden megvehető és eladó, és míg az amerikai hatóságok nagy lendülettel küzdenek a saját és más országok korrupciója ellen, Afganisztánban ennek az elkötelezettségnek nemigen látni nyomát, jóllehet a tünetek szemmel láthatók. Egy korrupt kormányzatról

pedig hiábavalóság lenne elhinni, hogy a jobb működésre törekszik, és eredményeket képes felmutatni a lakosság érdekében. Nyilván a tálib hatalom sem mentes a korrupció jelenségétől, ugyanakkor legalább arra alkalmasnak látszik, hogy hatékonyan, központi stratégia mentén hangolja össze a hadmozdulatait, felszereljen és ellásson egy hadsereget, és – sokszor brutális eszközökkel – hatékony igazságszolgáltatást biztosítson. Afganisztán ügye sokáig biztatóan alakult, azonban 20 év elteltével sem láthatók a tartós változás jelei. Csak reménykedhetünk, hogy a tálibok uralmának visszatérésével nem múlik el minden eredmény nyom nélkül...

Etikai dilemmák Afganisztánnal kapcsolatban (K. P.)

Az elmúlt hetekben² azt láthattuk a híradásokban, hogy az afganisztáni politikai és katonai helyzet radikális gyorsasággal megváltozott. Az amerikai és a NATO-csapatok kivonásával az afgán kormányzat és hadsereg néhány napon belül összeomlott. E helyzet számos bizonytalansággal és egyéni tragédiával járt, ugyanakkor ha nem is jobb, de kétségkívül tisztább viszonyokat teremtett a térségben. Afganisztánban egy, a táliboknak továbbra is ellenálló tartomány kivételével megszűnt a polgárháború, a nyugati szövetségesek pedig elhagyták az országot.

Amint azonban az elmúlt napok eseményei alapján látható, az igazi problémák csak most kezdődnek. Afganisztán nyilvánvalóan nem tudja önerőből fenntartani magát, az ország legfontosabb jövedelmi forrása – túlzás nélkül – a máktermelés és a kábítószer-kereskedelem. A nemzeti valuta, az afgáni folyamatosan veszít értékéből, az országban szárazság tombol, és csökken a mezőgazdasági termelés, az elérhető valutatartalék lényegében nulla. Ezen túl az új kormányzatot jóformán senki nem ismeri el, és nyilvánvaló, hogy szakemberek híján szinte lehetetlen az állam és a közigazgatás működtetése.

E körülmények éhínséget és újabb migrációs hullámot vetítenek előre, amelyet sem a környező országok, sem a frissen kivonult szövetségesek nem néznének jó szemmel. A humanitárius katasztrófát azonnali beavatkozással és segélyekkel lehet kezelni, hogy legalább a tömeges éhínség elkerülhető legyen.

A segítségnyújtás azonban valamifajta együttműködést feltételez a tálib kormánnyal. Azzal, amelynek jelentős része most is a körözött terroristák listáján

² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. szeptember 19.

szerepel, és amely páros lábbal tiporja nemcsak az emberi jogokat, de mindazt, ami nyugati, és szerintük veszélyezteti az afgán kultúrát és az iszlám vallást.

A helyzet kezelése a szövetségesek számára komoly etikai dilemmát jelent. Segítsenek a bajba jutott, az életükért küzdő embereknek még akkor is, ha ennek érdekében terroristákkal kell együttműködniük, vagy hagyják magára Afganisztánt és a tálib kormányt, mondván, hogy oldják meg a saját problémáikat egyedül? Esetleg létezhet a két szélsőséges megoldás között valamilyen vállalható kompromisszum?

Bárhogyan alakul is a helyzet, hamarosan dönteni kell a szövetségesek és a kabuli kormányzat viszonyára vonatkozóan.

Vákát

7. Integritás és közösségek

Az integritásalapú működés a kisebb (család, szervezetek) és nagyobb (társadalom) emberi közösségek életének minőségét alapvetően meghatározza. Élhetőség, biztonság, átláthatóság, kiszámíthatóság és a mindezek nyomán kialakuló és fenntartható bizalom – ezek jellemzik azt a környezetet, amelyet integritásalapúnak hívunk. A közösségek működtetése szempontjából tehát korántsem mindegy, hogy kiváltképpen a működtetésért felelősséggel tartozó döntéshozók, de mi, hétköznapi emberek is valamennyien a magunk módján hozzájárulunk-e az efféle működéshez, vagy romboljuk azt. A 7. fejezetben olyan írások kaptak helyet, amelyek többnyire valamely konkrét esemény kapcsán kíváncsiak ki belőlünk, és az integritásnak a közösségi működés szempontjából kiemelten fontos szerepét járják körül.

Integritás és hatalom (M. K.)

Itt van ez az amerikai elnökváltás. Adja magát a kérdés: az, hogy a leköszönő elnök hogyan adja át a stafétát utódjának, mennyiben enged következtetni bármire is? Esetünkben például az adott személy integritására.

Véleményem szerint a váltás leginkább a távozó jellemére nézve jelent megmérettetést. Az új elnök számára a helyzet örömteli, hiszen a demokratikus választás győzteseként kerül a pozícióba, a ceremónia mandátuma első pillanatait tölti ki. Akinek itt bármi is kellemetlen lehet, az a pozícióját elveszítő, ezért onnan távozni kényszerülő előd.

Ilyen botrányos körülmények közötti „leköszönést” még sosem látott Amerika. Donald Trump egy sor íratlan, mégis kötelező, hagyományos fehér házi szabályt megszegve nem volt képes a szituációhoz tartozó gesztusokat megtenni. Talán csak az ovális iroda elnöki íróasztalán hagyott levél volt az, amelyet nem hagyhatott ki, de hogy mi áll benne, azt – egyelőre legalábbis – csak Joe Biden tudja.

Abraham Lincolntól (1809. február 12. – 1865. április 15.), az Amerikai Egyesült Államok 16. elnökétől származik ez az idézet: „A balszerencsét a legtöbb ember elviseli. Ha igazán próbára akarod tenni egy ember jellemét, adj neki hatalmat.”

Ha önmagában azt a tényt nézzük, hogyan távozott posztjáról Donald Trump, az is elég lenne, hogy elgondolkodjunk: mi kell ahhoz, hogy valaki ennyire ragaszkodjon a pozíciójához, az azzal járó hatalomhoz? Lincoln gondolatával válaszolva: jellem. Mint ahogy ahhoz is, hogy a legkevésbé se úgy adja tovább a stafétát, ahogyan például ő kapta Barack Obamától.

Trump számára finoman szólva is balszerencsének tűnik, hogy veszített a választásokon, és nem lehet elnök egy újabb cikluson át. Ebből a szempontból nem tartozik az emberek többségéhez, hiszen láthatóan nem viseli el a kudarcot. A világ egyik vezető országának vezetőjeként meglehetősen nagy hatalmat kapva pedig jellemét is megismerhettük.

Miért kell megértenünk a hatalom természetét? (M. K.)

A hatalomhoz való rögeszmés ragaszkodás jelenségének hétköznapi látványa sokak élménye. Ez azonban sajnos jelentősen félreviszi a hatalomról való elképzelésünket, és mindenképpen negatív kontextusba helyezi azt. Pedig a hatalom önmagában nem feltétlenül jelent rosszat.

A kérdéssel foglalkozva és adalékokat keresgélve hozzá, véletlenül akadtam rá Eric Liunak erre a TED-előadására,¹ amely tisztán és egyértelműen segít megérteni, hogy ha másképpen tekintenénk a hatalomra, talán kevésbé tartanánk tőle.

Integritás és demokrácia (M. K.)

Úgy látszik, ezt a hetet² – és nem csak számomra – teljesen tematizálja az amerikai elnöki beiktatás. A hivatalát elfoglaló Biden elnöki minőségében elmondott első beszédét ajánlotta meghallgatásra és elemzésre Klotz Péter, és én kicsit el is mélyedtem benne.

Amit még érdemes kiemelni a beiktatási beszédből, az a félreérthetetlenül deklarált *demokratikus értékrend*, amely épp ezért többször is nyomatékot kapott. Az üzenet valaminek a létrehozásáról szólt, és ehhez használta az összes ide-

¹ Az előadás elérhető itt: Eric LIU [é. n.]: Miért kell megértenünk a hatalom természetét? *TED.com*. Online: www.ted.com/talks/eric_liu_why_ordinary_people_need_to_understand_power?language=hu.

² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. január 22.

tartozó fogalmat: *népakarat, egység, együttműködés, közös cselekvés, tisztelet, igazság, kötelesség, felelősség, remény, megújulás, elszántság* – hogy csak a legfontosabbakat említsem hirtelen.

Sokaknak azonban nem feltétlenül egyértelmű, mit jelent maga a demokrácia szó. Lehet persze tankönyvízü definíciókat bebiflázni, de azokból még soha senki nem értette meg, és főleg a viselkedés szintjén nem tette magáévá a demokratikus alapelveket. És szajkózhatja bár mindezt, de ha nem képes azonosulni velük, mit sem ér az egész, csak üres szólam marad. Ahogyan az volt a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) – amely az egyik legcizelláltabb kelet-közép-európai diktatúra volt – nevében visszatetszően hangoztatott jelző is.

Az integritásmenedzsment-tréningeken éppen ezért a demokrácia úgynevezett *munkadefinícióját* szoktuk a résztvevőkkel közösen megalkotni. Ennek módszertanába itt most nem megyek bele, de azt a tapasztalatomat mindenképpen megosztom, hogy akárhányszor ezt elég jól sikerült létrehozunk, az mindannyiszor a felismerés erejével hatott a csoporttagokra, és kiválóan alkalmas volt arra, hogy belőle egy ellentétes fogalomgyűjtéssel gyorsan levezessük a *korruptió* fogalmát. Ugyanis a korruptió mint „rossz működés” csak a demokrácia felől értelmezhető.

A diktatúrák kialakulásának viszont egyenesen melegágya, ily módon a korlátlan és kontrollálatlan hatalomra törő vezető számára nem is mutatkozik problémaként. Amit a valamennyire is demokratikus viszonyokat igénylő polgár korruptióként érzékel és elutasít, azt az autoriter vezető a totális hatalomgyakorlás kiépítéséhez vezető út kikövezéseként használja, és a korruptió különböző fokozatait és típusait egyenesen a foglyul ejtett állam működésének hajtóerejeként értelmezi.

A betört ablak hipotézis paradoxona (Zs. P.)

Minden elmélet lehet káros, még az olyan is, mint a betört ablak. James Q. Wilson szerzőtársával, George L. Kellinggel 1982-ben publikálta a betört ablak hipotézist a *The Atlantic* folyóiratban. A hipotézisről én is szoktam mesélni rendőrtiszteknek, illetve az annak készülőknek. Wilson és Kelling közt azonban az évek során nézeteltérések támadtak. A nézeteltérés oka nem volt más, mint hogy Kelling szerint a metaforájukat félreértelmezték a gyakorlatban, míg Wilson úgy vélte, nem történt ilyesmi, ő maga is helyeselte azokat a lépéseket, amelyeket azóta elsősorban New Yorkban, de másutt is a cikkük nyomán követett a rendőrség.

A cikk lényege az volt, hogy ha egy ablakot betörve hagyunk, akkor holnap szemétkupac gyűlik köré, aztán jönnek a bliccelők – ha például a metró elhanyagolásáról van szó –, a környéken megjelennek a kéregetők, majd az erőszakos kéregetők, a végén elszaporodnak az erőszakosabb bűncselekmények is. Ezért aztán oda kell figyelni a rendre, és a dolgok elindulnak a fordított irányba. Malcolm Gladwell kiválóan összefoglalta a cikk nyomán elért eredményeket, ezzel szemben az egésztől, különösen Wilsonról pedig lesújtóan ír a holland Bregman.

A félév legutolsó óráján a diákjaimnak az volt a feladatuk, hogy készítsenek rajzokat arról, hogyan csökkenthetnék a bűnözést. Van egy tucat cetlim, amelyekből a párok húztak, az egyikben épp a betört ablak hipotézis szerepelt. Az elméleteknek utána lehet olvasni, mielőtt belefognának a rajzolásba, de én is ott vagyok, hogy segítek, aztán a kiscsoportok rajzukat bemutatva átadják egymásnak az órán szerzett tudásukat. Amolyan gyorsított projektfeladat az ilyesmi, amit szeretnek a hallgatók. Ugyanakkor menet közben nemritkán félre is csúsznak, ahogy e feladatnál is történt. És a különös az, hogy pontosan ugyanez zajlott az Egyesült Államokban is a betört ablak hipotézis rendőrségi gyakorlatba való átültetésével: fölöslegesen bekeményítettek.

A diákok is, akik rendőrtisztnek készülnek, meg vannak győződve az emberi természet, azon belül is különösképp a bűnözésre hajlamos személyek negatív voltáról. És hát ki ne volna bűnözésre hajlamos, vélik sokan, de még inkább egyes rasszok, egyes társadalmi csoportok, egyes szegényebb területeken lakók? Attribúciós elméleti és gyakorlati oktatásunk, etikatréning-gyakorlataink nemigen változtatnak azokon az attitűdökön, amelyeket hallgatóink eleve hoznak magukkal, illetve amelyeket a társadalom tálcán kínál a számukra. Ám korántsem hibáztathatjuk őket, ha azt látjuk, hogy Wilson és Kelling sem voltak egy hullámhosszon.

Kelling szerint úgy értették félre az írásukat, hogy a sztárrendőrfőnökké válók rendteremtés alatt az egyszerű állampolgárok szigorú rendre szoktatását értették. Ha az emberek közterületen való „helytelen” viselkedésére koncentrálnak, ha a hangoskodást, a közlekedési kihágásokat, a szemetetelést szigorúan büntetik, akkor nem indul be a lazulás. Mindehhez a büntetések kiszabásának adminisztratív könyvelése, az ebből származó rendőri jutalmazás egészen félresiklathatja a rendőrök küldetését, és fölöslegesen zaklatóvá teheti őket.

Voltaképp Wilson és Kelling közt a nézeteltérés abból származott, hogy Wilson tényleg alapvetően rossznak gondolta az embereket, Kelling pedig nem. Kelling a környezetre koncentrálásból nem következtetett az emberek negatív

természetére és a bűnözők javíthatatlanságára. Wilson 1975-ös könyvében amellet érvel, hogy a bűnözés úgy csökkenthető, ha a bűnözőket kiemeljük a társadalomból. Ez nagyon egyszerűnek és logikusnak tűnik, azzal azonban az ajánlat nem számol, hogy minden bűnöző egy idő után valakinek a szomszédja lesz, hiszen nem ülnek életfogytiglan.

A hetvenes években még minden tudomány a behaviorizmus paradigmájában tartott: van az a büntetés, amit megért az elkövető, van az a költség, ami elég nagy, hogy a normákhoz szocializálódjon a bűnös ember, hogy lemondjon a gazemberségről. Néhány ember Wilson szerint söpredék. A betört ablak hipotézissel pedig Wilson háborút indított az emberek ellen. De legalábbis Kellinggel ellentétben nem bánta, ha így értelmezik a cikküket.

A fentiekkel szemben az új paradigma kulcsfogalma a kapcsolat. Ahol jókra és rosszakra osztjuk a világot, és a rendőrök és a börtönőrök képviselik a jót, valamint akik a jókat kívánják védeni, ott a börtönőr ellenségnek fogja tekinteni a rabot. Ott nincs kapcsolat. Kapcsolat azokban a büntetés-végrehajtási intézetekben van, ahol az őrök együtt tevékenykednek a rabokkal. Az utcán a kisebb kihágást elkövető gyorsan megkapja a bélyeget, és aki hátrányos helyzetű, annak még kihágást se kell elkövetnie. Ha az elsődleges stigmát követi a másodlagos, amikor is elfogadja valaki, hogy bűnöző, önmagát beteljesítővé válik a stigma maga.

Tehát a betört ablak hipotézis rossz esetben nem csökkenti a bűnözést, hanem épp hogy növelni fogja. A hallgatóim rosszul értelmezték a hipotézist, sőt, lehet, hogy még maga Wilson is rosszul értelmezte az egyébként szerintem zseniális felfedezését. A betört ablakot metaforaként nem az emberre kell vonatkoztatni, hanem konkrétan csak a tárgyi környezetre. Ez esetben épp hogy nem metafora.

Az állam és a bűnözés (Zs. P.)

Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy mi a kapcsolat a bűnözés visszaszorítása és az integritás között, azt hiszem, kevesen tudják erre rögtön megadni a választ. Ám akik igen, azok az integritásszempontrú gondolkodásnak már egy mesteri szintjén vannak. No, meg olvasgatják a bejegyzéseinket.

Írtunk már a bűnözés-visszaszorító technikákról, a betört ablak hipotézisről és az ezt korrigáló újabb kutatásokról. Ezekkel azonban csak a feladat nehézségét ábrázoltuk, illetve azt, hogy egy elmélet a valóságban hogyan válhat önmaga paródiájává. A black lives matter mozgalom alapja sem pusztán a rendőri brutali-

tás, sokkal inkább az a percepció, hogy kis dolgok miatt is állandó piszkálásnak vannak kitéve a nem fehérek. (Ez a betört ablak hipotézis rossz gyakorlati alkalmazásának kritikája.)

A bűnözés, és főképp a gyilkosságok járványszerű terjedésének mozgatója a bosszú. A „betört ablak” ugyanis azt mondja, tegyél rendet kis dolgokban, és akkor a nagyok is megszűnnek. De nyilván nem elég megfogalmazni a kis dolgok fontosságát, ha nem mondjuk meg, hogyan kell megváltoztatni a bűnözőt. Voltaképp kognitív terápiának kell alávetnünk azokat, akiknek nincs más receptjük, mint az erőszak. És nemcsak a bűnelkövető a társadalom része, hanem azok is, akik reagálnak a bűnelkövetésre.

Voltaképp arról van szó, hogy ha nem akarunk lábtörlökké válni, akkor a minket fenyegetőkkel szemben nekünk is fenyegető magatartást kell tanúsítanunk. Ha bennünket sérelem ér, be kell ígérnünk, hogy a másikat is ugyanaz a sérelem fogja érni, sőt. Másképp nem tudnánk visszatartani a minket terrorizálókat.

Ilyen spirálmechanizmus a világon bárhol bármikor beindulhat, de főként ott van ennek kockázata, ahol gyenge az állam. Ha ugyanis a rendőrség el tudja fogni a bűnözőt, már nem vagyunk motiválva abban, hogy viszontfenyegezzük a minket fenyegetőt. És most jutottunk el az integritás gondolatáig. Bármilyen esetben, amikor a rendőrség nem a küldetésének megfelelően viselkedik, összejátszik a bűnözőkkel, vagy egyáltalán nem hatékony, fellángol az önbíráskodás és a bosszú. A világ gyilkossági arányainak alakulásában, különbségében meghatározó szerepet játszik az állam fejlődése.

S bár a gyilkosságok száma a világban csökken, a korrupció még nem, pedig arról is ugyanez mondható el. Ahol a bűnüldöző szervek lassúak, nem hatékonyak, befolyásolhatók és korruptak, ott a társadalom tagjai is befolyásolni akarnak majd másokat, és korrumpálással igyekeznek érvényesülni. A korrupciós előnyszerzésekre pedig az egyébként pszichésen nem impulzív és amorális emberek is kénytelenek korrupttá válni, mert másképp lábtörlővé válnak a saját országukban. Egy ilyen folyamatot csak akkor lehet leállítani és visszafordítani, ha elsőként épp a bűnüldöző szervek tisztulnak meg. Második lépésben megjelenik az az értékrendszer, hogy a korábban „sikeresek” megszégyenülnek. S mivel a legnagyobb kísértés a hatalommal eleve rendelkezők közt van, a rendőrség és az ügyészség épp azzal tudja igen gyorsan megváltoztatni egy társadalom kultúráját, ha felül, és nem alul kezdi a rendrakást.

Ellenőrizhetnek-e a civilek? (Zs. P.)

Kollégáimmal régóta figyeljük a civil szervezetek és az állami intézmények közti viszony alakulását. Különösen szép példákat találunk erre a büntetvégrehajtás területén, hiszen ha ide beengednek civileket, akkor ők úgy tudnak foglalkozni a rabokkal, ahogyan a hivatásos szakemberek nem. Mert olyan programjaik vannak, amelyek segítenek abban, hogy az elítéltek érzelmileg se szakadjanak el a külvilágtól, családjuktól. Például mesét kell írniuk, eljátszaniuk, és a hozzátartozóik ezt megnézhetik. De van, amelyik azokkal a gyerekekkel és családtagokkal foglalkozik, akiknek anyjuk vagy apjuk ül éppen börtönben. Rengeteget tudnak így segíteni azokon, akik ilyen élethelyzetbe kerültek. Hihetetlen a szegény és a sérülés egy fiatalnál, akinek például fehérgalléros bűnöző édesanyja miatt kell azt mondania az osztályfőnökének arra a kérdésre, hogy mi a foglalkozása édesanyádnak, mit csinál épp: hát börtönben ül.

Más feladatokat is ellátnak civil szervezetek. Például jogvédőként néhány ellenőrzi, hogy miként zajlik a szakmai munka, emberségesek-e a viszonyok, van-e korrupció stb. Amennyiben egy civil szervezet és egy állami szervezet közt jó viszony alakul ki, az integritás növekedhet. Mindkét félnek, a civilnek és az intézménynek is ugyanaz a célja. A civilek segíthetnek abban, hogy ha az adott intézmény nem kapja meg a kellő erőforrásokat az államtól, akkor közvetítsen közöttük. Segíthet abban is, hogy tájékoztatja a nyilvánosságot, milyen helyzetben volt az intézmény szakmailag korábban, és ahhoz képest fejlődött-e, vagy épp romlott. A lejtőn meg lehet fordulni, és el lehet indulni felfelé is, ám ez minden szereplő jó szándékát, nyitottságát, korrektségét igényli. Ez maga a spontán módon létrejövő integritásmenedzsment. Véleményünk szerint nem feltétel, hogy a civil szervezet jogvédői azt a munkát végezzék éveken keresztül, amelyet vizsgálnak. Ez körülbelül olyan elvárás, mintha csak az lehetne színházkritikus, aki maga is éveken keresztül színész volt.

Az ilyen civil szervezetekben felhalmozódik egy elköteleződés és egy szak tudás. Gyakran komoly nemzetközi szakmai háttérrel bírnak, ahol magas szintű a belépők képzése. Tulajdonképp sokkal hasznosabbak, mint az arra tévedő újságíró, aki azonban szintén hasznos, és akit az állami hivataloknak szintén azért kellene fogadniuk, mert a közpénzből fenntartott intézmények a köz számára átláthatóak kell hogy legyenek. Már persze tisztességes újságírókat feltételezve. (Csak olyan kivételek vannak, mint a titkosszolgálatok, de még ezek költségvetése sem titkos.)

Amikor az intézmények bezárkóznak, egyre kevésbé foglalkoznak azokkal a hibákkal, amelyeket elkövetnek, hiszen úgysem látja senki. A bezárkózás önsorsrontás – és integritásdeficit.

Mediációs kör vagy kávéház? (M. K.)

A szerkesztőtársam által felvetett témát – lásd Zsolt Péter: *Ellenőrizhetnek-e a civilek?* – folytatom, egyértelműen támogatva azt a véleményt, amelyet ő is képvisel.

Ahogy írta, gyakori, hogy állami intézmények képviselői előszeretettel és határozottan hangoztatják: nekik ne mondja meg egy kívülről, hogy hogyan működjenek, és főleg ne kritizálja a tevékenységüket olyasvalaki, aki még nem dolgozott az adott szakterületen. Kissé diplomatikusabban állítják: nyitva az ajtjuk, húzzanak le velük a dolgozós hétköznapokban pár évet a kritikusok, és majd aztán lesz joguk beszólni az ő dolgaikba.

Nos, ez az érvelés ott hibádzik, hogy ha valaki elkezd valahol dolgozni, akkor előbb-utóbb a végzett tevékenység, munka, az ott jellemző szervezeti kultúra stb. az identitásának részévé válik, és minél inkább benne van ebben, annál kevésbé lát ki belőle. Szükségszerű és logikus, hogy egy idő után már képtelen kívülről szemlélni a bentről ismert és átélt folyamatokat, azok iránt nyilvánvalóan elfogult. Erre mondják: óhatatlanul is védi a mundér becsületét. Ha a külvilágra való nyitottságát nem őrzi gondosan és tudatosan, akkor annak hiánya az önreflexió igényét is minimálisra csökkenti. Akár teljes is lehet a bezárkózás, vagyis kontrollálhatatlanná válik, mi történik a falak között.

Nem véletlenül főleg a zárt vagy félig zárt intézmények esnek ebbe a csapdába. Amikor aztán ez a bezárkózás odáig fajul, hogy a működésük eltorzul, kifordul, tevékenységük kontraproduktívá válik, csak látszólag felelnek meg a velük szemben támasztott jogi, szakmai protokolloknak – vagyis integritásuk sérül –, annak megvan az a logikája, hogy a rossz működés sokáig nem képes titokban maradni. Előbb-utóbb kiszivárognak a problémák, hiszen az ott élők kikerülnek a közösségekbe, és vagy elmondják, „mi zajlik odabenn”, vagy egyszerűen képtelenek be- vagy visszailleszkedni a kinti életbe. És ebben bizonyosan óriási szerepük van a benti történeteknek, amelyekbe viszont nem engednek betekintést az intézmények. És a kör bezárul.

Az a kérdés, hogy meg lehet-e találni a kényes egyensúlyt a két szereplő – Zsolt Péterrel együtt valom – látszólagos érdekellentéte között. És főleg: hogyan?

Lehet, hogy annyira elmérgesedett a viszony egyes intézmények és a civil szervezetek, például a jogvédők között, hogy már csak ez az eszköz segíthet. Én azért megpróbálkoznék egy ennél jóval szelídebb módszerrel: leültetném egymással beszélgetni egy körütekintően előkészített és kellő érzékenységgel moderált World Caféba az érintetteket, hogy ők maguk jöjjenek rá, érdemes lenne megismerniük a másik nézőpontjait, hátha az segítene közelíteni az álláspontjaikat is. Még az is megtörténhetne, hogy az egymásra mutogatás helyett egy irányba, például előre mutató megoldásokat sikerülne együtt kitalálniuk.

Zsolt Péter szavaiból, ismerve őt, azt is kihallottam: akár szívesen segítene is ebben, én meg neki. De hogy ezt a szándékot meghallja-e valaki, az nagy talány.

A színek és az integritás? (M. K.)

Még egyetlen aprósággal hadd árnyaljam ezt az amerikai elnök témát.

Talán furcsán hangzik a címben szereplő két szó együtt, pedig ha jól megnézzük, lehet összefüggést találni. Nem tudom, másnak is feltűnt-e – vagy csak egy nő figyel ilyesmire? –, hogy egyik-másik first lady mennyire hasonló színárnyalatokban pompázott az amerikai elnöki beiktatási beszéd alkalmából. Mintha csak összeöltöztek volna. Ha tekintetbe veszem, hogy az ilyesféle ceremóniáknak minden apró részlete jelentőséggel és jelentéssel szokott bírni, akkor már csak az a kérdés: most mi volt ez a jelentés?

Szerencsére van, aki tudja: „Mivel a lila szín pirosból és kékből tevődik össze, ezzel szimbolizálták a kétpártiságot, azaz a piros és kék párt, a republikánus és demokrata párt jelenlétét. A három nő azt szerette volna a színnel megmutatni, hogy az USA most egyesült, és az elnök egyszerre fogja képviselni mindenkinek az érdekeit, függetlenül attól, hogy piros, azaz republikánus, vagy kék, azaz demokrata szavazó.”³

Lakatos Márk stylist is hosszasan elemezte a résztvevők öltözetét. Ebből idézek: „A téli *InStyle* lapszámban a divat egy nagyon érdekes részéről írtam, a fashion diplomacyról, amivel az utóbbi időben egyre többet foglalkozom én is. A kifejezés többet takar, mint maga a divat, hiszen nem a trendek vannak

³ IZABELLA: Tudod, miért viselt minden nő lilát az USA elnökének beiktatásán? *JOY.hu*, 2021. január 21. Online: www.joy.hu/lila-szin-usa-elnok-beiktatas-136417.

fókuszban, sokkal inkább szól a stílusról és arról, mennyire bánik valaki ügyesen a nonverbális üzenetekkel.”⁴

Nos, ha komolyan vesszük a hozzáértők elemzését – magam hajlok rá –, és mindez valóban így van, akkor az a tény, hogy egy ilyen fontos történelmi pillanatban – mert az Egyesült Államok életében ezek a hónapok, hetek, napok és pillanatok vitathatatlanul azok – a tanácsadók még ezekkel a szimbólumokkal is az összehangoltságot, az értékek egymáshoz közelítését üzenik, az mindenképpen integritásgyanús szándék. Nekem speciel tetszik. És nem csak azért, mert amúgy is szeretem a színharmóniát, a lila minden árnyalatát meg különösen.

Persze attól még bárki nyugodtan gondolhatja véletlennek az egészet.

Nyelvhasználat és integritás? (M. K.)

Bár nem közvetlenül integritáskérdésnek tűnik, de azért az mindig érdekes és sok vizsgálatnak is tárgya, hogy a nyelvhasználat hogyan követi le szinte azonnal egy-egy válságos időszak történéseit. A nyelvhasználat azonban általában összeköti a közösség tagjait, megadja az „egy nyelvet beszélünk”, a „főszavakból is megértjük egymást” jóleső érzését. Ez pedig növeli a közösségi integritást. Ezenkívül az ilyen szögyűjtemények a későbbiekben kordokumentumként szolgálnak majd.

Kezdetnek Uricska Erna éppen ezt a célt szolgáló angol egynyelvű pandémiaszótárát ajánlom, legközelebb lesz még róla szó.⁵

Zoombie, moodlebie, teamsbie (M. K.)

Az előző bejegyzésben ajánlott *COVIDictionary*ben található sok más szócikk mellett ez is: „zoombie (noun) Someone who is weak and unfit because of having too much screen time, or a malicious disruptor of a videoconference” [zombi

⁴ A teljes elemzés képekkel illusztrálva itt olvasható: LAKATOS Márk (2021): Így fest Amerika jövője a beiktatási ceremónia ruhái alapján. *InStyle*, 2021. január 21. Online: www.instyle.hu/igy-fest-amerika-jovoje-a-beiktatasi-ruhaji-alapjan-136430

⁵ MOLNÁR Katalin (é. n.): Könyvajánló V. – Erna Uricska: *COVIDictionary*. Words and phrases related to the global pandemic [Rejtjel Kiadó, Budapest, 2021]. *Nyelvilektoralás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/konyvajanlo-v-covidictionary/.

(főnév) Az, aki a képernyő előtt eltöltött túl sok idő következtében eltompul, vagy aki egy videokonferenciát rosszindulatúan megzavar].

Pár hete⁶ került a szemem elé az alábbi cikk,⁷ és sajnos saját bőrünkön is tapasztaljuk a jelenséget. A szótárban egyébként a cikkben szereplő zoom-fáradtság szó eredetijének magyarázatát is megtalálhatjuk: „zoom fatigue (noun phrase) An overall feeling of tiredness or a lack of energy resulting from the unusual stresses involved in interactions in virtual meetings” [zoom-fáradtság (főnévi kifejezés) A virtuális találkozókön való interakciók során fellépő szokatlan feszültségek okozta általános fáradtságérzés vagy energiahíány].

Egy kolléganőm a *zoombie* mintájára két újabb szót is alkotott hirtelen (*moodlebie*, *teamsbie*), és a sor folytatható. De igazán a jelenség érdekes, amelyet megneveznek, legközelebb erről elmélkedek kicsit.

Integritás és zoombie-sodás (M. K.)

Múlt héten⁸ elkezdtem boncolgatni a nyelvhasználat és az integritás összefüggéseit. Most szerkesztőtársam egy héttel ezelőtti felvetését gondoltam tovább. Tapasztalatával sajnos nincs egyedül. Ezt írta: „Az egyik hallgató, akinek a kamerája nem volt bekapcsolva – mert úgy kell könyörögni, hogy megtegyék –, amikor felszólítottam, kérte, hogy a kérdést legyenek kedves újra megfogalmazni, mert nem hallotta jól. Nekem viszont beugrott a fiam, akit mindennap látok itt a konyhában. Ő is mindig ezt mondja a tanárainak, de igazából az van, hogy egyáltalán nem figyel oda, mást csinál, és amikor felszólítják, kénytelen visszakérdezni a kérdésre. Mondtam a hallgatónak is, hogy két oka lehet, hogy nem érti a kérdést: vagy a netes vonala rossz, vagy itt se volt az elmúlt öt percben. De csináltam egy másik próbát is. Elmondtam, hogy mi az integritás, majd megkértem, hogy a két perccel korábban mondottakat foglaljuk össze, és alkossunk képletet. Egyvalaki tudta felidézni az átláthatóságot, illetve három perc kínos várakozás után a »Mi nem az?« kérdésre valaki benyögte a korrupciót. A többi nem jött össze. Vagyis

⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. április 18.

⁷ Rájöttek, mi okozza a Zoom-fáradtságot. *Hvg.hu*, 2021. február 28. Online: https://m.hvg.hu/tudomany/20210228_Rajottek_mi_okozza_a_Zoomfaradtsagot?fbclid=IwARlYs_qV0iPQ-CiS2UeN_yTJOieKo0JUOjje3vdbeXEksfQzX-wOX21HRZQ.

⁸ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. április 19.

ha az online térben 5-10 percet beszélsz, törődj bele, hogy a kikapcsolt kamerák mögött zombik vannak.”

Vagyis zoombie-k. Ez a lassan immár harmadik féléve tartó otthoni „tanulás” sok diáknál szinte a teljes széteséshez vezet. Nem konkrétan a Zoom/Teams és egyéb programok miatt, hanem általánosságban a megnövekedett képernyő-idők miatt is. Az ártalom a mai fiatalokat már évek óta érinti, az online oktatás csak fokozta azt. De mivel a tanárok most záródtak be igazán az online térbe, hát most jobban feltűnik a jelenség. Ugyanakkor ez a zoombie-sodás a személyes érintkezés hiányából fakad, így most a kettő együttes hatása egyre durvábban érvényesül.

Mint integritással foglalkozót és tanárt, engem ebből az érdekel, hogy mit kezdhetünk ezzel mi, tanárok, egyelőre még mindig az online térben. Mert meggyőződésem, hogy nagyon nagy a felelősségünk abban, hogy zoombie-társadalmat nevelünk, vagy embereket.

Az integritás nyelvi reprezentációi (M. K.)

A Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesületének *Oktatókutatás járvány idején* című online konferenciáján 2020. május 27–28-án a II/2. *Rendészeti és katonapedagógiai kutatások* című szekciójában magam is előadtam kedves szerzőtársammal, Uricska Ernával. Ő az itt is ajánlott *COVIDictionary*-jét mutatta be, én pedig a születőfélben lévő *Digitális napló és vendégnapló* című kötetemről beszéltem. Egyik a másik után, szépen kiegészítik egymást.⁹

A nyelvhasználók meglehetősen gyorsan reagálnak a változásra, aminek legegyszerűbb lenyomatait a szavak. A pandémia első hullámának idején keletkezett neologizmusokat gyűjtötte össze Erna.

⁹ A két előadás absztraktja itt olvasható: JUHÁSZ Erika – KATTEIN-PORNOI Rita szerk. (2021): *Tanuló társadalom. Oktatókutatás járvány idején. Absztraktkötet*. Budapest: Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete, 32–33. Online: http://hera.org.hu/wp-content/uploads/2021/05/Hucer2021_Abstract.pdf. Az előadás alapján készült tanulmány: MOLNÁR Katalin – URICSKA Erna (2021): Tanulás 4D-ben. Diskurzus a digitális didaktikai diverzitásról. In ISTÓK Béla – SIMON Szabolcs (szerk.): *Online oktatás – kontaktoktatás. Edukációs folyamatok és a Covid19*. Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kar, 124–138. Online: https://tkk.ujs.sk/documents/books/COVID_Vario_beliv.pdf. A beszélgetőkönyvet pedig lásd MOLNÁR Katalin (2021): *4D. Diskurzus a digitális didaktikai diverzitásról*. Dunakeszi: [k. n.]. Online: www.nyelvilektoralas.hu/wp-content/uploads/2012/05/4D-Beszégetőkönyv.pdf.

A szavak azonban gondolatokból és érzésekből születnek, amelyek az emberek élményeit tükrözik. A szavakból mondatok, a mondatokból szövegek keletkeznek, s ha ezek egyes szám második személyben történetesen egy naplóhoz szólnak, akkor azokból naplóbejegyzések sorozata lesz. Épp ilyenek a saját *Digitális naplóm* és az általam meghívott vendégnaplószerzők: az iskolarendszerű rendészeti képzés minden szintjén oktató kollégáim, pontosan huszonnégyen tiszteltek meg azzal, hogy leírták élményeiket. Arról kérdeztem őket, hogy az elmúlt öt hónapban nekik mit jelentett a hirtelen ránk szakadt digitális oktatás. Hogyan éltek át és túl ezt a nehéz időszakot, és hogyan sikerült megőrizniük vagy akár még fejleszteniük is tanári integritásukat. Mert vallom: csakis ezáltal vagyunk képesek elég jól támogatni a diákokat a tanulásban.

A szakértő felelőssége (K. P.)

A héten¹⁰ elkezdődött labdarúgó-Európa-bajnokság máris több olyan helyzetet eredményezett, amelynek bemutatása a csatorna oldalaira kívánczik.

A szombati Dánia–Finnország meccs közben a dánok csatára, Christian Eriksen összeesett. Csapattársai és az orvosok a segítségére siettek, újra kellett éleszteni. A drámát és az életéért folytatott küzdelmet egyenes adásban követhették nyomon a szurkolók – szerencsére csak egy ideig, mivel a közvetítés megszakadt, és átadták a képet és a hangot a budapesti stúdiónak.

Egy ilyen válsághelyzetre nehéz felkészülni a szakkomentátornak, a szakértőnek, hiszen nem lehet tudni, hogy mi történt, folytatódik-e a mérkőzés, és ha igen, egyáltalán mikor. Egy jó műsorvezető, szakértő ilyenkor improvizál, próbálja oldani a feszültséget, de mindenekelőtt együttérez: az érintett játékosal, a helyszínen aggódó feleséggel, a csapattal és a szurkolókkal. A szakértő hozhat példákat a saját életéből egy-egy hasonló esetre, rávilágíthat a játékosok pszichés és fizikai terhelésével járó kihívásokra, a döntéshozatal nehézségeire. Viszont nem bagatellizálhatja az esetet, nem éreztetheti, hogy lépünk túl rajta, és folytassuk már a meccset, hiszen ezért ültünk le a képernyő elé.

Nem szabad ugyanis szem elől téveszteni, hogy szakkomentátorként és emberként felelőssége van a közvélemény formálásában, és nem feledkezhet meg arról, hogy mindeközben az orvosok egy ember életéért küzdenek a pályán.

¹⁰ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. június 13.

Ha ezt nem látja át és nem érzi, akkor lehet, hogy kiváló szakértő, de emberként és morális személyként megbukott.

Mindeközben a pályán a dán csapat... (M. K.)

Amíg a szombat esti Finnország–Dánia labdarúgó-mérkőzés félbemaradásáról szakértői véleményt fogalmazó Bognár György moralitását vizsgáljuk (ezt tette előző bejegyzésében Klotz Péter), érdemes arról is beszélnünk, mi történt közben a pályán. A szurkolók, a csapattársak, de még az ellenfél játékosai is egy emberként szurkoltak, immár nem a csapataiknak, hanem a rosszul lévő futballistának. Ez eddig szinte magától értetődő.

Talán még az is az, hogy a dánok csapatkapitánya, Simon Kjær az eszméletlenül földre zuhant Christian Eriksent a kritikus első másodpercekben elsősegélyben részesítette. De az integritás szempontjából igazán a folytatás a lényeg. Kjær megkérte a csapattársait, hogy körbeállva az újraélesztési jelenetet, védjék meg a földön fekvő embert a kamerák és a kíváncsi tekintetek ellen. Az emberi méltóság tiszteletének kevés ennél szebb és megrázóbb spontán jelene látható sportpályán, ráadásul a fél világ szeme láttára.

Az éles szemű operatőrök még azokat a jeleneteket is lencsevégre kapták, amikor Kjær Eriksen feleségét biztatja. Ez is nagyon emberi.

Ilyen egy igazi sportcsapat integritása. Eriksennek nemcsak szerencséje volt, hanem sok-sok segítője is azokban a kritikus percekben.

Ehhez képest egy magyar szakértőnek még a stúdióban lévő két beszélgetőtárs számára is érthetetlenül kínos okoskodása szinte említésre se lenne méltó. Kivéve persze egy ingritással foglalkozó csatornán. Úgyhogy én inkább örülök, hogy szóba hoztuk.

További gondolatok a dán–finn meccsről (K. P.)

Molnár Kata megírta helyettem a következőként tervezett blogbejegyzésemet, sokkal szebben, mint ahogy én tettem volna. De úgy hiszem, az eseményekben még bőven van muníció.

Miután sikerült a pályán stabilizálni az állapotát, a dán csatárt, Christian Eriksent levitték a pályáról. A sajtó és a világ kíváncsi szemei elől paravánokkal védtek őt és emberi méltóságát. De nézzük csak meg a képet figyelmesen: a két

fehér szövetet egy harmadik egészíti ki, amely nem más, mint egy nagy méretű finn zászló.

Moralizálhatnánk azon, hogy vajon mennyire méltó egy nemzeti lobogó ilyen profán célú felhasználása. Ráadásul hazai pályán, pont az ellenfelé... Hát illik ez?

Én úgy gondolom, hogy nemzeti lobogót ennél nagyobb megtiszteltetés nem érhet. A finn nemzeti lobogó ugyanis e felhasználással kikerült a szakrális térből, és egyszerű szövetként egy szenvedő, életéért küzdő ember méltóságát védő eszközzé vált. A lobogó egyben a játékosért aggódó finn szurkolók (az „ellenfél”) szolidaritásának jeleként kíséri Eriksent az életéért folytatott küzdelemben. Ha tragikus körülmények között is, de öröm illet látni, különösen, hogy spontán módon alakult így, és nincs mögötte semmi mesterkéeltség vagy célzott marketing.

Szép, szimbolikus példája a fair playnek, a szolidaritásnak és a közös értékek tiszteletének.

Zászlóból paraván (M. K.)

Köszönöm Klotz Péternek a dán csapat integritásáról szóló gondolataimra írott reflexióját. Igen, ebben a témában sok kibontanivaló rejlik. Bevallom, én nem is vettem észre a zászlót mint paravánt. De ha már szóba hozta...

A nemzeti zászlóknak a sportmérkőzéseken (is) való szakrális használata általában ismert és elfogadott. Ám amennyiben a zászlók elég nagy méretűek és szövetből vannak, az adott helyzetben történő hirtelen problémafelismerés nyomán más funkcióban való praktikus használatuk legalább annyira fontos. Ez esetben, kiváltképpen, hogy az „ellenfél” zászlója járult hozzá az emberi méltóság védelméhez, teljes mértékben erről volt szó, és ettől még szebb a jelenet.

Eszembe jutott egy furcsának ható, de korántsem elképzelhetetlen helyzet. Mondjuk, megsérül valahol valaki, és nem lévén kéznél más kötözésre alkalmas eszköz, vajon egy nemzeti színű zászlót használhatunk-e erre a célra? Lehet-e fontosabb egy tárgy szimbolikus értelmének védelme az ember testi épségének, életének megmentésénél? Számomra a válasz egyértelmű. Az ilyen módon „elhasznált”, „beszennyezett” zászló pótolható.

A nemzeti zászló funkciója ürügyén... (M. K.)

A múlt héten¹¹ a nemzeti lobogó „egyéb funkcióban” – konkrétan az ápolásra szoruló futballista eltakarására – való használata kapcsán nem csak bennem fogalmazódtak meg gondolatok. Zsolt Péter ajánlotta, milyen jó dilemmagyakorlatot lehetne ebből csinálni, amelynek révén szemléletesen lehetne magyarázni Kohlbergnek az erkölcsi fejlődési szintekről szóló elméletét.

Egyébiránt én ezt az elméletet nagyon kedvelem, ezért etika- és integritás-órákon, -tréningeken tanítom is. Itt most nem foglalom össze a lényegét, akit érdekel, az megtalálja az interneten.¹² De az egyes Kohlberg-szintek kapcsán a következő hetekben szerintem lesz még mondanivalóm, mert a konvencionális gondolkodás – illetve ami megelőzi és követi azt – rendkívül izgalmas kérdés az integritás szempontjából.

Hihetetlen szerencse vagy valami más? (K. P.)

Egyes sajtóhírek szerint a vasárnapi holland–cseh nyolcaddöntőn a játékosokat kísérő fiatalok között a külgazdasági és külügyminiszter gyermekeivel meg-egyező nevű gyermekek is szerepeltek.

Mivel a játékosokat kísérő gyerekeket sorsolják, elvileg nem lehetetlen, hogy a miniszter futballista gyermekei is a szerencsés kiválasztottak közé kerülhetnek. Ahhoz azonban hihetetlen szerencse kell, hogy mindkét gyermeket egyszerre, ugyanarra a mérkőzésre sorsolják ki játékoskísérőnek.

Fogadjuk el, hogy tényleg ez történt. Mit tehet ilyen váratlan és személyes integritása szempontjából kellemetlen helyzetben egy külgazdasági és külügyminiszter? Nos, elsősorban arra figyel nagyon, hogy a véletlennek lehetőleg minél kevesebb esélye legyen arra, hogy őt félreérthető helyzetbe hozza. Hívhatjuk ezt kockázatelemzésnek és -kezelésnek. Ez alapján nem engedi meg, hogy a gyermekei részt vegyenek olyan sorsolásokon, ahol a véletlen szerencse (vagy esetleg egy túlbuzgó hivatalnok segítő keze) a kiválasztottak közé juttatja őket.

De ha már megtörtént a baj (vagy kegyes volt hozzájuk a szerencse), vajon helyes-e, ha elfogadjuk annak a lehetőségét, hogy gyermekei éljenek a kínáló

¹¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. június 21.

¹² Kohlberg elméletéről lásd: SZEKSZÁRDI Júlia (2000): Piaget és Kohlberg nyomában I. *Új Pedagógiai Szemle*, április. Online: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/piaget-kohlberg-nyomaban>.

alkalommal? Nyilván nem egyszerű helyzet megmagyarázni, hogy édesapjuk munkájának hatása van az ő életükre is, és sajnos bizonyos okokból nem tehetnek meg bármit még akkor sem, ha az számukra nagyon jó lenne.

Ezt a lehetőséget akár előnyükre is fordíthatnák: felajánlhatnák olyanok számára, akik kevésbé szerencsések a sorsolásban, a futballpályán vagy a családi háttérük folytán. Azt gondolom, hogy a néhány perces öröm helyett ezzel sokat tanulnának és példát is mutatnának arról a játékról, amelynek egyik legfontosabb szabályát úgy hívják: fair play.

A cancel culture (K. P.)

Régóta foglalkoztat az a kérdés, hogy hol lehet határt szabni az etikai, erkölcsi értékeket kisebb-nagyobb mértékben megsértőkkel szemben? Elégséges az őszinte megbánás, a bocsánatkérés? Esetleg a vétkes (vagy vétkesnek gondolt személy) köteles ennél tovább menni, és valamifajta önkéntes vagy a közösség által rá kiszabott vezeklést is vállalni annak érdekében, hogy a vétkével okozott társadalmi kárt kompenzálni tudja?

Vajon ennek a kompenzációnak – bíróság és etikai kódex hiányában – mi szab határt? Mi történik akkor, ha az etikai, erkölcsi értékeiben megsértett tömeg vagy egyes állampolgárok úgy gondolják, hogy sem a megbánás, sem a társadalom kompenzálása nem elégséges? Többet akarnak, sok esetben a vétkes teljes erkölcsi (akár fizikai) megsemmisítését.

Ezt – az internet nyomán – egyre gyakrabban előforduló jelenséget hívják a szakemberek *cancel culture*-nek, amelyet talán „eltörléskultúrának” lehetne magyarra fordítani. A fogalom lényege, hogy egyes társadalmi csoportok számára nem megfelelő magatartást tanúsító személyeket, szervezeteket egyes társadalmi, szakmai közösségek kizárnak magukból, vagy erre hívnak fel másokat. Jóllehet e jelenség negatív, a szólásszabadságot és a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó hatásaira sok szakértő felhívja a figyelmet, a jelenség ettől függetlenül továbbra is él, és jelentős hatást fejt ki elsősorban a közösségi média felületein megjelenő megnyilvánulások következtében.

Mintegy egy évvel ezelőtt történt az az eset, amely jól mutatja, hogy egy-egy közösségimédia-felületen tett megnyilvánulásnak milyen hosszú távú hatásai vannak, és egy-egy meggondolatlan mondat milyen hatással járhat. Az olimpiai bajnok magyar gyorskorcsolya-váltó tagja, Burján Csaba a sanghaji repülőtéri

várákozás egy pillanatát és a várákozó tömegről készült képet posztolt az Instagramon, és azon egy *F*cking China* feliratot is elhelyezett.

E cselekedete kétségkívül nem volt túlságosan átgondolt és sportemberhez méltó, különös tekintettel arra, hogy a helyi hatóságok valószínűsíthetően a koronavírus-járvány megelőzésével összefüggésben haladtak lassabban a beléptetéssel. A helyzetet csak súlyosbította, hogy a magyar gyorskorcsolya-szövetség edzője a kínai származású Csang Csing Lina, akit az ügy érzékenyen érintett, és tanítványában csalódva le is mondott az edzői megbízatásáról. A posztot a kínai közösségimédia-felületek is felkapták, több millió emberhez jutott el, és okozott komoly haragot és felháborodást.

Az esettel kapcsolatban a Magyar Országos Korcsolyázó Szövetség fegyelmi és etikai bizottsága egy évre eltiltotta Burján Csabát a rövidpályás gyorskorcsolyaválogatottban a válogatott edzéseken és edzőtáborban való részvételtől, valamint a MOKSZ versenynaptárában szereplő versenyektől. A büntetése 2021. december 5-én lejárt. Azt csak sejteni lehet, hogy az eset körüli felhájtás, valamint a kiesett edzések miatt maradt le Burján Csaba a pekingi olimpiáról is. Hiányát a négyes gyorskorcsolya-váltó igencsak megérezte, a helyébe lépő új tag nem rendelkezett kellő rutinnal, és így el is úszott az olimpiai címvédés lehetősége. Ráadásul az idő múlásával a versenyzőnek egyre kisebb az esélye, hogy formában tartsa magát, és felkészüljön az újabb olimpiai szereplésre.

Nyilván lehet azon elmélkedni, hogy nem volt-e túl szigorú a bizottság az eltiltás időtartamának meghatározásakor, vagy nem lett volna-e helyesebb a szigorú büntetés helyett mondjuk a mediáció és a bocsánatkérés irányába elvinni az eljárást (itt mutatkozik meg a markáns különbség a represszió és a reparáció alapuló szankciópolitika között). De talán még inkább előremutató lehetett volna, ha a Magyar Országos Korcsolyázó Szövetség Burján Csaba közösségimédia-oldalának elérésére építve hibából inkább lehetőséget kovácsol, és Burján Csaba közreműködésével a megalapozatlan véleménynyilvánítások veszélyeire hívja fel a figyelmet.

E proaktív megoldások és a win-win szituáció helyett most azzal szembesülhetünk, hogy van egy csalódott és megtört olimpiai bajnokunk, aki lehet, hogy a gyorskorcsolyát is abba fogja hagyni; egy legyengült és végül elbukott olimpiai gyorskorcsolya-váltónk; egy lemondott kínai származású edzőnk és egy feledés homályába merülő közösségimédia-bejegyzésünk. Emlékezzünk jól: mindez egyetlen, meggondolatlanul közzétett és az internetező közösség által felkapott bejegyzéssel kezdődött.

In memoriam Szenczy Sándor (K. P.)

E csatorna oldalain ritkán írunk olyan személyekről, akik életükkel és munkásságukkal példát mutatnak másoknak. Akiknek cselekedetei összhangban állnak elveikkel, vagyis mindennapi életükben önzonos módon járnak el. Hogy most mégis kivételt teszsek, annak egy tragikus hír az oka: elhunyt Szenczy Sándor lelkész, a Baptista Szeretetszolgálat alapítója.

Bár személyesen nem ismertem Szenczy Sándort, és soha nem is találkoztunk, ismeretlenül is követtem munkásságát, és nagyra becsülöm azt a munkát és elhivatottságot, amellyel a segítségre szorulóknak fordult – legyenek akár keresztények, muszlimok vagy más vallásúak. Szenczy Sándor és az általa alapított segélyszervezet elsősorban a szenvedő és segítségre szoruló embert látta, és ennek megfelelően nyújtott segítő kezet Magyarországon és a világ számos szegletében.

Pedig ez az életpálya nem volt magától értetődő. Sőt, azt is mondhatjuk, hogy inkább ennek az ellenkezője következett volna Szenczy Sándor életének első évtizedeiből. Fiatalon elkerült otthonról, korán a drogokhoz és az alkoholhoz nyúlt, és hajléktalanként vasúti vagonokban lakott, rendőrségi ügyei voltak. A katonaság alatt azonban váratlan fordulat állt be az életében: megtért, és ettől kezdve más életet kezdett élni. Elvégezte a teológiát, és Velencén dolgozott lelkészként. A helyiek körében hamar népszerű lett, a gyülekezet nőtt, és innen indult az a segélyszervezet is, amely mára az egyik legnagyobb magyarországi segélyszervezetté nőtte ki magát.

A Baptista Szeretetszolgálat létrehozását joggal tekinthetjük élete fő művének. A Szeretetszolgálat nemcsak Magyarországon tevékenykedik, hanem a világ számos országában jelen van, többek között Srí Lankán, Kambodzsában, Koszovóban és Észak-Koreában. Munkája során nemcsak a szeretet üzenetét viszi el a rászorulóknak, de Magyarország jó hírét és nemzetközi megítélését is erősíti. Ezen a csatornán fontosnak tartom kiemelni, hogy a Baptista Szeretetszolgálat nagy hangsúlyt helyez a tiszta és átlátható adományozásra. Munkájukról rendszeresen beszámolnak honlapjukon és közösségi oldalaikon, továbbá független könyvvizsgáló végzi a szervezet pénzügyi tevékenységének ellenőrzését. Honlapjukon található küldetésnyilatkozatuk valamennyi magyarországi civil szervezet számára példamutató lehet: „Hiszünk abban, hogy a támogatói bizalom méltó viszonzása az adományok felhasználásáról történő világos visszajelzés. Szervezetünk ezért nagy hangsúlyt fektet arra,

hogy támogatói az adomány mértékétől függetlenül világos visszacsatolást kapjanak adományuk felhasználásáról.”¹³

Szenczy Sándor a segélyszervezet létrehozása és működtetése mellett személyes példát is mutatott. Feleségével a saját gyermekük mellett három gyermeket fogadtak örökbe, egyet pedig befogadtak.

Véleményem szerint Szenczy Sándor élete és munkássága mindannyiunk számára követendő lehet. Nemcsak az az életút kiemelkedő, amelyet végigjárt, hanem az elért eredmények és az a mód, ahogyan az eredményekig eljutott. A Baptista Szeretetszolgálat létrehozásakor Magyarországon az adományozás és a szociális munka gyermekcipőben járt, de igen nagy igény mutatkozott a szociális ellátás területeiről visszavonuló állami gondoskodás pótlására. Ugyancsak újdonság volt a rászoruló partnerországokkal kialakított nemzetközi segélyezés, amely során olyan, más szervezetek számára túlságosan veszélyes vagy elérhetetlen helyekre is sikerült adományokat és támogatást eljuttatni, mint Észak-Korea. Miközben a rászorulókat támogatta, különös gondot fordított a Baptista Segélyszervezet jó hírére, így egy bizalom szempontjából különösen érzékeny területen sikerült megőriznie az adományozók, valamint a nemzetközi közvélemény bizalmát.

Bár Szenczy Sándornak fájdalmasan rövidre szabott élet adatott, de személyes példájával mindannyiunk számára továbbra is utat mutat. Nem elsősorban azért, mert hívő ember és lelkes volt, hanem azért, mert másokért munkálkodott, mások számára nyújtott vigaszt, küzdött le leküzdhetetlennek vélt akadályokat, és ezáltal egy kicsit szebbé és jobbá tette a világot. Nyugodjék békében!

Meghalt a király, éljen a király! (Zs. P.)

Pontosabban: meghalt a királynő. Számomra a legmaradandóbb II. Erzsébetről készült alkotás *A Korona* című tévéfilmsorozat.¹⁴ Feleségemmel együtt néztük végig. Voltak benne nagy jelenetek. Az egyik, amikor a politika puccsra készül, ő pedig megakadályozza. Vagy amikor Margaret Thatcherrel kerül konfliktusba. De izgalmasan rajzolódik ki a gyerekeihez fűződő tartózkodó viszonya, a férjével való kapcsolata, a férje személyiségének fejlődése, a két ember együttes

¹³ Lásd www.baptistasegely.hu/tizta-es-atlathato-adomanyozas.

¹⁴ *A Korona* [The Crown] (2016–2023). Peter Morgan angol televíziós drámasorozata. Rend. Stephen Daldry, Philip Martin és Julian Jarrold. Left Bank Pictures, Sony Pictures Television.

fejlődése. A *Korona* nagy sorozat, és azon kevés alkotás közé tartozik, amely az udvarnak is és az embereknek is tetszett.

Itt azonban megpróbáljuk megkeresni az iránta való rajongás és a mostani médiaesemény okát. És bár kevés király és királynő olvassa a cikkünket, megpróbálunk javaslatot tenni arra vonatkozóan, hogy miképp lehet még II. Erzsébetnél is jobban megfelelni az integritás elvárásának, és ilyen szempontból is nagyobb dicsőségre szert tenni.

Kétségtelen II. Erzsébet azon erénye, hogy jól játszotta a szerepét. Ezt egy életen át tenni roppant nehéz, és különösképp uralkodót játszani az. A középkorban egy királynőnek semmi magánélete nem volt, még a szülés során is sokan körbeállták, és figyelték, milyen csecsemő lát napvilágot, aki aztán talán a következő uralkodó lesz. A lényeg, hogy aki tehetne és joga volt hozzá, ott volt az eseményen. A magánélet hiánya óriási teher tud lenni. Néhány exhibicionista celeb imádja, de egy királynő nem lehet exhibicionista celeb, mert a szerepe másról szól.

Ha valaki hivatalban van, akkor a többi ember számára sokkal több, mint egy kedves ember. Ő egyben annak a hivatalnak, intézménynek a letéteményese is. Ezért kapott komoly temetést Antall József. A temetési menet Budapest körútján ment végig, s mivel abban az időben a körúton laktam, én is része voltam a szajtáti sokaságnak. Gorbacsov is a napokban¹⁵ halt meg, de mivel már rég nem volt hivatalban, nem kapott kiemelkedő temetést, nem ravatalozták fel a Vörös tér mauzóleumában. Az amerikai elnökök lehetnek akármilyen népszerűek – gondoljunk Bill Clintonra vagy Obamára –, miután leadják a hivatalukat, nem őket szolgálja az elnöki különgép, amely terrorista támadás esetén elmenekíti őket.

II. Erzsébet viszont élete végéig hivatalban volt. Egy közösség a hivatalban lévő elnökét, királyát stb. nemcsak azért részesíti megkülönböztetett figyelemben, mert ő aktívan irányít, hanem azért is, mert ő testesíti meg a közösséget. Éppen ezért II. Erzsébet több volt, mint minden brit identitással rendelkező „nagy-mamája”, vagy mint a világban bármelyik kislány számára elképzelt tündérmese szereplője. Mivel hivatalban volt, ő testesítette meg a brit egység szimbólumát. És itt térhetünk rá az integritás témakörére.

Ha ugyanis tisztában vagyunk azzal, hogy személyünk több, mint egy ember esendő léte, ha tudjuk, hogy egy közösség szimbóluma vagyunk, rajtunk áll, hogy ezt a szerepet meddig akarjuk játszani, és a belőle adódó előnyöket élvezni. Milyen elvárásokat fogalmazunk meg magunkkal szemben e pozíció

¹⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 9.

birtoklásáért? És ebből a nézőpontból kérdés az is: akarunk-e kiemelkedő temetést, ha már elmúltunk 90 évesek, és előre látható, hogy már nem élhetünk soká?

Elképzelhető, hogy az angol királynői szerepet ellátni 96 évesen könnyebb, mint 25 évesen. 96 évesen már nem szökünk ki áruházban a nép közé. (Van egy játékfilm, amely szerint ezt II. Erzsébet fiatalon megtette.) Elképzelhető, hogy egy pápának több feladata adódik, és kognitív képességeire, fizikai erőnlétére is nagyobb szüksége van ma, mint az angol királynőnek. Ezt nem tudom eldönteni. Lehet, hogy elegendő, ha a pápa is csak szimbólumként reprezentál, és a királynőkkel is megesküszik, hogy vállukon kell vinniük az alkotmányt. Az azonban biztos, hogy ha a királynő lemondott volna a trónról, most nem lennének azok a szociálpszichológiai jelenségek, amelyeknek tanúi vagyunk. Vagy például fia, Károly nem hetvenvalahány évesen kerülne trónra, így neki is több szerep jutna, amitől a királynő végtére is eddig megfosztotta.

S lehet, hogy a temetés kisebb szertartással menne végbe, mégis harmonikusabban illeszkedne az emberi élet ívéhez. Megkockáztatom, hogy mind az intézményi integritásnak (lásd a példamutató XVI. Benedek pápa lemondását), mind az egyéni integritásnak jobban megfelel az, ha vissza tudunk húzódni. Ajánlom még e vitakérdésben kifejtett álláspontom megtámogatására Tolsztoj *Ivan Iljics halála* című novelláját.

Mondjon le? (M. K.)

Előbbi blogbejegyzésében és a múlt heti könyvbemutatókon¹⁶ egy hallgatói kérdésre válaszolva Zsolt Péter felvetett egy gondolatot, amely II. Erzsébet halálhíre kapcsán fogalmazódott meg benne. Ennek lényege, hogy szerinte az igen magas kort megélt uralkodónak úgy 90 éves kora körül el kellett volna gondolkodnia azon, hogy lemondjon, és helyét átengedje a trónörökösnek. Egyrészt mert ennyi idősen már vajmi kevés igazán érdemlegeset tehet az ember a birodalmáért, annak közösségéért. Vagyis uralkodása csupán szimbolikus, ahhoz ragaszkodni nem érdemes. Az efféle önzéshez képest nemesebb lépés lenne a lemondás. Másrészt pedig hogy még fia, Károly is élvezhesse, amit egész életében várt – jöllehet nyilván nem kívánta az anyja halálát, hiszen tudta, csak úgy léphet az örökébe.

A könyvbemutatón nem volt idő és alkalom, hogy ezen elpolemizálgassunk, de itt most van. És mivel a királyi pompával járó, minden apró elemében

¹⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 24.

konzervatív temetési szertartás csak a héten zajlott, s még javában tart a búcsúzás hosszas, protokolláris ceremóniája, a kérdés még egy ideig aktuális.

Én egy kicsit más véleményen vagyok, mint Péter. Mondhatnám úgy, hogy elnézőbb vagyok az idős királynővel. Bár halálának konkrét okáról semmit sem tudok, nekem egészen az utolsó időkig úgy tűnt, mentális képességeinek tökéletesen birtokában van. Tudja, mit csinál, emberi tartása mit sem kopik, tekintélye kikezdehetetlen, lénye derűs, kedves, elégedett, mint aki tudja, hogy teljes életet élt. Méltósággal és fegyelmezetten viseli nemcsak ruháit és méltán híres különleges kalapjait, hanem mindazt, amit a századnyi történelem, amelyet végigélt, és örökölt királyi sorsa rá mért. Háborút, vizályt, politikát, botrányt, bánatot. Ő mindig önazonos volt, hírét-nevét és türelmét nem kezdték ki az évtizedek és a pletykák, úgy állt fölötté a hétköznapiságnak, hogy az nem csupán státuszából, hanem egyenesen személyiségéből eredt. Kisugárzása volt, amely – legalábbis számomra – hiteles, integráns. Vagyis öfelsége mindvégig egyben volt, így fel sem merült – joggal –, hogy le kellene mondania. Egyszerűen nem volt rá oka. Az, hogy a fia várja a „sorát”, nekem nem elég nyomós ok.

Az, hogy Károly herceg 73 évesen kerül trónra – még ha döntő részben csupán formális is az angol királyi szerep – engem inkább elgondolkodtat, s mindjárt azt kérdezem: miért nem mond le ő a trónról, s engedi át elsőszülött fiának, Vilmosnak, aki fiatal, tetterős. Igazán szép gesztus lenne átadnia a lehetőséget. Én inkább lennék kíváncsi egy fiatal királyra, hogy mit kezdene pozíciójával, mire használná – érdemben, tartalmasan – a felhatalmazást. III. Károlynak adjon az ég egészséget, hosszú életet! De ez akkor is járna neki, ha nem lett volna király. Vilmos pedig megérdemelte volna, hogy úgy válhasson azzá, amire – sok őséhez hasonlóan ő is – született, hogy nem kell apja halálára várnia.

Vagyis nem Péter lemondáspártiságával vitatkozom, hanem annak okával. Károlynak az én véleményem szerint több oka volna hátrébb lépni, mint Erzsébetnek volt. De hát ízlések és pofonok – ahogy királynők és királyok – különbözőek, ugye.

A hierarchia (Zs. P.)

Hálás témát találtam, mert a hierarchia több tudomány kutatási területe. A szociológia, a szociálpszichológia, az etológia, a történelem, a filozófia (holonelmélet), sőt, a fizika is szívesen foglalkozik vele. Nem beszélve az olyan

szaktudományokról, mint a vezetéselemélet. A világon szinte minden hierarchiába szerveződik, mindenben megtalálhatjuk ezt a struktúrát.

Az integritás, azaz az etika oldaláról viszonylag kevesebb elemzést olvashatunk, de ha kutatunk, alighanem a görög filozófusokig vissza tudnánk menni. Nekem most azért tetszett meg ez a téma, mert voltam a váci püspök rezidenciáján, megnézhettem az épületet belülről, és beszélhettem is az új püspökkel. Mégpedig azért, mert gimnáziumi osztálytársam volt, és osztálytalálkozót tartottunk.

Keresve sem találhatnánk jobb példát az etikára és a hierarchiára, mint a katolikus egyház. Jomagam sokat foglalkoztam az egyház történelmi szerepével, noha nem általánosan, csak egyes időszakaival, leginkább a második világháború utáni pár évtizeddel.

Legyen valaki rendőr, katona, közigazgatási alkalmazott vagy politikus, sok hasonlóság van abban, hogy mindegyiküknek hagyatkoznia kell a főnökére, engedelmeskednie kell neki, tudomásul kell vennie, mit várnak tőle, bizonyos esetekben fejet kell hajtania egy felsőbb akarat előtt. Ugyanakkor valamelyest vissza is kell jeleznie, beszámolnia, vagyis egyfolytában kommunikálnia kell. Nemigen különbözik mindez az egyházban elvárt viselkedéstől.

Vannak olyan szakmák, amelyekben az egyénnek nagyobb szabadsága van, és kevésbé fontos a hierarchia. Például ilyen a tudomány. Noha a tudomány-szociológia (Kuhn, Fayerabend) éppen a hierarchiával foglalkozik, de azért a tudomány mégis más, mint a rendőrség vagy a katonaság, legalábbis ebben az általunk most tárgyalt témában biztosan. Vannak vallások is, amelyekben kevésbé jelentős a hierarchia, mint a katolikusoknál. Sőt, ha belegondolok, nem tudok olyan vallást, amelyben hasonlóan erős volna.

A katolikus egyház hierarchiájában a keresztény középkor köszön vissza. A feljebb lévőnek nem pusztán azért kell engedelmeskedni, mert az ő kezében van az erőszak (lásd Weber), hanem azért is, mert az alázat etikailag elvárt. Mindenki engedelmességgel tartozik, és mindenki bűnös. A legnagyobb bűnök közé pedig a kevélység, a hatalomvágy, a törtetés, a hiúság, az önzés stb. tartoznak. A középkori ember épp ellentéte a fogyasztói társadalom emberének, ahogy arra Hankiss Elemér is rámutatott a *Proletár reneszánsz* című könyvében. A mai ember „megérdemli”, hogy kényeztesse magát. A középkori embernek azonban, ha etikusan akart viselkedni, azt kellett néznie, hogy hol szolgálhat. Legalábbis, ha az egyház tanítását akarta követni. Amikor a rendszer meghasonlott, és a tanítás ellentmondásba került a szervezettel, jött a reformáció.

Az új váci püspöknek, Marton Zsoltnak sem volt könnyű dolga hivatala elfoglalásakor. Karizmatikus elődjét, Beer Miklóst kellett követnie. Ráadásul

Beer Miklós nemcsak a hierarchia csúcsán helyezkedett el, hanem szemben állt a többi püspökkel, a politikai fősodorral, megfogalmazta erkölcsi kifogásait, befogadóbb lett volna a menekültkérdésben, és szigorúbb a papok szexuális visszaéléseivel kapcsolatban. Több szerepet szánt volna az átláthatóságnak. Egy szóval rendszeridegen és konfrontatív személyiség volt, ezért aztán nyugdíjaztatása után igencsak kíváncsi volt a sajtó arra, vajon az új váci püspök beáll-e a sorba, vagy pedig folytatja a Beer Miklós által kijelölt utat.

Lássuk be, rémes helyzet. Hiszen ha folytatja, akkor egyedül marad, és egy utód a pozíciójában még túl gyenge ahhoz, hogy a hierarchiában tekintélye is legyen. Mert ugyan a pozíció is ad tekintélyt, de a karizmáért az egyénnek kell megdolgoznia. Ha viszont megtagadja az elődjét, akinek keze alatt ráadásul évekig dolgozott, az szinte olyan, mintha a *Bibliából* Júdás szerepébe került volna. Ő úgy nyilatkozott elődjéről, hogy Beer egy szent ember. Ezzel a tisztelettel kijelentéssel nem vállalt konfrontációt a püspöktársaival, de nem is tagadta meg elődjét.

A magyar katolikus egyház vezető rétegében nagyon sok bűn halmozódott fel a szocializmus évtizedeiben. Probléma az is, hogy a megalkuvás az intézményi kultúrában áthagyományozódik, amiképp a karakánság, a tisztesség és az áldozatvállalás is. Tehát mind a gerincesség, mind az ügyeskedés jellemzően jelen van. S noha a hajlékonyság lehet politikai erény, a merevség pedig lehet komoly jellemhiba, vannak bizonyos határok és körülmények, amikor inkább az egyik, máskor inkább a másik helyes erkölcsileg. Ezek minden hierarchiában ismert kihívások.

S hogy az egyházi vezetők strukturális és etikai problémáiról ne csak a levegőbe beszéljünk, ajánlunk ehhez a témához egy interjút.¹⁷ Ennek az interjúnak az is az érdekessége, hogy olyan valaki kritizálja a vatikáni politikát, aki az életét és a sikereit a Vatikánnak köszönheti. Nincs az a hierarchia, amely erkölcsi szempontból ne volna kritizálható, ha az a hierarchia valóban rossz döntéseket hozott, a történelem nem igazolja a lépéseit.

¹⁷ Szóts Zoltán Oszkár (2022): Az egyháztörténész és az állambiztonság – a NEB videóinterjúja Adriányi Gáborral. *Újkor.hu*, 2022. szeptember 7. Online: <https://ujkor.hu/content/az-egyhazi-tortenesz-es-az-allambiztonsag-a-neb-videointerjuja-adrianyi-gaborral?fbclid=IwAR3CU5j8Iy-FsXN5TDcL0CMx1JyJ2JlJ573Rum2vX9VNLE9-sg9hXLI-Klo>.

Vákát

8. Médiaetika

A média integritását mindig számtalan veszély fenyegette, és hogy kiemelkedő terület, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az egészségügy után a média etikai kódexei a legletisztultabbak. Itt a legújabb veszélyforrásokra és a hazai aktualitásokra térünk ki. A közösségi médiára, a trollfarmokra, hogy honnantól újságíró és mitől propagandista valaki.

A nép hangja vagy csak mimikri? (Zs. P.)

Amikor egy újságcikk alatt hosszú kommentet olvashatunk, a „nép hangja” hatást éljük át. Kevesen hajlamosak a nép hangjává válni, mert nyilvánosan megszólalni nem kockázatmentes, és a legtöbben ódzkodnak ettől, ám jóval többen olvassák szívesen. A nép hangja rendelkezik egy plusz meggyőző erővel. Érdekesnek gondoljuk, szerzőjét pedig hozzánk hasonló egzisztenciális helyzetben lévőnek képzeljük.

A cikkek írása valamikor az értelmiség kiváltsága volt, de az írások ma is szerkesztés, esetleg lektorálás után jelennek meg, tehát aki egy professzionális felületre behatolhat, ma is szűkös erőforrásokon kell hogy osztozzon. A magányos blogger valahol a nép hangja és a szerkesztőség közötti pozícióban van. De térjünk vissza a cikkek alatt olvasható bejegyzésekre!

A „nép hangja” hatást a politika is felismerte, ezért aztán fizetett trollok és néha önkéntesen vállalkozó hitharcosok lepik el ezeket a felületeket. Hogyan ismerhetők fel? Az egyik jellemzőjük, hogy nicknevesek. A leplezésük rendkívül nehéz. Egyrészt, mert a nép hangja tud úgy írni, mintha valóban a nép hangja volna, másrészt, mert néhány troll nem is titkolja, hogy hívják és kicsoda ő. Ha van személyes tekintélye, és bevállalja a beazonosíthatóságát, az is bekerül a meggyőző kommunikációba. Ekkor a leplezésével még nehezebb dolgunk van.

Származási eredete ennek a műfajnak a piaci világ, a vírusmarketing. Egyes cégek már az internet beköszönte utáni években, amikor még nem is voltak reklámok a neten, de beszélgetések már igen, megfizettek nagy networkkel rendelkező véleményvezéreket, és arra kérték őket, mondjanak néhány jó szót a termékükről. Dicsérjék, használatára, fogyasztására biztassák a barátait. Ugyanilyen burkolt reklámot képviselnek a politikai véleményformálók is. Nem árulják el az érdekeltségüket.

A fizetett trollok tehát nem mindig dolgoznak álnévvel. Nem minden esetben folytatnak negatív kommunikációt, bár leggyakrabban pocskondiázzák az ellenfelet, és dicsérik a saját táborát. És hogy még bonyolultabb legyen a helyzet, nem minden esetben fizetettek. Van olyan átmeneti állapot, amikor azért teszik, amit tesznek, mert remélik, hogy majd felfigyel rájuk az adott oldal, és meghálálja nekik a munkálkodásukat. Ebben a variációban ráadásul mindig saját arccal jelennek meg. És végül akadnak olyanok, akik csak a saját szakállukra játsszák a nép hangját, hogy figyelmet szerezzenek, és ebben a figyelemben lubickolhassanak. Nem mondom, hogy pszichológiai esetek, pedig szívesen mondanám.

Ha hosszabb racionálisan érvelő szöveget olvasunk, amely nicknévvel jelenik meg, s ha az alkotó rendszeresen, visszatérően megtalálható különböző felületeken, szinte biztosra vehetjük, hogy egy fizetett trollról van szó. Az érvek kifinomultsága és alapossága már felveti azt is, hogy egy központi műhelyből kapja az anyagot, és neki csak terjesztenie kell. A professzionális és amatőr trollok megkülönböztethetők úgy is, hogy ha a szerkesztőség figyelmezteti vagy kitiltja őket egy felületről, fel se háborodnak a szólásszabadság korlátozásán. A trollok ugyanis igencsak hozzá vannak szokva ahhoz, hogy kitiltják őket. Nem csinálnak ebből érzelmi kérdést. Visszajönnek más névvel, vagy átnyergelnek más felületre. (Persze, ha olvassák ezt az írást, és rájönnek, hogy így leleplezhető, eljátsszák majd a sértődöttet.) Voltaképp élvezik, hogy szétverhetnek beszélgetéseket, mérget fecskendezhetnek a közösségekbe. A rosszindulatú élvezet a pszichológiai mozgatórugójuk még akkor is, ha dicsérnek valamit egy olyan közegben, ahol mások épp felháborodnak. A kommunikációs szabály, hogy alkalmazkodni kell egy közösség választott témájához, és az ott jellemző hangvételtől is csak kicsit lehet eltérni. Ha felrúgjuk ezt a kommunikációs etikát, akkor a közösséget bomlasztjuk. (Vannak persze idióta közösségek is. Újabb kutatásokból tudjuk, hogy az összeesküvés-elméletes csoportokból azonnal kitiltják a racionálisan megszólalót.) A nép hangján megszólaló egyfelől élvezi, hogy bomlaszt, másfelől ő kifelé beszél, a megfigyelőknek.

Érdemes azt is kutatni, hogy a csoportok miként védekeznek a trollokkal szemben. Figyelmeztetik egymást. Lebeszélik egymást arról, hogy reagáljanak a provokációkra. És nem is reagálnak, csak kizárják a trollt. A troll végül is egy provokátor. Elolvas egy cikket, egy hírt, egy ellentétes oldalon álló politikus szereplését, és kiforgatja, szétszedi, beleszúr, primitívebb formában pedig csak egy becsmérő megjegyzést tesz.

Az állatvilág átverős technikáinak egyik fajtája a mimikri. Ilyen a polip környezetbe való alkalmazkodása, a lepkék beolvadása, vagy hogy egyes piros színű béka-fajok csak hasonlítanak azokhoz a példányokhoz, amelyek mérgezők, de ők maguk nem azok. A trükkök csodálatos tárháza a természet. Miért ne volna ugyanilyen az intelligens ember? A nép hangját utánzó trollkodás valójában mimikritechnika.

Nyilván a mimikri és az integritás egymást kizáró jelenségek. Mondhatni, az a kommunikáció, amelyben nem árulható el a valódi érdekeltség és érintettség, a burkolt reklám, a politikai marketing modern formája. Vagyis megtévesztés, hazugság. A nép hangjának utánzása pedig nyilvánvalóan mérgező.

Médiaháború (Zs. P.)

Az elmúlt órákban a „médiaháborúra”, azaz a különböző elköteleződésű felek információs befolyásolási szándékaira koncentráltam. Persze attól még, hogy valaki elkötelezett, sőt, hogy valamiféle propaganda, még közelíthet az igazsághoz, a józan információkereső ugyanis igyekszik a propagandisztikus csatornákat kizárni. És minél inkább érintett valaki a háborúban – vagy akár Magyarországon a választási küzdelemben –, annál inkább hajlamos fenntartásokkal kezelni a hozzá érkező híreket.

Néhány körülményre a többség már szocializálódott. Ha például nincs forrásmegjelölés. Ha valamelyik oldal impresszumán nem jelenik meg a kiadó, ha rejtőzködik a szerkesztőség. Ha tudomást szerzünk arról, hogy gyanús pénzekből gazdálkodik. Ha azt tapasztaljuk, hogy mindig ugyanazt a véleményt nyomja, nem enged be más véleményt. Ha a beszélgetők nagyon egy követ fújnak. Sőt, ha a „vitavezető” látványosan egy oldalon áll a partnerével, a kényesebb témáknál pedig gyorsan vált.

Önmagában az, hogy egyes oldalak és műsorok felszólítanak: vigyázzunk a manipulációra, nem jelent semmit. Aki pénzt hamisít, az is ráírja a bankjegyre, hogy a pénzhamisítást a törvény bünteti.

Ebben az információs háborúban Ukrajna jól áll, Oroszország viszont rosszul. Oroszország hagyományos szocialista propagandája mindig a kisember hőségére támaszkodott. Jelen esetben viszont Putyin megtiltotta, hogy háborúnak nevezzék a „műveleteket”, így aztán háborús hősöket sem tud felmutatni. (Már az abszurd, hogy egy elnök megmondja, milyen szavakat lehet használni.) Ezzel szemben az ukrán elnök a kitartó, szabadságáért küzdő hősök sokaságát tudja felmutatni, köztük épp önmagát.

Nekem legalábbis furcsa, amikor egy oroszbarát magyar honlapon az ukrán elnökön ironizálnak, mert követeli az EU-hoz csatlakozást. A kritikának abban

igaza van, hogy ez irreális, ugyanakkor a gúnyolódás rajta méltánytalan, hiszen épp az életét kockáztatja azzal, ha nem menekül el a térségből. És az ilyen emberek hőssé válnak, hőskön meg nem szoktunk élcélődni.

Az orosz álláspont azért megy át nehezen a világ közvéleménye számára, mert az orosz propaganda szinte teljes mértékben szemben áll a világ narratívájával. Az orosz álláspont szerint a NATO közeledése veszélyforrás, míg a világ nem tartja agresszívnek a NATO-t; ellenben nehéz azt állítani, hogy Putyin ne volna agresszív, amikor olyan területeket bombáz, amelyek nem támadták meg őt.

Az sem igazán hihető, hogy az ukránok folyamatosan provokálnák az oroszokat, amiképp egy kisegér sem szokta provokálni a macskát. Ettől még ukrán szabadcsapatok elkövethettek gyilkosságokat, de sokkal valószínűbb, hogy a vitatott területeken az oroszok szegték meg a tűzszünetet, csak hogy legyen ürügyük támadni. Ma már az is világos, hogy erre a támadásra évek óta készültek, nem a pillanatnyi helyzet miatt döntöttek a háború mellett.

Putyin hazugsággal vádolja a Nyugatot, de még ha lenne is ebben némi igazság, ezzel szemben az, hogy ő hazudott, már bizonyított, hiszen a békefenntartás szándékát azonnal cáfolta, amikor átlépett a vitatott területeken.

Oroszország tehát kommunikációs téren rosszul áll. Nemcsak az érvek hiánya miatt, hanem a világ túlereje miatt is. Az EU-s hálózatokról lekapcsolják a propagandáját, kitiltják a trolljait, a YouTube, a Facebook és a többi közösségi média mind figyelni az aktivitását és korlátozza. Ezzel szemben az oroszok csak a saját országukon belül tudnak korlátozni. Vagyis a nyugati világ kommunikációja, tematizációja áll szemben Oroszországgal. A kommunikációs csata már az első pillanatban eldőlt.

A „Nyugat aberrált, a Kelet egészséges” – ezzel a szlogennel Putyin magyarul feliratozott beszédét néztem meg. Aztán kiderült, hogy az ilyen csatornák, amelyek ezeket a beszédeket mutatják, maguk is elfogultak, sőt, hajlamosak a csúsztatásra. Például levágták egy anyagnál, hogy az orosz állami csatorna a készítő. Vajon miért teszik ezt? Miért csökkentik az átláthatóságot? És hogyan lehet kideríteni az ilyen tartalmaknál, hogy mi a forrás? Erre vonatkozóan ajánlok egy weboldalt.¹

¹ *Hamis hírek felismerése* (2019. április 18.). Nemzeti Kibervédelmi Intézet. Online: <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/tanacsok/hamis-hirek-felismerese/>.

A rosszindulat sosem lehet az integritás része (Zs. P.)

Az ún. New York Times-szabály az amerikai precedensjogban arról szól, miként kell a bíróságnak megítélnie, ha a sajtó személyiségi jogokat sért, attól függően, hogy a sértett közszereplő-e vagy magánember.

A történet egy ex-sheriff feljelentésével kezdődik. A nyugdíjas Sullivan egy napos délelőtt kezébe vette az újságot, és ott egy fizetett hirdetésben hamis tényállítást talált. A szöveget a feketék emberi jogaiért küzdő egyik csoport tette közzé, amely még Sullivan rendőrfőnöksége idején szervezett egy békésen lezajlott tüntetést. Csakhogy a hirdetés azt állította, hogy a tüntetés véres volt, és a rendőrök brutalitását kellett elszenvedniük. A jogvédő csoport saját fennállását ünnepelte, de becsúszott ez a kétségtelenül téves állítás. Sullivan perre vitte az ügyet. Úgy érezte, sokan tudhatják, hogy a megjelölt időpontban még aktív volt, és így a hirdetés az ő múltját is lejárhatja.

A *The New York Times* sok ügyvéddel dolgozik, sokszor megjelenés előtt megkérdezik az ügyvédek, közölhető-e egy-egy cikk, és a lap hátoldalán pereskedés nélkül is sok a helyreigazítás. Megtehették volna, hogy tovább perlik a hirdetés feladóját, és az is kérdésként merül fel, hogy mennyiben felelős egy médium az általa közreadott hirdetés tartalmáért. (Szerintem van felelőssége, ha a hirdetés tartalma például obszcén, vagy világos, hogy hamis tényállításokat tartalmaz.)

Az ügy a Legfelső Bíróságig ment el, és bár az eljárás korábbi szakaszaiban kapott volna kártérítést Sullivan, a végén elesett ettől. A szabály így foglalható össze: a magánembernek elegendő bizonyítani a média tévedését, ám a közszereplőnek bizonyítania kell a média rosszindulatát is.

Meglehetősen nehéz bizonyítani a rosszindulatot, ezért közszereplő ritkán nyer sajtóperet az USA-ban. Más demokratikus országok szigorúbban húzzák meg a határt, hogy meddig mehet el a sajtó. Az olyan országokban pedig, mint Oroszország, inkább a politikust védi a jogrendszer, semmint a médiát.

Magyarországon két aktuális ügyet tudunk említeni, amely e kérdéskörbe illik. Az egyikben még nincs bírósági döntés, a másikban viszont most született. A folyamatban lévő pert Hann Endre közvélemény-kutató indította az *Elk*rtuk* című filmmel szemben, amelyben beazonosíthatóan szerepel, és rossz színben tüntetik fel. A történet pikantériája, hogy Hann kapott egy meghívót is a bemutatóra, amelyben felhívják a figyelmét arra, hogy róla lesz szó. A rosszindulat tehát megáll, de Hann közszereplő, a film pedig fikciós, és nem valószínű, hogy a nagyközönség ráismer arra, hogy ő a minta. Kíváncsian várjuk az ítéletet,

mert bármi születhet.² És itt van még a művészi szabadság is mint alapjog, így hát még az is elképzelhető, hogy Hann Endre esete az USA-ban más elbírálás alá kerülne, mint nálunk.

Egyértelműbb a másik eset. Ebben a bíróság bizonyítottan látta a rosszindulatot, a tényeket is hamisan ábrázolták, ezért a médiumnak kártérítést kell fizetnie, továbbá be kell olvasnia a bocsánatkérést, és sokáig a honlapján kell feltüntetnie az ítéletet is. Ugyanakkor az eset 2018-as, és négy hosszú év után született meg a döntés. A túlóratorvény ellen tüntetőket, szervezőket úgy jellemezte a TV2, mint akiknek egyedüli céljuk a rombolás.³

Minden szakmának, így az újságíróinak is követnie kell a szakmai etikai elvárásokat. A sajtópervesztések komoly felkiáltójelek. Vannak olyan újságírói tévedések, amelyek abból fakadnak, hogy valaki túltolja az igazságkeresést. De a legtöbb baj nem ezekből származik, hanem abból, ha az újságíró kilép a hivatásából, és vagy a piaci, vagy a politikai megrendelőjének a szája íze szerint írja meg a cikkét. A rosszindulat ezek közül az esetek közül a legsúlyosabb cselekmény. Nagyon ritka az olyan helyzet, amikor a sajtóval szemben ez jogilag is bizonyítható.

Ki az újságíró, és mitől közszolgálati az MTI? (Zs. P.)

Az újságírásnak nincs köze a félkatonai szervezetekhez, sem pedig a paramilitáris hadsereghez. Mélypont, ha ilyesmi rendszerszinten megjelenik egy országban, azaz nem periférikusan, hanem meghatározó módon. Az újságírók ebben a rendszerben szélre szorulnak, miközben a cél az volna, hogy a tömegtájékoztatásban az újságírók adják a derékhadatot, és a szélén legyen a „félkatonai”. (Szakmai kifejezéssel ezt egyébként revolver-újságírásnak hívjuk, ami sajnos mindenütt létezik.)

A fentiek csak metaforák, ezek közül a „félkatonait” Huth Gergely, a *Pesti Srácok* főszerkesztője alkalmazta az MTI-re, épp azzal a szándékkal, hogy magát megkülönböztesse tőle és az MTVA-tól.⁴ Egy rövid történeti áttekintést adnék az MTI-ről, csak hogy aztán minden blogot olvasó eldönthesse, jogos-e ez a metafora.

² A Fővárosi Ítéletábrá 2023. május 4-én másodfokon elutasította Hann Endre keresetét.

³ Az eset leírását lásd: Pert nyertek a tüntetők a TV2 ellen. *MÚOSZ.hu*, 2021. november 13. Online: <https://muosz.hu/2021/11/13/pert-nyertek-a-tuntetok-a-tv2-ellen/>.

⁴ SZALAY Dániel (2022): Nagy beismerést tett Gajdics Ottó, a HírTV volt tartalomigazgatója, a Szabad Föld főszerkesztője. *Médial*, 2022. november 28. Online: <https://medial.hu/2022/11/28/nagy-beismerest-tett-gajdics-otto-a-hirtv-volt-tartalomigazgatoja-a-szabad-fold-foszerkesztoje/>.

A Magyar Távirati Iroda előbb jött létre, mint a Magyar Rádió. Kezdetben piaci alapon, mint általában minden távirati iroda, magánvállalkozásként kezdte, de ahogy Európában másutt is, ezeket államosították. Az európai polgári demokráciák nem nézték jó szemmel, ha bármilyen információs hatalom összpontosul egy magánvállalkozás kezében (lásd például a BBC-t). Az MTI is követte ezt az utat, valamiképp a Postához lehetne hasonlítani a kialakuló státuszát, azaz vállalkozás is volt, meg állami felügyelet is állt fölötte. Igazgatója az a Kozma Miklós lett, aki aztán a Magyar Rádiót is beindította, és Bethlen István híve, Horthy barátja volt. Egy mérsékelt konzervatív, igen nagy befolyású ember, aki mindig ügyelt arra, hogy a korabeli közmédiában elit minőség legyen. Politikai vonatkozásban például Gömbös rádióra kiterjeszkedő szándékaival szemben azzal védekezett, hogy a rádió gazdasági vállalkozás. A Magyar Rádió előfizetői díjából tartotta fenn magát, és valóban sikeressé vált, olyannyira, hogy bevételeinek jelentős részét átutalta az MTI-nek.

Az MTI a hírek szállítójaként tehát szintén Kozma kezében kezdett fejlődni, és az intézmény szakmai kvalitásait valamiképp át is mentették a II. világháború utáni időszakra. Az intézményi kultúrák sokszor zárványként hordozzák kialakult értékeiket, miközben a világ forrong körülöttük. Ennek az intézményi kultúrának volt Kozma a megalapozója.

Személyes emlékem, hogy abban a szerkesztőségben, amelyben dolgoztam, az MTI küldött nekünk egy olyan összeállítást-válogatást, amelyet a nyugati sajtóból fordítottak, s amelyet csak a pártfunkcionáriusoknak készítettek, és rajtuk kívül csak néhány szerkesztőség kapott meg. Egy ilyen példányt azóta is őrizgetek, bár mai szemmel nincs benne semmi rendkívüli. Viszont beleláthattam abba, hogyan működhettek a dolgok régen, a szocializmusban. Az MTI továbbra sem manipulált, szakmailag tette a dolgát. Manipulálni azok manipuláltak, akik eldöntötték, kihez juthat el az információ. (Néhány elvtársához és néhány szerkesztőség vezetőihez.)

A rendszerváltás után az MTI előtti kihívás az lett, hogy a magánkézben lévő távirati irodákkal fel tudja venni a versenyt. Olyan szolgáltatásokat nyújtson, amelyeket a szerkesztőségek meg akarnak venni, hogy a nagy múltú intézmény életben tudjon maradni az új piaci környezetben. Szolgáltatásait szép lassan fejlesztette, és visszakapaszkodott a piacvezetői státusba. (Ezt a rövidke bekezdést azok tudnák kiegészíteni, akik ebben az időben vezették és dolgoztak az MTI-nél.)

A következő fordulat 2010-ben ragadható meg. Belénassy Csaba lett az igazgató, aki egyfelől igyekezett megtartani a szakmai minőséget, másfelől egy átalakult szerkezetben kellett dolgoznia. Ez bizonyos szempontból nehezebb,

más szempontból könnyebb volt, mert elkényelmesítő helyzetet hozott létre. Az új szabályozás értelmében az MTI teljesen állami fenntartásúvá vált, korábbi fizetős szolgáltatásai pedig ingyenesek lettek. Így nem kellett a továbbiakban megmérgettenie magát a piacon. A piaci távirati irodák pedig elsorvadtak, mert senki sem akart fizetni olyasmért, amit egy másik ügynökség ingyen is odaadott. A nagyobb kiszolgáltatottság ezúttal a politika felé, és nem a piac felé jelentkezett az MTI-nél, amit az új igazgató úgy fogalmazott meg, hogy az ember „nem harap a kenyéradó gazdájának a kezébe”.

Lássuk végezetül ennek az egész történetnek az integritási vonatkozását. Mikor tud megfelelően működni a Magyar Távirati Iroda? Hogyan függ a működése a vezetőjétől, a jogi környezettől és a társadalmi környezettől, amely utóbbi első lépcsőjét maguk az újságírók alkotják?

Ha nincs meg az intézmény függetlensége, mert politikai kinevezés biztosítja az igazgatását, ettől még lehet kiváló, amennyiben a vezetője is követi a „hírszent” médiaetikai értéket, ha nem kíván manipulálni a hírekkel, ha nem „félkatonaként” működteti a szervezetet. A hírek tulajdonosa ugyanis nem a politikai vezetés, hanem a társadalom. Hogy ez ingyenesen jut-e el hozzá, vagy fizetni kell érte, az szintén kérdés. Lehet amellet érvelni, hogy az ingyenesség nagyobb demokráciát eredményezhet – feltéve, ha megmarad az az étosz, hogy az MTI „kenyéradó gazdája” a magyar társadalom.

Ez itt a reklám helye – Tanuljunk médiaetikát! (M. K.)

Figyelem itt a csatornán, ahogyan Zsolt Péter néhanapján médiaetikával kapcsolatos híreket oszt meg. A legutóbbi bejegyzésében a magyarországi sajtóhelyreigazítási perek arányát – pontosabban aránytalanságát – említette egy friss közérdekű adatszolgáltatás kapcsán.

Bár ő nem szereti hangoztatni, hogy médiaetikához értő szakember, számomra mégis az. Függetlenül attól, hogy e tárgyban született írásainak és a közigazgatási felsőoktatásban több évtizedes múltra visszatekintő oktatói tevékenységének határfoka saját elvárásaitól messze elmarad. Mert ő gyakorta emiatt mentegetőzik.

De kérdezem én, a rendészeti etikát szintén hasonló határfokkal évtizedek óta oktatóként: tényleg attól lesz etikusabb a közszolgálat, hogy etikát tanítunk a hallgatóknak? Bár ilyen egyszerű volna – szoktam mondani. De a helyzet sokkal bonyolultabb. Az integritásszemlélet pont erre a komplexitásra épít, és tudja:

a szakemberek képzése csak egy, persze nagyon fontos epizódja a folyamatnak, amelynek során az integritás kényes egyensúlya beállítható és fenntartható.

És ráadásul nagyon nem mindegy, milyen képzésről beszélünk. Korszerű, élményalapú, attitűdformáló, hatékony tréningeket szeretnénk mindannyian, akik már megtapasztaltuk ezek mechanizmusát. De félő, hogy ezek – kellően nagy és elegendő számban legalábbis – még sokáig váratnak magukra.

Médiaetikai olvasmányajánló (M. K.)

Ha már legutóbbi bejegyzésemben Zsolt Péter médiaetikusi kvalitásait emlegettem, ajánlom az olvasók figyelmébe a témában megjelent alábbi műveit (és ez csak néhány a sok közül):

- *Médiaetika és funkciói. A médiaetika elmélete, gyakorlata.* Miskolc: Z-Press Kiadó, 1998.
- *Médiaháromszög. A modern tömegkommunikáció szerveződése.* Vác: Eu-Synergon, 2005.
- Kommunikáció és etika. Médiaetika. In Fehér Katalin (szerk.): *Tanulmányok a társadalmi kommunikáció témaköréből.* Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2007. 217–230.
- *Hírnév! Jólét! VV! Képernyő- és valóságshow-kutatás.* Budapest: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2013.

Médiaetikából sosem elég – Ráadás (M. K.)

Zsolt Péter tollából ered *A befolyásolás etikus eszközei a médiában* című jegyzet⁵ is. Háttére egy, az érdeklődés hiánya miatt végül soha el nem induló rendészeti szakújságírói szakirány volt, ahol mindketten tanítottunk volna.

⁵ ZSOLT Péter (2018): *A befolyásolás etikus eszközei a médiában. Kézikönyv a Rendészeti szakújságíró szakirányú továbbképzési szak hallgatóinak.* Budapest: Dialóg Campus. Online: <https://nkerepo.uni-nke.hu/jspui/bitstream/123456789/6870/1/A%20befolyásolás%20etikus%20eszközei%20a%20médiában.pdf>.

Vákát

9. Integritás és közigazgatás

A 9–13. fejezetekben az integritás megjelenési formáit, kiépítésének vagy éppen deficitjeinek különböző fajtáit igyekszünk megközelíteni. Tesszük ezt mind elméleti szempontból, mind pedig gyakorlati példákon keresztül. A szövegeinket igyekeztünk aszerint csoportosítani, hogy azokban az államigazgatásnak mely szektora a főszereplő. A 9. fejezetben azért kezdünk a közigazgatással, mert az integritásmenedzsment magyarországi megjelenése elsősorban ehhez köthető. A 10. fejezet az önkormányzatok jelentőségével foglalkozik az integritás terén. A 11. fejezetben a klasszikus felfogásban leginkább „a korrupció elleni harc” élvonalaként számontartott rendészet a főszereplő. De ugyanilyen jelentősnek gondoltuk külön csokorba kötni az egészségügy (12. fejezet), valamint a gazdasági élet szereplőinek integritásával kapcsolatos gondolatainkat is (13. fejezet). Az idesorolt írásaink is sokfélék, mint ahogy ezeknek a szakterületeknek a feladatrendszere is. Reméljük, hogy mindenki megtalálja köztük azt, amelyik iránt leginkább érdeklődik.

Miért szorítja vissza a sorsolás a korrupciót? (Zs. P.)

Néhány évvel ezelőtt kezembe kerültek David Van Reybrouck demokráciáról írott gondolatai,¹ és igen komoly hatást gyakoroltak rám. Ezek a belgák tudnak valamit. Hogy egy másik szerzőt is említsek: Peter Frans Anthonissen is elég érdekes,² és a nézőpontja szintén az, hogy ami elromolhat, az elromlik, ezért előre kellene gondolkodnunk. A kríziskommunikáció iránti érdeklődése valahol hasonló attitűdből táplálkozhat, mint Reybroucknak a demokrácia elromlásának felismeréséről szóló nézete.

Míg Anthonissen arról beszél, hogy fel kell készülnünk a tévedéseink, a hibáink nyomán vagy a véletlenül beköszöntő katasztrófa kezelésére, Reybrouck szerint a demokrácia katasztrófája már itt van. Leginkább azért, mert tömegek vonják ki magukat a részvételből, aminek nem az az oka, hogy elbuzul a nép, mint ahogy Habermas szokta volt mondani, hanem mert a politika korrupttá válik.

¹ David VAN REYBROUCK (2017): *A választások ellen*. Ford. Zákányi Viktor. Budapest: Gondolat.

² Peter Frans ANTHONISSEN szerk. (2009): *Kríziskommunikáció. A válságkezelés és a reputáció-menedzsment PR-stratégiái*. Ford. Garamvölgyi Andrea. Budapest: HVG Kiadó.

S hadd szakadjak el itt a két szerzőnktől, és folytassam a magam észrevételeit egyik kedvenc témámmal, a demokráciát egyensúlyban tartó bosszútól való félelemmel. Ahol a hatalmon lévő nem tart a bosszútól, ott szerintem egy házárdjátékkal, egy gátlástalannal, egy velejéig cinikussal vagy gonosszal, zsenivel vagy primitívvel (?) van dolgunk. Mindenki behelyettesítheti a számára megfelelő kifejezést. Ám ami szociálpszichológiailag érdekesebb, az nem az etikai minősítés, hanem az a keret, amelyben a bosszú valószínűsége nagyobb annál, semhogy az épp hatalmon lévőnek érdemes legyen a másik, a többi oldal intézményrendszerét kiéhezteni. Vagy pontosabban: ahol szinte biztos, hogy a másik is hatalomra kerülhet, ott minimálisra csökken a hatalommal való visszaélés kísértése.

Reybrouck zseniális, de mind a mai napig kevésbé értékelt javaslata, hogy a demokráciába újra építsük be a sorsolás intézményét. Ahol ez a történelem során szerepet játszott, ott csökkent a korrupció, ahol a közhivatalokat kinevezéssel lehetett megszerezni, ott viszont nőtt. Előbbire példák a görög demokrácia egyes szakaszai, illetve a velencei dózsék, utóbbira a Római Birodalom, a feudális Európa, illetve manapság az illiberális berendezkedések.

A sorsolással megszerezhető közhivatal azért csökkenti a korrupciót, mert nem lehet kapcsolati tőkével kiszorítani a versenytársat, hovatovább a másik esélyes nem ellenség, akit érdemes lejártni, hiszen ha hasonló eséllyel kerülhet hatalomba, mint mi, akkor később megbosszulhatja, amit tőlünk elszenvedett. Háborút mindig csak az indít, aki abszolút erőfölényben érzi magát. Ahol sorsolós technikákkal egészítjük ki a demokráciát, ott alighanem megszűnik a polgárháború. A mai demokráciák problémája, hogy valamekkora esély mindig adódik a versenytárs teljes kiszorítására, és előbb-utóbb lesz olyan vezető, aki ezt ki is próbálja. A kiszorító hajlandóság annál nagyobb, minél inkább elfogadó a társadalom az igazságtalan játékszabályok láttán. Ez utóbbiakért aggódott Reybrouck, pedig igazán a Nyugatnak van a legkevésbé oka a félelemre amiatt, hogy a társadalom eltűri az autoriter vezetést. Mit szóljanak akkor azok, akik az Elbától keletre nem nyugatos történelmi háttérrel bírnak, és szinte hozzászóltak a kiszolgáltatottsághoz, az engedelmességhez, a meghajlás szükségességéhez, s ahogy még keletebbre megyünk, a parancshoz?

A rendszer kijavításának elképzelését egy tanulmányomban két irányban igyekeztem továbbfejleszteni. Egyfelől a 20. századtól – szemben az ókorral – a szaktudás felértékelődött, másfelől nagyobb egységek jöttek létre, amelyek nem láthatók át úgy, mint egy városállam férfi lakosainak polgársága. Erre a két problémára kell gombot varrni, hogy önmagában a sorsolás ne okozzon nagyobb gondot, mint a korrupció, amit megoldani kíván.

A demokráciák mind ez idáig a szaktudás követelményeinek beemelésével – ha már korrupt módon lesz kinevezve valaki, legalább ne legyen idióta –, a fékek és ellensúlyok kiépítésével és a korrupció rendőri üldözésével kívánták visszaszorítani a hivatal birtoklásából származó veszélyt. Expliciten megjelent a közigazgatásban az az érték, hogy aki hivatalt kap, annak nem a saját családját kell szolgálnia. Az értékrendszer, a jogrendszer, a kockázatfigyelés csúcsai jelenleg az „integritás” kulcsszó alá szervezett intézmények. Ezek a liberális demokrácia eredményei. Ám az igazán kreatív megközelítés ki tud lépni a hagyományos keretek közül, és paradox módon a még régebbit is felfedezi. A sorsolás intézménye mára egyetlenegy helyen maradt meg: az amerikai esküdtek kiválasztásában, miközben valamikor a demokrácia fontos technikai intézményének számított.

Ám tegyük fel, a jövőben a gépek végzik helyettünk azt, amit régen a rab-szolgák végeztek. Sok lesz a kiművelt emberfő, ugyan miért az egyik legyen a kiválasztott, és hosszú, igen hosszú élete során – ha mondjuk, az átlagéletkor kitolódik 100 évre – senki más ne kerülhessen abba a pozícióba addig, míg az előd ki nem hal? Mennyivel jobb volna, ha a tanult népességből az adott szakterületre kisorsolnák meghatározott időintervallumra az embereket, míg más szakterületre másokat. Főként a helyi demokráciában volna az ilyen megbízás inkább teher, mint öröm, amiképp a görög demokráciában is minden férfi tudta, hogy egyszer valamelyik hivatalt be kell töltenie. Ezek a pozíciók az ókori Athénban egyáltalán nem voltak vágyottak, inkább számítottak állampolgári kötelezettségeknek, s lettek ezért a hivatalnokok a nép szolgálói, s nem urai.

Csodálkozunk el azon, hogy milyen érdekes világ is lehetett ez, s hogy koránt sincs kizárva, hogy a jövő demokráciáját a választás-sorsolás kombinációi, a szaktudás felértékelődése, a deliberatív eljárásmenetek, tehát a teljes népesség döntésekbe való beemelése jelenti majd. Ehhez persze alapvetően arra van szükség, hogy a világ ne szűkölködjön, a versengés a javak birtoklásáért megszűnjön, a fogyasztói társadalom értékrendszerét tömegek vessék meg, és ne túrjon meg a nép egy arisztokratikus elitet, egy vezető pártot, egy szűk értelmiséget stb., amely rajta jól vagy rosszul, de uralkodni akar. Nem elég a struktúrát megváltoztatni, de nem elég a fejekben lévő változás sem a struktúraváltás nélkül. Van okunk reménykedni abban, hogy egy ilyen kvantumugrás be fog következni, hiszen az emberiség fejlődése is mindig egy-egy komoly válság után lett ugrásszerű.

Szükség van-e antikorrupciós hatóságra? (K. P.)

Az OECD Economic Survey 2021. évi, Magyarországra vonatkozó jelentése kiemelt ajánlásként kezeli egy antikorrupciós hatóság létrehozását. Egészen pontosan az OECD azt ajánlja, hogy Magyarország „hozzon létre egy független antikorrupciós hatóságot vagy egy erős koordinációs bizottságot”.

Egy specifikusan a korrupció elleni fellépéssel foglalkozó testület létrehozásának a szükségessége nem új keletű: már az ENSZ 2003-ban elfogadott Korrupció Egyezménye is előírja a korrupció megelőzésével foglalkozó testület vagy testületek létrehozását (6. cikk). Tekintettel arra, hogy ezt az egyezményt Magyarország törvényben hirdette ki (2005. évi CXXXIV. törvény), egyben kötelezettséget vállalt egy ilyen testület létrehozására.

E testületek működésére jó néhány nemzetközi példát találunk, összefoglalóan Anti-corruption Authorities (ACA) néven említik őket, nemzetközi együttműködésük is biztosított.

Kérdéses, hogy a korrupció elleni fellépéshez szükséges-e külön hatóság létrehozása. A jogszabályi kötelezettségen túl azt mondhatjuk, hogy a társadalmat érintő, komplex problémák megoldását általában szakosított közigazgatási szervekre szokták bízni. Ilyen komplex, össztársadalmi problémákat kezel többek között az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala vagy a Gazdasági Versenyhivatal. Úgy gondolom, hogy a korrupció társadalmi és gazdasági súlya, a nemzetközi jogi kötelezettségek, valamint a korrupció elleni fellépésre vonatkozó társadalmi igény egyaránt azt támasztja alá, hogy egy ilyen hatóság létrehozására szükség van.

E szerv működése során ugyanakkor fontos hangsúlyozni (ahogyan az az ENSZ egyezményében és az OECD ajánlásában is szerepel) e hatóság függetlenségét. Enélkül, a kormány alá rendelt szervként feladata lényegében a kormányzati korrupcióellenes intézkedések megvalósítására és koordinálására korlátozódna, és hatékonysága erősen redukálódna a kormányzati érintettségű korrupciós cselekmények elleni fellépés során. Másrészt a kormányzati szervezetrendszer részeként kevés hatásköre lenne az államigazgatás más szerveivel, a gazdasági szereplőkkel, illetve a civil társadalommal történő együttműködés során. A függetlenség fontos alapeleme kell hogy legyen továbbá a működés rövid és hosszú távú anyagi feltételeinek biztosítása, valamint a szakmaiság és a személyi függetlenség garantálása.

Nem könnyű feladat, de talán érdemes lenne erre áldozni néhány milliárd forintot.

Gondolatok egy kormányhatározatról (K. P.)

A kormány tegnap – válaszul az Európai Unió 2021-es jogállamisági jelentésére – kormányhatározatot fogadott el.³ Ebben reagál a jelentés fontosabb elemeire, így többek között érinti a korrupció témáját is.

A kormányhatározat 6. pontja szerint: „A Kormány elutasítja az Európai Bizottság megalapozatlan és politikailag motivált aggodalmait a magyarországi korrupcióellenes fellépéssel kapcsolatban. Magyarországon európai összehasonlításban is részletes antikorrupciós stratégia, hatékony bejelentővédelmi rendszer és szigorú büntetőjogi szabályok érvényesülnek.”

Érdekes szakmai szemmel is megvizsgálni ezt a két mondatot és a mögöttes tartalmukat. Bizonyára lehetett volna – a bizottsági jelentéshez hasonlóan – részletesen, adatokkal alátámasztott elemzést készíteni a korrupció magyarországi sajátosságairól, kiemelve azokat az eredményeket, amelyek nemzetközi szinten sem képezik vita tárgyát. A kormányhatározat azonban nem az a műfaj, amely a feladaton, felelősen, határidőn túl sok részletet tartalmaz a feladatok ellátására vonatkozóan.

Magyarországnak valóban van korrupcióellenes stratégiája, bár nem merném állítani, hogy európai összehasonlításban is részletes lenne. A stratégia sajnos nem foglalkozik olyan lényeges kérdésekkel, mint a párt- és kampányfinanszírozás, a vagyonynyilatkozati rendszer, a gazdasági szereplők ösztönzése antikorrupciós vállalati politikák kidolgozására vagy az Európai Ügyészséghez való csatlakozás kérdése – jóllehet a szakértők közötti konszenzus szerint e témák fontosak.

A bejelentővédelmi rendszer egyes elemei működnek, de inkább a bejelentések rendjét és kivizsgálását szabályozzák, mint a bejelentők védelmét. A közérdekű bejelentő üldözése 2012 óta nem bűncselekmény, a tevékenység a hatályos szabályozás alapján – az utcai szemetteléshez vagy a tiltott fürdéshez hasonlóan – szabálysértés, jóllehet a cselekmény társadalomra veszélyessége megítélésem szerint jóval meghaladja egy tipikus szabálysértés szintjét. A bejelentővédelmi rendszer hatékonyságáról (illetve ennek hiányáról) pedig azok tudnának sokat mondani, akik valamilyen súlyosabb visszaélés miatt bejelentést tettek a munkáltatójukkal szemben.

³ Lásd 1527/2021. (VIII. 2.) Korm. határozat az Európai Bizottság 2021. évi jogállamisági jelentéséről. *Magyar Közlöny*, 146., 2021. augusztus 2.

A szigorú büntetőjogi szabályok valóban megtalálhatók a magyar Büntető törvénykönyvben, azonban a modern büntetőjogot megalapozó Cesare Beccaria óta tudjuk, hogy a büntetések visszatartó ereje nem azok szigorúságától vagy kegyetlenségétől, hanem elmaradhatatlanságától függ. Nos, ezen a területen még, úgy gondolom, bőven van hová fejlődni.

A nagy kérdés ugyanakkor továbbra is az, hogy a kormány tervez-e további intézkedéseket a korrupció elleni fellépés keretében.

Egy ÁSZ-vizsgálat margójára (K. P.)

Az Állami Számvevőszék 2020 folyamán első ízben értékelte az összes magyarországi önkormányzat és hivatalaik integritását. A felmérés abból a szempontból is újdonság, hogy a vizsgálat eredményeként átfogó képet kaphatunk a magyarországi önkormányzatok és hivatalaik integritásának helyzetéről is.

Vagy mégsem? A rendelkezésre álló adatok ugyanis inkább azt mutatják, hogy az Állami Számvevőszék ellenőrei megfelelőségi vizsgálatot folytattak. Vagyis azt ellenőrizték, hogy az önkormányzatoknál és a hivataloknál rendelkezésre állnak-e az Állami Számvevőszék által lényegesnek tekintett dokumentumok és szabályzatok, illetve ezek bizonyos kritériumok alapján megfelelőek-e. A szabályozottság kétséggkívül fontos eleme az integritásnak, és azt is mondhatjuk, hogy a szabályok megléte és a szervezet szabályozott működése előrevetíti annak magas fokú integritását, ugyanakkor véleményem szerint az integritás ennél jóval többet takar. A szervezetektől bekért dokumentumok ugyanis nem világítanak, nem világíthatnak rá az integritásalapú működés másik fontos elemére, az elvek és értékek fontosságára, illetve a mindennapi alkalmazásukra. Az helyes, ha egy önkormányzatnak van szabályozása az ajándékozáshoz vonatkozóan, de vajon van-e listája az önkormányzat nevében átvett ajándékokról? Mi az ajándékok elfogadására vonatkozó helyi gyakorlat? Vajon összhangban áll-e a belső szabályozókban leírtakkal? Van-e az önkormányzatnak stratégiája, víziója, esetleg vannak-e olyan céljai, amelyeket el szeretne érni a következő két, öt vagy tíz évben? De ha már a szabályozásnál tartunk: az Állami Számvevőszék által kulcsfontosságúnak tekintett dokumentumok közül nekem fájóan hiányzik az etikai kódex.

Mindezen hiányosságok ellenére rögzíthetjük, hogy az Állami Számvevőszék a szabályozottság ellenőrzésével fontos útra lépett, és a jól teljesítő önkormányzatok számának gyarapodásával a jövőben egyre nagyobb figyelem

fordítható a szabályoknak megfelelő, valamint az értékalapú működés vizsgálatára.

A toll-gate hivatásetikai szemmel (K. P.)

Bizonyára sokan hallottak már róla, hogy az orosz és a magyar külügyminiszter 2021. január 21-i tárgyalásáról közzétett videóban egy vitatott jelenet is látható. Ebben a magyar delegáció tolmácsa az ülés kezdetén elvesz egy tollat a kihelyezett tartóból, majd a táskája irányába fordul. Jóllehet a toll további sorsa a videó alapján pontosan nem követhető nyomon, e mozdulatot az orosz külügyminiszter, munkatársához fordulva, jól érthetően „Rögtön lopják a tollat” megjegyzéssel kommentálta.

E csatorna keretei lehetőséget biztosítanak arra, hogy az eseményt hivatásetikai szempontok szerint is elemezzük, és levonjuk az ebből eredő tanulságokat.

Először is azt indokolt tisztázni, hogy a magyar delegációnak fordító tolmácsnőre vonatkoznak-e a Magyar Kormánytisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexének rendelkezései. Ha a tárgyaláson a KKM kormánytisztviselőjeként vett részt, akkor kétségtől igen. Ha nem, akkor viszont a KKM felelőssége, hogy a – például eseti megbízási szerződés keretében foglalkoztatott – tolmács tisztában legyen a rá vonatkozó írott és íratlan szabályokkal, és azokat be is tartsa. (Érdekesség, hogy a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesületének Etikai Kódexe szerint az MFTE tagja „személyes megjelenést igénylő munka esetén öltözködésével és magatartásával alkalmazkodik az ügyfél környezetében követett, illetve elvárt szokásokhoz”).

Habár a tárgyalóasztalra kitett tollakra vonatkozóan nem rendelkezünk pluszinformációkkal, feltételezhetjük, hogy azok nem drágábbak 3865 forintnál, így a Hivatásetikai Kódex szerint szóróajándékok. Ezek elfogadását a Hivatásetikai Kódex lehetővé teszi.

Megint más kérdés, hogy a tollak kihelyezése egyben ráutaló magatartás-e arra, hogy a tollakat el is lehet vinni. Véleményem szerint, ha a vendéglátó erre kifejezetten nem utal, akkor a tollat használat után vissza kell tenni a helyére. Lehet, hogy ez is történt, a videó azonban ezt már nem tartalmazza.

A szakmai-etikai szempontból aggályosabb mozdulat megítélésem szerint inkább ahhoz kötődik, hogy a tolmács az érdemi munka megkezdése előtt, első mozdulatával a tollért nyúl. Ha a munkájához erre szüksége van (valószínűleg van), akkor ez azt jelenti számomra, hogy felkészületlenül, eszköz, azaz saját toll

nélkül jelent meg a tárgyaláson. Ez azonban már nemcsak hivatásetikai, hanem munkajogi szempontokat is felvet.

A saját toll hiánya egyéb komplikációkkal is járhatott volna. Képzeljük el azt a helyzetet, hogy a frissen beszerzett toll nem fog rendesen, és a tolmács a feladata helyett arra koncentrál, hogy valahonnan egy működőképes tollat szerezzen. A külügyminisztertől? Egy munkatárstól? Vagy esetleg végigpróbálja a kihelyezett készletet?

A mozdulat nyilván feltűnt a diplomáciai körökben otthonosan mozgó orosz külügyminiszternek, aki keresetlen szavakkal kommentálta is. Feltűnő, hogy a megjegyzésében nem egyes, hanem többes számot használt, így a teljes magyar delegációt (vagy éppen a kormányt és Magyarországot) minősítette.

Elgondolkoztató továbbá, hogy ez a kínos közjáték miért és hogyan maradhatott benne a találkozóról kiadott és megszerkesztett videófelvételben. Biztos vagyok benne, hogy nem véletlenül és nem a poén kedvéért.

Vesztegetés az Országos Atomenergia Hivatalnál (K. P.)

Hivatali vesztegetés miatt öt év letöltendő börtönbüntetésre ítélte első fokon a bíróság az Országos Atomenergia Hivatal köztisztviselőjét. Az ítélet szerint a köztisztviselő az orvosoknál, fogorvosoknál, állatorvosoknál végzett sugárvédelmi ellenőrzések során ismerősei közül javasolt sugárvédelmi szakértőt, akik így plusz megrendelésekhez jutottak, és szakértői díjukból visszaosztottak a köztisztviselőnek.

Mégis mi lehet az ügy tanulsága az Országos Atomenergia Hivatal számára? Egyrészt az, hogy indokolt a kockázatelemzési és -kezelési rendszerét áttekintenie, és megvizsgálnia, hogy a szakértői felkérések milyen folyamat keretében zajlanak. Ehhez segítséget nyújthat egy egyszerű statisztikai vizsgálat, hogy a rendelkezésre álló szakértők foglalkoztatása egyenlő eloszlást mutat-e, vagy felfedezhető-e visszaélésre utaló mintázat.

A köztisztviselő eltávolítása a hivattól előremutató, a megtisztulás irányába tett lépés is lehet. A hivatal arról is beszámol egy sajtócikkben, hogy „az Országos Atomenergia Hivatalnál antikorrupciós tanácsadás folyik az integritás tanácsadó és helyettese közreműködésével”, illetve 2021 őszére antikorrupciós tréninget terveznek a Nemzeti Védelmi Szolgálat bevonásával.

Sajnos a sajtóból már ismert eseményre vonatkozó információ nem lelhető fel a hivatal hírei között, jóllehet a hivatal intenzív kommunikációt folytat,

és a proaktív kommunikáció fontosságáról e csatorna keretei között már sokat írtunk. Ugyancsak nem található meg az integritás tanácsadó neve és elérhetősége a hivatal honlapján, mint ahogyan a hónapokkal későbbre tervezett tréning is egy kicsit későinek tűnik.

Mindez azért is fontos, mert az Országos Atomenergia Hivatal hitelessége és megbízhatósága – az atomenergia biztonságos felhasználásának felügyelete miatt – önmagán túlmutató jelentőséggel bír. Érdemes rá különösen figyelni.

Így is lehetett volna – integritásmenedzsment a gyakorlatban (K. P.)

A legutóbbi bejegyzések egyikében foglalkoztam egy Pálinkás Józseffel készült interjúval. Ebben az interjúban a Nemzeti Fejlesztési, Kutatási és Innovációs Hivatal volt vezetője arról számol be, hogy miniszterek és államtitkárok jártak hozzá. Megfogalmazása szerint: „Eljön, nyilván elkezdünk beszélgetni, hogy milyen az időjárás, hogy vannak a gyerekei, előveszi a papírt, és azt mondja, ez a pályázó megkereste őt, és azt szeretné, hogy ők nyerjenek.”⁴

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy egy hivatal vezetője mit tehet az egyre kellemtlenebb megkeresésekkel, burkolt vagy nem burkolt formában megfogalmazott kérésekkel szemben azon túl, hogy elmondja, ez nem fog menni.

Először is érdemes alaposan tanulmányozni a jogszabályokat, különösen az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszeréről és az érdekérvényesítők fogadásának rendjéről szóló 50/2013. (II. 25.) Korm. rendeletet. Ennek 10. §-a az államszervezeten kívülről érkező érdekérvényesítőkkal foglalkozik, de értelemszerűen alkalmazható azokra a személyekre is, akik a jogszabályban rögzített eljárásban nem ügyfelek, panaszosok vagy az eljárásban részt vevő más személyek, ugyanakkor tevékenységük a szervezeti integritásra vonatkozóan jelentős kockázatot hordoz.

A jogszabály alapján a hivatal volt vezetője gondoskodhatott volna arról, hogy az ilyen kockázatos találkozók egyáltalán ne jöjjenek létre. Ha mégis szükség van rájuk, akkor ne négy szemközt, hanem harmadik személy jelenlétében kerülhessen rájuk sor. Csak hipotetikus kérdés, hogy ezekről a találkozókról

⁴ FÁBIÁN Tamás – PRESINSZKY Judit (2021): Miniszterek, államtitkárok jöttek, hogy elmondják, kinek kell nyernie a pályázatokon. [Interjú Pálinkás Józseffel, az Új Világ Néppárt miniszterelnök-jelöltjével.] *Telex*, 2021. június 18. Online: <https://telex.hu/belfold/2021/06/18/palinkas-jozsef-interju-uj-vilag-neppart-fidesz-orban-viktor>.

készült-e feljegyzés, emlékeztető. Megpróbálta-e bárki elkérni a látogatóktól azokat a listákat, amelyeken a pályázatokon nyertesnek javasolt személyek, szervezetek neve szerepelt?

Ha valósnak fogadjuk el a hivatal volt vezetője által elmondottakat, akkor a látogató miniszterek, államtitkárok bűncselekményre szerették volna rávenni Pálincás Józsefet. Vajon fordult-e ezekben az esetekben a nyomozó hatósághoz vagy a Nemzeti Védelmi Szolgálathoz, hogy védelmüket kérje a befolyásolási szándékoktól?

Habár a Nemzeti Fejlesztési, Kutatási és Innovációs Hivatalnál az említett időszakban működött kijelölt integritás tanácsadó, vajon a hivatal vezetője kérte-e segítségét, támogatását ezekben a szervezet integritását alapvetően befolyásoló ügyekben?

Az interjú szövege azt sugallja, hogy ezekben a nehéz helyzetekben a vezető egyedül állt ellen a megkereséseknek és a kísértéseknek, kizárólag saját magára hagyatkozhatott. Meggyőződésem azonban, hogy sokkal kevesebb álmatlan éjszakája lehetett volna, ha néha leült volna ezekről a kérdésekről beszélgetni a szervezet integritás tanácsadójával. Ebben az esetben ugyanis nemcsak a megkeresésekről számolt volna be, hanem azokról az integritásmenedzsment-eszközökről is, amelyekkel e szervezeti kockázatokat a minimálisra sikerült csökkentenie.

A 2007-es évi költségterítési botrányok (Zs. P.)

A sajtóban remek és részletes összefoglalást lehet olvasni egy költségterítési botrányról. Különösképp érdekes, hogy ugyanazt az időintervallumot ugyanazon probléma kapcsán hasonlíthatjuk össze Angliában és Magyarországon. A 2000-es évtized elején a parlamenti politikusoknál teljesen hasonló módon nem kívánták ellenőrizni, hogy valójában mennyit kellett költeniük lakásra, albérletre, utazásra, és semmi más nem számított, mint a becsületszó.

Az angol politikusok semmivel sem voltak jobbak, mint a magyarok: a képviselők több mint fele ott is hihetetlenül megnyomta a ceruzáját, és hasonlóképp gátlástalanul hamisított. Olyan megoldásokat találtak ki, hogy noha autóval szállították őket, de saját benzinpénzt számoltak el, esetleg nem is utaztak, mert béreltek lakást, vagy nem béreltek, de azt állították, hogy igen, és erre vettek fel költségterítést. Több tízmillió fontban volt így mérhető a jogtalanul felvett terítés. Abban is hasonló helyzet alakult ki, hogy a média mindkét társadalomban

kiderítette és közzétette a csalásokat, mindkét társadalomban következményként emelhetjük ki, hogy jogszabályokkal vetettek véget a további lehetőségeknek.

Fontosabbak azonban a különbségek. Angliában visszafizették a pénzt, nem indultak a következő választásokon az érintettek, és néhány ember börtönbe is került. Magyarországon csak egy visszafizetés történt (Rogán Antal részéről), de semmilyen más egyéni következmény nem mutatható fel. A két társadalom közti különbség tehát nem az egyénben, még csak nem is a nyilvánosságban, hanem az etikában van.

A normák nem erősödnek meg ott, ahol csak új jogszabályok lépnek életbe, mert ilyen esetben megint a joghézagok keresése, az ügyeskedés számít követendő stratégiának. Nem igazán szégyenkezik senki, legfeljebb a harag és a cinizmus terjed azok közt, akik a korrupcióból kiszorultak. De amint lehet, ők is hasonló arányban vagy még nagyobbban, hasonlóképp viselkednek. Ha jobban belegondolunk, a példa arról is szól, hogy két politikai kultúra között egyetlen igazi különbség emelhető ki, és ez az erkölcs. Ha a politikai pártok félnének attól, hogy bünteti őket a társadalom a következő választásokon, akkor adott képviselőiket lecserélik. Ha a képviselőknél van lelkiismeretük, akkor a lebukás után példát mutatnak, és maguktól távoznak.

A bürokratikus és a jogi etika (Zs. P.)

Termékeny gondolatnak tartom, hogy van értékütközés a bürokrata jogkövető és társadalmi szolgálata közt. Azzal viszont vitatkoznék, amit egy kedves hallgatóm írt házi dolgozatában – nyilván maga is a közigazgatásban dolgozik, és a saját bőrén tapasztalta –, miszerint a hivatal jogi etikát követ.

Ez a leegyszerűsítő megállapítás megkívánja, hogy a jogot magát cizelláltabban nézzük. Az voltaképp egész rendszer, amelyben más etikát vall az ügyész, az ügyvéd és a bíró. Ám most vonatkoztassunk el a bíróság elé került ügyektől, és koncentráljunk csak arra, hogy a hivatalnoknak mi is a viszonya a joghoz, a jogi etikának ahhoz a paradoxonához, hogy nem szolgálja mindig az igazságosságot, csupán a rendet és a kiszámíthatóságot.

Ha a jog nem erkölcs, mégis mi a jogi etika a bürokrata számára? Egy zsinórmérce, amelyre támaszkodhat, amelynek segítségével biztosíthatja integritását, ha mondjuk a politika oldaláról nyomás helyeződik rá. De épp ezek a jogszabályi kényszerek tehetik embertelenné a bürokratát, amikor nem ad ki egy engedélyt, mert valami fölösleges papír hiányzik. Vagy azért tesznek ki lakásukból embereket

a Covid-időszakban, és juttatják őket zsúfolt otthonokba, mert vége a kilakoltatási moratóriumnak. Azaz a jog miatt hajtat végre olyan utasításokat, amelyek, mondjuk, ellenkeznek az erkölcsi meggyőződésével, vagyis sértik a saját integritását.

A jog a maga vaskalaposságával segítheti is a bürokrata integritását, megsértheti is. Alapvetően attól függ, hogy a jogot alkotók mennyire hoztak etikus szabályokat. Számomra egész megdöbbentő volt találkozni Bibó Istvánnak azzal a küzdelmével, amelyet a minisztériumok közti kitartó levelezéssel folytatott annak érdekében, hogy egy asszonynak, aki kérvénnyel fordult hozzá, ne kelljen hordania a sárga csillagot. A jogi hivatkozás az volt, hogy ő a férje után és származásánál fogva a hatályos törvények alapján nem kötelezhető a sárga csillag viselésére, és ezért kéri, hogy levehesse. Azaz Bibó nem egyszerűen hamisított az asszonynak egy igazolványt, amelyet a mai erkölcsi elvárásaink szerint tennie kellett volna, hanem jogi úton akart neki segíteni. Megannyi levelet írt a többi minisztériumhoz a korabeli etikettnek megfelelő nagyságos és tekintetes megszólításokkal. És egy olyan emberről beszélünk, akinek intellektusa és erkölcsisége messze kiemelkedik kortársaié közül.

Szóval azt mondom, hogy a jognak voltaképp nincs eredendő etikája, a jog anélkül is létezik, hogy ilyen volna benne. A bürokratának azonban van, mert a bürokrata szerintem igenis az állampolgárért van, és nem a jogért. Nem értek tehát egyet a hallgatóval, aki szerint a bürokrata voltaképp jogi etikát követ, mert ebben több zavarosságot is sejtek, és ha letisztítjuk a gondolatot, akkor is kétséges. De érteni vélem a hétköznapi élet problémáját, a napi szembesülést és nehézségeket. Lásd például Bibó Istvánt.

Néhány gondolat a GRECO-ról (K. P.)

A GRECO által közzétett aktuális antikorrupciós jelentés apropóján talán indokolt e csatornán néhány gondolatot megosztani a GRECO-ról és a jelentésről.

Létrehozása a strasbourgi székhelyű, az emberi jogok védelmével foglalkozó Európa Tanács nevéhez fűződik, célja az 1999-ben elfogadott Korrupcióról szóló Büntetőjogi Egyezmény és Korrupcióról szóló Polgári Jogi Egyezmény végrehajtásának ellenőrzése. A GRECO, vagyis a Korrupció Elleni Államok Csoportja a strasbourgi székhelyű szervezet francia nevének rövidítése (*Groupe d'États contre la corruption*) után kapta elnevezését.

Mivel a fenti egyezményekhez olyan államok is csatlakozhatnak, amelyek nem tagjai az Európa Tanácsnak, így a GRECO egy úgynevezett kibővített

részmegállapodás alapján jött létre, szervezeti háttérét az Európa Tanács Főtitkársága biztosítja. De milyen jogon mondja meg egy ilyen szervezet, hogy mit kell tennie Magyarországnak?

Ennek az az oka, hogy Magyarország csatlakozott mindkét egyezményhez, amit törvényekkel ki is hirdetett. Ezzel egyben a GRECO tagjává is vált, és elismerte, hogy a szervezetnek joga és kötelessége az egyezményekben foglaltak végrehajtásának ellenőrzése.

Ez a folyamat úgynevezett értékelési körökben zajlik, amelyek közül a legutolsó, negyedik foglalkozott a korrupció megelőzésével a parlamenti képviselők, a bírák és az ügyészek körében. Az eredeti jelentést még 2015-ben fogadták el, és azóta több megfeleléségi jelentés is született annak érdekében, hogy ellenőrizték az ajánlások teljesülését. A 2020. november 17-én közzétett második interim megfelelési jelentésében azonban a GRECO továbbra is azt állapította meg, hogy „Magyarország még mindig csak öt ajánlást hajtott végre vagy kezelt kielégítően a Negyedik Értékelési Kör Értékelő Jelentésében megfogalmazott 18-ból”.

A bírák véleménynyilvánítási szabadságáról (Zs. P.)

Egy integritást célzó szabályzat is lehet integritásellenes. Ezt általánosságban alighanem mindenki el tudja képzelni, hiszen attól még, hogy valamire azt mondjuk, hogy erkölcsös, nem biztos, hogy valóban így van. Ütközhetnek értékek, születhetnek integritási szabályok érdekből, akár jószándékúan is, változhatnak normák stb.

Van itt nekünk egy konkrét esetünk. A bíró ne politizáljon! Vagy: a bíró is fejthesse ki a törvényalkotással kapcsolatos aggályait, különösképp, ha azok az aggályok az állam szerkezeti működésére vonatkoznak, és a bírói függetlenség kérdését érintik.

Baka András a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt 2011-ig, amely pozíciójától azért foszthatták meg, mert nyilvánosan kritizálta a bírósági reformot, amelyben a bírák egy központibb, centralizáltabb struktúrába kerültek.

A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága kiemelte a szabad véleménynyilvánítást elfojtó „dermesztő hatás” (*chilling effect*) problémát is. Két érték közül – tudniillik a bíró politikától való távolságtartásának elvárása, illetve a nyilvánosságban a szólásszabadságának olyan garantálása, hogy emiatt nem érhet retorzió egy bírót – az utóbbi értéket tartotta fontosabbnak az EU-s jogrend, s hasonlóképp a magyar Alkotmánybíróság is.

Az integritás helyesen akkor érvényesül tehát, ha egy bíró szakmai kérdésekben megfogalmazhatja a véleményét.

Megkülönböztető jelzés használata (Zs. P.)

A Schadl–Völner-ügy egy mellékszálát emeljük ki, a sajtó ugyanis naponta adagolja a részleteket, és ez sajnálatos módon az integritás témájának „aranybánya”. Bejegyzésünkben nem is a konkrét esetről lesz szó, hanem a megkülönböztető jelzés használatáról.

Már kevesen emlékezhetnek rá, de volt egy közlekedési miniszterünk, aki megkülönböztető jelzéssel száguldott. Nem is ő vezetett, hanem a sofőrje, és nem is ők követték el a szabálytalanságot, hanem az a Trabant, amelyik lefordulva a főútról eléjük kanyarodott. A Trabantban mindenki meghalt.

Az eset felborzolta a kedélyeket. Miért száguld annyi miniszter meg államtitkár meg politikus szabályosan, megkülönböztető jelzéssel? A magyarázat az volt, hogy azért, mert sok a program, és késésben vannak. Mindez azonban nem lehet indoka a száguldásnak, még ha jogszerű is. Született egy új törvény, amely a politikusokat – úgy általában mindegyiket – megfosztotta ettől a joguktól.

Okos döntés volt. Abban az időben már tényleg túl sokan villogtak. A sietés megoldható időbeni indulással. Egy emberélet sem ér annyit, amit a tárgyalás fontosságával lehetne indokolni. Legfeljebb majd elkésnek a politikusok.

A mai jogszabályok tehát e téren rendben vannak. A rendőröknek dolguk is, hogy ellenőrizzék, visszaél-e valaki ezzel, mert a neten bárki vásárolhat kékfényes villogót. Schadl Györgyöt egy rendőr meg is állította emiatt. Aztán mára kiderült, hogy itt is hatalommal való visszaélésről van szó. Schadl, aki a végrehajtói bíróság elnöke volt, korrupciós technikákkal szerzett magának kékfényes megkülönböztetést, papír szerint valójában egy egészségügyi autóban ült.

Olyan általános következtetést lehet levonni az esetből, hogy aki korrupciós úton érvényesíti az előjogait, hamarosan fizikailag is veszélyessé válhat a társadalomra. Legalábbis, ha elfogadjuk a kezdeti tanulságot, hogy a megkülönböztető jelzések használatát minimálisra kell korlátoznunk. Képzeljünk el egy olyan országot, ahol mindenki, akinek befolyása van, képes kék jelzésre valamilyen trükkel jogot szerezni. Ha sokan száguldunk kék jelzésekkel az utakon, ugyan mi értelme a törvényeknek? A korrupcióval működő társadalmaknak az is a problémájuk, hogy a mögöttük lévő állam gyenge, a kíváncsok közösségi célokat pedig – mint amilyen például a biztonságos közlekedés – nem lehet elérni.

Az integritástréningeinken ezért szoktunk külön is foglalkozni azzal (Gudzsarát története révén), hogy a közigazgatás vagy az erőszakszervezetek emberei, ha tisztességesek, akkor erős államot hoznak létre. Az, hogy a magas szintű korrupció csak a gyenge államok sajátja, és hogy a tisztességes hivatalnok, rendőr – legyen az nyomozó vagy utcai járőr – teszi erőssé az államot, és nem csupán a jogszabályok, nem könnyen belátható tétel.

Boris Johnson integritása (Zs. P.)

A köztisztviselők a miniszterelnök szervezésében bulikat tartottak, ami csak azért veri ki a biztosítékot a brit társadalomban, mert megszegték a saját maguk által hozott járványügyi intézkedéseket.

Az integritáshoz hozzátartozik, hogy amit hirdetünk a kommunikációnkkal, és amit elvárunk másától, azt tartsuk be mi is. Másik probléma a felelőtlenség. Nyilván nehezen fogadható el, hogy egy ország megválasztott vezetője felelőtlen legyen. Bár úgy tűnik, nem egy felelőtlenség terheli a brexitben jeleskedő Johnsont, mégis a legnagyobb népszerűtlenségi mélypontját az integritáshiány okozza.

S hogy miképp próbálja népszerűségét visszaszerezni? Többek közt azzal, hogy a BBC-t támadja. Még hozzá nem csak szóban, hanem az előfizetési díj befagyasztásával és aztán kivezetésével.

Volt már ilyen a világtörténelemben. Akkor Margaret Thatcher próbálta ugyanezt, mert a falklandi háború idején úgy vélte, a BBC nem elég lojális a kormányhoz. Ám eddig az angolok ragaszkodtak a közszolgálati modelljükhöz, ami valóban nem kis teljesítmény, amiért hajlandók voltak fizetni, ami megint nem kis teljesítmény, ha arra gondolunk, hogy inkább örülni szoktunk bármilyen „rezsikökkentésnek”.

Luxus vagy jogos járandóság? (K. P.)

A napokban⁵ jelent meg a hír, hogy a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) a Comói-tó partján bérel villát a milánói főkonzulnak. A sajtóhírek szerint a mintegy 350 négyzetméteres villa a tó partján áll, stéggel és 13 helyi-

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. március 16.

séggel rendelkezik. Ezenkívül az ügyről azt lehet még tudni, hogy a főkonzul a KKM-től a villa bérlésére pótélőirányzatot igényelt, így annak éves költségei meghaladják a 30 millió forintot. Az esettel kapcsolatban jogszabálysértés nem merülhet fel, hiszen a bérleti szerződés törvénytelen megkötését a KKM belső szabályai nem teszik lehetővé.

De vajon mindent lehet, amit a jogszabály nem tilt? Vannak akadályai annak, hogy a KKM diplomáciai feladatokat ellátó munkatársai kiemelt pénzbeli és természetbeni juttatásokban részesüljenek? Úgy gondolom, hogy mindenképpen érdemes ezt a témát körüljárni még akkor is, ha az Ukrajnából vagy a magyar belpolitikából érkező hírek jelentőségükben messze fontosabbak a KKM szerződéses gyakorlatának elemzésénél. Ennek oka, hogy a szó nélkül hagyott, az integritás szempontjából releváns ügyek a későbbiek során hivatkozási alapot nyújthatnak a további, akár súlyosabb visszaélések számára. Hiszen ha a 350 négyzetméteres villa bérlése közpénzből nem jelent problémát, akkor a 400 vagy 500 négyzetméteres ingatlanok bérbevétele is – némi rugalmassággal – a későbbiek során beleférhet a formálódó gyakorlatba.

Az eset kapcsán érdemes abból kiindulni, hogy mi is a (fő)konzul, illetve a (fő)konzulátus feladata. Míg a nagykövetség elsősorban a diplomáciai kapcsolatok formálásában és fenntartásában játszik szerepet, addig a főkonzulátus a természetes és jogi személyekkel tart kapcsolatot, és intézi ügyeiket, szervezi a küldő és fogadó ország közötti politikai-gazdasági kapcsolatokat. Ebben a minőségében tehát a főkonzul kevésbé reprezentatív, inkább operatív feladatokat kell hogy ellásson.

Ha megnézzük az irányadó külügyi gyakorlatot, akkor abból az látszik, hogy a nagykövet és a főkonzul életvitelszerűen az állomáshelyén is lakik. Hiába van tehát közel a magyar határhoz Pozsony, és hiába lehetne megoldani a lakhatását olcsóbban és biztonsági szempontból kevesebb kockázattal a 45 kilométerre fekvő Mosonmagyaróvárott, a nagykövet mégis állomáshelyén, Pozsonyban lakik. Sok helyen ez maga a nagykövetség épülete, más esetben egy külön, a képviselőlet vezetője számára bérelt lakás. Abból sincsen különös gond, hogy ez nem egy hatodik emeleti panellakás valamelyik külvárosban, hanem az adott város előkelőnek számító negyedében található, hiszen a képviselőlet vezetőjének mégis egy országot kell képviselnie. Az azonban már véleményem szerint erősen aggályos, hogy a képviselőlet vezetője ilyen nagy távolságban lakik a képviselőlettől, hiszen ez alapvetően befolyásolja, hogy szükség esetén milyen gyorsan tud megjelenni a külképviselet épületében. A 60 kilométeres távolság igen soknak tűnik. Összehasonlításképpen ez olyan,

mintha egy Budapestre akkreditált nagykövetnek nem a budai zöldövezetben, hanem Tatabányán bérelne lakást a küldő állam.

A távolságon túl további aggályokat vet fel, hogy a bérelt villa nyugat-európai mércével is drága és luxushelyen, a Comói-tó partján található. Ennek mérete és költségei messze meghaladják a milánói főkonzuli lakás bérletének költségeit, és igen rossz üzenetet közvetítenek, nemcsak a magyar állampolgárok, hanem a nemzetközi közvélemény, a diplomáciai partnerek felé is. A villa mérete, elhelyezkedése ugyanis – meglátásom szerint – azt sugallja, hogy az inkább reprezentációra szolgál, mintsem főkonzuli munkára, és a főkonzulnak a külsőségekkel kell kompenzálnia más hiányosságait. Más megközelítésben is feltehetjük a kérdést: vajon mennyi Milánóba akkreditált diplomata lakik a környéken, és ezek milyen államokat képviselnek?

Ahogy az előbbiek során bemutattam, lehet, hogy a Comói-tó partján fekvő villa bérlete nem ütközik jogszabályba és belső szabályzatba, de erkölcsi szempontból erősen aggályos. Vajon a főkonzul munkájának ellátását segíti ez a környezet, vagy éppen ellenkezőleg, inkább a home office áldásainak élvezetére csábít? A magyar adófizetők ugyanakkor joggal várhatnának el némi szerénységet és példamutatást a főkonzultól. Ha a munkáját szerényebb lakhatási feltételek mellett is el tudja látni, akkor a KKM segítségével meg kellene próbálkoznia vele. Meggyőződésem, hogy jó példája és felelős magatartása sokat segítené a KKM szervezeti integritásának erősítésében.

A jó vezető titka (Zs. P.)

A választási küzdelem kiélesedése miatt a hazai nyilvánosság a háborúról ráfordul a kampányüzemmód elemzésére, ismertetésére, s maguk a szereplők is teszik a dolgukat.

De azért örülnénk, ha más tapasztalattal is gazdagodna a magyarság. Mindenekelőtt azzal, hogy mitől válik jó vezetővé valaki, mitől válik olyan politikussá, aki aztán sok jó döntést produkál, vagy másképp szólva: minimalizálja a rossz döntéseket. Egy politikusnak rá kell tudnia hangolódni az adott nép értékrendszerére, azt valamelyest szeretnie kell, és így a nép is szeretni fogja őt. Rendben, de mi van, ha a népe patológiás, ha tele van traumákkal, ha tele van haraggal, ha nem bízik magában, és ezért kicsinyes? Egy vezető mennyire veheti át a népe rosszabbik énjét?

Nyilván az volna jó, ha semennyire, ám ami a hatalomról szól, azt igazolhatja az is, ha valaki ezeken az érzékenységeken tud jól muzsikálni. Így biztosan fog hozni rossz döntéseket, de akkor is hozhat ilyeneket, ha egyébként erkölcsi vezető kíván lenni.

Kommunikációs és szociálpszichológiai szempontból szoktam elemezni a kérdést. Nagyon érdekes, hogy a kommunikációtudomány a jó döntések meghozatalának kutatását, míg a szociálpszichológia a rosszak okait tárta fel az elmúlt évtizedekben. De ha más is az indulás, találni bennük egy közös pontot, éspedig azt, hogy a magára maradt vezető, akinek nincsenek intellektuális partnerei, és aki nem tudja, hogy oda kell figyelnie a különböző alternatívákra, valószínűleg rossz döntéseket fog hozni, illetve nem találja meg a legjobbbat.

Van erre tréninggyakorlat is. A cél az, hogy az órákon a hallgatók magukon vegyék észre, miként csúszik bele a csoport a vagy túl óvatos, vagy túl radikális döntésbe, és tanulják meg, hogy ezt elkerülhetik, ha használnak „ördög ügyvédje” szereplőt. Ez pedig csak és kizárólag szándék kérdése. Ráadásul senki sem születik úgy, hogy tudja, kell ilyet használni, ez tanulással kerül be egy közösség tudáskészletébe. Igazából minden demokráciában iskoláskorban már elsajátítandó kellene hogy legyen és elsajátítható is lenne.

Itt most nem ezt a gyakorlatot szeretném ismertetni, sokkal inkább a recepttel szemben egy kivételt említenék. Van ugyanis olyan helyzet, amikor az a jó vezető, aki mániákusan csak egy célt lát maga előtt, aki nem alkalmazza az alternatívák végigvitelének technikáját. Ám ezek a helyzetek nem békeidőben működnek. Ahol ezek bejönnek, annak a világnak igen polarizálnak kell lennie. Gondoljunk csak Winston Churchillre, aki – nagyon helyesen – bulldogként ment szembe Hitlerrel.

Nepotizmus (K. P.)

A napokban⁶ jelent meg hír arról, hogy a Külgazdasági és Külügyminisztériumba felvételt nyert egy fiatalember vezető kormánytanácsosként. Ennek csak örülhetnénk, hiszen nagyon is helyénvaló, ha a közigazgatás teret enged a fiataloknak, és lehetőséget biztosít arra, hogy tudásukat és tehetségüket kibontakoztathassák. Inkább az a furcsa, hogy miért jelenik meg erről a sajtóban híradás, hiszen havonta akár tucatjával is értesülhetnénk ilyen eseményekről.

⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. április 3.

A magyarázat a kinevezés nem szokványos körülményeiben rejlik, és erős a gyanú, hogy a fiatalember nem tehetségének és szorgalmának köszönheti új (első) állását, hanem rokoni-politikai kapcsolatainak.

Mintegy tízéves közigazgatási pályám tapasztalatai alapján elmondhatom, hogy nem szokványos, hogy valakinek a kedvéért új álláshelyet hoznak létre a központi közigazgatásban, különösen akkor, amikor e döntés a Kormányirodát vezető államtitkár kezében van. A Külgazdasági és Külügyminisztérium esetében mégis ez történt, a hivatalos megfogalmazás szerint „figyelemmel Miniszter Úr döntésére [...], rendkívüli, egyedi döntésem alapján a Sportdiplomáciai Főosztály részére 2021. szeptember 30. napjától vezető kormánytanácsos besorolási kategóriájú alaplétszámra tartozó álláshely kerül biztosításra”.⁷

Nyilván lehetne azon lamentálni, hogy a magyar közigazgatásnak pont a sportdiplomácia területén van-e szüksége sürgős és azonnali erősítésre, de fogadjuk el, hogy igen. Az adatok és a körülmények ugyanakkor arra utalnak, hogy a kinevezésben nagyobb súllyal esett latba a rokoni-politikai kapcsolat, mint a szakmai tudás és tapasztalat. Az új munkatárs ugyanis nem más, mint a miniszterrel régi baráti kapcsolatot ápoló európai parlamenti képviselő, Deutsch Tamás unokaöccse. Aki egyben maga is sportoló, magasugró a nagybátyja által vezetett MTK-nál. Arról sajnos nincsen információ, hogy a fiatal sportoló rendelkezik-e felsőfokú végzettséggel, valamilyen nyelvismerettel, esetleg olyan sportdiplomáciai jártassággal (például nemzetközi versenyeken való részvétel, sportszervezetben viselt tisztség, sportesemények szervezésében való tapasztalat), amely különösen indokoltá tette volna a kinevezését. Ugyanakkor azt talán nem merészség megállapítani, hogy kinevezéséhez több kellett, mint a körülmények szerencsés együttállása. Ezt a kinevezéshez szükséges faktort úgy hívják, hogy nepotizmus.

Érdemes azt is megvizsgálni, hogy milyen hatása lehet egy ilyen rokoni-politikai kapcsolatokon alapuló kinevezésnek a kinevezettre, illetve a szervezetre. A kinevezett nyilvánvalóan örül, hogy kapcsolati tőkét jól tudta hasznosítani, és 23 évesen biztos állása lett egy fontos minisztériumban. Az azonban már kellemetlenebb lehet számára, ha a nevét és kinevezésének történetét az újságban olvassa nem éppen kedvező közvegykörnyezetben. Amíg az ilyen kinevezés pozitív visszacsatolás a számára a kapcsolati tőke működ-

⁷ KELLER-ALÁNT Ákos (2022): Szijjártó intézett állást Deutsch Tamás 23 éves unokaöccsének. *Szabad Európa*, 2022. április 1. Online: www.szabadeuropa.hu/a/szijasarto-kulugy-deutsch/31779797.html.

tetésének előnyeiről, körülbelül meg is adja a kapcsolati tőke értékét, hiszen nem jobban fizető brüsszeli asszisztensi álláshoz vagy közigazgatási (felső) vezetői pozícióhoz, hanem „csak” egy ügyintézői álláshoz jutott hozzá. De vajon meddig tart a kinevezés elől az akadályokat elgörgető patrónus támogatása? A kinevezéssel igazi sportálláshoz jutott, amelyhez érdemi munka nem, csak fizetés jár? Vagy a támogatás csak a kinevezésig ért, és utána már csak rajta múlik, hogyan tud megdolgozni a szervezeten belüli tekintélyéért?

Kétségeink ne legyenek, a szervezet tagjai nem nézik jó szemmel az ilyen kinevezetteket. Ha ők maguk is kapcsolatok révén jutottak álláshoz, akkor ennek a kapcsolatnak az értékét rombolja minden egyes új, hasonló módon kinevezett munkatárs. Azt mutatja, hogy a kapcsolat nem exkluzív, egyedi és különleges, hanem más esetében is működő és bejáratott módszer. Ha a munkatársak régebbiek, és a szakmai tudásuk és tapasztalatuk révén nyerték el a pozíciójukat, akkor – bár más okokból – ugyancsak azt látják, hogy a munkájuk, beosztásuk és az általuk elért eredmények leértékelődnek. Hiszen a szervezetbe némi rokoni-politikai hátszéllel bárki bekerülhet. Sőt, akaratukon kívül kabátlopási ügybe is keveredhetnek, hiszen a szélesebb közvélemény joggal gondolhatja úgy, hogy ők is hátszéllel kerültek be a szervezetbe, hiszen „ott így mennek a dolgok”.

Azt mondhatjuk tehát, hogy míg a miniszter látszólag szívességet tesz néhány embernek, jelentősen rombolja saját és minisztériumának reputációját, szakmaiságát, egyszerűen: integritását.

Nepotizmus frissítve (K. P.)

Alig nyolc hónappal kinevezését követően a KKM vezető kormánytanácsosa karrierjének újabb állomásához érkezett: olimpiai attaséként várhatóan 2023 elejétől teljesít szolgálatot, felkészülve a 2024-es párizsi olimpiai játékokhoz kapcsolódó feladatokra. A KKM közleménye szerint: „Az olimpia a világ legnagyobb sporteseménye, ennél fogva a rendező város magyar diplomatáinak is megnövekedett feladatmennyiséggel kell számolniuk az esemény során. Annak érdekében, hogy a hazánkat képviselő sportolók, a hozzájuk tartozó stábtagnak és valamennyi magyar szurkoló minden lehetséges segítséget megkapjon az olimpia és paralimbia ideje alatt, a külügyminisztérium minden

alkalommal olimpiai attasét jelöl ki, hogy a szükséges felkészítést követően a helyszínen lássa el a világtérjátekok nyomán keletkező feladatokat.”⁸

Adatvédelem vs. korrupció (K. P.)

A napokban⁹ jelent meg a hír, hogy megszületett Magyarországon az első nagyobb összegű GDPR-bírság. Ezt egy bankra szabta ki a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság 250 millió forint összegben, amelyet az érintett banknak a határozat kézhezvételét követően azonnal be is kellett fizetnie. Ezen túl a NAIH meg is tiltotta az érintett banknak a mesterséges intelligenciát alkalmazó szoftver további használatát.

E bejegyzésben nem az adatvédelmi hatóság döntését szeretném elemezni, mivel egyrészt nem vagyok a téma szakértője, másrészt a – nemzetközi figyelmet is keltő – döntést a jövőben vélhetően még sokan fogják értelmezni. E csatorna szempontjából inkább annak a rendszernek a működése érdekes, amely képes egy szervezet jogellenes intézkedéseire hatékony és visszatartó erejű választ adni, ezáltal érdemben befolyásolhatja a szervezetek működését.

Az adatvédelem jelentősége az elmúlt évtizedekben értékelődött fel, mivel a számítástechnika és az informatikai rendszerek fejlődésével megnőtt a személyes adatok jelentősége, valamint az adatvédelmi jogsértések súlya. Ezt ismerte fel az Európai Unió, és hozta meg az Általános adatvédelmi rendeletet, amelyet egyszerűen csak GDPR-nak neveznek. Ez a tagállamokban közvetlenül alkalmazandó. Az adatvédelemre vonatkozó követelmények megsértése esetén – az eset súlyától, valamint a jogsértés jellegétől függően – a közigazgatási bírság összege 10, illetve 20 millió euróig terjedhet, valamint vállalkozások esetében az előző pénzügyi év teljes éves világpiaci forgalmának legfeljebb 2, illetve 4 százalékanak megfelelő összeg lehet. Emellett – ahogyan az a magyar példából is látható – a kiszabott bírsággal szembeni fellebbezésnek nincsen hatása a bírság befizetésére, az a határozat kézbesítését követően azonnal esedékes.

⁸ Forrás: a *Szabad Európa* értesítése nyomán (KELLER-ALÁNT Ákos [2022]: Párizsi konzul lesz Deutsch Tamás unokaöccse. *Szabad Európa*, 2022. augusztus 16. Online: www.szabadeuropa.hu/a/parizs-konzul-deutsch-szjjarto/31989683.html); NMS (2022): Remek pozícióba kerül Deutsch Tamás unokaöccse. *Index*, 2022. augusztus 17. Online: <https://index.hu/belfold/2022/08/17/parizi-konzul-lehet-deutsch-tamas-unokaocsebol>.

⁹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. április 10.

Az Európai Unió komolyan veszi a személyes adatok védelmét, ennek érdekében kész határozott lépéseket tenni és szigorú szankciókat bevezetni a szabályok megszegőivel szemben. Ezen új rendelkezéseknek köszönhetően a vállalatok Európa-szerte elkezdtek komolyan venni az adatvédelmi kérdéseket, az adatvédelmi tisztviselők kinevezésével pedig megfelelő szaktudás is megjelent a szervezetekben.

Az adatvédelem fontosságát nem lebecsülve, tegyük fel magunknak a kérdést: vajon az adatvédelmi jogsértések vagy a korrupciós cselekmények okoznak-e nagyobb kárt a társadalomban és a gazdaságban? Vajon nem lenne-e helyük a több millió eurós büntetésekhez hasonló szankcióknak akkor is, ha a vállalkozások nem neveznek ki *compliance officer*t, nem kezelik megfelelően a korrupciós cselekményekre vonatkozó bejelentéseket, vagy nem rendelkeznek antikorrupciós szabályzattal és intézkedési tervvel? Vajon nem lenne-e szükség egy olyan hatóságra, amely e kötelező rendelkezések megsértőit szankcionálja?

Játsszunk el egy pillanatra ezzel a lehetőséggel! Ha a szabályozás a valós társadalmi veszélyekre reagál, akkor kétségkívül szükség van olyan szabályozásra, mint a GDPR az adatvédelem terén. A hatályának elsősorban a magánszféra szervezeteire kell kiterjednie meghatározott éves forgalom felett. Ha a szervezet a törvény hatálya alá tartozik, antikorrupciós stratégiát, kockázatelemzést és -kezelést, valamint antikorrupciós intézkedéseket kell elfogadnia *compliance officer* kinevezése mellett. Ha ezeket a kötelezettségeket a szervezet elmulasztja, vagy valamelyik normasértésre nem tesz megfelelő intézkedéseket, akkor bírság kiszabása mellett erre kötelezhető. Ugyancsak megfontolandó e rendelkezések összehangolása a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvénnyel, tovább fokozva az intézkedések hatékonyságát.

Amint látható, az adatvédelem mintájára korántsem reménytelen egy antikorrupciós szabályozási rendszer megalkotása, és a korrupció társadalmi veszélye is indokoltá tenné egy ilyen rendszer bevezetését. A kérdés csak az, hogy mikor lesz erre valós elszánás és politikai akarat.

Vesztegetés a Pénzügyminisztériumban (K. P.)

A napokban¹⁰ jelentette be a Fővárosi Törvényszék, hogy vesztegetés elfogadása és hivatali visszaélés miatt előzetes letartóztatásba helyeztek öt kormánytisztviselőt, a Pénzügyminisztérium és a Miniszterelnökség munkatársait, egy kormánytisztviselő pedig bűnügyi őrizetben várja az eljárás végét. A gyanú szerint a tisztviselők hivatali hatalmukkal visszaélve közreműködtek pályázati eredmények és fellebbezések befolyásolásában, és ezért a pályázóktól, illetve a pályázatíróktól pénzt fogadtak el. Az ügyészség az eljárás keretében mindeddig 200 millió forint készpénzt, 60 millió forintnyi értékpapírt és egy 40 millió forintos gépkocsit foglalt le. A hírek szerint a vesztegetési ügyben érintett a Pénzügyminisztérium egyik főosztályvezetője, valamint több osztályvezetője is.

A vesztegetési ügyről szóló hírek és beszámolók talán nem okoznak meglepetést a téma iránt érdeklődőknek. Inkább az kelthet feltűnést, hogy az elmúlt hónapokban ez már a második ilyen nagyobb kaliberű, minisztériumokat érintő eset, míg a korábbi években hasonló ügyekről csak elszórtan lehetett hallani.

Ami a hétköznapi állampolgárok számára is meglepő lehet, az a vesztegetési pénz nagyságrendje. Itt már nem a hivatali ügyintézőknek juttatott néhány tízezer forintról, esetleg a visszaosztott néhány millióról van szó. Összességében a vesztegetésért kapott előny több százmillió forintos nagyságrendű, és talán nem állunk messze a valóságtól, ha azt feltételezzük, hogy az elfogadott vesztegetési pénzeknek csak egy részét foglalták le a gyanúsítottaknál az ügyészek.

Hiába emelték meg tehát jelentősen a minisztériumi vezetők és beosztottak fizetését az elmúlt években, az így elérhető tisztességes fizetések nagyságrendekkel elmaradnak a vesztegetés útján hozzáférhető összegektől. Az a sokak által elfogadott és vallott nézet, hogy a vesztegetések egyik leghatékonyabb megelőzési módja a fizetések növelése, egyszerűen nem működik. A fizetések növelésével véleményem szerint ugyanis leginkább a vesztegetési pénzek összegére lehet hatni, hiszen a magasabb fizetések mellett az erre hajlamosak részéről nem életszerű a kisebb összegű vesztegetési pénzek elfogadása.

Mégis mivel lehet visszaszorítani a vesztegetéseket? Egyrésztől sikereket lehet elérni a titkos információgyűjtési eszközök alkalmazásával. A mobilkommunikáció figyelése nyilván eredményre vezethet, ha megvan a gyanú egy bizonyos elkövetői körrel szemben. De mi a helyzet akkor, ha az elkövetői kör hatékonyan konspirál, és elég elővigyázatos ahhoz, hogy ne hagyjon maga után

¹⁰ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. április 24.

nyomokat? Nos, ebben az esetben is előfordulhat, hogy mégis nyomára akadnak az elkövetőknek, azonban az összegyűjtött bizonyítékok már nem lesznek elégségesek arra, hogy el is ítéljék őket. De még ha az elkövetőket el is ítélik, és eltávolítják őket korábbi, igen jól jövedelmező pozíciójukból, mi a garancia arra, hogy az új vezetők nem esnek kísértésbe, és nem törekednek maguk is illegális jövedelemhez jutni új munkakörükben? Amint a bemutatott példából látszik, a kísértés a legális jövedelem többszörösének megszerzésére igazán nagy.

A korrupciós kockázatok elemzése során szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy az érintett minisztériumi pozíciók korrupciós kockázati kitettsége igen magas. Európai uniós pályázati pénzek kezelésében vettek részt, diszkrecionális jogkörben dönthettek pályázatok elbírálásáról, továbbá mindezt vezetőként teheték meg. Ezek olyan kockázati tényezők, amelyek önmagukban is kiemelt figyelmet kellett volna hogy kapjanak a minisztériumi kockázatelemzés során.

Sajnos azonban a jelek szerint nem így történt. A minisztériumok nem vették komolyan a korrupciós kockázatok elemzését és kezelését, így vezető állású tisztviselők visszaélhettek hivatali hatalmukkal. A Fővárosi Törvényszék közleménye szerint cselekedetükért 7,5 év, 12 év, illetve 15 év börtönbüntetésre számíthatnak. Ez az adott bűncselekmény elkövetői számára talán kellően elretentő, ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy a várhatóan még évekig elhúzódó büntetőeljárás ténylegesen hozzájárul ezen állami szervek működésének megváltoztatásához. És ha egy ilyen ügy is kevés ehhez, akkor mégis mi hozhat változást?

Jótanácsok az antikorrupciós stratégiához (K. P.)

Bár a konkrét dokumentum nem nyilvános, az Európai Bizottság a feltételeességi mechanizmus elindításáról szóló levelében hosszan sorolja azokat az érveket, amelyek álláspontja szerint alátámasztják, hogy az Európai Unió pénzügyi érdekei sérülnek Magyarországon az uniós források felhasználása során. Sajnos e csatorna terjedelmi keretei nem teszik lehetővé a kritika tárgyává tett problémák részletes elemzését, ugyanakkor egy elemnél, a korrupcióellenes stratégiánál érdemes lehet hosszabb vizsgálatba bocsátkozni. A sajtóhírek szerint a Bizottság úgy véli, nincs még egy ország az EU-ban, amelyiknek olyan elavult és gyenge lenne a korrupcióellenes stratégiája, mint Magyarországé.

Sajnos nem ismerem valamennyi EU-tagország antikorrupciós stratégiáját, ezért nem is tudom megítélni, hogy a magyar ehhez képest mennyire elavult vagy

gyenge, de érdemes lehet megnézni azokat a kereteket, amelyek elősegíthetik a stratégia kidolgozását, illetve végrehajtását. Abban ugyanis talán a szakértők között sincsen vita, hogy a stratégia megléte, illetve magas szakmai színvonala önmagában még nem jelent sokat, a fő hangsúly az elkötelezett végrehajtáson, illetve az ehhez rendelt erőforrásokon van.

A magyar antikorrupciós stratégiának véleményem szerint nem az az elsődleges problémája, hogy elavult vagy gyenge, hanem az, hogy az antikorrupciós intézkedéseket nem kezelik a kormányzás stratégiai elemeként. Ha a kormányzaton belüli feladat- és hatásköröket vizsgáljuk, akkor felelősként a Belügyminisztériumot lehet azonosítani a státútumrendelet alapján, de a BM-ben nincsen olyan államtitkár vagy helyettes államtitkár, akinek a feladat- és hatáskörébe tartozna a korrupció elleni fellépés kormányzati koordinációja. Az operatív ügyeket a Nemzeti Védelmi Szolgálaton belül a Korrupciómegelőzési Főosztály intézi, azonban e szervezeti egységnek igen korlátozott a mozgástere a kormányzaton belüli koordináció vonatkozásában. Az antikorrupciós területnek ugyanis álláspontom szerint a kormányzati koordináció és politikai irányítás közelében van a helye, annak érdekében, hogy a stratégiában előírt feladatokat ténylegesen végre is hajtsák az egyes kormányzati szervek. Egy rendőri szerv – mégannyira elkötelezett vezetéssel is – e koordinációs feladatok ellátására csak korlátozottan képes. Szükséges tehát a kormányzaton belül egy olyan szereplő, politikai vagy szakmai felső vezető, aki megjeleníti e fontos kormányzati szakpolitikát. Ha a jelenlegi kormányzati struktúrára pillantunk, akkor a közel kétszáz felső vezető között ilyet sajnálatos módon nem találunk.

A következő fontos elem az erőforrások biztosítása a stratégia kidolgozásához és végrehajtásához. Ez a kérdés szorosan összefügg ez előzővel, mivel felső vezető hiányában nem azonosítható a kormányzaton belül olyan szakmai központ, amely kizárólag a stratégia végrehajtásának nyomon követésével foglalkozna. Ugyancsak nincsen a hazai költségvetésben külön forrás az antikorrupciós stratégia végrehajtására. Ami rendelkezésre áll, az uniós forrás, előre meghatározott projektfeladatokra. A központi közigazgatásban csak elvétve található a témában járatos szakember, de ők, az integritás tanácsadók is jellemzően részmunkaidőben, egyéb feladataik mellett látnak el korrupciómegelőzéssel kapcsolatos feladatokat, elsősorban szervezeti szinten.

Végezetül érdemes kitérni még a stratégia fókuszára. Az eddigiek jellemzően a kormányzatra, illetve a közigazgatásra vonatkozóan határoztak meg feladatokat, de a társadalom és a gazdaság széles rétegei mind a tervezésből, mind a végrehajtásból kimaradtak. Vajon van-e kormányzati szándék az üzleti

élet korrupciós kockázatainak csökkentésére? A tisztességtelen vállalkozók, vállalkozások kiszűrésére és szankcionálására? A tisztességes, antikorrupciós irányítási rendszert működtető vállalkozások támogatására? Vajon hogyan lehet támogatni az önkormányzatok átlátható működését, kezelni az önkormányzatok, illetve az önkormányzati gazdasági társaságok korrupciós kockázatait? Van-e szándék e folyamatba bevonni a társadalmi szervezeteket, egyházakat, állampolgárokat? Amikor a kormányzat komoly, milliárdos nagyságrendű forrásokat biztosít az állampolgárok tájékoztatására, lesz-e arra is elegendő forrás, hogy a korrupció elleni fellépéssel kapcsolatban tájékoztató kampányra áldozzon?

Visszatérve a bejegyzés elején felvetett kérdésre: lehet-e más a kormányzati antikorrupciós stratégia, mint elavult és gyenge, ha nincsen mögötte kormányzati stratégiai szemlélet, megfelelő erőforrás és széles körű, társadalmi együttműködés? Jó hír és fontos üzenet, hogy ez a mostani helyzet egyáltalán nem kőbe vésett állapot, lehet rajta változtatni.

A közigazgatás erkölcsi problémái a kettős hatás logikájában (Zs. P.)

A játékelméletek az etikai dilemmák korlátozott területét ölelik át. Médiaetikai könyvemben¹¹ ezért kiegészítettem azokat a „kettős hatás” és a „legkisebb rossz, legnagyobb jó” elvével. Utóbbi esetben a feladat az, hogy két jó közül a nagyobb jót kell megtalálnunk, avagy két rossz közül a kisebbik rosszat. A kettős hatás pedig a nem szándékolt hatások minimalizálási követelményéről szól.

A kettős hatás felhívja a figyelmet arra, hogy sok döntésünk következménye a nemkívánatos externália. Az nyilvánvaló, ha azért hozunk meg egy döntést, hogy épp a mellékhatás érvényesüljön, az nem lehet helyes. Ám nem olyan könnyű felismerni az ilyesmit, mert a gonoszság rejtve marad, mert kimagyarázzák, és mert sok esetben önmagukat is becsapják a döntési helyzetben lévők.

Lássunk erre néhány példát! A jogalkotók olyan döntést hoznak (hálapénz eltörlése), amelynek nem kívánt mellékhatása, hogy az emberek a magánegészségügybe áramlanak. A KLIK (Klebensberg Intézményfenntartó Központ) – korábban a helyi polgármester – olyan döntést hoz (az egyházi iskolák arányának növelése az államival szemben), amelynek következménye, hogy a térségben növekszik a szegregáció. Az önkormányzat olyan döntést hoz (ipari

¹¹ Legutóbbi kiadását lásd ZSOLT Péter (2006): *Médiaetika*. Vác: EU-Synergion.

létesítménynek ad el önkormányzati területet), amelynek az a következménye, hogy a víztisztító berendezések kapacitása elégtelenné válik.

Ha a példákat elemezni kezdjük, akkor egyes esetekben feltételezhetjük, hogy az előre gondolkodás hiánya okozza a bajt, esetleg valamilyen kényszerhelyzet. Másoknál nem tudjuk eldönteni, mi volt az eredeti szándék. És vannak olyanok, amelyeknél egyértelmű, hogy a mellékhatás a valódi cél. Utóbbira találunk még egy igen egyértelmű példát. A Nemzeti Dohányboltok létrehozásának kommunikációs indoka a dohányzás visszaszorítása volt, célként az egészséget nevezték meg. Ám aligha kétséges, hogy a mellékhatás volt az igazi motiváció, vagyis az, hogy a tulajdonosi hálót újrendezzék. Ez a típusú központi szándék korrupcióként végigsöpört az egész közigazgatáson, a legutolsó faluban is a helyi hatalmi struktúrának megfelelően történt az engedélyek kiosztása.

A Covid időszaka a legnehezebb időszak volt az egészségügy számára, mégis ekkor hozták meg nem csupán a hálapénz büntethetőségének törvényét, hanem azt is, hogy az orvosok, ápolók nem „repkedhetnek” egyik rendelőből a másikba, egyik kórházból a másikba, nem vállalhatnak pluszállásokat. Mindkét intézkedés csökkentette az egészségügyi ellátás diverzitását, és számos orvost arra készítetett, hogy csak a magánpraxisát folytassa, aminek következtében még inkább nőttek a várólisták. Az egészségügy piacosításához fűzhetők politikai és gazdasági érdekek, ám a közhangulat olyan egészségügyet vár el, ahol a társadalombiztosítási járulékon kívül nem kell fizetni. Nem lehet azt mondani, hogy nincs és nem lesz ilyen, mert az politikai következményeket von maga után. Az „okos” politikus tehát olyan helyzetet teremt, amelyben a dolgok spontán módon futnak végig, ugyanakkor hivatkozhat arra, hogy azok nemkívánatos következmények voltak. Számos döntéshozó gondolhatja azt, hogy tényleg nem a mellékhatás volt a cél, hogy tényleg csak helyes, etikus egészségügyi rendszert kívántak megvalósítani, ezért is emelték a fizetéseket olyan jelentős mértékben. Mégis élhetünk a gyanúperrel, hogy egyes döntéshozókban megvolt a fenti szándék is. Nem véletlenül nem kívántak egyeztetni sem a Magyar Orvosi Kamarával, sem a Magyar Orvosok Szakszervezetével, amelyek kezdettől fogva a nem kívánt mellékhatásokra akarták felhívni a figyelmet. Ez ugyanakkor eldönthetetlen kérdés. A lelkekbe, a szándékokba nem látunk bele, azt viszont láthatjuk, hogy erős önigazoló érvelések jelennek meg. Sokan önmagukat is meggyőzhetik arról, hogy nem kívánt mellékhatás fut végig a rendszeren. Akárhogy is, de a hálapénzt ki kellett vezetni. – A Nemzeti Dohányboltok esetében, ugye, ilyesmiről nincs szó, ott egyértelmű volt a szándék és a végeredmény is.

Egész biztos, hogy egyetlen önkormányzatnak sem célja, hogy a szennyvíz elöntse a települést, mégis igen gyakori, hogy a nem fenntartható növekedés következménye ez. Számos agglomerációs település forgatókönyvét írjuk le ezzel a példával. Az etikus településfejlesztés nyilván az volna, ha előbb építenék meg a víztisztítót, majd ennek kapacitása függvényében engednének be új lakosokat és ipart. Ám az előrelátás nemcsak hiányzik, de a *szándékos vakság* is tetten érhető. A döntéshozó csak a pénzbevétel szükségességét látja. A terület eladásából, az iparüzési adóból származó bevételre szüksége van – aztán majd lesz valahogy a víztisztítóval is. Majd ha szükséges, bővítjük, pályázunk nagyobbra, biztos lehet majd EU-s pénzeket is szerezni. Nem az előrelátás hiányzik, a konfliktus tudható, de ezt sokszor egyszerűen nem akarják tudomásul venni. Ez a szándékos vakság. Illetve van erre egy másik mondásunk is, a Pató Pál-i „Ej, ráérünk arra még!”.

Van itt még egy érdekesség: az állam különböző hatóságokat működtet annak érdekében, hogy a fejlődés egyensúlyban maradjon. Engedélyeztetési eljárások szükségesek egy gyár telepítéséhez, és azt megakadályozhatja a vízügyi hatóság, ha úgy látja, hogy nincsenek meg a szükséges feltételek, előbb a víztisztító kapacitását kellene növelni. Csakhogy itt meg gyakran hiányoznak a hősök, akik le mernek állítani egy beruházást. Óriási a korrupciós kockázati tényező is, mert van az a pénz, amiért érdemes az engedélyt kiadni, és végül kiemelt beruházássá is lehet tenni valamit, aminél fogva épp a kormány korlátozza a szakmai állami szervezeteinek működését, nem nyilvánosan, hanem informális módszerekkel. (Például leváltja azt a tisztviselőt, aki a víz tisztaságát tartja szem előtt, és ebben az értelemben az integritásának megfelelően cselekszik.)

De ne kanyarodjunk el az alapvető kérdéseinktől! A kettős hatásra említünk még egy példát, amelynek a szegregáció a következménye. Itt sem világos, hogy nem maga a szegregálódás-e az eredeti szándék. Hogy a helyi magyar lakosok hadd vihessék olyan iskolába a gyerekeiket, ahol nincsenek cigányok. Mert ha vannak, esetleg más településre költöznek, elvándorolnak, vagy csak a szomszéd település iskolájába íratják be őket. A többség elvárásainak való megfelelés hosszú távon okozhat olyan nemkívánatos következményeket, amelyek viszont már kezelhetetlenek.

Még egy példát említek a rövid és hosszú távú ellentmondások fogolydilemmáinak területéről. Csökkentsük az iskolában eltöltendő kötelező évek számát, mert az a rövid távú érdeke az oktatóknak is, és a szülők sem szeretnék, hogy többszörösen bukott 18 évesek üljenek az iskolapadban a 14 éves gyerekeik mellett. A nemkívánatos mellékhatás, hogy a 16 év fölöttiek könnyen kikerülnek

az iskolarendszerből, kevesebben mennek szakközépiskolába, több lesz a közmunkás. Nyilván minél alacsonyabb a tankötelezettség (most nálunk 16 év), annál műveletlenebb lesz a nemzet. Ami rövid távon megoldani látszik egy problémát, az hosszú távon viszont kettészakítja az országot, növeli a szegregációt. Végül mindenkinek rosszabb lesz, ha a társadalmi feszültségek a robbanásig fokozódnak. (Lásd például a 2005-ös párizsi gyűjtogatásokat, amelynek az volt az oka, hogy a Sarkozy-kormány csökkentette a tanárok jelenlétét a már szegregálódott területeken.)

Ez utóbbi példa a kettős hatáson belül ráadásul még fogolydilemma is. Tudjuk jól, hogy a fogolydilemmákat két úton lehet kivédeni. Az egyik a közvélemény etikai szintű átalakítása, vagyis hogy az állampolgárok azonosuljanak azzal az értékkel, hogy a szegregáció nem jó dolog, és ezért áldozatot kell hozni a jelenben. A másik, hogy a döntéshozók alakítják át a fogolydilemmát. Például úgy, hogy a tanárok eszközöket kapnak a kezükbe arra, hogy miként kezeljék a nehezebb eseteket, amelyek ugyanakkor még nem patológiásak, ezért nem igényelnek a fiatal számára zárt osztályt. Hogy ebbe az irányba is lehet haladni, arra jó példa a finn oktatási rendszer.

A következő alkalommal a legkisebb rosszal és a legnagyobb jóval fogjuk folytatni.

A fogolydilemma a közigazgatásban (Zs. P.)

A társadalom és a közigazgatás rossz kapcsolata magában rejti a fogolydilemmát. Például az állampolgárok egy része népszavazást szeretne. Egy másik része megakadályozza ezt azzal, hogy előbb nyújtja be a kezdeményezést, és olyat ad be, amely visszautasításra esélyes, hiszen szándékosan rosszul van megfogalmazva. Ám a szabály, az szabály: ugyanabban a témában Magyarországon egy bizonyos ideig nem szabad benyújtani népszavazási kezdeményezést. Maga a szabály a jogalkotó részéről egyfelől érthető. Célja, hogy ne terhelődjön túl a társadalom. Másfelől viszont látjuk, hogy másutt nincs ilyen szabály, és úgy tűnik, az emberek el tudják dönteni, melyik szavazásra menjenek el, melyikre ne. Talán mert elég felnőttek a döntés meghozatalához. De nem is ez most a lényeg, hanem az obstrukciós népszavazási kezdeményezés kivizsgálatlansága.

A társadalom és a közigazgatás rossz kapcsolata sokszor az állam rossz működéséből származik. Az állam vagy korrupciós befolyásoltság miatt, vagy spon-tán rossz működése miatt úgy kívánja megoldani a helyzetet, hogy a problémát

a szőnyeg alá sepri. Ám a problémák ettől nem megoldódnak, hanem felgyülemlelenek és elmérgesednek.

Egy integritásképzési gyakorlatunkban, amelyet az új-zélandi régiségkereskedőről neveztünk el, a kereskedő elteszi a sima blokkokat magyarországi tartózkodása idején, mondván, hogy azokat odahaza költségként elszámolhatja. Mire a tolmácsa, egy magyar fiatalember, jó szándékból odaadná a saját blokkjait is, hogy azokat is számolja el, de a kereskedő visszautasítja, hiszen azok mögött nem az ő fogyasztása van.

Itt a fogolydilemma jobban kibontakozik, mint az előző példánál. Ha ugyanis az új-zélandi átvinné a magyar szokást, hogy mindenféle blokkot el kíván számolni, az új-zélandi hatóság kénytelen volna szigorítani, és csak számlákat elfogadni, aminek kikérése bonyolultabb, hosszabb ideig tart. A végén semmivel se jutnának több elszámolható költséghez az új-zélandiak, ellenben a hatóság és az állampolgár között egy rabló-pandúr viszony alakulna ki.

A játékelmélet úgy szól, hogy amíg kisszámú a dezertáló, azaz kevés a csaló (a mi példánkban a más blokkját is elszámoltató személy), addig azt a rendszer még elbírja, és az etikai szabályok alól kibúvók is jól járnak. Amikor viszont már túl sokan vannak, a rendszer kénytelen szigorítani, amivel senki sem jár jobban, ellenben beindul a hatóság és a polgárok között a kijátszási-elkapási helyzet, a közérzet pedig egyre romlani fog.

Hogy lehet alacsony szinten tartani a dezertálók számát úgy, hogy közben a lazább szabályozás is működhessen, és az emberek és a hatóságok között is megmaradjon a szövetség? Azt hiszem, a „szövetség” szón van a hangsúly. Valamiképpen be kell építeni a társadalomba, hogy az adózási fegyelem közösségi értéket képvisel, valamint azt is, hogy olyan polgárokat kell nevelni, akik magukénak érzik a közösséget. De a szabályozás kénytelen a társadalom etikai szintjéhez igazodni.

Nemcsak a társadalom kíván erkölcsi fejlesztést, hanem ugyanígy a hatóságok is. El kell érni, hogy a küldetésüknek megfelelően működjenek. És itt visszatérhetünk az első példánkra: ha a népszavazás obstruálását jelentő Választási Bizottság és az azt kivizsgáló rendőrség cselekszik, akkor az emberek úgy érzik, védik a jogaikat. Hiszen bármelyikünk lehet népszavazási kezdeményező, és ha bízhat a hatóságokban, akkor társadalmi cselekvésre szocializáltságát nem rombolják le. Már ha volt ilyen szocializáltsága.

Tyúk-tojás kérdés, hogy mi van előbb: az emberek vagy a hatóság. Az új-zélandi régiségkereskedőnek kell előbb megszületnie Magyarországon is, vagy

annak a hatóságnak, amelyik alapvetően nem rosszhiszemű, de ha szükséges, fellép az igazság és a jogtisztaság nevében?¹²

De mi a baj a főispánokkal? (K. P.)

Az elmúlt napokban¹³ fellángolt a közéleti vita a kormány megbízottaknak főispánokká, a megyéknek pedig vármegyékké történő átnevezéséről. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy ez a tervezett döntés inkább a magyar nemzeti hagyományok ápolásáról, a múlt iránti tiszteletéről szól, vagy inkább csak egy formális, érdemi jelentőség nélküli módosításról van-e szó.

Az alábbiakban annak járok utána, hogy vajon egy ilyen módosítás megvalósítása milyen hatással van a szervezeti kultúrára, a szervezeti integritásra. Előrelendíti-e az integritás ügyét, vagy éppen ellenkezőleg, inkább zavart okoz és hátráltatja?

A téma vizsgálatához először is nézzük meg, kik voltak a főispánok, és mi volt a vármegyék szerepe az elmúlt évszázadokban! Szerencsére ebben segítségemre van a magyar állam- és jogtörténetórán tanultak előhívása. Sokan arra hivatkoznak, hogy a vármegyerendszer kialakítása még Szent István nevéhez kötődik, így a megyék nevének vármegyére módosítása e történelmi hagyomány továbbélése. Nos, akik ezt állítják, bizonyára kevésbé mélyedtek el a magyar jogtörténet tanulmányozásában. Ebben az esetben ugyanis tudhatnák, hogy a Szent István által kialakított közigazgatási rendszer helyébe a 13. század elején lépett a királyi szervisek által öngazgatási célra kialakított vármegyerendszer, és ez a későbbi nemesi vármegye elődje. A főispánok pedig e nemesi vármegye formális vezetését ellátó arisztokraták voltak, míg a vármegye élén a tényleges hatalmat gyakorló alispánok álltak.

A vármegyék valóban fontos szerepet játszottak a rendi kiváltságok megőrzésében, illetve a magyar hagyományok ápolásában. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy ezek az intézmények – legalábbis az 1848-as forradalom és szabadságharcig – a vármegyei nemesek igazgatási szervei voltak, a lakosság

¹² A cikk apropóját adó hír az alábbi linken olvasható: ERDELYIP (2015): Bármilyen áron meg kell akadályozni, hogy népszavazás legyen a vasárnapi zárva tartásról. *444.hu*, 2015. november 11. Online: <https://444.hu/2015/11/11/barmi-aron-meg-kell-akadalyozni-hogy-nepszavazas-legyen-a-vasarnapi-zarva-tartasrol>.

¹³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. június 26.

túlnyomó többségét alkotó jobbágyoknak a vármegye igazgatásába beleszólásuk nem lehetett.

Ennek tükrében a 21. századi Magyarországon furcsának tűnik, hogy egy olyan jogintézményt próbálunk haló poraiból feltámasztani, amely alapvetően a társadalom kiváltságos, szűk csoportjának öngazgatási szerve volt, amelynek működésébe a társadalom nagyobb része bele sem szólhatott, jöllehet a vármegye igazgatási terheit és működtetését mégis utóbbinak kellett állnia.

Azt tehát leszögezhetjük, hogy nem minden régi jogintézményhez kötődnek pozitív elemek, és az, hogy régen is volt ilyen jogintézmény, még nem ok arra, hogy a 21. században is legyen. Különösen akkor, ha a társadalmi emlékezet nem őríz túl szép képet a vármegyei adminisztrációról, legyen szó főispánokról, főszolgabírokról vagy hajdúkról.

Az elnevezések módosítása ugyanakkor értékválasztás is. Arra utal, hogy a régi intézmények önmaguknál fogva, kritikai elemzés és értékelés nélkül értékesek, az elmúlt évtizedek elnevezései pedig idegenek, nemzetietlenek. Ha azonban ezt a logikát követjük, akkor hol lehet a határ? A főispán után jönnek az alispánok, szolgabírók, hajdúk, az úriszék, valamint a nemesi címek és rangok? Nem hiszem, hogy ez lenne a jövőbe vezető út.

Sokan azt mondják, hogy az átnevezés pusztán csak formalitás, nem kell neki túlságosan nagy feneket keríteni. Ők elfeledkeznek arról, hogy minden változás bizonytalansággal, pluszfeladatokkal és -költségekkel is jár. Ugyanakkor a formális változások elterelik a figyelmet a valódi reformok szükségességéről például az illetményrendszer, a közigazgatási szervezet, a szűkülő szakmai döntéshozatal terén, hogy csak néhányat említsünk. Ezen túl a változások jelentős adminisztratív teherrel is járnak: vajon kiszámolta valaki, hogy hány új pecsétet, fejléceket és névtáblát kell legyártani, hány szervezetet kell átnevezni a közigazgatási szerveken kívül az egészségügyben, a rendvédelemben, a szociális szférában és a közoktatásban? Az integritás és a szakmaiság követelményeinek érvényesítése érdekében jó lenne egy-egy ilyen, az Alaptörvény szövegét is érintő döntés előtt szakmai előterjesztést is látni, és ezekről a kérdésekről szakmai vitákat folytatni. De azt hiszem, ezek a felvetéseim következmény nélküli, pusztába kiáltott szavak maradnak.

Az új Korruptióellenes Munkacsoportról (K. P.)

Amíg csatornánk szerkesztői – reményeink szerint jól megérdemelt – nyári pihenésüket töltötték,¹⁴ fontos fejlemények történtek a kormányzati korruptiómegelőzés háza táján. Nyilván nem függetlenül az Európai Bizottsággal folytatott tárgyalásoktól, a kormány új Korruptióellenes Munkacsoport létrehozásáról döntött. Jőmagamnak van némi személyes tapasztalatom a korábbi munkacsoport gyakorlati működésére vonatkozóan, ezért e bejegyzésben arra teszek kísérletet, hogy a részleteit tekintve bemutassam az új munkacsoport működési sajátosságait.

Mindenekelőtt az 1337/2022. (VII. 15.) Korm. határozat legelső pontja érdemelhet figyelmet. E szerint a kormány Magyarország Helyreállítási és Ellenállóképességi Tervének végrehajtása érdekében hozza létre a Korruptióellenes Munkacsoportot. Álláspontom szerint ez egyrészt burkoltan utal a munkacsoport korlátozott feladat- és hatáskörére, hiszen az a hivatkozott terv végrehajtásának érdekében jött létre. Másrészt sokatmondó, hogy a kormányhatározat szövegéből elmaradtak az antikorrupciós célokra – például a korruptió elleni fellépés fontosságára – utaló szófordulatok.

A munkacsoport feladata a kormányhatározat szerint: „a korruptió gyakorlatok felderítésének, kivizsgálásának, üldözésének és szankcionálásának javításával összefüggő javaslatok kidolgozása”, ezek végrehajtásáról éves jelentés készítése a kormány részére, valamint „javaslattétel a korruptió megelőzésének és felderítésének javítását célzó gyakorlati intézkedésekre és a hatóságok közötti információáramlás javítását célzó gyakorlati lépésekre”. E kormányhatározati pontok értelmezése során arra a megállapításra juthatunk, hogy egyrészt új antikorrupciós javaslatok megfogalmazása tartozik a munkacsoport feladatkörébe (leginkább a korruptió büntetőjogi üldözésére vonatkozóan), másrészt a jelenlegi antikorrupciós intézkedések gyakorlati tapasztalatokon alapuló finomhangolása. E megközelítéssel akár egyet is érthetünk, bár másokkal együtt vallott szakmai álláspontom szerint a korruptió következetes üldözésének legnagyobb akadálya nem a büntetőjogi keretek hiányosságaiban vagy az információáramlás elégtelenségében rejlik, hanem a szabályok következetes alkalmazásának hiányában, egyes esetekben pedig következetes figyelmen kívül hagyásában.

A kormányhatározat arról is rendelkezik, hogy a munkacsoport elnöke az igazságügyi miniszter által megbízott, az általa vezetett minisztériumban

¹⁴ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 4.

működő politikai vagy szakmai felső vezető. Ez a rendelkezés több szempontból is sajtáságos, és további kérdéseket vet fel. Mindenekelőtt abból indulhatunk ki, hogy a korrupciómegelőzés az előző és a jelenlegi kormányzati struktúrában a belügyminiszter feladat- és hatáskörébe tartozik. Az Európai Bizottsággal folytatott tárgyalások során e témában Navracsics Tibor területfejlesztési miniszter egyezett, míg a hivatkozott kormányhatározat a Korrupcióellenes Munkacsoport elnöki feladatait az igazságügyi miniszterhez telepíti, jóllehet annak erős politikai vonatkozásai miatt megítélésem szerint jobb helye lenne a Miniszterelnöki Kabinetirodán vagy a Miniszterelnökségen. Az mindenesetre a sors (?) furcsa fintora, hogy a Korrupcióellenes Munkacsoportot az a tárca fogja koordinálni, amelynek második embere ellen jelenleg is súlyos vesztegetési ügyek gyanúja miatt eljárás van folyamatban.

A munkacsoport tagjaira vonatkozóan a kormányhatározat lényegében valamennyi, a téma szempontjából releváns minisztériumot és autonóm államigazgatási szervet felsorolja, és számukra a szakmai felső vezető, illetve az első számú vezető részvételét írja elő.

A munkacsoport nyitott a civil szervezetek számára is, ugyanis a kormányhatározat szövege szerint „a Munkacsoport elnöke a Munkacsoport üléseire meghívja a korrupcióellenes küzdelem témáját érintő tevékenységet folytató és – az igazságügyi miniszter nyilvános felhívására – részvételi szándékukat előzetesen regisztráló szervezetek képviselőit”. Az majd csak a gyakorlati működés során fog kiderülni, hogy ebben az összetételben hogyan ülészhethet a munkacsoport.

Mindenesetre az első alkalomig már nem sok idő van hátra, hiszen alakuló ülését legkésőbb 2022. szeptember 15-én meg kell tartania.

Az újabb Korrupcióellenes Munkacsoportról (K. P.)

Gyorsan és furcsán örölnék mostanság a kormányzati malmok, különösen, ha a korrupció megelőzéséről van szó. A napokban¹⁵ írtam egy bejegyzést az új Korrupcióellenes Munkacsoportról, de még mielőtt alaposabban kivesézhettem volna a témát, és leírhattam volna, miért is problémás a konstrukció, változott a kormányzati álláspont, és mégsem az eredeti tervek szerint jön létre a munkacsoport.

¹⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 18.

Időközben ugyanis hatályba lépett egy újabb kormányhatározat, amely határon kívül helyezte a korábbi, így a Korruptióellenes Munkacsoport úgy szűnt meg, hogy egyszer sem ült össze, és nem hagyott érdemi nyomot a magyar közjogi rendszerben.

Van mááásik! – mondhatná erre Eötvös Gábor, a híres zenebohóc. És valóban. Ami a cirkusz porondján hihetetlennek tűnik, az a korrupciómegelőzés területén sem megvalósíthatatlan. Az európai uniós források lebonyolítását érintő jogellenességek és szabálytalanságok megelőzése, felderítése és kijavítása érdekében működő független hatóság felállításával összefüggő feladatokról szóló 1424/2022. (IX. 5.) Korm. határozat ugyanis új Korruptióellenes Munkacsoport felállításáról rendelkezik.

Amíg azonban a korábbi kormányhatározat meglehetősen részletesen meghatározta, hogy kik vehetnek részt a munkacsoport munkájában, az új határozat ennél sokkal szűkszavúbb. Mindössze annyit ír elő, hogy abban kormányzati és nem kormányzati szereplők létszám és szavazati jog tekintetében paritásos alapon vesznek részt, vagyis e két blokk között egyenlő viszony, illetve egyenlőség áll fenn. Az új kormányhatározat további fontos rendelkezése, hogy az újabb Korruptióellenes Munkacsoportnak 2022. december 1-jéig kell létrejönnie, és működéséhez az ugyancsak létrehozandó antikorrupciós hatóság nyújt adminisztratív támogatást. A lakonikus tömörségű kormányhatározat még annyi iránymutatást ad, hogy a munkacsoport létrehozásáért az igazságügyi miniszter felel, aki egy sor miniszterrel, valamint az Európai Bizottsággal, az OECD-vel és más hazai és nemzetközi szervezetekkel konzultálva készíti el a munkacsoport (és a független hatóság) működésével összefüggő jogszabályok tervezeteit.

A kormányhatározat szövege alapján tehát azt mondhatjuk, hogy a korábbinál komplexebb, saját jogszabályi háttérrel, infrastruktúrával és költségvetéssel rendelkező szervezet jön létre. Ha másért nem, a saját infrastruktúra és költségvetés okán tehát egy jelentősebb szervezet létrehozása várható. Ugyanakkor véleményem szerint az új szervezettel kapcsolatos szakmai aggályok korántsem rendeződtek megnyugtatóan.

Jómagam viszonylag régóta követem nyomon a korrupciómegelőzéssel foglalkozó nem kormányzati szervezetek munkáját, és talán nem túlzás azt állítani, hogy ismerem is szakmai munkájukat és kompetenciájukat. A nagy kérdés, hogy ebben az egyszerűnek látszó struktúrában hogyan jön ki a matek abban az esetben, ha a nem kormányzati szervezetek (ideértve mondjuk az Állami Számvevőszéket, illetve a Transparency International Magyarországot) között nincsen meg az összhang. Állíthatjuk-e, hogy ebben az esetben a kormányzati álláspont

érvényesül? Vajon mi alapján választódnak ki a Korrupcióellenes Munkacsoport nem kormányzati szervezetei? Nem lenne sokkal egyszerűbb a bonyolult szabályok és szavazati struktúra helyett inkább meghallgatni a szakmai javaslatokat, és megvalósítani őket, ha arra érdemesek?

Azt hiszem, a közös gondolkodás és egymás álláspontjának türelmes és értő meghallgatása jelentősen megkönnyítené a munkát, különös tekintettel arra, hogy a leendő munkacsoport tagjainak nem egymás, hanem a korrupció ellen kell küzdeniük.

Az Integritás Hatóságról – Örülünk, Vincent? (K. P.)

A kormány pénteken¹⁶ benyújtotta azt a törvénycsomagot, amely az Európai Bizottsággal történő megegyezés érdekében tett törvénymódosításokat tartalmazza. Az európai uniós költségvetési források felhasználásának ellenőrzéséről szóló törvényjavaslat igazi salátatörvény:¹⁷ 32 oldalon keresztül sorakoznak benne az új intézmények, az Integritás Hatóság és a Korrupcióellenes Munkacsoport működését meghatározó szabályok, amelyek javíthatják az uniós költségvetési források felhasználását. A *Ponyvaregény* című filmből vett idézettel élve: „Örülünk, Vincent?” Avagy ez az a keret, amely radikális fordulatot hoz a korrupció elleni fellépés területén?

Sajnos korántsem. Lényegében arról van szó, hogy a kormány uniós nyomásra létrehozott egy olyan szervet, amely a tervek szerint ösztökéli majd az eddig is szuboptimális hatékonysággal működő állami szerveket a helyes jogértelmezésre és a korrupció elleni cselekvésre. Amint azt láthattuk, a korrupció elleni határozott fellépésnek eddig sem az volt az akadálya, hogy Magyarország ne rendelkezett volna megfelelő jogi keretekkel vagy szervekkel e feladatok ellátására. Van ügyészségünk, rendőrségünk, Állami Számvevőszékünk, Nemzeti Védelmi Szolgálatunk és Kormányzati Ellenőrzési Hivatalunk is, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Sőt, azt még a nemzetközi szervezetek is elismerik, hogy a magyar Büntető törvénykönyv rendelkezései megfelelnek a nemzetközi egyezmények követelményeinek.

¹⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 25.

¹⁷ Salátatörvény: sajátos jogalkotási technikával a hatályos jogszabályok tömegének meghatározott szempont szerinti felülvizsgálatát egy törvény végzi el a különböző jogszabályok egyes pontjait módosítva.

A nagy problémák ugyanis a törvények végrehajtásával vannak. A szelektív és nem következetes jogalkalmazással, a felelős pozícióban lévő vezetők büntetőjogi érintetlenségével, érinthetetlenségével. Ha e szervezetrendszerre rátelepítünk egy újabbat anélkül, hogy az alatta lévő szervezeti struktúrán és bevett, helytelen gyakorlatokon változtatnánk, vajmi kevés esély van a sikerre és a változásra.

A problémák ugyanis strukturálisak. Legelsőként lehetne említeni az elköteleződés hiányát. Noha valamennyi releváns hazai és nemzetközi felmérés azt mutatja, hogy a korrupció Magyarországon jelentős probléma, a korrupció elleni intézkedések meghozatalához jelentős nemzetközi nyomásra volt szükség. Egy kicsit lesarkítva a kérdést: antikorrupciós intézkedések vagy államcsőd? A kormányzat erre bölcsen az előbbi mellett döntött, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy az intézkedéseket lelkesen, a hatásosság, valamint eredményesség szempontjai szerint hozták meg. A törvényjavaslat szövegéből inkább a jogászkodás és a politikai károk minimalizálásának szándéka süt.

Számomra a fájó pont, amely miatt nem látok okot az örömrre, a jogalkotási folyamat teljes átláthatatlansága. A szemünk előtt zajlik egy újabb autonóm államigazgatási szerv létrehozása, amely kétharmados többséget igényel, de a nyilvánosság ebből semmit nem érzékelhet. Sőt, az is csak alig hét hete derült ki, hogy ilyen hatóság létrehozása szükséges. A jogalkotó szemmel láthatóan kapkod, mert hamarosan körmére ég a gyertya, és ha nem siet, jön az államcsőd (vagy ismét az IMF). Az, hogy erről a magyar társadalom, a szakmai szervezetek és más érintettek mit gondolnak, nyilvánvalóan senkit nem érdekel.

Maga a létrejövő szervezet is súlyos hatásköri hiányosságokkal terhelt. A magyar kormány láthatóan el akarta kerülni az Európai Ügyészséghez való csatlakozást, az Európai Bizottság (és a magyar társadalom) pedig elhalasztotta a kedvező pillanatot, hogy ezt kikényszerítse, hiába az ezért összegyűjtött több százezer aláírás. Helyette létrejön egy hatóság, amelynek hatásköre kizárólag az uniós források felhasználásának felügyeletére terjed ki. A magyar költségvetési források így meglehetősen laza kontroll alatt maradnak, és e területen lényegében minden marad a régiben.

Hamar munka ritkán jó (K. P.)

Úgy tűnik, hogy az elmúlt napokban¹⁸ a *Magyar Közlöny* a korrupció megelőzés iránt érdeklődők számára a legfontosabb olvasmánnyá nőtte ki magát. Kis túlzással hetente kerülnek nyilvánosságra olyan döntések, amelyek a korrupció elleni fellépés témáját érintik. Ezt a jelenséget akár öröndetesnek is lehetne mondani, ha nem állna éles kontrasztban azzal az eseménytelenséggel, amely az elmúlt években volt tapasztalható.

Mindenesetre a *Magyar Közlöny*ben újabb kormányhatározat jelent meg, egészen pontosan a 2020–2022 közötti időszakra szóló középtávú Nemzeti Korrupcióellenes Stratégia, valamint az ahhoz kapcsolódó intézkedési terv elfogadásáról szóló 1328/2020. (VI. 19.) Korm. határozat kormányzati struktúraváltással összefüggő módosításáról szóló 1464/2022. (IX. 29.) Korm. határozat.

Formailag nézve nincsen szó többről, mint egy technikai jellegű kormányhatározat-módosításról, amelyet a kormányzati struktúra változása tett szükségessé. Ugyanakkor, ha jobban megnézzük a határozati pontokat, feltűnhet, hogy nemcsak a határozat végrehajtásáért felelősök változtak, hanem a végrehajtási határidők is, összesen négy esetben.

Van, ahol a határidőt csak egy hónappal tolták ki, van azonban, ahol a határidő egy újabb fél évvel módosult. Ilyen rendelkezés például az egységes jogszabályi háttér megteremtésének lehetősége a közpénzből finanszírozott jelentős beruházások előkészítésére és lebonyolítására, illetve integritási kockázatainak kezelésére vonatkozóan, valamint az ISO 37001 antikorrupciós irányítási rendszerek szabvány alkalmazási feltételeinek vizsgálata az állam többségi befolyása alatt álló gazdasági társaságoknál, illetve az erre vonatkozó javaslatétel.

Mondhatnánk, hogy a határidő néhány hónappal való módosítása még nem akkora katasztrófa. Valóban, ugyanakkor a vonatkozó kormányhatározat 2020 júliusában született, és meglehetősen hosszú, másfél éves határidőt írt elő ez utóbbi két feladat végrehajtására. A határidő közeledtével ugyanakkor 2021 decemberében újabb kormányhatározat született a határidők módosításáról 2022. december 31-ig. Ezt követte a mostani újabb határidő, ezúttal 2023. június 30-ig. A feladatok végrehajtásával foglalkozó előterjesztéseket azonban mind ez idáig nem tárgyalta és nem fogadta el a kormány.

A határidők tologatásából az következik, hogy egyes kormányhatározati feladatokkal látványosan nem tud megbirkózni a felelős tárca. Vagy nincs meg

¹⁸ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. január 30.

hozzá a megfelelő kompetencia vagy a kellő politikai akarat, hogy egyes – véleményem szerint nem túl bonyolult – feladatokat végrehajtsa a kijelölt tárca. A feladatoknak szemmel láthatóan nincsen felelőse, és úgy tűnik, felelősséget sem vállal senki egy-egy, kormány által előírt feladat végrehajtásáért.

A kérdés, hogy ilyen feltételek mellett mennyire lehet komolyan venni egy kormányhatározati intézkedést, illetve magát a kormányhatározatot. Vajon nem az a vonatkozó feladatok sorsa, hogy a formalitás kedvéért megjelenjenek a kormányhatározatban, de végül ne történjen velük semmi?

A fenti gondolatmenetnek különös aktualitást ad, hogy a kormány újabb antikorrupciós keretrendszer kidolgozását vállalta, vagyis a jogszabályi változások alapján további korrupcióellenes intézkedések meghozatalát. Kérdéses ugyanakkor, hogy a korábbi vállalások látványos halogatása és nemteljesítése mennyire nyújt mintát az új antikorrupciós vállalásokhoz. Azzal ugyanis nem igazán jutunk előre, ha a kormány új antikorrupciós intézkedéseket fogad el, majd ezek végrehajtási határidejét egy évvel vagy fél évvel újra és újra kijebbi tolja.

Új sóhivatal vagy új fejezet? (K. P.)

A hosszúra nyúlt kiválasztási eljárást követően pénteken¹⁹ kinevezték a korrupció elleni csúcsszerv, az Integritás Hatóság három új vezetőjét. A kinevezés óta eltelt időszak meglehetősen rövid ahhoz, hogy az eddigi fejleményeket értékelni lehessen, és az új vezetőknek sem volt még lehetőségük arra, hogy terveikről, elképzeléseikről nyilatkozzanak.

Mit is lehet tudni róluk? Az Integritás Hatóság elnöke Biró Ferenc, aki az elmúlt húsz évben nemzetközi tanácsadó cégeknél dolgozott csalás elleni rendszereken, és belső vizsgálatokat vezetett. Az egyik elnökhelyettes Dabóczi Kálmán, aki arról ismert, hogy négy évig volt a BKV vezérigazgatója. A másik elnökhelyettesnek pedig Holbusz Tímeát jelölte az Állami Számvevőszék elnöke, róla egyelőre annyit lehet tudni, hogy az Európai Támogatásokat Auditáló Főigazgatóság (EUTAF) egyik igazgatója. Amíg az elnökről a rendelkezésre álló adatok alapján el lehet mondani, hogy komoly szakmai tapasztalata és gyakorlata van a korrupció elleni fellépés terén, addig az alelnökök esetében az erre vonatkozó információk meglehetősen hiányosak. Csak bízhatunk benne, hogy a szervezet vezetésére vonatkozó alapvető információk hamarosan elérhetőek lesznek.

¹⁹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. november 6.

Az Integritás Hatóság létrehozására vonatkozó magyar vállalatok tehát jórészt teljesültek, a jogszabályi követelmények megteremtésén túl immár a hatóság igazgatósága is felállt, és megkezdheti munkáját. De milyen fő feladatai lesznek e szervnek?

Elsődleges feladata az Európai Unió pénzügyi érdekeinek a védelme. Egészen pontosan akkor kell fellépnie, ha „valamely, az európai uniós források felhasználása vagy annak ellenőrzése körében feladat- és hatáskörrel rendelkező szervezet, ideértve a szerződéskötőt is, nem tette meg a szükséges lépéseket olyan csalás, összeférhetetlenség, korrupció és egyéb jogsértés vagy szabálytalanság megelőzésére, felderítésére és kijavítására, amely érinti az európai uniós költségvetéssel való hatékony és eredményes pénzgazdálkodását vagy az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmét, vagy ennek komoly kockázata felmerül”.²⁰

Ennek keretében egyik legfontosabb feladata az integritási kockázatok elemzése, illetve ezzel kapcsolatban jelentés megfogalmazása. Működési tapasztalatait éves integritásjelentésben foglalja össze, ugyanakkor ajánlásokat is kiadhat a közbeszerzési gyakorlat javítása érdekében. A hatóság ezen túl vizsgálati eljárást folytat annak érdekében, hogy feltárja azokat a körülményeket, amelyek hátrányosan érintik vagy érinthetik az európai uniós pénzügyi támogatások végrehajtását. A hatóság ugyanakkor titkársági feladatok ellátásával támogatja a Korrupcióellenes Munkacsoport munkáját.

Az Integritás Hatóság feladat- és hatáskörei szélesnek tűnnek, de valójában korántsem azok. Tényleges terjedelmük jelentős mértékben függ a megválasztott igazgatóság aktivitásától. Vajon mekkora költségvetési forrás áll a leendő hatóság rendelkezésére? Mikorra áll fel a feladatok ellátására képes apparátus? Hány fő végzi majd az érdemi feladatokat? Mennyire lesz aktivista a vezetés, és mennyire próbálja bővíteni a törvények által meghatározott mozgásteret? Habár a jogszabály a Korrupcióellenes Munkacsoport esetében évente legalább kétszeri ülésezést ír elő, ez azonban – az elnök döntése alapján – lehet évi hat, tizenkettő vagy akár harminc ülés is. És természetesen azt sem tiltja semmi, hogy az Integritás Hatóság vagy a Korrupcióellenes Munkacsoport szervezeti keretei között további almozgatócsoportok kezdjék meg működésüket annak érdekében, hogy minél kidolgozottabb javaslatokat fogalmazzon meg a döntéshozók számára. Ha azonban az új hatóság csak minimális aktivitást tűz ki célul, akkor sajnos nem lesz más, mint egy jogi keretekkel, személyizzettel és erőforrásokkal

²⁰ Az európai uniós költségvetési források felhasználásának ellenőrzéséről szóló 2022. évi XXVII. törvény, 3. §.

rendelkező, de érdemi hatás kiváltására nem alkalmas új sóhivatal. A jogi keretek adottak, a többiért azonban még keményen meg kell küzdeni. A munkához ezúton is sok sikert és kitartást kívánok az igazgatóságnak!

Csalás és korrupció elleni új stratégia (K. P.)

Miközben a teljes magyar sajtó az Integritás Hatóság felállításával és működésének megkezdésével foglalkozott (erre határidőként a mai nap²¹ volt kitűzve), a kormány váratlanul és előzmény nélkül új, az európai uniós források felhasználására vonatkozó csalás és korrupció elleni stratégia elfogadásáról döntött.

Ez akár kedvező fejlemény is lehetne, de sajnos az öröm itt sem lehet teljes. Olyan dokumentum született ugyanis, amelyet nem bocsátottak szakmai egyeztetésre, sem az előkészítésébe, sem a kidolgozásába nem vonták be a szélesebb szakmai közvéleményt, illetve az állampolgárokat. Pedig lehet, hogy hasznos lett volna.

Mindenekelőtt furcsának tartom, hogy a kormányzat külön stratégia megalkotását tűzte ki célul az európai uniós források vonatkozásában, hiszen közpénz és közpénz között nincs és nem is lehet különbség attól függően, hogy az a magyar vagy az uniós adófizetőktől érkezik a költségvetésbe. Érthető, hogy az uniós megfelelés miatt nem volt idő a két stratégiai irány összehangolására, és még a decemberi határidő lejárta előtt meg kell felelni a bizottsági elvárásoknak, de mégis. Ennek így nagyon rossz az olvasata.

A részleteket tekintve sorra olvashatók azok a hangzatos és sokat ígérő gondolatok, amelyek bizalmat keltenek a nyugat-európai döntéshozókban: „A Stratégia erőteljes hangsúlyt fektet a csalás és korrupció elleni értéktudatosság erősítésére – ide értve a képzéseket is –, a szankciók alkalmazásával az uniós forrásokkal való szándékos visszaéléstől való elrettentésre, továbbá növelni kívánja a fejlesztéspolitikai intézményrendszerbe vetett közbizalmat.”²² A probléma azonban az, hogy az elmúlt években ennek nem sok nyomát lehetett felfedezni. Az értéktudatosság az én értelmezésemben azt jelenti, hogy bizonyos alkotmányos elveket akkor is betartunk és betartatunk, ha ez kényelmetlen,

²¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. november 19.

²² Az Európai Unióból származó forrásokra vonatkozó csalás és korrupció elleni stratégia, 6. Online: palyazat.gov.hu. [Ez az utolsó fellelhető forrás is azonban már a kézirat gondozása közben elérhetetlenné vált – a szerk.]

adminisztratív terhekkel jár. Sőt, a vezetők ebben kifejezetten példát is mutatnak. Ha csak a képzéseknél maradunk, az elmúlt tíz évben talán csak egy alkalommal találkoztam olyan integritás témájú képzéssel (ha jól emlékszem, még 2013-ban), amelyen szakmai felső vezetők vettek részt. Miniszterek, államtitkárok vagy éppen főispánok képzéséről nincsen információm.

Jogos kérdésként merülhet fel, hogy vajon milyen eszközöket kíván alkalmazni a kormányzat a csalástól és korrupciótól való elrettentésre? Sajnos arról sincsen tudomásom, hogy Magyarországon bárkit is egy közbeszerzési eljárás manipulációja miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték volna. De ha voltak is ilyen ügyek, abban biztos vagyok, hogy mind a számuk, mind a jogerős ítélet súlya messze elmarad a társadalom által jogosan elvárt elrettentési kritériumoktól. De megemlíthetjük a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvényt is. Ez elvileg lehetővé tenné a közbeszerzési jogsértéseket elkövető gazdasági társaságok szankcionálását, ugyanakkor e jogszabály alkalmazására egyes megyékben a hatálybalépése óta eltelt közel két évtized alatt egyetlenegy esetben sem került sor. Azt hiszem, ez az ügyészségi teljesítmény is messze elmarad az elrettentő erő követelményeitől.

A stratégia jelentős részét leírások és a szervezeti, szabályozási keretek bemutatása teszi ki, amely kétségtől komoly szakmai tartalom, ugyanakkor nem túlságosan informatív. A konkrétumokra és célokra, vállalásokra a stratégia nem sok helyet pazarol. Jellemző, hogy a végrehajtás finanszírozási kereteire a 68 oldalas stratégia mindössze egyetlen bekezdést szán, amelynek legfontosabb eleme a Nemzeti Adó- és Vámhivatal OLAF Koordinációs Iroda munkatársainak hazai és külföldi továbbképzése. Vagyis nincsen külön erre átcsoportosított költségvetési forrás, nincsen lehetőség az integritás tanácsadói hálózat bővítésére, informatikai fejlesztésekre, a bejelentők védelmére.

Tapasztalataim alapján a csalás és korrupció elleni stratégia arra jó, hogy komoly dokumentum benyomását keltse, de ha a felszínt egy kicsit megkapargatjuk, akkor az látható, hogy a rendszerben érdemi változásokat nem fog hozni. Kár érte.

Részt venni vagy nem venni? (K. P.)

A napokban²³ – talán az elmúlt évtized mulasztását is pótolandó – intenzíven épülnek ki a korrupció visszaszorítására szánt intézmények. Ebbe a sorba tartozik az új Korrupcióellenes Munkacsoport is, ahová nemrégiben járt le a jelentkezési határidő a nem kormányzati résztvevők számára.

A jogszabályi háttérrel vizsgálva nyilvánvaló, hogy a Korrupcióellenes Munkacsoport számára érdemi feladatokat nem szántak a korrupció elleni küzdelem frontján. Évente legalább kétszer kell összehívni, javaslatokat tehet a kormány számára a korrupció elleni fellépés vonatkozásában, amelyeket a kormány két hónapon belül köteles megtárgyalni. A jogszabályban – talán egyfajta szépségtapaszként – az is megtalálható, hogy a nem kormányzati résztvevők jogosultak „árnyékjelentést” készíteni. A Korrupcióellenes Munkacsoportról szóló jogszabályban tehát semmi olyat nem foglaltak bele, amit a korrupció ellen küzdő civil szervezetek e munkacsoport nélkül ne tehetnének meg.

Érdekesen alakul a Korrupcióellenes Munkacsoport összetétele is. A jogalkotó abból indult ki, hogy a kormányzati és nem kormányzati szereplőknek azonos súllyal kell részt venniük a munkában, miközben tudvalevő, hogy a korrupció ellen küzdő és ebben némi eredményt is elérő civil szervezetek száma messze nem éri el a tízet. Kik vehetnek részt ebben az esetben a Korrupcióellenes Munkacsoport munkájában? A megjelentetett pályázati kiírás meglehetősen szélesre nyitja ezt a kaput, és lehetővé teszi a tudományos és/vagy oktatási tevékenységgel foglalkozó szervezetek, a szakmai érdekképviseleti szervezetek, illetve a társadalmi szervezetek számára a pályázat benyújtását. A pályázati kritériumok alapján tehát egyetemek, kutatóintézetek is jelentkezhetnek a munkacsoportba, de a jelentkezés nyitott a szakmai érdekképviseleti szervezetek, így a kamarák és a köztestületek számára is. Megítélésem szerint e körbe tartozhat a Magyar Orvosi Kamara és a Magyar Ügyvédi Kamara, de például a Magyar Kormánytisztviselői Kar is.

A Korrupcióellenes Munkacsoport összetételéből tehát az következik, hogy a korrupció ellen küzdő civil szervezetek igen könnyen kisebbségbe kerülhetnek egy-egy javaslatukkal, és a 10 fős kormányzati résztvevői kör könnyen visszautasíthat minden javaslatot azzal az indokolással, hogy az nem bírja a nem kormányzati oldal támogatását, és arról még e szervezetek egymás között sem tudnak megegyezni.

²³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. november 27.

A Korruptióellenes Munkacsoport szervezeti felépítésének diszkrét bája, hogy az ott születő javaslatokat a kormány köteles megtárgyalni, miközben a tagok legalább fele egy-egy kormányzati szerv képviselőjeként már az előkészítő fázisban megismerheti a javaslatot, és akár ellene is szavazhat, ha nem szeretné, hogy az a kormány elé kerüljön. Magyarán a kormánynak döntő befolyása van arra, hogy mit szeretne, és mit nem szeretne később megtárgyalni, és ennek biztosítására elég a nem kormányzati szereplők közül akár csak egyet is meggyőzni.

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ebben az esetben civil szervezetként van-e bármilyen értelme részt venni a Korruptióellenes Munkacsoport munkájában. A kérdés korántsem egyszerű, hiszen távolmaradás esetén a civil szervezetek a döntések befolyásolásának és a téma kommunikációjának alapvető eszközétől fosztják meg magukat. A részvétel ugyanakkor erőforrásokat köt le, és egyben legitimálja is a Korruptióellenes Munkacsoportot, mondván, hogy élénk és aktív párbeszéd folyik a civil szférával a korruptió visszaszorításához szükséges javaslatok kidolgozásáról.

A kormánnyal szemben kritikus civil szervezetek többsége mégis a Korruptióellenes Munkacsoportban való részvétel mellett döntött. Talán abból a megfontolásból, hogy így legalább első kézből kaphatnak információkat a kormányzati szándékokról, illetve reakciókat az ülésen megfogalmazott felvetéseikre. Néhány hónapon belül kiderül, hogy a Korruptióellenes Munkacsoportban való részvételükkel kapcsolatban mennyire hoztak helyes döntést.

10. Integritás és önkormányzatok

Vastelep a szomszédban (Zs. P.)

A józan ész azt diktálná, hogy az önkormányzatok a lakók érdekeit képviselik, hiszen a választásokon ez alapján kerülnek hatalomra a képviselők és a polgármesterek. Ám vegyük ezt az egészen egyértelmű esetet, ahol egy vastelep határérték feletti zajt produkál, és mostanra ötven lakó lépett pertársaságba.¹

Nagyvárosoknál látszik, hogy amikor körbenövik a város széli ipari övezetek, beindulnak a konfliktusok. Mindenki ártatlan, aztán az élet megoldja a helyzetet, mert a gyárak tönkremennek, és a helyükön romantikus városrészek, rehabilitált területek alakulnak ki. Londonban láttam erre a legszebb példákat.

Ám ma már elvárható, hogy egy kisváros vezetése előre tervezzen. Létesítsen a lakóövezettől távol egy ipari parkot, ha kell, védje fallal, erdősávval, a közelében ne adjon ki lakóházakra építési engedélyt.

Tervezze meg térképen a növekedést, előbb építsen utakat, közműveket, utána engedje oda a vállalkozókat, akik gyönyörű házakat húznak fel az építési szabályzatban meghatározott teleknagyságra, meghatározott magasságban stb. Nem dobjuk ész nélkül a piac szereplői közé a gyeplőt. Minden előre szépen megtervezhető. Ma már ez jelenti az integritást. Az okos városvezetés is integritás kérdése.

Ehelyett az említett példánkban a tiltó önkormányzati rendelet ellenére működési engedélyt ad ki a kormányhivatal, és ha ezek a tények, nem értjük, mi van. Minden mérés határértéket meghaladó zajt mutat, a fizikai valóságot senki sem vitatja, s nincs olyan jogszabály, amelyik ezt engedélyezné.

Akkor miért működik a vastelep? Gyenge az állam? Felületes? Van-e valaki a hivatalnokok közül, aki a lakók szemébe tud nézni? Jegyző, polgármester, képviselők, kormányhivatali tisztviselők? Ha nincs, akkor sérült az integritás. Ha szélhámoskodás folyik, szintén. Ha az értékek területén van lemaradás (olyan szép az a vastelep, közel van a munkásokhoz a munkahely), szintén nincs

¹ BÁNHIDI Emese – MÁRVÁNY György (2022): A helyi szabályozás szerint nem is működhetne a hangos zajjal járó vastelep Veregyházon. *Átlátszó.hu*, 2022. augusztus 25. Online: <https://atlatszo.hu/orszagszerte/2021/06/04/a-helyi-szabalyozas-szerint-nem-is-mukodhetne-a-hangos-zajjal-jaro-vastelep-veresegyhazon>.

integritás. Ha korrupció van (és most minden olvasó pénzre gondol, pedig létezik ravaszabb formája is a korrupciónak): az önkormányzat eljuttatja a tehetetlent, a közvetítő jó szándékát, de a vállalkozót védi, aki aztán meghálálja, hiszen neki hálózata van, így aztán a meglévő hatalomra való szavazásra bírja az embereket. De a hála számtalan más megnyilvánulása is elképzelhető.

A kötelezően támogatandó szabadstrand: Tiszafüred (Zs. P.)

A tiszafüredi szabadstrandot gyönyörűen felújították. Egyenesen tudósítok innen. A helyi pletykák szerint az uniós támogatás feltétele az volt, hogy a terület maradjon szabadstrand. A felirat ennek megfelelően ez is. Ám nem jelentékeny, mondhatni, bagatell összeget mégis fizetni kell a belépéskor. Az indoklás is érthető, amelyet kifüggesztve több helyen is minden látogató olvashat a pénztárnál – amely persze nem pénztár. A beengedő automatába vagy a jegyszedő lányoknak át kell adni a támogató jegyet. És az automata talán nem is automata, a jegyszedő lányok pedig nyilván nem jegyszedők, ahogy a rendfenntartó örök, akik a kapunál dolgoznak, szintén nem kidobók, hanem csak éjszakai portások nappal.

Értem én, hogy a turistaözön számára, amely élvezi a színvonalas szolgáltatásokat a strand területén, csak úgy lehet tartani a színvonalat, ha foglalkoztatnak embereket, akiket ki kell fizetni. Nyilván nem közmunkásokat foglalkoztatnak éhbérért – legalábbis remélem –, hanem a bevételből jut nekik fizetés. Örületes egyébként a forgalom, a településen is állandó a koncert, a strandon pörögnek a vendéglátóegységek, a vízi alkalmatossági kölcsönzők. A turizmust megdobta a felújítás.

Minden érthető, akceptálható, de a szabadstrand nyilván nem szabad, ha egyszer fizetni kell érte, akár egy forintot is. Ez így kijátszásnak tűnik, a szavak nem azt jelentik, amit kellene. Ügynevezett támogató jegyeket vesznek a belépők, de próbálnák csak meg nem támogatni a strand fenntartását, máris nem engednék be az embereket. A hazugság rombolja az integritást.

„Okosba” van megoldva a működés.

A fiatal beengedő lányokkal nem akartam játszani, kifigurázni őket, mert nyilván nem tehetnek a helyzetről. Ők abban szocializálódnak, hogy ez így teljesen rendben van. Csak annyit kérdeztem tőlük, hogy hány órától szabad ingyen bejönni. Este 7 órától, és egyébként a helyi lakosoknak szabad a belépés.

Az ügyészi etika – Somody Imre és Pásztor Béla konfliktusa (Zs. P.)

Somody Imre egy pezsgőtabletta-vállalkozás sikeres tulajdonosa volt a kilencvenes években. Nem akadt ember, aki ne hallott volna a Pharmavit Plusz-reklámokról, és ne ismerte volna magát a terméket. Aztán más területen is sikeres lett: az egészségügyi betegellátó rendszer struktúráján – előzetes regisztráció – is javított, ami meg az akkori kormányoknak tetszett. Ezekkel a vállalkozásokkal nem is volt semmi probléma. Történetünknek nem is ő a főszereplője.

Somody annak a kisvárosnak a polgármesterével került konfliktusba, ahol egyébként elsőként hozta létre az új egészségügyi központ ötletét, és modellként mutatta be a működését. Annak idején sokat írtam erről. Még nem volt Facebook, de hasonló gyakorisággal egy honlapon követtem nyomon a polgármester és Somody pengeváltását, amibe aztán egy ügyész is meglehetősen dicstelen módon belekeveredett. Pedig az ügyész dolga, hogy részrehajlás nélkül elindítsa az eljárást, ha alapos a gyanú a bűncselekményre.

A vállalkozó megállapodott a polgármesterrel egy terület megvásárlásáról, amelyet közművesített állapotban kívánt megvenni. A polgármester viszonylag magas kötbért ajánlott, amennyiben a közművesítést nem tudja idejében elvégezni. A szerződést a polgármester a képviselő-testület tudta nélkül kötötte meg, de az ettől még érvényessé vált. Később azonban megromlott a vállalkozó és a polgármester közt a viszony, és a polgármester nem kívánta átadni a területet, vagy ha átadta is – erre már pontosan nem emlékszem –, a közművesítést nem volt hajlandó elvégezni.

A kötbér az egekbe szökött, 267 millió forint lett. Mivel a viszony elmergesedett köztük, Somody le kívánta hívni a kötbértartozást, amelyet – mit volt mit tenni – a városnak ki kellett fizetnie. Legalábbis ebből 122 milliót kifizettek. (Az én akkori értelmezésem szerint politikai harc bontakozott ki köztük, és a polgármester szándékosan arra játszott, hogy Somody megtegye a kötbérlelőhívást, mert így a település ellenségeként tüntethette fel, ami aztán be is jött neki, mert a vállalkozó elveszítette helyi népszerűségét. Rosszhiszeműsége hajlamos feltevételezések szerint – például a feljelentő így vélte – a polgármester összejátszott Somodyval. A harmadik lehetőség, és ma ezt sem tartom elképzelhetetlennek, hogy az infantilis polgármester azt gondolta, Somody úgysem meri a kötbért lehívni, tehát amolyan „gyáva nyúl” játszába kezdett.)

De volt valami, amit a polgármester kihagyott a számításból, akár stratégiai céllal, akár meggondolatlanságból került ebbe a helyzetbe.

A polgármester nem gondolta, hogy az ellenzéki képviselők hűtlen kezelés miatt feljelentik őt. A történet valahol teljesen egyszerű, hiszen a polgármester nem teljesített egy városi vállalatot, a kötbért pedig nem ő fizette ki a saját zsebéből, hanem a város kasszájából egyenlítette ki. Vagyis a közösség pénzét használta egyéni érzelmeinek – legyenek azok bármilyen indíttatásúak – szabadon eresztésére. Az ilyen politikus rosszul sáfárkodik a közösség erőforrásaival – vélte a feljelentő –, biztos lesz elmarasztaló ítélet.

A váratlan fordulat az volt, hogy ebben az egyértelmű helyzetben az első ügyész el sem indította az eljárást. Mint később kiderült, a lánya az adott településen áron alul kapott lakást, amit a polgármester intézett el a számára. A feljelentő nem kapott értesítést arról, hogy az ügyész milyen indokokkal utasítja el az eljárás elindítását, ám a polgármesteri hivatal kapott. A feljelentő attól tartott, hogy kicsúszik a fellebbezési időből, ezért érdeklődött a hivatalban. És hát a hivatalban voltak régi barátai, akik kiszivárogtatták neki az ügyészi választ. A hivatal alkalmazottai ki voltak szolgáltatva a polgármesternek, ezért úgy gondolták, legfeljebb a kiszivárogtatás lehet a megoldás. Csak ennek köszönhető, hogy az ellenlábas a fellebbezést még az utolsó pillanatban be tudta nyújtani. Egy napja maradt rá. Ha kicsúszik az időből, az ügy formai okokból lezárult volna.

A fellebbezése hatására elvették az ügyet az ügyésztől, mert az összeférhetlenség nem képezte vita tárgyát, és áthelyezték azt egy összeférhetlenséggel nem vádolható ügyészhez, aki aztán a bíróság előtt vádat emelt, és megkezdődött a per.

A történetet folytathatnám azzal, hogy a bíróságot milyen etikai kihívások terhelik, mert közvetítettem a perről is, de az egy másik írás tárgya lehetne. Itt arra láttunk példát, hogy az ügyészségnek is megvan a maga korrupciós kockázata, és ez valóban csökkenthető azáltal, ha az ügyeket szükség esetén a megfelelő módon áthelyezik, ha odafigyelnek arra, hogy a feljelentő is megkapja az értesítést, tehát az eljárásmenetekben sem lehet ügyeskedni. De példát láthattunk valami még érdekesebbre. Arra, hogy a közigazgatásból való kiszivárogtatás a demokráciának éppenséggel nem hátránya, hanem feltétele. Többek közt ezért is aggályos a közigazgatásban dolgozók hatalom általi megfigyelése és lehallgatása. Tarthatunk ugyanis attól, hogy az nem a bűnösöket fogná meg, hanem a kiszivárogtatókat bántortalanítaná el.

Ezek mind-mind integritás tanácsadói kérdések, hiszen a tanácsadónak látnia kell, milyen mechanizmusokon keresztül győzhet az igazság. A mi történetünkben legalább az eljárás elindult, ha az igazság véleményem szerint még nem is győzedelmeskedett.

Helyi Közösségi Akadémia – az integritásépítés egy elég jó módszere (M. K.)

A maga idejében, 2014-ben nem is tűnt föl, hogy az összesen 77 magyar települést érintő *Helyi Közösségi Akadémia* című projekt mennyire az integritásról szól. Magam négy településen dolgoztam összesen négy-négy napot: Karancsságon, Mezőzomborban, Rábapatonán és Tolcsván.

Ahány település, annyiféle élethelyzettel, illetve annyiféle emberrel találkozunk és dolgoztunk. A települési stratégiaalkotás és jövőtervezés kollektív technikáit igyekeztünk átadni a vállalkozó szellemű résztvevőknek, több-kevesebb sikerrel. A pályázat beadásakor ugyanis nem mindannyian voltak tisztában azzal, mibe is kezdtek bele. Hogy mit vállaltak, az csak az előkészítő találkozón kezdett körvonalazódni a számukra, s ahogy haladtak előre a műhelymunkában, egyre világosabbak lettek a keretek. Lassan értették meg, hogy nélkülözhetetlen az ő aktív részvételük, s hogy ez az aktivitás mit is jelent. Olyan módon kezdték el a közös gondolkodást, ötletelést és alkotást, ahogyan valószínűleg korábban sosem.

2014-ben, amikor ebbe a projektbe trénerként meghívást kaptam, már egy éve kiképzett integritás tréner is voltam. Hasonló szemléletet, értékrendet képviselt számomra ez a munka is, és ugyanolyan sok és intenzív örömet is hozott, miközben sok kihívással és nehézséggel is járt. A közösségépítés, a bizalom, az együttműködés kialakítása nem egyszerű, viszont szép munka. Szerettük is, és ezt szerintem a többi tréner társam nevében is mondhatom. Kár, hogy nem volt folytatás.

A projekt időszakában zajló eseményekről és élményeimről részletesen beszámoltam a szakmai blogomban.²

Megtekinthető egy összefoglaló kisfilm is a projektről.³ Ráadásul Zsolt Péter is nyilatkozik a filmben, többször is: 37 perc 45-től, 44 perc 20-tól és 48 perc 15-től.

² MOLNÁR Katalin [é. n.]: Helyi Közösségi Akadémia I. *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektorálás.hu/helyi-kozossegi-akademia-i.

³ CSERNAI Árpád (2015): Helyi Közösségi Akadémia. *YouTube*, 2015. május 16. Online: www.youtube.com/watch?v=3Bpj58q8API&ab_channel=%C3%81rp%C3%A1dCsernai.

A *Helyi Közösségi Akadémia* című projekt leírásáról, összefoglalásáról olvasható egy tanulmány, benne egy rövidke írással a projektbe bevont gyerekekről.⁴

Döge volt polgármesterének újabb ügyei (K. P.)

Egy bejegyzéshez fűzött hozzászólásban nemrégiben jeleztem, hogy Döge polgármesterének ügyei messze nem értek véget azzal, hogy vesztegetés miatt börtönbüntetésre ítélték. Az, aki hosszú évtizedek óta a maga sajátos módján intézte a település ügyeit, nehezen fogadja el, hogy egyszer minden „sikertörténet” véget ér.

Az első nehézséget a végrehajtandó szabadságvesztés büntetés letöltésének megkezdése okozta. A volt polgármester ugyanis a kijelölt időpontban nem vonult be a büntetés-végrehajtási intézetbe, hanem felszívódott. Sokáig így is maradt volna, azonban a televízió hírt adott róla, hogy egy közeli kórház pszichiátriai osztályán fekszik (nyilván megviselte az ellene lefolytatott büntetőeljárás). Nem sokkal az erről szóló hírek után rendőrök keresték fel az intézetben, így megkezdte jogerős büntetésének letöltését.

A volt polgármester azonban úgy gondolta, hogy nem ő tartozik Dögeinek, hanem Döge neki, így szabadságmegváltás, jubileumi jutalom és végkielégítés címén több mint 6 millió forintot követelt a dögei önkormányzattól. A bíróság a jubileumi jutalmat érdemtelenség miatt végül nem ítélte meg számára, de a végkielégítés és a szabadságok részleges megváltásának kifizetésére kötelezte az önkormányzatot.

Bár a közügyektől eltiltása miatt nem indulhatott a polgármesteri címért a 2014-es választásokon, jelöltként azonos nevű fia indult. Polgármesterré ugyan nem választották, de azóta is tagja a képviselő-testületnek Döge volt polgármesterének fia.

Csak remélhetjük, hogy jó messzire esett az alma a fájától.

⁴ Lásd a Karancsságról szóló részt (56–57.). MOLNÁR Kata – DÖMÖTÖR Ildikó – DOBOS Ágota (2015): Akikért a harang szól – stratégiaalkotó gyerekek. In [CSÓKA Gabriella szerk.:] *Fejlesztő közösségek. A Helyi Közösségi Akadémiák hálózata*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem. 56–59. Online: http://real.mtak.hu/62198/1/HKA_kiadvany_final.pdf.

A polgármester felelőssége (K. P.)

A sümegi polgármester élettársáról kiderült, hogy hamis érettségi bizonyítvánnyal rendelkezik. Ennek ellenére az élettárs továbbra is a sümegi szakellátó központ vezetője maradhatott, jöllehet az ehhez szükséges végzettsége nyilvánvalóan nincs meg (ugyanis a dolgok jelenlegi állása szerint az általános iskolai a legmagasabb végzettsége).

A polgármester azonban úgy gondolta, hogy élettársa minden pénzt megér az adófizetőknek, így annak intézményvezetői fizetését a botrány kibukkanását követően saját hatáskörében jelentősen megemelte. Az – mellékállásával együtt – immár meghaladja a havi 2 millió forintot. Sajnos az ügynek Sümegre nézve súlyosabb anyagi következményei is vannak, ugyanis a városnak vissza kell fizetnie azt az összesen 140 millió forintos uniós támogatást, amelyet jogosulatlanul nyert el, mivel – a pályázati kiírások ellenére – a szakellátó központ vezetője nem rendelkezett felsőfokú végzettséggel.

Ilyen előzmények után nem kétséges, hogy a polgármestert súlyos erkölcsi felelősség terheli a kialakult helyzetért. Szó nélkül tűrte a kialakult összeférhetlenséget, visszaélt hatalmával élettársa fizetésének jelentős megemelésével, jöllehet tudta, hogy a szakellátó központ vezetője nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel, sőt, közokirat-hamisítás miatt jogerősen elítélte a bíróság.

A Munka törvénykönyve alapján a munkavállaló felelősséggel tartozik az általa okozott kárért, és a munkaviszonyból származó kötelezettségének megszegésével okozott kárt köteles megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Sajnos a polgármesterek kártérítési felelősségéről nem rendelkezik a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény, de azt hiszem, hogy a képviselő-testület részéről indokolt lehet polgári jogi kártérítést követelni a polgármestertől, aki gondatlanul, a polgármesteri hivatás szabályait súlyosan megsértve, továbbá súlyosan gondatlanul járt el hivatali döntéseinek meghozatala során.

Nagyon kíváncsi lennék egy ilyen perre és a végkimenetelére.

Vezetői példamutatás (K. P.)

Integritással foglalkozó szakemberként a sok negatív hír és esemény mellett nehéz olyan példát találni, amelyben a vezetők nem főnökként, hanem felelős vezetőként, *leader*ként viselkednek, példát mutatva másoknak. Ezért is örültem

a szombathelyi polgármesterről szóló hírnek, amely szerint – a város nehéz anyagi helyzetére tekintettel – lemond a neki törvény szerint járó, megemelt fizetéséről.

Ez a gesztus szép példája a személyes integritásnak: az emelt fizetés a törvény szerint jár, fel is vehetné, a polgármester mégsem él a törvény adta jogos előnnyel, hanem lemond a nagyon is kézzelfogható anyagi előnyről. Nyilván nem ez az évi néhány millió forintos összeg fogja kilendíteni a várost a nehéz anyagi helyzetéből, de fontos üzenete van a város lakóinak, illetve a szélesebb nyilvánosságnak: felelősséget érzek másokért, és átérzem a nehéz helyzeteket.

Jó hír, hogy a szombathelyi polgármester nincs egyedül e nemes gesztusával: hasonlóképpen döntött néhány napja⁵ Pécs polgármestere és mindhárom alpolgármestere is.

Csalás újratöltve (K. P.)

A napokban⁶ jelent meg a hír, hogy Méhkeréken újraválasztották a korábban jogerősen felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt polgármestert. Nehéz a történetről külső szereplőként ítéletet mondani (nem is ezt szeretném tenni), ugyanakkor szociológiai és integritásszempontból egyaránt nagyon érdekes és tanulságos, hogy egy kisebb közösség, egy település tagjai miért gondolják úgy, hogy a korábban költségvetési csalás miatt elítélt vezetőjük a legalkalmasabb arra, hogy a jövőben a települést vezesse.

Mivel a történet nem egyedi, és nem kizárólag Méhkerék lakosságának értékválasztásáról szól, érdemes néhány gondolat erejéig tovább boncolgatni a témát. Vajon mi viszi rá egy-egy település lakosságát, hogy a korábban – jellemzően a közösségi források sérelmére – elkövetett bűncselekmények ellenére ismét hatalomhoz juttassák a jogerősen elítélt bűnözőket? De feltehetjük a kérdést más formában is: mi az oka annak, hogy a települések lakossága nem a tiszta háterű, erkölcsös és megújulást hirdető politikusokra szavaz, hanem azokra, akik eddig már bizonyították alkalmatlanságukat? E kérdések megválaszolása talán hozzájárul a nagypolitikai döntéshozatal, valamint a helyi integritás megértéséhez.

A fentiek alapján vegyük sorra, mi vezetheti a közösség tagjait egy ilyen döntés során. Kétségtől megállapítható, hogy a helyi lakosok az elkövetett

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. január 22.

⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. június 19.

bűncselekményeket nem tekintik olyan súlyúnak, mint a bíróság. Mondhatni, bocsánatos bűnök, amelyeket a polgármesterek elkövethetnek különösebb következmények nélkül. Bár erre nincsenek empirikus bizonyítékaim, de úgy gondolom, hogy a magyar választópolgár szemében a polgármester inkább legyen egy kicsit finesz és zsvány, mint talpig becsületes. Hiszen így tud a település számára forrásokat kijárni és „szerezni”. Ebből a megközelítésből sokkal fontosabbak a döntéshozókkal meglévő jó kapcsolatok, mint a szakmai felkészültség, a településmenedzseri készségek. És ha a források kijárásának ára van, amelyet a döntéshozóknak és/vagy a polgármesternek kell cserébe megfizetni, akkor még ez is belefér, hiszen minden a település érdekében történik.

Mivel a régi szereplők már „ismerik a dörgést”, megvannak a döntéshozókhoz a megfelelően működő csatornáik, tehát igazából az lenne a meglepő (és kockázatos), ha nem őket választanák. Hiszen ki tudja garantálni, hogy egy új ember legalább olyan sikeres lesz a régi döntéshozókkal folytatott egyeztetések során, mint a régi volt? Vajon a döntéshozók számára is elfogadható-e partnernek a település lakossága által megválasztott személy? Jól látható, hogy itt már kiléptünk az állami működés törvényi szabályai és objektív keretei közül. Teljesen természetes, hogy a döntéshozók nem a számok és az előkészített pályázatok minősége alapján döntenek hazai vagy uniós fejlesztési forrásokról, hanem vélt vagy valós politikai szimpátia szerint. Egy ilyen rendszer működtetése szempontjából pedig kulcsfontosságúak a személyes és politikai kapcsolatok. Egy-egy bűncselekményt elkövető döntéshozó elítélése inkább rendszerhiba, mint normális működés, és ebből a szempontból a jogi keretek is inkább támogatóak. Ráadásul ha sem a bíróság nem tiltotta el a bűncselekményt elkövető volt polgármestert a közügyek gyakorlásától, sem a jogszabály nem zárja ki az indulását, akkor miért ne indulhatna a közhatalmi tisztségért? Hiszen – mondhatja bárki – majd a helyi közösség eldönti, hogy a továbbiakban alkalmasnak tekinti-e az elítélt volt polgármestert a feladatok ellátására. És létezik-e ennél demokratikusabb rendszer, amelyben akár az elítélt bűnösök is lehetőséget kapnak az újrázásra és hibáik kijavítására?

A vonatkozó jogszabályok módosításával könnyen elejét lehetne venni a demokratikus értékek és a helyi demokratikus szervek működése aláásásának. Csak arra lenne szükség, hogy a törvény kimondja: nem indulhat polgármesternek az, akit korábban a bíróság meghatározott bűncselekmények miatt elítélt. Nyilván figyelni kell a büntetett előélethez fűződő joghátrányok alóli mentesítés tiltására is, de úgy gondolom, a jogszabályi változással a problémák nagy része kezelhető lenne. A döntéshozatali és szervezeti működési minták

megváltoztatásához ugyanakkor ennél sokkal több idő és elszántság kell. Sosem késő elkezdni, különben újra és újra aktivizálódnak a régi minták – a megválasztott bűnöző polgármesterek esetében is.

Szubszidiaritás, de hogyan? (Zs. P.)

A napi híreket a Magyarországról szóló európai parlamenti viták, illetve a tanárokkal szimpatizálók élőláncos tüntetése uralja.⁷ És ne felejtjük el, hogy közben a budapesti szemetesek egyszerűen nem vették fel a munkát. Ha nem sikerül velük a megállapodás, a katasztrófavédelemtől fog segítséget kérni a főváros. Hiába, a mozdonyvezetők és a kukások például két olyan csoport, amelynek tagjai együttesen tudnak fellépni, a többiek – egészségügy, oktatás, művészvilág – nem ilyen kemény érdekérvényesítők. Mindeközben azonban olyan események is történnek az önkormányzatiság terén, amelyek integritásbeli érintettsége még egy rövid elemzést.

Létezik egy naiv tévhit a liberális demokrata érzelműek közt, nevezetesen, hogy ha valami helyi, az szükségszerűen demokratikusabb, jobb. Sokan ehhez a politikai kiábrándultak közül hozzáteszik, hogy a civil is jobb.

Simonka György esete csak egy példa a sok közül, amely rávilágít a tévedésre. Simonka Györgyöt az ügyészség hazai és uniós források elsikkasztása miatt bünszervezetben nagy értékre elkövetett csalással vádolja.⁸ A hír szerint a Fidesz–KDNP a 2022-es választásokon nem indította újra, másfelől viszont helyi szinten Pusztaszentlászlóan a képviselő-testület alpolgármesternek nevezte ki.

A pártpolitikai szerep és a civil szerep között az a különbség, hogy a párt, amennyiben vigyáz a jó hírére, a kétes tagjaitól visszalépést kér, kizárja őket. Lényeges, hogy az adott csoportnak fontos legyen a jó híre, de rendszerszinten fontos, mert más tagjára is ráragadna a billog, ha nem szabadulna meg a megeseettektől. Ellenben a civil jelöltek közt nincs ilyen közösségi visszatartó erő. Nincs mögöttük formális csoport, amely kontrollálná őket.

A másik a helyi szint, amelynek morális érzékenysége lehet sokkal rosszabb, mint az országos nyilvánosságé. Bár alpolgármesterré választásának ténye végigsöpört a médiumokban, ezt Pusztaszentlászlóan valószínűleg egy vállrándítással

⁷ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. október 5.

⁸ A részleteket lásd: Fideszesek kezdeményezték Simonka György kizárását. *Index*, 2020. augusztus 13. Online: https://index.hu/belfold/2020/08/13/simonka_gyorgy_kizaras_fidesz/.

elintézik. Ott alighanem egész más szempontok érvényesülnek. Például a beágyazottság, például az „ügyességgel” szerzett hírneve, a kapcsolati tőke, a kölcsönös függési viszonyok, a helyi elit amoralitása, a helyi társadalom közönye és/vagy cinizmusa, de az is lehet, hogy csak tudatlansága.

A legényegesebb ezek közül mégiscsak a helyi emberek demokratikus alulképzettsége. És pontosan ez a probléma a szubszidiaritás elvével. Az elv csak akkor működik jól, ha a helyiek valóban etikusan gondolkodnak. Az etikus gondolkodás mint szükséges feltétel ugyanakkor bonyolult, hiszen helyi szinten tűnhet etikusnak az is, ha valaki vállalkozásával helyi munkaadóvá válik, és ehhez a pénzt lopással szerzi meg. Ez a törzsi világ etikussága, amelyet az antropológusok negatív reciprocitásnak szoktak nevezni. Így hát pontosítanunk kell: helyi szinten egy modern integritás etikusságának kellene megvalósulnia, amelytől a magyar társadalom szinte minden alrendszerében messze van. Miért pont egy kis faluban volna jobb a helyzet?

A példa kapcsán láthatjuk tehát, hogy a szubszidiaritás önmagában nem elegendő. Az autonómiájához ragaszkodhat egy maffiahálózat, hangoztathatja ezt egy falu, egy város, egy ország, egy birodalom. A „helyi kérdésekhez a helyiek értenek a legjobban” elve csupán egy igazgatási módszer. Rugalmas, de rugalmas lehet a saját közösség zsarnoki irányításában vagy a többség megkárosításában is.

A szubszidiaritás elvét úgy fogalmaznám át, hogy minél inkább megfelel az integritás értékeinek a kisebb közösség, annál nagyobb autonómiát kell számára biztosítani. De fordítva is igaz: minél kevésbé etikus, annál inkább meg kell fosztani ettől az autonómiától. Simonka faluja egész biztos nem érett még arra, hogy ezt az autonómiát birtokolhassa.

A központi hatalom kikényszerítheti, hogy a bírói döntés meghozatala után esetleg változtassanak az értékrendszerükön Pusztáottlakán. Vagy nem. De akárhogy is, a központi hatalomnak illik magasabb szintű erkölcsi szempontokat képviselnie. Alighanem ez így van Magyarország és az EU viszonylatában is. Magyarország ebben a viszonyrendszerben – ahogy az EU-s képviselők felszólalásait hallgatom – egy Pusztáottlaka.

Vákát

11. Integritás és rendészeti szervezetek

Szakmai elismerés és integritás (M. K.)

Egy életpálya méltó elismerése véleményem szerint erősíti az integritást. Ma¹ részese lehettem egy olyan ünnepi eseménynek, ahol ez történt. Medve Judit, az ünnepelt, ráadásul kedves kollégám és barátom is, úgyhogy az öröm dupla. A magyar rendőri bűnmegelőzés ikonikus figurája ő, aki 40 évig szolgált ugyanazon a rendőrkapitányságon, Salgótarjában. Utóbbi évtizedeit a bűnmegelőzés területén töltötte, és a neve olyan szakmai és emberi minőséget fémjelez, amelyet kevesen tudhatnak magukénak. A kollégák és a közösségek is, akikkel és akikért dolgozott, sokat kaptak tőle. Szenvedélyes ügyszeretetét és odaadását a Köz Szolgálatáért Érdemjel arany fokozatával ismerték el.²

Az ilyen elismerés nemcsak személyesen az ünnepeltnek szól, hanem a szakmának és a kollégáknak is. Aki ma ott volt, és együtt örült vele, mind megerősítette ezt. Így is lehet(ne) növelni a személyes és a szervezeti integritást! Medve Juditnak ezúton is gratulálok!

A rendőrség számára is vannak szabályok (Zs. P.)

A rendőrségnek sincs még integritás-jogszabályi kerete, pedig

- a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény,
- az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Áht.) és az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról szóló 368/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet,
- a költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló 70/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet,

¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. szeptember 10.

² Köz Szolgálatáért Érdemjel elismerésben részesült. *Police.hu*, 2021. szeptember 10. Online: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/szervezeti-hirek/koz-szolgalataert-erdemjel-elismeresben?fbclid=IwAR3uq00pZmR4N3RIKwTtQImomePF3NVg-%20B0wQofjJNz-vxF3x2RbsCMhAv5Y.

- az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszeréről és az érdekérvényesítők fogadásának rendjéről szóló 50/2013. (II. 25.) Korm. rendelet,
- a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény,
- a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról szóló 2007. évi CLXXXI. törvény,
- az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény,
- a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről szóló 2013. évi CLXV. törvény,
- a közszolgálati jogviszonyokról szóló törvények,
- a rendőri korrupciós cselekmények megelőzésével és visszaszorításával kapcsolatos feladatokról szóló 20/2013. (V. 17.) ORFK utasítás,
- a gazdálkodási szabályzatról szóló 41/2014. (XI. 28.) ORFK utasítás,
- a Rendvédelmi Hivatásetikai Kódex és Etikai Eljárási Szabályzat,
- a Szervezeti és Működési Szabályzat, valamint
- a felsorolt jogszabályokra épülő további belső szabályzók elegendő alapot adnának arra, hogy legyen.³ Ugyanez igaz azonban az önkormányzatok dolgozóira is.

Olvasnivaló a rendőri korrupció nyomozásáról (M. K.)

Az alábbiakban ajánlom Veprik Zita *Titkos eszközök alkalmazása a rendőri korrupciós bűncselekmények nyomozásában* című tanulmányát.⁴

A tanulmány absztraktját idézem: „A rendészeti korrupciós bűncselekmények fokozott társadalmi veszélyességűek, hiszen az állampolgárok rendészeti szervezetbe vetett bizalmát alááshatják, biztonsági deficitet okozhatnak. Ezeknek a bűncselekményeknek a megelőzése, felderítése éppen ezért kiemelt feladat a hatóságok számára. Ugyanakkor a rendészeti korrupciós bűncselekmények felderítése, nyomozása – több tényező miatt – rendkívül nehéz, és a nyílt eszközök sokszor nem is elegendők az eredményes bűnüldözéshez. A hatékony

³ FODOR Krisztina – VERESS Gáborné – TÖREKI Sándor (2016): A közszolgálat hatékonyságának feltétele a magas szintű szervezeti integritás. *Rendvédelem*, 5(1), 5–42. 13–14. Online: https://bm-tt.hu/wp-content/uploads/2022/02/2016_1.pdf.

⁴ VEPRIK Zita (2020): *Titkos eszközök alkalmazása a rendőri korrupciós bűncselekmények nyomozásában. Belügyi Szemle*, 68(12), 85–103. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.12.4>.

bűnfelderítés érdekében nélkülözhetetlen tehát a leplezett eszközök alkalmazása, a konspirált adatszerzés. Jelen tanulmányban a jogszabály által meghatározott leplezett eszközöket vizsgálja a szerző abból a szempontból, hogy milyen módon alkalmazhatók a rendőri korrupciós bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. Elemzi továbbá a hatályos Be. általi szabályrendszert abból a perspektívából is, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján mennyire fedí le a felderítés teljes igényrendszerét.”

Rendőr-civil együttműködés a közúti ámokfutók ellen (K. P.)

Az elmúlt hónapokban egyre gyakoribb, hogy a rendőrség egy civil szervezettől, a közösségi portálon is aktív Budapesti Autósok Közösségétől kap videokamera felvételeket az utakon száguldozó, a közlekedési szabályokra fittyet hányó és embertársaikat veszélyeztető autósokról. A szabályszegőkkel szembeni eredményesebb fellépést az teszi lehetővé, hogy az ORFK Bűnmegelőzési Bizottsága és a Budapesti Autósok Közössége között együttműködési megállapodás jött létre.

Az autókön egyre gyakoribb fedélzeti kamerák felvételei ugyanis számos kirívó szabálytalanságot rögzítettek, amelyek egymás után jelentek meg az említett szervezet közösségi oldalán. A korábbi gyakorlat szerint a rendőrség csak akkor járt el, ha a megtekintett felvételek alapján valaki feljelentést tett – ami vagy megtörtént, vagy nem.

Az együttműködés alapján kialakított jó gyakorlat szerint a közösség által kijelölt személy átnézi az autósok által beküldött videófelvételeket, és ha kiemelt súlyú szabálysértést vagy az állampolgárokat joggal irritáló magatartást tapasztal, értesíti az ORFK Közlekedésrendészeti Főosztályát.

Ez a gyakorlat nemcsak az érintett szereplők számára előnyös, hanem az integritás szempontjából is igen előremutató.

- A rendőrség érdemi és megbízható információkhoz jut a közlekedés rendjét súlyosan sértő cselekményekről még akkor is, ha munkatársai nincsenek jelen az adott helyszínen. A civil szervezet a videók megtekintésével és előszűrésével jelentős munkaterhet vesz le a rendőri állomány válláról, amely így az eljárások érdemi részére tud fókuszálni. Ez növeli a hatékonyságot és a rendőri munkába vetett közbizalmat.
- A civil szervezet becsatornázza a jogos állampolgári panaszokat, és aktívan tesz azok megelőzése és megszüntetése érdekében. Mindeközben

az autós közösség körében nevelő és prevenciós munkát végez, bemutatva a kirívóan súlyos közlekedési szabálysértéseket, szolgálva az autósok és az állampolgárok érdekeit. E feladatokon túl magára vállalja a sokak számára kényelmetlen vagy kellemetlen feladatot, a videók továbbítását a rendőrség számára, valamint a rendőrséggel való együttműködést.

- Az állampolgárok a videók alapján elindított eljárások révén azt érezhetik, hogy a kirívó szabálysértések nem maradnak megtorlás nélkül, a bűnösök nem kerülhetik el büntetésüket. Szemükben így a rendőrség megítélése is javul, hiszen azt látják, hogy a rendőrség partnerként tekint rájuk, és fő célja nem az autósok mindenáron történő megbüntetése, hanem a közlekedési morál javítása, az emberi életek védelme.

Az együttműködés az integritás oldaláról azért előnyös, mivel a hiteles közvetítő szervezet bevonásával tompul a bejelentésekhez kapcsolódó negatív érzület, és erősödik az állampolgárok intézményekbe, valamint egymásba vetett bizalma.

Csapda a neten (M. K.)

Pár héttel ezelőtt⁵ azzal az örökzöld témával foglalkoztunk (itt is), hogy vajon a bűnülködő hatóságoknak milyen eszközök állnak rendelkezésükre, ha egy bűncselekményt akarnak leleplezni. Szigorú jogi és szakmai protokolljai vannak ennek, mégis fel-parázsluk körülötte az etikai vita.

A *Csapda a neten* című cseh dokumentumfilm⁶ alapsztorija: 12 évesnek látszó színésznők segítségével leplezik le az online szexragadozókat. Kedvcsinálónak két részlet az online megrendezett Budapest International Documentary Festival versenyprogramjában szereplő filmet ismertető újságcikkből: „Minden idők leg-sikeresebb cseh dokumentumfilmje sokkoló képet mutat arról, milyen veszélyek leselkednek a gyerekekre és kiskamaszokra a világhálón. A *Csapda a neten* hatalmas port kavart, rendőrségi eljárások is indultak a nyomán, ennél azonban sokkal fontosabb, hogy ráirányítja a figyelmet a probléma súlyosságára. (...)

Általánosságban legitim a vita, hogy egy dokumentumfilmben mennyire etikus megtéveszteni és »lépre csalni« az alanyokat, és ily módon beavat-

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. február 19.

⁶ Caught in the Net [V síti, Csapda a neten] (2020). Cseh dokumentumfilm. Rend. Barbora Chalupová és Vít Klusák.

kozni a valóságba, ám ebben az esetben nem nagyon lehet kérdés, hogy megérte vállalni a morális rizikót. A tömeges leleplezéssel az alkotók egyértelműen hozzájárultak a veszélyek tudatosításához, így a gyerekek biztonságának növeléséhez is. A legközvetlenebb hatás, hogy a cseh rendőrség elkérte a felvételeket, és több nyomozást is indított a filmben kitakart arccal bemutatott elkövetők ellen.”⁷

Csapda a neten – magyarul is (M. K.)

Pár hete⁸ beszélgettünk itt arról a cseh dokumentumfilmről, amely a kiskorúakat az interneten szexuálisan zaklató elkövetők sajátos „leleplezése” érdekében készült. Most magyar nyelven is hozzáférhetővé vált egy rövid ajánló, ismertető a filmről.⁹ Akit érdekel, nézze meg, és várjuk a hozzászólásokat, véleményeket, hogy vajon mennyire etikus ilyen módszerrel dolgozniuk a dokumentumfilmeknek.

A gyilkosság és visszaszorítása (Zs. P.)

Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy mi a kapcsolat a bűnözés visszaszorítása és az integritás között, azt hiszem, kevesen tudják erre rögtön megadni a választ. Ám akik igen, azok az integritásszemponturnak már mesteri szintjén vannak.

Írtunk már a bűnözést visszaszorító technikákról, a betört ablakok hipotéziséről és aztán az ezt korrigáló újabb kutatásokról. Ezekkel azonban csak a feladat nehézségét ábrázoltuk, illetve azt, hogy egy elmélet a valóságban hogyan válhat önmaga paródiájává. A *black lives matter* mozgalom alapja sem pusztán a rendőri brutalitás, sokkal inkább az a percepció, hogy kis dolgok miatt is állandó piszkálásnak vannak kitéve a nem fehérek. (Ez a betört ablakok hipotézis rossz értelmű gyakorlati alkalmazásának kritikája.)

⁷ JANKOVICS Márton (2021): 12 évesnek látszó színésznők leplezik le az online szexragadozókat. *24.hu*, 2021. február 16. Online: <https://24.hu/kultura/2021/02/16/csapda-a-neten-kritika-szexuális-ragadozok-online-zaklatas-bidf-2021-dokumentumfilm/?fbclid=IwAR1Tvl-%20Pg5vTRYQf-9RIUMKvqGHUDc5oVv2EiNyogAFGLrN890iX0NBNI1wM>.

⁸ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. május 6.

⁹ Szabad Európa (2021): Ragadozók a neten a gyerekekre vadásznak. *Facebook*, 2021. április 30. Online: www.facebook.com/watch/?v=854152288505991.

A bűnözés és főképp a gyilkosságok járványszerű terjedésének mozgatója a bosszú. (A betört ablakok elmélete ugyanis azt mondja, tegyél rendet a kis problémákban, és akkor a nagyok is megszűnnek.) De nyilván nem elég megfogalmazni a kis dolgok fontosságát, ha nem mondjuk meg, hogy voltaképp kognitív terápiának kell alávetnünk azokat, akiknek nincs más receptjük, mint az erőszak. És nem csak a bűnelkövetők a társadalom részei, hanem azok is, akik reagálnak a bűnelkövetésre.

Voltaképp arról van szó, hogy ha nem akarunk lábtörlökké válni, akkor a minket fenyegetőkkel szemben nekünk is fenyegető magatartást kell felvennünk. Ha bennünket sérelem ér, be kell ígérnünk, hogy a másikat is ugyanaz a sérelem fogja érni, sőt. Másképp nem tudnánk visszatartani a minket terrorizálókat.

Egy ilyen spirálmechanizmus bárhol bármikor beindulhat a világon. De főként ott van ennek nagy kockázata, ahol gyenge az állam. Ha ugyanis a rendőrség el tudja fogni a bűnözőt, már nem vagyunk motiválva abban, hogy viszontfenyegezzük a minket fenyegetőt. És most jutottunk el az integritás gondolatáig. Bármilyen esetben, amikor a rendőrség nem a küldetésének megfelelően viselkedik, összejátszik a bűnözőkkel, vagy nagyon alacsony hatékonysággal dolgozik, a bosszú fellángol. A világ gyilkossági arányainak alakulásában, különbségében meghatározó szerepet játszik az állam fejlődése, ennek részeként a hatékony bűnmegelőzés és bűnüldözés.

Ugyanez elmondható a korrupcióról is. Ahol a bűnüldöző szervek lassúak, nem hatékonyak, befolyásolhatók és korruptak, ott a társadalom tagjai is befolyásolni akarnak majd másokat, és korrumpálással igyekeznek érvényesülni. A korrupciós előnyszerzések érdekében pedig az egyébként pszichésen nem impulzív és amorális emberek is kénytelenek korrupttá válni, mert másképp lábtörlők lesznek a saját országukban. Egy ilyen folyamatot csak akkor lehet leállítani és visszafordítani, ha elsőként épp a bűnüldöző szervek tisztulnak meg.

Második lépésben megjelenik az az értékrendszer, hogy a korábban „sikeresek” megszégyenülnek. S mivel a legnagyobb kísértés a hatalommal eleve rendelkezők közt van, a rendőrség és az ügyészség épp azzal tudja igen gyorsan megváltoztatni egy társadalom kultúráját, ha „fent” kezdi a rendrakást, nem pedig „lent”.

A fogvatartottnak is vannak jogai (K. P.)

A napokban¹⁰ szomorú eseményre derült fény egy újság beszámolója szerint. Az egyik büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartott letétbe helyezett pénze, mintegy 250 ezer forintnyi euró, eltűnt.

A jó hír, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet példás gyorsasággal intézkedett. Megkezdődött az eset körülményeinek feltárása, az intézet parancsnoka feljelentést is tett a rendőrségnél, és az intézkedések eredményeként az eltűnt pénz is előkerült.

Az eset jól példázza azt, hogy egy integritásalapon működő szervezetnél hogyan kell kezelni az ilyen ügyeket. A titkolózás helyett a beismerés és a helyzet alapos vizsgálata megerősítheti a fogvatartottat abban, hogy ő nem „a nép ellensége”, hanem olyan állampolgár, akinek – fogva tartása ellenére – továbbra is vannak jogai, amelyeket az őt fogva tartó szervezettel szemben is érvényesíthet.

A módszereken és a kommunikáción az eset kapcsán nyilvánvlóan van még mit csiszolni, de az irány mindenképpen jó és biztató.¹¹

Vezetői példamutatás a Pécsi Városi Rendőrkapitányságon (K. P.)

A rendőrség, valamint rendőrök számára nagy próbatétel, ha a saját munkatársukról derül ki, hogy bűncselekményeket követ el. Különösen így van ez, ha nem kisebb, talán még megbocsátható botlásokról van szó, hanem súlyos bűncselekményről. A Pécsi Városi Rendőrkapitányság munkatársai számára szörnyű felismerés lehetett, amikor rájöttek, hogy az általuk üldözött elkövető feltehetőleg a rendőrség állományába tartozik.

Példaértékű, hogy a cselekmény kapcsán nem hallgatásba burkolóztak, hanem saját kapitányuk tette meg a feljelentést, világos példát mutatva az állomány tagjai számára.¹²

¹⁰ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. január 16.

¹¹ Lásd részletesen CSIKÁSZ Brigitta (2022): Balhé a fővárosi börtönben: százezreket nyúlt le a börtönőr egy rabtól – részletek. *Blikk*, 2022. január 15. Online: www.blikk.hu/aktualis/belfold/borton-fogvatartott-penz-lopas-feljelentes-nyomozas-ugyeszeg/rdxs105.

¹² Baranya Vármegyei Rendőr-főkapitányság (2022): Közlemény. *Police.hu*, 2022. április 28. Online: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/szervezeti-hirek/kozlemeny-97.

A pécsi rendőrkapitány integritása (M. K.)

Korontos Zoltán ezredes egész munkássága, kapitányi pályafutása példaértékű! Mind szakmai, mind emberi tekintetben. Büszke vagyok arra, hogy 14 éve együtt dolgozhatok vele. *Police Café módszertani kézikönyvem*¹³ szakmai ajánlása az ő tollát és nem utolsósorban problémaérzékenységet dicséri: ő az a kapitány, aki Pécssett 2014-ben elsőként adott helyet az országban a Police Cafének, és azóta is lelkes híve. A módszer magyarországi története éppen nyolcéves, és micsoda véletlen, hogy a jövő héten, 2022. május 9-én újra lesz náluk módszertani képzés. Most a Baranya megyei bűnmegelőzési szakemberek témagazdai és moderátori felkészítést kapnak.

¹³ Lásd MOLNÁR (Café) Kata (2021): *Police Café módszertani kézikönyv*. Pécs: [k. n.]

12. Integritás és egészségügy

A perioperatív asszisztens és az integritás (Zs. P.)

Az integritás két lábáról fogom írni: a szakmai tudásról és a beállítódás szükségességéről. De hogy ne legyen e bejegyzés elvont, a műtőben dolgozó asszisztenső példáján fogom bemutatni. A műszerelő perioperatív asszisztens, leánykori nevén műtősnő és a sebész viszonya nagy fokú összeszokottságot igényel. Szerencsés esetben ez meg is van. A műtősnő figyel, hol tart a műtét, nézi a folyamatot, sőt, érti is a történéseket. Ennek megfelelően már előre kitalálja, milyen eszközre lesz szüksége az orvosnak, akinek alig kell verbális utasításokat adnia, mondhatni, félszavakból megértik egymást. Már előre látja, tudja, verbális utasítás nélkül is, hogy mi a következő mozzanat, és ahhoz mit kell adnia a sebész kezébe. Hogy ez mekkora könnyebbség az orvosnak, mi, laikusok el se tudjuk képzelni. A műtét pszichésen ugyanis nagyon megterhelő, komoly összpontosítást igényel, és mindaz, ami az összpontosítást segíti, tulajdonképpen a beteg javát szolgálja.

Ne feledjük, mindig meg kell találnunk az integritás központi célját, és ez az egészségügyben maga a beteg, tehát nem az orvos körberajongása a cél, hanem a páciens minél gyorsabb és szövődménymentesebb ellátása. További járulékos haszna az összeszokottságnak, hogy mivel minden gyorsabban megy, több beteget lehet ellátni, minden hatékonyabbá és gazdaságosabbá válik.

A *teamek* hatékonysága csökkenhet akkor is, ha olyanok állnak a műtőasztal körül, akik még nem vagy csak nagyon ritkán dolgoztak együtt, mert ebben az esetben sokkal több verbális kommunikációra lehet szükség.

Egyetlen orvos sem gép, ugyanolyan műtétet végezhetnek másként is. Az egyik láb tehát a tudás és az összeszokottság volt. A másik láb viszont a beállítódás. Itt arról van szó, hogy a műtősnő akarjon segíteni az orvosnak, fontosnak tartsa, hogy a segítség ne pusztán engedelmesség, hanem együtt cselekvés legyen. Ez a beállítódás az etika területe. Vannak olyan műtősnők – természetesen nem Magyarországon, hanem más országokban, sőt más bolygókon –, akik úgy szocializálódtak, hogy csak azt csinálják, amit mondanak nekik. Ráadásul aki már abba szokott bele, hogy felszólításra adja az eszközöket, nehezen ismeri be, hogy nem jó a beállítódása, hiszen azt hiszi, hogy mindent a lehető legjobban csinál. Nehéz elfogadnunk, ha valaki arról akar meggyőzni, hogy még a szándékaink is messze vannak a tökéletességtől. Pedig először mindenképp a jobb értékrendet

kell magunkévá tennünk. Szerencsésebbek azok, akik már eleve úgy tanulják meg a szakmájukat, hogy helyes a beállítódásuk. (Ezt nevezzük helyes szakmai attitűdnek.)

A jó szakmai attitűd sem biztos, hogy elég, hiszen lehet valaki túlságosan merev, feszült, vagy épp nem tud tartósan koncentrálni, esetleg fizikailag nem képes sokáig állni az asztal mellett stb. Ez esetben kisebbségi érzése lesz, és tulajdonképpen akkor jár jól, ha olyan rendszerben dolgozik, ahol kisebbek az elvárások. Nem mindenkiből lesz jó műtősnő.

Ha elvonatkoztatunk a konkrét szakmától, mondhatjuk, hogy az integritásnak másutt is pontosan ugyanezek a feltételei. Azt is nyugodtan kijelenthetjük, hogy a rosszul szocializáltak érdekelték abban, hogy ne kelljen szembenéznük magukkal. Továbbá, hogy „elromolni” nemcsak az alacsony motiváltság miatt lehet, de felülről is „el lehet rontani” mindenkit. Ha ugyanis valakinek mindig azt mondják, hogy nem azért van ott, hogy gondolkodjon, hanem azért, hogy végrehajtsa, előbb-utóbb el is hiheti ezt. Ilyenkor azt tudjuk tanácsolni, hogy akinek azt mondják, ne gondolkodjon, inkább válasszon olyan munkát, ahol megbecsülik. A rendszerek egészének és az egyénnek is állandóan javulnia kell, ehhez pedig köztudottan nem szokott ártani a gondolkodás.

Megbízhatósági vizsgálatok elhalasztva? (K. P.)

Néhány nappal ezelőtt¹ röppent fel a hír egy tájékoztató levélről, amely szerint az egészségügyi szolgálati jogviszonyban állóknak nyilatkozatot kell kitölteniük arról, hogy tudomásul veszik: a rendőrségről szóló törvény szerinti védett állományba tartoznak, és velük szemben megbízhatósági vizsgálat lefolytatására van lehetőség.

A hír alapján a Magyar Orvosi Kamara felvette a kapcsolatot a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatójával, akinek a tájékoztatása szerint a tájékoztató levelet tévedésből küldték ki.

Ha tévedés történt is, szögezzük le, hogy a jogszabály szerint az érintetteknek hozzá kell járulniuk a vizsgálat lefolytatásához. Ezzel kapcsolatban a Nemzeti Védelmi Szolgálatnak joga van titkos információgyűjtést folytatni, és ennek során akár a védett állományba tartozók telefonját lehallgatni.

¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. május 6.

Érdekes kérdéseket vethet fel a telefonok lehallgatása. Nyilvánvaló, hogy ennek során az orvosok egymás között a betegek egészségi állapotáról is diskurálhatnak, így például arról, hogy kinek milyen betegsége van, és számára milyen terápiát alkalmazzanak. Ezek az adatok a törvények szerint különleges személyes adatok, így kezelésük során különös gondossággal kell eljárni.

Kérdéses ugyanakkor, hogy a bűnmegelőzési cél és a korrupciós bűncselekmények felderítése elég indokul szolgálhat-e a telefonok lehallgatásához, szükséges-e az eljárás lefolytatásához, illetve arányban áll-e az elérni kívánt céllal?

Úgy gondolom, hogy a jogalkotó ezt a kérdést az év végi, meglehetősen sürgősen kivitelezett törvényhozással nem gondolta át teljesen, aminek következményei most jelentkeznek. Vagyis a megbízhatósági vizsgálatok alkalmazása nemcsak a járványügyi helyzet, hanem az adatvédelmi aggályok miatt is késik.

Nem kell az egészségügyi dolgozók beleegyező nyilatkozata a megbízhatósági vizsgálatukhoz (M. K.)

Egy ellenzéki országgyűlési képviselő beadványára érkezett egyértelmű válasz szerint² az egészségügyi dolgozóknak nem kell hozzájáruló nyilatkozatot aláírniuk ahhoz, hogy rájuk vonatkozóan a Nemzeti Védelmi Szolgálat megbízhatósági vizsgálatot folytasson. Az a beleegyezésük nélkül is megtehető az erről szóló törvény alapján.

Nem fejtem ki itt most, mit is gondolok erről a lehetőségről, ám az igazi kérdés nem is annyira az, hogyan engedi meg a jogszabály a vizsgálatot, hanem az, hogy a megbízhatósági vizsgálat és a lehallgathatóság vajon mennyiben fedik egymást.

Szívesen várjuk az ehhez értő szakemberek hozzászólásait.

Akinek kalapács van a kezében... (K. P.)

...mindent szögnek lát – tartja a mondás. A Büntető törvénykönyv módosítását követően most kezd a közvélemény számára is formálódni a hálapénz felszámolásának forgatókönyve. A ma³ a BM sajtófőnöke által adott interjú alapján

² Lásd: www.parlament.hu/irom41/16023/16023-0001.pdf?fbclid=IwAR3zmChoJD8MiKOT-%20KWOAWFfBEaEwG6Z7zaxRkzSoiQrKJnyR2OcxZSyeL0.

³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. január 18.

a Nemzeti Védelmi Szolgálat (NVSZ) új főosztálya kapja a feladatot, hogy a megbízhatósági vizsgálatok eszközeivel támogassa az orvosi hálapénz visszaszorítását. Nyilvánvalóan nem lesz egyszerű feladat, az alábbi okokból sem:

- Az „utcai” vesztegetések esetében a vesztegető és a megvesztegetett jellemzően nem ismerik egymást, a cselekmény a pillanatnyi benyomásokon alapuló döntésre vezethető vissza. Az egészségügyi ellátásban a beteg és az orvosa jellegzetesen hosszabb idő óta ismerik egymást, a közöttük lévő viszony erősen bizalmi jellegű, amelybe nehéz egy külső szereplőnek beavatkoznia.
- Az egészségügyben a „hálapénzt” jellemzően az elvégzett egészségügyi szolgáltatás után szokták adni. Az már most látható, hogy bizonyos, a hálapénz szempontjából kritikus beavatkozásokat (például szülés, szívműtét) nehéz lesz életszerű helyzetként modellezni az NVSZ munkatársainak.
- Az egészségügyben az új egészségügyi szolgálati jogviszonyt vállaló orvosokkal szemben alkalmazhatja majd az NVSZ a megbízhatósági vizsgálatokat. A „hálapénz” szempontjából ugyancsak veszélyeztetett műtősségdeknek, ápolónőknek így nem kell tartaniuk e jogintézménytől, mint ahogy azon orvosoknak sem, akik megbízási szerződés szerint látnak el feladatokat.
- A jogszabály-módosítás alapján a „hálapénz” elfogadása pusztán az orvos és a beteg között létrejövő törvénytelen tranzakció, amelyhez az orvos munkáltatójának látszólag semmi köze nincs. Célszerű lenne kitérni e kétdimenziós, meglehetősen leegyszerűsítő megközelítésből, és megvizsgálni az egészségügyi szolgáltatók felelősségét is, hogy vajon mindent megtesznek-e annak érdekében, hogy munkatársaik (az orvosok és az ápolószemélyzet) megfelelően ismerjék az új szabályokat, és azok szerint legyenek képesek eljárni. Itt felmerül az egészségügyi intézmények belső kontrollrendszere és integritásirányítási rendszere fejlesztésének szükségessége.
- Vajon a szabályok „éles” alkalmazásáig rendelkezésre álló alig másfél hónap elegendő-e arra, hogy a majdnem 10 millió magyar állampolgár megfelelő tájékoztatást kapjon az új szabályokról?
- Vajon az egészségügyi szolgáltatók által nyújtott szolgáltatások árait és minőségét összehasonlító, mindenki által elérhető adatbázis hozzájárulhat-e a beteg és az orvos közötti bizalmi kapcsolat megerősítéséhez, a betegjogok szélesebb körű érvényesítéséhez?

- Vajon az egészségügyi szolgáltatók felkészültek-e arra, hogy a betegek részéről felmerülő pluszszolgáltatás iránti igényeket (ennek legjellemzőbb formája a saját orvos megválasztása) szerződéses keretek közé terejlék?
- Az NVSZ számára létszámfejlesztésre juttatott költségvetési forráson túl van-e olyan plusz pénzügyi elem vagy ösztönző, amely az egészségügyi szolgáltatókat támogatja az új szabályok alkalmazásában? Feltehető, hogy egy egységes és jól működő belső kontrollrendszerrel csökkenthető lenne a kórházak év végén konszolidált mintegy 45 milliárdos adóssága is.
- A 2020 nyarán elfogadott Nemzeti Korrupcióellenes Stratégia még csak nem is említi a „hálapénz” visszaszorítását a stratégiai célok között. Az előremutató év végi fejlemények tükrében indokolt lehet a stratégia felülvizsgálata és kiegészítése új célokkal, illetve az előrehaladás mérését lehetővé tevő indikátorokkal.

Megbízhatósági vizsgálat – nem lehet eleget beszélni róla (M. K.)

A Magyarország Ügyészsége című honlapon akadtam rá erre a videóra,⁴ amely igyekszik egyszerű, közérthető nyelven elmondani a lényegét. A sorozat címe: *Folyékonyan jogászul*. Azért még mindig túl komor a tálalás, de már érthetőbb.

Free card from jail? Az oltási igazolvány és korrupciós kockázatai (K. P.)

Tegnap⁵ jelent meg a *Magyar Közlöny*ben és máttól hatályos a 60/2021. (II. 12.) Korm. rendelet a koronavírus elleni védettség igazolásáról. A kormányrendelet 2. §-a rendelkezik a védettségi igazolvány kiállításáról azon személyek számára, akik a betegségből történő kigyógyulás vagy oltás révén védettséget szereztek a koronavírus-fertőzéssel szemben.

Bár az igazolvány tényleges alkalmazásának köre egyelőre nem ismert, vélelmezhetjük, hogy azért született róla döntés, hogy a későbbiek során felhasználható legyen majd az élet sok területén, leginkább arra, hogy igazolja, a kártya felmutatója már be lett oltva, illetve túlelt a fertőzésen, és nem jelent veszélyt

⁴ Folyékonyan jogászul – a megbízhatósági vizsgálat. *Magyarország Ügyészsége*, 2021. május 11. Online: <http://ugyeszseg.hu/folyekonyan-jogaszul-a-megbizhatosagi-vizsgalat/>.

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. február 13.

a társadalom többi tagja számára. Ebben az esetben ugyanis már indokolatlan vele szemben bármilyen korlátozó intézkedés alkalmazása, hiszen ő védett. Mondjuk, nem kell maszkot hordania, mehet étterembe, utazhat külföldre, kereskedelmi szálláshelyet vehet igénybe. Vagyis csupa olyat tehet, amit egy hétköznapi állampolgár az elmúlt hónapokban nem, és – ha az oltás a jelenlegi ütemben folytatódik – nem is fog. Ha a hat hónapos érvényességet vesszük alapul, akkor úgy is fogalmazhatunk, hogy az igazolvány szabadulókártya a kijárási korlátozások alól, és belépőkártya a gondtalan nyári vakáció mindennapjaiba.

Ki ne szeretne egy ilyen kis kártyát magának és a szeretteinek? A kereslet hamar megteremtheti a korrupciós kínálatot. És talán nem is akkora nagy kihívás hozzájutni még akkor sem, ha nem oltották be az embert a vakcinával. Elég egy egészségügyi szolgáltató által kiállított, az ellenanyag szervezetben való jelenlétét igazoló lelet. Esetleg egy jobb minőségű fénymásoló. Nagyon kíváncsi leszek, hogy a következő időszakban a statisztikák alapján milyen rohamosan fog nőni a koronavírus-fertőzésen átesett honfitársaink aránya, és az elvégzett, védettséget igazoló tesztek száma mely laboroknál fog jelentősen emelkedni.

Válságkommunikáció (Zs. P.)

Mindenképp dicséretesnek gondolom, hogy a Magyar Orvosok Szakszervezete belevágott a saját kommunikációjának helyrerakásába, a korábbi megkérdőjelezhető gondolatok helyesbítésébe. Egy interjú során azon morfondírozott az egyik képviselőjük, hogy a Covid-oltást elutasítók, amennyiben kórházi ápolásra szorulnak, fizessék ki a kezelési költségeiket. A válságkommunikációban viszont anélkül, hogy egymást nem vállalták volna, elnézést kértek, mondván: át kellett gondolniuk, meg kellett vitatniuk egymás közt, és más véleményre jutottak.

Nem igazán tudok olyan esetről beszámolni – legalábbis hazai vonatkozásban –, amelyben egy szervezet ezt az utat választotta volna. Gondoljunk csak például a vörösiszap-katasztrófa utáni megszólalásokra: „a vörös iszap nem is mérgező”.

A válságkommunikáció az integritás egyik legszükségesebb, de legfelelősebb verziója is. Korántsem összeomlást vagy tehetetlenséget jelent.

Először egy szituációban el kell döntenie, hogy kinek van igaza. Ha nekünk, vissza kell utasítani a támadást, ám erről addig ne nyissunk vitát, míg nem tudjuk, hogy esetleg nem mi követtük-e el a hibát. Ha úgy gondoljuk, hogy a kritikusainknak van igazuk, és ezt el is tudjuk ismerni, akkor a válságkommunikáció

hívei szerint – és a kommunikációt kutatók zömmel idetartoznak, szemben mondjuk a jogászokkal vagy a politikai marketing tanácsadókkal – bele kell kezdeni a válságkommunikációba.

Ami megtámogatja ezt a döntést, hogy egyrészt ez az etikus, így fog növekedni az integritásunk. Másrészt hatékony is, mert ha jól csináljuk, több hívünk lesz a végén, mint amikor a krízis elkezdődött. A kérdés már csak az, hogy ezt miként lehet jól csinálni.

A legjobb, ha a válságkommunikációt a szervezet legfelső vezetői veszik a nyakukba, így lesz hitelesebb. Előfordul, hogy a vezető nem tud a helyszínrre menni, ilyenkor viszont legjobb, ha felkérnek egy kommunikációs szakembert, és az nyilatkozik. Ha hiba történt a rendszer működése miatt, mindenképp akadnak sértettek, esetleg áldozatok is vagy potenciális áldozatok. Az ő nézőpontjukból kell kifejtetni a kérdést. Nekik kell az elsőnek lenni, nem a szervezet presztízsének vagy anyagi érdekeinek.

Miután a válság tényét elismerték, és bevallották abban a szervezet felelősségét, a következő lépés, hogy a szervezet meggyőzze a rá figyelőket, hogy a bajt magát is kézben tudják tartani. Sőt, nem másról kell megszerezni a nyilvánosságban a bajjal kapcsolatos információkat, csakis tőlük. Ezzel a pletykákat is megelőzik, a találgatásoknak vége szakad, a rosszindulatú, ellenséges kommunikáció méregfogát kihúzzák. Lehet, hogy lesznek ilyenek, de az emberek már nem azokra fognak figyelni. A szervezet iránti bizalom megnő. Nyugodt, magabiztos hangvétel kell. Hisztériásan, melldöngetve, kétségbeesve nem lehet válságkommunikációt sikeresen végigvinni.

A válságkommunikáció általában nem tűzoltás. Okosabb szervezetek a piaci szereplők számára előre tartanak válságkommunikációs tréningeket. Számítanak arra, hogy beüt valahol a baj, mert ugye, csak az nem hibázik, aki nem dolgozik. Ha pedig baj van, akkor sem lehet azt várni, hogy rögtön megoldódik, az egy hosszabb folyamat lesz, a probléma tényleges megoldásától, mondjuk, a gázszmunkáig.

A válságkommunikáció során nem az elfelejtésre hajtunk – a politikai kommunikáció gyakori taktikája a problémáktól való olyan megszabadulás, hogy egy másikkal cseréljük fel. A tisztességes, integritásnak megfelelő viselkedés nem ilyen. Ebben a hosszabb folyamatban lesznek a szervezet számára is átláthatatlan pontok. Ezek kiderítésére, megértésére időt kell kérni a médiától. Ám bármit ígérünk is – például ha olyat, amire kellene tudnunk válaszolni, de épp nem tudunk –, azt az információt majd valóban szállítanunk kell. Találgatásokba sose bocsátkozzunk!

Hogy a válságkommunikáció ne a kommunikáció válsága legyen (M. K.)

Zsolt Péter legutóbbi bejegyzésében a válságkommunikációról elmélkedett, és annak egy jó gyakorlatát is mellékelte (lásd a Magyar Orvosok Szakszervezete elnökének egy 2021. január 6-i stúdióbeszélgetését). A példa kitűnő. Véleményemet az alábbiakkal támasztom alá: „Itt van ez a veszélyhelyzeti vagy válságkommunikáció. Gyakorlatilag csak nehézségei vannak. Jószerivel azt hihetnénk, egyszerűen képtelenség jól csinálni, eleve kudarcra ítéltetett. Bármit mondunk, közhelyesnek tűnhet. Egyszerű lenne a válasz: akkor ne mondjunk semmit. De ezt sem lehet. Valamit mondani kell, mert a kommunikáció hiánya még a félresikerült kommunikációnál is rosszabb. Mi a megfelelő stratégia olyankor, amikor nem csupán magával a helyzettel kell megbirkózni (egészségügyről lévén szó a betegek vagy a hozzátartozók aggodalmát kezelni, ami egészen hétköznapi feladat egy orvos, ápoló számára, bár gyorsan hozzáteszem, ezt sem könnyű jól csinálni), hanem azzal, sőt egyre inkább főleg azzal, hogy körös-körül lassacskán és kiszámíthatóan előbb-utóbb mindenki találkozik a válsághelyzet hatásaival. Tehát nem a személyközi kommunikáció a legnehezebb kihívás, hanem a nyilvános. Az elég jó vezetői válságkommunikációban érezhető a felelős kiállás, a megkérdőjelezhetetlen és nyilvánvaló szakértelmen alapuló hitelesség és az ebből fakadó megbízhatóság, a következetesen határozott, mégis empatikus hangnem, a törődés, a szolidaritás. Egyszóval: a humánus.”

Mindezeket még 2020 tavaszán, a járvány első hulláma alatt, vendégbloggerként írtam a *Hogy a válságkommunikáció ne a kommunikáció válsága legyen* című bejegyzésemben.⁶

Ha már válságkommunikáció... (K. P.)

A csatornán az előző bejegyzések a válságkommunikációról szóltak. Arról, hogy kritikus helyzetekben hogyan és mit kommunikáljuk. Nem egyszerű feladat, hiszen az állampolgárok, a közönség ebben a helyzetben új, friss és releváns információkra éhes, és ha ezt az éhségét nem elégítik ki, hajlamos elhinni mindazt, ami a világképébe beilleszthető. Másrészt a titkolózó, rosszul tájékoztató

⁶ MOLNÁR Katalin [é. n.]: *Hogy a válságkommunikáció ne a kommunikáció válsága legyen*. *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/hogy-valsagkommunikacio-ne-kommunikacio-valsaga-legyen/.

és kapkodó kommunikáció nem erősíti, hanem éppen ellenkezőleg, gyengíti a kompetens és hozzáértő szervezet képét.

Nyilván nem vagyok felkészült, hogy kommunikációs szakemberekkel a válságkommunikációról érdemben eszmét cseréljek, inkább maradok a saját kaptafámnál. Vajon hány szervezetnél (akár a közigazgatásban, akár a magánszférában) rendelkeznek kész forgatókönyvekkel egy korrupciós jellegű válság kezeléséhez? Tudják-e az érintettek, hogy mi a teendő abban az esetben, ha egy, két vagy esetleg egy tucat munkatársukat helyezik előzetes letartóztatásba vesztegetés gyanújával? Vállalják-e a vezetők, hogy kiállnak a nyilvánosság elé és beszámolnak a fejleményekről? Vannak-e előre elkészített szövegpanelek, vagy a válság kellős közepén kell ezeket megfogalmazni és egyeztetni a vezetőkkel?

Ahogy ezt a vírussal kapcsolatos tapasztalatok is mutatják, egy integritás elvei szerint működő szervezetnek fel kell készülnie a vészhelyzeti üzemmódra és az ezzel járó kockázatok kezelésére. Higgadtan, megfontoltan és hitelesen, hiszen a kommunikáció fogadtatása a későbbi intézkedések eredményességét is jelentősen befolyásolja.

Bár az új szabályozás teljes körű alkalmazásához még hosszú út vezet, de az már most látható, hogy a szabályozás jelentősen növelheti a köztulajdonban álló gazdasági társaságok működésének hatékonyságát és eredményességét.

Felső vezetői válságkommunikáció a gyakorlatban (K. P.)

Gyakorlati kérdés multinacionális vállalatok vezérigazgatóihoz: Mit tenne Ön, ha külföldi leányvállalatuk üzleti gyakorlata miatt a hatóságok 26 millió dolláros büntetést szabnának ki vállalatára?

- a) Eltitkolnám.
- b) Ráfognám az egészet a leányvállalat vezetőjére.
- c) Levelet írnék a vállalat valamennyi munkavállalójának, és elmagyaráznám a helyzetet, továbbá világossá tenném, hogy a korrupciós üzleti gyakorlatoknak nincsen helyük a szervezetben.

A helyes válasz: c).

Így tett Brad Smith, a Microsoft vezérigazgatója is 2019. július 22-én, amikor bejelentette, hogy a Microsoft megállapodott az USA Igazságügyi Minisztér-

riumával és a Tőzsdefelügyelettel a külföldi korrupciós gyakorlatokról szóló törvény (FCPA) megsértésével kapcsolatos jogvita lezárásáról.

A Microsoft valamennyi, azaz 140 ezer munkavállalójának szóló levelében ez olvasható: „Egyrészt mindannyiunknak tudomásul kell vennie, hogy ez a helytelen magatartás a Microsoft Hungary néhány alkalmazottját érintette, akik már nincsenek a vállalatnál. Nagy szerencsénk, hogy ma leányvállalatunknak olyan új vezetői vannak, akik elkötelezettek a vállalat magas etikai normái iránt.”

A levél így folytatódik: „Soha nincs jó ok az ember integritásának veszélyeztetésére, így reméljük és elvárjuk, hogy ha olyasmit lát, amely ellentmond a politikánknak vagy az értékeinknek, akkor erre felhívja a figyelmünket, hogy az apró problémák ne váljanak nagyobbá. Az etikus üzleti magatartás mindig is csapatsport marad. Hálásak vagyunk a támogatásért, amelyet világszerte nyújtott ehhez a munkához, és ahogy haladunk előre, kritikus jelentőségű, hogy minden egyes alkalmazott reggel azzal a megbecsüléssel jöjjön dolgozni, hogy Ön mind az első, mind az utolsó védelmi vonalunk.”

Világos és egyértelmű szavak, amelyek nem csak a válságos pillanatokban nyújtanak eligazítást.

Félelempénz (M. K.)

Egy egészségügyi dolgozó Zsolt Péternek a hálapénzről szóló írásához küldött reflexiót. Fontosnak tartotta jelezni, hogy nem csak a rendőri korrupció „viszi a prímet”. Volna teendő más szakterületek integritásának építése körül is. Teljes mértékben egyetértünk. És a hálapénz átnevezésével is, amelyet írása címéül adott: félelempénz. Ez ugyanis pontosabban kifejezi, valójában miért is adják azok, akik adják.

További gondolatok a hálapénzről (K. P.)

A csatornán izgalmas vita bontakozott ki a hálapénzről, a hálapénz természetéről. Nyilván összetett problémáról van szó, amelyben nehéz igazságot tenni. De talán előrébb jutunk, ha néhány alapvető körülményt világosan látunk.

A hálapénz régebben nem csak az egészségügyben volt jelen. A korrupcióval foglalkozó szakkönyvek harminc évvel ezelőtt az ügyvédeknek adott hálapénzről is írtak. Érdekes módon ez a jelenség mára teljesen megszűnt. Vajon ki

adna napjainkban a (sokszor igen borsos) ügyvédi díjazáson túl önként jelentős összeget az ügyvédjének?

E jelenség oka az volt, hogy a rendszerváltás előtt az ügyvédek csak ügyvédi munkaközösségekben tevékenykedhettek fix és meglehetősen szerény díjazásért. A jogkereső állampolgárok pedig némi pluszjuttatással (hálapénzzel) igyekeztek motiválni az ügyvédeket a többletmunkára és a perek megnyerésére. Nincsenek arra vonatkozóan adataink, hogy mekkora sikerrel, de a rendszerváltás után az ügyvédi hálapénz rendszere teljesen eltűnt.

Vajon miért? Annyi történt, hogy az ügyvédi hivatást már egyéni ügyvédként is lehetett gyakorolni, a díjazást pedig a piaci kereslet és kínálat viszonyai szabályozták. Az állampolgárok a kialakult díjért fogadták fel az ügyvédeket. A pernyertesség – a korábbi időszakhoz hasonlóan – továbbra sem volt garantált, ugyanakkor az állampolgár tudhatta, hogy milyen szolgáltatást kap a pénzért. Ha elégedetlen volt, másik ügyvédhez fordult.

Az előző bekezdésekben azzal érveltem, hogy a feltételek és az érdekeltségek megváltoztatása jelentősen csökkentheti mind a hálapénz, mind a korrupció gyakoriságát. Ugyanezen gondolat mentén továbbhaladva most amellet fogok érvelni, hogy a hálapénz megszüntetéséhez nem elég a Büntető törvénykönyv módosítása, illetve a jogalkalmazónak el kell szakadnia a helyzet orvos-beteg kapcsolatra történő leszűkítésétől.

Ennek oka, hogy a beteg nem csupán állampolgár, hanem egy igen kiszolgáltatott helyzetben lévő ember, aki új és bizonytalan helyzettel szembesült az egészségüggyel való találkozásokor. Milyen ellátásra jogosult? Hogyan kaphat még jobb ellátást – felkészült orvost, külön kórtermet, több törődést az ellátó személyzettől? Amint látható, az egészségügy erre a helyzetre igen kevésbé van felkészülve: ugyanazt az ellátást nyújtja mindenkinek.

Az adatok alapján az is látható, hogy a hálapénz intézménye jellemzően nem a legsúlyosabb (például baleseti sérült és sürgős ellátást igénylő) betegeknel fordul elő, hanem a leginkább kiszolgáltatott helyzetben lévőknel (sebeszet, szülészet-nőgyógyászat, ápolási osztály). Az ilyen emberek hozzátartozói sok esetben mindent hajlandóak megtenni annak érdekében, hogy szeretteik a lehető legmagasabb színvonalú szolgáltatást kaphassák. Még akkor is, ha ez nagyon bizonytalan és jogilag aggályos alapokon áll.

Vajon az segítené-e a hálapénz visszaszorítását, ha az egészségügyi intézményeknek lehetővé tennék az emelt szintű szolgáltatás biztosítását átlátható, szerződéses keretek között, és az egészségügyi szolgáltatások árai és minősége is összehasonlítható lenne? Az így megtermelt pluszbevétel növelné

az egészségügyi szolgáltatók gazdasági mozgásterét, és pluszjövedelemhez juttatná a munkatársakat is.

Ebben a helyzetben a munkáltató nemcsak magasabb szakmai és etikai követelményeket határozhatna meg az orvosok és az egészségügyi személyzet számára, de támogathatná is ennek elérését, megvalósítását. Egy biztos, kiszámítható, átlátható és kevésbé hierarchikus viszonyokat nyújtó munkahely vonzó perspektíva volna minden új orvos, szakdolgozó számára.

A Covid harmadik hullámában történő felmondásokról (Zs. P.)

Itt most nem a sokat emlegetett egészségügyi jogállási törvény szerencsétlen ütemezéséről fogok írni, hanem lemegyek a hétköznapi világába. Forrásomat ugyan nem megnevezve, és az adott kórházat nem beazonosítva írom az alábbiakat. Egyébként, mint a BBC hőskorában, az információt két különböző forrásból szedem. Olyan egészségügyi szakdolgozókkal beszélgettem, akik a Covid-időszak harmadik hullámában felmondtak. A felmondásuk oka, hogy a fizetésük csökkent, miközben az élvonalban voltak. Ez egészen hihetetlennek tűnt, ezért részletesen kifagattam őket.

Akire haragudtak, az nem a kormány, hanem a kórházigazgató volt. A kórházigazgató az állam által utalt ún. Covid-pótlékot nem fizette ki. Interjúalanyaim részletes beszámolót adtak arról, hogy szerintük még a legsúlyosabb fertőzés miatt hasra fektetett betegek is megkapták a megfelelő orvosi ellátást, de nem kapták meg a megfelelő ápolást, például a forgatásukat, a felfekvésük megakadályozását. Erre a munkára nem voltak elegen. A sok haláleset komoly sérülést okozott a lelükben. Hogy ilyen körülmények között miért nem kapták meg a kiegészítő pénzeket, amelyeket a kormány nekik szánt, első pillanatban érthetetlennek tűnik. Maga az igazgató azt mondta nekik, hogy a Covid-pénz a kórház hiányának befoltozására ment el.

Tegyük fel, hogy ez nem is Magyarországon történt, hanem egy képzeletbeli ország képzeletbeli kórházában! Meg tudjuk-e indokolni az igazgató döntését? Mi motiválhatta? A válasz nem is olyan bonyolult. A hiányt felhalmozó igazgatókkal szemben a kormányzat általában leváltásukkal lép fel. Akik jól gazdálkodnak, azok megmaradnak a pozíciójukban, így az igazgató szempontja önmaga megvédése.

A következmények drámaiak. Az adott kórházban a szakképzett ápolók egyharmada távozott, helyükre képtelen embereket vettek fel. Ez így nyilvánvalóan nincs rendben. Az integritás erősen sérült.

Egy igazgatónak a betegek érdekeit kell néznie, abba pedig nem fér bele a személyzettel szembeni igazságtalanság, amelynek a következménye a sértettség, a távozás, a nem is tagadott harag és bosszú. Amikor a vezetők saját pozícióikat féltik, akkor történik meg, hogy a beosztottjaikat eszközként kezelik. És akkor nem beszélünk még arról, hogy az egészségügy nem a kórházigazgatóért, de még csak nem is a szakdolgozóért, hanem a betegért van.

Milyen etikai sablont alkalmazzon egy integritásoktató a hasonló helyzetekben? Ajánljuk a Porkoláb Imre *Szolgálgj, hogy vezethess!* című könyvében található modellt,⁷ a KÉS-t. Katonáknak dolgozták ki a Sandhurst Katonai Akadémián, de az egészségügyben és minden más szervezetben is jó lesz.

A betűszó első betűje a K. K = Küldetés.

Célkitűzés, amelynek a nevében cselekszünk. Miért akarjuk elérni a célt? Mi a küldetés? Minden döntéskor ezt kell szem előtt tartani. (A közigazgatás és a hadsereg feladatai közti különbség egyértelmű. A katona egyszerűbb küldetéseket kap, de a végrehajtás során több kreativitás kell, a közigazgatás emberének a küldetés megfogalmazásában fontos, hogy ne mondjon le a gondolkodásról, és a részletekben nincs szükség akkora hősiességre.)

É = Élet.

A beosztottakról való gondoskodás felelősség. Ha konfliktus van a felettesekkel emiatt, vagy ha konfliktus van a küldetés során, ez kerülhet akár az első helyre is. (Például egy olyan terepen való bevetéskor, ahol nem volt hová bújni, egy vezető visszarendelte a csapatát a helikopterre. Egy másik végigcsinálta, és az emberei felét elfogták, másik felük meghalt. Olykor hibás a cél kijelölése. Utóbb az elemzések a parancsmegtagadónak adtak igazat.)

S = Saját magunk.

Ennek kell leghátul lennie. Ha nem így van, rossz döntést hozunk. A döntéskor nem gondolhatunk magunkra elsőként, nem lehet az előmenetel a legfontosabb. Ha a beosztottak egy vezetőnél ezt érzékelik, elszakad bennük a bizalmi szál, amely hozzá köti őket.

Nem csak sürgészeknek! (M. K.)

Hogy mit takar ez a talányos-furcsa cím? Hogy kiderüljön, megosztok egy olyan honlapot, ahol az egészségüggyel kapcsolatos etikai dilemmákat is (és még sok

⁷ PORKOLÁB Imre (2016): *Szolgálgj, hogy vezethess!* Budapest: HVG. 160.

más érdekes és hasznos információt) talál az érdeklődő olvasó. Ajánlom szíves figyelmükbe: <https://egeszsegugyesjog.wpcomstaging.com/hu/>.

A lemondással minden meg van oldva? (M. K.)

Friss hír: lemondott a cseh Nemzeti Közegészségügyi Intézet vezetője.⁸

Az ilyesfajta szalagcímek mindig figyelemfelkeltőek, mert valljuk be, azért nem sűrűn fordul elő, hogy valaki lemond magas tisztségéről, akkor sem, ha esetleg integritást sértő módon cselekszik. Nagyon komoly ereje kell ehhez a nyilvánosságnak.

A cseh miniszterelnök véleménye – miszerint hasonló túlkapások soha nem ismétlődhetnek meg, és teljesen elfogadhatatlan, hogy a botrányba keveredett Pavel Březovský megtartsa a Nemzeti Közegészségügyi Intézet vezetését – elég határozott állásfoglalás.

Mehetünk is tovább. Amiről ritkán hallani, hogy mi történik a lemondás után – már ami a következményeket, a tettet követő felelősségre vonást illeti. Vagy az illető megbotlott vezető lemond, és háborítatlanul továbbsétál, legfeljebb nem igazgató tovább?

...vagy csak ezután jön a neheze? (K. P.)

Az előző poszt arról szól, hogy lemondott a cseh Nemzeti Közegészségügyi Intézet vezetője, mivel a sajtóban olyan információk láttak napvilágot, hogy az intézet munkatársai és hozzátartozói is soron kívül juthattak koronavírus elleni oltáshoz, jöllehet nem tartoztak a veszélyeztetett csoportokba. Felmerül a kérdés, hogy a vezető lemondásával az ügy el van intézve, vagy csak ezután jön a neheze?

⁸ MTI (2021): Belebukott a cseh közegészségügyi intézet vezetője a soron kívül osztogatott oltásokba. *Hvg.hu*, 2021. január 14. Online: https://hvg.hu/vilag/20210114_cseh_kozegeszsegugyi_intezet_oltas_botranys; KORONAI Gergely (2021): Soron kívül osztott védőoltások miatt mondott le a cseh közegészségügyi intézet vezetője. *Telex*, 2021. január 14. Online: <https://telex.hu/kulfold/2021/01/14/csehország-koronavirus-vakcina-kozegeszsegugyi-intezet>.

Véleményem szerint a történetben a vezetői felelősség több szinten is megjelenik: beszélhetünk morális (erkölcsi), szakmai, vezetői, büntetőjogi és kártérítési felelősségről egyaránt.

Amennyiben az információk helytállóak, akkor megállapítható, hogy a vezető döntése, a jogosulatlan munkatársak és hozzátartozók számára biztosított oltások olyan mértékben ássák alá az ő, valamint a cseh Nemzeti Közegészségügyi Intézet hitelességét, hogy az veszélyezteti a szervezet működését, céljainak elérését. Ezt a helyzetet a vezető lemondásával, illetve eltávolításával lehet feloldani, teret engedve a korábbtól lényegesen eltérő vezetői stílusnak.

A vezető szakmai felelőssége abban ragadható meg, hogy jól tudta: a munkatársak és hozzátartozóik (még) nem jogosultak az oltásra, mivel mások számára indokoltabb annak biztosítása. Vagyis a hozzátartozóiról jogtalan eszközökkel gondoskodni akaró ember legyűrte benne a szakmai érveket. A szervezet vezetőjeként utasítást adott a nem megfelelő eljárásra, vagy legalábbis azt elnézte, jóváhagyta, jöllehet a szervezet törvényi feladatai mást diktáltak. Ennek vezetőként nem volt képes érvényt szerezni, így az oltásokat a rászoruló helyett mások – kevésbé rászoruló – kapták meg.

A vezető büntetőjogi felelőssége véleményem szerint azért állapítható meg, mert az eljárás során hivatali hatalmával gondatlanul vagy szándékosan visszaélt. Az eset büntetőjogi szempontból azért is érdekes, mivel akár a vesztegetés tényállása is felmerülhet, hiszen az oltás révén – rábízott hatalmukkal visszaélve – ő és hozzátartozói is jogtalan előnyhöz jutottak. A kérdés itt elsősorban az, hogy volt-e olyan aktív vesztegető, aki az oltás lehetőségét számukra ellenszolgáltatásért vagy más jogtalan előnyért felajánlotta?

Eddig még nem említettem a polgári kártérítés lehetőségét. Mi történik akkor, ha valaki azért hal meg vagy szenved maradandó károsodást, mert az oltását helyette az intézet vezetői és hozzátartozói kapták meg? Perelhetnek azért az örökösök, hogy apjuk, testvérük vagy gyermekük még mindig élne, ha a neki járó oltást megkapja? Perelhetik az intézetet, amely lehetővé tette az eljárást, az intézet vezető tisztviselőt vagy mindkettőt?

Persze a felelősség megállapítása csak akkor jelentkezik, ha egyáltalán van oltási terv, előírás, protokoll, hogy kit és milyen sorrendben kell oltani. Ezért fontos az oltási folyamat pontos szabályozása. Ennek hiányában ugyanis az intézet vezetője szabad belátása szerint úgy is dönthet, hogy beoltja azokat, akiket a közelben talál. És ki mást találna a közelben, mint a saját munkatársait, hozzátartozóit?

Oltás, kockázatkezelés és integritás (K. P.)

Az elmúlt néhány napban⁹ sok hírt hallgattunk a hétvégére tervezett tömeges oltásról, valamint ennek elmaradásáról. Egyesek technikai nehézségeket, mások viszont alkalmatlanságot látnak a háttérben.

Én a magam részéről inkább integritási oldalról közelíteném meg a problémát, amely inkább tűnik logisztikai és kockázatkezelési feladatnak, mint politikai kérdésnek.

Nagyon leegyszerűsítve azt kell megoldani, hogy az oltás, a beoltandó állampolgár és az oltást elvégző személy egy időben egy helyen legyenek.

Megítélésem szerint a folyamat kulcsa a megbízható információ minden elemről. Mit lehet tudni az oltásról? Vannak-e hatásai, mellékhatásai? Megtekinthető-e a dokumentációja? Nyilván nem sokan olvasnának végig egy több ezer oldalas, szakkifejezésekkel sűrűn teleírt anyagot, de ha ez egyáltalán elérhető lenne, bizonyára sokakat megnyugtatna.

A beoltandó magyar állampolgárokról a leghitelesebb nyilvántartással az állam rendelkezik. Igen sok embernek van már hozzáférése a magyarorszag.hu honlaphoz, amelyen keresztül – egy erre előkészített adatlapon – ellenőrizheti adatainak helyességét, megadhatja elérhetőségét és azt is, hogy hol szeretné az oltást megkapni. A háziorvosánál? Esetleg egy oltóponton? Az online rendszer segítségével talán az is megoldható, hogy ne kelljen kinyomtatni az oltáshoz kapcsolódó nyilatkozatokat. Sőt, ha lehetőséget biztosítanak arra, hogy hozzáféréssel nem rendelkező idősebb hozzátartozókat is regisztrálni lehessen, ugyancsak könnyebbé válna az eljárás.

Végül az oltás helyszíne: a háziorvosok bizonyára jól ismerik betegeiket, tisztában vannak egészségügyi kórképükkel, de az amúgy is leterhelt háziorvosi rendszert, amelyet nagy arányban a veszélyeztetett korban lévő orvosok működtetnek, nem kellene az oltások adminisztrációjával tovább terhelni. Sokkal egyszerűbb lehet a tömegközlekedéssel vagy autóval jól megközelíthető helyeken tömeges oltópontokat létrehozni, amelyeket orvosi felügyelet mellett a honvédség működtethetne. Sőt, ezek elhelyezkedését akár egy térképre is fel lehetne vinni az időpontfoglaló alkalmazással együtt.

Sok olyan lehetőség volna, amelyek segítségével a közigazgatás ki tudná küszöbölni a hibákat, a kockázatokat, és olyan arcát tudná mutatni az állampolgárok felé, amelyet ők – különösen járvány idején – látni szeretnének. Szakmaiság,

⁹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. március 7.

megbízhatóság, elkötelezettség – hogy csak néhány, a szervezeti integritás szempontjából is fontos elvet említsek.

Az oltás és a bizalom (K. P.)

Az év végén elérkeztünk egy régóta várt eseményhez, Magyarországra is megérkezett az első szállítmány a koronavírus-vakcinából. A hírek szerint a védőoltások beadása ezekben az órákban kezdődik, és mindannyiunk reményei szerint az oltás segít enyhíteni a járvány hatásait és megelőzni az újabb fertőzéseket.

Az oltással kapcsolatban ugyanakkor számos etikai kérdés is felmerül. Kik legyenek az első beoltottak? A fertőzöttekkel foglalkozó kórházi dolgozók? A súlyos fertőzöttek? A veszélyeztetett korosztályba tartozók? Vajon a politikai-állami vezetőknek jó példával kell elől járniuk, és elsőként magukat kell beoltatniuk a gyógyszerrel? Vagy pont ellenkezőleg: saját maguk beoltatásával mások, a betegek és az orvosok elől veszik el a védettség esélyét?

Van-e, lehet-e különbséget tenni a vakcina gyártója, származási országa között? Ha igen, milyen alapon, ha egyszer mindegyik szer átment a szigorú engedélyeztetési eljárason? Melyikben bízhatunk? Vajon a súlyos állapotban lévő beteg megválaszthatja, hogy a nyugati, az orosz vagy a kínai vakcinából szeretne? Joga van-e megtagadni a kezelés igénybevételét járványhelyzetben is, ezáltal veszélyeztetve embertársait?

Megannyi kérdés, amelyre több millió ember szeretne választ kapni így, karácsony környékén.¹⁰ Az előbbi bekezdésekben számos etikai dilemmát vetettem fel az oltásokkal kapcsolatban. Valamennyi jogosnak tűnhet. És valamennyinek az az alapja, hogy (szerencsére) nem gyakran találkozunk ilyen helyzetekkel, és így nincs meg a helyzet kezelésének kialakult gyakorlata sem, amelyet mindenki elfogad – vagy az előírásoknak való megfelelés, vagy a józan belátás, vagy a helyessége alapján.

Ebben a helyzetben érvek merülnek fel pró és kontra a követendő gyakorlattal kapcsolatban. Hivatkozhatunk a más országok által követett eljárásra, a korábbi tömeges oltások tapasztalataira – egy biztos pontot keresünk, amelyre egy életképes és jól működő rendszert építhetünk fel.

Azok kapjanak, akik rászorultak? Vagy inkább azok, akik előbb regisztráltak rá? Ezeknél a döntéseknél véleményem szerint kiemelkedő fontosságú

¹⁰ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. december 26.

a társadalom által vallott értékek figyelembevétele. Ha az oltásokkal szembeni bizalom szintje alacsony, akkor a vezetőknek jó példával kell elől járniuk, és vállalniuk az esetleges kockázatokat. Számos európai vezető így tesz. Néhány oltóanyag feláldozása árán ugyanis jelentősen növelhető a vakcina elfogadottsága, így hatása is.

Az oltási sorrend meghatározásakor pedig segítséget nyújthat a kockázatelemzés. Kik a veszélyeztetett csoportok? Kiken segít a legtöbbet a vakcina? Ennek során azonban gondolni kell a nem várt hatások kiküszöbölésére is. Mi történik akkor, ha nem várt mellékhatások jelentkeznek, és emiatt a beoltottak jelentős része kiesik a munkából? Egy jól kidolgozott oltási terv ezekre a kérdésekre is képes választ adni.

Etikai dilemma életre-halálra (M. K.)

A Magyar Orvosi Kamara közölte: már van kórház, ahol választani kell két beteg élete között. Egyre több kórházban ellehetetlenül a járványkezelés, és olyan orvosetikai eljárást kell lefolytatni, ahol a dilemma életről és halálról szól.¹¹

Magáról az eljárásrendről (ún. triázs) a Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság honlapján lehet olvasni.¹²

Egy hír és ami mögötte van (M. K.)

Egy médiaetikai kis magyar abszurd következik. De az is lehet, hogy ez már csak nekem tűnik föl. Akkor viszont még szomorúbb.

2021. március 20-án történt egy mentőbaleset. Nyilvánvaló, hogy a helyi média – egyébként rendkívül gyorsan, már másnap hajnalban – hírt ad róla. Képekkel is gazdagon illusztrált beszámoló. A hír szövegét pontosan idézem, ugyanis mihelyt elolvastam, azonnal elemzésre kínálta magát: „Egy természetes szarvas ugrott a koronavírusos beteget szállító mentőautó elé az 5402-es úton

¹¹ PÁL Tamás (2021): Orvosi kamara: Már van kórház, ahol választani kell két beteg élete között. *Telex*, 2021. március 11. Online: <https://telex.hu/koronavirus/2021/03/11/magyar-orvosi-kamara-mok-hegedus-zsolt-etikai-ajanlas-egeszseguy>.

¹² Magyar Sürgősségi Triázs Rendszer (MSTR) munkacsoport. Online: <http://msotke.hu/2017/12/19/mstr-munkacsoport/>.

a harkakötönyi bekötőúttól mintegy 2 kilométerre. A beteget szállító mentőautó Kiskunhalasról tartott Kiskunfélegyháza felé, amikor az út melletti erdős részről egy szarvas ugrott a jármű elé. A sofőr nem tudta elkerülni az ütközést és elgázolta az állatot, amely a baleset után nemsokkal (sic!) el is pusztult. A mentőautó eleje összetört, elfolyt a hűtővíze is, így a betegért másik mentőautó érkezett. A balesetben sem a mentő személyzete, sem a covidos beteg nem sérült meg.”¹³

Nyilván sajnál az ember minden elpusztult állatot is, mert az élet egyetemes. Nyilván fontos hír, hogy a mentőautó eleje összetört, és elfolyt a hűtővíze. De ennél mégiscsak fontosabb az – az ez esetben legalábbis legjobb – hír, hogy a balesetet szenvedett autóban utazó emberek egyike sem sérült meg! És ebből a szempontból még az is teljesen indifferens információ, hogy a mentőautó épp covidos beteget szállított. Kivéve persze, ha nem jól ismerjük fel a problémát, illetve ha a hírek (szenzáció)értékét attól gondolja nagyobbknak a zsurnaliszta, hogy manapság mindennek a Covidról kell szólnia. És ettől elveszti az arányérzékét, s az emberről áthelyezi a hangsúlyt a tárgyra. De nemcsak ő, hanem a hírszerkesztők is.

És hogy jön mindez az integritáshoz? Egyszerűen: az integritásalapú közösség működésének legkikezdetlenebb fundamentuma a humánus. Az élet és a méltóság mindenekelőtt való tisztelete. Vagyis egy ilyen balesetnél engedjék meg, hogy mégiscsak fontosabb információ legyen, hogy senki nem sérült meg, mint hogy a mentőautóban vagy szegény szarvasban kár keletkezett. És ha kérhetném, kezdjük ezzel a beszámolót.

Szakmai hiúság, arrogancia vagy csak butaság? (K. P.)

Egy nemrégiben megjelent hír szerint felfüggesztették, és az orvosi kamarából is kizárták azt a birminghami sebészt, aki a vérzések csillapításához használt lézerrel beleégette a monogramját egy páciense májába.

A beavatkozást egy másik műtét során egy sebész vette észre, arról fényképfelvételt is készített, a vizsgálat ezt követően indult meg.

Az eset kapcsán érdemes elgondolkodni mind az orvos szakmai és erkölcsi alkalmasságáról, mind pedig a műtét során segédkező személyzet felelősségéről.

¹³ JUHÁSZ D. Géza (2021): Szarvassal ütközött egy koronavírusos beteget szállító mentőautó Harkakötöny közelében. *DélalföldInfo*, 2021. március 21. Online: <https://delalfoldinfo.hu/baleset-tuz/szarvassal-utkozott-egy-koronavirusos-beteget-szallito-mentoauto-harkakotony-kozeleben/>.

Az orvosi alkalmasság kapcsán érdemes idézni a hippokratészi eskü óta ismert alapvető elvet: *nil nocere*, azaz ne árts! Habár a műtéti beavatkozás kétségkívül a beteg javát szolgálta, ez a hozzá kapcsolódó „kiegészítő beavatkozásról” nem mondható el, az a beteg számára felesleges és ártalmas volt. Az inkább az orvos saját egójának megtestesüléseként fogható fel, aki ahelyett, hogy a monogramját a házfalakra firkálná (ami ugyancsak elítélendő cselekedet), ezt a beteg élő szervén végzi el.

A beavatkozás analógiájára képzeljük el, hogy mit szólna a beteg, ha a műtét után lábadozva a doktor úr monogramját egy jól látható helyen, a bőrén látná viszont? Valószínűleg joggal lenne felháborodva. Különösen fontos körülmény, hogy a máj meglehetősen érzékeny szervünk, és nem arra való, hogy az orvosok műtét közben összefirkálják.

Az eset kapcsán véleményem szerint felmerül nemcsak az orvos, hanem a mellette dolgozó orvosi team felelőssége is. Vajon miért nem szóltak, amikor az eset megtörtént? Miért nem jelezték utólag, hogy az orvos tiltott beavatkozást végzett egy kiszolgáltatott páciensen? E kérdések azért is relevánsak, mivel ha a team egy ilyen kisebb ügyben sem emelte fel a szavát a beavatkozást végző orvossal szemben, vajon mekkora eséllyel jelez egy súlyos műhibát, amely a beteg életét is veszélybe sodorja?

A fentiek alapján – bár természetesen minden részvétem és együttérzésem a szenvedő betegé – az eset igazi veszélyét abban látom, hogy a példában szereplő orvos lényegében hatalmával visszaélve, kontroll nélkül végezte a beavatkozást. Sem hivatásetikai esküje, sem közvetlen munkatársai nem tartották vissza, így a nagyobb károkozás megelőzése érdekében helyes, hogy végül a kamara a kizárásáról döntött.

A tetováló orvos esetéhez (Zs. P.)

A történet engem megborzosztatott, de tudom, hogy az etikai kérdésekre különbözőképpen reagálunk. Van, aki nem lát ebben többet, mint tréfát. Kell tehát érvelnem amellett, hogy mi itt a gond. Eszembe jut még gyógyszerészhallgató koromból az anatómiaprofesszor előadása, aki nem a csontokkal meg az izmokkal kezdte, hanem azzal, hogy az emberi testet mennyire kell tisztelnünk, még akkor is, ha már nem él. Akkor képzelhetjük, mit mondott volna az élő ember szöveteinek tiszteletéről.

Miért alakult ki az orvosi szakmában ez a humanizmus? Később foglalkoztam ennek történetével, amikor már a szakmai etikák logikája kezdett érdekelni. Maga az orvostudomány is akkor kezdődik, amikor a gyógyítás fontosabbá válik, mint a vallás, az etnikumhoz tartozás, a „ki a bűnöző, ki az áldozat?” kérdés (az orvosnak a tömeggyilkost is gyógyítania kell, ha az beteg!). Aki tehát nem reagál érzékenyen a fenti történetre, az is könnyen megértheti, hogy az orvostársadalmon belül ez viszont nem vethet fel kérdést. Ma már. A humanizmus, az emberi test és élet tisztelete nem fér össze a rajta való poénkodással. De az orvos is ember: mindenféle romlásnak van kitéve etikailag is, pszichológiailag is. Annak a rendszernek is kiszolgáltatottja, amelyben dolgozik. A kollégák hallgatása például szociálpszichológiailag nagyszerűen elemezhető helyzet. Rendszerint a szituáción kívüli szereplőre van szükség ahhoz, hogy valaki helyretegye az értékrendszert.

Akár az Isten (M. K.)

Klotz Péter megosztotta – és egyben véleményezte is – az operáció közben a monogramját a páciens májába „égető” sebész esetét, Zsolt Péter pedig hoszszasan kommentálta. Teljesen egyetértve mindkettőjükkel, két megjegyzésem nekem is volna, és már megint egy kicsit Cressey-t ragozva. Lám, mennyi mindenre alkalmas egy, a lényeget jól megragadó modell!

Annak, hogy ilyesmi előfordulhat, az egyik oka az egyénben rejlik. Nem ritka eset, hogy azon szakemberek között, akik – hogy is mondjam? – olyasfajta munkára vállalkoznak, amelyektől az átlagember messzire menekül (és az orvosi szakma egyértelműen ilyen), vannak, akik éppen azért vonzódnak az adott tevékenységhez, mert valami deficitjük van. Enyhítően nevezhetjük ezt magas tűrőképességnek, jó gyomornak, kötélidegzetnek – s ha így közelítjük a kérdést, akkor ez persze pozitív, hiszen ezeket a munkákat csak így lehet elvégezni anélkül, hogy rámenjen az ember lelke, vagy elmenjen tőle az esze. De van egy bizonyos szint, amelyen túl már empátiahiányról, szenvtelenségről, sőt, akár perverzioról is beszélhetünk. Nekem ez a sebész már inkább az utóbbi kategóriába tartozik. Ilyen perverz megnyilvánulása az egoizmusnak, a narcizmusnak – legalábbis remélem – ritka.

A másik, ami megdöbbenő számomra, a többiek „asszisztenciája”, azaz hallgatása, a dolog fölötti szemet hunyása. Ez az igazán elgondolkodtató. Mert senki nem csinálhatná azt, ami etikátlan, ha nem lennének körülötte olyanok, akik

hagyják. Vagyis megint a Cressey-háromszög bal alsó sarkában ülünk. És nem lehet nem beszélni itt a háromszög felső csücskéről sem. Milyen intézményrendszer az, ahol nemritkán jutnak befolyáshoz, hatalomhoz, vezetői szerephez az efféle lelki alkatú és etikájú emberek? Mert az orvostársadalom még mindig feudalisztikus. Ki merne rászólni a félistent játszó operáló sebészre? Robin Cook középiskolás koromban olvasott regénye, az *Akár az Isten*¹⁴ jut eszembe.

¹⁴ Robin Cook (1986): *Akár az Isten*. Ford. Fencsik Flóra. Budapest: Európa Könyvkiadó.

13. Integritás és gazdasági élet

Szervezeti darázscsípés (K. P.)

A napokban¹ volt szerencsém egy audit alkalmával egy multinacionális vállalat magyar ügyvezetőjével beszélgetni arról, hogy miért is tartja fontosnak az anti-korrupciós szabvány bevezetését.

Több okból kifolyólag is nagy örömmel hallgattam. Egyrészt azt éreztem, hogy a vezetőknek tényleg fontos, hogy az általa vezetett vállalat elnyerje azt a tanúsítványt, amiért ő és munkatársai hónapok óta keményen dolgoznak. Erre kellő időt is szánt, és nemcsak a tiszteletköröket futotta meg a korrupció elleni fellépés fontosságáról, hanem bemutatta a vezetői vízióját arról, hogy egy vállalatnak miért kell hogy fontos legyen ez a téma a 21. század első évtizedeiben.

Bemutatott néhány, a saját életéből vett személyes példát, majd egy darázscsípéssel kapcsolatos példát hozott elő. A darázs apró jószág, esélye sincs, hogy csípésével (azaz a pontosság kedvéért: szúrásával) komolyabb károkat okozzon az emberi szervezetnek. Ha azonban valaki allergiás rá, akkor súlyos következményekkel járhat, akár bele is halhat egy ilyen incidensbe. A szervezeti korrupció nagyon hasonlít a darázsszúráshoz. A szervezetek többségének meg se kottyan, sőt, hétköznapi tapasztalataik során alkalmazkodtak hozzá, immunissá váltak rá. De vannak olyan helyzetek, amelyekben egyetlen rosszkor, rossz helyen kapott szúrás kritikus hatással járhat, romba döntheti és elpusztíthatja az egész szervezetet. Soha nem lehet tudni, hogy az elkövetett, lényegtelennek tűnő bűnök milyen hatással vannak a szervezet egészére vagy a vezetők karrierjére.

A napokban volt szerencsém olyan vezetővel beszélni, aki nyugodtan alhat, mert a szervezete erős védelmi rendszereket épített ki a váratlan és kiszámíthatatlan hatású szúrásokkal szemben.

A jó hírnév értékes kincs (K. P.)

A BBC számolt be róla, hogy a Tesla ellen feljelentést tett egy fremonti gyárunkban dolgozó nő szexuális zaklatás miatt.

¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. május 16.

Az eset mögötti jelenség – sajnálatos módon – akár hétköznapi is lehetne, mégis van egy olyan szempont, amely miatt a hír idekívánczozik. Ez pedig a nyilvánosság elképesztő ereje, illetve a negatív hírek rendkívül gyors terjedése.

Pusztán a tényeket nézve annyit állapíthatunk meg, hogy a modern elektromos autóiról híres Tesla több mint hetvenezer munkavállalója közül egy tett feljelentést állítólagos szexuális zaklatás miatt. Ráadásul nem is a vállalat valamely felső vezetője vagy vezetője az érintett, hanem a feljelentő közvetlen munkatársai.

Nem kicsinyítve e bűncselekmény súlyát, mindössze annyit állapíthatunk meg bizonyossággal, hogy a távoli Amerikában egy munkavállalót érhetett egy vagy több alkalommal abúzus a saját munkatársai részéről. Mégis, e bizonytalansági tényezők ellenére a nemzetközi (és a magyarországi) sajtóban a Tesla neve a szexuális zaklatással szerepel együtt, noha nyilvánvalónak tűnik, hogy a vállalatnál ez nem általános gyakorlat, és nem érinti a munkatársak nagy tömegét. A hírt azonban felkapta a sajtó, és Magyarországra is eljutott, jöllehet nagy eséllyel nem tartozik a világ ezer legjelentősebb problémája közé.

Ugyanakkor a hírt némileg árnyalja, hogy a Tesla a múlt hónapban 137 millió dollárt fizetett ki egy afroamerikai munkatársának, akinek hosszú éveken keresztül kellett ugyanebben a gyárban rasszista megjegyzéseket elviselnie.

Lehetséges, hogy a sértett feljelentése mögött a munkatársának kifizetett nagyobb összegű kártérítés húzódik meg? Vagy éppen ellenkezőleg: a kártérítés elősegíti, hogy az áldozatok bátran merjenek beszélni az őket ért sérelemlről?

Bármilyen is a történet mögött, az biztos, hogy az emberi jogok sérelme jelentős, dollárszázmilliókban kifejezhető kárt okoz a vállalatnak, és a negatív reklám révén igencsak rontja a Tesla jó megítélését is – még akkor is, ha az elkövetők nem a vállalat döntéshozói, „csak” a munkatársai.

Gondolatok a vezetők motiválásáról (K. P.)

A napokban² jelent meg a hír, hogy egy Magyarországhoz is szorosan kötődő légitársaság, a WizzAir vezérigazgatójának lehetséges bónuszáról szavaz hamarosan a társaság közgyűlése. A tét nem kicsi: amennyiben a részvények árfolyama a mostani 45 fontról 5 éven belül eléri a 120 fontot, a vezérigazgatónak részvényekben 100 millió font (mostani árfolyamon számolva mintegy 42 milliárd forint) üti a markát.

² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. július 24.

Ez a nemzetközi szinten is hatalmas bónusz több kérdést is felvet. Vajon mennyire erkölcsös egy több ezer munkatársat foglalkoztató vállalat teljesítményét a részvényárfolyam, illetve egyetlen vezető teljesítménye alapján megítélni? Vajon mennyire motiválja a vállalat munkatársait az a tudat, hogy áldozatos munkájukkal multimilliárdossá tehetik a vezérigazgatójukat? E 100 millió fontos bónusz mellett ugyanakkor eltörpül a többi vezető és munkatárs számára tervezett 50 millió fontos juttatáscsomag.

Megítélésem szerint a bónusz elérésének célja komolyan befolyásolhatja a szervezeti kultúrát és a szervezet működését, és olyan folyamatokat indíthat el, amelyeknek hosszú távon súlyos következményeik lehetnek. Vajon egy, a vállalat működése szempontjából kritikus helyzetben hogyan dönt a vezérigazgató, ha nemcsak a helyzetet kell kezelnie, hanem ezen túl 100 millió font a tét? Felvállalja, hogy a nyilvánosság elé tárja a hibákat és a szervezeti hiányosságokat még akkor is, ha ez neki személyesen különösen nagy kárt okoz? Vagy inkább eltussolja a nyilvánosság előtt – legalább addig, amíg a bónuszát meg nem kapja?

További erkölcsi kérdéseket vet fel, hogy a légitársaság árfolyamának emelkedésében mennyiben játszik szerepet a vezérigazgató ténykedése, és mennyiben a nemzetközi trendek? Talán nem nagy bátorság kijelenteni, hogy a koronavírus-járvány következtében a nemzetközi személyszállítás jelenleg mélyponton van, a versenytársak közül számos becsődölt, az emberek utazásra vágnak, a szállodák és nyaralóhelyek pedig vendégekre. Ez meglehetősen kedvező körülményeket teremt a növekedésre.

A WizzAir számára ugyanakkor intő jel lehet a Volkswagen dízelbotránnal kapcsolatos esete: a szervezeti integritás hiányosságai hamar romba dönthetik nemcsak az árfolyamot, hanem a szervezet megítélését is.

20 év múlva... (K. P.)

Az elmúlt évek hazai és nemzetközi tapasztalatai egyaránt azt mutatták, hogy évekkel, évtizedekkel ezelőtti történeteknek máig tartó hatásai és következményeik lehetnek. Hívhatjuk ezt egyfajta időben késleltetett pillangóhatásnak is, amely során korábban jelentéktelennek gondolt események alapvetően befolyásolnak nagyvállalatokat és emberi sorsokat.

Ki gondolta volna akár csak néhány évvel ezelőtt is, hogy egy húsz évvel ezelőtti vállalati szerelmi kapcsolat a szervezet alapítójának, egyik fő tulajdonosának és vezetőjének kényszerű lemondásához, illetve válásához vezethet?

Nos, pont ez történik jelenleg a világ egyik leggazdagabb emberével, Bill Gates-szel és a Microsofttal.

Új szabályok a köztulajdonban álló gazdasági társaságokra (K. P.)

Az új év jelentős változásokat hozott a köztulajdonban álló gazdasági társaságokra vonatkozóan. Bár a köztulajdonban álló gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet már egy évvel ezelőtt hatályba lépett, rendelkezéseit a mai naptól, 2021. január 1-jétől kell alkalmazni.

A kormányrendelet alkalmazására vonatkozó felkészülés a koronavírus-járvány következtében meglehetősen kalandosra sikerült. A jogszabály rendelkezéseit ugyanis eredetileg 2020. július 1-jétől, majd október 1-jétől, végül újabb halasztással 2021 első napjától kell alkalmazni.

De milyen változásokat hoz magával az új szabályozás? Összességében azt mondhatjuk, hogy a költségvetési szerveknél alkalmazott belső kontrollrendszer szabályait terjeszti ki a többségében állami és önkormányzati befolyás alatt álló gazdasági társaságokra azzal, hogy a belső kontrollrendszer működtetésére külön, a megfelelésért felelős szervezeti egységet kell létrehozni. Ez a funkció már ismerős lehet a magánszféra gazdasági társaságainál, ahol *compliance* néven működik.

Ugyancsak új elem a megfelelést támogató szervezeti egység, valamint a megfelelési tanácsadó létrehozása, illetve alkalmazása. A kormányrendelet rájuk vonatkozóan előírja, hogy a megfelelésért felelős a működéshez és a feladatok ellátásához szükséges hatáskörrel, szakmai függetlenséggel és információhoz való hozzáféréssel rendelkezzen.

És Magyarországon? (K. P.)

Néhány nappal ezelőtt³ megosztottam egy írást, amely magyar szemmel hihetetlen, 2,9 milliárd dollár összegű pénzbírság kiszabásáról számol be egy amerikai bankkal szemben. Joggal merül fel a kérdés, hogy vajon Magyarországon van-e lehetőség vesztegetés esetén pénzbírság kiszabására az érintett vállalkozással szemben.

³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. november 29.

A válasz – talán némileg meglepő módon – igen. Az Országgyűlés ugyanis európai uniós csatlakozásunk előtt, 2001-ben törvényt fogadott el, amely alapján a jogi személlyel szemben pénzbírságot lehet kiszabni – többek között – abban az esetben, ha a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozta vagy eredményezte, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, és a bűncselekményt a jogi személy vezető tisztségviselője vagy a képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja, illetve ezek megbízottja a jogi személy tevékenységi körében követte el.

Vagyis ha valaki cégvezetőként például megvesztegeti egy közbeszerzési eljárás döntéshozóit, akkor nemcsak őt, hanem az általa vezetett gazdasági társaságot is felelősségre lehet vonni emiatt, hiszen a bűncselekmény a gazdasági társaság javára előny szerzését célozta. A törvény szerint a kiszabható pénzbírság legnagyobb mértéke a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni előny értékének a háromszorosa, de legalább ötszázezer forint. Vagyis elvi szinten akár többmilliárdos bírságok kiszabása is szóba kerülhet.

Azt látjuk azonban, hogy az ügyészség és a bíróság nem túl aktív a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések meghozatalában. Erre mindössze néhány tucat esetben került sor a törvény alkalmazásának első másfél évtizedében. Pedig ha aktívan szeretnénk fellépni a korrupció és a megvesztegetések ellen, akkor nemcsak a magánszemélyek, hanem a szervezetek büntetőjogi felelősségre vonását is aktívabban kellene vizsgálni. Jó példa van előttünk, előrelépésre bőven lenne tér.

Lee Iacocca (K. P.)

A polgármestereknek a fizetésükről való lemondásához⁴ kapcsolódik egy régi történet, amely a vezetői példamutatás és áldozatvállalás klasszikus példájává vált.

Sikeres autóipari karrierje során (nevéhez köthető az ikonikus Ford Mustang kifejlesztése is) 1979-ben Lee Iacocca vette át az amerikai Chrysler autógyár vezetését. Ekkoriban a vállalat működésének legnagyobb válságát élte át, és kétségessé vált a megmaradása is. Az igazgatóság elnökeként és vezérigazgatóként Lee Iacoccára hárult a feladat, hogy újra pályára állítsa a többre hivatott autóipari óriást.

⁴ Lásd a *Vezetői példamutatás* című írásom e kötetben.

Lee Iacocca a termelés átalakításán és a költségek csökkentésén túl azt is vállalta, hogy munkáját jelképes, mindössze 1 dolláros fizetésért látja el. Ez nemcsak az akkori viszonyok között volt szokatlan, hanem napjainkban, a dollár-milliókat kereső vezérigazgatók korában is egyedülálló. Ugyanakkor Iacocca ezzel a lépéssel egy csapásra megteremtette azt a bizalmi alapot, amelyre aztán később, vezérigazgatóként a szakszervezetekkel és a kormánnyal folytatott tárgyalásaihoz igen nagy szüksége volt. Joggal mondhatta, hogy nem a saját jólétéért, a több százezer dolláros fizetéséért dolgozik, hanem lényegében ingyen, a Chrysler megmentése érdekében. És e célért kész saját maga is komoly áldozatokat hozni.

Erőfeszítéseit végül jelentős siker koronázta. Néhány éven belül a Chrysler talpra állt, 1983-ban már nyereséggel zárta az évet, és visszafizette a kormánygarancia teljes összegét.

Inspiráló és követendő példa, amely jól megtestesíti az értékalapú vezetés ethoszát.

A sötét oldalon (K. P.)

E csatorna bejegyzéseiben is beszámoltunk róla, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hosszú nyomozás után lecsapott egy újabb számlagyárra, amelynek működtetésében több tucat ember, illetve több mint ötven gazdasági társaság volt érintett.

A történet akár tipikus is lehetne, azonban az érintetti kör miatt érdemes egy kicsit nagyobb figyelmet szentelni neki – e csatorna hasábjain is. Az elkövetői kör csúcán ugyanis két olyan személy szerepel, akiket joggal tekinthetünk nemcsak fehérgalléros bűnözőknek, hanem abból is a nehézsúlyú képviselőinek. A csapat élén a társai által csak Nagymesternek hívott Zs. állt, aki rendőrtiszti mellett műszaki végzettséggel is rendelkezik. Nincs róla információ, hogy korábban dolgozott-e hivatásos rendőrtisztként (véltetően igen), ugyanakkor számos nagyvállalatnál töltött be informatikai vezető pozíciókat. A másik elkövető, D. névvel a híradásokban korábban már találkozhattunk, vezető ügyészként dolgozott addig, amíg vesztegetés miatt el nem ítélték. Az ügyészi (és a jogászi) karriernek így kényszerűen vége szakadt, azonban a börtönévek lehetőséget biztosítottak számára, hogy megismerkedjen későbbi tettestársával, Zs.-vel.

A két elkövető számára a tisztos polgári élet nem jelentett nagy motivációt, így megkezdett bűnözői karrierjük folytatása mellett döntöttek – felhasználva

korábbi szakmai tudásukat, tapasztalatukat. Számlagyár üzemeltetése mellett döntöttek, és ennek megfelelően komoly, több tucat vállalkozásból álló cég-hálót építettek ki és üzemeltettek. E hálózat egyetlen tevékenysége számlák kiállításából állt, amelyet jellemzően az informatikai és a takarítási szektorban tevékenykedő vállalkozások fogadtak be. Ezen számlák alapján e haszonhúzó vállalkozások csökkenteni tudták költségeiket, illetve az általuk befizetendő adót. A történet sajátossága, hogy e vállalkozások között jellemzően nem trükköző kisvállalkozásokat találunk, hanem állami megrendelésekkel jól ellátott informatikai nagyvállalatokat is.

Zs. nyilvánvalóan hasznosította korábbi, még informatikai vezető korából megmaradt kapcsolati hálóját annak érdekében, hogy a kiállított számlák számára befogadó szervezeteket keressen.

Ezzel kapcsolatban joggal merül fel az a kérdés, hogy – elvileg – komoly belső kontrollrendszerrel rendelkező nagyvállalatok hogyan fogadhatnak be, állíthatnak ki teljesítésigazolást, és fizethetnek ki nagy összegű számlákat anélkül, hogy ez bárkinek is feltűnne. Ha ez megtörténhet, akkor pedig abban mekkora felelőssége van a vezetésnek? És milyen következtetéseket vonhatunk le a működésre vonatkozóan?

Érdemes azt is megvizsgálni, hogy a hatályos szabályozás mennyire elnéző egy ilyen tevékenységgel kapcsolatban. Vajon a költségvetés megkárosítása, a csalás megáll-e egyetlen ügyletnél, vagy esetlegesen – a könnyen szerzett előnyön felbuzdulva – e gazdasági társaságok jelentős mértékben „optimalizálják” adófizetési kötelezettségeiket annak érdekében, hogy anyagi előnyre tegyenek szert?

A jogszabály e gazdasági társaságok vonatkozásában a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény alapján szankciók elrendelését írja elő, amelyek köre kiterjedhet a tevékenység korlátozására, illetve a pénzbírságra. Sajnos azonban az ügyészégi és a bírósági gyakorlat azt mutatja, hogy e szankciók inkább elméleti jellegűek, az érintett gazdasági társaságokkal szemben – a vagyonelekbázison túlmutató szankcióként – nem igazán alkalmazzák. De mit is számít az a néhány százazres, milliós büntetés, amikor egyetlen teljesítés nélküli számla befogadásából ennél sokkal nagyobb vagyoni előnyt lehet realizálni?

A sötét oldalra átvált szereplők, úgy tűnik, nem fogják tudni elkerülni az ismételt felelősségre vonást. Az ellenük folyó büntetőeljárás miatt ismét előzetes letartóztatásban várják az eljárás végét, és azt is lehet sejteni, hogy a bűnismétlés miatt ezúttal már súlyosabb, többéves börtönbüntetés elé néznek. Nem tudni,

hogy a bűncselekményekkel okozott kár vagy annak egy része megtérül-e valaha, mindenesetre történetük igen tanulságos abból a szempontból is, hogy a szakmai felkészültség és a jó konspiráció sem véd meg a börtönártalmaktól.

A Retro rádió a korrupcióról (Zs. P.)

A minap⁵ a Retro rádió reggeli műsorát hallgattam az autóban. A betelefonálónak az volt a feladatuk, hogy a régi világ lefizetési rendszereire emlékezzenek vissza. Özönlöttek a hívások, és nem csak a nosztalgizálóktól. Az egyik hallgató például azt állította, hogy most szült a felesége, és a szülész előre megmondta, mennyibe fog kerülni. A méltatlankodás általános volt, hogy de hisz ez már büntetőjogi kategória! Arról, hogy a betelefonáló igazat mondott, nem tudunk bizonyosat, de arról igen, hogy az esetet méltatlankodás követi. Vagyis úgy tűnik: a jogalkotó igenis hat a nyilvánosság erkölcsi érzékére.

A fehér borítékok körbeáramlását nagyszerűen példázta a sok betelefonáló, mert az egyik az egyik szakmából hozott példát, a másik a másiktól. Rendőrök vallották, hogy mennyi jött be így a fizetésük mellé, aztán egy műszaki kereskedésben dolgozó eladó árulta el, hogy a fizetése felét is megkereste így pluszban. Nem volt megtervezve, de pusztán a betelefonálók jóvoltából a műsorban kibontakozott az „olajozás” kultúrája. Mivel egy vidám reggeli műsorról van szó, ahol komoly témák is elhangozhatnak, itt is inkább a műsorvezetők konstatálták ironikusan, hogy de szép is volt régen, amikor mindig lehetett tudni, hogyan kell megoldani a dolgokat.

A példák arról szóltak, hogy a hiány miatt kellett a borítékot adni, ami a bizonyos termékekhez való hozzájutás nehézségeit enyhítette, és nem hatalmi visszaéléseket tárgyaltak. Az egyik legszebb példa, amely megmaradt az emlékezetemben, a következő volt: a Merkur által behozott autókra éveket kellett várni. Amikor végre jött az értesítés, hogy megérkezett az autó, csak sajnos nem piros, hanem drapp színben, úgy tűnt, nincs mit tenni. Ám ha a vásárló a kiadónál megkérdezte, hogy nem lehetne-e mégis az eredetileg vágyott színű az autó, és mellékelte egy kis csúszópénzt, azonnal elintézhetővé vált az álom.

Miről szól ez a példa? Nem egyszerűen a hiányról, hiszen volt olyan színű autó a készleten. Sokkal inkább arról, hogy miként játssza meg a hiányt a pozícióban lévő kereskedő, hogy eleve hozzájusson a csúszópénzhez. Azt hiszem,

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 22.

ez világosan mutatja az erkölcsi romlás útját. Nem a szolgáltatói attitűd dominál, hanem a nyereszkeskedési. Pedig a létező szocializmus azzal hirdette felsőbbrendűségét a Nyugattal szemben, hogy nálunk a munkásosztály igényeinek kielégítésén, a szolgáltatáson van a hangsúly, nem pedig a munkásosztály kifosztásán. Minden állami vállalat „szolgáltatót”. A Patyolat, a Gelka, a Merkur, ahogy a tanácselnök és az államigazgatás is. A jelszavak szintjén.

Csak hogy nem elegendő ideológiailag kikiáltani a szolgáltatói szerepvállalást, kellene hozzá az egyének, és kell a megfelelő struktúra is. A központilag irányított hiánygazdaság mint struktúra nem kedvez a szolgáltatói értékek kialakulásának, és amikor egy nép rászokik, hogy miként kell egy ilyen struktúrában jól járni, akkor elég sokáig tarthat az ilyen működésről való leszokás is. Például amíg a szülész-nőgyógyász hajlandó lemondani a borítékról, hiszen a fizetését felemelték.

„Közpénz jelleg” (Zs. P.)

Sajnos ez a szókapcsolat bennem Matolcsy György azon mondatát idézi, hogy bizonyos dolgokat nem kell átláthatóvá tenni, mert azáltal, hogy alapítványi tőke lett belőlük, elveszítették a közpénz jellegüket. A bíróság aztán másként ítélte, nagyon helyesen, és az adatokat végül ki kellett adni. De önmagában már az a tény, hogy ha valaki közel kerül a költségvetéshez, a jegybanki vagyonhoz, megfordulhat a fejében, miképp tüntetheti el annak közpénz jellegét, bennem legalábbis aggályokat vet fel.

Sokszor beszélünk arról, hogy a korrupció nem meghatározható, és hogy mit tartunk annak, az folyamatos változásban van. Reményeink szerint egyre szigorúbban húzzuk meg a határokat, mert ez felel meg az integritás szempontjainak. Magánpénz válhat közpénzzé, de közpénz nem válhat magánpénzzé. Magántulajdon válhat köztulajdonná, például adakozás útján, de köztulajdon lehetőség szerint ne váljon magántulajdonná. Lehet, hogy a jobb demokráciák ebbe az irányba tartanak, de nálunk még jóval bonyolultabb a helyzet.

A rendszerváltás idején jogosan adták vissza magántulajdonba például az egyházi vagyont vagy a földeket, amelyeket annak idején az állam sajátított ki. Van olyan eset, amikor a közösség érdekében egy utat kívánnak építeni, és ezért kisajátítás történik, de ilyenkor az államnak kárpótlást kell fizetnie, jobb esetben megállapodás történik. Noha a tulajdonos vissza is élhet a helyzettel, hogy kell a területe, s ezt elkerülendő az állam élhet erőszak-monopóliumával. A BBC

például magántársaságként indult. Hat rádiókészülék-gyártó cég döntött úgy, hogy adót hoz létre, aztán az állam kapcsolt: nem lesz az úgy jó, ha magánkézbe ekkora médiamonopólium kerül – vélték –, és kisajátították a BBC-t. Azóta a C betű nem a *Company*, hanem a *Corporation* rövidítése. És a tulajdonosokat kártalanították.

A legelítendőbb eljárás, amikor az állam államosít valamit, azaz elvesz valakiktől egy magántulajdont, hogy aztán visszamagánosítsa, és így biztosítsa be a hozzá közel állókat. De gyakran még előlött is szemet huny az a társadalom, amely tehetetlennek érzi magát. Ha azonban a világ fejlődik, akkor a tisztesség elve alapján a hatalommal való visszaélést intézményi és önkorlátozási mechanizmusok követik.

Érdeemes elolvasni a hivatkozott cikket,⁶ és mindenki maga döntheti el, hogy a benne írtakat korrupciónak tartja-e vagy nem.

Summum jus... (K. P.)

– ... summa injuria – tartja a római jogi közmondás, vagyis a legfőbb jog (a túlzásig keresztülvitt törvény) a legnagyobb igazságtalanság. Ez jutott eszembe, amikor arról olvastam, hogy egy budapesti tejbár az adóhivatal 12 napra bezárattott és további pénzbírsággal sújtott, mivel tévesen ütötték be az egyik eladott termék áfakulcsát, és ezáltal 88 forinttal megkárosították a költségvetést.

Az esetre a Nemzeti Adó- és Vámhivatal is reagált, valamint – a média fokozott érdeklődését megtapasztalva – az érintett tejbár még egyszer kifejtette álláspontját. Ebben elismerték, hogy egy 2021. őszi ellenőrzés során is előfordult, hogy rossz áfakulcsot alkalmaztak, és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal már akkor is bírságot szabott ki rájuk, illetve figyelmeztette őket, hogy ez a gyakorlat az üzlethelyiség bezáratását vonhatja maga után. Az adóhivatalnak ugyanakkor nincsen mérlegelési lehetősége, mivel a jogszabályok azt írják elő, hogy ha három éven belül ismétlődik a jogsértés, akkor az üzlethelyiség bezárását mint szankciót mérlegelés nélkül alkalmazni kell.

Abban természetesen egyetértünk az adóhatósággal, hogy a jogszabályokat be kell tartani, és a normák megszegőivel szemben a törvény szigorával

⁶ BÓDIS András (2022): Előjött a NER újabb nagyágyúja: összeköltözött az eddig bujkáló Matolcsy-klán. *Válasz Online*, 2022. október 7. Online: www.valaszonline.hu/2022/10/07/elojott-a-ner-ujabb-nagyagyuja-osszekoltozott-az-eddig-bujkalo-matolcsy-klan/.

kell fellépni annak érdekében, hogy a társadalmi célokat elérhessük. A kérdés inkább az, hogy vajon minden esetben a törvény teljes szigorával kell-e lesújtani a törvénszegőkre a körülmények mérlegelése nélkül? Vajon nem lenne-e érdemes a fokozatosság és arányosság elveit alkalmazni annak érdekében, hogy az adóhatóság eljárása ne csak törvényes, de igazságos is legyen?

Mivel a kiszabott bírság összegéről nincsen információnk, vizsgáljuk meg, milyen hatással jár a 12 napos üzletbezárás? Mindenekelőtt azzal, hogy az érintett vállalkozás elesik 12 napnyi bevételeitől, hiszen ha nincsen nyitva, bevétele sem keletkezhet. Ugyanakkor a kiadások jelentős része továbbra is jelentkezik: fizetni kell az alkalmazottak bérét, a bérleti díjat és a vállalkozást terhelő általános költségeket. A bezárás ugyanakkor az adóbevételek szempontjából igen rossz üzlet az állam számára is: ha ugyanis egy üzlet zárva marad, akkor a nem létező forgalma után nem fog az államkasszába általános forgalmi adót sem fizetni. Tehát míg az állam veszít 88 forintot egy rosszul beütött tétel kapcsán, addig a boltbezárás miatt ennek a több ezerszeresét bukja el. Nem kell közgazdásznak lenni, hogy belássuk, hogy ez így nem éri meg. Még rosszabb a helyzet, ha a vállalkozás – szándékosan vagy véletlenül – ismét törvényt szeg. Ekkor a büntetés mellett a bezárás időtartama immár egy hónap, ami lényegében az érintett szervezet gazdasági ellehetetlenülésével egyenértékű.

Korrupciómegelőzési szempontból pedig a súlyos szankcióknak jelentős korrupciós kockázatot növelő hatásuk van. Ha csak a helyszínen jelen lévő munkatársakon múlik, hogy mi kerül a jegyzőkönyvbe, hogy mennyire elnézőek az érintett szervezettel szemben, akkor megnő a kísértés arra, hogy a problémát a felek a jogszabályok megkerülésével „rendezzék”.

Joggal vetődhet fel az állam felelőssége is a vonatkozó szabályozás minősége, illetve életszerűtlensége miatt. A hasonló üzleteknek ugyanis egyszerre három áfakulccsal kell dolgozniuk, és ezek alkalmazása attól is függ, hogy a vendég helyben fogyasztja-e el a kiválasztott ételt, vagy elvitelre kéri. De még abból is bőven adódhatnak problémák, hogy a vendég a rendelés leadása közben meggondolja magát, és mégis a helyszínen szeretné elfogyasztani a megrendelt ételt. Ekkor ugyanis már másik áfakulccsal kell számolni az üzletben.

A jogszabályokat kijátszó üzletek ugyanakkor nemcsak helyszíni ellenőrzéssel szűrhetők ki, hanem az online pénztárgépek adatainak ellenőrzésével is. Minden üzlettípusra ugyanis egy sajátos adatmintázat jellemző (ideértve a forgalom napi, heti eloszlását, az egyes termékek adótartamát stb.), így az atipikus módon számlázó vagy a bevétel pénztárgépbe való beütését elmulasztó vállalkozások elég hamar lebuktathatók.

A törvény túlzott szigora – ahogy a példán is láthattuk – nem a törvényes működést és az igazságos szankciókba vetett hitet erősíti, hanem inkább bizalomvesztéshez és a korrupciós kockázatok növekedéséhez vezet. Bízunk benne, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal is érzi ezt, és ha szükséges, a jogszabályok felülvizsgálatát is kezdeményezi a méltányos és igazságos jogalkalmazás megteremtése érdekében.

14. Integritás és szervezet

Ha már értjük a személyes integritás fogalmát, illetve az integritásalapú működésnek a közösség életében játszott szerepét, onnan már csak egy lépés megérteni a szervezeti integritást. A 14. fejezet ebbe enged betekintést olyan nézőpontból is, hogy mit tehetünk az integritásdeficitekkel küzdő szervezeti működés, illetve az ezek között a viszonyok között dolgozni kénytelen szakemberek kiégése ellen.

Integritásépítés és szabványok (K. P.)

Az elmúlt néhány héten¹ sokat foglalkoztunk az integritással és az integritás erősítésére irányuló kezdeményezésekkel. Vajon ezen a területen vannak olyan jó gyakorlatok, amelyeket az állami, a magán- és a civil szféra szervezetei egyaránt követhetnek és alkalmazhatnak? Ha igen, lehet-e garantálni, hogy ezeket a gyakorlatokat mindenhol következetesen a leírtak szerint alkalmazzák?

Igen, szerencsére az integritásmenedzsment-eszközöket alkalmazni kívánó szakemberek nincsenek magukra utalva ezen a területen. Az elmúlt évtizedek gyakorlata alapján kikristályosodtak azok a jó szervezeti megoldások, amelyeket sikeresen lehet alkalmazni a korrupció elleni küzdelem, illetve az integritásmenedzsment területén. Különösen, hogy napjainkban már nemcsak egy-egy alkatrész pontos műszaki paramétereit lehet szabványosítani, hanem szervezeti elveket, módszereket és megoldásokat is – akár a közszférában is. E logika mentén született meg az ISO 37001 antikorrupciós irányítási rendszerek (Anti-Bribery Management Systems) szabvány, amelynek célja a korrupció, vesztetés szervezeten belüli visszaszorítása, valamint ezen túl a szervezet átlátható működésének, továbbá a szervezettel szembeni bizalomnak az erősítése.

A szabványok alkalmazása viszonylag új iránynak számít a korrupció elleni fellépés területén, hiszen az erre vonatkozó ISO-szabványt mindössze 2016-ban fogadták el. Mégis mi az oka, hogy egyáltalán van létjogosultsága a szabványosításnak ezen a területen?

A szabvány létrehozásának egyik legfőbb oka az volt, hogy a gazdasági élet szereplőinek – az elkötelezett és hatékony szankcionálás miatt – egyre nagyobb bírságokkal kellett szembenéznük az egyes országok (elsősorban

¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. november 12.

az USA és az Egyesült Királyság) antikorrupciós törvényeinek megsértése miatt. A fenyegető bírságok idővel kialakították azokat a szervezési és jogi megoldásokat, amelyek „büntetésbiztosnak” bizonyultak, vagyis segítségükkel megelőzhetővé vált nemcsak a vesztegetések nagy része, de akár 50%-kal csökkenthették a vesztegetés miatt a vállalatokra kiszabható bírságot is. Lényegében ezekből az irányításirendszer-szintű intézkedésekből állt össze az ISO 37001 szabvány.

A szabvány 10 fő fejezetben foglalja össze a szervezetekkel szemben támasztott követelményeket, amelyeket egy részletes, húszoldalas alkalmazási útmutató egészít ki. Az első három fejezet az ISO-szabványok struktúráját követi (Alkalmazási terület, Rendelkező hivatkozások, Szakkifejezések és meghatározásuk), ezután sorakoznak az érdemi követelmények a szervezetre és környezetére, a vezetői szerepvállalásra, a tervezésre, a támogatásra, a működésre, a teljesítményértékelésre, valamint a fejlesztésre vonatkozóan.

Ha a fejezeteken belüli fontosabb intézkedéseket nézzük, akkor nagy átfedést találunk az államigazgatási szerveknél alkalmazott integritásirányítási rendszerrel. Követelményként jelentkezik többek között a kockázatok felmérése, a vezetői szerepvállalás és elkötelezettség, az antikorrupciós megfelelésért felelős személy(ek) kijelölése, a képzés, a kommunikáció és a folyamatok dokumentálása, a bejelentések kezelése, az ajándékozás, valamint a megfelelő kontrollok kiépítése.

Bár a szabvány természetesen nem véd meg a korrupció bekövetkezésétől, azonban alkalmazásával igazolható a külvilág számára, hogy a szervezet minden elvárható, racionális intézkedést megtesz a korrupció megakadályozására.

A szabvány magyarországi honosítása 2019-ben történt meg, és napjainkra egyre több magyarországi vállalat kezdte meg az alkalmazását, reményeink szerint így fog történni a közsférában is.

A kiegész mint szervezetiintegritás-deficitre utaló jel? (M. K.)

A minap beszélgettem egy kedves ismerőssémmel, aki szakmai életének nagyjából a csúcsán van, vagy afelé (kellene) közelít(enie). Ő bizonyára nem mondaná ezt így, de szerintem sikeres tanár, tudományos téren mérvadó véleményformáló, keresett szakértő. Látszatra minden rendben van körülötte..., de benne nem. Jó ideje észleli magán, hogy egyre kevésbé érdekli, amit csinál, lépten-nyomon érzi, hogy fárasztja a napi rutin, hogy sokszor csak a határidők „motiválják”, hogy túl

sokfelé forgácsolja szét az energiáit, mégsem tud nemet mondani semmire. Azt mondja, igazán tiszta örömet már nem tud érezni az iránt, amivel foglalkozik.

Érdekel, lát-e valami kiutat, de sajnos nem. Egykedvűen, sőt, egyre inkább cinikusan tekint magára és a dolgokra is maga körül. De mi lehet az ok?

Nem akarnék itt a kiégés pszichológiai magyarázó elméleteibe bocsátkozni. Nem értek hozzá, nem az én terepem, és különben is: utána lehet nézni a szakirodalomban.

De az azért nem hagy nyugodni, hogy amit érez, korántsem csak rá érvényes. Kis túlzással azt mondhatom, bármerre nézek mostanában, és bárkivel beszélgetek komolyabban, ugyanerről panaszkodik. És félek, hogy ha ezek mögé az egyes történetek mögé nézünk, azt látjuk, hogy az okok nagyon hasonlóak. Mély szervezeti válságok húzódnak itt a háttérben (mert főszereplőnk sem magánzó, hanem alkalmazott). A munkavállalók tömeges kiégése nagyon súlyos szervezeti problémákra szokott utalni, amelyek között előkelő helyet foglal el az integritás hiánya. A mérgező szervezet jelenségéről van itt szó. A következő bejegyzésben ezt járom körül egy kicsit.

Totális integritásdeficit, avagy a mérgező szervezet (M. K.)

Egy konkrét személyes kiégéstörténet kapcsán jutott eszembe az egészséges szervezet – mérgező szervezet elmélete. Az integritásmenedzsment-tréningeken (ez is) az egyik kedvenc elméletem volt, szívesen magyaráztam az egyéni és szervezeti értékeket szimbolizáló háromszögeket. Az ábra² egyszerűen mutatja a lényegét: minél közelebb vannak egymáshoz ezek az értékek, annál egészségesebb a szervezet, ezáltal a benne dolgozó egyének is. És fordítva: minél távolabb kerülnek egymástól az egyéni és a szervezeti értékek, annál kevésbé elviselhető az egyén számára az ott-tartózkodás. A kiégés már elég súlyos figyelmeztető jel, hogy nem jó helyen vagyunk. Hogy van-e kiút, az sem egyszerű kérdés. De az igazi kérdés az, hogy van-e átjáró máshová. Olyan helyre, ahol újra önazonosnak érezhetjük magunkat.

² A mérgező szervezetről szóló ábra és magyarázata itt olvasható: PALLAI Katalin (2014): *Integritás menedzsment tréning. Tartalmi összefoglaló – A legfontosabb ábrák és összefüggések*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem. Online: www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/IM-összefoglaló-ábrákkal-trénereknek-és-résztvevőknek.pdf.

Az integritásalapon működő szervezetet például arról is könnyű felismerni, hogy az ott dolgozókon nem jelentkeznek a kiégés tünetei, hiszen jól érzik magukat ott, ahol vannak. Energikusak, alkotnak, eredményesek. Arról a szervezetről azonban, amelynek munkatársai apatikusak, és aki teheti, „menekül” onnan, jó eséllyel kimondható, hogy az integritása elvesztése felé tart.

A szervezeti integritás fejlesztése (M. K.)

Az előző két bejegyzésemben röviden kifejtett gondolatok a szervezeti és egyéni értékek ütközésének hatására létrejövő „mérgezés” folyamatát mutatták be. A kérdés az, hogy hogyan lenne mindez megelőzhető. Mivel a lényeg a szervezet és az egyén kapcsolatában, egymásra hatásában rejlik, a választ is kétfelől közelíthetjük meg. A mostani írásban az egyiket, a következőben majd a másikat veszem sorra.

Azért kezdem a szervezettel, mert hiszem, hogy elsődlegesen ott lenne tennivaló, mégpedig a szervezetben vezető pozíciókat betöltők részéről. Olyan alapelveken nyugvó szervezeti működés kialakításán és folyamatos fenntartásán kellene dolgozniuk, amely az integritásmenedzsment szempontjainak a legmeszszemenőbb érvényesítésére törekszik.

Most egy olyan összefüggésrendszert mutatok be, amely azokból a kompetenciákból áll, amelyek fejlesztése biztosan hozzájárul a szervezeti integritás növeléséhez is. Ezek a következők: „*Elkötelezettség*: a közcélok és ügyfelek szolgálata iránti elkötelezettséget jelenti.

A *megvesztegethetetlenség* azt jelenti, hogy egyéni vagy csoportérdek nem kerülhet a közcélok elé.

A *célok konzisztenciája* azt jelenti, hogy a szervezet és a benne dolgozók elérték, hogy a különböző szervezeti és egyéni célok és motivációk megfelelően illeszkedjenek egymáshoz.

A *szakmai kompetenciák* arra utalnak, hogy bár az integritásmenedzsment egy átfogó, rendszerszerű megközelítés, megvalósítása megfelelő technikai felkészültséget és az egyes szervezeti tevékenységekhez és a szervezetfejlesztéshez szükséges szakmai kompetenciák magas fokát feltételezi.

Az *innováció* mint kompetencia azért része az integritás fejlesztésének, mert a folyamatos fejlesztéshez létre kell hozni a tanuló szervezetet, valamint azt a szervezeti nyitottságot és alázatot, amely biztosítja a kockázatok folyamatos elemzését, az új megoldások keresését, kipróbálását és terjesztését.

A szervezeti intelligencia azon kompetenciák összessége, amelyek lehetővé teszik érzékelni és érteni a szervezet működésének összefüggéseit, elemezni a változtatások lehetséges következményeit, és olyan fejlesztési stratégiák megalkotását, amelyek a szervezeti lehetőségekre vetítve optimálisak.”³

A kiégés – még mindig a szervezet oldaláról (M.K.)

Persze csak felelős munkaadók értik, hogy nekik nagyobb a szerepük abban, hogy munkatársaikat ne fenyegetse a kiégés veszélye. Ha mégsem sikerül elég jól a megelőzés, és netán az első gyanús jeleket érzékelik, akkor idejekorán avatkozzanak közbe. Ha a szándék megvan, az már félsiker. Az eszközök adottak. A témához találtam egy egész jó összefoglalást. Egy integritásalapon működő, vagyis egészséges szervezet ismeri ezeket az eszközöket, és nagy hangsúlyt fektet az alkalmazásukra.⁴

A legnagyobb és legegyszerűbb lehetőség a vezetők kezében van! (M. K.)

„Egy felmérés szerint a *burnout* leggyakoribb okai közé tartoznak az igazságtalan bánásmód, a túlzott terhelés és a kommunikáció hiánya a vezetők részéről. Az alacsony fizetés, a rossz társaság, a túlterhelés egyértelmű demotiváló tényezők, ha pedig a beosztottak nem kapnak kellő visszajelzést, elismerést, esetleg jutalmat munkájuk után, egy idő után egyszerűen nem fogja őket semmi a cégnél tartani.”⁵

Most itt a vezetői viselkedést emeltem ki, nem véletlenül. Az egyetemi szintű rendszervezető-képzés elmúlt tizenhárom évében sikerült egy olyan, kezdetben két, majd három, mára pedig már négy féléven át tartó 2-2 napos tréningből álló kurzussorozatot felépítenem, amelynek során pontosan ezeket a vezetési technikákat tanulhatják, gyakorolhatják a hallgatók. Hadd ajánljam az erről szóló

³ PALLAI Katalin [é. n.]: *Integritás és integritásmenedzsment*. 3–4. Online: [https://korrupciom-egelozes.kormany.hu/download/3/00/80000/Integritás és integritásmenedzsment.pdf](https://korrupciom-egelozes.kormany.hu/download/3/00/80000/Integritas-es-integritasmenedzsment.pdf).

⁴ *Mit tehetünk a munkahelyi kiégés ellen?* [é. n.]. Online: <https://hirdetesfeladas.atlasmunkak.hu/blog/munkahelyi-kieges-ellen>.

⁵ *Mit tehetünk a munkahelyi kiégés ellen?* [é. n.].

áttekintő tanulmányomat,⁶ amely a mesterképzés tízéves évfordulója alkalmából készült. Jó adalék az egyéni és szervezeti integritáshoz.

Egyéni védőfaktorok (M. K.)

Egyik korábbi bejegyzésemben ajánlottam egy leírást a *burnout*-ról, amelyben ez állt: „A szakemberek szerint a *burnout* szindróma különösen gyakori azok között, akik munkájuk során sokat érintkeznek emberekkel valamilyen segítő vagy szolgáltató szerepkörben, azaz feladataik ellátása fokozott érzelmi munkát, empátiás bevonódást igényel. Idetartoznak az orvosok, ápolók, pedagógusok, szociális munkások, de az ügyfélszolgáltatók, politikusok, médiában dolgozók is.”⁷

A közszférában dolgozó szakemberek tehát nagyon is ebbe a körbe tartoznak. A segítő szakmák hosszú éveken, évtizedeken át való végzéséhez saját tapasztalatom szerint is igen erős belső elköteleződés, eleve meglévő empátikus készség, segítő attitűd szükséges. Akiben ezek megvannak, annak örömet okoz a másokon való segítség, mások támogatása. Aki ezt a vele kapcsolatban lévő embereknek adekvát módon kommunikálja, illetve tevékenysége hasznát közvetlen és közvetett visszajelzésekből egyértelműen és folyamatosan érzékeli, annak mindez elég tartós garanciát nyújt kiegészítés ellen. A magasan fejlett érzelmi intelligencia – amelynek része az embertársainkkal való szociális kapcsolódások erőssége, illetve a reális önértékelésen alapuló önbecsülés – eleve nagyon komoly antiburnout védőfaktor.

Nincs más hátra tehát, mint az alkatunkhoz, attitűdünkhöz és nem utolsósorban kompetenciáinkhoz, tudásunkhoz illő munkát találni, és máris beljebb vagyunk. Bár ilyen egyszerű lenne! De persze nem az. Más is kell hozzá, talán még írók erről máskor is.

⁶ MOLNÁR Katalin (2019): A motiválás módszertani lehetőségei a felsőfokú rendészeti képzésben. In HEGEDŰS Judit (szerk.): *A magatartástudomány helye és szerepe a rendészeti képzésben*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 89–101.

⁷ *Mit tehetünk a munkahelyi kiegészítés ellen?* [é. n.].

Személyes integritásunk megismerése és megőrzése (M. K.)

Az előző részben ígertem még a folytatást, de már nem akarom hosszúra nyújtani a kis sorozatot a kiegészítései miatt. Am különösen hatásos védőfaktoroknak gondolom személyes integritásunk megismerését, megőrzését, sőt erősítését. Aki tisztában van saját etikájának tartóoszlopaival, és képes „önellenőrző” üzemmódban működve időről időre megvizsgálni, hogy cselekvéseiben, döntéseiben mennyire sikerül tartania magát alapvető értékrendjéhez, az mindenképpen jól jár. Ha pedig azt tapasztalja, hogy eltér a belső iránytűjétől, akkor figyelje meg, hogy azt milyen konkrét esetekben, milyen gyakran, minek hatására teszi, és erre milyen magyarázatokat keres és talál magának. Mit érez, amikor másként dönt, mint ahogyan tudja, hogy kellene? Klasszikusan a tükörtesztet (képes vagyok-e tükörbe nézni, miután ezt vagy azt tettem?), a mamatesztet (mit szólna mindehhez a mama?) és a nyilvánosságtesztet (mit szólnék, ha tettemről az újságban olvasnék?) szokás ajánlani mérceként.

A pozitív visszajelzések jelentősége (M. K.)

Mégis folytatom a kiegészítő elleni sorozatomat, mert nagyon fontos a téma.

A minap a Facebookon valaki megosztotta az alábbi, John Lennonnak tulajdonított idézetet: „Ne szomorkodj, ha valami szépet csinálsz, és senki nem veszi észre. A Nap is minden reggel csodálatos előadást tart, pedig a közönség nagy része alszik.”

Elsőre tetszetős párhuzam, sokszor látom-hallom idézni, több változatban is. Csakhogy, mint minden hasonlat, sántít. A Nap, az Nap. Az ember pedig, ember. S leginkább attól az, hogy társas lény. Mint ilyen, érzékeny, érző. Lelke van, amelyik a visszajelzésekből – mégpedig a pozitív, elismerő, szeretettel teli visszajelzésekből (köszönet, öröm, gratuláció stb.) – táplálkozik. Aki soha vagy ritkán, esetleg neki nem elégszer kap visszajelzést arról, hogy amit csinál – például – szép, jó, hasznos, fontos, akkor nehezen képes huzamosabb ideig kitaratóan tenni, amit egyébként belső indítatásból tesz. Akkor is egyébként, ha nem dicsérik vagy ismerik el érte. De ha látja, hogy örülnek neki, az megerősíti őt a szándékában, így aztán mindig újult erővel folytatja, például a szépet és a jót. Szóval én mindenkit arra biztatok, hogy ne Nap akarjon lenni, hanem inkább ember, s maradjon is az: értő, befogadó, elfogadó és visszatükröző.

Vákát

15. Az integritás a pszichológia, a szociálpszichológia, a szervezetszociológia és a kulturális antropológia nézőpontjából

Az integritást különböző tudományterületek szakemberei szükségszerűen más-más oldalról közelítik, sokféle módszerrel kutatják, vizsgálják. Érdekes ezeket szemügyre venni, és felfedezni bennük a hasonlóságokat és az eltéréseket, hogy általuk pontosabban láthassuk, mennyire összetett jelenségről van szó. A 15. fejezetben az olvasó a pszichológia, a szociálpszichológia, a szervezetszociológia és a kulturális antropológia felől szemlélheti az integritást. Ezeknek a diszciplínáknak a mentén vesszük sorra a korrupciós kockázatnövelő tényezőket.

Ravasz és naiv karakterek (Zs. P.)

A legkönnyebben megválaszolható kérdés, hogy milyen emberek azok, akik könnyen korrumpálhatók. Ez a Cressey-háromszög kapcsán azért fontos és átgondolandó, mert miután megértettük, hogy jogilag és az erkölcsi nevelés oldaláról is egyaránt fontos az integritás növelése, még mindig nem vagyunk a mennyországban, éspedig azért, mert az egyén esendő vagy egyenesen gonosz. Rossz szocializáció, rossz személyes karakter, patológiák – és máris kész a baj.

Minél inkább autonóm és önszabályozó, valamint szabad egy rendszer, és minél inkább tiszták benne az értékek, elvileg annál jobb. De naivitás volna nem számolni az emberrel magával. Ha az integritástréningek résztvevőinek figyelmét az egyén pszichológiájára irányítjuk, rögtön észre is veszik ezt. Nem magától értetődő bölcsességek kerülnek elő, hiszen filozófusok, sőt, korszakok épültek már hibás emberképekre. Ám egy tréning során mindig lehet építeni a józan észre.

A klasszikus közgazdaságtan például racionálisnak és individuálisnak tartotta az embert. Holott sem racionálisak, sem szélsőségesen individuálisak nem vagyunk. Freud irracionálisnak és individuálisnak tartotta az emberi fajt. Persze, hiszen pszichológusként csupa olyan páciense volt, akik traumatizáltak és patológiások voltak. De az egyén nem is kollektivistá, és nem is lehet rákényszeríteni az állandó önfeláldozásra, arra, hogy a közösségért lemondjon egyéni érvényesüléséről, mint ahogy azt a kommunista ideológiák feltételezték. Ezeket

a tudományos emberképi tévedéseket G. W. Allport foglalta keretbe. És bizonyára feltűnik mindenkinek, hogy egy variáció még hiányzik, amelyről Allport szintén nem feledkezett meg: ez a kollektív irracionalitás. Ilyennek látta az embert Gustave Le Bon, és nem lehet az ő számlája írni, hogy aztán Hitler is hitt neki.

De a jó rendszerekben is két iránya van az egyéni karaktereknek, akik aztán korrumpálhatók, vagy maguk kezdeményezik a korrupciót. Az egyik a minden körülmények között többet akaró, mohó, önző, másokat eszközként kezelő típus. Lehet szélhámos, kellemes személyiség, de a lényeg, hogy a lelke mélyén nem érdeklik azok a normák, amelyek a többieket mozgatják.

Érti őket, de nem azonosul velük. Az akaratosság, az önzőség őket úgy vonzza be a bűnbe, hogy egész egyszerűen jogot formálnak rá: kivételesnek, különbségnek érzik magukat. Lehet például, hogy emberi kapcsolataikban nyájaskodók, de belül gyűlölködők.

A másik vonalon a naivakat találjuk. Itt már maga a rendszer sem működik jól – az előbb ez irreleváns volt –, és egy gyenge, befolyásolható karakterrel találkozunk, aki nem tud ellenállni a kísértésnek. Nem ő az irányító, ő csak a végrehajtó. Ám a korrupciós rendszerekben igen sok ilyenre van szükség, és voltaképp kevés radikálisra. Egy önkormányzatnál például, hogy egy közbeszerzés korrump legyen, már eleve úgy írják ki a pályázatot, hogy egyvalaki legyen a nyertes. Ehhez sok-sok szemet hunyó végrehajtó kell, noha a jutalmuk cserébe csak az állás megtartása vagy egy simogatás.

Nem árt foglalkozni ezzel a két karakterrel: a radikálissal és a banálissal – ahogy Hannah Arendt mondaná –, mert mindannyian voltunk már naivak és konformak, meg individuálisak és önzők is.

Rejtőzködő karakter (Zs. P.)

Az integritás elmélete arra a pszichológiai szükségszerűsége épít, hogy az emberek szeretnék önmagukat fontosnak és erkölcsösnek tartani, tevékenységüket a közösség előtt vállalhatónak érezni. Az a vágy hajt mindenkit, hogy megbecsüljék. Most nem foglalkozunk azzal, hogy a keretek ehhez gyakran nem nyújtanak megfelelő körülményeket. Foglalkozunk csak azokkal az egyénnel, akik a megfelelő feltételek ellenére sem tudnak efelé mozdulni, még akkor sem, ha egyébként tehetnék. Sokszor senki sem mondja azt, hogy legyünk korrumpáltak, tapossuk el a gyengébbet, legyünk igazságtalanok, éljünk vissza a hatalmunkkal.

Így hát feltehetjük a kérdést: milyen személyiségjegyekkel rendelkezik az az ember, aki alkalmatlan az integritásalapú életvezetésre?

Ennél a kérdésnél többféle jellemvonást fel tudunk sorolni, és tréningeken jönnek is az ötletek: nagyravágó, irigy, hatalmaskodó, vagy épp ellenkezőleg: befolyásolható, naiv, hiszékeny stb. A lényeg, hogy a morálisan gyengébb emberek egyszerűen gyengébb énnel rendelkeznek. Sokszor sérüléseket cipelnek magukkal, és kapaszkodókra van szükségük, hogy elrejtsek gyengeségeiket. Nem mindenki akar átlátható lenni. Akár nemzedékek, népek, társadalmi csoportok szocializálódhatnak úgy, hogy rejtőzködni akarjanak, mert azt tanulták meg, hogy ha vállalják sajátságaikat, akkor eltapossák őket, sikertelenek lesznek, s tán életben sem maradnak.

Miközben az átláthatóság központi értéke az integritásnak, egyáltalán nem biztos, hogy minden ember szeretné önmagát megmutatni. Akinek önmaga megismerésénél fontosabb a vélt vagy valós szégyellnivalók elrejtése, aki úgy gondolja, hogy ha túlságosan láthatóvá teszi magát, kiszolgáltatottá válik, és elpusztítják, az a rejtőzködést fogja választani. Kialakulhat egy olyan karakter, akinél egyáltalán nem vonzó az átláthatóság, vagy vonzó ugyan, de képtelen rá.

A rejtőzködés vágya és a titkokhoz való vonzódás a jelentőség érzetével ruházza fel az egyéneket, különösképp, ha ilyen elképzelésükben egymásra találva csoportot tudnak alkotni. Ezek a csoportok lehetnek hasznosak, kitűzhetnek pozitív célokat, mint például a szabadkőművesek, de lehetnek terroristák és rombolók is. Meglepőnek tűnhet, de azt állítjuk: a pszichológiai haszon mindkettőnél ugyanaz.

Minél több a rejtegetnivaló egy ember személyiségében, annál nehezebben tudjuk meggyőzni, hogy az átláthatóság a szervezet számára és neki is ugyanazt hozza: a közösség elfogadását. Sokan nem tudnak felnőni az integritásalapú szervezeti kultúrához. Érett és egészséges személyiség kell az ilyen szervezetekben.

Ha a saját sorsod ura vagy, akkor te döntesz: a rejtőzködés felé mozdulsz, és egy titkosszolgálati szervezetben, egy üldözött vallási csoportban, egy láthatatlan hálózatban érzed jól magad, vagy a nyitottság felé lépsz, és egy átlátható közösségben keresed a boldogulásod. Az előbbi lehet jó is, rossz is, az utóbbi csak jó.

Fejlődési lehetőség (Zs. P.)

Az élet utolsó szakasza az integritásról szól, arról, hogy miképp tudtuk sérelmeinket, traumáinkat feldolgozni. Az integritás kifejezést tehát a pszichológia

is előszeretettel használja. Van-e rokon vonása a mi integritásfogalmunknak a pszichológiaival? – erről kíván szólni az alábbi bejegyzés.

Merton írja, hogy az érintettség nem olyasvalami, amit ha elértünk, hátrahagyhatunk a fotelban, és mindenkivel közölhetjük, hogy nekünk van ilyenünk. Az sokkal inkább célok hatására alakul, és amikor elértük a kitűzött célt, akkor az éntünk kicsit szétesik, nem olyan fókuszált már, mint korábban.

Mások mintha túl is tolnák az én összerendezettségét. Véleményem szerint még a filozófusok is ellentmondásos gondolatokkal küzdenek, pedig ők aztán igazán szeretnék koherenssé tenni önmagukban az értékeket. Hannah Arendt például, aki megalkotta a „gonosz banalitása” fogalmat (az engedelmeskedő Eichmannra vonatkoztatva), később az egész életét lesöpörte az asztalról.

Az egymásnak feszülő érzelmek és az egymásról mit sem tudó éntek tárháza a személyiségünk, és tényleg csak akkor tud letisztulni, amikor már sok felelősséget levehetünk a vállunkról, tehát az idős korban. Egy szervezet azonban sosem tudja „letenni a felelősséget”.

A mi területünkön az egyéni szintű integritás nem egy túlbonyolított kérdés. Itt mindössze arról van szó, hogy értékeink, amelyeket fontosnak tartunk, nincsenek ellentmondásban a szervezet küldetésével. Ugyanakkor ha bárki tovább kívánja fejleszteni ezt az egyszerű megközelítést, vehet majd példát a pszichológiából. Például lehet, hogy intézményi szinten is fontos, hogy bizonyos projekteket újabb projektek kövessenek, hogy a szervezet meg tudja tartani a lendületét, összerendezettségét.

A hiány (Zs. P.)

Van Kornai Jánosnak, világhírű közgazdászunknak egy könyve, ezzel a címmel: *A hiány*. Nagyszerűen megragadja benne a szocializmus problémáját, a túlzott redistribúcióra, a piac negligálására épülő társadalmak eleve korrupt természetét.

A redistribúció újraelosztást jelent, és ez minden társadalom sajátja, ezért adózunk. Ám a szocializmusban nem volt jövedelemadó, mégis totális volt az adózás. Például minden vállalat minden profitját elvonták, hiszen minden vállalat állami vállalat volt. Tulajdonképpen minél jobban teljesített egy szervezet, annál jobban büntették, és hogy mennyit kapott vissza, az attól függött, hogy miképp lobbizott a központnál. A kapcsolatok számítottak, nem a teljesítmény. Így fordulhatott elő, hogy értelmetlen reklámok születtek, amelyeket például

a „Cipőt a cipőboltból!” szlogennel gúnyoltak ki. (Én még valóban emlékszem olyan üzletre, amelyre az volt kiírva, hogy Cipőbolt, de ilyen reklám állítólag nem született.)

A vállalatoknak azért volt nevük, mint a Május 1. Ruhagyárnak vagy a Gelkának, amelyik elektromos eszközöket javított, vagy a Patyolatnak, ahol ruhát mostak. Ezeknek a vállalatoknak szolgáltatói szerepet szántak, és szolgáltatói nem olyan szórakoztató, mint versenyezni. Aki szolgáltatásra van kényszerítve, az nem fog törekedni a vásárló elégedettségére, legkevésbé akkor, ha jól csinálja, mégis büntetik érte. A hiány azért árasztotta el a szocialista gazdaságot, mert a szolgáltatók nem igazán voltak érdekeltté téve abban, hogy ellássák a szükségleteket. A szocializmus alapvető tévedése az emberi természettel kapcsolatban az a feltételezése, hogy meg fog születni a teljesen altruista embertípus. A kommunista illúzió valósága a hiánygazdaság lett, és nyomában a mindent átható korrupció.

A hiány egyfelől úgy növelte a korrupciót, hogy nem a teljesítményt díjazta, hanem a törleszkedést, a lobbizást, hiszen a központtól csak így lehetett visszaszerezni az elvett pénzeket. A reklámozás oka is az volt, hogy el kellett hitetni a központtal a társadalmi szükségleteket, hogy aztán a redistribúció során visszajöjjön a pénz.

Más módon is növelte a hiány a korrupciót. Nemcsak felül, a vállalatigazgatók lobbizásán keresztül, hanem a társadalom alsó rétegeiben is. Az emberek vizontszolgáltatásokért, pluszpénzekért reménykedhettek abban, hogy egyszerű hiánycikkekhez hozzájuthatnak, például kerítésdróthoz, ha építkezni akartak. Egészséges verseny akkor alakul ki, ha termékbőség van a piacon. Ha hiány van, és a hiánycikkek egy kiváltságos osztály kezében találhatók, akkor ez az osztály egy idő után elszakad a társadalomtól. A baj az, hogy ha ez az osztály morálisan is folyamatosan esik szét, kénytelen megjátszani magát, hogy legitimációját megőrizze.

Emlékszem, ahhoz, hogy hozzájussak a hiánycikként számontartott *Mozgó Világ* című havilaphoz, az újságárusnak külön pénzt adtam, hogy tegye félre nekem. A hiányra épülő gazdaság sajátos emberi viszonyokat teremt.

Viszonosság (Zs. P.)

Másodikként a viszonossággal foglalkozom. A viszonossággal az a baj, hogy már a megtagadásának a gondolata is szorongást kelt bennünk, ha pedig valóban meg-

tagadjuk, büntudatunk is lehet. Ezért az egészséges – nem szélhámos – ember voltaképp igyekszik viszonzni a kapott segítséget.

A korrupciós kapcsolatok esetében a korábban viszonzosságra épülő ősi törzsi kultúra a feje tetejére áll. Hasonlóképp a gyerekkori tapasztalataink sem alkalmazhatók. Rendesen összezavarodhatunk. A viszonzosság nem mindig oké. Mert aki ajándékot ad – például pénzt egy olyan szolgáltatásért, amelyet ingyen kellene megkapnia –, az cserébe ugyan várhatja, hogy – mondjuk – előrevegyék az ügyét, hamarabb megkapja az engedélyt, a pályázat nyertese legyen stb., de ez még sincs rendben.

A viszonzosság ilyenformán a korrupció pszichológiai csapdája. Belsőleges viszonyt teremt, közösséget, hálózatot hoz létre, ahol aztán mindenki otthonosan mozoghat. Szociálpszichológiailag két szereplő az alapja (a hálózatelméletekben *diádok*nak nevezik a hálózat legelemibb egységét), amely két ember voltaképpen szereti egymást. A viszonzásnak van erkölce. Evolúciósan azok az egyének szoktak kiszorulni a csoportból, akik csak kapnak, de nem adnak vissza. Baráti, szerelmi és családi diádokat vizsgálva látszik, hogy a *diádok* ráadásul nemcsak viszonzozzák egymás segítségét, hanem ún. pozitív reciprocitás is megfigyelhető köztük. (Ez pedig az antropológiából jövő fogalom, ami azt jelenti, hogy nem mindig ildomos nézni, mennyit kaptunk, és éppen annyit visszaadni. Közeli rokonoknál ildomos a nagylelkűség.)

Társadalmi szinten viszont ami a korábbiakban hasznos és támogatott volt, az az intézményekre épülő civilizációban már etikátlan. Más szabályok kezdenek érvényesülni, amelyeket szocializációnk során tanulunk meg, nem pedig genetikailag hozunk magunkkal. Immár egész más módon nyilvánul meg a viszonzosság (reciprocitás). Én megkapom az egészségügyi szolgáltatást, az egészségügyben dolgozó pedig megkapja a korrekt módon kiállított engedélyt az építkezésére, de nem tőlem, hanem valaki mástól a rendszerben. Nem személyes viszonzosságok működnek tehát, hanem társadalmi szintűek.

Túlbüntetés (Zs. P.)

A túlbüntetés és az alulbüntetés egyaránt korrupciós kockázatnövelő tényező. A Cressey-háromszög kapcsán most a jog területén vagyunk. Az alulbüntetést nem kell magyaráznunk. Mindannyian úgy érezzük, ha valamilyen felháborító cselekedetet látunk, hogy jól meg kéne büntetni az illetőt, és majd elmenne a kedve neki is, meg a hozzá hasonlóknak is. Kétségtelen alulbüntetés

esetén mondhatja valaki, hogy ennyi kockázatot még megér az, hogy komoly előnyökre tegyek szert, például a pozíciómat kihasználva, a közösséget megkárosítva. Kevésbé fog visszaélni a hatalommal az, aki kalkulációt végez arról, mennyi a hatalma, és milyen a kontroll, megéri-e kockáztatni. Az emberek nem mindig viselkednek költség-haszon számítás alapján, ám ezt a szálát most hagyjuk! Maradjunk csak a jogi okoskodásnál, amelynek segítségével elkövethető az a hiba, hogy alacsony büntetési tételeket szabunk ki.

A másik oldal érdekesebb. Egy kissé abszurd példát fogok hozni, amelyet tréningen is fel szoktam vetni. De ebből világos lesz, miről is van szó. Képzeljék el, hogy Önöket gyorshajtásért megállítja a rendőr, és megkérdezi, melyik lábbal nyomták a gázt, mert az új jogszabályok szerint azt a lábát le kell vágni. Mit fognak erre válaszolni? Hagyjunk némi gondolkodási időt! Azon senki sem akad ki, hogy de hát mindig jobb lábbal nyomjuk a gázt, miért kérdez ilyen hülyeséget a rendőr. Vágják le a jobb lábam, és kész! A példa abszurditása miatt mindenki azon agyal, hogy vajon mit mondjon a rendőrnek. Szokott is jönni a válasz: „Biztos úr, nem tudnánk ezt valahogy másképp megoldani?”

Hát persze. Ha túl nagy a büntetés, minden pénzt megér, hogy kimásszunk belőle. Egy korrupciós ajánlat már nem oszt, nem szoroz. Tulajdonképpen a jogosítvány elvétele is lehet már ilyen túlbüntetés. A példákból világos: az arányos büntetés csökkenti a korrupciót.

A túlbüntetésnek van még egy problémája: nem interiorizálja a helyes cselekvést. De ez már átvezet a kultúrába.

Kevés fizetés, igazságtalan allokáció (Zs. P.)

A kevés fizetés rákényszeríti a hatalommal rendelkezőket arra, hogy visszaéljenek a pozíciójukkal. Hihetetlen nagy a kísértés, ha mondjuk befolyásolni tud valaki egy beruházást, és 1%-ot kér érte. A lobbizás szabályozható, de aki közigazgatási pozícióban van, az nem lobbizhat. Egy nagyberuházás 1%-a horribilis összeg lehet. Ha emellett valaki úgy érzi, alulfizetett, és ha kicsi a lebukás kockázata, könnyen elcsábul. Első reakción az ilyen helyzetre, hogy meritokratikus módon kell a fizetéseket elosztani. Például egy nővér meg egy orvos közt nem lehetne akkora a fizetésbeli különbség, ha egyszer nem orvos-, hanem nővérhiány van. (Bár orvosok is hagyják el az országot, de fizetésrendezésük után kevésbé anyagi okokból, ellenben várható, hogy a nők alacsony fizetésük miatt keresnek más foglalkozást maguknak.)

Még egyértelműbb, ha az elcsábulást az igazságérzet diktálja. Mert, mondjuk, a főnök fizetése óriási, a miénk alacsony, de „lehetőségünk” van a lobbizásra. Aki úgy érzi, méltatlanul kevés pénzt kap a másikhöz képest, igazolva látja, ha a helyzetét kihasználja, és korrumpálja az ügyfeleit. Nem lesz lelkiismeret-furdalása. A tétel könnyen igazolható, csak meg kell nézni, hogy azokban az országokban, ahol nagyobbak a fizetésbeli különbségek, magasabb a korrupció, mint ahol a portásnak minden reggel odaköszön az igazgató. Amikor pedig behívják őket a rendszeres kötelező katonai szolgálatra, lehet, hogy a portás a parancsnoka az igazgatónak.

Nem is olyan régen hivatkoztunk egy tanulmányra, amely társadalmi szinten elemezte ezt az igazságtalan helyzetet, és azt állította, hogy felborul a rendszer, mert nem legitimálható, ha felül a korrupció engedélyezett, de alul nem. A pénztárgépek bekötése például csökkentette Magyarországon az alul lévő korrupciót, de felül egyre kevesebben egyre jobban gazdagodnak.

Ha csoportszinten látható, hogy az egyenlőtlen és igazságtalan allokációk korrupciónövelők, joggal feltételezhetjük, hogy a makroszociológiai modelleknek is igazuk van.

Két személy közti egyensúly (Zs. P.)

Lényeges, hogy a két személynek milyen státusa van. A korrupció indulását meghatározhatja, hogy mit hisz valaki a másikról, mit vár tőle. Ha egyértelműen plusz, megérdemelt javakat vár valaki, hogy hivatali hatalmát működtesse, akkor a két személy közti különbség az, ami garantálja a korrupciót.

Mondjuk, Dél-Amerikába érkeztek az elektromos járgányaid a tengeren keresztül, amelyekkel meg akarod kerülni a Földet. Ám túl bonyolult az engedélyeztetési eljárás, nem tudod, kihez kell fordulnod, heteken át várakozol, aztán rájössz, hogy le kell fizetni valakit. Ezután úgy haladsz át az országon és egyes városokon, hogy még a lámpákat is zöldre váltják a kedvedért. Megtörtént esetet mesélek, egy dokumentumfilmből. Rettentő érdekes, hogy a diktatúrák, autoriter rendszerek szándékosan túlbonyolítják a bürokráciát, nem segítik az állampolgárt, az információk alul elakadnak, de ha eljut a legfelső szintre, akkor már működik minden, sőt. Nyilván itt egy olyan világban vagyunk, ahol a kiszolgáltatottság az úr, ahol pedig ez van, ott a korrupció az egyetlen, amivel el lehet intézni bármit is.

A másik eset, hogy nem részese a hétköznapi élet gyakorlatának a korrupció. Ebben az esetben a státusában alul lévő nem is mer ajánlatot tenni, mert a kockázata óriási. De mi van akkor, ha egy közepes mértékű urambátyám világban vagyunk, és a viszony szimmetrikus. Az egyiknek hivatala van, a másik viszont a falu leggazdagabb földművese. Ebben az esetben, ha a gazdag parasztember felajánlja két disznáját, amennyiben a tekintetes úr átírja a telekkönyvön azt a néhány négyzetmétert, akkor a műveletben van egyfajta szimmetria. Mindkettő rendelkezik valamivel. Az egyiknek pénze van – nyilván törvényesen nem sikerült megoldania –, a másiknak meg hatalma.

Még gyakoribb a szimmetrikus helyzetekben a nem pénzalapú korrupció. Neked információd van, én meg el tudom intézni, hogy a gyereked ne a körzeti óvodába, hanem az újonnan épültbe kerülhessen. Nem mozog pénz a két ember közt, de viszontszolgáltatások cserélnek gazdát. Az élet tele van ilyen jellegű apró, kölcsönös segítségnyújtással, tehát azt, hogy hol kezdődik valami, ami már roncsolja a társadalom érdekeit, sokszor nem könnyű megmondani. Az biztos, hogy a legtöbb nagy gonoszság kicsi dolgokkal kezdődik, és fokozatosan terebélyesedik. Másfelől viszont nem a mennyországban élünk, tehát bármi, amit túl mereven működtetünk, életidegen. A fenti gondolatmenet megpróbálja ráirányítani a figyelmet arra, hogy sokszor a hasonló státuszban lévő, de eltérő erőforrású emberek tudnak olyan cseréket felajánlani egymásnak, amelyek a gazdag-szegény interakciókban esetleg fel sem merülnek.

A borralaló visszaszorulása (Zs. P.)

A szóösszetétel gyönyörű: borra való, azaz nem a megélhetés alapfeltételeire, nem a családra, nem virágra a szerelmünknek, hanem egy kis önkényeztetésre, kábításra, pluszörömrre, szabadidőre kapunk ajándékot.

Ugyanakkor a borralaló adása kicsit rokon a hálapénzzel. Utóbbiról tudjuk, hogy gyakran félelemből adják, és a borralaló, ha nem is ilyen súlyos, de szintén társadalmi termék, közmegegyezés, a fogaskerekek olajozása – és kicsit urizálás. A hálapénz, ugye, nem urizálás, abban nincs felsőbbrendűség-tudat annak részéről, aki adja, a borralalóban van.

A borralaló az utóbbi időben veszített divatosságából. A szocializmusban még egyszerűen elvárt volt egy taxisnak borralalót adni. A magántaxizás megjelenésétől fogva ez kicsit értelmetlenné vált. Nem tudom, manapság mennyire szokás. (Csak akkor ülök taxiba, ha valamelyik tévéstudióba hívnak, és olyankor

nekem nincs tranzakcióm a taxissal, a tévétársaság fizet, az meg nem ad borra-
valót.)

A postásnak, amikor régen pénzt hozott, illett borra-
valót adni, a pincérnek szintén. Ma megkérdezzük, van-e felszolgálói díj a számlában, és ha van, nem adunk borra-
valót, ha nincs, igen. Külföldön a kártyával való fizetéskor megjelenik a fizetés előtt egy kérdés, hogy mennyi borra-
valót kívánunk adni, 0, 5, 10 vagy 15%-ot. Be kell nyomni a megfelelő gombot, és azután lehet érinteni. Az egész rögzítetté válik, átláthatóvá és így megadózathatóvá.

Es épp ez itt a lényeg, az átláthatóság, ami az integritás számára mindig jó! Miközben a pénztárgépek bekötése a NAV-hoz és más technikai eszközök átalakítják a szokásainkat, és a borra-
való megszűnik mint olajozó, jóindulatot megvásároló tényező, a gazdaság legfelső szereplőinél a kölcsönös olajozás, a visszacsorgatás továbbra is jelen van. Nem felülről lefelé terjed a borra-
való kiszorulása, hanem alulról felfelé.

A funkciója ugyanis az, hogy legközelebb is megkapjuk a legjobb szolgálta-
tást. Erre már nincs szükség akkor, amikor a megrendelt könyvünket kiszállítja a futár, amikor kihozzák a pizzát, vagy amikor egy mult cég alkalmazottjánál tájékoztatást kérünk. Ha nem adunk borra-
valót, ezeket a szolgáltatásokat akkor is megkapjuk, sőt, a mult cégeknél zéró tolerancia van, ha valamelyik eladó a tájékoztatásért pénzt fogad el, azonnal kirúgják.

Eszembe jut, hogy egyetemista koromban volt némi államtól kapott rendszeres jövedelem, amit a postás hozott ki, vagy ha nem talált otthon, akkor bedobta a cetlit, és befáradhattam érte a postára. Ám a postás nem kedvelt, és néha szándékosan nem talált otthon, és a cetlit se dobta be. Azért nem kedvelt, mert nem értette, miért jár nekem rendszeres jövedelem. Talán borra-
valót kellett volna adnom, akkor érdekelt lett volna abban, hogy megtalálja. Talán más abban az időben adott, én meg nem, és ezért orrolt meg rám.

Ma hozott nekem a futár egy könyvet. Adtam neki borra-
valót, de nem azért, mert attól félek, ha legközelebb rendelek valamit, a futárok szándékosan nem találnak itthon, netán szándékosan nem hívnak fel, és nem egyeztetnek velem.

Valami határozottan változóban van. Odalent, a szolgáltatások alsóbb szektorai-
ban, a társadalom hétköznapi életében. Ha a futár, a benzinkutas és a szállodai londiner megélhetése nem a borra-
valón múlik, mindez kivész a kultúrából, nem lesznek urak és urizálók, megsajnál-
ni se kell a szolgáltatót, és végképp nem szükséges félelemből adni. Az olajozás valahogy másképp történik. Egy mosoly-
lyal, egy köszönőmmel, a szakács kihívásával és megdicséréssel. Egyszerűen megváltozik a világunk.

És amikor a társadalom már ilyen módon egy új kultúrát épít ki, el fogja zavarni azokat a polgármestereket és kormányzati politikusokat is, akik „olajozzák” a dolgokat, és mint kis feudális helytartók, uralkodnak a rájuk bízott területen. Nem azokat a vállalkozókat fogjuk megbízni, akik visszacsorgatnak pénzeket a megbízó állami tisztségviselőnek. Naiv gondolat? Naiv lett volna a szocializmusban is azt gondolni, hogy a borraivaló egyszer csak ki fog szorulni. Még naivabb lett volna ezt állítani a két világháború közötti urizáló világban.

A rendszerváltás után sokáig azt gondoltuk, hogy a megfelelő lobbitorvények jogilag, a piac spontán módon a verseny miatt, a demokráciában pedig a nép zavarja el a korrupt politikusokat, hiszen elvileg erre meglenne a lehetőség. De most úgy tűnik, nincs még javulás ezekben a felsőbb szférákban, az ottani játékszabályokhoz alkalmazkodni kell annak, aki ott focizik, ellenben alul gyökeres változások történtek.

Van néhány szociológus, aki úgy véli, a kultúrának mindig előbb kell megváltoznia, ez hoz majd létre olyan változást, amely esetében a jog is hatékonyan tud működni.

A személyes integritás és a borraivaló (M. K.)

Ismét Zsolt Péterre hivatkozom. A minap¹ írt a borraivaló – pontosabban a borraivalót adó ember – természetrajzáról. Alapvetően egyetértve vele, egy személyes történettel erősítem meg véleményét arról, hogy a hétköznapi apróságok szintjén valami valóban változóban van e téren. Legalábbis az én mikrovilágomban biztosan.

A történet: az autópályán 160 kilométerre az otthonomtól cserben hagyott az autóm, és egy trailerrel haza kellett szállíttatni. Egy rém rendes, szimpatikus, extra segítőkész és kedves, nem utolsósorban profi szakembert sodort elém a véletlen, akire magától értetődően bízam rá magamat és autómat. Kedélyesen elcsevegtünk a másfél órás úton, és amikor elváltunk, és készpénzben kifizettem a számlát, épp csak annyival adtam többet neki, amennyivel ezer forintba kikerekedett az összeg. És a világon semmiféle „szégyent” nem éreztem amiatt, hogy „csak” ennyit adtam, s azt sem, hogy ő csalódott lett volna. Az egész szerencsétlen kalandot mindkettőnk számára érdekessé, sőt, ha nem hangozna furcsán

¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. augusztus 7.

ez a szó egy autólerobbanás kapcsán, még azt is mondanám, hogy élvezetessé tudtuk tenni. Lehet ezt így is, én hiszem.

Személy szerint rendkívül kényelmetlenül érzem magam, ha a „hálámat” pénz formájában kell(ene) kifejeznem. Sose tudtam elég jól, ügyesen, természetesen adni borravalót, hálapénzt, kenőpénzt. Én érzem megalázónak a helyzetet.

Ezekkel a szavakkal alapvető bajom van különben. Ha (akár csak szimbolikus is, de) valóban „csak” borra kell az a plusz, akkor az nem létszükséglet, főleg hogy a szolgáltatásnak amúgy is borsos ára van.

Ha a hálámat csak így tudom kifejezni, az az én szegénységi bizonyítványom, ha pedig azt várják el, hogy így fejezzem ki, az a másik emberé (miközben persze a hálapénz is rendszerhibának tűnik, de szerintem nem csak az).

A kenőpénz hangulati jelentéstartalma pedig mindkét értelemben idegen tőlem: sem valakit „megkenni”, sem pedig a folyamatokat ilyen módon „olajozni” nem gusztusos számomra, hiszen mehetnének azok más miatt is a kellő tempóban, például az emberségtől és a kompetenciáktól meg a közösségi élet jó megszervezésétől. Száz (az efféle korrupciót leíró) szónak is egy a vége: én sehogy se tudtam és tudok megbarátkozni a jelenséggel. Úgyhogy én is nagyon várom azt a változást, amelyről Zsolt Péter is – naivan? – álmodik.

Instabil szervezet (Zs. P.)

Mindenkinek más példa jut eszébe egy instabil szervezetről. Nekem elsőként a sokszor cserélődő munkatársak. Igen, de miért cserélődnek? A kollegiális viszony, a közösség rossz? Vagy állandóan átalakul a szervezet? Valakik fölülről szervezgetik, és ezért el kell menekülni?

A nemzetközi szakirodalom azt javasolja, hogy időről időre legyen átszervezés, mert az szétszakítja a baráti kapcsolódásokat, akkor nem lesz korrupció. A katolikus egyházban például ezért nem lehet egy pap sokáig egy gyülekezet élén, helyezgetik őket ide-oda. Igen ám, de amikor erre a magyar válasz, hogy nálunk a rendszerváltás óta voltaképp egy szervezet sem élvez stabilitást, állandó az átszervezés, különösképp politikai ciklusváltások esetén, akkor a nyugati tanácsadók meghökkennek.

Nálunk az intézményeket a politika akarja uralni. Szomorú szociológiai tény, hogy nem a társadalomnak vannak intézményei. Ez is instabilitás. Különösen akkor válik veszélyessé és kockázati tényezővé a gyors cserélgetés, ha annak

eleve a nepotizmus vagy a politikai lojalitás az indítéka. A sűrű cserélgetés, átszervezés egyébiránt a legjobb módja a disznóságok eltüntetésének.

A túlzott stabilitás problémáját Magyarországon kevésbé érezzük, ezért a nyugati tanácsadók rossz irányban keresgélnek, amikor az átalakítás mellett érvelnek. A szervezeteknek éppúgy van életük, mint a kisebb közösségeknek. Stabilitásukat kialakult kultúrájuknak, egyrészt a félszavakból egymást megértő dolgozóknak, másrészt a jó vezetőségnek köszönhetik. Mindkettő egyformán fontos. Okos, értékvezérelt vezetők és kiszámítható régi munkatársak – ez a titka az integritásnak.

Túlszabályozás, központosítás (Zs. P.)

Nézzünk egy olyan példát, ahol nem a munkatársaknál történik értékütközés, hanem a vezetőségben!

Számomra a legérdekesebb jelenség, amelyről nemrég olvastam, egy multivá vált energetikai céggel történt. Ám ez a cég eleve különleges volt, mert úgy működött, mint azok a családok, ahol rettenetesen megbíznak a gyerekekben. Mindenhová elengedik a gyerekeket, a gyerekek pedig nem élnek vissza ezzel a helyzettel.

A céget úgy hívták, hogy Applied Energy Systems (AES), Roger Sant és Dennis Bakke alapította 1982-ben.² Fantasztikus cég volt. Kétszemélyesből globálissá vált, és végig megőrizte eredeti, magas bizalomra építő jellegét. A részvényei az egekbe mentek. Nem, ez nem egy korrupciós történet lesz, ez csak egy instabillá váló szervezet története. Majd a Philips felvásárolta, és ekkor két világ ütközött. Egy tipikus multinacionális, önmagát ellenőrző, központi irányítás alatt álló rendszer (Philips) és egy magas bizalomra építő, úgynevezett *teal* rendszer. A Philips győzött, a szabadságnak vége lett, Bakke a végén önként távozott az igazgatótanácsból.

A tanulság az, hogy ha egy vállalat meg kívánja őrizni a kultúráját és eredetileg kialakított stabilitását, akkor ne akarjon tőkét emelni, támaszkodjon csak a saját fejlődésére. És nagyon vigyázzon arra, kiket választ be az igazgatótanácsba. Az AES nagyon nagy integritású szervezet volt, mint minden *teal* szervezet. Persze a Philips se rossz, de a fejlődési fokozatok tekintetében lejjebb van.

² Lásd: Frederic LALOUX (2016): *A jövő szervezetei. Hogyan hozzunk létre az emberi tudatosság következő szintje által inspirált szervezeteket.* Ford. Danyi Andrea. Budapest: Aquilone. 334.

Helyi szokások Magyarországon a kilencvenes években (Zs. P.)

A korrupció kultúrába ágyazottsága azt jelenti, hogy akik beleszocializálódnak, egyfelől normálisnak tartják, másfelől eligazodnak benne. Több mint húsz éve történt velem: fiatal házasként voltunk, és örökölt kis pesti lakásomat feleségemmel és két gyerekemmel kinőttem. Mindössze 30 négyzetméteren éltünk már négyen. Az egyik agglomerációs településen láttunk lehetőséget a továbblépésre. Ma is itt élünk, ebben az akkor felépült házunkban, tehát nem lettünk a korrupció áldozatai, mint ahogy azóta már sokan ugyanezen a településen. Nekik kevesebb szerencséjük volt. Hogy miért? Mert azóta nem javultak, hanem romlottak a dolgok.

Az öslakos telekeladó, aki a képviselő-testület tagja is volt, a frissen létrejött demokráciában csupán egyetlen szívességre kért minket. Amíg nem éri el a házunk az – azt hiszem – 30%-os készütséget, addig hadd legyen az építkezés az ő nevében. Mindezt csak azért, mert ha anélkül adja el a telket, akkor neki büntetést kell fizetnie, mert az önkormányzat csak beépítési kötelezettség ellenében adta el neki olyan olcsón. Mivel testületi tag volt, ezért több telket is megszerzett ilyen módon, majd drágábban továbbadta, hiszen ezeket a területeket lakóövezetté nyilvánították, sőt, még a fenti szívességre is megkérte a Pestről kiköltözőket. A képviselő korrupcióját emeljük ki. Információkkal élt vissza, mert aligha tudta a többi öslakos, hogy mely területeket mikor kell megvenni, melyek lesznek átminősítve, hol lesznek infrastrukturális fejlesztések, aminek következtében emelkedni fognak az ingatlanárak, és befolyásolni sem tudták a területi átminősítéseket. Amennyiben a polgármester még ajánlotta is, hogy néhány képviselő éljen a lehetőséggel, mert így fog családjuk meggazdagodni, akkor alighanem a polgármester is részese volt egy korrump hálózatnak. Minket a képviselő megnyugtatóan, hogy ez egy szokványos eljárás, megvan ehhez a helyi ügyvéd is, aki garanciát jelent, nem fognak kiforgatni minket. Az ügyvéd egyébként tíz évvel később öngyilkos lett.

Azért bíztam mégis abban, hogy nem fognak kiforgatni, mert annyit láttam, hogy tevékenységük rendszerszintű, tehát nem éri meg valakitől elvenni a 30%-os készütségű házat – amúgy megtehették volna –, mert ha elterjed, hogy ezt csinálják, a következő telekkel már nem tudják eljárászni ugyanezt. Ha a kultúrának része a korrupció, akkor része a bizalom is. Például az a maffia, amelyik védelmi pénzt szed, meg is kell hogy védje a befizetőket.

Később – és erről több televíziós műsor és újságcikk is megjelent – az üzleti viszonyok eldurvultak. Az önkormányzat garanciavállalással vett meg épületeket,

az építtető nem utalt a banknak, az építkezések elhúzódtak, bizonyos lakásokat kétszer is eladtak, ma néhány lakásban úgy élnek, hogy nem kaptak rá beköltözési engedélyt, a vezetékek lógnak a falakon kívül stb. A pénzintézet csődeljárást indított, az építtető leveleket keringetett az interneten, hogy azért van pénzügyi nehézsége, mert a polgármester haverjainak áron alul kellett odaadnia a lakásokat. Az ügyek bíróság előtt vannak és kibogozhatatlanok, károsult viszont több tucat van. Néhányan időben kiszálltak, de ők is milliós veszteségekkel.

Összefoglalva: a kultúra ad egy receptet arra, hogy „nálunk hogy szokás”, „így fog mindenki jól járni”. De talán nem véletlen, hogy a korrupció morális lezüllesztéshez vezet, és az egyensúly sem marad meg.

Tréninggyakorlat – egy szülő-tanár szituáció (Zs. P.)

Írtam egyszer a tréningjeinkre egy dramatizált helyzetet. Két embert kiküldtem a folyosóra, az instrukciójuk közös volt, azt mondtam: ők lesznek az anyukák, akik azért küzdenek, hogy gyerekük bekerülhessen a nyári táborba, ami ilyen-olyan okokból rendkívül fontos a számukra, a gyerekük fejlődése függhet tőle, de korlátozottak a bekerülési lehetőségek. A teremben megkértem egy-egy tanárt, akiknek viszont eltérő szereplapot adtam. A többiek nézők voltak, és senki szereplapját nem ismerték. Az egyik tanár szereplapján az volt, hogy nem megvesztegethető, a másikén az, hogy igen, és ráutaló magatartással viselkedjen is így. Hát, minden variáció megesett, olyasmi pedig igen sűrűn, hogy a korrumpálható tanárt korrumpálni is akarják, pedig olyan instrukciót nem adtam, hogy a szülőnek ilyen irányba kellene elmennie. Egyes anyukák azonnal ráéreztek, hogyan érhetnek célt, volt, aki – természetesen csak viccesen és kihasználva színészi képességeit – saját testét ajánlotta fel.

Azt gondolom, egy ilyen gyakorlat nagyon erősen a kultúra által meghatározott. Egyes helyeken nem értenék a célzást, másutt meg félreértik még a „nem vagyok korrumpálható” üzeneteket is, ha a kultúra része a korrupció. A tréning dramaturgiai ötletét onnan vettem, hogy egy korrupcióval foglalkozó tanulmánykötetben azt olvastam, egy tanár azért panaszkodott, mert bizonyos üzeneteit félreértették, és korrumpálni akarták egy ilyen nyáritáboros-pályázatos szituációban.

Tanult tehetetlenség (Zs. P.)

A fogalom használatos különböző diszciplínákban, de én most a korrupció kockázatnövelő tényezői között az antropológiába sorolom. Amikor ugyanis a problémamegoldásokra adottak a kulturális minták, épp akkor romlik igazán az integritás, ha ahhoz társul a tanult tehetetlenség. Ez utóbbi lehet egyéni jellemző – nem mindenki cselekvő –, de erős mintáink is adódhatnak. Zimbardo például Szicíliára, saját származási helyére mondja Magyarországgal összevetve, hogy mindkét nép a történelem során azt tanulta meg, hogy „mondj igazat, betörök a fejed”. A visszahúzódas abból ered, hogy elhisszük: nem vagyunk saját sorsunk alakítói, mert úgyis „odafönt” dőlnek el a dolgok. Ez az „odafönt” jelentheti az urakat, lehet a maffia, lehet a társadalom gazdasági elitje. Végül is mindegy, a lényeg, hogy nem vagyunk saját sorsunk kovácsa, a létbe vetve hányódunk, történik velünk, aminek történni kell, tulajdonképpen sorsunk sincs. Ez az attitűd a nemzetek közötti különbségekben kimutatható. Az Észak és a Dél problémája: Északhoz tartozik a cselekvés, Délhez a fatalizmus, a tehetetlenség, Északhoz az együttműködés, Délhez a széthúzás. A tanult tehetetlenséggel szemben ugyanis a kollektív összefogás volna a megoldás.

Sokat számitanak az egyéni különbségek is. Sokat az a család, amelybe születünk. Ha polgárias, akkor erős benne az a felelősség, hogy a világ olyan, amilyenné tesszük, és hogy függ a sorsunk attól, miként fejlesztjük magunkat, és igenis van lehetőség a sikerre. Ha viszont a szegénység kultúrájában szocializálódunk, akkor azt tanulhatjuk meg, hogy életünk rajtunk kívül álló dolgokon múlik, például a segélyeken. Hogy nem érdemes küzdeni és fejlődni. Ilyenformán az alacsony társadalmi státuszba soroltaknál erős a tanult tehetetlenség érzése, vagyis a szegények kultúrája voltaképp a tehetetlenségen keresztül újratermeli a szegénységet.

Jogállam-felfogás (Zs. P.)

A Cressey-háromszögből látjuk, hogy a jog az integritásnak szükséges, de nem elégséges feltétele. De mégis miért? Miért óriási előrelépés az emberiség történetében a jog? A válasz alighanem igen egyszerű: mert kiszámíthatóvá teszi a rendszert. Az önkényesség helyett, amelyet addig a kultúra és a szokások korlátoznak valamelyest, belép a jog, amely nagyobb biztonságot ad. Az, hogy minden állampolgár egyenlő mértékben legyen megítélve, hogy egy szervezetben

mindenkire ugyanazok a szabályok vonatkozzanak, tulajdonképpen a lentebb lévőket integrálja, hozza egy szintre a hatalom birtokosaival.

A kapitalizmusban a teljes egyenlőség ugyanakkor illúzió, mert egy kirendelt ügyvéd nyilván kevésbé lesz hatékony a bíróság előtt, mint egy dúsgazdag embert védő apparátus. Nagyon lejt a pálya, a gazdagabbak előnyben vannak, de azért ismerünk olyan történetet, ahol valaki a házát is eladta a pereskedés érdekében, aztán 15 év után mégis nyert a McDonald's ellenében.³ A liberális kapitalizmus ígérete az igazságosság nevében az, hogy a jog mindenkre ugyanúgy vonatkozik.

Rákóczinak támadt egy ötlete Magyarország felemelésére: az egyenlő teherviselés. Nemigen volt népszerű vele. Ma fel sem merül, hogy születési jogaiknál fogva legyenek olyanok, akiknek ne kelljen adózniuk. A jogállamban mindenkinek hozzá kell járulnia a társadalmi költségekhez, és nem önkéntességi alapon. Sőt, néha a gazdagabbaknak még nagyobb százalékban is.

A jogállami igazságosságot a nemzetközi szerződések még inkább garantálni próbálják. Általában etikai okokból csatlakozik egy állam egy nemzetközi szerződéshez, ezzel valamiféle önkorlátozási garanciát ad a polgárainak, és a nemzeti szuverenitását csökkenti. A demokrácia, amely a többségi elvet képviseli, összekapcsolódik a liberalizmussal, amely az eliteken keresztül értékeket visz a rendszerbe. Ezekre tud aztán épülni az integritás.

Egy törzsi társadalomban az integritásnak nincsenek alapjai. Bármikor megváltoztathatja a törzsfőnök az elképzelését a dolgokról, és követni kell őt. Nincsenek professziók, hivatások, a törzshöz tartozás az egyetlen rendezőelv. Igazság szerint a kulturális antropológusok olyan társadalmat nem is ismernek, amelyben ne volna korlát, ezért a törzsi társadalom sokkal inkább mint metafora mutatható fel. Az azonban biztos, hogy a jogállamiság fejlődésével nem a szokások és a vezér jó szíve, igazságossága a garancia, hanem a struktúra.

Épp ezért ijesztő, amikor olyasmiket olvasunk, hogy egy rendszer lényege a korrupció (lásd Láncki András⁴), vagy hogy a demokráciánk nem jogállami (lásd Körösenyi András, Illés Gábor és Gyulai Attila könyvét a vezérdemokráciáról⁵),

³ Lásd Eric SCHLOSSER (2003): *Megetetett társadalom. Hogyan fizetsz rá a hamburgerre?* Ford. Kozma Zsolt, Árokszállásy Zoltán. Budapest: HVG Könyvek.

⁴ CZIRJÁK Imre (2015): Láncki András: Viccpartok színvonalán áll az ellenzék. *Magyar Idők*, 2015. december 21. Online: www.magyaridok.hu/belfold/lanczi-andras-vicepartok-szinvonalan-all-az-ellenzek-243952/.

⁵ KÖRÖSENYI András – GYULAI Attila – ILLÉS Gábor szerk. (2022): *Vezérdemokráciák a világban – Macrontól Erdoğanig és Trumpig*. Budapest: Ad Librum.

vagy hogy a nemzetközi jog ördögtől való (Pokol Béla⁶). Bár ezek a gondolatok hordozhatnak magukban sok-sok igazságot, nem teszik lehetővé az integritás kibontakozását.

A fenti szerzők esetében olyan politológusokról van szó, akik állításait az köti össze, hogy a demokrácia és a liberalizmus egymás ellentétei. A liberalizmus az elitre épít, és korlátokat szab a többség zsarnokságával szemben. A demokrácia viszont a választásokon nyert legitimitás, amelynek során a hatalomra jutott cselekvését korlátozza a jog, és akár meg is fojthatja. Valamiféle egyensúlynak kell kialakulnia.

Vizsgáljuk meg ezt a politikaelméleti képletet az integritás szempontjából! Innen nézve nincs összeférhetetlenség, két egymásnak feszülő logika. Ha egy rámpát szívvel-lélekkel készítünk el, odafigyelve azokra, akiknek csináljuk, attól nem lesz kevesebb a többségi társadalom pusztán azért, mert többen vannak azok, akik nem mozgássérültek. Az integritásszemléletben a jog nemcsak és nem is elsősorban a hatalom korlátja, hanem a társadalmi igazság segítője.

Mi a baj ma a szabadkőművességgel? (Zs. P.)

Integritás szempontjából roppant egyszerű, egyszerű válasz adódik rá: az átláthatatlanság. Az utóbbi időben autodidakta módon utánaolvastam a szabadkőművességnak (a továbbiakban: szk), és egész vonzó információkat találtam, amikor történeti nézőpontból néztem rá, ám kevésbé vonzóakat, amikor pszichológiai, és még kevésbé, amikor mai kulturális antropológiai szempontból vizsgáltam. Van némi hisztéria körülöttük. Ha ugyanis egy lelkiismeretes történész elkezd a levéltárakat bújni, hamar beléjük botlik. És máris megszületnek a mai hálózateleméletekhez illeszkedő teóriák, amelyek a nyugati világot leegyszerűsítik két részre: egyik oldalon az szk-sok, a másikon a kereszténység. És aztán (sic!) a Szent Szövetség, visszaszorítván az szk-t, megmenti Európát a káosztól (lásd például Borvendég Zsuzsa írásait). Nekem Borvendéggel szemben a történeti vizsgálódások inkább pozitív eredményt hoztak.

A 20. században hiteles számomra egy olyan jezsuita önéletrajza, aki mindkét szervezet tagja volt. Az ő könyvéből nemcsak a szervezeteket, de azt is meg

⁶ POKOL Béla (2017): *A jurisztokratikus állam*. Budapest: Dialóg Campus. Online: https://fejlesztესiprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztესiprogramok-uni-nke-hu/web_A_jurisztokratikus_allam.pdf.

lehet ismerni, hogy a keresgélő alkatú ember hogyan fejlődhet, verekedheti át magát e szervezeteken, sőt, e könyv azért is nagyszerű és egyedülálló, mert nem a különbségeket, hanem a hasonlóságokat hangsúlyozza. Az interneten volt olvasható, de 2021-ben megjelent itthon is nyomtatásban.⁷

Nem vonom kétségbe a titkos szervezetek hatását. Kétségtelen, hogy például II. József maga is szk-s volt, Mária Terézia pedig nemigen örült ennek. Sőt, bizonyos civilizációk központjaiban, bizonyos időszakokban eleve mindenki szk is volt. Szociológiailag pedig, ahol nincs szórás, ott gyakorlatilag nincs titokzatosság, nincs rejtély. Ha például mindenki titokban vegán, akkor abban mi a rendkívüli, mi a titok? Ilyenkor a divat klubelméletét kell elővinnünk, amely szerint a vonzerő az elején kicsi, aztán nagy, aztán amikor túl sokan vannak, új klubot kell alakítani. De miért ilyen az ember?

A titokhoz való vonzódás a jelentéktelenségtől való menekülés egzisztencialista kényszere. Antropológiailag az emberi faj titkos szervezeteket létrehozó lény. Azokban a törzsi társadalmakban, amelyekben a férfiak titkos összejöveteleket tartanak, ha egy nő arra megy, mindenki pánikba esik. De nem azért, mert van mit rejtegetni, hanem mert a szabályok szerint, ha egy nő meglátja a férfiak „titkos” tevékenységét, akkor őt ki kell végezni. Az ijedtség oka, hogy azt meg igazából senki sem akarja. (A törzsi társadalmaknak nem szokásuk az emberáldozat, az már a mitikus államok aberrációja.)

Az szk-soknál az ajtóban ma is ott áll valaki, aki ügyel arra, hogy ha idegen akar bejönni, azt távol tartsa, a többieket figyelmeztesse. A szabálynak mára semmi értelme, de legalább a soros ajtónálló üdvözlí a tagokat, és ettől családi érzés kerít hatalmába mindenkit. Kemény dolgok a szokások, és az szk-sok maguk is imádják a szakralitás nélküli rítusaikat. (Ez kicsit fából vaskarika, mert a rítus eleve szakrális, ám ezt a jelenséget még nem sikerült megfejtenem.)

A különböző fokozatok, az egyre nagyobb beavatottság tekintetében szintén nincs semmi érdekes. A fentebb ajánlott könyvből pontosan meg lehet tudni, mi az a „tudás”, „titok”, amely csak a felsőbb szinteken hozzáférhető. Szociálpszichológiai magyarázata van tehát a bevonódási folyamatnak. Finoman úgy fogalmazhatnánk, hogy nem a végeredmény a lényeg, hanem maga az út. Az út tényleg fejleszti a kognitív képességeket és acélozza a lelket, maga a végeredmény megismerhető az interneten, vagy elolvasható bármelyik titkosnak sem titkos könyvben, és valóban lufi. Ám nem a beavatott tudás, hanem a közösséghez tartozás és a leküzdött lépcsőfokok utólagos felértékelése a döntő.

⁷ NAGY Tőhötöm (2021): *Jezsuiták és szabadkőművesek*. Erdélyi Szalon.

Aronson kísérlete a felvétel nehezítése kapcsán létrejövő kognitív disszonancia redukcióról magyarázza meg, hogy mi történik ilyenkor az egyénben. Minél nehezebb a bejutás, annál többnek látjuk a szervezetet, mert érdekelték vagyunk önmagunk meggyőzésében. Másképp be kéne látnunk, hogy időfecsérlés volt, és tulajdonképpen butaságokra fecsértük az életünket. Van azonban itt egy nagyobb baj is.

A kezdeti vonzódás leginkább a személyiség elakadásával magyarázható. A grandiózus ént az óvodáskorban kell kinőni. Akinek nem sikerül, nyilván felnőttként is retteg attól, hogy nem hagy nyomot a világban. Egy titkos szervezet pedig, amelyik azt ígéri, hogy ő az, aki a világra befolyással tud lenni, vonzó a narcisztikusok és az infantilisek számára. Minél inkább grandiózus énnel rendelkezik valaki, annál kíváncsiabb egy olyan szektához tartoznia, amely magáról intellektuális fölényt hirdet. Egyébként minden szekta ezt hirdeti magáról. Ám az integritás szempontjából nem sokkal tisztességebb megmérteni a magunk intellektuális erejét az átlátható szervezetekben?

Ahhoz, hogy legyenek olyanok, akik az összeesküvő hálózatoktól, nem látható szerveződésektől, háttérhatalmaktól borzonganak, kellenek olyanok, akik szeretnének összeesküvő háttérhatalommá válni. Ez az érem két oldala: olyan szükségük van egymásra, mint az összeillő kicsi legóknak. Sajnos az szk mindig is ilyen borzongóknak ürügyet adó szerveződés volt, de hogy valódi és tartós befolyása lett volna a történelemre – nem elhanyagolva olykori jelentőségét –, igencsak kétséges. Már II. József is a vallási rendeletén kívül mindent visszavont a halála előtt, és az sem maradt tartós, hiszen jött a rekatolizáció.

Az szk-hoz tartozni valamikor igen progresszív volt, nem látens funkciója a társadalmi egyenlőtlenségek keresztbe metszése. Mára ezeknek a szervezeteknek ilyen funkciójuk nincsen, mert a világ már nem osztályhierarchikus. Az szk-ba való toborzás is egyre nehezebb, az inasok már nem tűrik, hogy szórakozzanak velük, a hókuszpókuszok megtanulásának az égvilágon semmi értelme sincs, a világra való befolyásgyakorlás pedig jóval hatékonyabb lehet egy átlátható, globális NGO-tagságon, például a Greenpeace-en, a Rotaryn, az Orvosok Határok Nélkül szervezetén, mint az szk-n keresztül. A királyok nevelőiként, lobbicsoportként már a jezsuiták sem érvényesülnek. Már az egyház is nyílt sisakkal harcol, és az szk-sok már neki sem ellenségei.

A titokzatosság tekintetében is megannyi új szekta teremtett az szk-soknak versenytársat. Az én feltételezésem szerint a világ is fejlődik, amit így lehet megragadni: a feudalizmus és a korai kapitalizmus időszakában a legjobb koponyák

mind szk-sok voltak, ma viszont erről aligha beszélhetünk. De ez csak egy szubjektív vélemény, és – amint talán kiderült – az átláthatóság tiszteletére épít.

A demokrácia szociálpszichológiája I. (Zs. P.)⁸

Ha a közösség, a közösség intézményei és a közösség politikai vezetői közül csak az egyik indul el a demokrácia javításának útján, kudarcot szenved. De ugyanígy fordítva is igaz: ha a három szempont közül kettő jól működik, képes kivédeni az egyik patológiáját, az integritás hiányát, és ki tudja javítani azt.

A magyar közösség

A demokrácia szociálpszichológiája szerint az emberek csoportokhoz akarnak tartozni. Lehetőség szerint olyanokhoz, amelyek nem kívánnak intellektuális erőfeszítést a közösségi élmény megteremtésében. De nem minden közösség ilyen, van, ahol épp az a trükk, hogy nehéz bekerülni, miközben nincs benne semmi rendkívüli. És vannak közösségek, amelyek meritokratikusak.

Egy nemzet szempontjából meghatározó kérdés, hogy milyen típusú közösségei vannak. Egy ember lehet akár többfélének is tagja, és ez is rendkívül fontos. A demokráciának az kedvez, ha az egyén sokféle közösség tagja, és az is, ha a meritokratikusból van több, és kevesebb a tömegszerű, a szektaszerű.

A magyar nép értékrendszerének megragadása és összehasonlítása más nemzetekével rámutathat arra, hogy milyen közösséget tudunk létrehozni. Meghatározza azt is, hogy milyen vezetőket választunk magunknak. Egy korábbi tanulmányomban⁹ nemzetközi összehasonlító kutatásokra alapozva azt sikerült kimutatnom, hogy kiemelkedő értékvonzódásunk van a biztonságra. Másképp megfogalmazva: kockázatkerülőök volnánk, és a rokoni, baráti kapcsolatainkon kívül mindennel szemben rendkívül bizalmatlanok vagyunk. A további

⁸ A következő két bejegyzés az alábbi tanulmány rövidített, aktualizált változata Zsolt Péter (2022): A demokrácia szociálpszichológiája. *Jel-Kép*, (2), 57–67. Online: http://communicatio.hu/jelkep/2022/2/JelKep_2022_2_Zsolt_Peter.pdf.

⁹ Zsolt Péter (2021): Miért nem keleties, miért nem nyugatias a magyar társadalom? *Méltanyosság Politikaelemző Központ – meltanyosság.hu*, 2021. szeptember 19. Online: <https://meltanyosság.hu/miert-nem-keleties-miert-nem-nyugatias-a-magyar-tarsadalom/>.

karakterjegyek felsorolására később még visszatérek, de már itt is kiemelem, hogy „stabilan instabilak” vagyunk. Ezzel utalni próbálok a változékonyságunkra, a saját vélekedéseink elhallgatására, a dilemmázási hajlamunkra, és kicsit arra is, hogy sok bennünk a frusztráció, a harag, a bosszúvágy és a tanult tehetetlenség.

A társadalmi alrendszerek és a nép

Az emberek amikor közösségeket hoznak létre, vezetőket választanak és intézményeket építenek ki. Az intézményektől elvárjuk, hogy szolgáljanak minket, de ha nem, megtaláljuk a módját, hogy kisajtoljuk belőlük azt, ami az egyéni érdekünk. Rosszabb demokráciákban azért terjed a nepotizmus és a klientizmus, mert az intézmények nem jók.

A vezetőktől elvárjuk, hogy jó döntéseket hozzanak, és ehhez vagy korlátok közé szorítjuk őket, vagy épp teljhatalmat adunk nekik. Végezetül mi magunk átadjuk a tudást egymásnak, a következő generációnak, és információkat dolgozunk fel. Tehetjük ezt úgy, hogy hiedelmekre hagyatkozunk, vagy úgy, hogy a hitelesség elvárása alapján keresgélünk.

Abban, hogy így vagy úgy teszünk, mindig kiemelhetünk három területet: az intézményeket, a vezetőket és saját magunkat. Éspedig azért, mert ezek különálló entitással, szabadsággal bírnak. Valamekkora szabadsággal a legkíméletlenebb helyzetben is rendelkezünk.

Az intézmények és a vezetők, bár gyakran széttárják a kezüket a kényszerekre hivatkozva, mindig törekedhetnek arra, hogy igazságosabb és jobb világot teremtsenek. Az mindenképp szerencsés, ha a világ valódi kihívásaira reflektálnak, és nem álproblémákkal kell küzdeniük, vagy ne adj’ isten épp nekik kell ilyeneket gyártaniuk.

Általában a tudományra utalunk úgy, mint racionális világjobbító alrendszerre, amely a felvilágosodás óta alapvetően javított az emberi életminőségen. Ám a tudományos alrendszerek presztízsét napjainkban épp a demokrácia tépázza. A babonák és álproféták, a közösségi, a kereskedelmi, sőt, az állami médiába bejutott összeesküvés-elméletek mind leegyszerűsítik a világ komplexitását. A tudomány tekintélye a maga intézményes reputációján keresztül pedig nem kitüntetettebb, mint akármelyik celebé, aki attól híres, hogy híres.

A fejlettebb demokráciákban az emberi kapcsolatokban csökken az acsarodás (ez is az életminőséget javítja), magas szintű konfliktuskezelés alakul ki. Ha jól működik a társadalom, az élet méltósága, mindenki életének méltósága lesz a központi érték. A végén még a halálbüntetést is eltörlik, mert abban sem a bűnöst, hanem az általános emberi méltóságot fedezik fel. Az intézmények a halálbüntetés kérdésében előbb ocsúdnak, mint a teljes népesség, ami jól rámutat arra a tévedésre, amely szerint mindent a társadalom határoz meg, és hogy amíg nincs társadalmi fejlődés, addig nincs intézményi se. Ez nem így van! Az intézmények normális esetben előrébb járnak, mint a polgárok, és előrébb is kell járniuk!

Korábbi munkáimban¹⁰ nagy figyelmet fordítottam az intézmények, szakmák, professziók mint a civilizálódás letéteményeseinek saját önfejlődésére. Itt arra jutottam, hogy a professzióknak nem csupán a társadalom többi részétől elkülönült kódjuk van (lásd Luhmann rendszerelméletét), hanem saját küldetésük, a küldetést megfogalmazó értékrendszerük. Ezek az értékek kapcsolatban és konfliktusban vannak más alrendszerek értékeivel, de ami még érdekesebb, kapcsolatban vannak a közösséggel is.

Például amikor a jogrendszer, amely a jogos/jogtalan bináris kódra fókuszál, beemeli az emberi méltóságot, és ezzel kivezeti a halálbüntetést, valószínűleg nem egyezik a közösség értékrendszerével, amelyben még akár száz évekig is dominálhat a „fogat fogért” elv. A liberális elit jobban követi a professziók belső értékrendszerének kibomlását, és igyekszik megtámogatni újabb érvekkel, viszont ebbéli törekvésében az elit elszakadhat akár a valóságtól is, a közösségi moráltól, amely általában etnocentrikus és előítéletes, ám a közösségi morál is társadalmi tapasztalatokon nyugszik, tehát van valóságalapja. Ebben az írásban arra szeretnénk rámutatni: a korábbi professzionális etikákra fókuszálás lehet, hogy leírja az emberiség fejlődését, de nem írja le a jelen dinamikáit.

A demokráciák építőelemei

Felmerül a kérdés, hogy az egyénen, az intézményen és a vezetőn kívül befolyásolja-e még más is a demokráciát. A jólét, a sikeres történelem, a valamiben való nemzetközi kiválóság vagy a gazdaság? Ám ezek a szempontok részben a három fentebb felsorolt befolyásoló tényező alosztói. Intézmény van az oktatásnak,

¹⁰ Például ZSOLT Péter (2001): *Médiaetika*. Vác: EU-Synergia.

a gazdaságnak, a sportnak stb. Az emberek kategóriájába tartozik a boldogságtól a kritikai gondolkodás meglétén át a történelmi ismeretekig sok minden. Nem tűnik úgy, hogy a három mellé be kellene tenni még valamit. Nézzük meg és emeljük ki például a gazdaságot! A gazdaság fejlettségéből nem tudunk következtetni a demokrácia fejlettségére. Ott van Szingapúr, Kína, Oroszország. Végül is Putyin stabilizálta az orosz gazdaságot, de ettől még nem fejlődött a demokrácia. És arra is találunk nem kevés példát elsősorban az afrikai térségből,¹¹ hogy ahol a gazdaság hanyatlott, ott az autoriter rendszer megerősödött. Ne vegyük készpénznek azoknak a javaslatait,¹² akik szerint ha Magyarországot az EU megszorítaná, nem pénzné a hazai korrupciót és az illiberális intézményfejlesztést, akkor az automatikusan liberális demokráciafejlődéssel járna.

A kihívások három helyen is keletkeznek:

1. Az egyének személyiségzavarosak, impulzívak, családi és történelmi traumákkal terheltek. Magyarország a sérelmi politika és az áldozatisáért való versengő csoportok terepasztala.¹³ De, furcsa mód, a múltba és a pszichológiai problémákba a társadalom nem ragad bele, ha a jelenre és a jövőre fókuszál. A fókusz igen könnyen lehet manipulálni.
2. Az intézmények vagy az önérték maximalizálására törekednek ahelyett, hogy a társadalmi céljuk szerint működnének, vagy épp ellentétesen: autonómiájuktól megfosztottak, és egy központi hatalmat szolgálnak, s ez esetben, ha akarnának, se tudnának a társadalmi küldetésükért dolgozni. A korrupció alá került szervezetek nehézségeit jól ismerjük. A *state capture*, amikor az oligarchák ejtik foglyul az államot, a *society capture* pedig, amikor a politika nemcsak az államot, hanem az egész társadalmat is foglyul ejti.¹⁴ Kevésbé ismert az intézmények saját csapdája, de Ronald Coase Nobel-díjas közgazdász ezt is levezette: szerinte minden intézmény előbb-utóbb önmaga fenntartásával kezd el foglalkozni, és elfelejti társadalmi küldetését.¹⁵

¹¹ Daron ACEMOGLU – James A. ROBINSON (2013): *Miért buknak el nemzetek? – A hatalom, a jólét és a szegénység eredete*. Ford.: Garamvölgyi Andrea. Budapest: HVG Könyvek.

¹² MAGYAR Bálint szerk. (2013): *Magyar polip – A posztkommunista maffiaállam*. Budapest: Noran Libro.

¹³ FÜLÖP Éva – KÖVÁGÓ Pál szerk. (2018): *A kollektív áldozati szerep szociálpszichológiája*. Budapest: Oriold és Társai.

¹⁴ ZSOLT Péter (2016): A társadalom foglyul ejtése. *Civil Szemle*, 13(2), 29–45.

¹⁵ Ronald H. COASE (1992): The Institutional Structure of Production. *American Economic Review*, 82(4), 713–719.

3. Végezetül, de nem utolsósorban itt vannak a vezetők – s vezető lehet Trump is, Obama is. Utóbbi például felelősséget érez a klímaváltozás csökkentésért, előbbi azt is kétségbe vonta, hogy létezik klímaváltozás.

Mindhárom említett szféra rendkívül fontos. A három aspektus, a nép/nemzet, az intézmények/alrendszerek és a politikai vezető/párt egymás hibáit olykor sikeresen orvosolja, olykor felfelé, az emberi méltóság elismerése felé, olykor viszont nem sikeresen, lefelé, a szenvedés irányába tolnak. Arra a filozófiai kérdésre, hogy honnan tudjuk, mi a jó, nemigen lehet bölcsőbbet mondani, mint hogy az biztos jó, ha olyan intézkedések történnek, amelyek a szenvedést csökkentik. (Ezt vallotta Hankiss Elemér¹⁶ vagy a felvilágosodásért harcosan kiálló Steven Pinker.¹⁷)

Amíg társadalomról beszélünk, az utolsó emberpár identitásáig megmarad a közösség, működik valamilyen intézményes struktúra, és mindig van egy autoritás, amely valamiképp létrejön, jó esetben a többiek ruházzák fel hatalommal, és kontrollálni is tudják.

Az istenadta nép

A nép civilizáltsága, szocializáltsága meghatározó. Minél önállóbb és műveltebb, azaz minél polgárosodottabb, annál inkább hoz jó döntéseket, tudja megvédeni az intézményeit, és választ tisztességes és rátermett politikusokat, vezetőket.

Az egyéni személyiségzavarok, ősi reflexek nem okoznak különösebb problémát, mert a nép lehet akkor is egészséges, ha tagjai egyenként nem azok. És fordítva: lehetséges, hogy egy közösség egyénileg értelmes és egészséges emberekből áll, egészére mégis a „csöcselék” kifejezés a megfelelő. Hogy ez miért van így, az hosszabb kifejtést érdemelne, de most maradjon ez csak hipotézis, egyfajta sejtés. Vannak azonban megalapozottabb állításaim is.

A magyarok nem olyanok, mint János vitéz. János vitéz ugyanis egyenes, igazságszerető és bátor, míg a nép többsége azonosulni tud a „pávatáncsal”,

¹⁶ Lásd például KADARKAI Endre életútinterjúját (2012): Arckép/Hankiss Elemér. *YouTube*, 2012. május 25. Online: www.youtube.com/watch?v=wo6o4YrPpCM&t=1s.

¹⁷ Steven PINKER (2019): *Felvilágosodás most. Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett*. Ford. Mátyás Róbert. Pécs: Alexandra Kiadó.

amely magatartásmódot a politikából kapta önjellemzésként. Tiltakozni azért sem tiltakoztunk ez ellen, mert kicsi az önbizalmunk, bizonytalanok vagyunk abban, kik is vagyunk valójában. A „stratégiai nyugalom”, amely szintén a politikától kapott ajánlat volt az önképünkhöz az ukrán–orosz háború elején, tulajdonképpen nemzeti önzés. Az olcsó gáz és az önmagunkért való aggodás megelőzte a lojalitást. Lovagi erényeknek hírért-hamvát sem találjuk. A Gallup Rokeach-kutatásaiban a 17 érték közül nincs az első ötben a tolerancia, a mások tisztelete. Az értékutatások szerint is a magyaroknál a legfontosabb a biztonság és a béke. Ez sajnos értelmezhető kockázatkerülésnek. Európában a legkockázatvállalóbbak a hollandok, a leginkább kockázatkerülők a portugálok, utánuk a magyarok. Magas szinten van a magyarokban a tanult tehetetlenség, ami azt jelenti, hogy igen sok honfitársunk kívülről várja sorsa jobbra fordulását és fatalista. A nemzeti karakterológiával foglalkozó már említett tanulmányomban oda lyukadtam ki, hogy ráadásul stabilan instabilak vagyunk. A korábbiakban erre már utaltam, de itt bővebben is kifejtem. A stabil instabilitás már patológikus karaktervonás. Az ilyen közösség az identitását könnyen cserélgeti, befolyásolható. Ha nem vállaljuk pillanatnyi gondolatainkat, irányultságunkat, az azért is van, mert tudjuk, hogy könnyen megváltoztatjuk. Ha nem tudjuk pontosan, kik szeretnénk lenni, nem is tudjuk kitalálni magunkat. Hankiss Elemér „Találjuk ki Magyarországot!” projektje valószínűleg azért nem aratott osztatlan sikert, mert annak alapja egy egészséges nemzeti karakter kell legyen.¹⁸

Hogy egy közösségben mikor kerekedik felül a józan ész, és mikor a téboly, az nem egyszerűen a közösség tagjaitól függ. A közösség kiszolgáltatott az intézményeknek és a politikai vezetőinek. Ugyanakkor nem teljesen kiszolgáltatott, mert ez a közösség egyetérthet jó és gonosz dolgokban is. Lehet kockázatvállaló és kockázatkerülő, lehet cselekvő és szenvedő. Lehet igazságkereső és gerinces, és lehet megtört gerincű és cinikus – sorolhatnám még. Egy minden szempontból rossz pszichés állapotban lévő közösség csak olyan vezetőt fog választani, aki illeszkedik hozzá. Úgy tűnik, mára megtanultuk, hogy a demokrácia nem könnyen exportálható.

¹⁸ BALÁZS István (1996): Találjuk ki Magyarországot! *M&M*, (3), 62–64. Online: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/2396/2210>.

A demokrácia szociálpszichológiája II. (Zs. P.)

Az intézmények

Egy igen jól felépített intézményrendszer nagyon könnyen lebomlik, ha céljaival nem tud azonosulni a benne dolgozó, ha olyan külső támadások érik, amelyeknek a végén (vagy már az elején?) sem tud ellenállni. Minden társadalmi alrendszer – ahogy azt Weber írja a hivatásokról¹⁹ – külön istent kell szolgáljon. Ha az újságíró politikusnak képzei magát, vagy bárhová elszegődik bértollnoknak, akkor kilép a társadalmilag rábízott/elvárt szerepéből. Ha az egyházi ember uszít, kisgyerekeket ront meg, és legitimálja a gonosztságot (Kirill orosz pátriárka megáldotta Putyin Ukrajna elleni háborúját²⁰), akkor nem metafizikai igazságokat szolgál. Ha az igazságszolgáltatás úgy ítélkezik, ahogy a politikus megrendeli tőle, akkor nem igazságot szolgáltat – és sorolhatnám.

Az intézmények integritása elsősorban az intézményen belül dől el, de nem csak ott. Onnan ismerhetjük fel könnyen, hogy az intézmények etikusak, ha az emberek szeretik azokat. Ha nem érzik a magukénak, nem fogják szeretni azokat. Nehéz megszeretni azt az intézményt is, amelyik folyamatosan változik, például a politikai váltógazdaság szerint (*society capture*). Ilyenkor a nép/nemzet elveszíti intézményeit, legyenek azok akár erőszakszervezetek, egészségügyiek vagy kulturálisak. Az anyagi megbecsültség sem minden. Azt hihetnénk, hogy az intézmények ellenálló képessége pusztán az intézményektől függ: saját reputációjuktól, a bennük dolgozó szakemberek morális tartásától, elhivatottságuktól és szakmai szolidaritásuktól. Be kell látnunk, hogy sajnos nem csak ezektől.

De mit is értünk alrendszeri autonómia értékstabilitásán? Például azt, hogy ha az egyik újságíróstábot nem engedik be a sajtótájékoztatóra, akkor a többiek sem mennek be. Ha az egyik iskolában nehéz helyzet alakul ki, akkor a többi iskola is kiáll mellette. Ha az állami felsőoktatást át akarják vinni magánérdekeltségbe, akkor a többi intézmény is kiáll a közösségi tulajdonlás mellett. Ha a tudományos akadémia autonómiáját el akarják venni, akkor a tudósok összefognak, és a többi. Ám valójában nincs az az intézményrendszer, amely pusztán saját

¹⁹ MAX WEBER (2020): *A tudomány és a politika mint hivatás*. Ford.: Galvina Zsuzsa. Budapest, Kossuth Kiadó.

²⁰ ABLONCZY Bálint (2022): Kreml és Kirill Kft. – ortodox áldással vallásháborút is vív Putyin Ukrajnában. *Válasz Online*, 2022. március 25. Online: www.valaszonline.hu/2022/03/25/putyin-kirill-ortodox-ukrajna-haboru-elemzes/.

erejére támaszkodva meg tudná védeni magát. Hosszabb és kitartó munkával mindegyik átalakítható. Ha van ilyen politikai szándék, az igazi védelem csak a társadalom egészéből, más alrendszerek szolidaritásával, illetve a nyomuló politikai szándékok választásokon való büntetésével teremthető meg. Az illiberális hatalmi logikának pusztán az intézmények nem tudnak ellenállni a végtelenségig.

A politika

A politika, a politikai alrendszer sem levegőben lógó valami. Luhmann szerint viszont épp az a lényeg, hogy az elkülönülések teljesek.²¹ Az autopoietikus gondolatának lényege, hogy nincs átjárás sem a pszichikai és szociális, sem pedig a társadalom különböző alrendszerei közt. Ám nehéz belátni, hogy miért ne volna átjárás és kapcsolat ezek között. (Noha magam is érveltem amellett, hogy a patológiás egyéni Én mellett a társadalmi még lehet egészséges, de ott az egyént tekintettem egységnek, és nem a kommunikációt.) Ha a társadalmat csak kommunikációsan igyekszünk felépíteni, eljuthatunk a luhmanni rendszerelmélethez, azonban a társadalom nemcsak kommunikáció, hanem – mint itt állítom – egyének, intézmények és vezetők együttese.

Ha elfogadjuk, hogy a demokrácia alapja a közösség, akkor egy következő kérdés, hogy mitől függ, hogy egy demokráciában, ahol választások vannak, a vezetők jók lesznek. Ha a magyar demokrácia alaptalan, akkor épp a közösségével van a probléma, amely jogosan elemezhető történeti-politológiai nézőpontból.²² A társadalmi énünk lehet kialakulatlan, sőt sérült és maladaptív, ami a politikai kiválogatódásra kényszerként hat. Jó királya lehet ugyan egy feudális társadalomnak, bár az örökös tehetsége a véletlenül múlik, de jó miniszterelnöke egy demokráciában csak annak a nemzetnek lesz, amelynek a tagjai is jók, és amelynek hagyományai jó sorskönyvet biztosítanak az újabb generáció számára. Az pedig, hogy egy nemzetnek jó sorskönyvei alakuljanak ki,

²¹ Lásd ehhez BRUNCZEL Balázs (2009): Niklas Luhmann társadalomelmélete és a politikai gyakorlat. *Replika*, 20(66), 111–123. Online: www.replika.hu/system/files/archivum/replika%2066-08%20Brunczel.pdf.

²² Lásd ehhez CSIZMADIA Ervin (2014): *Miért „alaptalan” a magyar demokrácia? Pártok, konfliktusok, társadalmi kohézió és állampolgári nevelés*. Budapest, Gondolat Kiadó. Online: http://real.mtak.hu/11128/1/csizmadia_javitott.pdf.

akár a családtörténetek esetében,²³ a társadalomban is rendkívüli mértékben függ a szerencsétől, és sok esetben igen komoly nélkülözéseket igényel, hogy az egymással veszekedő elitek kiegyezzenek egymással.²⁴ Csak egy ilyen kiegyezés után várható, hogy a hatalmat épp birtokló alkotmányozása, választási eljárása, intézményrendszere tekintettel legyen egy nagyobb nemzeti egységre.

Ezzel szemben, ha és amennyiben egy machiavellista vezető kerül hatalomra, további támadás fogja érni az intézményrendszereket, a közigazgatástól a pénzügyi rendszeren keresztül a médiáig. A nyilvánosságban eluralkodik a populistá kommunikáció, és az emberek legrosszabb ösztönei, félelmei, gyűlöletei lesznek felkorbácsolva. De azt is tudjuk, hogy a vezető nem minden. Ha az ország intézményrendszerei stabilak, akkor például hiába forgatják ki a politikusok egymás szavait, a média, amely nincs kiszolgáltatva egyiknek sem, a gondolatok lényegére fókuszál. Racionális színtre tereli a nyilvánosságot, és a racionális szinten sem manipulál.

A demokrácia szociálpszichológiai megközelítése

Mostanra talán világos, mit állítunk a demokrácia szociálpszichológiai megközelítéseként. Ha negatív oldalról igyekszünk megfogalmazni – a szociálpszichológia általában a hibák okaira koncentrál –, akkor nincs nép, amely ne volna tönkreteszhető, ha intézményei és politikai elitje ne volna romlott; nincs politikus, aki ki tudná nőni magát, ha a nép patológiás és az intézményei korrumpáltak; és nincs intézményrendszer, amely kibírná a tartós politikai és nyilvánosságbeli támadást.

Ha nem szociálpszichológiailag tekintünk a demokráciára, elkövethetjük azt a tévedést, hogy azt hisszük, minden a leépült intézmények miatt van (oktatás, egészségügy, média, igazságszolgáltatás, közigazgatás). Vagy azt gondolhatjuk, hogy minden néhány borzasztó politikus miatt van („azért veszített, mert...”, „azért nyert, mert...”). És azt az egyoldalú álláspontot is képviselhetjük, hogy minden a nép miatt van. Mert bátor és okos, vagy mert gyáva és műveletlen.

Amikor a szakmai etikák rendszeréről írtunk könyvet,²⁵ azt hittük, minden az intézményeken múlik. Amikor a magyar karaktert igyekeztünk megragadni a nemzetközi értékkutatások tekintetében, gondolhattuk azt, hogy min-

²³ Vö. Eric BERNE (2019): *Sorskönyv*. Ford.: Ehmann Bea. Budapest: Háttér Kiadó.

²⁴ ACEMOGLU–ROBINSON (2013): i. m.

²⁵ ZSOLT Péter (2003): *Médiaetika*. 4. kiadás. Budapest: EU-Synergion.

den a népen múlik. Amikor pedig a 2022-es óriási ellenzéki választási vereséget nézzük, gondolhatjuk azt, hogy mindenért az alkalmatlan vezető felel. (Méltányosabb megközelítésben az összes ellenzéki párt vezetője.)

Ám nem elégedhetünk meg azzal, hogy ezek együttesét elismerjük, a komplexitás elméleti megértése a lényeg. Ezek a tényezők egy adott pillanatban kölcsönösen hatnak egymásra. A kölcsönös egymásra hatás miatt alakulnak ki a spirálmechanizmusok, és indul el lassan a lejtőn egy demokrácia, aztán egyre inkább felgyorsul a folyamat. A végén a buborékban élő diktátor háborút indít, hiába van a társadalmában sokféle politikai intézményrendszer, hiába a bíróság és a média. A diktátor legörültebb lépéseit is legitimálja a vele egyetértő nép, az intézmények pedig már a vezér akaratát szolgálják. Ez is demokrácia abban az értelemben, hogy a nép és a vezér egy hullámhosszon vannak, egy akaratot testesítenek meg, illetve akik nem, azok kiszorulnak a nemzetből.

Carl Schmitt a náci állam filozófusa, a „jogtudomány teológusa”, a szuverén autoritás dicsőítője.²⁶ Számára nem a liberális fékek és ellensúlyok a fontosak, hanem az, hogy a nép és a vezér ugyanazt akarja. Lehet, hogy modellje mára kicsit finomodott, mert míg Schmitt vizionálta az ellenség fegyveres támadását, addig ma mindez kulturális szinten is elképzelhető. A posztmodern autoritás akár gyűlölheti is a valódi erőszakot. Háborúzni a médiával, a kultúrával, a háttérhatalmakkal szeret. Sőt, az ellenségnek még csak valóságosnak sem kell lennie, a képzelet is egysítheti a népakaratot.²⁷

Az illiberális rendszerekben a hatalmat a nép legitimálja, ez pedig posztmodern módon úgy tartható fenn, hogy a hatalom folyamatosan talál szimbolikus ellenséget, amely folyamatosan fenyegetett állapotban tartja az emberek érzelmi központját, és elhomályosítja a racionális funkciókat. A nép és a vezér így tud mindig harmonizálni. A racionális döntések kommunikációval amúgy is igen könnyen befolyásolhatók. A politikai pszichológiai tétel úgy szól, hogy kockázatot nem a nagyobb nyereségért, hanem a veszteség elkerüléséért vagyunk

²⁶ KARÁCSONY András (2016): *A jogtudomány teológusa. Carl Schmitt politikai teológiája*. Gödöllő: Attraktor Könyvkiadó.

²⁷ Rauschenberger Péter elemzi a posztmodern helyzetben alkalmazható schmitti filozófiát, lásd RAUSCHENBERGER Péter (2022): A kőbunkótól a liberális demokráciáig és vissza – Teista és ateista humanista barátainak a vasárnapi választás előtt. *Népszava*, 2022. április 2. Online: www.nepszava.hu/3152233_a-kobunkotol-a-liberalis-demokraciag-es-visszateista-es-ateista-humanista-barataimnak-es-felebarataimnak-a-vasarnapi-valasztas-elott.

képesek vállalni.²⁸ Ám ebben az esetben a nép torzult racionális ismeretekkel, öngazolásokkal, vélt sérelmekkel, és sok-sok kontrollálatlan indulattal működik. Önmagában az autoriter vezető kevés volna, kell a félelem, az azonosulás az agresszorral, a szeretet és mindenféle erős támogató érzélem, és a harc a fenyegető bármivel.

A demokrácia szociálpszichológiájában a három terület komplex egymásra hatásán kívül még azt az állítást is megkockáztatjuk, és itt tézisként kimondjuk, hogy ha a három elemünk közül kettő negatívba fordul, a harmadik is tehetetlen lesz. Magyarországon a nép nemzeti önzése, kockázatkerülése, biztonságvágya és az integritását sok esetben elvesztő intézményrendszer két olyan súlypont, amellyel szemben ha nyer is egy ideálisan elképzelt államférfi, elég nagy valószínűség szerint elbukik.

Hogyan javulhat a demokrácia?

A demokrácia felépítése, a spirál felfelé indulása szintén lépésenként lassan és aztán egyre gyorsuló ütemben bontakozhat ki. Ehhez olyan értékeket lehet felsorolni, amelyeket általában a liberális demokrácia értékeiként szoktak emlegetni: a sokszínűség ellenére a jogállami biztonságot és igazságosságot. Ám a fejlődés itt nem áll meg, mert a magasabb szintű erkölcs egyre jobb közösségi együttműködést teremt. A funkcionális vezetői szerep el is halványulhat, szorítkozhat a morális célra. (Lásd a *holacracy* szervezeteket.)²⁹

Néhány kitűnő demokráciában a vezető szürke, karizmatikusságtól mentes. De lehet, hogy a felfelé lépegetés egy karizmatikus politikus nevéhez, egy kisebb politikai közösséghez köthető, akik írnak egy jó alkotmányt. A szociálpszichológia kevesebbet emlegetett kísérlete épp az Asch-féle pálcikás kísérlet ellentéte, Moscovicié,³⁰ aki azt mutatta meg, hogy a következetes kisebbség eltérítheti a többséget.

²⁸ ZSOLT Péter (2002): *Tömegkommunikációs elméletek. Politikai pszichológiai gyakorlatok.* Budapest–Vác: EU-Synergon.

²⁹ Frederic LALOUX (2016): *A jövő szervezetei. Hogyan hozzunk létre az emberi tudatosság következő szintje által inspirált szervezeteket.* Ford. Danyi Andrea. Budapest: Aquilone.

³⁰ Serge MOSCOVICI – Elisabeth LAGE – Martine NAFFRECHOUX (1969): Influence of a Consistent Minority on the Responses of a Majority in a Color Perception Task. *Sociometry*, 32(4), 365–380. Online: <https://doi.org/10.2307/2786541>.

Az is lehet, hogy az intézményrendszerek integritása vágja el a korrupciós láncokat, és ezért kezdik megszeretni az emberek az intézményeiket. A folyamat elindulhat úgy, hogy az intézmények tisztességes munkáját támogatja a központi kormányzat, és erkölcsileg maguktól – esetleg programok, jó vezetők stb. hatására – megtisztulnak. Integritástréningjeinken ezért szoktuk elemezni Gudzsarát példáját, amelyben kiderül, hogy a vallási türelmetlenség és pogromok hátterében valójában nem a hinduk és a mohamedánok eltérő identitása, hanem egy velejéig leromlott politikai működés és a korrump rendőrség állt.³¹ A kilábalás tehát kezdődhet az intézményrendszerek rendbetételével.

A változásokat elindíthatja a nép is. Ilyen, amikor forradalommal rázza le magáról az élőködőit. Néha ez alig kíván véráldozatot, máskor viszont nagyon is sokat. A baloldaliak szeretik a forradalmakat, a konzervatívok pedig azt, ha az intézmények tisztulnak meg. Mindkét folyamatban sok-sok érzelm és racionalitás is van, de ezek az érzelmek pozitív irányba visznek.

A demokrácia szociálpszichológiai megközelítésében a nép, az intézmények és a vezetők kölcsönhatása megkerülhetetlen. Noha több logikai érv mellett szól, hogy miért könnyen lerombolható egy liberális demokrácia, az emberiség nagyléptékű történelmében mégis egyre inkább teret hódít a fejlődés. Ennek valószínűleg az az oka, hogy az emberek egyre tanultabbak (bár vannak meggyőző kutatások, amelyek szerint épp hogy inkább elbutulunk), és az alrendszerek etikai logikája is folyamatosan csiszolódik (bár diákjainkat egyre nehezebb meggyőzni erről). A fejlődés mellett a politikusok sem független entitások. Hatalmon szeretnének maradni, alkalmazkodniuk kell, ráadásul vannak a demokráciát jól fejlesztő tehetséges politikusok is. Jó ötletekből nincs hiány Fishkin deliberatív közvélemény-kutatásától³² Reybrouck elméletéig, a sorsolás beépítéséig.³³

Végezetül álljon itt néhány példa erre a fejlődésre és összehatásra! Ma egy politikus nem éltetheti a másik embert kizsákmányoló rabszolgaságot, mert ennek már nincs se intézményi legitimációja, se támogatása a nép körében. A rabszolgaság kivezetése a világból tipikusan az emberi méltóság kibomlása.

³¹ Ornit SHANI (2007): *Communalism, Caste and Hindu Nationalism. The Violence in Gujarat*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511607936>.

³² James S. FISHKIN – Robert C. LUSKIN (2005): Experimenting with a Democratic Ideal: Deliberative Pooling and Public Opinion. *Acta Politica*, 40. 284–298. Online: www.uvm.edu/~dguber/POLS234/articles/fishkin.pdf, <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500121>.

³³ David Van REYBROUCK (2017): *A választások ellen*. Ford. Zákányi Viktor. Budapest: Gondolat Kiadó.

De ugyanilyen az is, hogy a médiaetika szerint a haldoklás folyamata nem ábrázolható, vagy a határviták eldöntésére igazságos háború nem indítható.³⁴

A narcisztikus, az empatikus és a fogyasztói társadalom (Zs. P.)

A média *reality* műfajának lehetséges hatásairól beszélgettem egy rádióban tegnap.³⁵ A riporter Hont András volt. Maga a beszélgetés nem hozott jelentős eredményeket, amúgy is sokat foglalkoztam már a valóságshow-kkal, talán többet is, mint egészséges. Mégis érdemes arra kitérni, hogy kik és milyen reményekkel jelentkeznek, mert épp ezt a kérdést nem tárgyaltuk meg.

A lovakat lelövik, ugye? című regény és film³⁶ még egy gazdaságilag összeomlott Amerikában játszódik, ahol a fogyasztói társadalomban minden eladó, de leginkább te magad. Táncversenyre lehet jelentkezni, ahol az lesz a nyertes, aki a legtovább bírja. Nekem ez volt a minta, mikor belevágtam a *Hírnév! Jólét! VV!* című könyvbe.³⁷ És valóban, az egyik attitűd a nyomorúságból való kilábalás vágya. Csakhogy ma ez a nyomorúság más, mint a gazdasági válság idején – ámbár megélhetjük még azt is. Ma a jelentkezők lelkileg nyomorúságosak. Legalábbis az egyik részük. Nincs mit veszteniük, úgy vélik, sokkal több van bennük, mint ahogy a környezetük feltételezi. És mindegy, hogy jóléti középosztályból vagy hátrányos státusból jönnek, a környezetükhöz viszonyítva érzik úgy, hogy kitaszítják, elnyomják, lenézik őket. A másik csoport a tudatlanoké.

Bizonyos értelemben mindenki tudatlan az elején, ahogy a táncmaratonra jelentkezők sem tudhatták, mibe kerültek bele, hogy az milyen kíméletlen, megálázó és embertelen. Hasonlóképp van ez a valóságshow-knál is. Ahogy azonban egyik sorozat jött a másik után, kezdett világossá válni, hogy ez nem a valóság, és az is, hogy ez nem játék. (Sajnálom, hogy a rádióinterjúban a beszélgetőtársamnál a „játék” szó emlegetését nem próbáltam helyesbíteni, pedig közben eszemben volt. Hiszen ezt az egészet annak nevezni szívesen mosdatás,

³⁴ ZSOLT (2003): i. m.

³⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. június 9.

³⁶ Horace MCCOY (1975): *A lovakat lelövik, ugye?* Ford.: Zentai Éva. Budapest: Kosmosz. *A lovakat lelövik, ugye?* (1969). Amerikai filmdráma. Rend. Sidney Pollack. ABC Pictures.

³⁷ ZSOLT Péter (2013): *Hírnév! Jólét! VV! Képernyő- és valóságshow-kutatás*. Budapest: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság.

blaszfémia. Nem játék *Az éhezők viadala*,³⁸ nem játék egy gladiátorküzdelem, és nem játék az sem, ami a valóságshow-kban zajlik. Ellenérveimet könyvemben a valódi játék meghatározásával részletesen is kifejtem.)

Az újabb jelentkezők egyértelműen celebek szeretnének lenni, vagyis mikor már világos, hogy ez micsoda, akkor elkopnak közülük azok, akik tradicionális érvényesülési lehetőségeket is látnak maguk előtt. Ennek nyomán aztán feldúsul egy bizonyos karakter. Ez a karaktertípus a narcisztikus. És ebben az értelemben van összefüggés a társadalmi miliő és a média egymásra hatásában. Ez kölcsönös.

Szaporodnak a narcisztikus módon érvényesülők a társadalmunkban, és őket nézzük a valóságshow-kban is. Az elején is szükség volt extrovertált karakterekre, de közöttük lehettek olyanok, akik csak „magukat adják” (BB Évi), meg pszichopáták. Utóbbiak jellemzője, hogy nagyon jól el tudják játszani, ha az érdekük úgy kívánja, a barátot, de aztán hátra szúrnak. Hiszen épp ezt kívánja meg a VV-struktúra, és lehet, hogy ezt kívánja meg a mai világunkban, hogy valaki sikeres üzletember, tudós, politikus vagy közigazgatási vezető legyen.

A narcisztikus karakter hajlik a pszichopataság irányába. Úgy gondolja, minden ember csak addig megy el, ameddig a lehetőségei megvannak, senkit sem irányítanak belső normák. Azért gondolja ezt, mert őt magát tényleg nem irányítják ilyenek. A narcisztikus nem lesz bűnöző, de kihasználja a „játék” kereteit. S épp ez a probléma. Mivel nincs belső etikai tartása, nem veszi észre a rendszer romlottságát, nem is akarja megváltoztatni, vagy ha igen, hát csak rontani akar rajta. Könyvemben eljutottam addig, hogy a klasszikus valóságshow-k etikailag elfogadhatatlanok, és a diktatúrák sok-sok torzulását magukon viselik.

És ki az ellentéte a narcisztikusnak? Az empatikus. Az empatikus, aki látja, hogy amit tesz, azzal mit okoz a másiknak, és ezért jobb emberré akar válni. Nos, ők azonnal, de legalábbis nagyon gyorsan kiesnek a valóságshow-kból. Vagy eleve nem is jelentkeznek oda.

³⁸ Vö. Suzanne COLLINS (2008–2010): *Az éhezők viadala I–III. (Az éhezők viadala. Futótűz. A kiválasztott.)* Ford.: Totth Benedek. Budapest: Agave. *Az éhezők viadala* (2012). Rend. Gary Ross. Lions Gate – Entertainment – Color Force. *Futótűz* (2013). Amerikai kalandfilm. Rend. Francis Lawrence. Color Force. *A kiválasztott. 1–2.* (2014–2015) Rend. Francis Lawrence. Color Force.

Fegyverviselés szociálpszichológiai szemmel (Zs. P.)

Péter már hírt adott ezekről a szörnyűségekről, és ajánlott egy írást. Mi egy nagyon érdekes dologra bukkantunk.

Bemásoljuk ide Philip Zimbardo eredeti angol nyelvű üzenetét, amelyet az újabb amerikai iskolai vérengzés³⁹ kapcsán tett közzé a LinkedIn-en. Szinte évente megismétlődnek az ilyen tragédiák, mindig nagyon erős aktivizmust kiváltva a fegyvertartás európai rendszerének bevezetését kívánva, ami aztán Amerikában mindig el is bukik, számunkra érthetetlen módon. Mi innen Magyarországról nem értjük, miért kell magánembereknek fegyvertartási jogosultsággal rendelkezniük pusztán azért, mert elmúltak 18 évesek. Persze most folyik a diskurzus arról, hogy az életkort kicsit kitolják. Ez nekünk abszurd, de beláthatjuk, a jelenség mélyebb problémát rejt, semhogy azt a fegyvertartás szigorítása megoldaná.

Nem mai meglátás, hogy a legtöbb sorozatgyilkos az Egyesült Államokból és a volt Szovjetunió területéről kerül ki. Sehol másutt nincs annyi borzalom, mint náluk. Az agressziót a frusztrációra szokta visszavezetni a pszichológia, különösképp, ha társadalmi mértéket ölt, mert pszichopátáknak minden nemzetben azonos arányban kellene lenniük. Egy másik szociálpszichológus, akinek ötletét mi is mindig beépítjük az oktatásba, Elliot Aronson, azzal érvelt az agresszió kapcsán, hogy az amerikai iskolákban túl nagy a verseny, szemben az együttműködéssel, és aki vesztes, az nyúl az erőszakhoz. Ezért alkalmas szerinte a megelőzésre a mozaikosztályos oktatási módszer. Egy másik kedvenc könyvünk az angol munkásosztály magukat vesztesnek érző tagjairól szól.⁴⁰ A könyv szerzője közülük származik, és már az 1970-es években megkongatta a veszharangot. A vesztesek már determinálják a kudarcos iskolai szerepüket, más sikerélményeket fognak keresni, és aztán robbanhatnak is, bár Willisnél még inkább alkoholizmusba süllyednek, és korán meghalnak. Tony Blair még nem a bevándorlók okozta multikulturális világ miatt aggódott, hanem a „skacok” miatt. A 2011-es londoni zavargások elemzői is azt a következtetést vonták le, hogy magukra hagyott külvárosi fiatalok kezdtek el randalírozni. Ezekben a fiatalokban nem bevándorló mivoltuk volt a közös, hanem az, hogy olyan csonka családokban nőttek fel, ahol a fiatal apák korán leléptek, így a lányanyák segítyéből próbálták nevelni a gyerekeiket. Mégsem a szegénység, a nyomor okozta

³⁹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. június 10.

⁴⁰ Paul WILLIS (2000): *A skacok*. Ford.: Polyák Béla. Budapest: Új Mandátum.

a problémát, mert az angliai jóléti társadalom nem hagyta őket megfagyni és éhen halni, hanem az elmaradt szocializációjuk.

És már itt is vagyunk Zimbardónál. Nikita D. Coulombe-bal közösen írt könyve nem vert föl nagy port.⁴¹ Egyáltalán nem tűnik véletlennek, hogy a mostani iskolai lövöldözésnél Zimbardo ugyanezt a kérdést veszi elő. Mondhatjuk, hogy a kép letisztul, egyre inkább ugyanarról beszélünk: a szocializáltság hiányáról és a frusztrációról. A frusztrációk közé az etnikai szekularizáción, az osztály jellegű iskolai megalázottságon kívül belép a nemi szerepek összezavarodása is. Zimbardónak alighanem igaza van abban, hogy pusztán azért, mert a fiúk rosszabb tanulók, s mert a lányok jobbak, s mert a pozíciók betöltéséhez a mobilizáció csatornája az iskola, a férfiak-fiúk frusztrációja egyre látványosabb lesz, és ez egyre több gondot okoz.

Saját tapasztalatom is az, hogy amíg nem éreztem úgy, hogy egzisztenciálisan megállom a helyem, komolytalannak éreztem magam a társkereső „píacon”. S beláthatjuk, hogy a fiúk kísérletező, keresgélő hajlama, szétszórtabb érdeklődése és konformitásra kevésbé hajlamos karaktere sokkal jobban kitolja a felnőtté válásukat.

Zimbardo LinkedIn-en megjelent írása azzal a kérdéssel kezdődik, hogy vajon miért van az, hogy a lányok ugyanazokban a családokban nőnek fel, mégsem lesznek gyilkossá meg öngyilkossá, míg a fiúk igen. És úgy tűnik, a gyilkos fiúk mögött a statisztikák szerint ott van az apahiány:

A tömeges lövöldözésekért felelőssé tesszük a „nagy lakosságcsere” elméletből fakadó gyűlöletet, a fegyverekhez való könnyű hozzáférést, a rossz családi mintákat, a médiában és a videojátékokban megjelenő erőszakot, illetve a mentális betegségeket. Lányaink azonban, akik ugyanezekben a családokban, ugyanilyen értékek között nevelkednek, ugyanúgy hozzáférnek a fegyverekhez, a médiához, a videojátékokhoz, mentális betegségekkel is küzdhetnek, mégsem gyilkolnak. A fiaink viszont igen.

Miért? Nem vettünk figyelembe két mögöttes okot: a fiúkrízist és az apanél-küliséget. Amíg ezekkel az okokkal nem foglalkozunk, szembe fogjuk találni magunkat egy harmadik okkal: a fegyverekkel. Ha nem veszünk tudomást fiaink fájdalmairól, akkor ők ezt olyan hangosan fogják kommunikálni, ahogy csak tudják: olyan fegyverekkel, amelyekhez csak hozzá tudnak férni. A fiúk, akik bennünket bántanak, olyan fiúk, akiket bántottak.

⁴¹ Philip ZIMBARDO – Nikita D. COULOMBE (2016) [2015]: *Nincs kapcsolat. Hová lettek a férfiak?* Budapest: Libri.

Mi a fiúkrízis bizonyítéka? A 63 legnagyobb fejlett országban a fiúk szinte minden tantárgyból le vannak maradva a lányokhoz képest. Az iskolában túl gyakran tanulnak a mérgező férfiaságról, a férfiak kiváltságairól és arról, hogy „a jövő a nőké”. Ez nem ösztönzi őket arra, hogy felépítsék a jövőjüket.

A fiúk nagyobb valószínűséggel hagyják el a középiskolát és a felsőoktatást is. A középiskolából kimaradó, húszas éveiket taposó fiúk munkanélküliségi rátája 20 százalék felett van. Néhány év múlva a lányok kétszer annyian fognak egyetemet végezni, mint a fiúk.

A nők az iskolaelhagyó férfiakat vesztesnek tartják. A nők jobban vonzódnak a győztesekhez. Ezek a fiúk érzékenyebben reagálnak az elutasításra a nőkkel való kapcsolataikban és szexuális kapcsolataikban is. Attól tartanak, ha túl gyorsan tesznek szexuális ajánlatot, akkor zaklatónak tartják őket, ám ha túl óvatosak, akkor puhánynak tűnnek.

Az eredmény? Elburjánzó düh. A harag mögött valójában kiszolgáltatottság rejlik. A harag a kiszolgáltatottság álarca. Haragjuk feldühít bennünket, sebezhetőségük nem fog együttérzést kiváltani belőlünk.

A tinédzserkorú és húszas éveik elején járó fiúk sebezhetősége az öngyilkossági rátájukban is megmutatkozik. 9 évesen a fiúk és a lányok azonos arányban követnek el öngyilkosságot, de a húszas éveik elején a fiúk öngyilkossági rátája majdnem ötszöröse a lányokénak. Az apa hiánya az öngyilkosság legfőbb előrejelzője.

A 21. században a hét tömeges iskolai lövöldöző közül hatnak, akik 10 vagy annál több embert öltek meg, ismerjük a családi hátterét. Mind a hatban, Salvador Ramostól Adam Lanzaig, a fiúkat megfosztották biológiai apjuktól.

Az uvaldei mészárlást elkövető Ramosnak ritkán volt jelen az életében az apja. (A fiatalember egészen a közelmúltig az anyjával, majd a nagyszüleivel élt.) Beszédhibája volt, gyakran zaklatták, és ezeken felül nem sikerült elvégeznie a középiskolát sem.

A tehetetlenség érzését a hatalom jelképeivel fedte el: vásárolt egy AR-15-öt; fegyverével dicsekedett az Instagramon, a TikTokon és egy kvázi képzeletbeli „barátnőjének” is. A nagymamájával az érettségi elmulasztásáról folytatott vitáját azzal zárta le, hogy lelőtte őt.

Az apamegvonási dinamika nemcsak az iskolai, hanem minden más tömeges lövöldözésnél is gyakori. Az Egyesült Államok történetének leghalálosabb tömeges lövöldözésében, amelyet Stephen Paddock követett el Las Vegasban, az anya arról számolt be, hogy a fia dühös volt apja elutasítása miatt, aki ahelyett

hogy letöltötte volna börtönbüntetését és visszatért volna családjához és fiához, folyton megszökött, így vagy bujkált, vagy újra elfogták.

Az apa hiánya a többiek esetében is felfedezhető: Nikolas Cruz (2018: Parkland középiskolai lövöldözés), Robert Bowers (2018: az Életfa zsinagógai lövöldözés), David Katz (2018: Jacksonville Landing), Dylann Roof (2015: Charleston metodista templomi lövöldözés) és Elliot Rodger (2014: Santa Barbara) esetében.

A megoldások? A „The Boy Crisis”-ra⁴² vonatkozó kutatásaim során kaptam egy e-mailt egy olyan fiatal férfitől, aki tömeges lövöldözést tervezett, és akihez eljutottak a megoldásaim rangsoroló üzeneteim mindennek kapcsán. A férfi megosztotta velem, hogy az apanélküliség érzése késztette arra, hogy csatlakozzon egy fasiszta csoporthoz, amely rendszert hozott az életébe, és célokat adott számára. Írt egy 52 oldalas kiáltványt, amelyben felvázolta tömeges lövöldözésének terveit.

Szerencsére, mielőtt megvalósította volna a terveit, belebotlott a könyvembe. Azt írta, hogy magára ismert, haragja szertefoszlott; elállt a tervétől, és több terapeuta segítségét kérte. Az volt az érzése, hogy valaki végre meglátta a kiszolgáltatottságot a haragja álarca mögött.

Két választásunk van: ha fiaink fognak tömeges lövöldözésekbe, akkor foglalkozhatunk a fiúk krízisének kérdésével – vagy figyelmen kívül is hagyhatjuk ezt. Ha fiaink apanélkülisége a legnagyobb közös halmaz a tömeges lövöldözőink között, akkor foglalkozhatunk ezzel – vagy figyelmen kívül is hagyhatjuk. Amíg nem foglalkozunk ezekkel a sérülékenységekkel, tudomásul kell vennünk, hogy ezek a fiúk olyan hangosan fogják kifejezni a fájdalmaikat, amennyire csak tudják, olyan erős fegyverekkel, amilyenekkel csak lehet.

(A szerző saját fordítása)

Érzelmi állandóság (Zs. P.)

Abban a feladatban, amelyben hallgatóinknak a korrupcióra hajlamos karaktert kell leírniuk, meg szokott jelenni a túlzottan naiv és az ebben a vonatkozásban ennek ellentéte, a fősvény, az akarnok, a narcisztikus. Most ennek a mélyére kívánunk ásni egy új fogalom, az „érzelmi állandóság” bevezetésével.

⁴² Vö. Warren FARRELL – John GRAY (2018): *The Boy Crisis. Why Our Boys Are Struggling and What We Can Do About It*. Dallas: BenBella.

A Cressey-háromszög jobb alsó sarkában vagyunk tehát, a minden társadalomban újra és újra felbukkanó egyéni gyengeségeknél. Persze lehet mondani, hogy a jogi szabályozásban hiányosságok vannak (a háromszög felső csúcsa), vagy hogy a közösség megerősíti, a szokásokra hivatkozva engedélyezi a korrupciót (bal alsó sarok). De bonyolultabb szociálpszichológiai jelenségeket is be lehet emelni az érvelésbe, például azt, hogy ahol nagyok a társadalmi egyenlőtlenségek, s pláne, ahol a lent lévők úgy látják, hogy a fent lévők büntetlenül visszaélhetnek a pozícióikkal, akkor felgyülemlik bennük a harag.

Igen, ezek jogos kölcsönhatások, de az az egyén, akire jellemző az érzelmi állandóság, ezektől teljesen függetlenül valósíthatja meg a saját integritását. Nem azért nem korrump, mert nagy a kockázata a lebukásnak, hanem mert internalizálta azokat az értékeket, amelyek közösségcentrikussá tették. Nem azért nem megy a társadalmi szokások után, mert megbélyegeznék, sőt, épp azért bélyegezhetik meg, mert nem követi ezeket, hanem mert érzelmileg független ezektől.

Nos, mindez nemcsak a moralitás kérdése, hanem személyiségfejlődési kérdés is. Aki nem naiv, nem igazodik gondolkodás nélkül a korrump vezetőjéhez, vagy aki nem bosszúálló és haragtartó, és nem keres öngazolásokat, az nyilvánvalóan érzelmileg stabilabb, mint az, aki ezeket az utakat járja.

Az érzelmi állandóság igen korán ki tud alakulni, de azért nem akármilyen korán. Jean Piaget vezette be a tárgyállandóság fogalmát, innen is az ötlet, hogy akkor létezhet érzelmi állandóság is. Piaget gyerekekkel végzett kísérletében a már ülni tudó babáknál megvizsgálta, hogy emlékeikben meg tudják-e őrizni a papírral eltakart játéktárgyat. Keresik-e? És van az a korszak, amikor még nem. A tárgy csak addig létezik a babák számára, amíg látják, ha nem látják, akkor nincs. Ahhoz, hogy ez tovább fejlődjön, kell egy emlékképet őriznünk a tárgyról, mintegy le kell fotóznunk azt, és időérzékünknek is kell lennie, azaz a babáknak nem pusztán a jelenben kell tudniuk élni. Ezek igen komoly fejlődési, kognitív érési folyamatok. Bizonyos agyi fejlődés előtt nem várhatunk el tárgyállandósági teljesítményt.

Az érzelmi állandóság később kialakult képesség, de ehhez is szükség van arra, hogy tudjunk időben előre és hátra mozogni, és nem csak a jelenben élni, továbbá arra is, hogy énünknek stabil határai legyenek. Az érzelmi intelligencia csak ezekre a képességekre épülhet.

Stabil énhatárok nélkül sincs érzelmi állandóság. És itt megint egy újabb fogalom jön be, az énhatár. Azoknál sérül ez, akik nevelkedésük korai időszakában bizonytalanságban voltak. Később kialakulhat, de csak olyan kapcsolatok segítségével, amelyek kompenzálni tudják ezt a korai sérülést. Énhatárzavarai

azoknak vannak, akik az egyik pillanatban még kapaszkodnak a másikba, de a másik pillanatban már elutasítják, akiknél nagyon gyorsan váltakozik ez a két szélsőség. Ők eleve érzelmileg instabilak. Ám ettől még morálisan válhatnak fejletté, sőt, akár hőssé is.

Társadalmi szinten sokszor nagyon fejlettek és igényesek azok, akik egyébként személyes kapcsolataikban nem rendelkeznek érzelmi állandósággal. Fordítva viszont sokkal könnyebb: akik stabil énhatárokkal bírnak, akik könnyen képesek az érzelmi állandóságaikat megtartani, azok maguk döntik el, hogy hogyan viszonyulnak mikro- és makrokörnyezetükhöz. Ha akarnak, el tudnak vonatkoztatni a rossz gyakorlatoktól, el tudnak vonatkoztatni attól, hogy a főnök mennyit keres, hogy mások lopnak-e, illetve más hivatalokban miként kezelik az ügyeket. Az érzelmi állandóság már fejlettebb személyiségi szint, és inkább az ezzel rendelkezőktől várható, hogy egy rossz gyakorlat megváltozzon. Ők azok, akik kitartó és szívós munkával fogják a változásokat előidézni.

A szociálpszichológia emberképe és az integritás (Zs. P.)

Allport *A modern szociálpszichológia történeti háttere*⁴³ című írásában említi, hogy Amerika olyan alkotmányt tudott létrehozni, amely – bár akkor sokak számára túlzottan optimistának tűnt – végül is eddig beváltotta a hozzá fűzött reményeket.

De nézzük, mi lehet ennek a sikernek a lényege! Az, hogy az embereket, azaz a választókat sokkal inkább racionálisnak tekinti, mint a demokráciák előtti berendezkedésekben, azaz képesnek arra, hogy észszerű, közösségorientált döntéseket hozzanak. Ám ugyanúgy, mint a korábbiakban az elitre épített társadalmi berendezkedésekben, arra is vigyázni kellett, nehogy az alantas érzelmek, a szélsőséges és antihumánus jelenségek tudjanak hatalomra kerülni. Ebben a tekintetben pedig az alkotmányozás folyamatába kellett erős fékeket beépíteni, és a hatalommegosztás struktúráját kellett kidolgozni.

Előbbire példa, hogy nem sűrűn nyúltak bele az alkotmányba, átlagosan 8 évenként kerül erre sor. Az elsőt szoktuk kiemelni (1791), mert annak része a sajtó- és véleménynyilvánítás szabadsága. (Milyen bölcsességre vall, hogy a sajtószabadságot nem keverték össze a véleményszabadsággal. A sajtónál

⁴³ G[ordon W.] ALLPORT (1987): *A modern szociálpszichológia történeti háttere*. In Pataki Ferenc (szerk.): *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény, I. kötet*. Budapest: Tankönyvkiadó. 7–89.

fontos a monopóliumok korlátozása, a véleménynél pedig, hogy meddig lehet elmenni. Nem ugyanaz!) Utóbbira, a populizmus féken tartására pedig példa lehet, hogy bár Trump populista politikus, elképzelései nagy részét mégsem tudta megvalósítani. A hatalommegosztás példája az is, hogy nyomozás van folyamatban vele szemben, ahogy egyébként Bill Clinton még hivatali ideje alatt is kénytelen volt a bíróság elé állni.

Visszatérve az emberképre, az amerikai demokrácia racionálisnak tekinti az egyéneket, vallási életükbe semmilyen módon nem szól bele, tehát közösségalkotási képességüket nem gátolja, de nem is preferál a vallások közül egyet sem. Ez pozitív emberkép, de azért az alkotmány a demokrácia sikerét sem bízta a véletlenre.

A modern szociálpszichológiának teljesen hasonlóak a felismerései. Az embert nem tartja jónak vagy rossznak, kollektivistának vagy individualistának. Úgy tekint rá, mint akiben minden megvan, és a megfelelő struktúrában bontakozik ki a felelősségteljesebb énje. A kísérlet továbbra is folyik, bármikor megcáfolható, és mint egyre inkább tapasztaljuk, exportálni sem könnyű. Az amerikai mintán működni szándékozott demokrácia más kultúrákban folyamatos kudarcot vall. Pedig a megközelítés nem naiv, nagyjából ezt a filozófiát követi: koordinálni kell az embereket, de a szabadságukat is biztosítani szükséges. Nem lehet a lovak közé dobni a gyeplőt, korlátokat kell szabni. Ma már azt is tudjuk, hogy az emberek sokkal jobb döntéseket hoznak, ha például gondolkodási fókuszukat sikerül jövőorientálttá tennünk, lásd a *nudge* idevonatkozó elméletét,⁴⁴ másképp ugyanis hajlamosak vagyunk az azonnali örömök felé fordulni. Másfelől inkább válunk kockázatkerülővé, mint hőssé, és egyéni áldozatot csak akkor vagyunk hajlamosak hozni, ha az az értékeinket megerősíti. Kell tehát, hogy felnőtt korunkra legyen stabil identitásunk és legyenek értékeink.

Az integritásmenedzsment sem lehet más, mint hogy igyekezzünk az intézményeinkben (és az országban is) olyan kereteket teremteni, amelyek között az egyének kibontakoztathatják a személyiségüket, együttműködési készségüket.

Sem Hobbes-nak nincs igaza, aki szerint az emberek csak kimerülésük miatt engedik át az erőszak hatalmát az államnak, sem pedig Rousseau-nak, aki szerint az ember eredendően jó, csak békében kellene hagyni. Az integritásemeléseknek túl kell tudniuk lépni e két filozófus tévedésein.

⁴⁴ Richard H. THALER – Cass R. SUNSTEIN (2011): *Nudge. Jobb döntések egészségről, pénzről és boldogságról – A pénzügyi válság után*. Ford. Kövesdi Miklós Gábor. Budapest: Manager.

Serge Moscovici és az integritás (Zs. P.)

A francia szociológus nem tudhatta, hogy halála után kutatásai fontossá válnak az integritás szempontjából is. Akkor szoktunk rá kitérni, amikor a hőskről van szó. Igen ám, de ezek a hősök sokszor kitaszítottakká válnak. A mi célunk nem ez, hanem hogy megtudjuk, hogy lehet okosan befolyást gyakorolni egy vezetőre vagy a rossz irányba tartó többségre.

Az első lépés az, hogy egyáltalán el tudjuk dönteni, mi a jó irány. Ehhez Zimbardo javaslatát hívjuk segítségül, aki szerint közösségcentrikusak legyünk, és ne éncentrikusak. A hősök mindig ilyenek. Még ekkor sem biztos, hogy a bölcsek köve a kezünkbe kerül, az viszont biztos, hogy ha éncentrikusak vagyunk, akkor a gondolkodásunk rossz irányba fog elmozdulni.

Zimbardo még egy tanácsot ad. Annak érdekében, hogy ne tartsanak minket kötekedő, lehetetlen alaknak, keressünk szövetségest. Ez Moscovicinál is megvan, nála sem egyedül harcolnak a hősök. Bár ő nem utal arra, hogy így kivédjük a deviancia vádját.

Aztán ott van még a *Tizenkét dühös ember*⁴⁵ példája. Ebből azt tanulhatjuk meg, hogy pusztán kérdésekkel, elbizonytalanítással hogyan lehet célt elérni. Ez egy olyan kommunikációs technika, amellyel lehetséges elérni, hogy a közösség ne kezdjen ellenségesen tekinteni ránk. Az elbizonytalanítás során pedig szép lassan kibontakozik a kollektív bölcsesség. Nem állítjuk, hogy ehhez nem szükséges erős én. De még mennyire! Az integritásért való küzdelem pedig erős embereknek való.

Moscovici bizonyos értelemben felteszi a koronát az egészre, mert meg tud minket győzni arról, hogy a kisebbség is képes lehet megváltoztatni a többség álláspontját. Mint mondja, már a keresztények is egy kisebbségi csoportot alkottak, sőt, a szüfrazettek is. Sajnos negatív példa is akad jócskán: a nácik meg a bolsevikok (a szó oroszul többséget jelent, de valójában ők voltak a kisebbség.)

Moscovici szerint a való életben gyakoribb is, hogy egy következetes kisebbség hatást gyakorol a többségre, mint az, hogy a többség ránk kényszeríti a konformitást.⁴⁶

⁴⁵ *Tizenkét dühös ember* (1957). Amerikai filmdráma. Rend. Sidney Lumet. Reginald Rose azonos című tévéjátéka alapján.

⁴⁶ Lásd Az Asch-kísérlet kíméletlenül leleplezi az embert, vajon a magyarok többségére igaz ez? *Promotions.hu*, 2022. június 6. Online: <https://promotions.hu/orszagos/tech-tudomany/2022/06/06/kiserlet-asch-csoport-csordaszellem-tudomany-magyar/>.

Moscovici kísérletében olyanokat kerestek, akik nem színtévesztők. A kék szín különböző árnyalatait mutatták nekik. Amikor a beépített kisebbség összevissza emlegetett zöldet, akkor csak kevésbé tudta elbizonytalanítani a többséget. Amikor következetesek voltak, akkor jobban. Moscovici tapasztalata tehát a következetesség fontosságára való figyelemfelhívás.

Integritás – konformitás – nemi különbségek (Zs. P.)

Mind a konformitás, mind a nemi különbségek integritásszempontrú elemzése óvatosságot igényel. Mert ha jók a szabályok, kellően rugalmasak, és ugyanakkor védelmet biztosítanak mindenféle korrupcióval szemben, akkor a szabálykövető konformitásról pozitív módon kell beszélnünk. A nemi különbségek kiemelésevel pedig nem figyelmeztethetjük olvasóinkat elégszer arra, hogy az egyedi jellemzők sokkal meghatározóbbak, mint a nemhez tartozás. Csupán statisztikai átlagokról lehet beszélni.

Azokban az esetekben, amikor az emberséges eljárás feltétele, hogy ne vegyük olyan szigorúan a szabályokat, azok fognak jobban teljesíteni, akik magukat a szabályokat is könnyebben megszegik. Ahhoz pedig, hogy helyes irányba lépünk, empátiára van szükségünk. Két egymással ellentétesen ható erő lép fel olyankor, amikor az empátia és a szabályszegés képessége ütközik, például amikor egy rendőr elenged egy gyorsajtót, noha az illető szabályt szegett. Vagy amikor valaki átlép egy záróvonalat, mégsem büntetik meg. Sehol sincs a KRESZ-ben olyan kitétel, hogy ha az eltévedt idegen megfordul egy záróvonalnál, akkor el kell engedni, vagy ha valaki a szülészetre siet, akkor a rendőrautóval szirénázva elé kell állni, és végig kell hajtani vele a városon. Mégis sejtjük, hogy ezekben az esetekben, ha némi empátiával rendelkezünk, a szabályszegőt épp hogy segíteni fogjuk.

Embterelenné akkor válunk, ha hiányzik belőlünk az empátia, vagy ha mereven ragaszkodunk a szabályokhoz. Az empátia hiányának szélsőséges esete a pszichopátia. Ez egy agyi rendellenesség. Vannak, akik így születnek, esetleg korai éveikben olyan abúzusok áldozatai, hogy az agyukban nem fejlődik ki vagy visszafejlődik az együttérzés képessége. Az evolúciós pszichológia tud érvet mondani arra, hogy miért nem baj a közösség számára, ha akad köztük pszichopata: mert van, amikor ők tudnak jól vezetni. De ezek az elméletek csak spekulációk. Kicsit lehet az empátiát fejleszteni, és a pszichopáták akár sikeres, önmagukat kontrolláló emberekké is válhatnak, ám alapjában véve nem érdekli

őket, hogy a másik mit érez, egyszerűen nem tükröződik bennük a másik ember érelemléviága. Eljátszani persze el tudják a tükrözödést, úgyhogy remek szélhámósok válhatnak belölük. A szélhámósoknak épp az a sajátosságuk, hogy úgy tesznek, mintha, közben pedig dehogv. A katona élete is könnyebb, ha pszichopata, elvégre megölni a másik embert se mindenkinek megy könnyen.

A konformitás pedig a merev személyiség velejárója. A szociálpszichológiában úgy szoktunk fogalmazni, hogy az illetőt felszívja a szerep. Vagyis nem egy komplex emberrel van dolgunk, hanem egy gépszerűvel, akit semmi nem hat meg, akit semmi más nem érdekel, csak hogy a szabályoknak eleget tegyen. Van, aki ezt felismeri magában, és akár meg is ijeszti a saját közönye, és gyorsan keres egy olyan hierarchikus szervezetet, ahol a szabálykövetés segítségével megzabolázza önmagát. Ha már benne nincs harmónia és rend, a külső környezet segíthet azt megteremteni.

A kisgyerekek is szabálykövetők. Esetükben ez nem valami hiányosság, rendellenesség: konformitásuk a szocializáció első komolyabb szakasza. Igyekeznek megfelelni az elvárt viselkedésnek, és erre akarják bírni a kortársaikat is. Már túl vannak a dackorszakon, amikor felfedezték saját különállásukat, és a konformitással épphogy elindultak egy fejlettebb szintre, a társadalmi lény-nyé válás felé. A konformitás tehát önmagában nem valami rossz dolog, fajunk sikeressége épp erre épül. Hosszan tudnék érvelni emellett az állatvilággal való összehasonlítások példáin keresztül, de most nem ez a cél.

A legérdekesebb az, amikor egy emberen belül mind a konformitás, mind az empátia jelen van. Az egészséges személyiségűek ilyenek. A kettő ugyanis nem zárja ki egymást. Ám ez a két készség is létrehozhat rossz döntéseket. Lehet valaki sírva is kegyetlen. Nagyon sajnálja, de kénytelen megtenni azt, amivel a társadalom felruházta. A szabályokat nem a helyzethez igazodva alkalmazza, hanem abszolutizálja. Félelemből, alkalmazkodni vágyásból, megfelelési kényszerből? Több oka lehet ennek.

A nemek között pedig kimutatható egy különbség. A nők empatikusabbak, de egyúttal szabálykövetőbbek is. Biológiai, evolúciós okai vannak e különbségnek. Nemcsak a gyereknevelés, hanem a közös helyhez kötöttség is szükségessé tette, hogy amikor a férfiak távol vannak, a nők úgy szervezzék meg magukat, hogy közben az érzelmi kapcsolataikat se rombolják. A női közösségek így vigyáznak egymásra. Ezzel szemben a férfiak hierarchiába rendeződnek, majd állandóan felrúgják és újrateremtik a hierarchiát. Hiába volt valaki valamikor jó vadász, a fiatalabb átveszi az irányítást, amikor az idősnek a képességei romlanak, és a fiatal már kitanulta a „szakmát”. A fiatalok közt pedig nem az együttműködés, hanem

az állandó rivalizálás érhető tetten, noha akció esetén igencsak együttműködniük kell lenniük nekik is. Ám ez kevésbé érzelmi, inkább technikai jellegű. Úgy szoktuk ezt mondani, hogy a férfiak nem lelkiznek, hanem cselekszenek. (Megint csak ne felejtjük, hogy igen nagyok az egyéni különbségek!)

A férfiak világában a szabályok a férfiak által teremtetek, ami alatt azt értem, hogy tudatában vannak a megváltoztathatóságuknak is. A nők inkább tradicionálisak, elfogadják a szabályokat, amelyek kialakulása funkcionális. Ha így és így tettek az elődeink, nem kell értenünk, miért tették ezt, de érdemes követnünk, mert bizonyára ez a biztonságos – vallja a nők többsége. A férfiaknál viszont a több tesztoszteron több kísérletezéssel, több devianciával, több szabályszegéssel, több kockázatvállalással jár.

Igazából az volna a szerencsés, ha rossz szabályok esetén a női empátia és a férfi nonkonformitás együtt tudna működni. Más esetben pedig az a szerencsés, ha a női konformitás fogja vissza a férfi túlzott kockázatvállalási hajlandóságát, és téríti vissza a szabálykövetéshez. Mint oly sok mindenben, ezúttal is a férfi és női kooperáció a legjobb. A szituációfüggés bonyolultságát megértve nem tudunk többet mondani, mint hogy vannak olyan helyzetek, amikor az integritásnak (azaz lelkiismeretük szavának) inkább a nők, máskor inkább a férfiak felelnek meg könnyebben.

A tudomány mint integritás – A politológus (Zs. P.)

Nem vagyok politológus, de egy politikaelemző agytröszt tagjaként némi bepillantásom lehet a boszorkánykonyhába. A rendszerváltás óta követem a politológusok egymással folytatott legitimitásvitáját, amely arról szól, mitől tudomány az övék, és hol húzzák meg a határokat. A kísértés abban ragadható meg, hogy szakértőként behívták őket a stúdiókba, legyenek kedvesek értelmezni a történeteket.

Eleinte az újságírók címjegyzékében egyének neve szerepelt, később cégeké, amelyek az adott témához ajánlani tudtak arra specializálódott szakértőik közül valakit. Olykor a folyamat megfordult: a cégek végeztek valamilyen területen kutatást, és eredményeiket szerették volna megosztani a nyilvánossággal. Megint csak eleinte az újságírók elolvasták a tanulmányokat, és alaposan felkészültek a beszélgetésekre. Ma nemigen lehet rávenni őket, hogy ezt tegyék. Minek készüljenek sokat, hisz a tartalmas beszélgetések másnapra úgyszólván elfelejtődnek? Aztán jöttek a podcastok, amelyek sokszor mélyre fúrnak az interjúalany

tudásában, és kapunk egy hagyományos, outsider riporter felkészülést is, aki minket képvisel. Ez az a folyton változó környezet, amelyben a politológusnak boldogulnia kell.

Fontosabb ennél az a vita, hogy hányszor és mikor mehet be beszélgetni a szakértő. A probléma az, hogy a politológia, ha tudomány kíván lenni, akkor kutatási lépéseken (hipotézisállítás, operacionalizálás, adatfelvétel stb.) kell keresztülmennie ahhoz, hogy valid eredményei legyenek. Ez pedig nem a napi kommentálás műfaja. Az sokkal inkább valamikor „csak” újságírói teljesítmény volt. Mára azonban a „szakértők” elemzik a híreket.

Különböző szakértőink vannak. Egy tipizálással próbálkoznék. Az első kategória a túl sokat szereplő, valójában tudományos munkával nem vádolható, óvatos, amolyan „egyrészt-másrészt politológus”. Ő nem jósol, nem ígér, és képes alternatívákban gondolkodni, amit nemigen szeret a média, noha mégis-csak az összes közül ő áll legközelebb a tudományos korrektséghez. Nem kíván manipulálni, nem kíván elköteleződni sehová, viszont mára erre a típusra nincs kereslet. Maximum mémeket gyártanak róluk.

A második típusba tartoznak a valahová elköteleződött elemzők. (Nem csak politológusokról beszélünk, lehetnek ők közgazdászok, szociológusok, történészek, jogászok, irodalmárok stb.) Ezeknek a csúcsán az udvari politológusok helyezkednek el. Rendelkeznek pénzzel, paripával, fegyverrel, kapnak műsoridőt és aláértékelést, és a feladatuk a *status quo* fenntartása. Megmagyarázzák a kormányzati cselekvést. Ők is rendelkeznek némi integritással, néha érdekes önállóságról tesznek tanúbizonyságot, néha ők maguk radikálisabbak, mint a kormányzati kommunikáció. Az udvari politológusoknak megvan a tükörképük, akik bár kevesebb műsoridővel, kevesebb pénzzel bírnak, de ugyanolyan aláértékelésnek örvendhetnek más médiafelületeken. Függetlenebbek, magasabb reputációval rendelkezhetnek, erkölcsi értelemben az előző csoport fölé pozicionálják magukat.

A harmadik csoportot értelmiségi szakértőnek nevezném. Ezúttal az értelmiségi jelző nem pozitív, mert számomra ez inkább oximoron. Az értelmiségi alatt azt értem, hogy ő a politikát nem legitimálni, hanem formálni akarja. A szakértői státuszát hozza játékba, de ezzel azt le is járhatja. Igen népszerű típus volt ez a rendszerváltás után, ám a bölcs megmondót felmorzszolták a vele ellentétesen gondolkodó más bölcs megmondók. Ma a Facebookon tevékenykednek, buborékaikban tudnak újjászületni. Vágyvezérelt elméletek kerülnek ki a kezeik közül, amelyek leegyszerűsítőek és propagandisztikusak. Tudományos köntösben találják őket, de mindig csak egy irányban látnak, érvelnek, és egy

oldalról veszik a példáikat. Például nem mondják ki, hogy szívük szerint az EU megszüntét kívánnák, de egyetlen posztot sem raknak fel, amely az EU hasznáról szólna, csak olyanokat osztanak meg, amelyek kritikusak. Ezt a típust tartalomelemzéssel lehet leleplezni.

Nyilvánvaló, hogy ebben a kommunikációs küzdelemben az integritásnak eleget tevő szereplő visszahúzódik, és csak akkor beszél, ha felmérésekre, körületekintő elemzésekre támaszkodhat. Csak a professzionális politológus felel meg maximálisan az integritásnak. Ugyanakkor nem gondolom, hogy az értelmiséginek, az udvarinak és ellenpárjának, illetve az egyrészről-másrészről típusnak ne volna létjogosultsága. Csak az volna kíváncsi, hogy a közönség, amikor találkozik velük, jól be tudja sorolni őket, el tudja különíteni őket a szakmájukat tudományos szinten gyakorlóktól.

Vákát

16. Tanulható-e az integritás?

Mivel mindhárman integritás trénerek vagyunk, ráadásul évtizedek óta a közgazgatási és rendészeti felsőoktatásban dolgozunk, számunkra kiváltképpen fontos az integritás taníthatósága. Nem a fogalomé egyszerűen, hanem azé a szemléleté és a belőle fakadó viselkedése, amely az integritáson alapul. Hiszszük, hogy a gyakorlatiasan, tréningmódszerrel történő szakmaietika-oktatás hatékonyan képes a demokratikus alapértékeket megértetni, és befolyásolni az embereket az integritásszemlélet hétköznapi és szakmai életben való alkalmazására. A 16. fejezetben „tanárosan” arról lesz szó, melyikünk hol, hogyan, milyen módszerekkel volt sikeres e téren. A tananyagfejlesztéstől a tanórákon, tréningeken zajló munkán, konferenciákon át egészen a házi dolgozatokig tart a paletta. Reméljük a tanár legtitkosabb vágyának beteljesülését: a közös tanulás elgondolkodtatja a hallgatókat, és ennek a kurzusokon és írásaikban hangot is adnak. Visszajelzés ez arra, hogy érdemes hinni mesterségünk jelmondatában: Add tovább!

Új évfolyam az integritás tanácsadó szakirányon (K. P.)

Tegnap¹ új évfolyam kezdte meg tanulmányait a Nemzeti Közzszolgálati Egyetem integritás tanácsadó szakirányú továbbképzési szakán. Mivel a koronavírus-járvány miatt sokáig bizonytalan volt, hogy elindítható-e felelősséggel a képzés, nagy öröm számomra, hogy ez mégis megtörténhetett.

Az elmúlt egy évre visszatekintve azt láthatjuk, hogy a járványhelyzet jelentősen felborította a 2013 óta, hosszú évek alatt kialakított képzési struktúrát. Milyen platformon és hogyan lehet megtartani az előadásokat? Vajon működnek-e online környezetben a kiscsoportos tréningek? Hogyan biztosítható a hallgatók bevonása és aktivitása az online térben? E kérdésekkel természetesen nemcsak a szakirány oktatói szembesülhettek, hanem lényegében a teljes magyar közoktatás, az általános iskoláktól az egyetemekig.

Az új évfolyam indulásakor azonban már komoly tapasztalattal és tudással rendelkezünk az online oktatás megvalósítására vonatkozóan, és már a hallgatók is megértőbbek a kényszer szülte megoldások alkalmazásával kapcsolatban.

¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. február 26.

A jó hír viszont az, hogy minden hátráltató tényező ellenére továbbra is komoly érdeklődés mutatkozik az integritás tanácsadó szakirányú továbbképzés iránt. A hallgatói létszámot a járványügyi intézkedések következtében 16 főben kellett korlátoznunk, ugyanakkor legalább ennyien vannak, akik 2021 szeptemberében szeretnék tanulmányaikat megkezdeni. Bár a képzés teljesítése az államigazgatásban már nem követelmény az integritás tanácsadói kijelöléshez, mégis sokan úgy gondolják, hogy érdemes elvégezniük a feladataik ellátásához. Öröndetes fejlemény, hogy a hallgatók között szép számmal vannak jelen az önkormányzatok, a köztulajdonban álló gazdasági társaságok és a magánszféra képviselői is, erősítve az ágazatok közötti párbeszédet – elvi és gyakorlati formában egyaránt.

Bízom benne, hogy a képzés hallgatói a felmerülő nehézségek ellenére olyan ismeretek és szemlélet birtokába kerülnek, amelyek elkísérik és segítik őket további szakmai pályafutásuk egésze során.

Ismét a katedrán (K. P.)

A mostani bejegyzés talán egy kicsit rendhagyó lesz a korábbiakhoz képest, ugyanis egy friss, személyes élményemről szeretnék beszámolni. Hosszú-hosszú szünet után végre ismét jelenléti órát, tréninget tarthattam a nappali tagozatos hallgatóknak, és beszélhettem velük meglehetősen kényes és nem gyakran érintett témákról: etikáról, korrupciómegelőzésről és integritásról.

Nagyon jó volt látni, ahogy a kezdeti tartózkodásuk lassan-lassan enyhül, és kíváncsiságba, érdeklődésbe csap át. Jó volt nekik beszélni a korrupcióval kapcsolatos fogalmakról, az egyén és a szervezet működéséről, a működés hiányosságairól. Nehéz és hosszú nap volt, reggel nyolc órától délutánig, de talán sikerült a fejekben egy kicsit rendet tenni, és pozitív várakozást kelteni az egy hét múlva esedékes óra iránt.

Minden köszönet és elismerés megilleti ezeket a fiatal hallgatókat, akik idejükből nem keveset áldoztak arra, hogy megosszák egymással és velem a tapasztalataikat, kérdéseiket és kétségeiket. Bízom benne, ha majd évek vagy évtizedek múltán felelős pozícióban lesznek, valami talán feldereng az egyetemen a mai tréningcsoportban hallottakból.

Régi vágyam, hogy ezekről a témákról egyszer felelős döntéshozók, miniszterek, államtitkárok és vállalatvezetők körében is beszélhessünk. Őszintén, nyíltan, a kétségeinket, szándékainkat megosztva egymással. Azt hiszem, sokat segítenénk vele Magyarországnak.

Minden kódex (is) annyit ér, amennyit alkalmaznak belőle (M. K.)

A Magyar Kormánytisztviselői Kar (MKK) Hivatásetikai Kódexének gyakorlati alkalmazása csak akkor várható el, ha azt ismerik is a szakemberek. Érdemes arról is szót ejteni, hogy az azt alkalmazók, vagyis a kormánytisztviselők hol és hogyan ismerkedhetnek meg magával a kódexszel. Nyilván valamilyen képzésen. Általános tanulmányaik során azonban ez az ismerkedés meglehetősen felületes. Ezen igyekszik segíteni az a most² készülő *e-learning* tananyag, amelyet a Közigazgatási Továbbképzési Intézet és a Digitális Oktatási és Szolgáltató Iroda együttműködve idén fog fejleszteni. Címe: *A hivatásetikai eljárás folyamata*. A képzési program egyik kidolgozója szerkesztőtársam, Klotz Péter.

Minden kódex (is) annyit ér ugyanis, amennyit alkalmaznak belőle. Érdemes követni a KTI honlapján az újdonságokat.³

Hivatás-etika e-tananyag – fejlesztés alatt (K. P.)

Ahogy az előző bejegyzésben⁴ már kedves szerzőtársam, Molnár Kata is említette, a Nemzeti Közszerzői Egyetem ProBono rendszerébe e-tananyag készül, amelynek szakmai munkálataiban én is szerepet vállaltam.

A tananyag célja, hogy megismertesse a kormánytisztviselőkkel az MKK Hivatásetikai Kódexének rendelkezéseit, valamint a hivatásetikai eljárás főbb elemeit. Olyan e-tananyagot szeretnénk létrehozni, amely nemcsak az egyes rendelkezéseket mutatja be, de arra is rávilágít, hogy miért van szükség a kódexre, és milyen gyakorlati esetekben tud iránymutatni a használók számára.

Egy ilyen tananyag nagy előnye lehet a gyakorlat-központúság, vagyis hogy valóban megtörtént eseteket mutasson be, és azok alapján vezessen végig az eljárás folyamatán. Ahogy azt már több helyen is lehetett hallani, az MKK Hivatásetikai Kódexének nem az a célja, hogy a megsértőket súlyos szankciókkal (például foglalkozástól eltiltással vagy az MKK-ból történő kizárással) sújtsa, hanem az, hogy iránymutatást adjon a tisztviselők számára, és érzékenyítse őket hivatásuk gyakorlásával kapcsolatban.

² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. április 24.

³ Lásd <https://kti.uni-nke.hu/>.

⁴ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. április 24.

Szerencsére ebben a folyamatban a Magyar Kormánytisztviselői Kar is a fejlesztők mellett áll, és szakmai tanácsadással, valamint anonimizált esetek rendelkezésre bocsátásával segíti a munkánkat, amelynek első gyümölcsei szeptemberre érhetnek be.

A konferenciák hasznáról (K. P.)

Molnár Kata az előzőekben már beharangozta, hogy a héten⁵ konferenciát tartottunk a Nemzeti Közszerológati Egyetemen *Integritásmenedzsment – kihívások és feladatok a közszféra számára* címmel. Amellett, hogy reményeink szerint a résztvevők jól érezték magukat, és hasznos ismeretekre tettek szert az integritásmentedzsment témájában, joggal vetődik fel a kérdés, hogy mire lehet jó egy ilyen konferencia? Vajon a rá fordított kiadások nem haladják-e meg a várható előnyöket?

Véleményem szerint – bár a résztvevők ismereteinek bővítése is fontos szempont – egy konferencia jelentősége messze túlmutat az azon részt vevő hallgatóságon. Valamennyi szűkebb közösségnek, így az integritással foglalkozó szakembereknek is szükségük van arra, hogy alkalmanként összegyűljenek, és megvitassák közös dolgaikat, akár az előadások keretében, akár az előadások közötti szünetekben. Ez az esemény formálja a közösséget és a közösség szakmai véleményét.

Fontos továbbá, hogy ezt a közösséget új impulzusok is ériék. Nem jó, ha bűgöcsigaként állandóan csak saját tengelyünk körül forgunk, és ezerszer lerágott csontokról próbálunk némi éltető erőt magunkhoz venni. Új előadók meghívása, az új, aktuális események elemzése és átbeszélése elengedhetetlen a szakmai fejlődéshez, az integritással kapcsolatos ismeretek bővítéséhez.

Ugyancsak fontos üzenete a konferenciáknak az előadók és a résztvevők köre. Kit hívnak meg? Ki jön el? Ki tartja fontosnak, hogy ott legyen? Egy konferencián történő közreműködés egyben vezetői kiállítás is, különösen az integritás témájában. Jól mutatja, hogy egy-egy szervezet mennyire tartja érdemének a témát, mennyire vállal benne a vezetője révén is szerepet.

A szerdai konferencia kapcsán szerencsésnek mondhatjuk magunkat. Nemcsak az ott megjelent jeles előadók vagy a résztvevők magas száma miatt, de azért is, mert a rendezvénnyel tovább erősödött az a közösség, amely

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. október 17.

az integritásirányítási rendszer erősítése, valamint az értékalapú közsféra érdekében tevékenykedik nap mint nap.

Lépések az integritásszemlélet felé (M. K.)

Zsolt Péter finom megfogalmazásnak nevezi, hogy Magyarországon „már megjelent a rendőrségnél az integritásszemlélet”. Nos, ezen a néven így is van, hiszen csak pár éves múltra tekint vissza ennek a fogalomnak egyáltalán a megismerése, bevezetése, a tanulási színtereken való terjesztése.

De azért jelzem: az etika tanítása a rendészeti felsőoktatásban az egykori Társadalomtudományi Tanszéknek köszönhetően 1995 óta létezik. Eleinte nagyobb, majd visszaeső lendülettel tanítjuk. Az egykori 30-ról 28-ra, majd 14-re csökkenő óraszámban, többé, de inkább kevésbé elegendő szakemberrel, a levelező tagozaton mindössze hat órában, másfél száz hallgatóval egy nagy előadóteremben, frontális módszerrel. Mindezt nem nevezném épp sikertörténetnek. Hosszan lehetne sorolni – ha lehetne – azokat a körülményeket és okokat, amelyek ide vezettek, de most inkább egy kis jó hírt mondok.

Péter megállapítása, miszerint az integritásszemlélet intézményesülési folyamatának rendőrségünk még az elején jár, igaz. De legalább már elindult! Az első lépések egyike, hogy két éve a Rendészettudományi Karon bevezettük a *Rendészeti etika és integritás* című tantárgyat, amelyet 14 tanórában, egy másfél napos tréning keretében végeznek el a rendészeti szervező szakirányra járó hallgatók. Fogok még írni róla.

Rendészeti etika és integritás – újabb szemszögből (K. P.)

Szerzőtársaimmal közös élményünk a *Rendészeti etika és integritás* tréning megtartása az RTK hallgatói számára. Nekem új volt ez a fajta tapasztalat, amelyért egyrészt Molnár Katának, másrészt a hallgatóknak tartozom köszönettel.

A tréning kapcsán megható volt az az elkötelezettség, amellyel a résztvevők többsége a rendőri hivatás iránt viseltetett. Jó néhányan közülük több évtizede vannak ezen a pályán, és – a sok sérelem, negatív tapasztalat ellenére – büszkén mondják magukat rendőrnek. Ugyanakkor azt is tapasztaltam, hogy néhányan már úgy fogalmaztak: a rendőrségen dolgozom.

Bár számomra nem volt meglepő a rendőrségnél bevett gyakorlatnak számító szigorú hierarchia és alá-fölé rendeltség, mégis furcsa volt tapasztalni, hogy a résztvevők mennyire érzik ennek hátrányos oldalait. Úgy is fogalmazhatnánk: történnek velük dolgok ahelyett, hogy lehetőségük lenne a saját sorsuk tudatos alakítására. Enélkül pedig nagyon nehéz motiválni és képezni a munkatársakat.

Ha pedig a kommunikáció mindig egyirányú, akkor mindkét fél „elszokik” attól, hogy másként is lehet kommunikálni. Nemcsak ez a veszélyes a szervezeti kultúrára nézve, hanem az is, ha nem alakulhatnak ki a menedzsmentirodalomból ismert tervezésre, végrehajtásra, monitoringra és visszacsatolásra (PDCA) épülő ciklikus működés keretei. Ha nincsen visszacsatolás, akkor a hibák kijavíthatatlanul maradnak, a munkatársak elfogadják a saját tehetetlenségüket, és beletörődnek abba, hogy a szervezetnél „semmi sem fog változni”. Az a bizonyos tanult tehetetlenség ez, amelyről Zsolt Péter fentebb hosszán elmélkedett.

Az egyéni és szervezeti integritás pont azt tanítja nekünk, hogy semmi sem állandó, és a folyamatos adaptáció, a kihívások elemzése, értékelése elengedhetetlen része a szervezeti működésnek – a rendőrségnél is. Talán sikerült a tréning két napja alatt ezt is elfogadtatni a résztvevőkkel.

A megtestesült integritás (M. K.)

Az elsőéves rendőrhallgatók egyik tantárgya az igen komplex ismeretanyagot tartalmazó *Társadalmi és kommunikációs ismeretek* címet viseli. Ennek a komplexitásnak a részét képezi a rendészeti szakmai etika és integritás témája is – minimál változatban. Az első modul szólt erről, amelynek múlt héten⁶ értünk a végére. Zsolt Péter tréner társammal úgy gondoltuk, méltó záróakkord lenne, ha hívnánk egy autentikus szakembert, aki beszélne a pályakezdőknek mindarról, ami a rendőri munka integritásának lényege. Szilágyi Omer kollégái egyöntetű tiszteletétől övezve dolgozik 35 éve ugyanazon város rendőrkapitányságán, tehát nem csak szerintem a szakmai és emberi tisztesség példaképe. A mai napig szenvedélyesen szereti munkáját, és azon van, hogy ezt a hozzáállást továbbörökítse.

⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. október 21.

Szakmai blogomban vendégszerzőként ő maga is reflektált a rendhagyó tanórára.⁷

Tanórának álcázott közönségtalálkozó (M. K.)

A rendészeti etikának mindig is fontos, mondhatnám, az egyik központi kérdése a bűn – büntetés – bűnhődés hármass dilemmája. E témakörhöz annál jobb illusztrációt, mint Gerő Marcell – egyébként a fél világot bejárta és díjakkal elhalmozott – *Káin gyermekei* című filmje, nehéz volna találni. Amikor az élet írja a történetet, és egy dokumentumfilm „csak” lencsevégre kapja annak szereplőit, ahogyan elmeséli saját történetüket, azt mindig is csodáltam. És különösen értékes számomra, amikor erről a csodáról magával a rendezővel lehet beszélgetni. Ez az élmény adatott meg nekünk 2020. szeptember 22-én Gerő Marcellel.

Ajánlom a beszélgetésről szóló élménybeszámolóval tarkított filmkritikámat.⁸

Egy személyes adalék a személyes integritáshoz (M. K.)

Az, hogy milyen a morális fejlődésünk-fejlettségünk, azaz felnőtt életünkben mennyire leszünk etikus, integráns emberek, a személyiségünk fejlődésének függvénye. Ha ez a fejlődés bárhol megreked, hiányt szenved vagy sérül, nem lehet teljes értékű személyiségről beszélni. Éppen ezeknek a rendellenességeknek a kialakulásáról, valamint a lehetséges terápiákról beszélgettünk az első éves rendőrhallgatóinkkal rendhagyó tanóra keretében 2020. november 5-én Sófi Gyula gyermekpszichiáter, igazságügyi orvosszakértő segítségével.

Hogy mennyire volt hiteles az előadása, azt a hallgatók rendkívüli érdeklődése is mutatta, de egy, a YouTube-on megtekinthető rövid portré⁹ betekintést nyújt személyes integritásának műhelytitkaiba is.

⁷ SZILÁGYI Omer [2020]: Gyakorlati vezetőnek tartom magam. Mottóm: Gyertek utánam! *Nyelvilektorálás.hu*, 2020. október. Online: www.nyelvilektorallas.hu/vendegoldal-kedves-vendegolado-k-pecsrol/.

⁸ MOLNÁR Katalin [2020]: Tanórának álcázott közönségtalálkozó. *Nyelvilektorálás.hu*, 2020. szeptember. Online: www.nyelvilektorallas.hu/tanoranak-alcazott-kozonsegtalalkozo/.

⁹ SÓFI Gyula (2016): Portré: Dr. Sófi Gyula, a gyermekpszichológus szamuráj. *YouTube*, 2016. január 25. Online: www.youtube.com/watch?v=Bh_jOVelm-k.

Néhány gondolat a személyes integritásról (K. P.)

Az elmúlt napokban¹⁰ az ország közvéleményét egy brüsszeli történet tartja lázban egy sokat megélt és tapasztalt európai parlamenti képviselőről. Néhány nap alatt nagyon sok minden kiderült – és vélhetően még sok minden ki fog derülni – egy péntek esti „házibuliról”. Mivel a szó szoros értelmében nem korrupciós ügyről van szó, akár szótlanul el is mehetnénk e történet mellett – hiszen mit is lehetne még ehhez hozzátenni?

Úgy gondolom, hogy néhány gondolatot a személyes integritásról. A történet ugyanis klasszikus példája a személyes integritás súlyos sérülésével járó magatartásnak. A személyes integritás alatt azt értjük, hogy valakinek a vallott elvei és a cselekedetei összhangban állnak egymással. A kettő együtt kiegyensúlyozott, érett személyiséget alkot.

Ha a vallott elvek élesen elválnak a mindennapi tettektől, kognitív disszonancia lép fel, amely komoly lelki dilemmákat, szorongást okoz. Nagy bátorság kell a vallott elvek melletti kiálláshoz, különösen akkor, ha azok nem népszerűek a társadalom tagjai körében. Könnyebbnek tűnik a kockázatokat vállalva sodródni az árral, és bízni abban, hogy nem történik semmi baj.

A személyes integritás – hívhatjuk akár hitelességnek is – megteremtése komoly erőfeszítésekkel és áldozatokkal jár. Felépítése évtizedekig tart, de ha nincs mögötte az elvek és a tettek szilárd egysége, könnyen romba dőlhet. Elég hozzá néhány nap, egy éjszaka vagy egyetlen rossz döntés. Nekem erről szól ez a történet.

Etika és/vagy integritás? (M. K.)

A Rendészettudományi Kar jogelőd intézményében, a Rendőrtiszti Főiskolán 1996-ban vezettük be a *Rendészeti etika* című tantárgyat. Az ezt oktatók számára azóta is kihívást jelent, hogy meggyőzzék a hallgatókat: tekintsék természetesnek, hogy szakmájuk speciális erkölcsi dilemmák útvesztőiben folyamatosan moralizálásra is készíti őket.

Hihetetlen sok munkába telik, amíg elérjük az olyasféle apró eredményeket, hogy belátják: nem elég a törvénynek, s különösen nem a törvény betűjének eleget tenni, az erkölcs ennél is mélyebben és egyértelműen szabályozza az ember

¹⁰ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. december 3.

cselekedeteit és döntéseit. S hogy bizony a törvénynek szelleme is van. Nem könnyű ugyanis eldönteni, mi helyes, mi helytelen, mi jó, mi rossz, mit és hogyan tegyünk, vagy ne tegyünk. Miként lehet pártatlannak lenni, és a törvény előtt egyenlőséget biztosítani mindenkinek? Hogy állunk az előítéleteinkkel, és mik azok következményei? Szabad-e hazudnunk? S hogy néz ki mindez a rendőri munkában? Mire terjed ki a hivatali titoktartás? Mikor lehet a felelősségre vonás alkalmával arra hivatkozni, hogy a beosztott valamit „csak” parancsra tett? Mit kezdjen a rendőr a ráruházott hatalommal? Kit és/vagy mit szolgál(jon)? Hogyan kell élnie az erőszak törvényes monopóliumával? Miért kell azon töprengenie, kinek-minek is árt a korrupció? Ezek azok a kérdések, amelyekkel e tantárgy keretein belül visszatérően foglalkozunk.

Bár a *Rendészeti etika* tantárgy oktatása manapság a tavaszi félévben történik, annak egyik továbbfejlesztett változatára a *Rendészeti etika, integritás* című tréningre az őszi szemeszterben kerül sor. Azaz idén csak kerülne, mert a jövő héttől¹¹ kezdődő online oktatásra való áttérés miatt a jelenléti képzés bizony elmarad. A következő bejegyzésben fogok erről írni bővebben. Ezt a történelmi adalékot most csupán azért akartam rögzíteni, hogy egyértelmű legyen: a rendőröknek fontos etikát tanulniuk, vagy még inkább: integritásukat edzeniük. Hátha ez is egyfajta védőfaktort képezne az éppen általuk elkövetett korrupció ellen.¹²

Egy elmaradt integritástréning apropóján (M. K.)

Kicsivel több mint egy évvel ezelőtt¹³ zajlott *Rendészeti etika, integritás* címmel egy kétnapos tréning az egyetemre járó azon tiszthelyettesekkel, akik egy civil diplomával a zsebükben rendészeti felsőfokú végzettségük megszerzése okán kezdtek újra tanulni.

Az a tervem, amelyet a legutóbbi bejegyzésben emlegetett, 1996 óta a rendőrhallgatóknak oktatott *Rendészeti etika* tantárgy továbbfejlesztése kapcsán szövegettem, éppen ennek a képzési formának köszönhetően valósulhatott meg.

¹¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. november 13.

¹² Az egykori tananyag elérhető itt: ERDŐS István – VALCSICSÁK Imre (1995): *Etika szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel Kiadó.

¹³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. november 15.

A felnőtt – azaz komoly szakmai tapasztalatokkal rendelkező – rendészeti szakembereknek ki kellett dolgozni egy olyan képzési tematikát, amely speciálisan a számukra elengedhetetlenül szükséges ismereteket és értékeket közvetíti. Jóllehet a hallgatók a tréningen való aktív részvétellel az aláírást és a beszámoló osztályzatát is megszerzik, az integritás témája bekerült a szigorlati tételsorba is. És ez nagyon jó.

Mivel a csoportomnak – és nem mellelleg Zsolt Péterének is – éppen az elmúlt oktatásmentes héten lett volna a tréningje, ki kellett eszelni valamit kompenzálásképpen. Ezt most még nem árulom el, mert remélem, lesz még szó róla itt a csatornán. De a kurzus elindításának első évfordulója apropóján hadd ajánljam a tavalyi élményeimet megörökítő blogbejegyzésemet.¹⁴

Az első fecske (M. K.)

Legutóbbi bejegyzésemben¹⁵ egy elmaradt integritástréning apropóján ígértem, hogy elmondom, mit eszeltünk ki a hallgatók kárpótlására. Egy már-már marketingbe hajló részletes tájékoztató levélben arra biztattuk őket, hogy regisztráljanak az *Integritás – a láthatatlan védelem* című csatornánkra, nézzenek ott körül, hátha találnak a szakmai érdeklődésüknek megfelelő témát, és ha van kedvük, legalább egynél mutassanak valamilyen aktivitást, s azzal teljesíthetik a félévi követelményeket.

Az aktivitás jelentheti az alábbiakat: rövidebb-hosszabb komment; komolyabb bejegyzés, amelyet ha mi mint szerkesztők és moderátorok alkalmasnak tartunk a felületen való megjelenésre, és a közlő hozzájárul, névvel, álnévvel vagy név nélkül publikálunk; morális dilemmák felvetése; a hallgatók között meginduló szakmai párbeszéd. Nem titkoltan azt reméljük, hogy ez az innovatív, a felkészítést és számonkérést is változatosabbá tevő módszer motiválja őket, és hoz egy kis mozgalmasságot a csatorna még kissé statikus felületére.

Alighogy megkapták a „felhívást egy keringőre”, egyikük máris feliratkozott a csatornára, és megírta, hogy ő vállalkozna a feladatra: ez és ez volna a téma, vajon jó lesz-e. Ezek szerint nem is annyira nehéz a rendőröket táncba vinni, főleg, ha a téma az ő szervezetük integritása. A hallgató megtisztelő

¹⁴ MOLNÁR Katalin [2019]: Rendészet – etika – integritás. *Nyelvilektoralás.hu*, [2019, szeptember 30.] Online: www.nyelvilektoralas.hu/rendeszet-etika-integritas/.

¹⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. november 19.

szándékát köszönve, vártam az írást, ami aznap délután meg is érkezett. Egy apró szerkesztői átfésülés után izgatottan adtam közre az első komolyabb hallgatói felvetést. És hamarosan az első komment is megérkezett, és követte még jó néhány. Úgy látszik, beindult valami.

Undorító... (M. K.)

A rendőri korrupció örök téma (bár integritás trénerként nyilván azon dolgozunk, hogy ne maradjon az!). A *Rendészeti etika, integritás* tantárgyhoz készülő házi dolgozatoknak is előszeretettel választott témája ez a jelenség. A rendőrök nyilván sosem írnak saját korrupciós esetekről, ezért a vélemények kivétel nélkül elítélőek, nemritkán érzelmekkel telítettek. És ez jól van így. Néha egészen erősen fogalmaznak az ilyen bűncselekményekkel kapcsolatban. Az egyik frissen született dolgozat elejéről idézek az alábbiakban, mert szerzőjétől nem kaptam felhatalmazást a teljes dolgozat közzétételére. De érdekes véletlen, hogy a jelző, amelyet a hallgató használt, egy Zsolt Péter által nekem ajánlott videóklip refrénjére rímel: „Undorító...”

„A korrupció és a rendőrség. A téma kiválasztásánál személyes érzelmeim befolyásoltak.

Számomra nincs »undorítóbb« dolog egy korrupt rendőrnél. Nem szembeültem sem állampolgárként, sem hivatásos személyként ilyen szituációval, de valahogy maga a megléte irritál, és dolgozatom megírásával arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy megfelelő felkészítéssel és kellő odafigyeléssel teljes mértékben »kipurgálható« ez a viselkedés testületünkben. Jelen írásomban a rendőrség berkein belül megjelenő megvesztegetések lehetőségéről, az azok elleni védekezések módszereiről írok.”

Méghogy egy fecske nem csinál nyarat! (M. K.)

Szaporodnak az elmaradt *Rendészeti etika, integritás* című kurzus hallgatóinak írásai, kommentárjai, bátorodnak a szerzők, és ez jó hír. Nem akarom azt hinni, hogy csupán a minőségi hozzászólásért felajánlott „kiválóan megfelelt” osztályzat motiválja őket, bár ez sem lenne gond. Mivel van lehetőségük csak az oktatónak elküldeni a dolgozatukat, vagyis nem kötelező az itteni „szereplés”, ezért inkább ringatom magam abban a hitben, hogy valamelyest csábító

számukra a kulturált véleménynyilvánításnak teret nyitó – bár egyelőre még szerény olvasottsággal bíró – tematikus csatornánk. De lassú víz partot mos.

A rendőri korrupció volt a témája egy minapi hallgatói dolgozatnak is, de a konkrét tapasztalatok megosztásánál, a példálózásnál egygel elvontabb szinten. Kérdések záporoztak benne, amelyek megválaszolásáról még azt is pontosan tudta a szerző, hogy ahhoz nemhogy egy tréning, de sokszor egy élet is kevés. De azért...

Ahogy olvasom őt és sokakat, egyre inkább sajnálom az elmaradt tréninget, mert az efféle kérdéseket ott, élőben egymásnak feltéve, dilemmaként tálalva, az argumentáció technikáját csiszolgatva mégis „beljebb” lettünk volna. Nem beszélve arról, hogy azért ezekre a kérdésekre éppen az integritásmenedzsment eszköztárában nagyon is vannak válaszok! Ezt tapasztalatból tudom. És elárulom: egyre komolyabban gondolkodom azon, hogyan lehetne még ennél is jobban kompenzálni a hoppon maradt hallgatókat. Azért ha van ötlete valakinek, ne tartsa magában!

Mit tudja az ember, hogy mi van mögötte...

Rendvédelmi dolgozóként, különösen a büntetés-végrehajtás területén tevékenykedve már a bevezető képzés része volt a *Bebukottak* című film¹⁶ megtekintése. Aztán hosszú évek a szakmában, látva a filmben boncolgatott téma „valós idejű” részleteit száz és száz verzióban egy végletekig bürokratikus, legkevésbé sem emberközpontú rendszer mélyén... Ez igazán lélekölő tud lenni a mindennapokban. Ezután megnézni a *Káin gyermekei* című filmet,¹⁷ letaglózó élmény volt.

A saját életemben is eltelték az évek, így a történetet – illetve annak folytatását – már nem csak öregebben, de talán bölcsebben, érettebben néztem végig. Furcsa és megrázó története volt ez annak, hogy az általam egy ember életében hosszabb-rövidebb ideig kísért időszak hogyan foglalódik keretbe. Sok hasonló arcot láttam büntetés-végrehajtási dolgozóként a börtönökben, később rendőrként pedig az utcákon. Hogy honnan jöttek? Mit számít az egy intézkedés során? Mi lesz velük a börtönbe kerülve? Ki gondol arra a befogadási eljárás során? Mi lesz

¹⁶ *Bebukottak*. (1985) Magyar dokumentumfilm. Rend. Monory Mész András. Balázs Béla Stúdió. (A filmet csak 15 évvel később, 2000-ben mutatta be a televízió.)

¹⁷ *Káin gyermekei*. (2014) Magyar–francia dokumentumfilm. Rend. Gerő Marcell. HBO. (A film a *Bebukottak* főszereplőit kutatja fel és mutatja be 30 év múltán.)

velük, ha visszakérülnek a társadalomba? Ki gondol arra a szabadítás kora reggeli óráiban? Persze, megvannak erre is a szakemberek: pszichológusok, reintegrációs tisztek, pártfogó felügyelők stb. De az eljárásban részt vevők gondolnak-e arra, hogy az eljárás alá vont személy honnan jött, hol van a gyökere története bukta-tóinak, merre tart az a sokszor kisiklott mozdonyként a semmibe száguldó sors?

Nem költői akartam lenni, csak megragadott az a sok-sok részlete az emberi sorsnak, amely irányt szab életünk történetének. És kinek jut eszébe ez a rengeteg sorsfordító részlet a mindennapokban? Még a rendező által elmondottakról olvasva is csak arra tudok gondolni, hogy valószínűleg eszébe sem jut az embernek a film nézése közben az a számtalan nehézség, amellyel a készítőknél szembe kellett nézniük a forgatás során. Persze, gondoljuk, hogy nehéz lehet szót érteni egy tőlünk oly különböző körülmények között élő, szenvedélybeteg interjúalany-nal, hogy nehéz lehet egy rossz levegőjű helyiségben az interjúvolt személy által ránk fújt, lehető legbűdösebb cigaretta füstjét szagolva szem előtt tartani a film céljainak eléréséhez szükséges szakmai és emberi szempontokat.

És még így sem jut eszünkbe számtalan olyan nehézség, amelyekkel a rendezőnek szembe kellett néznie. És még így sem jut eszünkbe az a számtalan nehézség, amelyekkel a bűnelkövetőnek szembe kellett néznie. Jó volt a kimaradt jelenetek között Pali tűzifagyújtése. Eszébe jut-e az eljáró rendőrnek az a számtalan sorsbéli kanyar és nehézség, amely egy embert arra készítet, hogy éppen az erdőből gyűjtsön tűzrevalót? Bizonyára az esetek nagy részében igen. Pontosan arra jók az ilyen filmek, hogy ez minél több esetben előforduljon, és kicsit érzékenyebbé, elfogadóbbá tegye az embereket (a rendvédelmi dolgozókkal együtt) mások története iránt.

Hogy úton vagyunk-e egy emberközpontúbb bánásmód felé a rendvédelmi eljárások során? Szeretném azt hinni, hogy igen, de félek, a kitűzött célok a bürokrácia útvesztőjében sokszor csak távoli, fel-felbukkanó délibábok.

(Szépréti János)

25/19 (M. K.)

2020. november 15-én tettem közzé az *Egy elmaradt integritástréning apropóján* című bejegyzésem.

Az írásban egy november 13–14-én elmaradt *Rendészeti etika, integritás* című kétnapos tréning pótlásának lehetőségeit ismertettem, miszerint a hallgatók

arra érdemes házi dolgozatait itt, a csatornán is közzétesszük. Immár minden hallgató megkapta az osztályzatát, és a mérleg egyértelműen azt mutatja, hogy a különös kompenzáció – várakozáson felül – jól sikerült. Meg kell mondanom, nagyon büszke vagyok rá. A számok meggyőzőek: az elmaradt tréningem 25 résztvevőjéből 19-nek az írása került föl a csatornára. És volt, aki többször is aktivizálta magát. Így is köszönöm értékes munkájukat. A feliratkozók számát pedig az elmúlt egy hónapban 212-ről 250-re sikerült emelni. Azt hiszem, ez is szép eredmény.¹⁸

Valami emberi (M. K.)

2020 utolsó hetét itt, a tematikus csatornán valami emberivel szeretném zárni. Azt hiszem, ez nem szorul magyarázatra, hiszen az integritásmenedzsment minden eszköze a humánusra épül, ez az alfája és ómegája is. Különben is: az év végi ünnepek táján még az is könnyen elérzékenyül, aki egyébként immunisnak mutatja magát a másokat megható emberi történetek hallatán. Sok ilyen sztorim van, de ennek a csatornának a tematikájához – és hozzám mint Eti-Kati tanárnőhöz – legjobban mégis a tanítás, közelebbről az etikatanítás illik. Úgyhogy most egy ezzel kapcsolatos élményt idézek föl.

Huszonöt év alatt megszoktam már, hogy egy etikavizsgán csupán annak a meglehetősen felületes megítélésére van lehetőség, hogy a hallgatók mennyire látják az összefüggéseket a megtanult fogalmak közt. Hogyan tudják azokat és az órai beszélgetésekben, filmelemzések során felvetett témákat átszűrni saját élményeiken, tapasztalataikon? Mennyire vannak tisztában a választott rendszeti szakmájukkal járó felelősséggel? Hogyan tekintenek önmagukra és társaikra, vagy a civilekre? És mindebből mi következik a döntéseikre, viselkedésükre, cselekedeteikre nézve? „Csak” ez a tét. Aki ezt megérti, és persze hitelesen és meggyőzően, érvelően, sőt, esetenként élvezetesen elővezeti a vizsgán, jelest kap.

Az egyik legszebb vizsgafelelet az volt, amikor az órák egyikén igencsak hevesen, indulatosan vitázó fiú azt tudta mondani, hogy neki az etikaórák abban hoztak újat és nyújtottak segítséget, hogy rájött: ajánlatos volna meghallgatni

¹⁸ Lásd ehhez még MOLNÁR Katalin [é. n.]: Digitális napló, 5. rész – Még hogy egy fecske nem csinál nyarat? *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektorallas.hu/digitalis-naplo-5-resz-meg-hogy-egy-fecske-nem-csinal-nyarat/.

a másik érveit, s azután higgadtan, okosabban elővezetni a sajátjait, mert így talán közelebb juthatnának egymáshoz és a megoldáshoz is. És hogy azóta egyre inkább igyekszik erre odafigyelni. Ilyenkor mégis érzem: érdemes etikát tanítani.

Gondolatok egy vendég etikaoktató tollából (M. K.)

Természetesen kapcsolódva előző bejegyzésemhez, egy kedves tanítványom, Veprik Zita gondolatait szeretném megosztani, akit az egyik etikaórára hívtam meg vendégoktatónak. Két okból választottam éppen őt.

Egyrészt, mert sorai jól illusztrálják az etika oktatásával kapcsolatos meggyőződésemet, miszerint a legfontosabb hozadéka, hogy tudatosítja bennünk, hogy saját magunkat is folyamatosan mérlegre kell tennünk:

„Elgondolkoztam saját magamon, és arra jöttem rá, hogy az utóbbi években sokat változtam. Korábban az ellenőrzési szolgálatnál dolgozva a rendészeti korrupció elleni fellépésben az lebegett a szemem előtt, hogy hogyan »kaphatom el« a korrupciós »kollégákat«, akik szégyent hoznak az egyenruhára, a társaikra. Olvastam arról, hogy az integritásalapú és a represszív eszközöket is alkalmazni kell úgy, hogy az integritásalapú eszközök túlsúlya érvényesüljön. Bár alkalmaztunk már akkoriban is »puha módszereket«, ezt a szemléletet azonban nem éreztem teljes mértékben magaménak. Majd – különböző hatások eredményeként – elkezdtem máshogy szemlélni a problémát. Most már úgy gondolom, a legfontosabb az integritás erősítése, a megelőzés. Természetesen szükség van a represszív eszközökre is, de ha hatékonyan szeretnénk fellépni a korrupció ellen, ezek nem elegendőek.”¹⁹

Másrészt pedig, mert a Zita által tartott órának hangsúlyos része volt egy olyan szituációs gyakorlat, amelyben a korrupciós hajlamot ellenőrző rendészeti módszerről – a csapdaállításról – lehetett beszélgetni a hallgatókkal. Így tudok kapcsolódni Zsolt Péter kollégám 2020. december 9-én közzétett *Az integritás tanácsadó válaszol – A csapdaállítás* című írásához.

„Az órát ezután egy szerepjátékkal folytattuk. Megtörtént megbízhatósági vizsgálatokat dolgoztunk fel a hallgatók bevonásával. [...] A szituációk eljátszása után megbeszéltük, hogy ki hogyan érezte magát a tárgyalótízst és a megvesztegetett rendész szerepében, mit gondol a közönség az eljátszott vizsgálatról. [...]

¹⁹ VEPRIK Zita [é. n.]: Etikaórai kalandjaim. In MOLNÁR Katalin: Kommunikációs EtiKati szemlélődik. *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektorallas.hu/vendegoldal-rendhagyo-etikaorak/.

Nem értettek egyet abban, meddig mehet el a tárgyalótiszt, meddig gondolják azt, hogy etikus a vizsgálat. Volt azonban egy kérdéskör, amiben teljes volt az összhang. Mindannyian határozottan elutasítják a korrupciót, és elvárják a rendészetben dolgozóktól a befolyásmentes, etikus szolgálatellátást.”²⁰

Miért kell nekünk etikát tanulni? (M. K.)

2021. február 9-én volt az első egyetemi online etika-előadásom. A célközönség levelezős hallgatókból áll, a kurzusra jelentkezők száma 159 fő. Ebből az online térben kezdéskor 146-an csatlakoztak a linkhez.

Ettől a tudattól olyan zavarba jöttem, hogy hirtelen úrrá lett rajtam az online lámpaláz. És eltartott vagy tíz percig. Aztán elkezdett működésbe lépni valami, ami tollhegyre kívánczolt. Ajánlom tehát magamat. Az írás épp 24 órával ezelőtt született, tehát még friss.²¹

Az is szép dilemma, hogy mit kezdjen az ember 146 láthatatlan hallgatóval 90 percen át? Hogyan érje el, hogy kíváncsiak legyenek arra, miért is kellene nekik etikai kérdésekkel foglalkozniuk.

Egy ajánlás ajánlása (M. K.)

Záruljon ez a hét²² egy kedves rendőr kollégám ajánlatával. Tegnap hívta fel a figyelmemet egy honlapra, amelyet most én is az olvasók figyelmébe ajánlok. Talán az egyik legjobb összefoglalást láthatjuk ebben a rövid videóösszeállításban²³ az etika- és integritásoktatás szerepéről. És nemcsak az integritás témakörében, de sok más téren is friss, aktuális, érdekes és hasznos olvasmányokat találhatunk a portálon.

²⁰ VEPRIK Zita [é. n.]; i. m.

²¹ MOLNÁR Katalin (2021): Digitális napló, 8. rész – Online lámpaláz. *Nyelvilektoralás.hu*, 2021. február 9. Online: www.nyelvilektoralas.hu/digitalis-naplo-8-resz-online-lampalaz/

²² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. október 10.

²³ United Nations Office on Drugs and Crime (2018): Are we Facing an Ethics Crisis? *YouTube*, 2018. június 20. Online: www.youtube.com/watch?v=o2GxuXsVbE&ab_channel=UNODC-UnitedNationsOfficeonDrugsandCrime.

Tanulmányajánló (M. K.)

És ha már az e heti bejegyzéseim az etikatanítás jegyében telnek – és nem ígérem, hogy ezzel vége ennek a témának –, akkor hadd említsek meg egy rendőr kollégámmal közösen írt másik tanulmányt is, amelyben az integritásszemléletű etikaoktatásnak a rendészeti felsőfokú képzésben való meghonosításáról gondolkodtunk. Elképzeléseinket 2015. november 24-én a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kara és a Belügyi Tudományos Tanács által rendezett *A korrupció elleni küzdelem a rendészet területén* című konferencián elő is adtuk. A konferenciakötetbe pedig megírtuk a *Korrupcióellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben*²⁴ című tanulmányunkat.

Az etikai tréningek hatásvizsgálata (M. K.)

A 2013-as közigazgatási integritásmenedzsment-tréningek hatásvizsgálatát Zsolt Péter végezte el. Ebben a tanulmányában,²⁵ azt hiszem, kimerítő választ kaphatunk a sokakat foglalkoztató kérdésre, hogy ugyan miért kellene etikát és integritást tanulni.

Miért vagy mi ellen kampányol(j)unk? És főleg hogyan? (M. K.)

A minap egy hallgató kisebb nyilvánosság előtt – konkrétan tanórán – igencsak indulatosan, azt találta mondani, hogy rettenetesen elege van az olyan antirasszista kampányokból, mint ez a kép. Hiszen nem mindenki rasszista.

Egyetértek: tényleg nem mindenki az. Csak akit arra tanítanak. És pont miatuk kellene az antirasszista kampányok. Is.

Az érzelmdús kijelentést kiváltó kép láttán egyébként valószínűleg minden jóérzésű embernek a tiszta, felhőtlen gyermeki szeretet és barátság jutna eszébe.

²⁴ GÁSPÁR Miklós – MOLNÁR Katalin (2015): Korrupció-ellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben. In DARGAY Eszter – JUHÁSZ Lilla Mária (szerk.): *Antikorrupció és integritás*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem. 163–173. Online: www.nyelvillektoralas.hu/wp-content/uploads/2012/05/Gáspár-Miklós-Molnár-Katalin-Integritás-tanulmány.pdf.

²⁵ ZSOLT Péter (2015): A magyar közszerológati „etika és integritás”, valamint az „integritásmenedzsment” tréningek hatásvizsgálata. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 3(1), 150–166. Online: http://real.mtak.hu/92603/1/2015_1.150-166.pdf.

A képen ugyanis egy fehér bőrű, szőke hajú, kék szemű és egy fekete bőrű, fekete hajú és barna szemű kislány ölelte egymást, boldogan mosolyogva a kamerába.

Hirtelen nem is tudtam mit mondani, de szerencsére nem nekem kellett – tanárként – reagálni az elhangzottakra. Megelőzött egy szelíd szavú, okos másik hallgató, akinek kérdésekkel és higgadt érvekkel alátámasztott hozzászólásából a kijelentést tevő érthetett – ha tudott és akart. Mindenesetre elhallgatott, és véleményével magára maradt.

Erről a jelenetről jutott eszembe egy korábban látott kisfilm,²⁶ amely a rasszizmus ellen született. Nem egyszerűen a benne szereplő légiutas-kísérő egyéni integritása jelenik meg, hanem mindjárt a légitársaságé mint szervezeté is. Sok ilyen egyértelmű kiállás kellene. És nemcsak kampányszerűen, hanem a hétköznapiakban is.

Az integritás tanácsadó mint képző (M. K.)

Klotz Péter egyik bejegyzésében az Országos Atomenergia Hivatalban leplezett korrupciós ügy kapcsán említette, hogy az idézett cikkben arra hivatkoztak, hogy „a hivatalnál antikorrupciós tanácsadás folyik az integritás tanácsadó és a helyettese közreműködésével”, illetve hogy „2021 őszére antikorrupciós tréninget terveznek a Nemzeti Védelmi Szolgálat bevonásával”.²⁷ Ám az integritás tanácsadó neve és elérhetősége a hivatal honlapján nem lelhető fel, mint ahogyan Péter szerint a munkatársaknak tartandó tréning is egy kicsit késeinek tűnik.

Erről eszembe jutottak azok a – számomra már csak régi – szép idők, amikor az integritás tanácsadó szakirányon tanítottam. Ott a hallgatók igencsak minőségi képzése zajlott (és zajlik a mai napig is). Az ő egyik feladatuk valóban a szervezet integritásának menedzselése, ennek részeként többek között a munkatársak képzése, vagy legalább annak megszervezése. Erre a szakirányon egy alapfelkészítést kapnak, de tudomásom szerint legalábbis kevesen vannak köztük, akik maguk vállalkoznának a tréningtartásra. És jobb is, ha erre szakembert kérnek fel. Ha valamely kiemelten fontos állami szervezetről van szó, akkor

²⁶ Spartacus (2020): Te ne kapd el ezt a vírust! *Facebook*, 2020. október 10. Online: www.facebook.com/watch/?v=843742046455050.

²⁷ SZABÓ Zsolt László (2021): Korrupción érték volt felügyelőjüket, de ez nem sarkallta szigorításra az atomenergia hivatala. *Hang.hu*, 2021. február 17. Online: <https://hang.hu/belfold/korrupcion-ertek-volt-felugyelojuket-de-ez-nem-sarkallta-szigoritasra-az-atomenergia-hivatala-12336>.

a dolgozók egyben az ún. védett személyek körébe is tartoznak, akiknek tisztességes munkavégzését és életvitelét a Nemzeti Védelmi Szolgálat biztosítja. Ők az utóbbi öt évben intenzíven bekapcsolódtak az integritásképzésekbe, és képzett tréneraik valóban tartanak tréningeket. A cikk szerint az OAH őszi képzését egyébként a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen közösen fogja tartani az NVSZ. Klotz Péterrel egyetértek abban, hogy ha az Országos Atomenergia Hivatalban 2021 őszére tervezik a tréninget egy konkrét korrupciós esetre reagálva, az valóban eső után köpönyegnek tűnik. Hiszen az integritásszemlélet lényege a megelőzés. Másfelől nézve viszont az is igaz, hogy jobb később, mint soha.

Az integritás tanácsadók záróvizsgájáról (M. K.)

És ha már az integritás szakirányon tanuló hallgatók képzéséről van szó, hadd ajánljam az általam átélt utolsó záróvizsgáról szóló írásomat 2018 júniusából.²⁸

Egy etikus vendég (M. K.)

Még az integritás szakirány képzésén találkoztam először Nehrebeczky Zsolttal, a Nemzeti Védelmi Szolgálat Korrupciómegelőzési Főosztályának munkatársával.

Minden évfolyam hallgatóihoz hívtunk vendégelőadókat, hogy beszéljenek a szervezetükről, és segítsenek tájékoztatni a védett állomány tagjait, illetve eloszlatni sok olyan mítoszt és félreértést, amelyek a kellő információk hiányában gyakorta élnek a fejekben. És Zsolt már akkor is élvezetesen beszélt munkájuk lényegéről, szemléletükről, szándékaikról, amelyek 2014 óta nyilvánvalóan az integritásépítés felé tett lépésekkel bővültek.

A rendészeti etikaórak tematikájában a korrupciómegelőzés és az integritás témaköréhez is tökéletesen illeszkedik mindaz, amiről ő beszélni tud. Ezúttal a nappali tagozatos tisztjelölt hallgatóink egyik órájára hívtuk meg Zsoltot. És most sem csalódtunk szakmailag és emberileg is hiteles előadásában. A fiatal hallgatók kérdéseikkel sem fukarkodtak, és visszajelzéseik alapján élvezetesnek és érdekesnek tartották a hallottakat. Nekem meg jólesett egy kis nosztalgia.

²⁸ MOLNÁR Katalin [é. n.]: Záróvizsga – másképp. *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/zarovizsga-maskepp/.

Hogyan mondjunk nemet? (M. K.)

Hogy lássuk a Nemzeti Védelmi Szolgálatnak a védett állomány felé nyitását, ajánlom az egyik legújabb kiadványukat, amelyben arról tájékoztatják a szakembereket, hogyan mondjanak nemet a tisztességes munkát sértő „csábításokra”.²⁹

Etika-előadások – és ami mögöttük van (M. K.)

A Rendészettudományi Kar levelezős hallgatóknak szóló *Rendészeti etika* tantárgyához rendszeresen íratok házi dolgozatokat. Olyan esettanulmányok ezek, amelyek egy-egy saját történetet dolgoznak föl. A történeteknek negatív és pozitív előjelük is lehet, lényegük az önreflexió. Aki bűnözéssel, bűnelkövetőkkel és áldozatokkal foglalkozik, vajon mennyire tudja féken tartani saját erkölcsi ítéleteit, ha a számára elfogadhatatlannal találkozik? És hogyan dolgozza fel a nehezen feldolgozhatót?

Amikor egy dolgozat így kezdődik: „Tisztelt EtiKati Tanárnő! Nagyon bátor embernek tartom Önt. Egy fájdalommal, szomorúsággal megrakott puttonyt a hátára venni, még ha csak kis időre is, merész dolog. Azon gondolkodom, mennyi mindent él át, míg elolvassa a feldolgozott vagy örökre feldolgozatlan emlékeinket. Ha csak néhány percre is, de most átadom Önnek én is a terheimet.” – nos, akkor abból biztosan valami egészen rendkívüli folytatás várható. És így is lett.³⁰

Integritás – újratöltve (M. K.)

Egy hónap téli szünet – majdnem azt mondtam, téli álom – után,³¹ kissé talán ki is pihenve magunkat, újra jelentkezünk a tematikus csatornán. Azóta sok integritássértés történt, gyakorlatilag naponta lehetne hírt adni róluk. És a különböző

²⁹ Nemzeti Védelmi Szolgálat [é. n.]: *Hogyan mondjunk nemet?* Online: <https://mkk.org.hu/sites/default/files/Hogyan%20mondjunk%20nemet%20-%20eKiadvany.pdf>.

³⁰ A történet itt olvasható TRIPONNÉ DOBI Tünde [é. n.]: Öt éve... In MOLNÁR Katalin: A bátor etikatanárnő és a fájdalomputtony. *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/vendegoldal-bator-etikatanarno-es-fajdalomputtony/.

³¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. január 7.

hírportálok teszik is, rendületlenül. Még sincs fogantatja a tényeknek, valahogy legalábbis ezt érzékelem. Apátiába borul lassan szinte mindenki, csak őt hagyják békén, köszöni szépen, itt sincs, nem kíván részt venni a közélet küzdelmeiben – ahogy a rossz tanuló mondja Karinthy novellájában.

És amíg lassan mindenki visszavonul, az alapvető értékek elsilányulnak, és maximum kicsi szigetek vannak, itt-ott, amelyeken ideig-óráig meg lehet élni annak az illúzióját, hogy emberek maradhatunk.

Igen, tudom, hogy évindító – blogújrindító – írásnak ez elég lehangoló. De túl sok ok nincs a derűre, ha körülnézünk. Sablonosan boldog új évet kívánunk még pár napig ilyenkor újév után, aztán már azt sem. A fogadalmak elkopnak, a remények odatesznek, és az amúgy is hosszú január még lassabban telik.

De nem én lennék én, ha ehhez a vonulathoz csatlakoznék. Jó ideje, ha megkérdezik, hogy vagyok, azt válaszolom: Csak azért is jól! És értik. A másodlagos jelentését is.

Az én szigetem ugyanis továbbra is a tanterem. És hogy miért, azt hosszabban is el tudnám mondani, de most évindítónak egy félévzáró írást osztok meg itt is, amely egy hallgató tollából származik. Ezzel nyitok kellemes új fejezetet az *Integritás – a láthatatlan védelem* című csatornánkon. Tartsanak velünk, és csináljunk jobb évet magunknak és egymásnak, mert az bizony magától nem lesz ilyen vagy olyan. Hátha ez az írás elég jó nyitány ehhez.³²

Az NVSZ és a pedagógusok (M. K.)

Lassan vége a tanévnek, közeleg a pedagógusnap³³ is, és hogy aktuális legyek, elgondolkodtam azon, vajon a pedagógiának és az integritásnak milyen kapcsolódását lehetne felvetni ezen a csatornán. Számtalant, természetesen.

Most került a szemem elé ez a 2019. november 20-i hír, amely egy, az NVSZ által indított, akkreditált pedagógusképzésről szól. „A kurzus célja az volt, hogy a pedagógusok megismerjék a korrupció társadalmi jelenségeit és az integritás koncepcióját, elmélyítsék interaktív metodikai ismereteiket, valamint elsajátítsák a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács és a Nemzeti Védelmi Szolgálat által közösen

³² PÉNZES János [é. n.]: A rendőr egy napja. In MOLNÁR Katalin: Nem digitális vendégnaplók. *Nyelvilektoralás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/nem-digitalis-vendegnaplok-4-rendorsze-lidites/.

³³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. június 4.

kidolgozott *A korrupció felismerése és megelőzése, integritás szemlélet kialakítása az általános és középiskolákban* című akkreditált, kreditpontos, oktatói segédlet szakmai tartalmát.”³⁴

Azt hiszem, ha a pedagógusokon kezdjük az etikai érzékenyítést, nagyon jó úton járunk.

A Rendészeti etika oktatásának értelme (M. K.)

Előző bejegyzésemben arról gondolkodtam, hogy milyen fontos a pedagógusok etikai érzékenyítése. Ugyanilyen fontos a rendőröké is. Erről tanúskodik egy régi, még 2014-es írásom, amely elérhető a szakmai honlapomon.³⁵

Ex cathedra? (M. K.)

A szegedi egyetemi professzor és a szólásszabadság kérdése jó kis dilemma-gyakorlat lehetne etikaórákon. Teljes mértékben egyetértek azzal, hogy az olyan tartalmú és stílusú közlések, amelyek elhagyták Gulyás László száját a tanteremben, nem maradhatnak következmények nélkül. Kíváncsian várom a következményeket. De illúzióim nincsenek. Az ilyen típusú megnyilvánulások egészen aggasztóan elharapóztak a magyarországi közbeszédben, és én történetesen azt is tudom, mióta. De erről a rejtélyesen hangzó állításomról majd a következő bejegyzésemben fellebbentem a fátylat.

Most inkább egy másik szálára reagálok a történetnek. Ezt írja Klotz Péter: „...az oktató és hallgató nem egymás mellé rendelt, hanem alá-főlé rendelt viszonyban vannak egymástól”.³⁶ Zsolt Péter pedig ezt: „Én Max Weber tanítását követem, szerinte a katedra hatalmi pozíció, és nem szabad visszaélni azzal, hogy saját politikai nézeteinket ráerőltetjük a kiszolgáltatott diákra.”

³⁴ „Integritással kapcsolatos érzékenyítő iskolai program az általános és középiskolák számára” című kurzus pedagógusok részére. 2019. november 20. Online: <https://korrupciomegelozes.kormany.hu/integritassal-kapcsolatos-erzekenyito-iskolai-program-az-altalanos-es-kozepiskolak-szamara-cimu-kurzus-pedagogusok-reszere>.

³⁵ MOLNÁR Katalin [2014]: Nyári szünet előtt I. – Az etikaoktatás értelme... *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/nyari-szunet-elott-i/.

³⁶ Lásd e kötetben *A szólás szabadsága?* című írását.

Egyikükkel sem értek egyet. Amikor Max Weber írta ezeket, úgy 150 évvel ezelőtt, egyértelműen ez volt a (porosz) tanári szerepfelfogás – és sajnos döntően ma Magyarországon még mindig ez uralkodik. A tanulók – és ez még az egyetemistákra is érvényes! – alárendelt pozíciójából, az arra való erős specializációjukból adódó súlyos társadalmi problémákkal küszködünk, és magam erősen hiszem, hogy ez egyre kevésbé fenntartható.

Az egész 20. századi modern pedagógia, s annak kistestvéreként például a mi egyetemünkön újabban divatos Kreatív Tanulási Program is épp ez ellen lázad(t), és dolgoz(ott) ki számos kiváló módszert arra, hogy a tanulásban tanár és diák partnerek legyenek. A tanár tanulni, gondolkodni, fejlődni segítse a fiatalokat, és még véletlenül se történhessen meg, hogy propagandisztikusan befolyásolja őket saját – ráadásul mint ahogy Gulyás „tanár úr” ex katedra kinyilatkoztatásaiból egyértelműen kiderül: antihumánus, rasszista és szexista – nézeteivel. A probléma éppen abból az egyenlőtlen és ezért nemkívánatos viszonyból fakad, amelyikben a diák nem kérheti ki magának, hogy a tanteremben nem az történik, amit egyébként Klotz Péter nagyon is helyesen elvár – tudás és jóféle értékek átadása például.

Szóval Péterek! Ezeket az idejétmúlt pedagógiai nézeteket vitatom. És ha belegondoltok, illetve ahogyan tanárként ismerlek titeket, szerintem valójában ti is. Talán valami itt kissé félrement. Kérdezem szelíden: vitatkozunk ezen még egy keveset?

Mert ha úgy van, ahogyan Weberrel állítjátok, és ti is azt szeretnétek, hogy maradjon is úgy, hogy a tanteremben a tanár uralkodik, akkor nem kell Szegedig se menni. Én viszont jobb szeretném, ha a szegedi egyetem fura ura inkább önmagán tanulna meg uralkodni.

Tolerancia és intolerancia (M. K.)

A szegedi egyetem fura urának rasszista és szexista kijelentései elérték az intézmény vezetőinek tűréshatárát, és úgy döntöttek: elbocsátják az illető oktatót. Én ezt üdvözlöm, és az egyetlen adekvát válasznak tartom a történetekre.

Amiért ezt gondolom, az egyszerű. Én igyekszem toleráns lenni, és hirdetem is, hogy ez, mint demokratikus alapérték, jó. Az egyetlen dolog, amivel szemben azonban sosem szabad toleránsnak lenni, az az intolerancia. Vagyis ha valaki ennyire intoleráns, és ilyen kirekesztő nézeteket vall, ezek hirdetésére ráadásul a nyilvánosságnak egy igen felelősségteljes fórumát – tudniillik a tanári

katedrát – használja, akkor visszaél helyzetével, ezért vele nem kell elnézőnek lennie a közösségnek. És valószínűsíthető, hogy őt sem lehet meggyőzni nézetei nemkívánatos voltáról.

Vitát, polémiát inkább arról lehetne/kellene nyitni, hogy hogyan előzzük meg az ilyen eseteket. Ez engem is nagyon érdekelne!

Élmény és integritás? (M. K.)

Ezen a héten³⁷ a rendészeti szervező szakirányon az őszi szemeszterben esedékes *Rendészeti etika és integritás* tréning került sorra. Két napon át közösen pakolgattuk mozaikról mozaikra azt a közös képet, amelyet aztán a 23 résztvevő mindegyike magával vihetett. Hogy tetszik-e nekik, azt majd eldöntik, bár ahogy láttam, és ott helyben vissza is jelezték, nem volt ellenükre. (Alább zárójelben dőlt betűkkel olvasható, miket ragasztgattak ki az első nap végén az ajtóra.)

Hogy hasznát tudják-e venni valaha, azt sohasem tudhatjuk, amikor bezárjuk magunk után a tanterem ajtaját. Egy ilyen közös utazás élményét („*Izgalmas utazás a gondolatainkban*”) napokig-hetekig rendezgeti az ember, pláne, ha olyan gyorsvonaton teszi meg („*Jó úton haladunk, tetszik ez a vonat!*”), amelynek tempója is szédítő, nem beszélve arról a sokszínűségében lenyűgöző tájról, amelyen átsuhan. Valószínűleg tavasszal is így volt („*Ismét remek élmény volt Tanárnővel együtt dolgozni*”), amikor a 80 százalékaiban a mostanival azonos csoportban egy másik kurzuson a rendészeti kommunikációról és a konfliktuskezelésről gondolkodtunk együtt. Igaz, akkor csak az online platform adatott, de kihoztuk a helyzetből, amit csak tudtunk és lehetett. Addigra már belejöttem a csoportkohézió online térben való megteremtésébe, és talán sikerült maradandó tanulási élményt szerezni a nagyon is felnőtt hallgatóknak.

Hogy felnőttekről van szó, azt nem győzőm eléggé hangsúlyozni, hiszen egyértelműen ezt a benyomást tették rám most is. Az integritás szempontjából pedig azért fontos ezt kiemelni, mert ilyenkor már mindenkinek kialakult meggyőződése van az erkölcsről, szakmája (hivatása?) etikájáról. S ha nem is tudják – vagy tudták eddig – tankönyvszerűen definiálni az integritás fogalmát, nem olyan nagyon nehéz rávezetni őket („*Lehet így is tanítani!*”). Nagyjából másfél órával a kezdés után már egészen jól közelítették, mégpedig a kollektív tudás segítségével. Onnan már gyorsan haladtunk állomásról állomásra.

³⁷ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. november 14.

Persze nem a definíció számít, hanem hogy megértsék a lényegét. Nevezetesen azt, hogy mit jelent az integritásalapú működés a rendészeti szervezetekben, hogy hogyan lehet afelé terelgetni a hétköznapi folyamatokat, és mivel lehet az egyéneket az integritásmenedzsment eszközeivel etikus szakemberekké tenni. Vagyis elég komoly a feladat, amely két napba belesűrítve nagyjából megugorhatatlan.

Ezért jobb, ha megbecsüljük az olyan szerény eredményeket is, mint amilyenek a másfél napnyi minőségi idő és az egymásra figyelés szülte felfedezések. Az újabb és újabb kérdések („*Hogyan működhet egy ország rendvédelmi szervezete, annak dolgozója integránsan, ha maga a társadalom sem az?*”). A megosztott dilemmák, érvelések, esettanulmányok, s néhány biztató gondolat vagy éppen megoldási javaslat („*Légy pozitív a környezeted számára!*”). Hogy igenis lehetséges a változás! Ez a bizonyosság, ez a folyton újratáplált remény talán segít abban, hogy öntudatra ébredjünk, hogy kiléphessünk végre a tanult tehetetlenségből, amely megakadályoz minket abban, hogy aktívabban tegyünk saját magunk („*Negatív környezetben hogyan őrizhető meg az integritás?*”) és mások, valamint a végtére is belőlünk álló szervezet integritásáért („*Az egyén hogyan tud hatni ott, ahol romboló környezet veszi körül?*”).

Hiszem, hogy ehhez sikerült hozzájárulni ezen a két napon. Minden erőnkel ezen voltunk, és a tanulás szépen és biztosan működött is, de hogy hat-e s meddig, az EtiKati örök dilemmája marad. Nem baj, ma is megpróbáltuk ezzel a jó kis csapattal („*Sajnálom, hogy nem vagytok a kollégáim!*”). Sőt, a művész (versek, drámák, filmek, zenék, mesék) erejét is segítségül hívtuk. Szókratész, Antoine de Saint-Exupéry („*Jól csak a szívével lát az ember*”), József Attila („*Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgylis! / Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgylis.*”), Madách Imre, Radnóti Miklós, Márai Sándor, Hajnóczy Péter, Pilinszky János, Kányádi Sándor, Térey János, Zorán és Sinkó Adrienn elég jó szellemtársaságnak bizonyult mindehhez.³⁸

³⁸ Ennek a szövegnek az eredetije a szakmai honlapomon olvasható: MOLNÁR Katalin [2021]: Nem digitális napló, 3. rész – Élmény és integritás? *Nyelvilektoralás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/nem-digitalis-naplo-3-resz-elmeny-es-integritas/.

Integritás – avagy hogyan menti meg 23 lelkes ember a rendőrséget?

Az a bizonyos péntek és szombat, amikor a *Rendészeti etika és integritás* tréningünk volt, felülmulta a várakozást. Bevallom, amikor odaértem, azért „rágugliztam” arra a fogalomra, hogy „integritás”. Találtam is pár információt, de aztán inkább elengedtem a dolgot, hagytam, hadd vigyen magával EtiKati és a többiek.

Persze késve érkeztem, de amikor beléptem a terembe, mosolygós, kedves, lelkes, nyitott és ismerős arcok fogadtak, úgy éreztem, ismét a helyemen vagyok. (Mert ugye van egy olyan mondás, hogy pozitív a pozitívat, negatív a negatívát vonzza, vagy valami hasonló.) Sajnos két szeretett csoporttárs egy óra után elhagyta az integritás fedélzetét, máshová szólította őket a kötelesség, de a hangulat és az érzés így is vitte a csoportot magával. És persze Kata tanárnő is. Felerült sok kérdés, néhol kissé pszichologizáló volt az eszmefuttatás, etikus vagy etikátlan egy-egy történet, sodró az empátia. Ütközött tisztesség és korrupció. Előkerült a kannibalizmus örök dilemmája, a dögei polgármester méltó büntetése, a gudzsarati szesztalalom és drámai következményei (az emlegetett indiai állam mellelleg Gandhi szülőhelye – minő meglepő fordulat!), na és a La Paz-i megoldás. Mindez megszépelve Kulka János kellemesen borúsán bűgő hangjával, elgondolkodtató filmcímekkel és memoriterekkel, szárnyaló ötletekkel és irodalmi kalandozásokkal. A résztvevők hol repülésben, hol mélyrepülésben voltak, mégsem szálltak ki a gépből, mindvégig jelen voltak. A végén még a tücsök és a hangya meséje is előkerült, és Kata felolvasása nyomán bekúszott a fejekbe, alaposan megtépázva az érzelmeket.

A két nap kurtán-furcsán zárult, mintha nem is lenne igazán vége, csak most kezdődne. Landoltunk, és a fedélzetet elhagytuk, de a szemekbe nézve láttam, hogy a gondolatok folynak, alakulnak, asszimilálódnak. És meg kellett állapítanom, hogy mi mindannyian a remény rabjai vagyunk.³⁹

(Kardos Zsuzsanna)

³⁹ Az írás eredetileg itt olvasható: MOLNÁR Katalin [é. n.]: Nem digitális napló, 2. rész – Rebbenékeny reflexió. *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektoralas.hu/nem-digitalis-vendegnaplok-2-rebbenekeny-reflexio/.

Pedagógusnapra (M. K.)

Most egy etikadolgozatnak csak az „előszavát” szeretném megmutatni, ami azt a jóleső érzést engedi átélni a tanárnak, hogy van értelme a munkájának. Azt hiszem, ez így pedagógusnap alkalmából éppen jó üzenet lehet. És örülök, ha szándékunk ennyire transzparens.

„Két gondolatot szerettem volna megosztani Önnel, mielőtt magát a beadandó feladatot elkészítem. Az első, hogy szerettem volna köszönetet mondani Önnek (és Ön mellett, ha csak virtuálisan, de a kollégáinak is) azért, hogy a rendészeti felsőoktatási képzés nem ér véget a szakmai és jogi tárgyaknál, de etikát, pedagógiát, pszichológiát is tartalmaz. Lehet, hogy kissé borúlátónak tűnök, de úgy gondolom, hogy a mai magyar rendészetnek, a benne dolgozó szakembereknek nagy szüksége van ezekre, sőt, bizonyos értelemben talán nagyobb is, mint az előbbiekre. Hiszen amíg a szolgáltatellátáshoz szükséges jogi ismereteket (ha nem is feltétlenül az egyetem által oktatott szinten) kénytelen elsajátítani a szakember a munkahelyén, addig azzal már nemigen találkozunk, hogy valaki az etika fontosságáról tartana oktatást az újonc kollégáknak egy-egy rendőrkapitányságon vagy igazgatóságon (ide nem értve az etikai kódex munkaértekezlet keretében történő felolvasását).”

A méltányosság játéktól Kohlbergig (Zs. P.)

Lawrence Kohlberg erkölcsi fejlődési típusait szívesen használom az etika és integritás bevezetésére. Kohlberg prekonvencionális, konvencionális és poszt-konvencionális szakaszolásának leírásával az 1980-as évek végén Ranschburg Jenő előadásain találkoztam. Nem lehetetlen, hogy a hazai pszichológusképzésbe ő hozta be először. Amikor tanár lettem, én is mindig ismertettem, de igazi meglepetés akkor ért, amikor a 2000-es években a politológiai szakirodalomban is feltűnni láttam. A szociológusok közt is terjedt, feltehetően Habermason keresztül, egyszóval mára Kohlberg modellje meghódította a lélektan és társadalomtudomány, de talán a közgazdaságtan világát is. Elég kevés ilyen egyetemesen elterjedt és elfogadott szerzővel lehet találkozni. Kohlberg Piaget erkölcskutatásaira támaszkodott, és mára minden evolúcióelméleti irányzatban, még a spirituálisokban (transzperszonális pszichológia) is előkelő helyen van. Újabb öröm akkor ért, amikor az interneten hozzájutottam Kohlberg eredeti

dilemmáinak leírásához (például Heinz dilemmájához⁴⁰). Azóta ezeket én is használni szoktam.

Megfigyelésem szerint Kohlberg könnyen tanítható, és a tesztelések során is látszik, hogy a diákok tudják alkalmazni. Viszont ettől még mindenki marad azon a személyiségfejlettségi szinten, ami van neki. Például a rendőröknek készülők alapvetően a konvencionális szinten foglalnak helyet. A legutóbbi órán Heinz dilemmájára adott válaszukban a fiúk elég egyértelműen a konvencionális első lépcsőjén álltak, a lányok a felsőn.⁴¹ Ebben benne lehet a nők szociálisan érzékenyebb beágyazottsága – s van is ilyen Kohlberg-kritika, hogy ő ezt nem vette figyelembe –, de olybá is tűnt az órán, hogy a fiúk egyszerűen csak lassabban kezdtek el gondolkodni, nehezebben csikorogtak a fogaskerekeik.

Arra is rájöttem ezúttal, hogy egyformán kihívást fog jelenteni számukra, ha prekonvencionális, de az is, ha posztkonvencionális szintű ügyféllel fognak találkozni.

Adja magát, hogy etikai és integritásbeli kérdésekkel az után kezdjük el foglalkozni, hogy a diákokkal játékos módon megtapasztaltatjuk, mennyire más-ként mutatnak hajlandóságot az altruizmusra, ha a külső feltételeket variáljuk. A diktátor, az ultimátum és a méltányosság játék pontos menetéről *A bosszú laboratóriumi vizsgálata* alcímmel máshol írok részletesen.⁴²

⁴⁰ Magyarul lásd SOMOGYINÉ PETIK Krisztina [é. n.]: *Az erkölcsi fejlődés és nevelés lélektana – A mortalitás pszichológiája*. 9. Online: <https://docplayer.hu/1180192-Az-erkolcsi-fejlo-des-es-neveles-lelektana-a-moralitas-pszichologiaja.html>.

⁴¹ A szociomorális fejlődés Kohlberg által kidolgozott szakaszai és szintjei: kisgyermekkor (prekonvencionális szint), nagygyermekkor (konvencionális szint), serdülő- és felnőttkor (posztkonvencionális szint).

⁴² ZSOLT Péter (2018): *A bosszú a társadalmi hálózatokban II*. In DÖMÖTÖR Ildikó (szerk.): *E-Government Tanulmányok* 43. Budapest: Nemzeti Közszerződési Egyetem. 163–177. Online: <https://antk.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/tanulmanykotet%20XLIII.pdf>; a tréningen használt diáim pedig itt találhatók: PALLAI Katalin – ZSOLT Péter (2014): *Integritásmenedzsment – ajánlott diasor trénereknek*. Budapest: Nemzeti Közszerződési Egyetem. Online: https://korrupciomegelo-zes.kormany.hu/download/2/de/b0000/Pallai%20Katalin_Integritasmenedzsment%20tréning%20ajánlott%20diasor%20XI-XII.pdf.

Új hivatásetika e-tananyag (K. P.)

A napokban⁴³ a fejlesztés utolsó fázisába érkezett a hivatásetika témájú e-tananyag, így e csatorna felületén lehetőségem van arra, hogy egy kicsit részletesebben is írjak a tananyag előkészítéséről, valamint szakmai koncepciójáról.

Mindenekelőtt arra hívnám fel a figyelmet, hogy bár a ProBono felületén számos hivatásetika, antikorrupció és integritásmenedzsment témájú e-tananyag található (mint például az Integritás alapismeretek vagy a Korrupció pszichológiai megközelítése), de kifejezetten a hivatásetikával, a Magyar Kormánytisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexével kapcsolatos képzés nincsen közöttük. Ez azért jelenthet problémát, mivel így a kormánytisztviselők számára a kódex megismerése ad hoc jellegű, és nincs meg az az értelmezési keret, amelybe beágyazódhatnak az ismeretek. Természetesen az online tananyag megléte sem garancia arra, hogy a kormánytisztviselők pont ebben a témában fogják ismereteiket bővíteni, de mindenesetre jó kiindulópontot jelenthet a Hivatásetikai Kódex rendelkezéseiről és gyakorlatáról való további gondolkodáshoz.

A Hivatásetikai Kódexszel kapcsolatban ugyanis megítélésem szerint nagyon fontos a szemlélet formálása. Az, hogy a kódexre a kormánytisztviselők ne egy újabb jogszabályként tekintsenek (hiszen nem is az), hanem egy, a szakmai (és részben a magán)életük egyes kérdéseiben iránymutató dokumentumra. Ebben a felfogásban a Hivatásetikai Kódex inkább iránytű, mint térkép. A térképről bárki le tudja olvasni a pontos utat, ha tudja, hol van és hová szeretne eljutni. Ezen információk nélkül a térkép haszontalan. Egy jó iránytűvel és némi gyakorlattal azonban a legsötétebb erdőből is kikeveredhetünk, ha bízunk magunkban, és segítségül hívjuk az iránytűnket – a belsőt és a külsőt egyaránt.

Véleményem szerint a Hivatásetikai Kódex is ilyen iránytű-szerepet kell hogy betöltsön a kormánytisztviselők mindennapi munkája során. És ezt az iránytűt akkor tudják jól alkalmazni, ha kellő gyakorlatot szereztek a használatában.

A fentiek alapján kézenfekvőnek tűnt a Magyar Kormánytisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexét, valamint a kapcsolódó hivatásetikai eljárást bemutató e-tananyag kifejlesztése a ProBono felületére. Annak érdekében, hogy az ténylegesen a Kar álláspontját és a jelenlegi hivatásetikai gyakorlatot mutassa be, a fejlesztési folyamat korai fázisába bevontuk a Magyar Kormánytisztviselői Kar elnökét és titkárságát, továbbá a közreműködésükkel az MKK területi etikai bizottságait. Ez biztosította, hogy rendelkezésre álljanak a tananyaghoz

⁴³ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. március 10.

szükséges gyakorlati esetek, a szakmai tananyagrészekben ne legyenek hibák és tévedések, valamint a kódex alkalmazói még a kormánytisztviselői oktatás előtt láthassák és véleményt mondhatnak a készülő tananyagról.

Az e-tananyag fejlesztése során törekedtünk arra, hogy ne a Hivatásetikai Kódex kibővített vagy tömörített változatát készítsük el, hanem alkalmazkodjunk a kormánytisztviselők igényeihez és jogos elvárásaihoz. Ennek keretében a képzést gyakorlatorientáltra terveztük sok videóval és interaktív feladattal, amelyek elgondolkodtatnak egy-egy téma kapcsán, ugyanakkor segítséget is nyújtanak a Hivatásetikai Kódex rendelkezéseinek megismeréséhez. A tananyag alapját a képzés egészen végighúzódnó történet adja, amelynek segítségével könnyebben érthetővé válik a Hivatásetikai Kódex helye és szerepe, továbbá a képzés résztvevői érzelmileg is könnyebben azonosulni tudnak a szereplőkkel és a bemutatott helyzettel. A Hivatásetikai Kódex mélyebb megértését segítik azok a területi etikai bizottságok napi működéséből vett példák, amelyek a Kódex rendelkezéseinek egy-egy területére világítanak rá. A tananyag vizuális befogadását képek, ábrák és *whiteboard*-videók is segítik.

A szakmai kooperáció zavartalan volt, és ennek, valamint a tananyag szerkesztői magas szintű szakmai felkészültségének köszönhető, hogy a tananyag fejlesztése immár a végéhez közeledik. A fentiek alapján bizhatunk benne, hogy a képzés legalább annyira népszerű lesz a kormánytisztviselők körében, mint az ebben a témában kifejlesztett társai.

Új integritásképzések a KTI kínálatában (K. P.)

A Nemzeti Közszerológáti Egyetemen immár régi hagyományai vannak az integritás, hivatásetika és korrupciómegelőzés témájú képzéseknek. Az első ilyen típusú képzések még 2013-ban indultak, és az elmúlt közel 10 év alatt komoly gyakorlat és tapasztalat halmozódott fel ezek kapcsán.

Már az elején fontos szempont volt – és bízom benne, hogy ez mind a mai napig így is van –, hogy a korrupció és az integritás témájáról őszintén, hitelesen, kikacsintások nélkül beszélhessünk. Ez az alapja annak, hogy a résztvevők bevonásával párbeszéd alakulhasson ki, és erre a párbeszédre építkezve halad-hassunk előre. Azt hiszem, hogy erre a párbeszédre és nyitott gondolkodásra nagy szükség van, hiszen minden résztvevőben van kibeszéletlen feszültség a korrupciós jelenségekkel kapcsolatban, és ezek megosztása, megbeszélése már önmagában is segítséget nyújt a szemlélet formálásában.

A képzéseinken ugyanis nagy hangsúlyt helyezünk a szemléletformálásra. Sok esetben úgy tűnik, hogy a résztvevőkkel szemben nem támasztunk szigorú követelményeket: nincsenek vizsgák vagy tételsorok, pótvizsgák. A szűk időkeret nem alkalmas arra, hogy a résztvevőkből minden területen jártas szakértőket képezzünk. Arra viszont elég idő állhat rendelkezésre, hogy megnyerjük őket a korrupció elleni fellépés és az integritás ügyének. Ehhez sokkal fontosabb a hitelesség, az őszinteség és a közös gondolkodás, mint a tételsorok vagy a szigorú számonkérés. Persze annak is megvan a maga helye, alkalmazkodva a magasabb szakmai elvárásokhoz.

A szemléletformáláshoz nagyon közel áll annak a gondolkodásmódnak az átadása, hogy a korrupció nem valamifajta bibliai csapás, amelyet el kell viselni, hanem olyan társadalmi jelenség, amelynek megismerhető, feltárható okai vannak, és az okokra hatva változtathatunk magán a jelenségen, a jelenség következményein is. A tanult tehetetlenség és a cinikus, szkeptikus hozzáállás akadályozza a cselekvést, és belenyugvásba, elfogadásba süppedt. Ennek ellentettje lehet az elkötelezettség és a pozitív, proaktív hozzáállás, valamint ezt segíthetik azok a szakmai ismeretek, amelyekkel hallgatóinkat igyekezzük felvértezni.

Ezeknek a képzéseknek a sorába illeszkedik az a két új képzés, amelyeket a Közzolgálati Továbbképzési Kollégium 2022. április 21-i ülésén hagyott jóvá. Az integritás referens és az integritás munkatárs képzések célja, hogy a képzéseken részt vevők segítsék az integritás tanácsadó munkáját, és szervezeti egységüknél, illetve az integritás tanácsadó közvetlen munkatársaiként részt tudjanak venni az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszereinek működtetésében. A képzések előkészítését az 1328/2020. (VI. 19.) Korm. rendelet írta elő, anyagi fedezetét pedig az NKE által lebonyolított KÖFOP-2.2.3 projekt biztosítja.

Az integritás referensek számára előkészített és a ProBono felületén elérhető tréning megismerteti a résztvevőket az integritás fogalmával, valamint az integritásirányítási rendszer főbb elemeivel, így az integritás tanácsadó szerepével és működésével. Az integritással kapcsolatos ismereteken túl ellátja őket azzal a szemlélettel, amely megalapozhatja az államigazgatási szervek működésének átalakítását, egyes hangsúlyok áthelyezését. A képzés fő célja, hogy a nagyobb államigazgatási szerveknél szervezeti szinten is legyenek az integritás tanácsadóknak olyan munkatársai, akik támogatni tudják őt, így segítve a munkáját.

Az integritás munkatársak számára kidolgozott tréning a korábbiakhoz képest sokkal inkább a gyakorlati feladatokra helyezi a hangsúlyt. A belső kontrollrend-

szer működésének megismerése mellett fontos elemei a képzésnek a szervezeti kockázatelemzéssel kapcsolatos gyakorlati feladatok, az MKK Hivatásetikai Kódexének megismerése, valamint a bejelentések fogadása. E képzés célja az integritás tanácsadó közvetlen közelében dolgozó munkatársak felkészítése, számukra továbbképzés biztosítása annak érdekében, hogy az integritás tanácsadót egyes feladatainak ellátása során tehermentesíteni tudják.

A képzésekre eddig beérkezett jelentkezések alapján joggal reménykedhetünk abban, hogy mind a két új program képes lesz betölteni feladatát, az integritás ügye iránt elkötelezett, kompetens szakemberek felkészítését.

Integritás referens képzések (M. K.)

2022 tavaszán Zsolt Péter és én megtisztelő felkérést kaptunk egy tananyagfejlesztésre. A talányos nevű Integritás referens képzést kétnapos tréning formájában kellett megtöltenünk igen komoly tartalommal. A cél olyan szakemberek képbe helyezése és felkészítése, akik a szervezetekben dolgozó integritás tanácsadók munkáját hatékonyan tudják támogatni, segíteni.

A felkérést örömmel elfogadtuk, szép kihívásként tekintettünk a feladatra, s a rendelkezésünkre álló körülbelül másfél hónap alatt intenzív munkával kidolgoztuk a tananyagot. Összeállítottuk a forgatókönyvet, készítettünk tréneri gyakorlattárat, résztvevői munkafüzetet, és április végén le is teszteltük, hogyan működik a papírra vetett elképzelésünk a gyakorlatban. Akkor még ketten csináltuk végig a *pilot*képzést, ami huszonvalahány emberrel zajlott. De bírtuk a tempót, hiszen a páros csoportvezetésnek megvan az az előnye, hogy mindenki a saját erősségével támogathatja a másikat és a folyamatot. A próba sikerült, a továbbképzési intézet élesíthette a jelentkezéseket, és elindultunk.

Már a tőbbedik tréningen vagyok túl én is, Péter is, és azt hiszem, az ő nevében is mondhatom, hogy a dolog működni látszik. Egy hét leforgása alatt én ma⁴⁴ éppen a második csoportomat bocsátottam útnak, azzal a jóleső érzéssel, hogy most már talán azok is tisztában vannak vele, mi is az integritás, akiktől ez a képzésre érkezésük pillanatában nem volt elmondható. Persze mellettük – ki tudja, miért, de – elő-előfordulnak képzett és gyakorló integritás tanácsadók is. Ám azt vesszük észre, rájuk is rájuk fér az élmények felfrissítése, egy kis meg erősítés, aktivizálás, mert bizony az idő erősen koptatja a lelkesedést. Olyan is

⁴⁴ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. szeptember 27.

akad, akinek ezen a kétnapos tréningen támad kedve komolyabban is foglalkozni az integritással, elvégezni a tanácsadó szakirányt. Gyúlnak a kis fények, tüzek, gyarapodik az elköteleződés egy jobb, működőképesebb közszolgálat és közélet iránt. Tudom, hogy nagy szavak ezek, de hát mégiscsak tanárok volnánk, akiknek az „add tovább!” a legfontosabb.

Bár mindez egyszerűnek hangzik, de ami mögötte van, korántsem az. Ez a közel tíz éve a magyar közigazgatásban is meghonosodott fogalom rendkívül komplex, és még nekünk is, akik legalább ennyi ideje foglalkozunk vele, minden egyes alkalommal képes új oldalát mutatni. „Ez az, amit nem lehet megunni” – énekelték egy réges-régi tejkreklámban. És valóban. Ott van minden hétköznapi döntésben, a viselkedésünkben, a szavaink között, nem beszélve a közigazgatásról. Azaz nagyon is beszélve, hiszen az integritás referensek a közigazgatási szférában dolgozó szakemberek közül kerülnek ki, és ha elég jól sikerül felkelteni az érdeklődésüket a téma és erősíteni elköteleződésüket az integritás ügye iránt, akkor tevékenységüket is elsősorban ott fejtik ki.

Hisszük, hogy mindenkinek jót tesz egy ilyen kétnapos mentális és lelki feltöltődés, immunerősítés – hogy az egyik kedvelt integritásmetaforára utaljak. De rakosgathatjuk szálánként az integritás fészket, építhetjük azt a klasszikus görög templom mintájára, vagy éppen bemutathatjuk oktatófilmen, élvezhetjük mozivásznon, vagy magyarázhatjuk szentképeken, netán kártyalapokon, mindegy. A lényeg, hogy áthassa cselekedeteinket a róla szóló sok-sok tudás és ismeret. Hogy mindig képesek legyünk egyensúlyozni eszünk és szívünk között. Hogy példát mutathassunk tisztességből, következetességből, felelősségből, szolidaritásból. Egyszóval: emberségből. Hogy kiálljuk a mama- vagy a tükörtesztet, de megfeleljünk akár a nyilvánosság próbájának is.

A humánus mint masszív talapzat jó szolgálónk lehet bármihez. Ha ez van, ott nagy baj nem lehet. Ha ez kipusztul, akkor vége mindennek.

Remélem, ezúttal azzal a 19 résztvevővel is sikerült ezt nemcsak szemléletesen, de élvezhetően és maradandóan is megértetnem, akiket tantermembe hozott a véletlen. És azt is remélem, hogy sokan jöhetnek még, és tanulhatjuk együtt, mi az integritás, és vajon nekik mi közük is hozzá.

A kollektív tudás ereje – avagy Moscovici és az igazi tréner társ (M. K.)

Zsolt Péter szerkesztő- és tréner társam Serge Moscovici francia szociálpszichológust emlegette egy korábbi bejegyzésében. Elárulom, hogy erre én biztattam föl. Ugyanis a következő történt.

Zsolttal együtt dolgoztuk ki az integritás referensek kétnapos képzésének tartalmát. A csoportzárás előtt a forgatókönyv szerinti utolsó gyakorlat a két nap tartalmi és dramaturgiai ívének teteje volna. A résztvevőkkel olyan kiemelkedő eseteket és főleg az azokban szereplő méltán híres személyeket gyűjtetünk az interneten, akiknek személyes integritása abszolút példaértékű. Így szerepel a listában Mahatma Gandhi, Martin Luther King, Joe Darby,⁴⁵ Hugh Thompson⁴⁶ és Serge Moscovici.⁴⁷ Utóbbihoz kapcsolódóan pedig a *Tizenkét dühös ember* című film,⁴⁸ amelyen keresztül ragyogóan el lehet magyarázni azt az elméletet, amelyet szerkesztőtársam pár nappal ezelőtt⁴⁹ hosszabban kifejtett. Az, hogy egy integritástréning végén pozitív kicsengésű eseteket mutatunk és kínálunk elemzésre, nyilván nagyon tudatos lépés. A két nap alatt bemutatott, nemritkán tragédiákkal, becstelenséggel, integritássértésekkel, korrupcióval átszőtt esetek kellőképpen felborzolják a kedélyeket, így hát le kell nyugtatni a hallgatók felháborodását. Muszáj valami reményt is felcsillantani, miszerint minden hozzávalója megvan a közösségeknek ahhoz, hogy a rémes eseteket megelőzzék, a kockázatokat csökkentsék, az integritásdeficiteket még időben felismerjék. Ezt hívjuk integritásépítésnek vagy integritásmenedzsmentnek. És pont ezt tanuljuk.

A záró gyakorlat ötlete és a megkeresendő személyek listája Zsolt Péter érdeme és munkája. Amikor a *pilot* képzést csináltuk, figyeltem, hogyan vezeti fel és moderálja a gyakorlatot. Már azt hittem, megtanultam minden apró fogást, de a tréningen kiderült, hogy mégsem.

Már minden személyt megismertünk, csak egy, Serge Moscovici maradt hátra. A résztvevők szabódva mondták, hogy csak idegen nyelvű forrást találtak,

⁴⁵ Joseph M. Darby őrmester az Egyesült Államok hadseregének egykori tartalékos tagja, az Abu Ghraib börtönben zajló fogolybántalmazási botrány (2004) bejelentője.

⁴⁶ Hugh Thompson amerikai helikopterpilóta nevéhez fűződik a vietnámi Mỹ Lai-i mészárlás (1968. március 16.) részbeni megakadályozása.

⁴⁷ Serge Moscovici román származású francia szociálpszichológus, a csoportszociológiai és a társadalmi reprezentációról szóló kutatásai tették ismertté.

⁴⁸ *Tizenkét dühös ember* (1957). Amerikai filmdráma. Rend. Sidney Lumet. Reginald Rose azonos című tévéjátéka alapján.

⁴⁹ Lásd Zsolt Péter írását e kötetben: Serge Moscovici és az integritás.

és nemigen boldogultak a feladvánnyal, csupán azt tudták meg, hogy szociálpszichológus volt az illető, de hogy milyen elmélet kötődik a nevéhez, azt nem sikerült kisilabizálniuk. Ilyenkor nyilván az van, hogy a tréner szépen elmondja. Most is ez következett volna, ha..., ha nem esett volna ki teljesen a fejemből, hogy ki is volt Moscovici, és miről híres. De bizony kiesett. És ettől nagyon kellemetlenül is érezhettem volna magam, de nem ez történt.

Hibázni, nem emlékezni egy információra vagy nem tudni valamit emberi dolog. Van, hogy szégyellni kell, de a legtöbb esetben nem. Megbocsátható. Ilyen például egy integritástréning, ahol a trénernek ugyanolyan joga van ehhez, mint bármelyik résztvevőnek. Esendő ember ő is, és nem akar hibátlanak, tökéletesnek tűnni. Sokkal hitelesebb, ha bevállalja, hogy pillanatnyilag információhiánya van. Nos, így jártam.

Így ahelyett, hogy úgy csináltam volna, mint aki tudja a választ, egyszerűen bevallottam, hogy fogalmam sincs, de tudom, honnan tudhatjuk meg leghamarabb. És a szerencse is mellénk szegődött. Feltárcsáztam Pétert, akit azonnal elértem. Rá is ért, és kifejezetten örült a kérdésnek. Nemcsak azért, mert imád magyarázni (és tud is!), hanem hogy egyáltalán eszünkbe jutott éppen őt kérdezni, és különben is, nagyon kedves számára ez az elmélet. Ez érthető, hiszen igazi szociálpszichológus, s nagyon érdekli minden olyasmi, ami az emberek jó irányba terelgetését eredményezi. A hallgatók meg csak néztek, hogy ilyen is van, hogy hirtelen és váratlanul felhívjuk a tanár urat a tanteremből, aki minden zokszó nélkül, sőt, örömmel válaszol. Kedélyesen köszöntöm őt, vázolom a szituációt, megkérdezem, kihangosíthatom-e a telefont, és ő szintén kedélyesen beszélni kezd. A hallgatók arcán mosoly, hangjukban elismerés: milyen jó nekem, hogy ilyen könnyen tudok valakihez segítségért fordulni. Kitalálták, hogy ez fordított esetben is pontosan ugyanígy történt volna, mert nálunk ez természetes.

Így esett, hogy Zsolt Péter mégiscsak ott volt velünk – telefonon, akkor is, ha fizikailag nem lehetett ott. Egyszerű és tiszta magyarázata nemcsak értékes részévé vált a szakmai tartalomnak, de ötperces telefonos bejelentkezése üdítő színfoltja is volt a zárás felé közeledő csoportdinamikának.

Köszönöm, Péter, hogy beugrottál.

Könyvbemutató: Integritás – a láthatatlan védelem (M. K.)

Korábban már szót ejtettem arról a kötetről, amelyet két szerkesztőtársammal, Klotz Péterrel és Zsolt Péterrel állítottunk össze az ezen a csatornán 2020 októ-

bere és 2022 januárja között megjelenő írásainkból.⁵⁰ 2022. szeptember 15-én az egyetem John Lukacs társalgójában került sor a könyv bemutatójára, amelyről most egy beszámolóval jelentkezem.

A könyv címében minden benne van. A főcím a legfontosabb tézisünk: Integritás – a láthatatlan védelem. Az alcímben pedig – *Válogatott írások az etika és integritás elméletéből és gyakorlatából* – kétféle megközelítés olvasható. Ugyanis szeretjük a dolgoknak nemcsak a teoretikus, hanem a praktikus oldalát is megmutatni. A Péterekhez, valamint szakmai lektorunkhoz, Domschitz Mátyáshoz közel tízéves szakmai kapcsolat, sok-sok közös gondolkodás, műhelymunka, tréning, tananyagfejlesztés, csupa kellemes, inspiráló élmény fűz. Nem véletlen, hogy együtt dolgoztunk ennek a kiadványnak a megszületésén.

A könyvbemutatót Matyi moderálta, és nagyon jónak bizonyult a választás: a maga könnyed módján és stílusában feltett, mégis súlyos kérdéseivel mindannyiunk integritását mérgette. Mindjárt az első kérdése az volt, hogy honnan a kiadvány ötlete. Elmondtuk, hogy Zsolt Péter kezdte pedzegetni körülbelül egy éve, hogy kössük csokorba ezeket a szövegeket. Nem szerette volna, hogy írásaink elvessenek. Egyrészt mert elég sok energiát és időt fektettünk beléjük. Másrészt mert az általuk lefedett tartalomhoz méltó keretnek látszott egy kötet. Hisszük, hogy ez a 155 oldalas, 16 fejezetből álló kötet áttekinthetően mutatja be, miről is gondolkodtunk mi hárman csaknem másfél év alatt ezen a nyilvános felületen. Harmadrészt így strukturáltan találva hasznos lehet etikaórák és integritástréningek háttéranyagaként is.

A bemutató apropóján érdekes volt hangosan is elgondolkodni azon, hogy mi alapján dől el, miről írunk hétről hétre, illetve hogy mi kerüljön be a sok-sok bejegyzés közül a kötetbe. A téma az utcán: a közéletben, a hírportálokon, a tanóráinkon hever, s mi már csak úgy vagyunk, mint a viccbéli Móricka – persze más téma mentén –, hogy mindenről ugyanaz jut eszünkbe. S ez nem jelent kényszerességet. Ha az ember kellőképpen beleássa magát az integritás fogalmába, rájön, hogy minden apró részlet számít, és valóban az élet minden területén meg lehet látni, mi az, ami az integritást építi, vagy épp ellenkezőleg: kikezdi, sérti, rombolja. Így hát szinte bármiről írhatunk. A „bármí” azt jelenti, amit. Tehát a politika sem kivétel.

A moderátor legizgalmasabb kérdése volt, hogy mennyire szabad a vélemény. Ezen a csatornán ez nem lehet kérdés. Zsolt Péter válaszolt legfrappánsabban: az írás szabadsága még a miénk, csak a hogyan nem mindegy. A tárgyyszerű,

⁵⁰ A jelen kötet első, e-kiadásáról van szó.

érvelő, higgadt stílus sok mindentől megvéd. Mint valami láthatatlan védőháló. Vagyis ez maga az integritás.

Aztán a jelenlévők közül is kérdeztek néhányan. Például hogy mit tartunk a kötet legfontosabb üzenetének. Hárman háromféle választ adtunk, természetesen. Mint ahogy egyébként is mindenre minimum háromféle válaszunk szokott lenni, hiszen éppen ezért szerkesztjük hárman a csatornát is. A jogász, a szociálpszichológus és a tanár szemüvegeit váltogatjuk. Így egészítjük ki egymást, s talán így tudjuk legszemléletesebben érzékeltetni, hogy az integritás mennyire komplex jelenség. De akármerről nézzük is, azt hiszem, a legnagyobb közös nevezőnk a humán értékrend. Vagyis az emberi élet és méltóság tisztelete mindenekelőtt, akár az egyén, akár a szervezet felől vizsgáljuk is a témákat. Klotz Péter olyan jó kis metaforát alkotott hirtelen: az integritás egy végtelen sál, amelyet mi hárman együtt kötögetünk. Hozzá is tettem képzeletben a többi ragadós hasonlatunkhoz.

A bemutató közönsége alapvetően szakmai jellegű volt: néhány kedves kolléga, és főleg azok az elsőéves, frissen beiratkozott integritás tanácsadó szakirányos hallgatók, akiknek a bemutató időpontjában éppen Zsolt Péterrel volt órájuk. A kellemest a hasznossal igyekeztünk összekötni. Azt hiszem, hallgatóként igencsak értékelném, ha az első tanítási napon mindjárt egy pezsgő oktatói beszélgetésnek lehetnék tanúja. Kóstoló volt ez a javából – ráadásul a John Lukacs társalgó kellemes miliójében, kávé, pogácsa és süti mellett.

Nagyon szívesen vennénk visszajelzéseket arról, hogy a közönség számára mit üzent, és szerintük hogyan sikerült a könyvbemutató. A kötet szerzőjeként és szerkesztőjeként magam duplán elfogult vagyok. Hasonlóképp van két szerzőtársam is, akik megírták benyomásaikat a szakmai honlapom *Nem digitális vendégnapló* című blogrovatába.⁵¹

Új lendületben? (K. P.)

A Nemzeti Közszozlálati Egyetem *Compliance, antikorrupció és integritás – folyamatok és trendek* címmel tartott szakmai napot a szép számmal megjelent integritás tanácsadók és integritásmenedzsmenttel foglalkozók számára 2022. október 19-én az Orczy Úti Kollégium földszinti termében. Nagy öröm

⁵¹ ZSOLT Péter [2022]: Az írás szabadsága; KLOTZ Péter: Kell egy könyv! In MOLNÁR Katalin: Nem digitális vendégnaplók, 12. rész – Vendégnapló és könyvajánló. 2 in 1. *Nyelvilektorálás.hu*. Online: www.nyelvilektorallas.hu/nem-digitalis-vendegnaplo-10-resz-vendegnaplo-es-konyvajanlo-2-1/.

volt számomra, hogy szervezőként és a szakmai nap levezető elnökeként köszönthettem a résztvevőket. A rendezvény aktualitását az adta, hogy az elmúlt néhány hónapban az integritás témája ismét a politikai érdeklődés homlokterébe került. Ennek számos, már a hazai jogalkotásban is megjelenő eredménye látható, elég, ha csak a Korruptcióellenes Munkacsoportra vagy az Integritás Hatóságra gondolunk. A konferencia előadói közül erre Adamov Dávid irodavezető ügyvéd is ráerősített, aki hangsúlyozta, hogy a korrupcióval kapcsolatos anyavállalati elvárások egyre nagyobb hatással vannak a hazai szervezeti megoldásokra. „Napjainkban már teljesen természetes, ha egy osztályvezető csak úgy veszi át egy szervezeti egység irányítását, ha előtte az átesett egy compliance átvizsgáláson” – osztotta meg tapasztalatait a hallgatósággal.

„A kormányzati szerkezet átalakítása a Nemzeti Védelmi Szolgálat által védett állományi létszámot érdemben nem változtatta meg, inkább az összetételére volt hatással” – ezt már Gyebnár Imre rendőr ezredes, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgató-helyettese mondta el előadásában, amelyet anonimizált valós vesztegetési helyzeteket, valamint a vesztegetés visszautasítását is tartalmazó videókkal tett interaktívvá. A megbízhatósági vizsgálatok gyakorlatának demonstrálását követően bemutathattam az elmúlt másfél évtized antikorrupciós munkacsoportjainak működését, és kitértem az e csatornán már részletesen ismertetett jogszabályi változásokra is.

Vattay Krisztina compliance vezető szerint komoly vezetői elkötelezettség és szoros csapatmunka szükséges az ISO 37001 antikorrupciós irányítási rendszer bevezetéséhez, de a rendszer működtetése a Tiszamenti Regionális Vízművek Zrt.-nél teljesen összhangba hozható a megfelelésre vonatkozó hazai követelményekkel.

Az elmúlt hetek szabályozási változásainak egyik fontos lépése a Miniszterelnökségen belül a Belső Ellenőrzési és Integritás Igazgatóság létrehozása volt. Az új szervezeti egység feladatairól, valamint a létrehozásával kapcsolatos teendőkről a résztvevők Szele Tamás megbízott igazgatótól hallhattak aktuális információkat. A vezető elmondása alapján az új szervezeti egység kialakítása során kiemelkedő szerepet kap a nyílt pályázati eljárás, valamint a munkatársak képzése.

A szakmai nap végén a résztvevők Zsolt Péter, az NKE egyetemi docensének segítségével bepillantást nyerhettek az egyetemen zajló integritásképzések tapasztalataiba, és felkérést kaptak egy, az integritás tanácsadókat érintő szakmai kutatásban való részvételtre is.

Az interaktív, a résztvevők bevonására építő konferencia a visszajelzések alapján sikeresen zárult. Reményeim szerint hozzásegítettük a résztvevőket

a compliance, antikorrupció és integritás területén folyamatban lévő változások jobb megértéséhez. Nehéz a mostani felgyorsult jogalkotási és szervezési helyzetet néhány találó gondolattal jellemezni, de a szakmai nap zárásaként általam említett metafora talán hozzásegíthet a helyzet értelmezéséhez: „Lehet, hogy a közigazgatás hajója nehezen fordul, de a gépház az elmúlt hónapokban magasabb fokozatba kapcsol, és a hajó is jó irányba fordult.” Arra egyelőre nincsen semmi biztosíték, hogy a tervezett intézkedések ténylegesen el is érik a kívánt hatást, de bízunk benne, hogy ez az új lendület minél tovább kitart.

A korrupció haszna (Zs. P.)

Sz. Bíró Zoltán Oroszország-szakértő adott egy hosszú interjút, amelyben megemlítette, hogy másfél millió katonaruha eltűnt. Pontosabban nem maga a ruha tűnt el, hanem a pénz, amelyet erre szántak. Ekkor jutott eszembe, hogy írni kellene a korrupció hasznáról is, merthogy van szó erről a szakirodalomban, és lám, ez is jó példa rá. Legalábbis Sz. Bíró Zoltán úgy vélte, hogy a pénz eltűnésének nem valami hazafias vagy épp hazafiasság ellen obstruáló cselekmény az oka. Egyszerűen arról van szó, hogy a rendszerben nem jut el a pénz a megfelelő helyre, útközben, akik tehetik, levesznek belőle.

Tulajdonképpen fogalmunk sincs, hogyan tűnhet el ilyen jelentős összeg, ám az eredmény magáért beszél, és az ilyen jellegű korrupció felgyorsíthatja a háború befejezését, ami viszont mindenképp üdvös volna. Tehát a korrupció lehet hasznos.

A korrupció olajoz is – ha nem működnek a dolgok. A korrupciónak lehet emberi arca, segítheti az egészségügy működését, fontos dolgok kiutalását a megfelelő helyre, barátságokat teremt stb. Ám tegyük hozzá, hogy a korrupciónak ott vannak pozitív hatásai, ahol a rendszer alapvetően rossz. Ahol a rendszer jó, ott a hatás igencsak negatív. A szocializmusban a második gazdaság létrejöttét pozitívan értékeli a szociológiai szakirodalom, miközben ma adóelkerülésnek, feketegazdaságnak neveznénk, illetve a hasonló jelenséget így is nevezzük.

Szóval az élet jóval bonyolultabb, semhogy azt kategorikus kijelentésekkel megértsük.

Erre példa a mai napi tréning végén kapott gondolat. A kétnapos tréningeknél az első nap végén kérni szoktunk egy aznapra vonatkozó leírt kérdést, amelyet a tréner este elolvashat, elgondolkozhat rajta, és másnap bevihet a csoportba. Ez a kérdés így szól: Hogyan kell egyensúlyba hozni a szabálykövető énemet

az értékelvű-etikussal? Azt hiszem, fejlődéssel. A két én fasírtban van egymással, gyötri egymást, feszültséget okoz. Egy pszichológus azt is mondaná, neurózis forrásává válhat. De mi itt csak annyit állítunk, hogy ez nem valami patológia, ez egy idővel (kinél korábban, kinél később), de szükségszerűen megjelenő kérdés. Úgyhogy ezt nagyon lényegre törő felvetésnek tartom. Valamiképp többen is reagáltak az egyensúlykeresésre, talán azért, mert volt szó jó szervezetről meg mérgezőről. A fejlődés pedig ebben a dilemmában azt jelenti, hogy a szabálykövető ént szép lassan felülmúlja az értékelvű-etikus.

Ha történetesen úgy ítéled meg, hogy az országod igazságtalan háborút folytat, amely nem vezet sehová, a ruhapénzek ellopása lehet akár értékelvű cselekvés is. Biztos, hogy az obstrukció nem szabálykövetés. Nagyon ritka esetekben lehet az egyetlen helyes megoldás.

Remény és motiválás??? (M. K.)

A minap a népszerű közösségi oldal feldobott egy megosztást. Szokás szerint hibákkal tarkított a szöveg, de ezen már csak magamban morgok. Próbáltam megkeresni az eredetijét, ám csak ezt leltem (ebben már javítottam a helyesírási hibákat):

A remény kísérlet

Az ötvenes években a Harvardon egy durva kísérletben dr. Curt Richter patkányokat tett vízbe, hogy azt vizsgálja, meddig képesek a vizet taposva fenntartani magukat a felszínen. Átlagosan 15 percig bírták, majd leálltak, s elkezdtek süllyedni. De mielőtt még a végkimerüléstől feladták volna, a kutatók kivették őket a vízből, megszáritották, és pár percig hagyták őket pihenni – majd újra visszahelyezték őket a vízbe egy második körre.

Szerinted mennyi ideig bírták a második alkalommal? Emlékezz, pár perce még a végkimerülés határán voltak, és már süllyedni kezdtek... Tehát mennyi ideig tartottak ki másodjára? További 15 percig? 10 percig? 5 percig? Nem! 60 órán át!! Nem, ez nem elírás. 60 óra úszás!

Mindebből azt a következtetést vonták le, hogy mivel a patkányok már HITTEK abban, hogy előbb-utóbb megmentik őket, olyan mértékben voltak képesek a testüket a végletekig használni, amit korábban elképzelhetetlennek tartottak.

Ha a remény egy teljesen kimerült patkányt ilyen hosszan képes életben tartani, mit tehet veled a saját hitrendszered, ha hiszel magadban és saját képességeidben? (Azmy Nawushad)⁵²

Nem ismertem sem magát az eredeti kísérletet, sem pedig a belőle levont következtetéseket, így csupán arra hagyatkozom, amit itt a forrásként megjelölt, egyébként számomra ismeretlen – Srí Lanka-i – szerző akként tüntetett föl. Azaz, még egyszer: „Mindebből azt a következtetést vonták le, hogy mivel a patkányok már HITTEK abban, hogy előbb-utóbb megmentik őket, olyan mértékben voltak képesek a testüket a végletekig használni, amit korábban elképzelhetetlennek tartottak.”

És megismétlem a nyilvánvalóan motivációnak szánt tanulságot is: „Ha a remény egy teljesen kimerült patkányt ilyen hosszan képes életben tartani, mit tehet veled a saját hitrendszered, ha hiszel magadban és saját képességeidben?”

A bejegyzést páran lájkolták, de bevallom, nem követtem különösebben az utóéletét. Első ránézésre ez az értelmezés, mint a reménynek a motivációra ható egészen hihetetlen, mégis működő ereje, nagyon tetszetős. Magam hiszek is benne, sőt, alkalmazom is, az esetek döntő többségében sikerrel. A saját hitrendszerem, a magamban és a saját képességeimben való hitem elég jó alapnak bizonyul. Sőt, az is hitet ad, és felettébb motiváló, ha mások is hisznek bennem.

De ez a kísérlet – mint a szociálpszichológiai kísérletek általában – a külsőleg generált körülmények „hatalmát” szeretné vizsgálni. Vagyis itt nem a saját belső hitről (állatok esetében egyébként is aligha lehet ilyenről beszélni), hanem inkább tanulásról van szó. A kísérletet végzők azt vizsgálják, hogy a „reménykeltés” lehet-e a külső motiválás hatékony eszköze. A következtetés is erre vonatkozik, és helyes is: igen, lehet. De arról már nincs szó a kísérlet értelmezésekor, hogy jelen esetben kifejezetten hamis reményt keltettek, tanítottak a vízből 15 perc után kiemelt, megszáritott és pihenőhöz juttatott patkányokban, amelyeket aztán visszatettek a vízbe, hogy teszteljék, hogy ezzel a megtévesztő manipulációval – tudniillik az álmegmentésükkel – meddig bírnak még úszni. Vagyis: becsapták őket.

Elsőre csak rossz érzésem támadt. Aztán újra elolvastam ezt a posztot, és belegondolva a fentiekbe, komoly etikai aggodalom fogott el. A rossz érzés okát tehát meg is értettem. Ez ragadtatott ennek a bejegyzésnek a megírására. Ugyanis etikát tanítok, ugyebár. Ha a kísérletből levont következtetést valaki egy az egy-

⁵² A remény hatása. *Erich.blog.hu*, 2021. május 28. Online: https://erich.blog.hu/2021/05/28/_741305.

ben értelmezi, és efféle hamis remény keltésével és fenntartásával-ismétlésével, vagyis folytonos becsapással „motivál” másokat olyan teljesítményre, amelyet másként nem érnének el, vagy nem tudna belőlük kicsikarni, az nagyon komoly etikátlanság. Hogy rosszabbat ne mondjak. És ennek körülményei, módszerei, fokozatai – ismerve az ember természetrajzát – határtalanok.

Természetesen sem a közösségi oldal, sem pedig a hirtelen általam talált internetes hivatkozás nem volt eléggé meggyőző a számomra. Szerencsére azonban van egy kitűnő házi szociálpszichológusom, *Zsolt Péter*, akinek nagyon adok a véleményére. Most is gyors segítségemre volt, amit ezúton is köszönök neki. Ő ajánlott egy oldalt,⁵³ ahol utánanézhettek a kérdésnek. Elolvasva az ott leírtakat, nagyon megörültem, mert tökéletesen visszaigazolták ambivalens érzéseimet. A honlapot működtetők egyértelmű etikai állásfoglalása alább olvasható (a szöveg a Google-fordító által kiadott nyers fordítás általam stilizált változata).

A munka világa projekt állásfoglalása

Ezek a fuldokló patkányokkal végzett pszichológiai kísérletek egyértelműen undorítóak, akárcsak a legtöbb állatkísérlet. Tudjuk, hogy sok kísérlet eredménye nem érvényes az emberre nézve. De az ilyen jellegű kísérleteket még mindig sok szervezet alkalmazza. Ennek véget kell vetni. A PETA cikke⁵⁴ jó kiindulópont annak kiderítéséhez, hogy mely szervezetek használják még mindig ezt a tesztelési formát, így elkerülhetjük a termékeiket.

Bár az ilyen kísérletek már nem engedélyezettek, nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, amit tanulhatunk belőlük. Ezeknek a patkánykísérleteknek is érdekesek az eredményei. Az a tény, hogy a remény nagyobb rezilienciához (rugalmas ellenállási képességhez) vezet, nem meglepő számunkra. Úgy gondoljuk, hogy nemcsak a patkányoknál, de az embereknél is ez a helyzet.

Szerintünk a vezetés szerepe nagyrészt az, hogy segítsen az egyéneknek érezni, hogy megbecsülik, támogatják őket és reménykednek

⁵³ World of Work Project (2019): *Drowning Rats Psychology Experiment: Resilience and the Power of Hope*. Online: <https://worldofwork.io/2019/07/drowning-rats-psychology-experiments/>.

⁵⁴ PETA [People for the Ethical Treatment of Animals]: *Eli Lilly's CEO Refuses to Ban Near-Drowning of Small Animals*. 2020. január 13. Online: <https://support.peta.org/page/7704/action/1?-locale=en-US>.

a jövőjükben. Ezáltal az egyének jobb színvonalú munkát végezhetnek, a szervezetek pedig magasabb termelékenységet érhetnek el.

Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy ezek a kísérletek és a belőlük levonható tanulságok is nagyon veszélyesek. Nyilvánvalóan igaz, hogy ha reményt adunk az embereknek, az nagyobb erőfeszítésekre ösztönzi őket. Biztosak vagyunk abban, hogy ezt sok szervezet és HR-es is tudja, és igyekeznek ezt beépíteni vezetési megközelítéseikbe.

Ha a remény valódi, azaz az ígéretek be is teljesülnek, az rendben van. Ha viszont a remény hamis, vagyis a reménykeltést arra használják, hogy az egyéneket rossz munkahelyi környezetben tartva a kitartás magasabb szintjére tereljék, az elítélendő. Ez nem jelenti azt, hogy ez az eljárás nem nyereséges, vagy hogy nem történik meg. De ha van választásunk, ne dolgozzunk ilyen szervezeteknél.

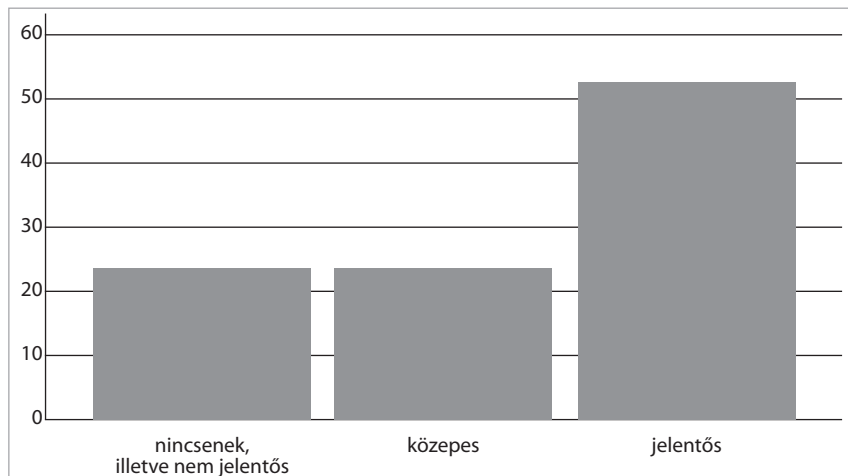
Vigyázzunk tehát a hamis reménykeltéssel, és tanuljunk meg felismerni! Végtére is nem okatlan állatok, hanem emberek volnánk.

Az integritás tanácsadók visszajelzései (Zs. P.)

A *Compliance, antikorrupció és integritás* workshopon részt vevők közt (2022. október 19-én) kérdőíves kutatást végeztünk. A minta abból a szempontból homogén volt, hogy minden válaszoló bár lehet, hogy más területen dolgozott (oktatás, közlekedés, miniszterelnökség, honvédelem stb.), de elvégezte az NKE integritásképzését, és integritás tanácsadóként is dolgozott már, és/vagy jelenleg is birtokolt ilyen irányú kinevezést.

Kétharmaduk úgy érezte, szakmájának gyakorlása nagyon vagy közepesen, de nehezebb lett, mint amit az iskolai képzés során várt. Ezért aztán arra voltunk kíváncsiak, hogy miből származott a „nem várt” nehézség. Úgy véltük, hogy ennek oka részben lehet az, hogy irreálisan magas célokat tűztek maguk elé, de ez a hipotézisünk nem igazolódott, bár a megkérdezettek fele azt válaszolta, hogy nagy célokkal indult neki a munkájának.

A nehézségek okozóiként nem is a kollégákat jelölték meg első helyen – bár a válaszolók 35%-a jelentősnek ítélte a kollégák általi nehézségeket –, hanem a vezetőiket.

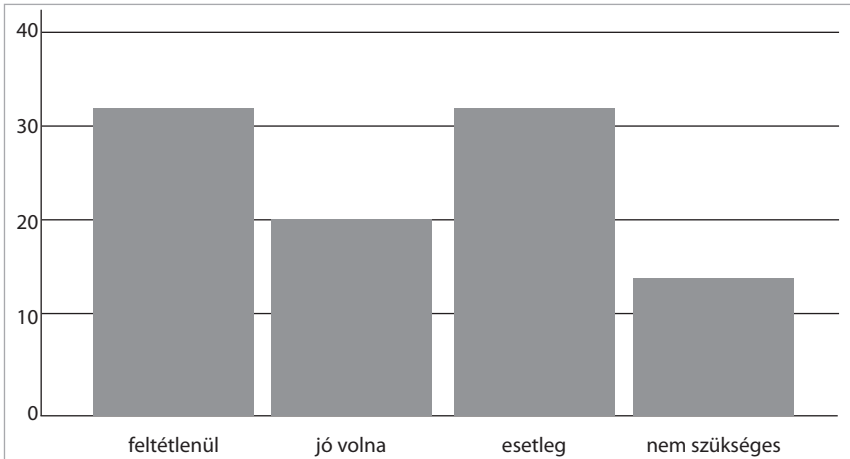
1. ábra: A vezetés által okozott nehézségek súlya az integritás tanácsadók munkájában (% , N = 34)

Forrás: a szerző szerkesztése

Az anonim kérdőívezés előnye ebben a pontban mutatkozott meg, mert amikor interjúkat készítünk (erre is volt módunk), vagy nyilvános beszélgetéseket folytatunk, akkor erről nem számolnak be a résztvevők. Ha rendszerszintű probléma a vezetők ismerethiánya, közömbössége vagy cinizmusa, akkor nyilván ezen a téren kellene a legtöbbet tenni, hogy az integritás tanácsadók munkája hatékonyabb lehessen.

A szubjektív hátráltató tényezőkön kívül, mint a vezetés vagy a kollégák, léteznek objektívek is, amelyek között szervezeteik komplexitását nevezték meg. Azzal a kérdéssel, hogy a nehézségek oka a szervezetük komplexitása-e, a válaszolók 70%-a jelentős mértékben egyetértett.

Kérdőívünk másik fele a továbbképzésre vonatkozott. Arra, hogy milyen területeken tartanak azt fontosnak. A kockázatkezelés került az első helyre, szinte senki sem volt, aki azt mondta volna, hogy nem igényelne további szakmai ismereteket a munkájához. Aztán vezetői kommunikációs ismereteket szeretnének a legtöbbször megszerezni, majd a korrupciós ismeretek és az etikai gondolkodási képességek követik egymást. (A kérdőívben nem sorrendiség-alkotást kértünk, minden egyes oktatható témára rákérdeztünk, és ezeket lehetett értékelni.) A 2. ábrán bemutatjuk e blokk egyik grafikonját.

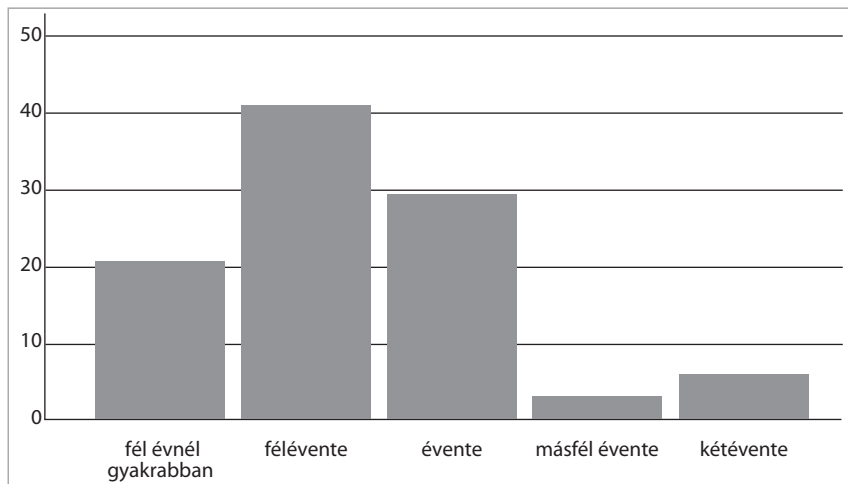
2. ábra: Mennyire tartják szükségesnek az integritás tanácsadók a továbbképzésüket a mentálhigiénés támogatás terén? (% , N = 34)

Forrás: a szerző szerkesztése

A mentálhigiénés kérdésre mondták a legtöbben azt, hogy nem érzik szükségesnek, hogy ebben segítséget kapjanak. Ez meglepő, mert a váratlan nehézségek, amelyekről az első blokkban beszámoltak, okozhattak kiégést, és annak kezelésébe értettük mi kérdőívkészítőként a mentálhigiénés oktatást. (Lehet, hogy ezt másképp kellett volna megfogalmaznunk.) A mentálhigiénés továbbképzés mellőzhetőségét erősítette, hogy a konfliktuskezelő megoldások sem tartoztak a leggyakoribb problémák közé, noha az egyetemnek kidolgozott konfliktuskezelő tréningjei is vannak. Az, hogy a „legkevésbé”, nem azt jelenti, hogy semmilyen igény ne volna erre. A megkérdezettek fele azonban itt is feltétlenül jönnek tartani, ha ilyen továbbképzésben még részesülne, legyen az mentálhigiéné (lásd a grafikont) vagy konfliktuskezelés.

Továbbképzési igényre vonatkozó kérdéseink az említetteken kívül még a következő területeket tartalmazták: kommunikáció, szervezetszociológia, tréningtechnika. (Tréningtechnikat is csak 30% igényelt. Ez az adat pedig azt mutatja, hogy vagy kimerítőnek tartják a korábbi képzéseikben ezt az elemet, vagy pedig saját munkájukban nincs szükség ennek használatára. Ennek megválaszolása további kutatást igényelne.)

Végezetül azt is megkérdeztük, hogy milyen időszakonként „terhelhetnénk” őket újabb képzésekkel. A válaszok azt mutatják, hogy a konferencián részt vevők szerint elég gyakran volna szükségük ilyesmire.

3. ábra: Milyen gyakorisággal igényelnek továbbképzést az integritás tanácsadók? (% , N = 34)

Forrás: a szerző szerkesztése

Egy részletesebb kutatásjelentésben be tudunk számolni arról is, hogy van-e különbség aközött, ha valaki régebb óta végez integritás tanácsadói munkát a most belépőkkel szemben. Töröcsváry István segítségével statisztikai elemzéseket is lefuttattunk.

Kollégánk nem meglepő módon közepes korrelációt talált például a váratlan nehézségek és a munkatársak együttműködési hajlandósága, illetve a szervezeti komplexitás közt. Minél inkább komplexnek ítélte meg valaki a saját szervezetét, annál inkább ütközött pályája elején nem várt nehézségekbe. Akik pedig a fő problémát a vezetőkben látták, kevésbé gondolták azt, hogy nekik maguknak kellene kommunikációs továbbképzésben részesülni. (A két változó közt itt negatív közepes mértékű korrelációt találtunk.)

Az a típusú attitűd, amely szerint a problémák oka külső (komplexitás, kollégák, vezetés, a többiek cinizmusa), azt vonja magával, hogy az ilyen kollégák valamivel kevesebb és ritkább továbbképzésre is tartanának igényt.

Kutatásunk feltárta, hogy az integritás tanácsadók sem egyformák, de azt is, hogy vannak közös nehézségeik és továbbképzési vágyaik.

Vákát

17. Katasztrófák, balesetek, környezetvédelem, zöldügys

Ha mégsem sikerül az integritásalapú működést kialakítani, fenntartani, megőrizni – vagyis ha nem tudjuk jól megtanulni és alkalmazni az ehhez szükséges hozzávalókat –, annak előbb vagy utóbb kiszámíthatóan rossz következményei lesznek. Ezek nemritkán drámai, tragikus kimenetelűek. Egyre-másra történnek a nagyvilágban olyan katasztrófák, balesetek, amelyek kivizsgálása kapcsán sokszor kiderül: emberi mulasztás, figyelmetlenség, súlyos szabályszegés állt a háttérben, és megelőzhető lett volna. Ezek jelentős része integritásdeficit. A 17. fejezetben ilyeneket gyűjtöttünk össze. Célunk: tanulsgként állítani a példák által mindenki számára, hogy egy apró hibának is szerepe lehet. És nagy a tét: az emberi élet és egészség. Vigyázzunk rá!

Mindenki fontos szem a láncban (M. K.)

Zsolt Péternek a 3-as metró biztonságos üzemeltetése kapcsán 2021. február 13-án itt a csatornán is megosztott dilemmája – amelyet én így fogalmaznék meg egy képzeletbeli etikaórán: Mit tehet egyetlen ember egy tragédia megelőzéséért? – rendkívül fontos felvetés. Ha az integritásmenedzsmentet megelőző módszernek fogjuk fel – minthogy az –, akkor nem is lehet kérdés, hogy minden egyes ember fontos szem a láncban, azaz a szervezetben.

Nincs kisebb vagy nagyobb felelősség, hiszen ha bárki a maga helyén és szerepében nem lelkiismeretesen teszi a saját dolgát, azzal elindíthatja a szükség-szerűen tragédiához vezető láncolatot. Különösen igaz ez akkor, ha veszélyes üzemről van szó, és a föld alatti közlekedés (is) ilyen.

Szeretem Péter „tanmeséjét” a londoni épülettűzről is, mert nagyon plasztikusan mutatja be a problémát. Ha minden olyan szakember, aki speciális szerepet tölt be egy folyamatban, tűnjon az akármilyen kicsinek is, tanulna etikát (az én értelmezésemben ezt azt jelenti: dolgozna a saját személyes integritásának folyamatos fejlesztésén, ében tartásán), akkor nagyon sok probléma és a belőlük adódó emberi dráma, tragédia megelőzhető volna.

Olaszországi felvonóbaleset (M. K.)

2021. május 23-án lezuhant és 14 ember halálát okozta egy sílift az olasz Alpokban.¹ Már megint egy súlyos baleset, már megint valami műszaki hiba, emberi mulasztás? Vagy fatális véletlen, amit nem lehet megelőzni? Az ilyen esetek és az utánuk következő hosszas vizsgálatok sokszor felvetik a kérdést: vajon hol kerül porszem a gépezetbe, hogy ilyesmi megtörténhet? Volt-e integritássértés?

Ismét egy hajókatasztrófa... (M. K.)

Ebbe a hírbe most is beleborzongok, ha eszembe jut. Azóta nincs róla információ, hogy mi történik, de a hallgatás biztosan nem jelent jót. Elképzelni se merem, milyen következményekkel járhat egy ilyen eset. Nyilván történt(ek) olyan integritássértés(ek), amely(ek) a katasztrófához vezetett/vezettek. Az első, ami eszembe jut: miért kell egyetlen hajóval egyszerre *ennyi és ennyiféle* veszélyes anyagot szállítani?

Ezt írja a cikk: „A rakományt felsorolni is ijesztő: az összesen 1486 konténer közül 81 tartalmazott veszélyes kemikáliákat, többek között salétromsavat, maró nátriumlúgot, nátrium-metoxidot és metánt. A hajó ráadásul 350 tonna olajjal, valamint nehézőlaj és tengeri üzemanyag kombinációjával volt megpakva – mondta a haditengerészet szóvivője.”²

Nem vagyok vegyész (Zsolt Péter majdnem az, majd megszakérti a helyzetet, remélem), de logikusan belegondolva ez egyrészt iszonyatos mennyiség (itt a szállítási költségeken való spórolás volna mérvadó?), másrészt meg nehéz elképzelnem, hogy ezek az anyagok együtt hogyan szállíthatók szabályosan. És ha van is erre protokoll, vajon betartották-e maradéktalanul? Azt sem tudom, hogy az ilyen hatalmas teherhajóknál miféle kockázatszámítás van, ha van (Klotz Péter szeret hosszan bibelődni ezzel a témával integritástréningeken).

¹ MIKLÓSI Gábor (2021): Tíz másodpercük volt rá, hogy felfogják, nincs menekvés. 444. hu, 2021. május 25. Online: https://444.hu/2021/05/25/tiz-masodpercuk-volt-ra-hogy-felfog-jak-nincs-menekves/?fbclid=IwAR0E1oIj9K5hQa2i43P-9UEHgO5oUgJT0CWDbnPPmb2kI_aN0CbrN0LaZR0.

² NECSNY (2021): Elsüllyedt a konténerhajó, küszöbön [az] ökológiai katasztrófa. Index, 2021. június 2. Online: <https://index.hu/kulfold/2021/06/02/suly=lyedni-kezdet-a-hajo-sri-lankanal/?fbclid=IwAR0PqYlnt17AvnkjwQhZRQWbx8E5FCBWEWCP4v7kGyRxPJ4-ZF03Gv1lbyo>.

Szóval van itt kérdés, számtalan, de hol vannak a válaszok? S ha lesznek is, a környezetszennyezést nem fordítja vissza semmi sem. Szomorú vagyok.

Kezd kibontakozni, mekkora pusztítást végez a Sri Lankánál elsüllyedt méreghajó (M. K.)

A 2021. május közepén történt Sri Lanka-i hajókatasztrófáról érkező újabb hírek nem biztatóak, persze nem is gondoltam, hogy azok lehetnek. „A kármentesítő munkák során eddig 1200 tonna pelletet és más hulladékot szedtek össze, amivel 45 konténert töltöttek meg.”³ Eddig.

De hogy mi vagy ki okozta a balesetet, azt még vizsgálják: „Sri Lanka 40 millió dollár kártérítést követel a hajót üzemeltető X-Press Feeders szállítványozó cégtől, környezetvédők pedig mind a céget, mind a Sri Lanka-i kormányt perlik, mert nem voltak képesek megelőzni a katasztrófát. A hatóságok közben nyomozást indítottak a hajó kapitánya, főmérnöke és első tisztje ellen.”⁴

Tatárföldi repülőgép-katasztrófa (M. K.)

Megint egy repülőgép-szerencsétlenség. Megint vélhetőleg valami mulasztás. Nézzünk egy kis matekot! A 19 személyes gépen 20 ejtőernyős tartózkodott. Plusz a 2 fős személyzet. Eggyel többen voltak, mint szabadott volna. Ez olyan csekélynek tűnik, ugye? A történetek alapján lehet, hogy mégsem az? Nem tudni, bár az első vélemények a túlterheltségnek tulajdonítják a katasztrófát. Menynyi emberéletet követel még a szabályok be nem tartása? Annyira elkeserítőek az ilyen hírek.⁵

³ Kezd kibontakozni, mekkora pusztítást végez a Sri Lankánál elsüllyedt méreghajó. *Hvg.hu*, 2021. június 18. Online: https://hvg.hu/zhvg/20210618_sri_lanka_kornyezeti_katasztrofa_tek_nos_xpress_pearl_hajokatasztrofa.

⁴ Kezd kibontakozni, mekkora pusztítást végez a Sri Lankánál elsüllyedt méreghajó (2021. június 18.).

⁵ MTI (2021): Lezuhant egy ejtőernyősöket szállító repülő Tatárföldön. *Origo*, 2021. október 10. Online: www.origo.hu/nagyvilag/20211010-ezuhant-egy-ejtoernyosoket-szallito-repulo-tatar-foldon.html.

Színpadi halál (M. K.)

2021. október 9-én a moszkvai Bolsoj Színházban előadás közben baleset következtében meghalt egy színész.

Vajon ki hibázott? A díszletesek, akik nem figyelmeztették eléggé egyértelműen a veszélyes manőver közelében lévőket, vagy a figyelmetlen színész, aki rosszkor volt rossz helyen? Kiderül-e? Ha kiderül, az persze már nem számít az áldozatnak, de számítana a jövőre nézve.

A hétköznapi ember talán nem gondolná, hogy a színpad is veszélyes üzem. Ahol ilyen hatalmas, mozgó díszletekkel dolgoznak, és minden centiméter és mozdulat és másodperc számít, nem engedhetők meg a legkisebb hiba vagy tévedés sem. Olyasvalakiként, aki 25 éven keresztül maga is dolgozott színpadon, tudom, hogy ez mennyire igaz. Színház- és operakedvelőként pedig a mai napig is érdekelnek a kulisszák mögött zajló események. Előszeretettel nézem a New York-i Metropolitan Opera közvetítéseit, ahol a szünetekben betekintést nyerhetünk a színpadtechnika rejtelseibe. Lenyűgöző az a precíz és professzionizmus, amellyel ott dolgoznak. És ez sok helyen így lehet, mert szerencsére kevés ilyen baleset történik a világban.

Bár éppen a Bolsojban volt már példa rá: 2013 júliusában is halálos baleset következett be: egy hegedűs halt meg, beleesve a zenekari árokba. Minden ilyen „buta” halál elgondolkodtató, és nagyobb odafigyelésre kell hogy készítse a szakembereket.⁶

Bányakatasztrófa és a mögöttes kockázatok (K. P.)

Amikor a kockázatokról beszélünk, hajlamosak vagyunk valami távoli, esetlegesen bekövetkező lehetőségként kezelni ezeket a jelenségeket. Ha azonban megtörténik a katasztrófa, és a kockázat hétköznapi valósággá válik, megrendülve keressük a felelősöket, hogy mit és hogyan kellett volna másként csinálni.

A modern kor legnagyobb magyarországi bányakatasztrófája 1983-ban következett be a Mór melletti Márkushegyen, amelyben 33 magyar és 4 lengyel bányász vesztette életét. Nincsen évfordulója a katasztrófának, ugyanakkor

⁶ MTI (2021): Előadás közben meghalt egy színész a moszkvai Bolsojban. *Origo*, 2021. október 10. Online: www.origo.hu/kultura/20211010-eloadas-kozben-meghalt-egy-szinesz-a-moszkvai-bolsojban.html.

e sorok írója is emlékszik a 38 évvel ezelőtti komor nyári napokra, amikor zsenge gyermekként hallotta a hírt.

A hivatalos vizsgálat hamar kiderítette, hogy a katasztrófát emberi mulasztás okozta, amelynek oka, hogy a nagy esők után ki kellett kapcsolni a bánya áramellátását. A szellőztetés hiánya miatt felhalmozódott metángáz emberi felelőtlenség miatt berobbant, ami a tragédiához vezetett. Könnyű volt tehát a felelősséget a szerencsétlenségben elhunyt robbantómesterre fogni, azonban az is világos, hogy a szerencsétlenség közvetlen oka mögött további kiváltó okok húzódnak meg.

Elsőként említhető, hogy a hetvenes évek elején bekövetkezett olajárrobbanás után az energiaellátásban megnőtt a szén jelentősége, ami a magyar döntéshozókat a magyarországi szénvagyon gyors és aktív kiaknázására sarkallta. Ekkor nyílt többek között a márkushegyi bányaüzem is, a művelés folyamatos fenntartása és a költségek alacsonyan tartása fontos nemzetgazdasági érdek volt.

Azért kapott a bánya alacsonyabb biztonsági besorolást is, hogy a szükséges biztonsági intézkedések ne akadályozzák a termelés folyamatosságát. Magasabb biztonsági osztályba sorolás esetén nem lehetett volna teljesíteni a központi elvárt tervszámokat.

A megfeszített munka, a termelés fokozásának igénye pedig szükségszerűen elvezet a munkavédelmi szabályok lazulásához, be nem tartásához. Ez, ha nem is okozója volt a katasztrófának, de szerephez jutott annak súlyosságában.

A szerencsétlenség következtében néhány működési szabályt megváltoztattak, így újabb tragédia már nem történt. A márkushegyi bányaüzemet – a gazdaságatlan termelés miatt – végül 2014-ben bezárták.

Tanulságos történet? (M. K.)

„Tanulságos történet. De vajon egy halálos áldozat cselekvésre készíteti a döntéshozókat?”

Múlt heti egyik bejegyzésemhez,⁷ amely arról adott hírt, hogy egy kerékpáros valószínűleg egy útszakasz tervezési és kivitelezési hibáinak sorozata miatt szenvedett tragikus balesetet, Klotz Péter fűzte a fenti, idézőjelben szereplő kommentárt. Köszönet érte.

⁷ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. július 14.

A kérdés – bár annak tűnik – egyáltalán nem költői. Tovább kérdezek. Hány hasonló jellegű oda nem figyelés, hanyagság okozott és okoz tragédiákat? Olyanokat, amelyek megelőzhetők lennének, és olyanokat, amelyek után sosem hallunk hírt arról, hogy megkeresték és meg is találták volna a felelőst, aki vállalta volna a felelősséget?

De még csak nem is ez a lényeg. Ami sokkal szomorúbb, az az, hogy nem jönnek hírek arról, hogy mi történt az eset után az adott helyzettel, helyszínnel, problémával. Vajon megoldották-e, kijavították-e, lezárták-e, megszüntették-e stb.?

És sok hasonló eset van, egész integritássértési tankönyvet lehetne belőlük összeállítani. De volna-e ezek között akár csak egy tucat olyan, amelyekből az illetékesek, levonva a tanulságokat, tanultak, és abból csinálnak esettanulmányt, hogy hogyan oldották meg a felszínre kerülő problémát? Ha van ilyen esetgyűjtemény, miért nem tudunk róla? Vagy csak én nem tudok róla?

A márkushegyi tanulság (M. K.)

Ezt írja Klotz Péter az 1983-as márkushegyi bányakatasztrófáról szóló bejegyzése végén: „A szerencsétlenség következtében néhány működési szabályt megváltoztattak, így újabb tragédia már nem történt.”

Ez az eset egy pozitív darabja lehetne annak a példatárnak, amelyről előző bejegyzésemben „álmodoztam”. Hogy ugyanis szeretnék látni olyan példákat, amelyek arról szólnak, hogy egy tragikus kimenetelű baleset okán a döntéshozók, szakemberek javítanak a működésen annak érdekében, hogy megelőzzék a hasonló történéseket. És íme, nem kellett annyira messze menni példáért. Köszönöm, Péter!

Zöldkommandó (Zs. P.)

A fészekmetaforával kapcsolatban hadd meséljek el egy történetet! Még egy másik kormányzati ciklusban működtetett az állam egy zöldkommandót. A Demszky Gábor idejében folyó metróépítés során, a Budapestről kitermelt inert hulladékkal a teherautók elindultak egy agglomerációs szemételep felé. Félúton azonban ledobták a szemetet, de hogy még bonyolultabb legyen a történet, mindezt azért tehették meg, mert az útközben lévő falu polgármestere engedélyt

adott rá, sőt, a helyet is megmutatta, hová rakható le a hulladék. Történetesen a hulladékszállító flotta telephelye épp ebben a faluban volt. A lakosoknak nem tetszett az eljárás, s mivel tudtak az állami zöldkommandóról, felhívták telefonon.

Pontosabban a kommandó léte a zöldhatóságnál történt bejelentés után derült ki a számukra, az javasolta ezt a szervezetet. Tehát máris adhatunk egy rossz pontot az államnak, mert a fészekmetaforában bizonyos ágacskák nem akartak összeérni. Nem a hatóság jelezte a másinak, hogy a bejelentőkkel vegye fel a kapcsolatot, hanem fordítva. A telefonbeszélgetések arról szóltak, hogy aki felvette a kagylót, az „elmagyarázta”, ez miért nem az ő dolga, de ha eléri a következő egységet, akkor majd ők segítenek. Ez eddig ismert mechanizmus, senki sem akad fenn rajta Magyarországon, de a világ legtöbb helyén sem, pedig már ez integrációsdeficitre utal.

A történetben tehát ott tartottunk, hogy barátaim felhívták ezt a számot, ahol azt közölték, hogy ők nem nyomozók, és csak a tettenérés számít, ezért vagy akkor hívják fel őket, amikor a lerakódás éppen zajlik, vagy a rendőrségnél tegyenek feljelentést. Itt a második rossz pont, hiszen állampolgárokat kértek fel veszélyes feladat ellátására, és később ki is derült, hogy ez valóban nem volt teljesen kockázatmentes. A kilencvenes években a szemétbiznisz már keményfűtőket gazdagított meg, és nem volt jó ujjat húzni velük. Ha végiggondoljuk, mi is a haszon abban, hogy a szemétszállítvány nem jut el a kijelölt telepre, könnyen rájöhetünk, itt nagyon nagy pénzekről lehetett szó. A főváros ugyanis kifizette azt az összeget, amely a munkadíjat, a benzinköltséget, a legális szemételep-nél való lerakási díjat tartalmazta. Ehhez képest félúton, ingyen ledobálni több tonnányi szemetet óriási üzlet.

Ha egy országban mindenki számára világos, hogy a hulladékszállító vállalkozások egy része illegális cselekményeket követ el, akkor érdemes ellenőrzéseket beiktatni a rendszerbe, másként elszabadulnak a viszonyok. Itt még a bejelentés hatására sem akart megindulni az eljárás, noha a már lerakott hulladékot meg lehetett volna tekinteni, a vállalkozó nevét a hatóságnak bemondták stb. Ha nem működik, mert nem akar működni az állam, akkor elszabadulnak a törvénytelségek, abból lesz a menő csávó, aki él a lehetőséggel, és az lesz a lúzer, aki nem. A bejelentő pedig ilyen esetekben kis hőssé válik, mert a menő csávók elláthatják a baját. Vagy csak csendesen felszólítják, hogy törődjön a maga dolgával, amíg jól akar.

A történet azonban úgy folytatódott, hogy egyik ismerősöm épp egy ilyen teherautó után jött haza a munkából, és felismerve a vállalkozó autóját, illetve tudva a zöldkommandó számát, telefonált. Becsületére legyen mondván, az akció-

csoport jött is, és tetten is érte az elkövetőt. Ám egy ilyen akciócsoport igencsak frusztrálódik, ha azt tapasztalja, hogy kevés eredménye van a tevékenységének. Mert megint itt van a fészekmetaforánk. Nem elég, ha az egyik egység jól végzi a munkáját, ha a többi nem folytatja az ő részével. De ne legyünk igazságtalanok, mert következett a folytatás, csak nagyon rafináltak voltak az elkövetők.

A fuvarozó azzal védekezett, hogy ő engedélyt kapott a polgármestertől az inert hulladék lerakására, tehát ő tulajdonképpen ártatlan. Persze a fuvarlevele nem ide szólt, ezért a cselekmény mindenképp büntetendő volt, ám a polgármester kiállt mellette, és azt mondta, valóban ő engedélyezte a lerakást. Igaz, a terület nem volt soha szeméttelep, de neki céljai vannak ezzel a hulladékkal. A történetet még hosszan folytathatnám, mert évekig tartó ügy kerekedett belőle, és többé-kevésbé alulmaradt az igazság.

Azt a rafináltságot azonban el kell még mesélnem, hogy a vállalkozó maga is fizetett szakértőt, aki más mennyiséget állapított meg, mint amit a zöldhatóság. A zöldhatóság pedig kritika nélkül elfogadta a fuvarozó szakértője szerint lerakott siett mennyiségét. (A kiszabható büntetést a mennyiség után egy szorzóval lehetett megállapítani, ezért korántsem volt mindegy a tonnák száma.) Valamilyen oknál fogva, talán csak trehányyságból, a zöldhatóság a szakértővel nem akart vitába szállni, és csökkentette a büntetést, valamint elfogadta azt az írásbeli jelentést is, hogy a terület rehabilitálása is megkezdődött. Valójában azonban ez nem kezdődött meg, de ezt sem maguktól ellenőrizték, hanem a civilek új feljelentésének hatására. Valójában a fuvaros szakértője átverte a hatóságot, amit az újabb vizsgálatok megállapítottak, de emiatt már nem indultak új eljárások.

Újabb hiányosság a fészekben, hiszen ha van egy korrupt vagy nagyot hibázó szakértő, attól el kell venni az engedélyt, máskülönben elszaporodnak a megbízhatatlan szakértők. Egyébként is észre kell venni – és egy integritás szakértő észre is veszi –, hogy korrupciós kockázati tényező, ha a bűncselekményt elkövető a maga szakértőjével egész véletlenül nagyságrendekkel kisebb inerthulladék-mennyiség lerakását állapítja meg.

Még egy fekete pont a hivatalnak, amelyik nem bízott a saját felmérésében sem, és nem járt utána a jelentős eltérésnek. Amiképp a polgármester és a fuvarozó közt is minden bizonnyal a jogszabályok kijátszása és közös szennyezés zajlott. Továbbá élhetünk a gyanúperrel, hogy ha a fuvarozó a polgármester engedékenységének köszönhetően sok pénzt takarított meg, akkor azt valamiképp ellenszolgáltatásokkal meg is kellett fizetnie. Nem feltétlenül csak a pénz jelent korrupciót, ellenszolgáltatás bármi egyéb is lehet. De mindig közös ezekben a folyamatokban, hogy a fészekben a tojás, azaz a társadalom jár rosszul,

néhányan pedig jól. Ám ha azok az ágacsók összekapcsolódtak volna, akkor a fészkek nem esne szét, az értékek pedig megmenekülnének. A közigazgatás összehangoltsága, az abban dolgozók lelkiismeretessége még az olyan „ügyeskedő” polgármestereket és fuvarozókat is, mint a mi történetünk főszereplőit, könnyen megállíthatná.

A mi történetünkben az állampolgárok vették át a hivatalok szerepét, nyomoztak, rendőrséget játszottak, feljelentők voltak, magam is többször kihívtam a hatóságot, hogy vizsgálják meg, semmiféle rekultiváció nem történt. Amikor bírói szakaszba lépett az ügy, az elkövetők jogászai az orruknál fogva vezették a bíróságot, a hulladékot pedig még 10 évig nem szállította el senki, egy másik részét pedig egyszerűen beforgatták a talajba.

Szívesen szidjuk az állampolgárt a közönye miatt. De ha történetesen nem közönyös, mint ebben az esetben, a hatóságok segítsége nélkül, ha hiányzik az ott dolgozókból az ügyszeretet és a megoldás akarása, akkor az állampolgár magára marad. Mindig lesznek próbálkozások a közösség kárára történő meggazdagodásra, ezekkel a tendenciákkal szemben viszont az állampolgároknak és a hatóságoknak közösen kell fellépniük.

Levegőszennyezés, tűzifaosztás, etika (Zs. P.)

Miképp is lehet egybefűzni a levegőszennyezést, a tűzifaosztást és az etikát? Ezzel kapcsolatban egy történetet mesélek el. Természetesen ez is egy másik országban, bolygón stb. esett meg, amikor épp arra jártam.

Most egyébként egyre-másra jelennek meg a levegőszennyezés okozta problémák, nem mintha a helyzet rosszabb volna, mint korábban.⁸ Az ilyen híreket nevezzük puha híreknek, amelyekről, ha napirendre kerülnek, folyamatosan hallunk. Olvasom, hogy évi 13 ezer ember haláláért felelős a légszennyezés, ami folyamatos évi adat, tehát nem olyan, mint a Covid. A légszennyezés nem feltűnő, nem okoz pánikot, ellenben igazi gyilkos.

Két-három évvel ezelőtt történt, hogy egy aktivista hölgy panaszáradatának köszönhetően nagyon elkezdett érdekelni a téma. Az ő panasza az volt, hogy szerinte szomszédai veszélyes anyagokat égetnek, és még a közeli gyárból is hoznak nekik falemezeket. Látja a lerakodást. Sok-sok szakmai dokumentumot kaptam tőle, így aztán gyorsan felszívtam magam szakmailag is, és például

⁸ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2021. január 27.

megtanultam, milyen nagyságú részecskékhez milyen rákkeltő vegyületek tapadnak. Senki sem tudja, én sem tudtam korábban, hogy minél kisebb a részecske, annál veszélyesebb, a hőerőművek pedig csak a nagyobb kormot tudják kiszűrni. Egyszerűen a műanyagok égetése és energiává alakítása nem csak a CO₂-kibocsátás miatt problémás.

Új ismereteimen felbuzdulva barátaimmal készítettünk egy olyan kampányt, amely felhívta a figyelmet arra, hogy senki se égessen kezelt faanyagot, műanyagot. Vannak ennek jogszabályi vonatkozásai is: aki ezt teszi, komoly pénzbírsággal, sőt börtönnel is sújtható. Ilyen precedensről azonban nem tudok.

Amikor a kampányba szeretnénk volna becsatlakoztatni a helyi lapon kívül az önkormányzatot is, egyszer csak megérettük a félelmet. Először a közeli gyár faosztogatására gyanakodtunk. Ám az onnan kikért adatok jogkövetésre utaltak. Eszerint, ha egy üzem egy településnek göngyöleget (jelen esetben nyersfa konténereket) ajándékozik, fel kell tüntetnie, mi az, amiből, mondjuk, csak padokat szabad készíteni, és mi az, amit el lehet égetni. Az üzem lemásolta a tájékoztatóját, ők tehát nem felelősek a város határában lévő máglyáért, amely akkora tüzet eredményezett, hogy még a televíziók is kijöttek. Itt bizony gumit is égetett a város, bekerültünk az országos hírekbe. Írtunk a tűzoltóságnak, hogy megvizsgálták-e, hogy égethet-e az önkormányzat, figyelik-e a szennyeződési tiltásokat, ám ők csak azt válaszolták, hogy a tűzgyújtási engedélyt kiadták, hogy mit égetnek, azt ők nem vizsgálták. Mindez azonban egyszeri esemény volt. Éles szemű olvasóink lecsaphatnak arra, hogy de hát az integritás szempontjából a tűzoltóságnak nem kellett volna lepasszolnia az ügyet.

A tűzifaosztás, illetve a gyár fagöngyölegének önkormányzati osztogatása ugyanakkor nem vetett fel szennyezésproblémát, ezért ezt az egyszeri malört leszámítva továbbra sem értettük, miért a félelem a kampányunkkal kapcsolatban. Az ugyanis etikus politikai viselkedés, ha a rászorultak, hogy véletlenül se fázzanak, és még csak véletlenül se égessenek műanyagot a kályhájukban, egy bizottsághoz fordulhatnak rászorultságukra hivatkozva.

Aztán kiderült két tény. Egyrészt, hogy a polgármester elvette a bizottságtól a döntési jogosultságot, és maga nézte át a kérvényeket (ez ugye korrupciónövelési kockázatként értelmezhető). A másik, hogy valóban nemcsak a szegényekhez került tűzifa, hanem felső középosztálybeliekhez is. Ez nem azért korrupció, mert a polgármester pénzt kapott volna érte, hanem azért, mert szíveséghálózatot alakított ki. Ezt a technikáját már különböző eljárásokban gyakran tapasztaltuk. Az azonban jó jel, hogy elkezdtek titkolni és szégyellni a törekvést, és aggódni, hogy mi ez után nyomozunk. Ezúttal

azonban a kampányunkat csak a levegőtisztaság érdekelte. Ám világos, hogy egy civil szervezet levegőkampányát nem tudja támogatni az önkormányzat, ha van a füle mögött némi tűzifabiznisz.

Egy tragikus baleset margójára (K. P.)

A nyári időszak tipikus jelensége a nagy autósforgalom. Mindenki siet valahová: ki nyaralni, ki a nyaralásból hazafelé. A közúti autósforgalom jelentős része ebben az időszakban az autópályákra koncentrálódik. Hosszan lehetne sorolni a nyári autósok közlekedési moráltépázó cselekedeteit: előzés a kettős záróvonalon, leállósávban; életveszélyes manőverek, száguldozások.

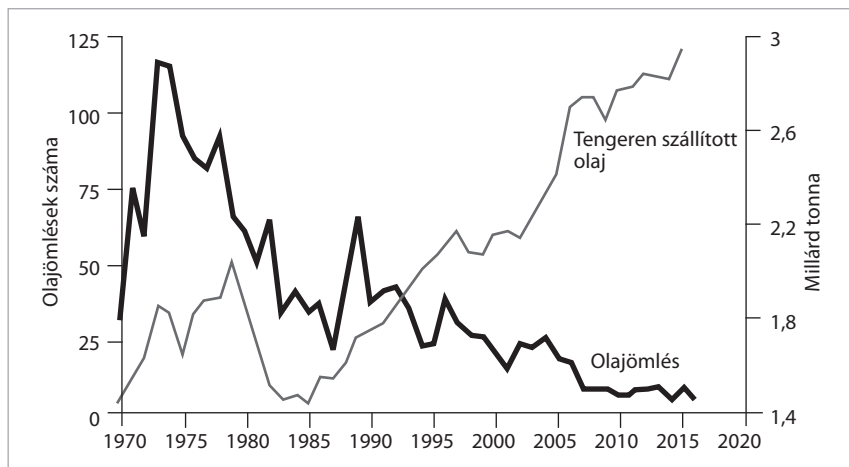
Most mégis inkább a pozitívumokról szeretnék írni egy tragikus baleset kapcsán. Néhány nappal ezelőtt történt, hogy Budapest felé tartva az autópályán váratlan torlódásba futottunk bele. Az ilyenkor használatos applikációk nem jelezték a torlódás okát, de az előttünk haladó autósok a vészvillogót bekapcsolva jelezték a veszélyt. Előre haladva láthattuk, hogy nem sokkal ezelőtt súlyos baleset történt, az úttesten roncsdarabok hevertek szanaszét, és néhány komolyan összetört autót is megfigyelhettünk. A baleset nem sokkal a megérkezésünk előtt történhetett, mert sem a rendőrök, sem a mentők nem voltak még a helyszínen. Sajnos azt is láthattuk, hogy nagy a baj – valakit éppen újraélesztettek az autópálya mentén.

A tragikus helyzetben mégis felemelő volt, hogy az autósok nem álltak meg bámészkodni és fényképezni, hanem ütemesen haladtak el a baleset helyszíne mellett. A leállósávban már legalább 5-6 autó állt, hogy a bajbajutottak segítségére siessen, és többen tartották telefonon a kapcsolatot a rendőrökkel, mentőkkel. Jó volt látni, hogy a baleset ellenére mennyien segítettek a helyszínen vagy legalább felesleges kíváncsiságukkal nem akadályoztak másokat a segítségnyújtásban.

Az eset után néhány órával tudtuk meg a hírt, hogy az újraélesztés sikertelen volt, a baleset következtében az egyik autóban ülő fiatal lány sajnos minden igyekezet ellenére életét veszítette. Családjának őszinte részvétem, vigyázzunk egymásra az utakon is!

Az integritásmenedzsment haszna (Zs. P.)

Az integritásgondolat születését a szakirodalom nemritkán katasztrófákhoz köti. Induláskor sokat írtunk a világ legnagyobb tankerkatasztrófájáról,⁹ aztán időről időre közzétettünk olyan híreket balesetekről, katasztrófákról, amelyeket egyértelmű és sokszor sorozatos, többszörös integritássértés okozott. Ezeknél a legkritikább esetben a jogi szabályozás hiánya volt a probléma, azaz a baleset következményeit felelősségre vonások követték. A gond inkább a megelőzéssel és a figyelemmel volt. Az integritás lényege épp ez: az emberi tényező szerepének felismerése, a szakemberek felelősségérzetének fokozása.

4. ábra: Az olajömlések okozta károk (Mrd tonnában) és a balesetek számának alakulása 1970–2016 között

Forrás: Steven PINKER (2019): *Felvilágosodás most. Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett*. Ford. Mátyás Róbert. Pécs: Alexandra Kiadó. 10/5. ábra.

Persze a megelőzésbe strukturális átalakítások is tartoznak. Ahhoz, hogy valahol a korrupciós kockázatok csökkenjenek, érdemes átalakítani a szervezeteket. Ahhoz, hogy a tankerkatasztrófák száma csökkenjen, érdemes újabb ellenőrzési mechanizmusokat beépíteni a folyamatokba. És persze az sem árt, ha a hajók

⁹ Lásd például e kötetben *Az integritás születése: Exxon Valdez* című írásomat.

mérnöki kialakításán változtatnak, vagy például segítségül hívják a mesterséges intelligenciát, amely figyelmeztet a veszélyre. (Vigyázat, a túlszabályozás is lehet hiba, gondoljunk csak az adminisztratív kényszerek alatt nyögő munkahelyekre!)

A 4. ábra azt mutatja, hogy noha az olajszállítás folyamatosan növekszik, a balesetek száma mégis csökken. Ez véleményünk szerint nem kevéssé az integritás-szemlélet megjelenésének és terjedésének köszönhető.

Miért nem működik a környezetvédelmi hatósági rendszer? (Zs. P.)

Bemásolom ide egy aktivista csoport Facebook-bejegyzését. Néhány konkrétumot kihúzok belőle, mert a jelenség maga az érdekes.

Természetvédelmi bírságot kapott xxx város önkormányzata az xxx-tó parti viacolorozás miatt

2021-ben az xxx-tó nyugati partján viacolor utat építtetett az önkormányzat az xxx-i Városfejlesztő Kft.-vel, a megbízási díj 42 millió Ft volt. A kiépítés során az országosan védett tóparti növényzetnek egy része megsemmisült, a vízbe pedig építési törmelék is került, ezért a Pest Megyei Kormányhivatal természetvédelmi bírságot szabott ki (itt jegyzendő meg, hogy tavaly az útiügyi hatóság is eljárást indított, mert építési engedély sem volt a munkálatokra).

Ez a természetrombolás káros hatással van a vízminőségre és a tó élővilágára egyaránt. A parti növényzetnek ugyanis kulcsszerepe van a szárazföld felől érkező szennyezések megszüntetésében, a vízbe lógó gyökereket pedig a halak ivóhelyként is használják.

A széles fatörzset mutató fotón az xxx-tó legidősebb fája, egy fehérhűz látható. Törzskerülete 430 cm, becsült életkora 125 év, értéke meghaladja a 1,5 millió forintot. A fát az elmúlt évtizedben taplógomba támadta meg, és ágainak egy része elszáradt, mivel az önkormányzat a korábbi szakszertűtlen kezelése során a levágott ágak sebeit nem kezelte le a fakárosító szervezetek elleni védelem érdekében. Ez a fa – károsodása ellenére – még ma is évente közel kétszáz kg klímaváltozást okozó szén-dioxidot köt meg és oxigént termel, és több mint fél tonna port köt meg leveleivel.

Ugyanakkor a fa környezetének leburkolása miatt már nem sok lehet hátra a fehérhűz életéből. 2021 folyamán már többször kértük a polgármester úrtól és az önkormányzati képviselőktől az xxx-tó körüli

idős fák védetté nyilvánítását, de azóta sem kaptunk érdemi választ senkitől...

Ennyi a Facebook-bejegyzés.¹⁰ És akkor most nézzük a történetek integritásoldalát! Miért is nem vezet eredményre általában az ilyen hatósági eljárás?

1. A büntetésnek nincs visszatartó ereje, mert a képviselő-testületnek nincs semmilyen szégyenérzete, sőt, sokszor elkezdi a feljelentőt üldözni, aki pénzt vett ki ezáltal az önkormányzat kasszájából.
2. Az „elkövetők” relativizálják a kérdést. A viacolor sokaknak tetszik, a fa helyett lehet három másikat ültetni, mondják.
3. A hatóság úgy érzi, mindent megtett, nincs több dolga. Néha a határozat tartalmazza az eredeti helyreállítási kérelmet, de sokszor a hivatkozás az, hogy a pusztítás már megtörtént, a megépített műtárgyat lebontani nagyobb kárt okozna. Amúgy az önkormányzat erre játszik, néha már eleve bekalkulálják a büntetést is.
4. Az állam úgy véli, a konstrukció jó, mert a demokráciában a kárt elkövető helyi vezetést majd leváltják. Valójában sokszor nincs ilyen következmény sem.

Integritás szempontjából tehát probléma, hogy a hatóság nem éri el a célját, nem a cél elérése mozgatja, csak a jogszabályi kereteknek akar eleget tenni.

Az oktatófilm és a valóság (Zs. P.)

Integritástréningjeink aranyat érő didaktikus darabja egy rövid oktatófilm, amelynek a címe: *Te csak végezd a dolgod!* Színészek játsszák el egy képzeletbeli afrikai ország korrupciógyanús jelenetét, egy új demokrácia hajnalán. Az 1990-es években sok ország vált demokratikussá, a korábbi diktatúrák átalakultak, de még magukkal cipelték a régi, szőnyeg alá seprtek bűneiket, például a környezetszennyezést.

A filmben van letelefonáló miniszter, aki sürgeti a független környezetvédelmi hatóság engedélyének kiadását (noha már ez integritássértő, mert egy politikus,

¹⁰ 2022. március 16-án frissült a bejegyzés, a megszerzett hatósági határozat 500 ezer forint bírságot szabott ki (az emelt mértéket indokolta, hogy már 2021-ben is kapott büntetést az önkormányzat, amikor a madarak fészkelési idején fákat és bokrokat vágatott ki) – *a Szerk.*

még ha kormánytag is, ne presszionáljon egy szakhatóságot). Van főnök, aki meg akar felelni a politikai elvárásnak. Van független szakértő. Sőt, a filmben egyszer a főnök ki is osztja a politikust, hogy nem megy gyorsabban a vizsgálat attól, ha állandóan telefonálgat. Ezekből a jelenetekből lehet érzékelni, hogy autonóm szervek vannak ugyan, ahogy egy demokráciában kell, de működnek a nyomásgyakorlások is, ahogy mindenütt a világban.

A filmben szereplő hivatalban az iratok digitalizációja folyamatban van, de a munkakörülmények csapnivalók. Tiszta kilencvenes évek Magyarország! Bár tulajdonképpen minden rendszerváltás utáni társadalom hasonló nehézségeken ment keresztül. A kérdés az, hogy az integritásnak megfelelően elkezdenek-e fejlődni a közállapotok, vagy épp ellenkezőleg, ezek a hivatali autonómiák felszámolódnak, a szakmaiság megszűnik. Lehet, hogy ma már más filmet kellene készíteni, viszont az akkori időkre érvényes az üzenet. A kilencvenes években megnőtt az egyéni kiállás súlya, mert visszahatott a rendszerre, hiszen a rendszer maga még elég képlékeny volt.

És akkor ugorjunk a magyar valóságba, 2022-be! Az említett film kapcsán, amelyet hallgatóimmal elemeztünk, dobta be valaki, hogy ismerjük-e az Ekés utcai mérgező lakóházakat, mert ott pontosan ugyanerről van szó. Feltételezhető, hogy a közigazgatás emberei valamikor a helytelen utat választották, mert azt mondták, a terület beépíthető. És be is építették, lakóházakkal. Jóllehet, ha tisztességesen végezték volna a munkájukat, nem adnak ki ilyen engedélyt. A film, amelyet ajánlunk, maga a drámai valóság. Azt mutatja be, hogy mi történik akkor, ha a közigazgatás kilencvenes évekbeli rossz működését konzerváljuk. Egyik probléma rakódik a másikra, bonyolódik a helyzet, jogilag mindenki a kezét mossa, de az egykor ott élő emberek élete menthetetlennek tűnően tönkremegy.¹¹

Rendszer és igény (Zs. P.)

Tegnap¹² hír, hogy Olaszországban egy egyetem aulája és előadóterme beomlott. A diáklány, akivel az interjút készítették, azt meséli, hogy szerencsések, mert

¹¹ Az összefoglaló megtekinthető itt: ATV Magyarország (2020): Még mindig mérgez a soroksári horror ház! (Heti Napló Sváby Andrással) *YouTube*, 2020. január 20. Online: www.youtube.com/watch?v=NzgLyaviBkU.

¹² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. október 20.

egy órával korábban még órájuk volt. Senki sem sérült meg. Az ilyen képeket felületesen nézve nem kapjuk fel a fejünket, hiszen állandóan látunk háborús romokat, sártenger elöntötte szerencsétlen területeket. Ám ez más. Olaszországban nincs háború – bár Szicíliát ősszel sajnos szintén elérte a felmelegedés következtében a szélsőséges időjárás, és komoly árvizek sújtották.

Olaszországban az épület összeomlása mögött szakmai problémák vannak. E felületen beszámoltunk már egyszer egy olasz viadukt leomlásáról, akkor is kifejtettem, hogy az integritás értelme épp a balesetek megelőzése. Nemcsak építeni, de fenntartani, gondozni is kell a környezetünket, ehhez pedig figyelem és fegyelmezettség kell.

Most nyáron voltam Szicíliában, végignézve több várost, sehol nem láttam napelemeket. Pedig ha valahol süt a nap, akkor ott igazán. A fejlesztések elmaradása az energiaszektorban mára egyre nagyobb bűnnek számít. Már 2022 nyarán kilátásban volt az energiaválság, különböző szabályokat, korlátozásokat léptettek életbe, mégis minden légkondicionált bolt ajtaját tárva-nyitva hagyták. Hűtötték az utcát, senkit nem érdekelték a szabályok. A politikai helyzet ezúttal is hagy némi kívánnivalót maga után. Meloni¹³ két szövetségese Berlusconi¹⁴ és Salvini.¹⁵ Berlusconi az a harcostársa, akivel együtt hozta létre a pártját, ma börtönben ül, mert a maffia tagja volt, Salvinit pedig az orosz támogatás tette naggyá, ma is elkötelezett irántuk, amivel esetleg zsarolható. Csupa etikai probléma, következmény nélküliség, a társadalmi elvárások hiánya.

Amit itt szeretnék modellként hangsúlyozni, az az, hogy a társadalom és a rendszer együttes fejlődése volna a kívánatos. Ezt leginkább a szelektív hulladékgyűjtés példáján lehet bemutatni. Olaszország abba a kategóriába tartozik, ahol a rendszert kialakították, de az emberek fütyülnek rá. Sok-sok pénzt küldött az EU azért, hogy a szelektív hulladékgyűjtés megvalósuljon. A politikai szándék is megvolt erre, különösen azután, hogy a maffia kezében lévő szemétszállítással – pontosabban annak szabotálásával – Nápolyt valóságos pokollá tudták tenni. (Idegenvezető középiskolai tanárunk amikor Palermóban

¹³ A 2022 óta miniszterelnök Giorgia Meloni az ország első női kormányfője. Az Olaszország Fiverei nevű párt vezetője és az Európai Konzervatívok és Reformerek Pártja európai politikai párt elnöke.

¹⁴ Az egykori üzletember, majd konzervatív miniszterelnök, Silvio Berlusconi időközben elhunyt (1936–2023).

¹⁵ Matteo Salvini 2022-től miniszterelnök-helyettes és belügyminiszter. Olasz és EP-képviselő is volt. 1990 óta az Északi Liga tagja, 2013 óta elnöke.

az operaházról beszélt, említette, hogy a maffia idejében megszűntek az előadások, s az épület is leromlott, de most újra működik.)

Ha el is fogadjuk, hogy az intézményrendszer fokozatosan és demokratikusan tökéletesedett az utóbbi években, és így Olaszországa az EU egyik legfontosabb gazdasága, továbbra sem érthető, hogy Szicília mitől olyan koszos, mintha Afrika valamelyik városában járnánk.

Magyarországon az utóbbi idők központosítása és visszaállamosítása következtében, valamint az alulfinanszírozottsági problémák miatt a közművek és szolgáltatások leromlása tapasztalható. (Például egyre több helyen folyik rozsdás víz a csapból, előfordul, hogy a szelektív hulladékszállítás késlekedik, kimarad.) Viszont az emberek igényessége már számottevő. Legalábbis van már ebben egyfajta kultúra. Igen sok honfitársunknak büntudata volna, ha az elektromos hulladékot összekeverné a műanyaggal vagy a kommunálissal. Nem szoktuk hűteni nyáron az utcákat, sem pedig fűteni télen, ritkábban omolnak össze nálunk aulák és hidak. Mindez nagyobb odafigyelést és lelkiismeretességet takar, ugyanakkor a rendszereink zötyögnek. A katasztrófavédelem, a természetvédelem, az állam által ellátandó feladatok finanszírozása (oktatás, egészségügy, rendfenntartás) gyakran méltánytalan állapotban van, és ennek következtében nem is megfelelő szolgáltatással funkcionál.

Vannak aztán olyan országok, ahol a rendszer is, az emberek hozzáállása is cizellált. És ezek Nyugaton keresendők. Németország szelektív hulladékgyűjtése (vagy Japáné és egyes spanyol településeké) olyan sokrétű, hogy „bennszülöttnék” kell ahhoz lenni, hogy az ember kiigazodjon benne. Ahogy haladunk kelet felé, az újrahaznosítási teljesítmény is romlik. (Romániában például a magyarországi előrehaladásnak a felénél tartanak, de hogy ott van-e rá olyan igény, mint nálunk, arról nincs információ.)

És végezetül van az a variáció, ahol se az igény, se a lehetőség nem adott. Ilyenek a háborús övezetek. Kisebb gondjuk is nagyobb annál, semhogy ilyesmire oda tudjanak figyelni. Az orosz–ukrán háború környeztkárosító következményeit már felbecsülték. A jóvátétel mértéke horribilis lesz, persze hogy lesz-e egyáltalán, az attól is függ, ki nyeri meg a háborút.

Vákát

18. Háború

A katasztrófák és balesetek – bár az esetek többségében, mint láttuk, súlyos, többszörös vagy sorozatos integritásdeficitok következtében történnek meg – mégis csak a véletlenek műve. Vagyis senkinek nem áll kifejezetten szándékában előidézni a bajt. Nem így van azonban a háborúkkal. Azokat valakik kifejezetten akarják, és tevőlegesen robbantják is ki. Bár alapvetően minden háború területiintegritás-sértésekkel indul, de súlyos autonómiavesztéssel, szabadságkorlátozással, a humán értékrend aláásával, függőségek és kiszolgáltatottságok kiépítésével, vagyis komoly integritásdeficitokkal jár. Mivel a 2022. február 24-én kezdődő orosz–ukrán háború egész évben tartott – sőt, a kézirat lezárásakor is folyt –, nyilvánvaló, hogy a mi érdeklődésünket is jelentős részben lekötötte. Etikailag elképzelhetetlennek tartottuk, hogy ne gondolkodjunk el „hangosan” is a háború okozta integritásválságról.

A korrupció szerepe Oroszországban (Zs. P.)

Vigyázó szemünket nemcsak a háború, hanem a korrupció témájában is Moszkvára kell vetnünk Párizs helyett. Kész tényként szokták mondani, hogy Oroszország a korrupció melegágya. A háborús hírekben is található információ arról, hogy csak papíron volt kellő számú felszerelés, ruha, cipő, fegyver, lőszer, de valójában az azokra a költségvetésből kiutalt pénz jó részét ellopták, vagy épp magukat a tárgyakat lovasították meg, így aztán a sorozáshoz az állam nem tudott öltözetet adni.

A Nyugatnak nehéz megértenie Oroszországot. Azt még tudtuk követni, hogy az 1990-es években Jelcin idejében vadkapitalizmus alakult ki. A tűzhöz közel lévők kezébe kerültek az állami vagyonok (nálunk is), aztán a törvények helyett az önbíráskodás felé mozdult el minden (nálunk is voltak maffiaharcok, de az csak az alvilág küzdelme volt). Ám arról, hogy a vadkeleten hogyan csinált rendet Putyin, még nem látott a világ hollywoodi filmeket. Van ugyan egy elméleti próbálkozásom, amely szerint a *state capture* állapotból (ebben az oligarchák diktáltak) átkerültek a *society capture* állapotba. Utóbbi jellemzői a joggal való visszaélés, a központosítás, a saját oligarchák kinevelése, a civil mozgalmakkal szembeni korlátok kitalálása (például a 2015-ös Danyin-törvény, amelynek lényege, hogy ha 180 napon belül háromszor megsérti valaki az egyre szigorított

tüntetési szabályokat, akkor 5 évre lecsukhatják. Vagy hogy aki a „különleges katonai műveleteket” háborúnak meri nevezni, az is börtönbe kerülhet). Rendben. Mondjuk, van sejtésünk az új konstrukcióról. De még mindig nem válaszoltunk arra a kérdésre, hogy miképp működik a volt Szovjetunió területén a korrupció. Rendszerszintűen – mondják. De mégis hogyan, hiszen a világon mindenütt van korrupció. Ez miben más? Abban, hogy nem egyszerűen több a korrupció, mint Nyugaton, hanem más is.

Elolvastam a három nyugati szerző tollából származó, Navalnijról szóló könyvet.¹ A szerzők egyáltalán nem bánnak kesztyűs kézzel a Putyin ellenlábásával vált politikussal. Könyvük első része Alekszej Navalnij pályafutásának első szakaszáról szól, amikor még civil korrupcióellenes harcos volt. Ami ezen a pályán elindította, az nem más, mint hogy fiatal üzletemberként és kisebbségi részvényesként felbosszantotta, hogy nem gazdagszik olyan gyorsan, mint szeretné, szemben a privatizációban az állami vagyonhoz közel állókkal, akikből hamar oligarchák lettek. Ő nem is vágyott ilyen státuszra, de arra igen, hogy a részvények osztalékához hozzájusson. Nem volt ezeknek a vállalatoknak osztalékuk. Hogy miért? Azért, mert a nyereséget elsikkasztották, egyszerűen nem volt papíron nyereségük. Az ilyen vállalati gyűléseken a könyv szerint a jogot végzett Navalnij már igen fiatalon harcos és kellemetlen kérdéseket tett fel.

A korrupt orosz társadalom elitje pedig Putyin időszakában már az elnök által gazdaggá tett emberekből állt, így egy korrupcióellenes harcosnak szükségképp szembe kellett találnia magát a politikai elittel. A putyini korrupció tanulmányozása sokat segíthet a putyini rendszerekhez hasonlók megértésében. Magyarország a társadalom alsó szintjein kikényszeríti a korrupciómentességet (lásd például a pénztárgépek bekötését a NAV-hoz, vagy a hálapénz megfogását az egészségügyben), ám lehetséges, hogy tőlünk keletre ez nem ilyen szigorú. Inkább elnézi a rendszer az összes szinten lévő korrupciót, pontosabban, ha el nem is nézi, de tud róla, figyelemmel kíséri, ha kell, titkosszolgálati eszközökkel adatokat gyűjt, hogy az így nyert információkat zsarolásként felhasználhassa. A zsarolás lényege, hogy a bíróságok elítélik azokat a korrupt embereket, akikkel szemben megfelelő bizonyítékok kerülnek napvilágra. Azaz vannak törvények, amelyek mentén a korrupcióellenes harcos is elindulhat, és akár sikereket is elérhet, de ugyanezt teszi a Putyinhoz hű közigazgatás és titkosszolgálat is, ha valaki nemkívánatos személlyé válik. Ráadásul a Kremlhez lojális hatóságok

¹ Jan Matti DOLLBAUM – Morvan LALLOUET – Ben NOBLE (2021): *Navalnij – Putyin végzete, Oroszország jövője?* Ford. Vadász Márton. Pécs: Alexandra Kiadó.

segítségével tovább is lehet menni. (Valamilyen okot mindig találtak a hatóságok, hogy Navalnij ne indulhasson semmilyen választáson.)

Amikor a *status quo*, Putyin és pártja politikai pozíciója a választásokon veszélybe kerül, jönnek az erőszakosabb megoldások. Maffiamódszerű megtorlások, leszámolások, amelyekről maga Putyin is retteg, hogy vele is hasonló történik. A vadkapitalizmus és a szovjet KGB módszerei egymásra találnak, lásd például Navalnij megmérgezési kísérleténél Putyin szavait: „ha mi csináltuk volna, meghalt volna.” (Utóbb bizonyítékok kerültek napvilágra, hogy a KGB utódszervezete, az FSZB követte el.)

A demokrácia minimális formája működik: vannak választások. Új elnevezése ennek a választási autokrácia. Szükséges, bár nem elégséges meghatározása azon alapszik, hogy ellenzéki pártok sosem nyernek. Eltekintve a háborús területektől, amelyek választásait nem ismeri el a nemzetközi közvélemény, e választások még szabadnak is mondhatók. Van tehát bíróság (talán annyira nem is koncepciózus, mint a kommunista rendszerekben voltak), és van választás, valamint vannak törvények, még ha e törvények valójában demokratikus akadályok is. Például olyan jellegűek, hogy a civil szervezeteknek, amennyiben külföldről is szereznek pénzt, saját magukat ügynökként kell megbélyegezniük, amivel arra utalnak a nyilvánosság előtt, hogy külföldi érdekeket szolgálnak.

A médiagyárakról és a *fake news*ről itt most nem kell beszélnünk, mert nem feladatunk a választási autokrácia teljes szerkezetének leírása. Azt azonban érdemes kiemelni, hogy jól befolyásolja Navalnijjal szemben is a közvéleményt. A Levada Center felmérése szerint² a „nem is volt mérgezés”, illetve a „nyugati titkosszolgálatok tették” válaszok 2021-ben együttesen elérték a 49%-ot. A Kreml technikája nemcsak a cáfolat, hanem az elbizonytalanító alternatívák terjesztése is.

Egy kulturális hagyományait tekintve korrupcióra épülő társadalom a demokrácia területére érve sajátos struktúrárt tud létrehozni. Sajnos ezeknek a struktúráknak további jellegzetessége, hogy alrendszeireiből hiányzik, vagy nagyon rossz állapotban van az integritás. A közhivatalnokok korrumpáltak, a politikusok pénzeiket nyugati bankokban tartják. Szolgálják a rendszer érdekeit. Ha valahol egy ellenjelölt (például Jekatyerinburgban Leonyid Volkov) megerősödik, nem hagyják, hogy induljon a választásokon. Esetében a választási bizottság emberei azt állították, hogy hibásak a támogató aláírások, Volkov ezért nem kerülhetett fel a szavazólapra.

² DOLLBAUM–LALLOUET–NOBLE (2021): i. m.

A Navalnijról szóló könyv szerzői nem tudják pontosan megfogalmazni a társadalom szerkezetét, működésmódját, de olyan jól dolgozzák fel Navalnij küzdelmeit és eddigi történetét, annyira pontos képet alkotnak az intézmények cselekedeteiről, a háttérben zajló történelem alakulásáról, a rendszer és az ellenzék egymásra reflektáló dinamikájáról (Navalnij folyamatosan változtatja a harcmódorát, attól függően, hol talál jogi lehetőséget vagy hogy miképp alakul a közvélemény), hogy a fenti kép magától kibontakozik. Ezt a „medúza” harcmódort folytatja a börtönből is (éhségsztrájk, orvoskövetelés, üzenetek küldése).

Ha a kézirat lezárása utáni állapotok érdekelnek minket, sajnos azt látjuk, hogy Putyin bíróságai betiltatták Navalnijnak a mindig jogszabályokon belül táncolni igyekvő irodahálózatát is mint szélsőséges szervezetet. Ezután megkezdődött a háború, majd erre reakcióként, a kötelező sorozásokra válaszlépésként újraéledt a hálózata: az új csatlakozóknak a YouTube-on keresztül a szervezet második vonalban lévő vezetői névtelenséget ígérnek.

Összefoglalva és két lépést hátralepve, mégis azt állítjuk, hogy van fejlődés a világban. Igaz, hogy vargabetűs, de történelmi léptékkal mérve mind a létező szocializmushoz, és pláne a feudalizmushoz képest fejlettebb a rendszer. Például: bár Putyin „dácsája” valószínűleg nem kevésbé fényűző, mint a cárok palotái (lásd Navalnij videóját³), azt mégis rejtegetik. Egy Navalnij kell ahhoz, hogy kiderüljön, hogy ez is közpénzből épült, tehát a mai fogalmaink szerint korrupció. Immár Oroszországban is az, ez az oka a rejtegetésnek, miközben számos nyilvános adatbázisból össze lehet rakni, kik építették, kik termelik a bort a birtokán, sőt, még azt is, milyen bútorok vannak a palotában.

A területiintegritás-sértés következményei (Zs. P.)

Putyin Ukrajna elleni támadása azért is megdöbbentő, mert a több évszázados statisztikák szerint a világban folyamatosan csökkennek a háborúk. Ennek egyik oka az, hogy a civilizálódás során a konfliktuskezelésünk javul, a másik pedig, hogy az igazság elvált az erőszaktól. Amikor még párbajokkal oldottunk meg vitás kérdéseket, az igazság az erőszak függvénye volt. Ma senki nem állítja – hacsak nem komplett örült –, hogy annak van igaza, aki erősebb.

³ Snapography (2021): Putin's Palace. *YouTube*, 2021. február 23. Online: www.youtube.com/watch?v=mMxqTae75Fs.

S van még egy látványos átalakulás: az emberi élet egyre értékesebb. Ahogy szakadunk el a mágikus-mitikus életfelfogástól, a végén marad az élet, amely önmagában érték. Hogy Putyin is értékesnek tartja az életet, mi sem bizonyítja jobban, mint maga a kép, ahol 20 méterre foglal helyet a kormánytagoktól, nehogy elkapja tőlük a Covid-19-et. Igaz, itt a távolság oka az, hogy a saját életét tartja fontosnak. A huszonéves orosz katona és pláne az ukrán élet nem annyira értékes a számára.

A területszerzési vágy mint háborús cél és az ezzel járó halálesetek ma már emberiség elleni bűncselekménynek számítanak. A katonai erőszaknak és bármilyen háborúnak ma egyedül a nemzetközi jogszabályok megsértése adhat legitimációt. A területszerzés nem tartozik ezek közé. Putyin sem véletlenül először úgy kommunikálta az ukrán határ menti felvonulást, mint hadgyakorlatot, amelynek semmi köze a támadáshoz, aztán úgy, mint kardcsörgetés, hogy a Nyugat komolyan vegye és tárgyalófélnek tekintse, aztán hogy a NATO tiszteletben tartsa legalább azon kérését, hogy Ukrajna nem léphet be a NATO-ba, aztán hogy az Ukrajnában lévő orosz szakadárokat segíti „békefenntartóként”. Bár ezek közül nem is Putyin mondta mindegyiket, csak a világ találgatta, mik lehetnek a szándékai.

Az „elvakítás” meglehetősen sikeres volt, ha csak azt vesszük, hogy 2022. február 23-án este még mindenki úgy tért nyugovóra Ukrajnában, hogy az alapvető élelmiszerekből sem vett többet a békeidőben szokásosnál. 24-én hajnalban viszont nemcsak keletről, hanem Ukrajna északi és nyugati területei ellen is megindult a támadás, pár óra alatt megsemmisítették az ukrán flottát, és ukrán repülőgép sem maradt. Ha igaz az, hogy Putyin végig megvezette, akiket lehetett, így nemcsak az ukrán civileket, hanem a pár nappal korábban nála járó Orbán Viktor miniszterelnököt is, akkor nem nehéz kitalálni, hogy valódi szándéka Ukrajna teljes elfoglalása. (Bár még ma is hihetjük azt, hogy csak bábkormányt akar, s nem teljes annektálást.)

Egyre valószínűbb azonban, hogy Putyin mindig is vissza akarta szerezni Ukrajnát valamiféle szovjet nosztalgia miatt, ami KGB-s múltja és szocializációja nyomán egyáltalán nem kellett volna hogy megleljen bárkit is. A meglepetés oka, hogy a mi nézőpontunkból nem tűnik racionálisnak Ukrajna elfoglalása. Nem hisszük, hogy valóban fél a NATO-tól, vagy hogy nácinak tartja az ukrán politikai vezetést. Pedig nincs kizárva, hogy elhiszi a médiának a maga által mondott és aztán felerősítetten visszahallott *fake newst*.

Ha jó néhány lépést hátralepünk, egészen a felvilágosodás alapeszményeiig, akkor láthatjuk, hogy az az a pont, amikor az emberiség rátért a racionalitás

mezejére. Amikor a természet leigázása az emberi nagyság és a jövő uralásának hitét teremtette meg. Hogy az ember végül is alapvetően jó (Rousseau) vagy rossz (Hobbes), az végül is másodrendű kérdés volt, a lényeg, hogy a jövőjét naggyá teszi majd a racionalitás. Azért nem számítottunk Putyin támadására, mert azt hittük, racionalitás csak egy van, a miénk.

A felvilágosodás recseg-ropog, azaz civilizációs válságban vagyunk. Egyrészt a természet mégis túljár az eszünkön, és nekünk kell alkalmazkodni hozzá, másképp elpusztulunk. Másrészt a liberális demokráciák nem hozták el a történelem végét. Az élet tisztelete mint alapvető érték, amely mára többet jelent, mint az eszmék, nemzet és bármi más, a pszichopata karakterek számára nem magától értetődő. (Azt persze nem tudjuk, hogy Putyin pszichopata-e, netán Asperger-szindrómás, mint 2015-ben találgatták róla, az azonban biztos, hogy szorongások mozgatják.) A felvilágosodás hitei sorban illúzióknak bizonyulnak: a tudomány önmagában nem old meg semmit, bár nélküle sem oldhatjuk meg a bajainkat. Nem győztük le a járványokat, nem vagyunk túl a háborúkon, a kapitalizmus pedig tönkreteszi a természetet és a társadalmi viszonyainkat.

Csak egy fejlemény hoz megoldást minden problémánkra: ha egységesül a világ. Nem térek itt ki arra, hogy ez miért megoldás a járványok kezelésétől a környezetvédelemig a legnagyobb bajainkra. Arra sem, hogy egy ilyen globalizáció majd feltehetően újabb konfliktusokat vet fel. Maradjunk most csak az orosz agressziónál. Ha mindenki összefog egy őrzőgő agresszorral szemben, akkor viszonylag könnyen leszerelhető, még csak fegyver sem kell hozzá. Játsszunk el azzal a gondolattal, hogy mi történne, ha valóban lekapcsolnánk Oroszországot a nemzetközi gazdaságról! Például senki sem venne tőle gázt. A gondolat kísérletet itt le is állítjuk, de lássuk be, Oroszország egyáltalán nem erős. Az USA egyetlen tagállamának nagyobb a gazdasági teljesítménye, mint egész Oroszországnak.

Az együttes cselekvés akkor valósul meg, ha az egész világ továbblép az élet védelme terén, és tényleg csak Oroszország marad le. Nyilván nincs még így, mert az arab terroristák is hősként vágynak a halálra, és lehet, hogy nekünk, magyaroknak is fontosabb a rezsicsökkentés, mint egy agresszor megfékezése.

Nem fagyna meg senki, ha leválna az orosz energiaszektorról. A következő lépés az lenne, hogy Európa például Amerikából vásárolna cseppfolyós palagázt. Mivel ennek elég nagy lenne az ára, ez hamar rávenné Európát, hogy megszabaduljon a fosszilis tüzelőanyagoktól, ami miatt gyorsabban csökkenne a CO₂-kibocsátás.

Ha a szankciók valóban többfélék és egységesek volnának, az hasonlatos volna ahhoz, mint amikor a törzsi társadalmakban valakit elküldtek gondolkodni. És állítólag egy világfaluiban élünk. Ha a helytelenül viselkedő a törzsi társadalomban nem nyugodott le, nem tette jóvá a hibáit (resztoratív mediáció), nem változott meg, akkor kitaszítva maradt, és magára utalva el is pusztult.

Ha megpróbáljuk összegyűjteni, milyen pozitív hatásai lehetnek ennek a szörnyű orosz támadásnak, a következőket találjuk: tudatosodik és még inkább felértékelődik az emberi élet. Az energiaszektorban még inkább leválunk a fosszilis üzemanyagokról, felgyorsul az a folyamat, amely a CO₂-kibocsátás növekedését megállítja. Globalizálódik a világ, hogy megfékezze a ma már abnormálisnak tartható erőszakos konfliktuskezelőket.

Új típusú háború – a bizalom mindenek felett? (K. P.)

Az elmúlt napokban⁴ tovább eszkalálódott a háborús helyzet Ukrajnában. A sokak által várt gyors ukrán katonai összeomlás nem következett be, inkább az tapasztalható, hogy az orosz támadók kezdeti lendülete megtört, ellenben az ukrán védők helyzete kezd megszilárdulni. A nagyvárosokat továbbra is az ukrán csapatok ellenőrzik, míg az oroszok – a sík terep ellenére – nem foglaltak el hatalmas területeket az országból.

E csatornának nem feladata és szerepe a katonai konfliktus elemzése, erre Magyarországon is kiváló szakértők állnak rendelkezésre. A háborúnak ugyanakkor vannak olyan aspektusai, amelyek az integritás témájával is igen szoros kapcsolatban állnak. Azt is mondhatjuk, hogy magát a konfliktust egy fő kérdés köré lehet felépíteni, ez pedig a következő: kinek van igaza? Mindkét háborús fél komoly katonai erő és haditechnikát vonultatott fel, de nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a katonai erőszak csak az egyik eleme az igazságért folytatott küzdelemnek. A legfontosabb harc ugyanis a lelkekért folyik Ukrajnában, Oroszországban és a világ minden pontján.

Amint azt az integritás egyik népszerű definíciójából már tudjuk, a helyes dolgok cselekedete (*doing the right thing*) igen fontos minden ember életében. Különösen igaz ez háborús helyzetben, ahol a katonák komoly etikai kérdésekkel (szándékos károkozás, más ember életének kioltása, civilekkel szembeni agresszió) szembesülnek. A Cressey-háromszög modelljéből pedig azt tudjuk, hogy

⁴ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. március 6.

e szituációk kialakulásához elengedhetetlen az agressziós helyzet (hadiállapot), az egyén motivációja, valamint az abnormális cselekedetek elkövetéséhez szükséges társadalmi elfogadás és támogatás.

A háborúskodás lényege és sikere megítélésem szerint az alábbi két elemen múlik. Vajon van-e a katonákban kellő elszántság, motiváció, hogy ha kell, akkor életüket is áldozzák egy kevésbé kézzelfogható célért? Bízna-e a háborúban mint eszközben, vezetőikben, a győzelemben? Enélkül ugyanis igen kétséges a katonák közreműködése, áldozatok helyett inkább megúszni és túlélni szeretnék a konfliktust, és ahogy a jó példa ragadós, úgy a rossz példa többszörösen az. Az állami célok és értékek elfogadása, valamint az ezekkel összhangban álló cselekvés ki is kényszeríthető az emberekből. Sőt, azt is mondhatjuk, hogy a katonai struktúra igen hatékonyan tudja rákényszeríteni az emberekre saját akarátát. A haditörvényszék és a halálos ítélet kiszabása mellett ilyen lehet a másként gondolkodók megbélyegzése: gyávasággal, hazaárulással. Igen bátornak kell lennie annak, aki mindezen veszélyek és fenyegetések ellenére is kiáll saját elveiért.

Ezzel el is érkeztünk a sikeres háború másik fontos eleméhez: vajon mennyire gondolja az adott társadalom a háborút helyesnek? Ha helyes, akkor nyilvánvalóan támogatható, támogatandó, sőt, áldozatot is kell hozni érte. Ha helytelen, akkor viszont nehéz vele azonosulni, bízni a vezetőkben és a háborús sikerben. Sőt, az igazságtalan háború együtt jár a megbélyegzéssel, az elutasítással mind otthon, mind külföldön. Ezért gondolom azt, hogy a sikeres (és eredményes) háború a frontok mellett az emberek lelkében, lelkéért folyik. Mindkét hadviselő fél be szeretné bizonyítani, hogy az igazság az ő oldalán áll, amit ő képvisel, az a helyes és jó irány. Csakhogy két igazság nehezen fér meg egymás mellett, így a harcoló felek értelmezésében az ellenfél céljai és eljárásai csak helytelenek és rosszak lehetnek.

A háború sikeres megvívásához elengedhetetlen nemcsak a saját, hanem a nemzetközi közvélemény támogatásának a megnyerése is. Nagyon nem mindegy, hogy a világ országai milyen narratívában értékelik az eseményeket, és melyik fél tevékenységét fogadják el igazságosnak és helyesnek. Ennek megítéléséhez nyújtanak segítséget a nemzetközi jog általános elvei: a háború tilalma, a diplomáciai eszközök alkalmazásának elsődlegessége, az emberi jogok tiszteletben tartása, a civil lakosság kímélete. Ha valamelyik fél ezeket az elveket megszegi, nehezen tudja saját cselekedeteit igazságosnak és helyesnek tálalni. Ezek a súlyos normasértések aláássák nemzetközi tekintélyét és a belé vetett bizalmat egyaránt. Hazai és nemzetközi bizalom nélkül pedig komoly hátrányba kerül a háború megvívása során – hazai és nemzetközi téren egyaránt.

A háború recepciója (Zs. P.)

A háború kommunikációs síkon is zajlik, a felektől függetlenül a fejünkben, ahogy értelmezési kereteket adunk hozzá. Archetipikus keretekbe tesszük az információkat, és ekkor olyanná válnak az események, mint a gyerekkorunkból ismert mesék. Az alábbiakban megnézzük, hogy Putyin és Zelenszkij viszonya milyen népmesei forgatókönyvbe került.

Putyin és Zelenszkij párharcát a világ leegyszerűsíti igazra és hamisra, jóra és gonoszra, nagylelkűségre és irigységre, bátorságra és gyávaságra, fejlődésre és leépülésre. Ezek a dimenziók a mesékéihez hasonlóak. A gonosz mindig erősebb, jobban reprezentál, sunyibb, de hangosabb is, rágalmazó és pusztító. A jó mindig egyenes, nyílt, és kész az önfeláldozásra.

Ezekben a népmesei keretekben íródik Ukrajna és Oroszország kommunikációs háborúja. A kérdés már csak az, hogy valóban meseszerű véget is ér-e: azaz a jó győz, elnyeri a jutalmát, a rossz meg elpusztul? E sorok írásakor ez még nem tudható, az azonban már bizonyos, hogy Putyin a kommunikációs háborút elveszítette, és az is biztos, hogy az orosz népre ezzel rásütötte a maga bélyegét, mint ahogy az ukrán nép születését is a háború hozza létre. Nagy létszámú népek megsemmisülni nem tudnak, de presztízsüket elveszíteni, büntudatos helyzetbe kerülni igen. Láttunk már ilyet a németeknél. A születés pedig sokszor fájdalmas, és azzal, hogy látjuk az ukránokat menekülni, de még inkább harcolni, ennek is szemtanúja lehet a világ.

Putyin és hadserege pontosan az, amivel az ukránokat vádolta. Nacionalista és népirtó. Még az is háborús bűncselekményt követ el, aki hadseregében kiadja az utasítást a támadásra, és az is, aki elsüti a fegyvereket, és civil célpontokat támad. Az orosz hadsereg emberiség elleni bűncselekményt hajt végre, legalábbis ha elfogadjuk azt az állítást, hogy az ukránok emberek.

De térjünk vissza kommunikációs elemzési színterünkre, a népmesére, és vizsgáljuk meg egyenként, milyen narratívába kerül Putyin háborúja és maga Putyin is! Egy aranyozott trónt látunk, amelyben a király magányosan üldögél. Félnék és megalázkodottan figyelik őt az alattvalói, és nincsen vele egyenrangú személy senki. Mindenki alattvaló, mindenki követi az udvarban a parancsait. Ez tehát egy klasszikus mesebeli indítás. Valamit akar ez a király, és nem nehéz kitalálni, hogy mit: még nagyobb hatalmat, még nagyobb királyságot, még több hódolatot és gazdagságot. De van itt a képen egy lázadó figura is, egy Zelenszkij nevezetű.

Zelenszkij amolyan legkisebb fiú, aki elindul szerencsét próbálni. Az elején lázadását bohócsipkába csomagolja. A bohócot senki nem veszi komolyan,

de a mesében ő a furfangosság, a rátermettség szimbóluma. A legkisebb fiú a királyság melletti területig jut, és itt megcsinálja a szerencséjét azzal, hogy szabadságot és igazságosságot ígér. Megválasztják vezetőnek, de ő nem királyságot akar, ő egy demokráciát szeretne. Zelenszkijt megválasztják az ukránok is, az ukrainai oroszok is, bíznak benne az ezen a területen kisebbségben élő számos kis nép tagjai is. De ebben a történetben neki nemcsak az utánanyúlani akaró gonosz szomszédos királlyal kell megküzdenie, hanem a sajátjai kicsinyességével is, ezért az ország népeinek nem tudja azt adni, amit szeretne. Már épp elindulna a belső megvasadtság útján, amikor jön a váratlan, de az ő fejlődése számára valahol szerencsés fordulat, a gonosz király támadása. Ezek először rágalmak: nácinak nevezi, ami abszurditás, mert Zelenszkij zsidó származású, de törekvése is az, hogy a nyugati világ kisebbségekkel jóindulatú kultúrájához csatlakozzék.

Eközben Putyin királysága is megy a maga útján. Népétől igyekszik megvonni az önrendelkezés, a szabad véleménynyilvánítás jogát, teszi ezt erőszakkal és jogi csűrös-csavarással. Akik vitatkoznak vele, azok furcsamód meghalnak, jobb esetben börtönbe veti őket. Míg a legkisebb fiú egy szabad országot szeretne teremteni, és egy szabad világhoz szeretne csatlakozni, addig Putyin bezárkózik, a szabad világot pedig igyekszik zsarolni azokkal a nyersanyagaival, amelyek gazdagságát adják.

Féltékenysége a legkisebb fiúval szemben rágalmozásokban nyilvánul meg. Putyin kommunikációs háborúval indít. Azt állítja, hogy Zelenszkij nem tartja tiszteletben az ő szükségleteit, kéréseit – mondjuk, ez igaz –, mert nem engedelmeskedik a parancsainak. Zelenszkij azt állítja magáról, hogy autonóm, és joga van a saját útját járni. Minden személyiségfejlődés ezzel indul, de egy nép, az ukrán nép fejlődése is. Putyin szerint viszont mellette senkinek nincs joga felnőni. Zelenszkijnek is az ő alattvalójának kell lennie. Ezek után Putyin azt állítja, Zelenszkij fenyegeti őt, meg akarja támadni, ami már nem pusztán féltékenység, ez már hazugság. A gonosznak is van narratívája, csak ezt propagandának nevezzük.

A mesékben nagyon gyakran előforduló forgatókönyvet láthatunk a propagandisztikus vonulatban. A farkas és a bárányban például a farkas azt állítja, hogy a bárány akarja őt sértegetni, provokálni, sőt, bántani. (Vagy ha nem ő, hát a felmenői.) A farkas keresi az ürügyet, hogy megtámadhassa a bárányt. Valójában Zelenszkij egyáltalán nem akarja megtámadni Oroszországot. Miközben a valóság bonyolultabb, mint a mese, mert Putyinnak van oka felháborodni a NATO bővítési szándékán. Ha és amennyiben Putyin elveszíti ezt az kommunikációs

háborút – márpedig úgy gondoljuk, hogy ez történik –, a világot egyáltalán nem fogják érdekelni Putyin konstrukciói.

A gonoszság, az alattomoság, a hazudozás is felsejlik a történet értelmezési lehetőségei közt. Míg Zelenszkij humorista múltja a rátermett furfangos fiú keretét kapja, addig Putyin elvakítja a világ közvéleményét azzal, hogy hadgyakorlatnak nevezi a felvonulást, hogy békefenntartásnak nevezi a bevonulást, hogy azt hiteti el, hogy csak egy vitatott területre tart igényt, miközben a valóságban éveken keresztül felhalmoz, készülődik, és totális háborút tervez. Putyin viselkedése nem stratégiai zsenialitásként, hanem hazugságként és ármánykodásként értelmeződik. Nem árulja el pontosan a szándékait, nem tudni, mit akar. Pontosabban a mese kereteiből kiindulva mégiscsak tudjuk: a gonosz mindent akar. Zelenszkij ezzel szemben egyenes. És nem szívbajos kiállni a Nyugat felé, és közölni, mit vár el tőlük az ő önfeláldozó népének, milyen segítséget akar. Nem ügyeskedik, nem mond mást, mint amit gondol.

A gyávaság és bátorság dichotómiája is hasonlóképp írja a kommunikációs történetet. Putyin nemcsak agresszor, de gyáva is. Ott szorong a palotájában, tulajdonképpen mindenkitől fél. Fél a látható ellenségektől, fél a saját tanácsadóitól, fél a gazdag hercegektől (oligarchák), fél az utcán tüntető saját népe városi értelmiségeitől, tehát röviden: a néptől. De ami a legnevetesegebb, fél még a betegségtől is. A mesékben az elkényeztetett urakat körbeveszik a híres doktorok. A kövér királyok jajveszékelnék, az udvaroncok sűrögnek-forognak, a doktorok a legkülönbözőbb szereket hozzák. Pszichológiai értelemben Putyin csak arra vágyik, amire minden ember, mivel minden embernek van halálfélelme és vágya a biztonságra. Ám ez a biztonságra törekvés már patológiás, Putyin halálfélelme folyamatos, voltaképp az öregedéssel nem tud mit kezdeni, valójában szerencsétlen, magának egy alternatív valóságot épített ki. De a pszichologizálás helyett térjünk vissza az eseményeket figyelő világ recepciójára!

Putyin szorongásaival és gyáva viselkedésével szemben a legkisebb fiú ott áll a küzdelem élén, nemhogy féltve, de folyamatosan kockáztatva az életét. Háborús hőssé válik, míg Putyin még azt is megtiltja a birodalmában, hogy a támadását háborúnak lehessen nevezni. Lássuk be, ez tényleg abszurd, a valóság tényleg a mesék birodalmába került, és Putyin tette oda. Putyin a gonosz, Zelenszkij a jó megtestesítője.

A mesék mindig arról szólnak, hogy ha te tisztán, jól és bátran tudsz gondolkodni, ha a helyzet úgy hozza, képes leszel majd a cselekvésre is. Ellenben akinek gondolatai és vágyai zavarosak, az majd rossz cselekvéseket választ. Aki jól cselekszik, az sikeres lesz, aki rosszul, az pedig elbukik. A mesetörténetekben

mindig ott van az, hogy az életünkben próbatételek jönnek, de ezeket, bármily nehéznek tűnnek, megoldjuk. Azért van ott az ellenpont, hogy azt is lássuk, a gonoszság nem képes a fejlődésre, a gonoszra leépülés és halál vár. (Nem minden történetben éri utol a halál a gonoszt. Van, amikor a mesehős megkegyelmez neki, mert a hősnek nagylelkűnek is kell lennie, másképp ő is elindulna a bosszú örvényében a gonoszság felé. Megint máskor a gonosz azért nem pusztul el, hogy a folytatásban megint előkerülhessen.)

Láthatunk fejlődést Zelenszkij történetében, és láthatjuk a rossz öregedést, a leépülést, a zavarodottá válást Putyinében. Szinte várjuk, hogy lépjen ki a világ eseményeinek irányításából, és legyen már vége ennek az egésznek.

„Alkatrészhiány miatt leállt egy orosz tankgyár” – avagy az ellenállás szintjei (Zs. P.)

Ha integritást sértő cselekedeteket várnak el tőlünk, az ellenállásnak három szintjét különbözteti meg a szakirodalom. Az olyan címek, mint a fenti, a háború során egyre gyakoribbak lesznek, s nem csak azért, mert bármelyik autógyár leállhat alkatrészhiány miatt. Tétélezzük fel, hogy nem ilyen prózai, hanem sokkal inkább hősi oka van annak, hogy a tankgyártás leállt.

Végül is a tankokat azért gyártják egy támadó háborúban, hogy más életét megkésérítsék, elvegyék. Egy ilyen láncsorban ugyanakkor maga az egyén is csak egy láncszem a gépezetben, és senkinek nem szokott amiatt lelkiismeretfurdalása lenni, mert becsavar még egy csavart, ám aligha mondható el ez az ukrán–orosz háborúban. A legutolsó orosz munkás is pontosan tudja, hogy munkájának milyen következménye van.

Az ellenállás első szintje: a gondolkodás felismerése és a rossz közérzet arra sarkallhatja az orosz munkást, hogy más beosztást kérjen magának. Közvetlenül nem szeretne részt venni a tankgyártásban, de mondjuk van a cégnek civil autókat gyártó részlege is, hát valamiképp megpróbál oda átkerülni. Békeidőben és jól működő demokráciában a főnökök könnyen megértik, hogy valakinek akadnak etikai problémái, és ezért mondjuk egy közigazgatási szervnél más beosztást kér. Háborús állapotok közt, illetve diktatúrákban igencsak kockázatos a főnök elé állni, kiteregetni a kártyákat, és őszintén megmondani, mi a probléma. Valahol a kettő között van Magyarország. A téma kutatójaként azt tapasztalom, hogy az alkalmazottak félnek a „lojalitás hiánya” vádtól, az ebből következő bosszútól. Alighanem jobban félnek, mint

kellene – legalábbis a főnökök azt állítják, hogy megértenék az ilyen kérést. Nem tudom, mi az igazság, de valaki tévedésben van.

A második szintje az ellenállásnak a kiszivároztatás. Ez már egy komolyabb aktivista cselekvés. Például azt, hogy ki gyárt fiktív számlákat, be lehet jelenteni, de arra is mindig van mód, hogy az adott szervezet működéséről információkat juttassunk el a sajtónak. A hivatalok többnyire üldözik az ilyen magatartást, ugyanakkor ha nem volnának kiszivároztatások, nem lennének intézményi megtisztulások sem. A fölülről történő ellenőrzés sosem elegendő, a legnagyobb botrányok pedig mindig kiszivároztatások útján törnek ki. Valaki a lent lévők közül kapcsol, megszólal benne az igazságérzet, úgy érzi, tennie kell valamit. Az ilyen mechanizmusok a jól működő demokráciákban is gyakoriak, sőt, ott gyakoribbak is. A Cressey-háromszögben az egyének tökéletlensége, illetve az intézményi kultúra szemet behunyó magatartása ott veri ki könnyebben a biztosítékot, ahol a társadalom értékrendszerével alapvetően nincs probléma.

Ismerjük az orosz hadsereg alulmotiváltságát. Nem értik, hogy kerültek egy hadgyakorlatból háborúba, nekik nem ezt mondták. Nincs okuk lelőni az oroszul beszélő és hozzájuk igen hasonló ortodox kultúra tagjait. Tán még családi kapcsolatok is egymáshoz szövik őket. A katonák nem haragszanak az ukránokra, pontosan tudják, hogy igazságtalan háborút kezdtek, agresszorok, és sorolhatnánk. Ez a tudás, ahogy telnek a napok, átkerül az orosz társadalomba is. Megjelennek a háború ellen tüntetők, egyre többekhez eljutnak a hírek, az anyáknak meghalnak a fiaik, és elegük lesz a hallgatásból. Mit tud tenni a gyárban dolgozó?

Az ellenállás harmadik szintje az obstrukció. Rossz gumikkal ellátni a harci járműveket, hibás alkatrészeket beszerezni a tankokba, hogy ne bírják sokáig, vagy épp azt állítani, hogy le kell állni, miközben esetleg nem is kellene, obstrukció. Nem kétséges, hogy ma az az etikus munkás, aki ezt meg meri lépni.

Kevés olyan helyzetet tudunk mondani, amikor a rendszer obstruálása az egyedül etikus cselekvés. Ehhez arra van szükség, hogy a rendszer kiforduljon magából. Egyébként többnyire jól elboldogulunk az első két szinttel.

Hadsereg és korrupció (K. P.)

Az elmúlt hetek⁵ sajtóhíreit jelentős mértékben az Ukrajnában zajló háború dominálta. E hírek rendszeresen beszámoltak a háború aktuális állásáról, a menekültek

⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. március 27.

helyzetéről és az Oroszországra (valamint az orosz döntéshozókra és oligarchákra) kivetett szankciókról. Az elemzések közül az keltette fel a figyelmemet, amely az orosz hadsereg látványos alulteljesítésének (más vélekedések szerint: kudarcának) egyik fő okának az Oroszországban elterjedt korrupciót tartja. E gondolatmenet, úgy érzem, megér némi elemzést, és ha a bölcsek követ nem is találom meg a cikk végén, de talán néhány összefüggésre sikerül rámutatnom.

Az oroszországi korrupció helyzetét talán nem kell részletesebben bemutatni. Az ország hatalmas erőforrásainak jelentős részét a Szovjetunió bukása után helyi gazdasági-politikai potentátok (nevezzük őket oligarcháknak) kaparintották meg. A jövedelmi viszonyok szélsőséges mértékben koncentráálódtak, így az orosz gazdaság nagy része már ezen oligarchák közvetlen és közvetett irányítása alatt áll. Míg azonban Borisz Jelcin alatt az oligarchák jelentős befolyással rendelkeztek az állam működésére, addig a több mint húsz éve hatalmon lévő Vlagyimir Putyin ezekkel az oligarchákkal kiegyezve konszolidálta hatalmát, érvényesítve felettük az állami kontrollt.

Az elmúlt évek gazdasági stabilizációt hoztak Oroszországban, és a nyersanyagok árának folyamatos emelkedése lehetővé tette a korábban elhanyagolt hadsereg és hadiipar jelentős fejlesztését. Egymás után jelentek meg a jelentős(nek mondott) hadiipari fejlesztések, és Oroszország is beavatkozott számos katonai konfliktusba.

A jelenlegi orosz politikai rendszer egyik legnagyobb gyengesége ugyanakkor az, hogy a teljesítmény és az eredmények helyett a (politikai) lojalitást helyezi előtérbe. Ez ugyanis a rendszer sajátos velejárója: a politikai váltógazdaság hiánya miatt a rendszerrel kritikus szakmai szereplők idővel egyre inkább marginalizálódnak, helyüket a politikai rendszert támogató, az elnökhöz feltétel nélkül lojális szereplők foglalják el.

A korrupció tehát nemcsak azzal okoz károkat a hadsereg számára, hogy bizonyos fejlesztések túlárazva, késve és nem megfelelő minőségben készülnek el, hanem azzal is, hogy a vezetési láncban és a döntéshozatalban kiiktatódik a visszajelzés és a folyamatok korrekciójának funkciója. A hibákra való figyelemfelhívás ugyanis az egyén karrierje szempontjából komoly kockázatot rejt, amelyeket a vezetők közül senki sem vállal. A visszacsatolás hiánya ugyanakkor azt okozza, hogy a rossz döntéseknek nincsen személyi következményük, így a hibás döntéseket hozó vezetők – jellemzően beosztottaik feláldozása árán – továbbra is pozícióban maradnak. Ez a rendszer – a fentiek miatt – nemcsak a felelősség megállapítását nem támogatja, hanem a hibákat sem tűri. Ebből következően az érintettek az általuk (vagy beosztottaik) által

elkövetett hibákat igyekeznek titkolni, valamint manipulálják a továbbítandó információkat.

Mivel a rendszerből hiányzik az objektív monitoring funkciója (ki is merné kimondani az igazat?), a vezetők számára rendelkezésre álló információk kisebb-nagyobb mértékben torzák, torzítottak. Az őszinteség hiánya a nem helytálló információk miatt pedig további rossz döntések sorozatához vezethet.

E rendszerben az ellenőrizhető tények szerepét egyre inkább a manipulálható információk veszik át. Az információk manipulálásával ugyanis könnyebben elfedhető a teljesítmény hiánya, és gyakran nincs is olyan megbízható forrás, amely a manipulált információnak ellentmondana. Az így működtetett nyilvánosság pedig megelégszik a jól kommunikálható eredményekkel. Az az eredmény, ha elkészül a legújabb katonai harceszköz prototípusa, és az bemutatható az aktuális díszszemlén. Arról értelemszerűen már nem esik szó, hogy a bemutatott prototípus mennyire megbízható, vagy éppen biztosítható-e a tömeggyártásához szükséges műszaki szakértelem és pénzügyi forrás. A politikai lojalitás, a visszacsatolás hiánya és a manipulált információk szövedéke idővel teljesen befonja az orosz államot és hadsereget, és jelentős mértékben lerontja, korrumpálja annak működését. Míg a problémákat békeidőben könnyen el lehet fedni, a kritikus, háborús helyzetben látványosan mutatják e leromlott rendszer kudarcát.

A háború és az élet (Zs. P.)

Figyelem a katonai szakértőink jóslatait. Először azt mondták, az oroszok maximum a keleti részek elfoglalására törekednek, aztán a terv láthatóan egész Ukrajna elfoglalása volt. Később hogy az ukrán győzelem maximum annyi, hogy a védekezésben kitartanak. Aztán hogy a legnagyobb orosz erők nem lettek bevetve. Nem biztos, hogy a szakértők tehetnek a tévedéseikről. Nemcsak azért, mert racionálisan gondolkodnak, és Putyin elszámítja magát, a lehetőségeit, a Nyugat reakcióját és az ukrán ellenállást illetően, hanem azért sem, mert az emberiség történelmében mély változások vannak, és ennek valódi meglátására csak néhány száz év múlva lesz szemünk.

Már legalább tíz éve annak, hogy egy pszichológiai konferencián voltam, amelyet október 23-a körül szerveztek, ezért az egyik idősebb előadó visszaemlékezett a gyerekkorára. 1956-ban az asszonyok rutinszerűen mentek ki Budapest utcáira, hogy feldarabolják az elhullott lovakat. Gyerekként alig értette ezt a cselekvő és nem pánikoló viselkedést. De hát a második világháború nem sokkal

korábban fejeződött be. Kisgyerekként látta a halottakat az utcákon. A magyar halottakat néhány nap után elvitték és eltemették, volt, akiket a felszedett utcakövek helyén, de senkit nem hagytak temetetlenül. A szovjet katonahullákkal viszont jó ideig nem törődött senki, aztán egyszer csak jött egy-két ötágú csillaggal ellátott platós teherautó, és feldobálták rá a hullákat. Akkor értette meg, hogy a szovjeteket nem lehet legyőzni. Akik így bánnak a saját halottaikkal, akiket ennyire nem érdekelnek a bajtársaik, azok legyőzhetetlenek – foglalta össze a visszaemlékezését.

De a pszichológusnak, most úgy gondolom, nem volt igaza. Igencsak komoly tévedés áldozata, hisz az igazság épp ennek az ellenkezője. Ahol ilyen mértékben nem számít az élet, ott a rendszer nem arathat tartós sikereket. Nemhogy nem lehet legyőzni, épp ellenkezőleg: ő maga nem tud győzni. Az orosz–ukrán háború mintegy teszteli, hogy az élet semmibevételével működő orosz filozófia egy testvérháborúban meddig tud elmenni.

És még valami. A háborúkra mindig rá lehetett vetíteni az abszurditást. Humorosan megtette ezt Svejk, komolyan megtette ezt Tolsztoj. Ám most, ahogy hallgatom a híreket arról, hogy Indiában az elmúlt héten⁶ 40 fok fölé volt a hőmérséklet, meg nézem a természettel foglalkozó csatornákat a jég felolvadása következtében a metán felszabadulásáról, nem tudok nem arra gondolni, hogy az abszurditás soha sem látott csúcsokra ért. Most kellene összefogottan dolgoznunk a felmelegedés megállításáért, az emberiség közös „ellenségével” szemben. Erre néhány ország területi viták miatt fegyveres harcot vív, és magával rántja az egész világot a fegyverkezési versenybe, miközben ég a ház.

A szankciók és az orosz–ukrán háború (Zs. P.)

Akik a szankciók értelmetlensége mellett érvelnek, azt hozzák fel magyarázatként, hogy azok Európának rosszat tesznek. Talán az amerikaiaknak lehet belőlük előnyük, nem véletlen, hogy ők szorgalmazták a leginkább. Ma már, hangsúlyozzák, az EU is belátja, hogy a szankciók tévútnak bizonyulnak. Egyrészt az oroszokat nem merítik ki, nem állítják meg, másrészt gazdaságunkat (GDP) ronthatják, polgáraink életmódját veszélyeztetik, életszínvonalát csökkentik, lakossági elégedetlenséget szülhetnek, politikai felfordulást okozhatnak. Röviden: az első pillanattól idióta elképzelés volt bevezetni őket. Ez a szemléletmód

⁶ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. május 17.

abból indul ki, hogy mindenki naiv, aki nem látja, hogy a világot a gazdasági erőviszonyok mozgatják.

A másik megközelítésben a szankcionálás etikai kérdésként merül fel. Gyakran végrehajtunk olyan cselekvéseket, amelyek nem szolgálják az egyéni érdekeinket, de etikailag helyesnek tartjuk őket, és erre az önbecsülésünk szempontjából van szükségünk. Az orosz támadást sem tudjuk racionálisan indokolni, inkább csak az önbecsüléssel, önérzettel. Innen Nyugatról ez tévesnek tűnik, de azt is tudjuk, hogy az orosz nép többsége azonosul Putyin erőszakkal terjeszkedő politikájával.

A fejlődéstudományok eltérést látnak az orosz és a Nyugat szintje közt. A háború orosz részről három tényezőtől tevődik össze:

1. Putyin etnocentrizmusából, amely szerint az ukrán föld mindig is orosz volt.
2. Kirill pátriárka mitikusságából, amely szerint ez a felsőbbrendűség Istentől eredeztethető (áldás rá).
3. A modernitás technológiájából, amely szerint az orosz hadsereg a világ legerősebb hadserege, értsd: igen hatékony elrettentő és gyilkoló gépezet.

Összefoglalva: az orosz tudatszint mitikus-eticista, technikai modernista.

Ha a világ fejlődését vizsgáljuk, akkor az 1960-as évektől a posztmodern mindhárom jelzőt igyekezett meghaladni. Elvetette a mítoszokat, az etnocentrizmussal szembe a toleranciát állította, a modernitás helyett pedig a „minden lehetséges” elvet. A technológiára pedig nem az emberiség vívmányaként, inkább önpusztító veszélyforrásként tekintett.

Ha a Nyugat ebben a posztmodern paradigmában, tudatállapotban maradt volna, akkor tehetetlenül, karját széttárva szemlélte volna Oroszország háborúját. A szeretettel próbálkozna, az meg nem állítja meg az agresszort. Ha viszont a Nyugat a modernitás állapotában, vagyis egy korábbi állapotban lenne, könnyen lehet, hogy a harmadik világháborúba sodródnánk.

Egyiket sem teszi. A karját sem tárja szét, és világháborúba sem sodródik. Nem akar kedvet csinálni a múlt századi halogatásokhoz, ahogy a náciakat hagyta terjeszkedni, de az sem érdekli, hogy ennek gazdasági árát esetleg jobban megfizeti, mint amennyit ezzel a szankcionált félnek árt. Ez ugyanis a poszt-posztmodern társadalmak számára nem gazdasági-stratégiai, hanem morális kérdés.

Alekszandr Hariscsev lemond? (Zs. P.)

Emlegettük már az orosz korrupciót. Nemcsak a nagyságát, hanem sajátos vonásait is. Újabb adalék Hariscsev esete. Nem akárkiről van szó: ő szervezte az elmúlt évtizedekben az oroszországi választásokat a Kreml megbízásából. Tehát a hatalmi stabilitás szempontjából nagyon hasznos emberről van szó. Az ő feladata volt az elszakított ukrán megyékben is a gyors népszavazás, amely aztán orosz részről jogi annektáláshoz vezetett.

Am épp az ezeken a területeken zajló tevékenysége miatt volt elkerülhetetlen, hogy a katonaság és az FSZB is lássa, miként történik a pénzmozgás. Korábban senki nem látott bele, hogyan használták fel a kiutalt pénzeket, most azonban kiderült, hogy nagyságrendekkel kevesebb kellett a lebonyolításhoz, mint amennyi aztán eltűnt. Állítólagos egészségügyi okok miatti távozásának oka tehát valójában a pénz elsikkasztása.

A hírforrás az orosz Meduza,⁷ ezért is tettünk a cím után kérdőjelet.

Általánosabb kérdésként, szociológiai szempontból fogalmazhatjuk meg, hogy a Nyugat értékracionális-e. Ahogy ugyanis keletre haladunk, egyre inkább a helyzetek racionális kihasználásával, az előnyök maximális kiaknázásának szándékával találkozunk. Tehát a Nyugat inkább érték-, a Kelet inkább célracionális?

A kérdésre válaszolva először terminológiai pontosításokat kell tennünk. Aztán a Keletet is leszűkítjük az oroszokra. Bár nevezhetnénk Kínát célracionálisan gondolkodónak, hiszen a konfuciuszi hagyományok jelentős része, a kínaiak hosszú távú gondolkodása és pragmatizmusa tűnhet célracionálisnak, míg mások inkább tradicionális cselekvőnek tartanák őket. Ettől kezdve vitatkozhatnánk és érvelhetnénk, hogy micsoda örült generációs változások vannak Kínában. Politikailag óvatos döntéseik mégis inkább célracionálisak. (Az „egy Kína elve” érték, de ezért a célért nem követnek el örültséget.)

Nem vagyunk Kína-szakértők, ellenben itt élünk Közép-Európában, amely mégiscsak a legjobb hely ahhoz, hogy Nyugatra és Keletre is lássunk. És itt harcolnak egymással a közélet színpadán honfitársaink, akik, mint oly sokszor, most is vagy nyugatosok vagy velük szemben állók.

A terminológiai pontosítás azt kívánja, hogy továbblépjünk Max Weberen, és a célracionalitáshoz inkább a későbbi cselelméleteket kapcsoljuk, azoknak is a klasszikus változatát, amelyet még nem puhítottak fel. Ennek az a lényege,

⁷ Lásd <https://meduza.io/en>.

hogy minden az erőtlől függ. Van az a simogatás és van az az ostor, amely a megfelelő irányba viszi a cselekvést. Az értékracionalitás ezzel szemben jelentsen itt valami olyasmit, amikor a cselekvéseket konkrét hitek és értékek határozzák meg, és pusztán az erő nem hat rájuk, sőt, kontraszelektív, hiszen az igazságérzetet piszkálja fel.

Az emberek nyilván nem szélsőségesen ilyenek vagy olyanok, a népek meg pláne vegyesen oszlanak meg aszerint, hogy ilyenek vagy olyanok. Lehetünk akár Nyugaton is, egy bizonyos tömeg a hasával gondolkodik, egy másik nem. Szociológiai kutatásokból azt is tudjuk, hogy az alacsonyabb státusúakra inkább az előbbi jellemző.

Viszont az oroszoknál ez fordítva van. A háborút az alacsonyabb státusúak támogatják, a politikai és katonai elit találta ki és forszírozza. A politikai vezető réteg az, amelyik elszakad a hastól, a biztonságtól, az élet mindenek felett való védelmétől. (Bár Putyin persze azt állítja, hogy a biztonságnövelés érdekében tette meg agresszív lépéseit.) Az oroszok politikai rendszereiben mindig egy igen határozott célracionalitás volt megfigyelhető. Ennek hagyománya a materializmus, s bizonyára van, aki még mélyebbre tudna ásni. A marxi hagyományok szerint csak a távoli jövőben képzelhető el, hogy az ember olyan tökéletes lesz, hogy értékek mozgassák, most még csak az érdekeire hallgat. Ez szomorú, mondták az elvtársak, de hát ilyen lény az ember. Az élcsapat, amely érti a célokat, majd kiveri a népből, hogy jobbá váljon, amelyik sajnos még ösztönlény, meg babonás is. Ez a nézőpont ma is hasonló. A Putyint alaposabban ismerők a nyugati diskurzussal szemben nem is tartják örültnek, épp ellenkezőleg, nagyon is megfontoltnak, óvatosnak, intelligensnek, racionális politikusnak látják.

Nézzünk néhány példát Putyin célracionalitási irányítási módszereire! Minden Nyugatról jövő, civileknek szánt pénzt jogilag ügynöki kategóriába soroltatott, az állambiztonságra veszélyesnek nyilvánított. Azokat a civil szervezeteket, amelyeket ilyen értelemben szankcionált, gyakoribb ellenőrzésnek vetett alá, esetleg zaklatott is a rendszer, s milyen különös: hamarosan ő is elkezdte finanszírozni őket. Ezek a szervezetek tehát vagy megszűntek, vagy belső orosz forrásokat is kaptak. A racionális vélekedés emögött az, hogy akinek a kezéből eszik valaki, azt fogja szolgálni.

Célracionalitás szempontjából teljesen elfogadható, hogy egy hosszabb készülődés után alkalmas pillanatnak látszott a Covid után meggyengült világban elfoglalni Ukrajnát. A racionális döntésemleletek oldaláról Zelenszkijnek el kellett volna menekülnie az országból. Ha nem is várt minden ukrántól az orosz vezetés felszabadító örömtáncot, a racionális döntésemleletek szerint

van az a megfélemlítés, amellyel el lehet hallgattatni őket. Ha nem elég lenácizni őket (lásd a katonai akciók utáni orosz médiát), lehet keményebb eszközöket is alkalmazni. A visszafoglalt területeken talált tömegsírok szintén azt a feltételezést támasztják alá, hogy az oroszok szervezeten akarták megtörni az ukrán nemzeti civil ellenállást. A racionális döntésméletek alapján ugyanis van az a pont, amely után a másik belátja, hogy nem érdemes ellenszegülni.

Másfelől viszont az élet számtalan helyzetben cáfolja a racionális döntésmélet paradigmáját. Az élet sokszor azt bizonyítja, hogy éppúgy lehet növelni a másik fél elszántságát és küzdőképességét, ha az igazágtalannak tart minket. Ez viszont már egy értékracionális cselekvést eredményez. A kooptált civil szervezetek egy része jót röhög, és működik tovább nyugati helyett orosz pénzből, mert az értekeit, és nem az érdekeit követi.

Innen, Magyarországról nézve például a szankciók sokszor elhamarkodottnak és meggondolatlanoknak tűntek (célracionálisan azok is). Ám az értékracionális cselekvés sokszor meggondolatlan, és nem tűnik okosnak. Az ukránok nemzeti függetlenségükért vívott harca sem tűnik értelmesnek, ha pusztán azt nézzük, hogyan járnának jobban egyénileg holnap. A legrosszabb, amit tehetnek, az, hogy fegyvert fognak. Ha Zelenszkij meg az amerikai manipuláció arra kényszeríti őket, hogy proxyháborút vívjanak, akkor meg dezertálniuk kellene. Ehelyett azt látjuk, hogy harcolnak. Ennyire buták, megtevesztettek? Vagy a magyarázat nem inkább az, hogy értékracionális módon viselkednek?

S végezetül még valami. Amikor a célracionális (tehát esetünkben a klasszikus csereelméleti) logika ütközik az értékracionálissal, épp hogy váratlan események történnek. A célracionális nem érti a másik viselkedését. Nemcsak nem számít rá, hanem nem is tudja belátni, hogy azt a másik miért teszi. Hiszen megfagy, hiszen elvérzik, hiszen lebombázzák a házáat, tönkreteszik az életét! És amikor a klasszikus racionális döntésmélet paradigmáján álló azt látja, hogy a másik nem tört meg, egyetlenegy módszere van: még inkább fokozni a nyomást. Az ő gondolkodásában ugyanis az embereket az ostor és a mézesmadzag mozgatja.

Hogy erre is hozunk egy példát: Putyin a besorozott katonáknak még több javadalmat ígér. Van az a pénz, véli, amiért az orosz férfiak elmennek harcolni Ukrajnába. Pedig az élet-halál kérdés nem vethető össze a pénzzel. Van, amikor az összevetés teljes megdöbbenést kelt, mert egészen más minőségekről van szó. Az egyik világ tényleg csak a gazdagságról, a másik viszont az értékekről szól.

Az orosz férfiaknak az a része, amelyik menekül a besorozás elől, nemcsak azért teszi ezt, mert ő maga nem akar meghalni, hanem mert mást sem akar megölni.

A szabadság korlátai (Zs. P.)

Senki sem birtokol határtalan szabadságot a szónak a jó értelmében sem, tehát abban az értelemben sem, hogy szabadságtörekvésével másnak nem árt. A képességeink korlátosságáról szeretnék írni. Arról, hogy bár az integritás azt jelenti, hogy lelkiismeretünknek megfelelően a jót választjuk, mindenkinek vannak korlátai.

A növekedésünk során szabadságunkat először a családunk, aztán az iskola korlátozza. Emlékszem, voltak rémálmaim, miután leérettségiztem, hogy változtak a jogszabályok, nem négyéves a gimnázium, hanem öt, és vissza kell mennem a kollégiumba. Izzadva ébredtem annak biztos tudatában, hogy még egy évet már nem tudok végigcsinálni. Amilyen szabadságkorlátozást még el tudtam viselni 18 éves koromig, az 19 évesen már nem ment volna.

Bár lehet, hogy a munkaerőpiacon megállva a helyünket, koránt sincs akkora szabadságunk, mint kamaszkorunkban, mégis lehetőségünk van, hogy kilépjünk, változtassunk. Vagy: bár lehet, hogy ha valaki vállalkozásba kezd, sokkal inkább válik rabszolgájává saját céljainak, és többszörösen kizsákmányolja magát ahhoz képest, mint ha Oblomovként elvállal egy állami hivatalt, mégis sokkal nagyobb a szabadsága, mint egy kényelmesebb, de függőbb élethelyzetben.

A szabadság tehát fizikai és szellemi képességeink növekedésével bontakozik ki. Aki nagyon ügyes, öregedése ellenére is fokozni tudja, hiszen megszabadul a társadalmi kötöttségektől, szemlélődőbbé válhat, és valamiképp kompenzálni tudja a fizikai leépülést. Erről zengenek ódát manapság az öregség pszichológiájával foglalkozó tudósok (például Zimbardo). De érdekesek azok a távol-keleti példák is, ahol kulturális receptek biztosítják az öregek nagyobb szabadságát: idős férfiak elhagyhatják családjukat. Ha addig gazdagok voltak, most remetévé válnak. Ha addig voltak szexuális kötelességeik, most megszabadultak ettől, és így tovább. Minden nélkül vándorolhatnak, s mivel megvilágosodott bölcsként fogadják őket, minimális szükségleteiket kielégítik a vándorokat befogadó családok. Ennek modern megfelelői a floridai lakókocsis vándorló nyugdíjas házaspárok.

A valóság ezzel szemben inkább az, hogy a szabadságunk anyagi és fizikai kompetenciáink függvénye. Egészségesnek és erősnek, valamennyire pedig tehetősnek kell lennünk ahhoz, hogy valóban szabadok lehessünk.

Szabadságunk tesztelhetősége az, hogy mennyire tudunk úgy cselekedni, ahogy tudjuk, hogy cselekednünk kellene. Ezzel kapcsolatban volna az a tétel, hogy ez sosem korlátlan. Bármennyire vagyunk fizikailag vagy gazdaságilag

topon. Igaz, nem vagyunk egyforma képességek birtokában, de dőreség volna azt hinni, hogy ha azt látjuk, hogy X autonómabb cselekvésre képes, mint Y, akkor X már teljesen szabad. Y számára persze irigyelt, de ez minden.

A szabadság, amely a liberálisok számára annyira központi érték, lelkierő kérdése. Márpedig a lelkierő nem az ideológiai vonzódástól függ. Kemény szituációkban derül ki, mennyit birtoklunk belőle. Van, akinél „csak annyi” volna a feladat, hogy egy bántalmazó kapcsolatból kilépjen, van, akinél a kihívás annyi, hogy amikor megtámadják az országát, amelynek demokratikusan megválasztott vezetője, elmenekül-e. A Putyin–Zelenszkij küzdelemben senkinek sem lehet kétsége afelől, hogy bárhonnan is indult az életük, Putyin már kevésbé szabad. Putyin egy rettegő, agresszív emberré vált. Zelenszkij is fél, amennyiben normális, mégis, a szabadságnak egy nagyobb fokával rendelkezik.

Példánkban a népek közti szabadságfok is kirajzolódik. Az ukrán nép és a velük együtt harcoló oroszok szabadsága nagyobb, mint az oroszoké. Az Oroszországban tüntetők szabadsága nagyobb, mint a háborút támogatók vagy eltűnők szabadsága. (Az orosz nép döbbenetes mértékben támogatja Putyint, de ez elkeserítő önbecsapás.) A börtönben ülő ellenzéki vezető, az orosz Alekszej Navalnij lelkiereje összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint Putyiné. A nemzeti érzelmek növelhetik a szabadságot, ahogy ezt az ukrán példa mutatja, de aztán a nacionalista gondolkodásmód meg is foszthat minket egy tágabb szabadságkereséstől.

A puding próbája mindig az evés. Azaz, hogy bizonyos szituációban mennyire tudunk élni azzal, amit a jobbik énünk tanácsol, hogy megtegyünk. Mennyi kockázatot tudunk ezért vállalni? Egyáltalán képesek vagyunk-e kockázatot vállalni?

Hemingwaynek *Az öreg halász és a tenger* című regényében írott sorai – „Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.”⁸ – szerintem inkább csak az emberre mint idealisztikus lényre vonatkoznak, amilyen voltaképp konkrétan nincs. Ez egy elvont emberkép. A mondatot akkor fogjuk giccsesnek tartani, ha felfedezzük, hogy az igazság ennél mélyebben keresendő. Minden embernek megvan az a határa, amellyel meg lehet fosztani a cselekvéstől. Valakit a családjával lehet zsarolni, valaki a fizikai fájdalomtól retteg, a félelem és a szorongás éppúgy a részünk. Van, aki nem tart az egzisztenciális kockázatoktól, de ha a jó hírért tudnák tönkretenni, akkor hajlamos kompromisszumokat

⁸ Ernest HEMINGWAY (1972): *Az öreg halász és a tenger*. Ford. Ottlik Géza. Budapest: Magyar Helikon. 82.

kötni. Attól pedig, hogy valaki pszichopata, és egyszerűen semmilyen félelem-érzete nincs, vagy bipoláris, és épp a felfokozott „szabad” állapotában van, és hülyeségeket kiabál egy moziteremben, még nem gondoljuk, hogy az emberi létezés mélyebb tartalmával bír. Épp ellenkezőleg.

A feltételezésem csupán annyi, hogy bár X nagyobb szabadsággal rendelkezhet, mint Y, de annak felismerése, hogy mindenkinek vannak korlátai, az emberi létezés alapja. Még Jézus is azt kérdezte a kereszten: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” Az igaz mondat tehát épp ellentétes azzal, mint amit Hemingway állít: *Az embert le lehet győzni, ám lehetnek példaképeink, akiket nehezebben.* A jó és a rossz összeesapása épp abban ismerszik meg, hogy a jó azt tiszteli, akinek szabadságát nehezebben lehet legyőzni. A rossz viszont azt élteti, akinek kisebb a szabadsága.

Vákát

19. Integritás és művészetek

Amilyen komor és szomorú lett az integritásdeficitek drámai, tragikus következményeit tárgyaló 18. fejezet, annyira felemelőnek szánjuk kötetünk utolsó, 19. fejezetét. Az integritás ugyanis nemcsak a tudomány érdeklődésére tart számot, vagy a hétköznapi élet minden szegmensét szövi át. Létezik kellemesebb feldolgozási és ábrázolási módja is. Ez pedig a művészet. Alkotók sokaságát foglalkoztatta és foglalkoztatja – s amíg lesz művészet, fogja is – mindaz, ami mélyen emberi. Márpedig az etika nagyon az. Ahogy hétről hétre írogattuk a bejegyzéseinket, szükségszerűen kerültek a témák közé különböző művészeti alkotások – filmek, színházi előadások, operák, irodalmi művek – révén keletkező élményeink, emlékeink. Érzelmességük, szubjektivitásuk miatt külön fejezetbe kíváncsoztak. Olvasásukat akár külön-külön, „csak” afféle lélekmelegítőnek is ajánljuk.

Harc a kultúráért – SZFE (Zs. P.)

Ha karácsony táján sem hagy valakit nyugodni a Színház- és Filmművészeti Egyetem helyzete, akkor a szeretet oldaláról fogja közelíteni. Az integritás szempontjából azok járnak el etikusan, akik a diákokat tartják szem előtt, őket szeretik. Az integritásszakértő feladata nem különbözik attól a mediátorétól, aki egy családi konfliktusban dolgozik. Neki is a gyerekek érdekeit kell a szülők veszekedése elé helyeznie.

Az SZFE helyzete 2021 januárjában ott fog folytatódni, ahol 2020 végén abbamaradt. A megoldáskeresők közül kiemeljük a Szinetár Miklóssal készült interjút,¹ bár több más jóindulatút is kiemelhetnénk. Ám azok az urak és hölgyek tévúton járnak, akik nem a diákok iránti elkötelezettségből indulnak ki.

A diákok iránti elköteleződés, mint az integritás kiindulópontja, nélkülözhetetlen, de a nehézségek csak ez után jönnek. Közhelyessé és propagandaüzüvé válhat, ha csak emlegetik, ha nem gondolják végig az érvelők, hogy mi is például

¹ Bóta Gábor páros interjúja Szinetár Miklóssal és Hámori Ildikóval a Bóta Cafében 2021. december 15-én. Összefoglalóját lásd Szinetár Miklós: „Az SZFE átalakítása megbocsájthatatlan hülyeség.” *Színház Online*, 2022. január 4. Online: <https://szinhaz.online/szinetar-miklos-az-szfe-atalakitasa-megbocsajthatatlan-hulyeseg/>.

a diákok hosszú és rövid távú érdeke. A vitatkozó táborok ezúttal is megmaradnak, de ha jól csinálják, nem öntik ki a fürdővízzel együtt a gyereket, és aztán kialakul a megoldás.

Véleményem szerint a diákok hosszú távú érdeke, hogy autonóm emberekké váljanak. Egy másik megközelítés alapján a színjátszás csapatmunka, és alkalmazkodáson alapul. Hát valahol itt lehetne elkezdni az érvek átgondolását, és ha megvan, hogy más dolog a csapatmunkában való konformitás, és más egy művész – és bármilyen ember – énhatárainak tisztelete, s az oktatásban ez utóbbi is fejlesztendő, akkor erre már lehetne építeni szervezetfejlesztést.

Ha azonban az etikai alapok zavarosak, akkor az SZFE nem fog másról szólni a továbbiakban sem, mint csoportérdekek érvényesítéséről.

Az integritásmegközelítésekben az első lépés mindig egy olyan érték kibontása, amelyben mindenki egyet tud érteni. Bevett módszer erre, hogy az érintetteket el kell hívni, de legalábbis el kell tudni képzelni a jelenlétüket: ha ők itt volnának, mit szólnának ehhez vagy ahhoz az értékalaphoz?

Egy filmrendező a művészet erejéről (M. K.)

A *Mű szerző nélkül*² és annak idején *A mások élete*³ című film rendezőjével, Florian Henckel von Donnersmarckkal készült egy nagyon jó interjú a 2018-as zürichi filmfesztiválon, ezt ajánlom az olvasók figyelmébe. Különösen aktuális amiatt is, mert mindkét említett filmje a diktatúrák természetéről szól. Illetve a riporter feszegeti, hogy a filmrendező mit gondol a művészet erejéről.⁴

² *Mű szerző nélkül* (2018). Német–olasz történelmi dráma. Rend. és forgatókönyv: Florian Henckel von Donnersmarck.

³ *A mások élete* (2006). Német történelmi dráma. Rend. és forgatókönyv: Florian Henckel von Donnersmarck.

⁴ Kovács Bálint (2019): Sok problémát megoldana egy kötelező történelemteszt a politikusoknak. Interjú Florian Henckel von Donnersmarckkal. *Index*, 2019. február 21. Online: https://index.hu/kultur/cinematrix/2019/02/21/interju_florian_henckel_von_donnersmarckkal_a_masok_elete_werk_ohne_author_never_look_away_oscar-dij_ndk/.

A művészet és az integritás (M. K.)

Érdemes megnézni, hogy a művészetnek milyen jelentősége van az integritás erősítése szempontjából. Mert meggyőződésem, hogy van. Legalábbis a szabad művészetnek. Az irányított, mégpedig a központi állami diktatúrák által irányított „művészet” viszont éppen ellenkezőleg, rombolja az integritást. Ahol ez a jelenség elkezd fölútni a fejét, az bizony integritásdeficit, ami pedig a demokrácia leépülésének az egyik biztos jele.

Az egész különben egy filmrendezővel készült, nemrég olvasott interjú kapcsán ötlött föl bennem. A kérdésre – A film részben arról is szól, hogy az, ahogyan a bennünket körülvevő társadalom működik, hatással van a művészetre is, elég csak a szocializmusra és a szocreálra gondolni. Így van ez a filmezéssel is? – a rendező a következőt válaszolja:

„A náciknak nagyon határozott elképzeléseik voltak arról, milyennek is kell lennie a jó műalkotásnak; ebből nyilván semmi jó nem jött ki. Ha belegebbedek, se tudok felidézni semmilyen érdekes műalkotást, ami a náci eszmék nyomán született. Abban a pillanatban, hogy a kormány elkezd elméleteket gyártani arról, milyennek kellene lennie a művészetnek – és itt most a magyar kollégára nézek –, a művészet máris bajban van. A művészetnek nem az a feladata, hogy a kormány elképzelései szerinti társadalmi funkciót töltsön be. Érdekes, hogy amikor a kommunisták átvették a hatalmat, hiába mondták, hogy ők aztán teljesen máshogy fogják csinálni, mint a nácik, a végeredmény mégis nagyon hasonló lett. Sokszor nehéz is megállapítani, hogy mi náci műalkotás és mi kommunista, mert attól a pusztától, hogy a kormány elképzelései szerint jöttek létre, és pontosan körülhatárolt céloknak akartak megfelelni, máris hasonlóvá váltak. Amikor a főszereplő átszökik Nyugatra, és hirtelen nincs senki, aki megakarná neki mondani, mit kell csinálnia, azzal belezuhan egy kicsit rémisztő szabadságba, amelyben újra meg kell találnia magát. Mert a nyugati művészek nemcsak a rossz tradíciókat dobták félre annak érdekében, hogy nehogya valami is továbbéljen a rettenetes rezsimből, hanem a szakmai fogásokat is. Így a modern művészetbe került némi örület is, és nyilván születtek egészen nonszensz alkotások is. A filmmel azt is szerettem volna elérni, hogy mindenki vegye a bátorságot megtalálni a jó alkotásokat a nonszensz között. Mindenestre, a kérdésre válaszolva, igen, hiszek abban, hogy formál bennünket az, ami

politikai értelemben körülvesz bennünket, még jobban is, mint szeretnénk. És ez mindig is megrémisztett.”⁵

A (film)művészet ereje (M. K.)

A legegyszerűbb volna mindjárt Chaplinnek *A diktátor*⁶ című klasszikusával kezdeni. De azt majd legközelebbre tartogatom.

Most Orwell ellenutópiája jutott eszembe, mégpedig Zsolt Péternek a diktatúrákról tett azon megállapítása kapcsán, miszerint azok a jelent és a jövőt akarják uralni. Sajnos még ennél is bonyolultabb a helyzet, mert a múltat is. Lásd az *1984*⁷ főszereplőjének munkahelyét, ahol a híreket írják át, visszamenőleg. Sajnos nem kell messzire menni ez ügyben manapság sem.

Nézzük akkor Chaplint... (M. K.)

Van-e, aki ezt a filmet nem ismeri? Ha igen, akkor legalább az interneten nézzen utána, miről van szó.⁸

Ha valami tökéletesen kifejezi a diktatúra, pontosabban a diktátorok működésének lényegét, akkor ez a film az. Ez a film „A Film” a diktátorokról és a diktatúrákról. A 20. század egyik legnagyobb filmes zsenije, Charlie Chaplin klasszikusa nemcsak mondanivalójában – a diktátor torz személyiségének végletekig való kifigurázása –, de a kivitelezés rendkívüliségében is megragadó. Ugyancsak korszakos alkotás az ifj. Vidnyánszky Attila főszereplésével játszott vígszínházi feldolgozás is.⁹ Aki teheti, nézze meg azt is!

⁵ Kovács 2019.

⁶ *A diktátor* (1940). Amerikai vígjáték. Rend. és forgatókönyv: Charles Chaplin. United Artists.

⁷ George ORWELL (2021) [1949]: *1984*. Ford. Sziggyártó László. Budapest: Helikon Kiadó.

⁸ A diktátor (film, 1940). *Wikipédia*. Online: [https://hu.wikipedia.org/wiki/A_dikt%C3%A1tor_\(film%2C_1940\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/A_dikt%C3%A1tor_(film%2C_1940))

⁹ Charlie CHAPLIN – VECSEI H. Miklós – VÖRÖS Róbert – ESZENYI Enikő (2018): *A diktátor*. Zenés átirat két részben. Rend. Eszenyi Enikő.

Titánia, Titánia, avagy a dublőrök éjszakája (M. K.)

A rendszerváltás előszobájában toporogtunk, 1988-at írtunk. Én akkor töltöttem orosz szakosként négy hónapos leningrádi részképzésemet. Hazajöve, egy moziba beülve a Mary Poppinst akartuk megnézni, de a filmet technikai okokból nem tudták lejátszani. Ezért helyette egy másikat, a *Titánia, Titánia, avagy a dublőrök éjszakája* címűt adták. Talán sose néztem volna meg, ha véletlenül így nem alakul. Bacsó Péter filmje az akkor még épphogy egyben lévő Románia diktatórikus működését parodizálta elementáris erővel. Most, hogy gyűjtögetem itt a diktátorokról szóló filmeket, eszembe jutott az élmény. Talán újra megnézem.¹⁰

Vezeklés (M. K.)

Ha már emlegettem itt az akkor még éppen a Szovjetunióban esedékes részképzésemet, egy másik film is eszembe jutott, amelyet szintén akkor láttunk: a *Vezeklés*.¹¹ Mondjuk, én nehezen tudtam végignézni, és nem is különösebben élveztem, tekintettel arra, hogy összevissza hurcolászták benne Sztálin hulláját. Ebből a kis adalékból viszont kiderül, hogy témája hasonló a Titániához. A diktátor itt is meghal, és valamit tenni kell, hogy a nép ne vegye észre.

Kultuszfilm volt 1987-ben. Ahogy a filmismertető írja: „a totalitárius szovjet múlttal való nyilvános szembenézés első kísérlete. Bemutatásakor igazi szenzáció, amely a gorbacsovi »peresztrojka« nyitánya lett a kultúrában. Még ebben az évben megkapta a Cannes-i Filmfesztivál nagydíját, egyszersmind a FIPRESCI zsűrijének különdíját és az Ökumenikus zsűri díját is. A film minden totalitárius zsarnokság parabolája, a történelmi minta azonban, amely átút a fikción, kétségtelenül a sztálinista korszak. A zsarnok gyűjteményes alak (már neve is erre utal: Aravidze, ami grúzul azt jelenti: Senki): bajusza Hitlert, fekete inge Mussolinit, villogó szemüvege Beriját idézi. A történet a diktátor temetése után kezdődik: családja ugyanis a temetés után minden reggel házuk teraszán találja holttestét: a múlt mindaddig eltemethetetlen, amíg meg nem történt a bűnök

¹⁰ *Titánia, Titánia, avagy a dublőrök éjszakája* (1988). Magyar játékfilm. Rend. Bacsó Péter. Dialóg Stúdió.

¹¹ *Vezeklés I–II.* (1987). Szovjet-grúz történelmi dráma. Rend. Tengiz Abuladze.

levelezése, amíg a társadalom nem talált vissza – a film elhíresült példabeszédét idézve – a Templomhoz, vagyis az Igazsághoz vezető útra.”¹²

Nincs új a nap alatt (M. K.)

Miután összegyűjtöttem az általam ismert filmeket a diktátorokról és diktatúrákról, találtam ezt az összefoglalást a neten.¹³ Hiába, nincs új nap alatt. De nem baj, ebben legalább azok a filmek is benne vannak, amelyeket én nem láttam.

Serpico – a korrupció elleni fellépés legendás figurája (M. K.)

Miután a rendőr hallgatók elkezdtek boncolgatni a rendőri korrupció témáját, itt az ideje, hogy megosszam kedvenc filmemet a tárgyban. Sidney Lumet 1973-ban készült *Serpico* című alkotásáról van szó, Al Pacinóval a főszerepben. Ebben minden benne van, amit a rendőri korrupcióról tudni kell.¹⁴

Az igazi Serpico (M. K.)

Szépen beindultak a csatornán a hallgatók kommentjei a rendőri korrupcióval kapcsolatban, ami nem véletlen. Az a szervezet, amely a bűnözés elleni fellépés állami letéteményese, ha maga is bűnbe esik, hitelét veszti. És ezt sok tisztességes rendőr pontosan tudja, ezért a maga módján igyekszik tenni ellene.

Olvasóink közül néhányan, akik eddig nem ismerték, talán már meg is nézték a múlt héten¹⁵ e témában ajánlott *Serpico* című filmet. A valóságon alapuló történet hőse, Francesco Vincent Serpico 1936. április 14-én született, és ma, 86 évesen is járja a világot előadásaisal, és méltán örvend népszerűségnek.

¹² Vezeklés I–II. filmismertető. *Port.hu*. Online: <https://port.hu/adatlap/film/tv/vezekles-i-ii-monanieba-repentance/movie-2659?section=tv&title=vezekles-i-ii-monanieba&id=movie-2659>.

¹³ VÍZER Balázs (2018): Kedvenc diktátoraink a filmvászonon. *Port.hu*, 2018. március 13. Online: <https://port.hu/cikk/mozi/kedvenc-diktatoraink-a-filmvasznon/article-51279>.

¹⁴ *Serpico* (1973). Amerikai film. Rend. Sidney Lumet. Paramount Pictures.

¹⁵ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2020. december 2.

Életrajza részletesen olvasható az interneten, sőt, 2017-ben *Frank Serpico* címen dokumentumfilm¹⁶ is készült az életéről.

Megfigyelés, lehallgatás (Zs. P.)

A megfigyelésre épülő társadalmak kapcsán eszembe jut *A mások élete*¹⁷ című film. Már a cím is arra utal, hogy vannak a megfigyelők, akik csak kukkolnak, és vannak azok, akik élnek, akiket megfigyelnek. A kommunizmus NDK-s verziójában az ügynök, akinek van azért lelke is, észreveszi ezt a különbséget, és valami fordított Stockholm-szindróma alakul ki benne: a megfigyelő elkezd megszeretni és védeni a megfigyeltet. A bűnös rendszer a jó embereknek köszönhetően dől össze, és jó emberekké válhatnak a megfigyelők is. A film tényleg zseniális. A két példa szerintem azt mutatja, hogy abban a társadalomban, amelyik eljut a Nagy Testvérig, mégis a megfigyelték maradnak szabadok, és a megfigyelők veszítenek többet. A folyamat ugyanakkor nem úgy indul, hogy egy újonnan megalakuló, még tiszta lelkű politikai elit eldönti, hogy teljesen uralma alatt akar tartani mindenkit, és ehhez az egyének kontrolljára van szüksége. Először lehet, hogy csak a status quót felborítani akarók ellen zajlik a küzdelem.

A demokráciáknak az is az előnyük, hogy a politikai rivális nem ellenség, és ezért törvénytelen a megfigyelése (lásd a Watergate-ügyet). De akár valódi, akár vélt ellenségekkel szemben küzd a rendszer, van, amikor már nem is azok iránt érdeklődik, akiket megfigyel, hanem azok iránt, akik az ő soraikból az ellenségeinknek megszűnják az ő hazugságaikat, visszaéléseiket. Minél korruptabbá válik a hatalom, minél több a titkolnivalója, annál inkább paranoiássá válik.

A központi megfigyelő témája izgatott akkor is, amikor a Big Brother és a Való Világ sorozatok elemzésébe fogtam. Ezek a televíziókban futó valóságshow-k valójában a totális megfigyelés laboratóriumi modelljei. Nem kívánnék a televíziósoknak ötleteket adni, de a leghíresebb megfigyelői igényeket kiszolgáló térszerkezet a Bentham-panoptikum. Bár a börtönt sosem építették meg, de a totális állam szimbolikájára mi, szociológusok azóta is ezt használjuk. Se szeri, se száma tehát a megfigyelési rendszerek megbetegítő hatásáról

¹⁶ *Frank Serpico* (2017). Amerikai dokumentumfilm. Rend. Antonino D'Ambrosio. Gigantic Pictures – La Lutta NMC.

¹⁷ *A mások élete* (2006). Német történelmi dráma. Rend. és forgatókönyv: Florian Henckel von Donnersmarck.

szóló történelmi, filozófiai, szociológiai, szociálpszichológiai tapasztalatoknak és művészi ábrázolásoknak. A technológiai fejlődés miatt nem kerülhető meg, hogy foglalkozzunk a fennálló veszély kiterjedésével, mai kockázataival.

Ugyanakkor van, amikor a megfigyelés nemcsak jogszerű, hanem kívánatos is, hiszen a közösség biztonságát sérti, mondjuk, egy terrorista akcióra készülő személy. Még érdekesebbek azok az esetek, amikor a demokratikus állam egyik hatalmi ága kontrollálja a másik hatalmi ágában működő korrupciót. Ilyen Magyarországon az Igazságügyi Minisztérium parlamenti államtitkárának, Völner Pálnak az esete.

A mások élete (M. K.)

Zsolt Péter elemzésében¹⁸ említette *A mások élete* című filmet. Nem tudhatta, de talán nem lepem meg vele, hogy ez az egyik legkedvesebb filmem. Hosszú éveken át vetítettem rendőr hallgatóimnak etikaórákon, s egyes jeleneteit máig használom a vezetőképzésben. A történeti hűsége miatt is érdekes, fájdalmasan szép történet arról szól ugyanis, mit tesz az emberekkel a diktatúra. Hogyan juttatja hatalomra a szükségszerűen kialakuló és terjedő kontraszelekció a kompetenciahiányos, kicsinyes, irigy stb. embereket, és hogyan tapossa el a jókat. És arról, hogy miért és hogyan történik meg mégis a csoda. Vagyis hogy a totális rendszer minden fenyegetése ellenére miért és hogyan lehetséges, hogy mégis győz az emberben a jó.

A film egyik kulcsmondata, amikor a főszereplő – a lehallgatási akciót vezető, egyébként professzionális ügynök – tehetségtelen vezetője megkérdezi őt: A jó oldalon állsz még? A százados pillanatnyi gondolkodás után azt mondja: Igen. A kérdés-feleletben rejlő zseniális kétértelmű igazságot a néző már tökéletesen érti. Ajánlom nemcsak pár részlet, de az egész film megtekintését. Etikai alapmű!

Az emberi méltóságot sosem sértheti az, aki integritásalapon viselkedik (Zs. P.)

Egy dokumentumfilm rendezőjével beszélgetni az integritás szempontjából is mindig élmény. Főként, ha morális területre téved a beszélgetés, hiszen mint

¹⁸ Lásd a *Megfigyelés, lehallgatás* című írást e kötetben.

minden szakmában, itt is vannak olyan visszatérő témák, amelyekben a rendezőnek kell tudni amellett érvelni, mit miért csinál. És ezeket az érveket el kell tudni fogadtatni a hallgatósággal, ami sosem könnyű, mert aki kívül van, mindig kicsit másként látja a dolgokat. A szakirodalomban ezt hívják kettős normarendszernek. Én, mint néző, úgy gondolom, ott és akkor a stáb segíthetett volna, ő viszont úgy gondolja, a feladata a megfigyelés volt. A *Káin gyermekei* című film rendezője, Gerő Marcell megosztott velünk néhány történetet, amelyek sajnos kimaradtak a filmből. 200 órányi felvételből másfél óra fért bele a filmbe, így ezen nincs mit csodálkozni. Ám az elbeszélésből is lehetett sejteni, hogy ezek nem akármilyen jelenetek lehettek. Két börtönviselt ember, akik egy zárkában ültek, majd 30 év múlva újra találkoznak, és vidáman, nosztalgikusan emlegetik fel a múltat – ez nem illett bele a film lassú ütemű és depressziós hangulatába. De talán mégis érdekes lett volna.

Kimaradt egy másik jelenet is, amelyben Pécs egyik végéből a másikba, dülöngélő házához szerez egyik főhősünk egy ajtót. Ám ezt az ajtót a hátán cipeli, senkitől nem kér segítséget, mert hozzászokott, hogy magányos, a stáb pedig autóval követi. Itt válik szét a hallgatók etikai érzéke a készítőétől. A készítő pontosan tudja, hogy csak megfigyelő lehet, már a kamera jelenléte is beavatkozó, és ha lehet, ezt is minimálisra csökkenti. Más esetekben mégis megtudtuk, hogy a rendező elkísérte alanyát a körzeti orvoshoz, és ez a részt vevő aktivitás érte el, hogy a férfinak ne kelljen elkullognia, mint a korábbiakban, és megkapja az odafigyelést.

Mi határozza meg a rendező integritását: a be nem avatkozás vagy a segítség? Mintha benne is két ember volna: egy civil, amikor nincs ott a stáb, és egy profi, amikor rendezőként van jelen. Bár létezik a kettős normarendszer, amely szerint mi, nem filmesek, mindig azt várjuk, hogy emberségesen viselkedjen mindenki, és a dokumentumfilmes, aki azt a törvényt ismeri, hogy nem szabad beavatkoznia alanyainak életébe. Mégis, azt mondhatjuk, hogy semmilyen merevség nem szerencsés. A szakmai etika merev követése sem, és a civil etikáé sem.

A legérdekesebb idevaló példa viszont az a története volt Gerő Marcellnek, amikor arról beszélt, hogy a kamera felvette, ahogy alanyai lerészegednek, és bár ekkor fontos dolgok hangzottak el, mégis kihagyták a filmből, mert mint mondta, ez sértette volna az emberi méltóságukat. Ebben közös nevezőn lehetünk. Itt végre egy olyan pont, amelyről nincs vita: az emberi méltóság.

A becsület védelmében – Line of Duty (Zs. P.)

Az angol filmsorozatnak¹⁹ állítólag 12 milliós a nézettsége. Rendőrökről szól. S a döbbenet, hogy szerintem a magyar közönség számára teljesen értelmezhetetlen a kiindulópont. Korruptciónak tartják a „létrázást”. Jó magyar kifejezés talán még nincs is rá. Azért száll rá a korruptció elleni egység egy vezető rendőrré, mert „létrázik”. De mi is ez, ami ekkora energiabefektetést igényel? Egy kitüntetéses rendőrré hárman is ráállnak, egyikük beépül a csoportjába. Aztán ahogy a jó sztoriknál lenni szokott, dominóhatásként kis dolgokból egyre nagyobb lesz, de nekünk az integritás szempontjából szakmailag csak a kiindulópont okoz kulturális sokkot, a többi már tiszta krimi.

Nem biztos, hogy jól értem, de a „létrázás” valami olyasmi, amikor egy rendőr elkezdi önmagát fényezni, úgy beállítani a teljesítményét, mintha az kitűnne a többiek közül, elérni, hogy hozzá kerüljenek az izgalmas ügyek. Körülbelül mintha egy orvos csak azokat a betegeket gyógyítaná, akik a statisztikáját javítják, vagy amikor egy ügyvéd csak olyan ügyeket hajlamos elvállalni, amelyeknek médiavisszhangjuk van. Ilyesmi lehet a „létrázás” a rendőri szubkultúrában.

Opera és integritás? (M. K.)

Ha valaki csodálkozna ezen az összefüggésen, annak mondom, hogy a kérdőjelet csak a figyelemfelhívóbb cím kedvéért tettem oda. Számomra ez ugyanis nem kérdés. A világ operáinak elsöprő többsége kifejezetten morális tartalmú (tan-) mese. Egyszer komolyabb elemzést is megérne, de itt most inkább csak utalok néhány művészetkritikai írásomra, amelyekben az általam éppen látott operákat ilyen (azaz morális) szempontokból is elemeztem.²⁰

A mostani apropó miatt ezek közül csak egyet emelek ki. Az apropó pedig a *Ring*, azaz a *Nibelung gyűrűje* című tetralógia. Pontosabban az, hogy újra megnéztem.

A Művészetek Palotája 14. éve rendezi meg az immár világhírű Wagner-napokat. Az idén sajnos a pandémia miatt már másodszor elmaradt előadásokon

¹⁹ *Line of Duty* (2012–). Angol krimisorozat. Rend. David Caffrey et al. BBC Drama Productions – World Productions.

²⁰ Lásd www.katakritika.hu.

nem lehettem ott, pedig ki nem hagynám. Most is volt bérletem, de vissza kellett váltani.

Am a Müpa a 2019-es előadást online közvetítette, így valamelyest kárpótolva lehetett a néző. Bár az élmény így nem az igazi, van azért előnye is: lenyűgöző közletről látni a világszínvonalú énekesek hiteles színészi játékát!

De mondom, ez az előadás csak apropó. Mostanában egyre többet gondolkodom a hatalom természetrajzáról, vagyis pontosítok: a hatalmaskodókéről. S most, hogy Wagner értelmezésében újra láttam a hatalom archetípusaiként megjelenített Wotant és Alberichet, eszembe jutott, hogy itt is megoszthatnék ezekből a gondolatokból valamit. Hát tessék!

Aki nem ismeri *A Nibelung gyűrűje* történetét, de érdekli, olvasson utána!

Három antihős egy lapon – Wotan (M. K.)

A következő három bejegyzésben három olyan antihőst mutatok be, akik meglehetősen sajátosan – betegesen? – ragaszkodnak a hatalomhoz.

Wagner *Ringjének* Wotanja, *A diktátor* című Chaplin-filmből Hynkel, illetve Molière Harpagonja a választott karakterek.

Hogyan kerülnek össze ezek a figurák? Mondhatnám, egyszerűen, hiszen összetartoznak. Aki ismeri a róluk szóló műveket, hallva ezt az állítást, azt hiszem, könnyen össze is köti őket. Akinek a kiapadhatatlan budapesti kulturális kínálat egymás után dobja föl ezeket a darabokat megtekintésre, ráadásul igen asszociatív fajta, s még írni is szeret élményeiről, annak egyenesen adja magát, hogy a fenti „hősöket” egy lapon említse.

Idézőjelben írom, hogy hősök. Végső soron mint fiktív alakok, főszereplők lévén, azok, bár sok hősies nincs a cselekedeteikben. Első ránézésre semmi különös: megszületnek, élnek, meghalnak – bár utóbbi egy isten esetében kissé bizarr, mégis igaz.

Wotan, a walhallai főisten bukása – a Wagner négyestésre írt meséjében megismert viselt dolgaiat tekintve – szükségszerű. Ha őt magát nem is, de mindazokat, akiket jellemének alapvonásaiból következő tettei nyomán összeomlani, elpusztulni látunk a hosszú történet alatt, őszintén sajnálni lehet. Az egyik legfájdalmasabb sors Brünnhildéé, Wotan kilenc walkür lányának egyikéé. Róla szól a nevezett előadás.

Most láttam körülbelül tizenkettedszer a darabot. Ami most megfogott, az azonban nem is annyira Brünnhilde sorsa-karaktere, hanem apjáé, Wotané.

Az ő jelleme fogott meg, s azt véltem eggyel jobban érteni, mi mozgatja, hajtja, űzi újabb és újabb hódításokra „isteni hősünket”. A lényeg, hogy miközben az ember elítélheti a csapongó istenséget, nagyon is megérti őt, ha elemzi a miértet. Nem fogok itt most sem mellette, sem ellene érvelni, ki-ki végezze el ezt magában vagy vitatkozó társaságban. A tucatnyi egyáltalán nem tucat-Wotan után a pohár nálam még mindig hol félig teli, hol félig üres. A most látott epizódban, *A walkürben* az apa lelki és erkölcsi vívódásait kísértem figyelemmel.

Három antihős egy lapon – Hynkel (M. K.)

Nemcsak a vétkes istenek nyerik el méltó büntetésüket, de előbb-utóbb minden diktátornak is vége. A kérdés csak a hogyan. Chaplinnek a hitleri Németországot uraló alakot kifigurázó *A diktátor* című filmje a megszületése, 1940 óta arat.

„Az első világháborús veterán zsidó borbély a megszólalásig hasonlít országa diktátorára, Hynkelre. A borbély azonban háborús sérülése miatt egészen a harmincas évekig amnéziában szenvedett, ezért meglepetésként érik az időközben bekövetkezett változások. Állítólag Hitler e film láttán parancsot adott Ötödik Hadoszlopának Chaplin fizikai megsemmisítésére, amit Amerika hadba lépése akadályozott meg. A zsidó borbély és a diktátor kettős szerepében remeklő író-rendező – valóságkutató beállítottságához híven – nem politikailag, hanem emberileg, vagyis embertelenségében leplezi le a Führert: kisszerű, korlátolt és beképzelt alak, aki hatalmát mindezek leplezésére (is) használja, miközben gesztusai állandóan leleplezik. Az ő ellenpólusaként jelenik meg a film végén maszk nélkül békeszónoklatot mondó Chaplin, mint értelmes-érzelmes lény, aki Hitler pályájának felívelése idején (!) vigasztalt és mozgósított azzal, hogy egy senkinek ábrázolta az istenített vezért.”²¹

Most, hogy készültem írni erről a darabról, a port.hu-n olvastam ezeket. Tömör leírás a film kapcsán, nincs mit hozzátenni. Mint ahogy Chaplin filmjét és a benne nyújtott alakítását is méltán dicséri s tartja fölülmulthatatlannak az utókor, pláne hogy korabeli alkotásként szókimondó bátorsága is elismerésre méltó.

Mégis, amikor a Vígyszínház ma (2019 márciusában) előveszi a filmből ismert történetet – nem akartam azt írni, hogy színpadra teszi a filmet, mert az ilyesmivel szemben eleve fenntartásai szoktak lenni az embernek –, az nagyon is

²¹ A diktátor filmismertető. *Port.hu*. Online: <https://port.hu/adatlap/film/tv/a-diktator-the-great-dictator/movie-467>.

hozzátesz az eredetihez. Nem is akármit. S ha ez nem lenne elég, akkor anélkül, hogy hozzáértést színélve részletekbe menően elemezni akarnám a főszerepet játszó ifj. Vidnyánszky Attila alakítását, megállapítom: az, amit éppen ő hoz ki a karakterből, megsokszorozza ezt a hatást. Vagy négyzetre emeli. Nem véletlenül keresem a legmegfelelőbb kifejezést arra, amit Vidnyánszky művel. Mestersége legjavát látjuk tőle ismét. Már önmagában az, hogy felváltva játszik két szerepet, ami miatt a kétfelvonásos, háromórás előadásban úgy húsz-harmincpercenként átöltözik s vele nyilván át is lényegül borbélyból diktátorrá, lenyűgöző. A két karakter – miközben fizikai hasonlóságuk a kiindulópont – megformálásához értelemszerűen két külön színészi kelléktár (jelmez, frizura, beszédmód, mozgás stb.) szükséges, s ezt Vidnyánszky szó szerint játszva hozza, mindkét esetben hitelesen és magas hőfokon. Kétszer láttam a darabot, a másodiknál már vártam a kiélezett poénokat, mégis kapkodtam a fejem. Ilyen nincs. Egy színész, aki tökéletes technikával beszél, gesztikulál, mozog, énekel, zsonglörködve akrobatikázik, táncol, görkorcsolyázik. De van. És Chaplin után – bár sokaknak túlzásnak tűnhet az állítás – így eljátszani színpadon e kettős szerepet, zseniális. Aki nem hiszi, nézze meg az előadást.

Az írás a 2019. március 31-ei vígszínházbeli *A diktátor* című előadás alapján készült.²²

Három antihős egy lapon – Harpagon (M. K.)

Színpadon sűrítetten kibontakozva látni, hogy a tehetségtelenségből fakadó irigység miként szül szükségszerűen és kiszámíthatóan gáncsoskodást, utálatot, gyűlöletet, mindig döbbenetes. A viláгурalmat birtokló isteni Wotan és az erre törekvő elvetemült diktátor mellé, bár csekélyebb mértékben és ebből adódóan kisebb hatókörben, de tökéletesen illeszkedik Harpagon. Az ő fősvénysége, mióta Molière az utókor által egyik legérettebbnek tartott drámájában mementőt állított neki, jelképesé vált. Tudni lehet, hogy a mű a klasszicizmus szabályainak tökéletesen megfelelt, kivéve egyvalamit: nem versben, hanem prózai formában írta meg a költő. Nem akarok találgatni, miért, de azt az értelmezést nem hagyhatom ki, amely bennem e tény ismeretében, most újra látva a darabot, megjelent: ez az alapvető emberi tulajdonság oly prózai, hogy arról még verset faragni sem

²² Charlie CHAPLIN – VECSEI H. Miklós – VÖRÖS Róbert – ESZENYI Enikő (2018): *A diktátor*. Zenés átirat két részben. Rend. Eszenyi Enikő.

érdemes. S valóban. A saját korában kevésbé sikeres és befejezetlennek tekintett mű 1668-as párizsi bemutatása óta klasszikusan idézett figurája az irigység legtöbbször használt szimbóluma. Ezt is annyiszor láttam már színpadon, filmen, hogy annak, ami most a megnézésére sarkallt, elég különlegesnek kellett lennie. Ez pedig az volt, hogy a három főszerepet – apa, fia, lánya – az egymással a valóságban is ilyen rokoni szálakkal összekapcsolódó Haumann Péter, Petra és Máté játszotta. És itt megint fontos a játszott szó. Szabályosan azt éreztem, hogy – miközben tudni lehet, hogy a köztük lévő genetikus kötődést finom szeretetkapcsok is erősítik – itt a szerep kedvéért magukra vett veszekedések, civódások, pénz miatti huzavonák számukra olyan tisztán játszásból zajlanak, amilyent csak színpadon lehet így kiteljesíteni. Méltó jutalomjáték volt nekik, azt éreztem. Klasszikus műhöz illő klasszikus rendezés, igazi molière-i színház volt ez az este, amit a Pesti Magyar Színház, úgy látszik, vállaltan képvisel.

Örülök, hogy együtt láttam hármójukat, s e három, címben jelzett jellemet is színpadon. Bár csak ott volnának jelen!

Az írás a Pesti Magyar Színház 2019. március 19-i *A fősvény* című előadása alapján készült.²³

Integritásnövelő akciók (M. K.)

Pillanatok alatt elterjedt és világsikert aratott a Dél-Afrikából származó, Master KG lemezlovas, producer és zenész által írt dal, a Jerusalema. Nomcebo Zikode – mint az interneten utánanéztve megtudtam – khelobedu nyelven éneklő, amelyet a dél-afrikai lobedu nemzet beszél.²⁴

A következő két bejegyzésben arról fogok írni, hogyan született a dal, hogyan lett belőle világot bejáró mozgalom, miért lett ilyen népszerű, illetve hogy – szerintem – hogyan segít ez a mozgalom növelni az integritást.

²³ MOLIERE (2017): *A fősvény*. Vígjáték két felvonásban. Rend. Lengyel Ferenc.

²⁴ Az eredeti felvétel itt látható: Adilson MAIZA (2020): ORIGINAL: Jerusalema Dance Challenge. *YouTube*, 2020. február 18. Online: www.youtube.com/watch?v=613A9d6Doac&t=4s

Az integritás és a boldogság (M. K.)

Egy YouTube-videóban²⁵ a dal szerzője, Master KG lemezlovas, producer és zenész mesél arról, hogyan született egy jó kis életérzésből egy olyan dal, amelyről álmában sem gondolta volna, hogy ennyire népszerű lesz. Számomra ebben az elbeszélésben benne van valami nagyon fontos: nyomára jutunk annak, ahogyan egy spontán boldogságból születő érzés elkezd terjedni. A humánus, az egyszerű jószág, a boldogság áterjed másokra, ragadós. Észre se vesszük, nem is akarjuk, csak úgy megszületik, tovább áramlik, és kész. Amikor minden egyben van, nincs hiányérzet. Nekem ez is az integritást juttatja eszembe.

Miért lett ilyen népszerű a Jerusalema tánc? (M. K.)

Sokakat érdekel ennek a dalnak a hihetetlenül gyorsan terjedő népszerűsége, annak okai. Kovács Róbert írása²⁶ ezt elemzi.

Benne olvasható az a recept, amely mentén népszerűsége lehet szert tenni. Vagy amiből a boldogság kikeverhető...

Egy részlet a szövegből, amely ez utóbbit látszik igazolni, és amely az integritással függ össze, nem is kicsit: „Nem profi kiadók kidekázott produkciója ez, hanem önfeledt, lelkes közösségeké, ami euforikus tud lenni. Belénk van kódolva, hogy boldogsággal töltsön el, ha együtt lüktetünk. Óriási erők szabadulnak fel ilyenkor.”²⁷ Olvassa el cikket a kedves érdeklődő, és döntse el maga.

Peace in the Valley – In memoriam 1956 (M. K.)

Így is lehet ünnepelni. A zene minden, és tökéletesen elég lenne, hogy méltó módon emlékezzünk az 1956-os magyar forradalomra. Magára az eseményre, és nem pedig arra, amit a politikai vircsaft kisajátít magának belőle, eltorzítva és ellehetetlenítve ezzel az ünneplést. A Facebookon október 23-án

²⁵ Brut America (2020): The Song Behind the Jerusalema Dance Challenge. *YouTube*, 2020. szeptember 21. Online: www.youtube.com/watch?v=gYhm6PCUtSg

²⁶ Kovács Róbert (2021): Miért lett ekkora siker a Jerusalema örömtánc kihívása? *Index*, 2021. április 11. Online: <https://index.hu/tudomany/til/2021/04/11/miert-lett-ekkor-slager/>

²⁷ Kovács 2021.

este találtam egy megosztást, amelyben a Szent Efrém Férfikar vezetője tette közzé az Elvis Presley által az 56-os magyar menekültek tiszteletére elénekelt dal mai feldolgozását.²⁸ Szomorú, hogy nem tudunk a dal háttéréről, legalábbis én nem tudtam. Pedig egy nemzet integritását a történelem ismerete nagyon is építi. Az elhallgatás vagy a történelemhamisítás viszont rombolja azt.

„Peace in the valley – Békét lelek a völgyben. Talán kevesen tudják, hogy milyen fontos szerepet játszott ez az 1939-ben írt gospel az 1956-os forradalom utóéletében. Elvis Presley 54 millió tévé néző előtt énekelt el a dalt 1957 januárjában az Ed Sullivan Showban, és egy fontos kérést is megfogalmazott mellé: segítséget kért annak a 250 000 magyarnak, akik a forradalom miatt menekültek el otthonról. Elvis felhívására 6 millió dollárt gyűjtöttek össze a magyar menekülteknek, ami mai értékén kb. 49 millió dollár, azaz több mint 15 milliárd forint. Ezzel a gyönyörű imával emlékezünk 1956. október 23. és az ezt követő események hőseire, túlélőire és áldozataira. Leljenek békét a völgyben. Köszönjük a megosztásokat!”

Kepes András: Boldog hülyék (Zs. P.)

Tán a hetvenes évekről írja Kepes András a következőket. Arról beszél, hogy aki kiküldetésben valutában kapta a pénzét, az bizony például aranyat hozott az országba, vagy más dologgal csencselt, de nem váltotta be forintra, mert a váltás nem a valódi értékeket tükrözte. A szülei nem így tettek.

„Ha a normalitásnak elfogadott közgondolkodással szemben valaki a spórolt pénzt bagóért akarja beváltani, akkor annak a háttérében csak valami átláthatatlan rafinált trükk lehet, amit ki kell vizsgálni, mert ekkora hülye nyilvánvalóan nincs, gondolta a Magyar Nemzeti Bank éber hivatalnoka, aki – mint oly sokan azóta is – nem látott lényegi különbséget a hülyeség és a tisztesség között.”²⁹

Miért is zseniális ez a tömören megfogalmazott mondat? Mert az integritást követő gyakran kerülhet olyan helyzetbe, hogy egyszerűen hülyének tartják a többiek. Van egy hallgatóságos „okosság”. És hadd írjam le itt azt is, hogy ezt

²⁸ A Szent Efrém Férfikar dalfeldolgozása itt érhető el: Saint Ephraim Male Choir – Szent Efrém Férfikar (2021): Peace in the Valley – In memoriam 1956. *Facebook*, 2021. október 23. Online: www.facebook.com/szentefrem/videos/335882504974121; Johnny GERE (2011) Elvis for 1956. *YouTube*, 2011. február 11. Online: www.youtube.com/watch?v=Yh9_FvK_uUg.

²⁹ KEPES András (2021): *A boldog hülye és az okos depressziós*. Budapest: Open Books.

az okosságot mi tudja helyretenni. Szociálpszichológiai helyzetben az, ha egy csoportban nem csak egyvalaki képviseli a tisztességet, hiszen két vagy több emberre már nehéz azt mondani, hogy nem normális, egyre még rá lehet húzni a deviáns jelzőt. Társadalmi méretekben meg a nyilvánosság az, ami segít. Ha átláthatóvá és megvitathatóvá teszünk valamit, mindjárt nem védhető a tisztességtelenség, és rögtön a „hülyéknek” lesz igazuk.

A mesék és az integritás (M. K.)

Zsolt Péter megidézte Mekk Elek³⁰ figuráját. Imádom én is! Túl azon, hogy ez esetben mennyire zseniálisan kitalált és kivitelezett alkotásról van szó, a – tegyük hozzá: jó – mesék általában tanulságos történetek szoktak lenni. Tele vannak etikai értékek közvetítésével, a humánus iránti érzékenységgel és érzékenyítéssel. Mindezt esztétikusan becsomagolva találják, gazdagon, szimbolikusan, áttételesen és finoman. Ezzel igen hamar képesek a gyerekekben tovább mélyíteni és tartósítani, megerősíteni azt, amit olyan előszeretettel nevezünk gyermeki tisztaságnak. Felnőttként pedig az ebben való hitet, reményt adják vissza, és ezért gyönyörködtetnek bennünket.

Érdekes, hogy annak ellenére, hogy Mekk Elek egy valóban csaló, szakértelemmel nem bíró kontár, valahogy mégsem arra emlékeztem, hogy utáltam volna. Nagyon is szerethető volt ez a figura a maga szerencsétlenségében, esetlenségében, hiúságában, önreflexiójának teljes hiányában is. A végtére is kudarccal végződő kis történetek valahol mulatságosak is voltak, mert bennük volt az emberi hiszékenység lélektana is.

A történetek szerethetőségéhez talán az is hozzájárult, hogy végül mindig kiderült a turpisság, leleplezték a csalást, és jól elkergették az álmostert. Vagyis soha nem ő győzött, nem a gazság, hanem az igazság. A legjobb az utolsó rész volt, amelyben a tehénnek varrt ruhát, foltokból. S valahogy az olyan tetszetősre sikeredett, hogy azt az egy cégért le sem verték a falubeliek. Végül pedig azt is bevallotta Mekk Elek, hogy tulajdonképpen ez az igazi mestersége, és csak ehhez ért. Szép is ez: ha a vége jó, minden jó.

³⁰ *Mekk Elek, az ezermester* (1973). A Pannónia Filmstúdió televíziós bábfilmsorozata. Forgatókönyv: Romhányi József, rend. Imre István.

Két tűz között (K. P.)

Nemrégiben³¹ e csatornán is beszámoltunk róla, hogy az ismert és népszerű orosz karmester, Valerij Gergijev nem volt hajlandó elítélni Oroszország ukrainai agresszióját, és ezért elbocsátották állásából, a Müncheni Filharmónia éléről.

A kérdés számomra akkor is az volt, hogy ki kötelezhető politikai állásfoglalásra valami ellen, illetve valami mellett, de el tudom fogadni, hogy bizonyos munkáltatók (akár a Müncheni Filharmónia) számára fontos a vezető munkavállalóinak magánéletben tanúsított magatartása, illetve értékválasztása. Ha tetszik, ha nem, ez igenis kihat a munkáltatónak, illetve a munkáltató gazdasági teljesítményének megítélésére.

A történet azonban napjainkban új fordulatot kapott, ugyanis néhány oknyomozó írás feltárta, hogy a karmester életében van néhány olyan elem, amely új megvilágításba helyezi személyiségét. A dirigens ugyanis nemzetközi szinten is dúsgazdagnak számít, vagyonának jelentős része olaszországi ingatlanokban fekszik. Övé többek között egy Róma melletti villa, egy Nápoly melletti 5,5 hektáros földbirtok, egy 800 ezer négyzetméternyi terület Milánóban, valamint két velencei palota. Van ezenkívül három szentpétervári és egy moszkvai lakása, továbbá egy vidéki dácsája házi koncertteremmel.

Mondhatnánk, hogy a világhírű művész jól menedzselte magát, és sikeresen váltotta ha nem is aprópénzre, de ingatlanokra tehetségét. Az anyagi jólétet, valamint a hazai és nemzetközi megbecsülést azonban egy váratlan helyzet, nevezetesen az ukrainai háború sodorta veszélybe.

A karmester ugyanis a háborúval, illetve a háború megítélésével kapcsolatban két tűz közé szorult. Vajon egy világhírű orosz művésznak hazafiúi kötelessége azonosulni minden döntéssel, amelyet Oroszországban hoznak? Vajon az ország vezetésének kritikája egyben az ország elleni politikai támadásként is értelmezhető? Másfelől mennyire méltányos elvárni egy karnagytól, hogy állást foglaljon politikai kérdésekben? Illetve mennyire toleráns társadalom az, ahol valakit a politikai állásfoglalása miatt elbocsáthatnak a munkahelyéről?

E kétségkívül súlyos emberi-szakmai-politikai döntések mellé a karmesternek potenciálisan számolnia kell anyagi veszteségekkel is. Ha az orosz politika mellett áll ki, akkor nemcsak jól fizető müncheni állását veszíti el, hanem nyugat-európai közönségének jelentős részét is, továbbá ingatlanai is zár alá kerülhetnek. Ha viszont elítéli az ukrainai orosz agressziót, akkor saját népe fordul ellene

³¹ A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. április 17.

és kiáltja ki árulónak. Ebben az esetben pedig kétségkívül nem szívesen látják a putyini Oroszországban.

Van ezenkívül a történetnek egy olyan szála is, amely a művész, illetve a művészet és a politika igen kényes kapcsolatára világít rá. Valerij Gergijev ugyanis nemcsak kiváló orosz karmester, hanem az orosz elnök, Vlagyimir Putyin elkötelezett támogatója is. Karrierjére kétségkívül jó hatással volt az orosz elnök barátsága, enélkül nem vagy csak nehezebben kaphatta volna meg az orosz állami operaház és a Mariinszkij Színház vezetői posztját. Egyes szerzők megítélése szerint Gergijev támogatása és kapcsolatai pedig jelentős mértékben segítettek a Putyin-rendszer nemzetközi elfogadását, valamint pozitív megítélését. Gergijev tehát nem pusztán tehetséges zenész, de a politikai erőterben is beágyazott, ott jól mozgó közszereplő. Az Oroszország háborús agressziójának elítélésével kapcsolatos dilemmák jelentős része véleményem szerint nem zenész énjéhez, hanem kulturális közszereplő mivoltához kötődik. Ennek kialakulásában és formálásában elsősorban nem művészi teljesítménye, hanem erős és gondosan ápolt politikai kapcsolatai játszottak szerepet. Amikor tehát munkáltatója, a Müncheni Filharmónia állásfoglalásra szólította fel, akkor ezt a felhívást nem a zenésznek, hanem az orosz vezetéshez kötődő kulturális közszereplőnek címezték. Ő pedig e felhívásra – bár lehetősége lett volna – nem a humánus, az emberiség és a béke ügye iránt elhivatott művészként, hanem politikailag elkötelezett közszereplőként nyilatkozott. A politikai közszereplő megerősödött, de ezzel együtt elbukott egy tehetséges és sokak által csodált művész.

Művészet és karakter (K. P.)

A napokban³² elhunyt Moldova György, az egyik legolvasottabb magyar író. Jómagam elfogult vagyok munkásságával, hiszen nekem is nagy kedvencem, elsősorban szatírái és szociográfiái okán. Ugyanakkor vannak gazdag életművében kevésbé jól sikerült, illetve politikailag áthallásos művek, amelyek árnyalják Moldova írói munkásságát. Bár az író az 56-os forradalom után nem szimpatizált a hatalomra kerülő Kádár Jánossal, utóbb mégis nagy tisztelőjévé vált.

E változatos életmű kapcsán vetődött fel bennem a kérdés, hogy vajon befolyásolja-e az író műveinek értékét és megítélését, ha szerzőjük nem teljesen

³² A bejegyzés megjelenésének dátuma: 2022. június 12.

illeszkedik bele az általunk elvárt képbe? Levon-e bármit is az író munkásságából, ha magánemberként masszív alkoholista volt, verte a családját, drogozott vagy lelkesen támogatott egy diktatúrát? Sőt, még tovább is mehetünk. Mi a helyzet azokkal a szerzőkkel, akik rabszolgákat tartottak, esetleg rasszista megjegyzéseket tettek embertársaikra?

Moldova esetében is markánsan jelen van e kettősség. Zsidó származása miatt a negyvenes években üldöztetésnek volt kitéve, azután kommunistaként támogatta az épülő új rendszert. Ugyanakkor az 56-os forradalom idején a forradalmárok mellé állt, és a kiépülő Kádár-rendszer ellensége volt. Ennek jelzésére az államvizsga előtt otthagyta a Színművészeti Főiskola dramaturg szakát, és fizikai munkásként helyezkedett el Komlón.

Írói kiteljesedése ezt követően indult meg, sorra születtek azok a művei, amelyek a harmincas évek szociográfiáinak szellemi örököseként a magyar valóságot igyekeztek bemutatni, korántsem a kor politikája által elvárt stílusban és módon. *A szent tehén*, az *Akit a mozdony füstje megcsapott* mind-mind kiváló riportkönyvek, amelyek komoly társadalmi vitát generáltak, és szembesítették az olvasókat a szocializmus hétköznapi valóságával.

E kritikus attitűd ellenére Moldova egyre közelebb került a Kádár-rendszerhez, amelyet úgy kritizált, hogy baloldali elkötelezettségét senki sem kérdőjelezte meg. Ugyanakkor Kádár halálát és a rendszerváltást követően – miközben a korábbi hívek igyekeztek letagadni vagy kisebbiteni a rendszer építése és fenntartása érdekében tett fáradozásait – egyre inkább Kádár hagyatékának őrzőjévé vált. A volt pártfőtitkárt egyfajta proletár szentként tisztelte, és rendszeresen megemlékezett halálának évfordulójáról. Moldova ezt az álláspontját azzal magyarázta, hogy mindig is elkötelezett baloldali volt, csak a világ távolodott el tőle jobbra.

Érdekes Moldova megítélése kapcsán megfigyelni, hogy kritikusi nem azt vetik a szemére, hogy az ötvenes években a kiépülő – a Kádárénál kegyetlenebb és ideológiailag merevebb – kommunista diktatúrát építette, hanem azt, hogy a szocializmus bukása után lett Kádár elkötelezett hívévé. Moldova életét és a történelmi korszak kapcsolatát vizsgálva azonban nyilvánvalóvá válik, hogy nehezen is fordulhatott volna a sorsa más irányba. A nyomortelepen felnőve, a szélsőjobboldali nyilasok elől bujkálva sorsa a baloldali gondolkodás felé terelte, és őszintén hitt egy szebb és jobb jövőben, amelyért személyesen is tenni akart. A Rákosi-rendszer túlkapásai azonban rámutattak arra, hogy egy másfajta világra van szükség, amelynek a lehetőségét az 56-os forradalom hozta el. Ennek leverése tette Kádár ellenségévé, ugyanakkor a kiépülő szocialista rendszer lehetőségei nemcsak neki, hanem az emberek millióinak hozták el

a felemelkedés lehetőségét. Talán sosem tudjuk meg, hogy mi motiválta Kádár kultuszának ápolásában, az viszont erős jellemre utal, hogy a pártfőtitkár iránti elkötelezettségét nem akkor mutatta meg, amikor ebből személyes haszna származott volna, hanem akkor, amikor ez már inkább hátrányokkal járt.

Moldova élete és munkássága megítélésem szerint nem abból a szempontból érdekes és tanulságos, hogy milyen ideológia mellett köteleződött el, és ez hogyan jelenik meg a műveiben. Sokkal tanulságosabb, ahogyan az ember és a művész a 20. század sorsfordító eseményeivel találkozik, és ahogyan reagál rájuk. Egyenesen, bátor kiállással, döntései következményeivel szembenézve. Úgy hiszem, Moldova ebben is maradandót alkotott.

K – mint korrupciós osztó (M. K.)

Szembejött a Facebookon Marabu karikatúrája, ahol Einstein orra előtt a táblára felírt $E = mc^2$ képletét valaki „kijavította”, osztotta k-val, mondván: „Nézzé, professzor úr, ön mindig is elméleti kutató volt. De higgyen a gyakorlati szakembernek: a képlet működéséhez mindenképpen szükséges a ká, mint korrupciós osztó”... A humor és az integritás – úgy tűnik – elég jóban vannak. A mémek elszaporodása jelzi: a humoristák, karikaturisták tudják, látják, érzékelik, mi folyik. És tollukra is tűzik. Marabu kiemelkedő ebben.

Mivel a műfaj alkotásai gyorsan terjednek, és azonnal érthetőek, nagy szerepük van az információterjesztésben is. Kérdés, hogy ez hozzájárul-e a Cressey-féle háromszög bal alsó sarkában apatikusan ücsörgők cselekvéséhez is. Ne menjünk tovább tétlenül!

Vákát

Az NKE ProBono továbbképzési rendszerének keretében 2020 októberétől hetente jelentettünk meg írásokat integritásról, hivatásetikáról és korrupciómegelőzésről az *Integritás – a láthatatlan védelem* című csatornán. A platform kiváló alkalmat nyújtott gondolataink megosztására és a szerzőtársakkal, az olvasókkal zajló párbeszédre. A Ludovika Egyetemi Kiadó lehetőséget adott a 2022 januárjáig keletkezett bejegyzésekből válogatást készíteni. Miközben elektronikusan megjelent a tematikusan, szakmai érdeklődési köreink mentén szerkesztett bejegyzések, egymás írásaira történő reflexióink gyűjteménye, már tudtuk, a csatorna nem szűnik meg, a blogolás folytatódik. Abban biztosak voltunk, hogy nem fogunk téma nélkül maradni: már akkor láthatók voltak azok a nagyobb horderejű jelenségek, amelyek befolyásolják az antikorrupciós agendát.

Hisszük, ha a jog, a tudomány és a pedagógia, sőt a művészetek gyakrabban és folyamatosan összefognának, hatásaik egy irányba tartva erősebb integritásfészket építhetnének. Amely segítene megtartani a mindennapi morális dilemmák közepette lebegő, olykor zuhanó embert.

Így és ezért született meg ez az újabb válogatás is.

